Ny Jord

Der udkom 3 bind. Undertitlen skiftede.

Skanningen er udført efter et eksemplar på Gentofte Bibliotekerne.

Google skan af bind 1 og 3 findes også på: Hathi Trust.

Ny Jord. 14 Dags Skrift for Literatur, Videnskab og Kunst. Redigeret af Carl Behrens.

1ste Bind (Januar-Juni 1888)

Hæfteomslag og forord fra første hæfte tilføjet fra Google skan.
Hæfteomslagets bagside i Juni-hæfter er fra Google skan. Det indeholder på indersiden den sidste side om Theatrene.

Ny Jord. Nordisk Tidsskrift for Literatur, Videnskab og Kunst. Redigeret af Carl Behrens.

2det Bind (Juli-December 1888)

Siderne 557 og 558 var stærkt beskadigede og er derfor erstattede med skan fra andet eksemplar.

3dje Bind (Januar-Juni 1889)

Side, formodentlig fra hæfteomslaget på sidste hæfte, tilføjet fra Google skan. Den annoncerede fortsættelse skete ikke.

Udarbejdet 2023 af Niels Jensen

Opdateret den 8. august 2023 af Niels Jensen

Ny Jord

Der udkom 3 bind. Undertitlen skiftede.

Skanningen er udført efter et eksemplar på Gentofte Bibliotekerne.

Google skan af bind 1 og 3 findes også på: Hathi Trust.

Ny Jord. 14 Dags Skrift for Literatur, Videnskab og Kunst. Redigeret af Carl Behrens.

1ste Bind (Januar-Juni 1888)

Hæfteomslag og forord fra første hæfte tilføjet fra Google skan.
Hæfteomslagets bagside i Juni-hæfter er fra Google skan. Det indeholder på indersiden den sidste side om Theatrene.

Ny Jord. Nordisk Tidsskrift for Literatur, Videnskab og Kunst. Redigeret af Carl Behrens.

2det Bind (Juli-December 1888)

Siderne 557 og 558 var stærkt beskadigede og er derfor erstattede med skan fra andet eksemplar.

3dje Bind (Januar-Juni 1889)

Side, formodentlig fra hæfteomslaget på sidste hæfte, tilføjet fra Google skan. Den annoncerede fortsættelse skete ikke.

Udarbejdet 2023 af Niels Jensen

Opdateret den 8. august 2023 af Niels Jensen

NY JORD.

Nordisk Tidsskrift for Literatur, Videnskab og Kunst.

Redigeret af

CARL BEHRENS.

2det Bind.

(Juli—December 1888.)

KØBENHAVN.

P. Hauberg & Komp.

Hoffensberg & Trap's Etabl.

Indhold.

Digte.

Noveller, Fortællinger, Skizzer o. lign.

Literære Afhandlinger, Biografier o. lign.

Videnskabelige Afhandlinger, Indlæg i Samfundsspørgsmaal o. lign.

Anmeldelser af Literatur, Kunst og Theater.

To Digte.

Metamorfose.

Dansende Farvestøv i Solens Stribe,
uovervindelige Støvgranhær,
der suger Liv af Solens varme Skær
og Farvevinger, som man ej kan gribe.

Maaske er de Atomer, som nu svømme
paa Luftens Aandedræt i salig Flugt,
Støv af et Øje, som for længst er lukt,
som en Gang var et Spejl for slige Drømme.

Bag dem maaske en Gang et Hjærte banked',
hvori en Kunstnerdrøm med Døden stred,
et Brændpunkt, hvor sig Livets Straaler sanked,
før de igen i Støvets Favn sank ned.

O, Drømmeliv i gyldne Cellesale,
o, Ubevidstheds forskelsløse Ro,
fra Dig vi steg, til Dig vi atter dale
ad Skaberlysets lette Regnbubro.

Kunstnerdaab.

Ud mod det yppig-røde Efteraar
rækker min Sjæl med barnegraadige Hænder,
naar Høsten smilende opslaar de gyldne Spænder
for disse Blade, hvor dens eget Billed staar

med Feberblus af vaagne Nætters Drømme
og med en Afskeds rene, skønne Træk,
hvor hver en bitter Tanke glattes væk
og alle Pulse varmt til Hjærtet strømme,

hvor hver en Farve gløder rig og fuld
med syvfold Glans for hver en svunden Glæde
og Bøgen lægger an sit Kongeklæde,
en rustrød Kroningsdragt med Bræm af Guld.

Her, hvor de døde bort de glade Stemmer,
blandt gule Løvfaldsdyngers visne Haab,
her glødes Ilden til en Kunstnerdaab,
en fængende Gnist af Aarets sidste Emmer.

Alfr. Ipsen.

Diskussionen om Kjærlighed.

Ved vor norske Kjærlighedsdiskussion er at bemærke, at man ikke er naaet saa langt som til Kjærligheden.

Det er Usædeligheden, man holder paa med. Denne Kjærlighedens Udartning, som Samfundet gjennem sin Ægteskabsordning, sin økonomiske Ordning og sit Opdragelsessystem stadig paany fremkalder og gir Næring, opfattes som et Fænomen for sig, og vore Doctores, Barberer og Signekjællinger lægger Raad op om, hvordan man skal kunne fjerne denne Sygdom uden først at fjerne dens Aarsager.

Der opstaar af og til Anelser om, at der mellem Kjærlighed og Usædelighed bestaar et vist Forhold; men den almindelige Mening er da afgjort for at betragte de to Begreber som paa det nærmeste enstydige. Ideen om at søge Usædeligheden fjernet ved at gi Kjærligheden dens Ret, forekommer derfor de fleste at være ikke blot selvmodsigende, men ogsaa uanstændig.

Vi er et Bondefolk. Bønder er flaue ved at være forelskede og tilstaar det nødig; naar de gifter sig, saa er det i Virkeligheden af Kjærlighed mangen Gang; men officielt er det kun, fordi de maa ha nogen til at stelle Huset. Vi har det saadan alle her oppe. En norsk Professor, en norsk Digter, en norsk Dame og en norsk Bonde vil allesammen med Haan afvise Tanken om Kjærlighedens Overmagt; de vil vædde hundrede mod én paa, at de uden at fortrække en Mine skal svælge og undertrykke selv de sværeste Kjærlighedens Fristelser. Prof. theol. Petersen sa det ganske ligefrem her forleden i sin Brochure om »Egteskab og fri Kjerlighed«. »Naturmagten er aldeles ikke saa bydende«, sa Professoren; »det er blot øieblikvis det synes saa«, — sa han.

Der har i senere Tid været gjort Forsøg paa at faa i Gang en Diskussion om Emnet, der kunde føre nogensteds hen. Hans Jæger satte formelig sin Tilværelse ind paa at faa Diskussionen op; men Forsøget mislykkedes allerede af den Grund, at Politiet blandede sig i Sagen, hvorved det hele kom til at løbe ud i Demonstrationer for Trykkefrihed. Kort efter udgav undertegnede en Bog »Mannfolk«, hvor Kjærlighedens Overgang til Usædelighed er set i Sammenhæng med den sociale Ordning; Forf. har efter al Sandsynlighed haabet, at denne Bog kunde bringe Folk til at tale om Sagen. Men ogsaa dette Haab blev beskjæmmet. Saa fuldstændig mislykkedes disse Forsøg paa gjennem Virkelighedsfremstilling at skræmme Eftertanken op, at hvis man ikke af og til hørte et Bjef om Griseliteratur o. lign. fra moralsk Hold, maatte man tro, at de omtalte Bøger ikke var skrevne.

Jeg for min Part har forresten ogsaa forsøgt paa at ta Sagen prosaisk. I Anledning af den ovennævnte Brochure af Prof. theol. Petersen skrev jeg i »Nyt Tidsskrift« en Afhandling om fri Kjærlighed, som var meget pen, men som alligevel gik Sagen saavidt paa Livet, at Tidsskriftets Redaktion senere skal ha beklaget, at Artiklen blev taget ind. Selv det delikate Spørgsmaal om Børnene var her berørt; ikke ganske lethændt. Bemeldte Artikel fremkaldte imidlertid intet andet end den Aandrighed i en frisindet Avis, at man kan læse den med Interesse, selv om man ikke deler Forfatterens Anskuelser.

Det syntes endelig at skulle lysne, da vi forleden Høst fik Besøg af G. af Geijerstam. Et lidet, men udvalgt Publikum af Damer som Herrer hørte hans Foredrag, og disse afsluttedes med en Diskussion, hvor man gik Sagen ganske tappert paa Klingen, og hvori ogsaa Kvinder tog Del, deriblandt Formanden for Kvindesagsforeningen, en Dame, der viste sig som en meget troende Tilhænger af den naturfornægtende Retning. Man troede Isen brudt og forsøgte med et nyt Møde. Men Formanden for Kvindesagsforeningen havde imidlertid af sin Bestyrelse faaet en saadan Behandling for sin Optræden i Geijerstams Møde, at hun nu forsvandt; alle Hanskedamer, mandlige saavelsom kvindelige, forsvandt; det gik jo ikke an at diskuttere med Folk, som vilde den fri Usædelighed.

Paa det Geijerstamske Møde optraadte en Læge.

Lægerne pleier ellers at holde sig borte fra den offentlige Forhandling; det hender, at de taler privat; men de tier offentlig. Dette er maaske ikke saa besynderligt som det kan se ud; Læger er ogsaa Mennesker.

Men Dr. Nissen taug ikke. Han optraadte med vildsomt Mod og var utrolig sikker. Ting, som intet Menneske kan vide, vilde han lægge sit Hoved paa Blokken paa, og med den for norske Læger eiendommelige Foragt for Filosofi[1]) drog han af daarligt observerede Fakta Slutninger af den sværeste Natur, som han freidigt ansaa for videnskabelige. Imidlertid havde han optraadt, hvilket var en Bedrift; meget af det, han havde sagt, var ogsaa berettiget; og det, der var galt eller mindre vel funderet, vilde kunne diskutteres iallefald.

Men ved at udtale sig offentligt om Laugshemmeligheder havde Dr. Nissen forbrudt sig mod sin Stands Love, og hans Optræden fik derfor senere sit Efterspil.

Først optraadte det medicinske Fakultet.

Denne Autoritet erklærede, at man ikke kjender noget Tilfælde af »Sygdom eller Sygelighed« hos Mænd, fremkaldt ved sexuel Askese. Forsaavidt der undertiden optraadte nervøse Forstyrrelser, som kunde synes at ha Sammenhæng med den kjønslige Afholdenhed, maatte disse forklares af, at nervesvage Individer, der befandt sig i Uvidenhed om et vist naturligt Fænomen, der optræder konstant hos rene Mandfolk og er ganske uskadeligt, lod sig skræmme af dette Fænomen, saa at Sindets Ligevægt gik fløiten.

Erklæringen, der blev afgiven paa Foranledning af den kristianiensiske Midnatsmission og overladt en bekjendt moralsk Forkynder til Afbenyttelse, fremkaldte et Par Spørgsmaal i Avisen fra Undertegnede. Det var interessant at høre, sa jeg, at Fakultetet ikke kjendte noget Tilfælde af Sygdom, fremkaldt ved Renhed; men turde man saa spørge, om Fakultetet kjendte noget Tilfælde af Renhed? osv. Herpaa svarede det medicinske Fakultet intet.

Efter Fakultetet kom den menige Lægestand. I Tidsskr. for praktisk Medicin, Hefte 2 for 1888, blev Fakultetserklæringen

---

[1]) Jfr. en nylig udkommen Brochure: »Den nyere Naturanskuelse« af Prof. med. Dr. Lochmann.

gjentaget med andre Ord, og den norske Lægestands Tilslutning til Askesemoralen hævdedes med Koldblodighed. »Enkelte Læger har«, hed det, »baade her og i andre Lande fremsat Meninger, som ved sin Tøilesløshed har vakt almindelig Forargelse« — det er til Dr. Nissen; men i Almindelighed var Lægerne pene Mænd, der ikke udtalte, hvad der kunde vække Forargelse.

Tvertimod. »Der er ingen videnskabelige Kjendsgjerninger«, siger det praktisk-medicinske Tidsskrift, »som viser, at kjønslig Afholdenhed er skadelig for Sundheden og medfører Fare for specielt psychiske Forstyrrelser. Hvor dette i meget sjeldne Tilfælde indtræffer, er Aarsagen ikke Afholdenhed, men vedkommendes Uvidenhed om i og for sig ganske uskadelige og naturlige Processer og en derved fremkaldt overspændt Fantasi« (ɔ: Fantasi-Overspændthed) »hos disponerede Individer«.

Efter at have udtalt dette, kommer det medicinske Tidsskrift ogsaa til at udtale sig om Prostitutionen. Og her slaar man jo en Del af.

Prostitutionen med alle dens Vederstyggeligheder har som bekjendt hidtil i Lægerne havt sin bedste Støtte. Selv vort nuværende medicinske Fakultet har ialfald tiet til den, og at tie vil jo her for en medicinsk Autoritet sige det samme som at opretholde. Baade her og i andre Lande er Prostitutionen bleven forsvaret som et nødvendigt Onde; at denne Mening ikke har vakt almindelig Forargelse, er egentlig ganske mærkværdigt.

Ifølge de nu afgivne norske Lægeerklæringer skulde imidlertid det nævnte Onde ikke være nødvendigt. Forholder det sig saa, at sexuel Afholdenhed ingen Ulempe medfører, men at den tvertimod, for at tale med det praktisk-medicinske Tidsskrift, fremkalder »større legemlig og aandelig Energi, renere Vilje, stærkere Karakter, større Ansvarsfølelse«[1]) — nu, og dertil nogle ganske uskadelige »naturlige Processer« —, saa blir der jo ikke Skygge af Grund tilbage for at beholde Prostitutionen; man kan trøstig gaa i Gang med simpelthen at tvinge Menneskene til Afholdenhed.

Man skulde vente, at de norske Medicinere vilde komme til dette Resultat. Men af en eller anden Grund kommer de norske Medicinere ikke til dette Resultat, mærkelig nok; de ender

---

[1]) Bør efter dette ikke ogsaa Ægteskabet afskaffes?

med at anbefale Prostitutionens Ophævelse, — hvis, naar og dersom.

Sandt nok: de er pæne Mænd. Sandt nok: alle, som arbeider for sædelig Renhed, skal i dem »finde sin bedste Støtte«. Men hvad Prostitutionen angaar, saa har de dog sine Betænkeheder; det er alligevel ikke saa ligefrem.

Man kan med Lægeautoritet fortælle Mændene, at Afholdenhed er bare gavnlig, Uafholdenhed bare skadelig. Hvis Mændene alligevel ikke behersker sig, saa har man Loven og Konstablerne og kan bruge dem. Da der ifølge vore Lægeerklæringer ingensomhelst Grund er til at vise Lemfældighed, men tvertimod al Grund til at gaa energisk frem, saa kan man i fornødent Fald skjærpe Lovene — selv Dødsstraf har jo været anvendt mod Ukyskhedssynder — og øge Politistyrken; overfor Menigmand kan man endvidere bruge Guds Autoritet og skræmme med Pølen. Der er i det hele taget Midler nok. Og kan saa sandt de norske Læger (der er de første i Verden) indestaa for, at Naturen paa dette Omraade undtagelsesvis er ligegyldig for, om dens Bud efterleves eller ej, ja at den endog er velvillig stemt mod sine Fornægtere, saa blir det jo simpelthen en Pligt at bruge Midlerne saa langt de række; ialfald maa Krigen mod Prostitutionen blive at føre uden Vaklen og uden Barmhjertighed.

Men som sagt. Af en eller anden ubegribelig Grund tør vore Medicinere ikke ubetinget anbefale Prostitutionens Ophævelse.

»Vi staar paa den Side«, siger det praktisk-medicinske Tidsskrift, »som anser den priviligerede Prostitutions Ophævelse for et Fremskridt, forsaavidt den lader sig udføre uden at udsætte Samfundet og Efterslægten for større Farer«.

Noget mere bestemt siges der ikke om den Sag. —

Bemærkningsværdig er ogsaa vore Lægers ufordulgte Henvisning til »de ganske uskadelige og naturlige Processer«, der kun hos »disponerede Individer« kan fremkalde en »overspændt Fantasi«.

I den Grad glemmes det altsaa, at hvad der her egentlig tales om, er Kjærlighed og Menneskelykke. Det glemmes i den Grad, at man henviser vore unge Mænd til de usunde Drømme, som om alt var afgjort, naar en vis legemlig Affære havde fundet Sted. Ilde, ilde begynder det nu at lugte af vore Askesemoralister.

Fru Alvings Ord: Det nytter ikke at komme til unge, varmblodige, forelskede Mennesker med saadan noget! — blir for gode til at anvendes her.

Det mangler nu bare, at man begynder at henvise Ungdommen til den Art af Selvhjulpenhed, som helst ikke nævnes. Jeg har allerede set noget i den Retning. En Afholdsprædikant skrev for nogen Tid siden i et dansk Tidsskrift (Tilskueren) og sa, at Lægerne ikke længer anser Selvbesmittelse som noget saa farligt; det er bare det moralsk nedværdigende ved den Last — sa han —, som kunde vække nogen større Betænkelighed.

— Besynderligt!

Det er som om disse Mennesker kan finde sig i noget af hvert, — bare ikke de unge Mennesker blir lykkelige.

Bare der ikke blir for megen Glæde i Verden! — saa fik man heller taale lidt Styghed af og til.

— Og endnu engang besynderligt.

Naturen kan fornægtes, siger de; det vil være Menneskeslægten gavnligt at fornægte Naturen; altsaa skal den fornægtes.

Men naar det kommer til Stykket, saa fornægter de den som Kjærlighed — ganske vist —, men akcepterer den igjen som Griseri.

— Thi man kan nok alligevel ikke komme fra den.

Det vil sige: man kan nok.

Kjærlighedsdriften er ikke af egoistisk Natur; det er Slægtens, ikke Individets Selvopholdelsesdrift; Individet kan altsaa sætte sig udover den uden at gaa til Grunde.

Et intelligent norsk-frisindet Blad har heri søgt et Argument mod Kjærlighedsmoralisterne; man kreperer af Sult, men ikke af Coelibat; altsaa er Coelibatet gavnligt.

Ja det paastaaes, at kjønsløse Individer er de, der rent egoistisk set trives bedst. En af vore Moralister har bl. a. anført, at ugifte Damer ofte ere sundere og federe end gifte.

Svækkelse af Kjærlighedsdriften kan opnaaes gjennem Opdragelse. Indretter man denne med det Formaal for Øie, og fortsætter man med en saaledes indrettet Opdragelse gjennem flere Slægtled, kan hele Klasser af Folket bli forholdsvis lidet forplantningsdygtige.

— Der er Moralister, som sætter sig Driftens Bekjæmpelse til Formaal. Det er Mennesket uværdigt, synes de, at have saa megen Naturlighed. Mennesket skal vistnok forplante sig; men ogsaa dette skal ske i Kraft af Fornuft. Finder nemlig en Mand, at han nu, efter at alle Hensyn er taget i Betragtning, bør ha en Søn, og han saa kjender en agtet Kvinde, som ligeledes tror nu at burde blive Moder, saa bør disse to Mennesker bli enige om at sætte et Barn ind i Verden, ikke henrevne af sit brusende Blod, men ledede af forstandig Beslutning.

Menneskene vil vinde paa at bli saa gjennemført fornuftige. Al den Kraft, som nu medgaar til Kjærlighedsaffekter og den Slags, vil indspares og bli til Muskulatur. Især vil Hjernen voxe, og herved vil igjen Slægtens Udvikling paaskyndes, idet man vil bli stedse bedre istand til at erkjende Sandheden og begribe Tilværelsen. Blind kan man heller ikke være for al den Tid, som vil bli indsparet ved Kjærlighedens Afskaffelse. Hvor mangt et kostbart Aar blir ikke nu forspildt, fordi de unge Mennesker martres af Kjærlighedens Kvaler og ikke kan tænke paa andet end hende og ham; sandelig, kunde al denne Tid spares, saa vilde Menneskeslægten avancere mod Sandhedens Erkjendelse med en Fart, hvorom vi nu end ikke kan gjøre os Forestilling.

Der skal være nogle amerikanske Mennesker, som ræsonnere saa; jeg for min Part har hørt en Digter udvikle Teorien med stor Begeistring.

— Gud véd, hvad Menneskene skulde med al den Hjernemasse, naar Livsenergien blev tagen fra dem!

Store, slapmusklede Evnuker — de kom aldrig i Evighed til at fatte Livet, selv ikke med Bismerpunds Hjerner. Thi Livet vilde ikke interessere dem.

Heldigvis er der ingen Fare.

Det er en Erfaring, at jo mere Menneskene blir overveiende Hjernemennesker, des mindre levedygtige blir de; de dør simpelthen ud. Og op af det store Folkehav dukker op i deres Sted nye Slægter, nye Mennesker, Mennesker med Blod, Mennesker, som formerer sig, — men som kanske igjen har altfor smaa Hjernekvantiteter.

Der er ingen Fare! D. v. s. Faren bestaar i, at hvis Intelligensmenneskene drager sig ud af Livskampen ved at under-

trykke sin Forplantningsenergi, saa vil dette — virke sinkende paa Udviklingen.

Der er mange afkjønnede Mennesker i dette Land, og det ikke blot blandt Kvinder.

Men i det store og hele har Nationen sin Livskraft i god Behold, og der er Trang til Kjærlighed — ikke blot blandt Mændene.

Alligevel har vi en Literatur, som er gjennemgaaende kjønsløs. Vor Literatur gir Indtryk af en Nation uden Blod, en Nation uden Fantasi, en Nation uden Livslyst.

Der skrives bare Moral. Og skjønt de nu herskende Moralister kalder sig moderne, er Moralens Grundtanke ikke størstmulig Lykke for de flestmulige. Den ledende Grundtanke er den, at da jeg har det trist, saa skal de andre ogsaa ha det trist; da min Mave er daarlig, saa skal de andre heller ikke taale andet end Bygsuppe.

Der er nogle iblandt os, som har let for at snakke pent; det er de kjønsløse og de gamle. Da nu den offentlige Blufærdighed forlanger, at der skal snakkes pent — den offentlige Blufærdighed er atter de kjønsløse og de gamle —, saa blir det de pentsnakkende, som føre Ordet gjennem hele Literaturen.

Det plejer at være Digterne, som fører den unge Kjærligheds Sag; men hos os er ogsaa Digterne Moralister. Moralister og Ægtemænd med otte Børn. Den eneste af dem, som endnu kan skrive ungt om Kjærlighed, er Jonas Lie; men da han ikke skriver saadan, at man kan faa stenet ham, saa tier man om ham. Forholdet Marthe og Jan, som indeholder mer Sandhed og mer Poesi end femten Stykker som »En Hanske«, har vore Sædeligheds- og Kvindesagsmennesker intet Brug for. Jeg har endog set en Kvindesagskvinde skrive etsteds og undskylde de to unge Mennesker. Herregud, de vilde jo dog ha giftet sig.

Hellerikke hos Kvinderne kan saaledes den af Moralisterne eftersatte Kjærlighed finde Ly og Beskyttelse.

En af vore intelligenteste Damer, Malerinden og Kvindesagskvinden Kitty Kielland, skrev ifjor en Artikel om Kvindesagens Forhold til Spørgsmaalet om Kjærlighed. Forfatterinden hævdede, at dette Spørgsmaal heller ikke kunde være Kvinden ligegyldigt. Artikelen var dygtigt skreven, dybt alvorlig og til

det yderste diskret; den blev sendt ind til det eneste Kvindetidsskrift, vi har, nemlig »Nylænde«. Men den Dame, som redigerer dette Tidsskrift, sendte Artikelen tilbage med den Forklaring, at det Emne, den behandlede, laa udenfor Tidsskriftets Program.

De derimod, som prædiker Naturfornægtelse, faar Plads overalt. Thi hvad de siger, vækker ikke Forargelse. Ingen Avisredaktør behøver at være ræd for at indtage en Amasones Indlæg i Sædelighedssagen, og ingen Talerstol stænges for Faderen eller Bedstefaderen, der vil op og fortælle de unge, hvor gavnligt det er at beherske sig.

De unge, de, hvem Spørgsmaalet vedkommer, — de tier. For det første generer de sig; det er flaut at være forelsket. Og den blufærdige Opinion er en Magt, som tager Modet fra de fleste. Men er der nogen af de unge, som vil tale, saa kommer han i Regelen til at tie alligevel, Han faar ikke Lov til at tale. Ingen Avis tager ind noget umoralsk; thi samtlige Aviser ledes af Ægtemænd. Skriver den unge Mand en Bog, saa finder han ingen Forlægger, selv om det skulde begive sig, at Bogen var læselig. Og hvis han finder en Forlægger, eller hvis »Social-Demokraten« fordrister sig til at optage en oprigtig Udtalelse af et ungt Menneske, som ved, hvor Skoen trykker, saa nappes Bogen eller Avisen temmelig gesvint af det samme Politi, der tolererer Prostitutionen.

Saadan gaar det til, at Literaturen blir kjønsløs og kold, medens Menneskene i k k e er det. Og saaledes gaar det til, at det til Dato virkelig er lykkedes den blufærdige Opinion at holde Diskussionen nede, — skjønt Flertallet intet heller ønsker end at faa den op.

De Artikler og Brochurer, som enkeltvis fremkommer fra moralskt Hold, ere beregnede paa at advare Ungdommen, ikke paa at udfordre til Diskussion. Kjærlighedsforsvarerne er ikke alvorlige Mænd; G. af Geijerstam var ikke alvorlig; Undertegnede er heller ikke alvorlig; man diskutterer ikke med slige. Gode Venner, som for nogle Aar siden »ikke holdt Moral i dette Kapitel«, tror nu at handle i Moralens Navn, naar de stempler os offentlig som Mænd, der »vil Usædelighed«, men ikke tør tage Standpunktets Konsekvenser; paa den Vis slipper man fra det og kan ta det med Ro.

— Ja; man slipper fra det. De fleste af disse moralske Men-

nesker har ovenpaa alt en Maade at ræsonnere paa, saa at man uvilkaarlig tier. Jeg kommer til at mindes en forholdsvis meget velvillig Artikel i et liberalt Blad hersteds; den fremkom lige efter de to ovenfor omtalte Diskussionsmøder. Paa det sidste af disse Møder havde jeg nævnt den hellige Antonius og betegnet Historien om ham som en Bohêmehistorie. Den forholdsvis velvillige Artikel bemærkede hertil: javel; men Herr Garborg glemmer, at ifølge den selvsamme Legende overvandt Helgenen sine Fristelser; St. Antonii Historie beviser altsaa det modsatte af, hvad Herr Garborg vil.

Som om Helgenen godt kunde andet end overvinde sine Fristelser i Legenden.

Selv alvorlige Forsøg paa Diskussion[1]) blir undertiden vanskelige at besvare, fordi Spørgsmaalene stilles saa bort i Væggene. En stadig Eiendommelighed ved disse Skrifter er den, at de, idet de gjør Front mod den frie Kjærligheds Mænd, pludselig glemmer, hvad de ellers véd, nemlig at Usædeligheden ikke er noget, der nu først skal indføres, men noget, som existerer i høi Grad. Hvis de ikke glemte dette, nemlig at Usædeligheden er noget, som allerede existerer, saa vilde det ligge nær for dem at forstaa, at den frie Kjærligheds Mænd ikke godt kan have til Hensigt at indføre Usædeligheden. Og dersom de kom ind paa dette Ræsonnement, saa vilde de endvidere kunne komme til at stille sine Spørgsmaal og Indvendinger saaledes, at det ikke blev umuligt at besvare dem.

En anden Fælles-Eiendommelighed ved de asketiske Skrifter er den, at de allesammen uden videre forstaar Udtrykket fri Kjærlighed som enstydigt med almindelig Prostitution. Det falder dem ikke ind at tvile paa Rigtigheden af den Fortolkning. Heller ikke falder det dem ind at fundere paa, hvilken Interesse egentlig DHrr. Geijerstam, Garborg osv. kan have af at indføre sligt-noget; uden Betænkeligheder af nogen Art sluger de Kamelen.

Jeg tror vi blir nødt til, for Hjerternes Haardheds eller Hjernernes Blødheds Skyld at ombytte det store og skjønne Udtryk »fri Kjærlighed« med et andet og mere borgerligt. Naar det rigtigste og skjønneste Udtryk er blevet saa overgroet

---

[1]) Se f. Ex. en i Kjøbenhavn udkommen Brochuren af A. S.: »Kan Kvindesagen og Sædelighedssagen skilles ad?«

med Misforstaaelser. at selv ærlige Folk ikke længer kan lade være at forbinde gemene Forestillinger dermed, saa er Tiden kommen til indtil videre at henlægge det; vi faar finde paa noget andet til Hverdagsbrug under Diskussionen. F. Ex. »frit Ægteskab« — nemlig i Modsætning til Tvangsægteskab? Jeg ved ikke, hvad Damerne vilde sige til det. Ordet »Ægteskab« er jo dog saa velsignet borgerligt og fredsommeligt.

— Forunderligt, hvad dog det Ord »Frihed« har for en Magt! Alle har vi sunget Frihedssange og baaret Frihedsfarver; men saa ofte vi i Virkeligheden skimter eller blot aner Fligen af Gudindens Klædebon, — strax rømmer vi i Forfærdelse, alle som én, skrækslagne, i store Flokker.

»Frit Ægteskab« altsaa? Eller om vi kunde finde paa noget endnu tammere, noget endnu mere overskueligt? — Jeg tænker jeg foreslaar »fri Skilsmisse«.

I den Forbindelse kan dog de moralske umulig faa Adjektivet »fri« til at betyde tøilesløs; de blir nødt til at forstaa, at det er Frivilligheden, der skal betones. Nu er man jo paa begge Sider kommen saa vidt, at man ved Ægteskabets Indgaaelse forlanger Frivillighed; ved Indgaaelse af Ægteskab ansees ingen længer berettiget til at anvende Tvang, selv ikke Samfundet. Hvad der staar igjen, hvad vi nu vil ha Folk til at begribe altsaa, er, at Frivilligheden skal være Ægteskabets Princip ikke blot paa Bryllupsdagen, men ogsaa senere; med andre Ord: at ligesom ingen, selv ikke Samfundet, har Ret til at føre to Mennesker sammen med Tvang, saaledes har ingen, selv ikke Samfundet, Ret til at holde to Mennesker sammen med Tvang. Og dette kunde man kanske faa udtrykt ved en Ordforbindelse som »fri Skilsmisse«?

— Lad os forsøge. Jeg bekjendtgjør altsaa herved for alle Folk, som vil forstaa og diskuttere, — jeg bekjendtgjør, at det er ikke fri Kjærlighed vi vil. Det er ikke engang frit Ægteskab. Hvad vi vil, er ene og alene den Ting, at hvis det i et Ægteskab gaar saa galt, at de to Mennesker, ikke uden Vold mod sig selv kan blive sammen, saa skal ingen Præst eller Politikonstabel stikke sin Næse i den Ting; det skal være Ægtefolkenes egen Sag, helt ud, om — og i Tilfælde hvad Dato og Klokkeslet — de skal gaa fra hinanden.

Det er, hvad vi vil, og det er, hvad der skal forstaaes ved »fri Skilsmisse«.

Frihed i Betydningen Frivillighed — gjensidig Frivillighed; lad os ikke misbruge Ordet »Kjærlighed» heller; thi man skal ikke kaste Perler for den moralske Mob — altsaa: Frihed i Betydningen Frivillighed skal, helt ud, fra første Dag og til den sidste, være Ægteskabets Princip; — det er Meningen. Det vil vi, intetsomhelst andet. Hvis nu de moralske vilde tro mig paa dette, og saa stille sine Spørgsmaal og Indvendinger derefter, — saa vilde ialfald én af Hindringerne for en fornuftig og frugtbringende Diskussion være fjernet.

Og endnu et Forslag.

Jeg foreslaar, at de moralske vil tro en liden bitte Smule paa det, som de kalder Kjærlighed.

Det tager sig ikke ud, naar moralske Mænd, ja Kvinder, sætter det Ord »elske« i Gaaseøine. Ei heller tager det sig ud, naar moralske Mænd, ja Kvinder, offentlig og gjentagende forsikrer os om, at hvis man tog bort den juridiske Tvang, vilde Menneskene komme til at skifte Ægtefæller maanedsvis, som man skifter Tyende.[1])

Det tager sig sletikke ud. Naar de, der siger det, selv er gifte, blir det endog ligefrem pinligt at høre.

Vi faar tro, at naar der er Kjærlighed — hvorfor skal vi endelig skrive »Kjærlighed«? — mellem et Par Mennesker, saa vil den holde dem sammen, indtil alvorlige Begivenheder skiller dem igjen, — Døden, eller Kjærlighedens Ophør.

Naar alt kommer til alt, saa er det vel ogsaa nu Kjærligheden — eller endog »Kjærligheden« —, som holder Menneskene sammen i Ægteskab. Naar Kjærligheden — »Kjærligheden« — ophører, saa er der intet andet igjen end Konstabelen, og den, som i Moralens Navn forsvarer det Ægteskab, som opretholdes ved Konstabelmagt, han maa have en Samvittighed af Kork, — han maa ha det, som de moralske forstaar ved »en frisindet Samvittighed«.

Garantien mod letsindige Ægteskabsstiftelser maa under enhver tænkelig Ordning søges hos Individerne selv. Derfor maa vi ta Sigte paa Opdragelsen, og denne bør anlægges paa:

---

[1]) Se bl. a. den nævnte Brochure af A. S., S. 13.

at styrke Selvfølelsen hos Kvinde og Mand;
at styrke Mand som Kvinde i den gjensidige Respekt;
at styrke Kvinde som Mand i gjensidig Forstaaelse;
at lade den Sandhed fra Barnsben gaa de unge i Blodet, at alt følger Naturens Lov, og at Synder mod den Lov aldrig forlades.

Det, som lover godt for en mulig Diskussion med paafølgende Forstaaelse er, at der allerede nu er Enighed i det væsentlige med Hensyn til Opdragelsen.

Begge Parter véd, at hvad det gjælder om er at opdrage en sund Ungdom, sunde Legemer med sundt Blod.

Ogsaa om Midlerne er man vist i det store taget enig. Man ved, at der trænges en legemlig Opdragelse, og man forlanger, at den skal være rationel og effektiv. Man forlanger mer og mer bestemt begge Kjøns Opdragelse i Arbeide. Man vil ha fjernet aandelig Overlæsselse og unyttigt Mas, og man vil have op alt, som kan vække de unges Interesse.

Man vil ophøre med den ensidige Dyrkelse af Fantasien, som i lange Tider har været anset som særlig barnlig; man vil ha klare Hoder, hvilket ikke udelukker varme Hjerter, og man vil ha Vilje, stærk nok til, at den kan dirigere de unge Existencer gjennem Livskampen.

For at borttage det fantasi-eggende ved Kjønsforholdet forlanger man Fjernelse af det Hemmelighedens Slør, i hvilket man planmæssig har søgt hylle det. Fuldt Dagslys; fuld Besked om alle legemlige Funktioner; der skal ikke være noget Gaadernes Land, der plager de unges Fantasi med tusinde Spørgsmaal. Til Styrkelse af den gjensidige Respekt og den gjensidige Forstaaelse forlanges Fællesundervisning, i det hele fælles Udvikling, saa langt det gaar an.

Sunde, fuldvoksne, fuldmodne Mennesker er det, der forlanges, fra den ene Side saavelsom fra den anden. Men saa optræder Kjærlighedens Mænd med sit Særkrav —: Opdragelseskuren skal ikke overdrives.

Naar de unge Organismer har naaet sin Modenhed, og naar Kjærlighedens Dragelser begynder at gjøre sig gjældende med Kraft, da skal der ikke prækes Selvbeherskelse længer for de unge Mennesker; da skal de unge Mennesker gifte sig og være lykkelige. —

— Og her er vi ved det Punkt, hvor Diskussionen om Kjærlighed af sig selv fører over i Diskussionen om en ny Samfundsorden. Thi hvis Programmet — Ægteskab istedetfor Prostitution — skal kunne gjennemføres, saa maa der blive en anden Fordeling saavel af Arbejdet som af dettes Produkter.

Naar Kvinderne kommer paa det Standpunkt, at de ikke længer betragter Spørgsmaalet om Kjærlighed som liggende udenfor Programmet, saa vil de slutte sig til Arbeiderne.

Arne Garborg.

En Skæbne.

Jeg sad en Aften og drak med dem.

Dagen havde ikke været dem god. Theatret var tomt som Direktørens Kasse, og ingen af Trupen havde faaet en Øre udbetalt. Det var da ikke sært, at Humøret stod lavt. De sad og saa med vrede Øjne, de underlige, hjemløse Fyre, skjældte hverandre Huden fuld, svor paa den Dag i Morgen at forlade den jammerlige Direktør, spyttede og drak.

Men efterhaanden mindskede det jo i det disponible Forraad af Skjældsord og Forbandelser, og alt som Glassene blev tømt . . . i store, hastige Slurke . . . sank Skuespillerne én efter én hen i mismodig Tavshed.

Saa begyndte en af dem med en pludselig Overgang at klage sig. Stille og prunkløs fortalte han sin Vanskæbnes Historie, malte sit Slid, sin Kamp og Skuffelse, sit Nederlag og Forlis. Og som han snakkede, tøede de andre op. De lyttede i respektfuld Tavshed til Historien — den de sagtens havde hørt de hundrede Gange før. De nikkede forstaaende til Kammeraten, der fortalte, sukkede sympathetisk, indrømmede og bejaede.

Og ikke saa snart var han færdig, før en af de andre tog fat . . . og nok én og nok én, til det var gaaet Raden rundt saa nær. Med svømmende Øjne fortalte de og lyttede . . . den ene slog Armen om den andens Skulder, de trykkede hverandres Hænder, og Ordene faldt blide og milde som fra Kvinder, der trøster. Al Vrede og Bitterhed løste sig op i sentimentale Udgydelser, og alle Klager blev adresserede til Skæbnens ukjendte Opholdssted.

Der var blot én, som holdt sig stiv, da de andre smeltede. En ganske ung Fyr, to-tre og tyve Aar eller saa. Han havde

boret sig op i et Sofahjørne og strakt Benene magelig fra sig — Støvlerne havde han for Bekvemmeligheds Skyld skubbet af. I den ene Haand holdt han en skiden, skaaret Pibe, den anden havde han lagt bag om Hovedet, og uophørlig gravede han med Fingrene i det svære, blonde Haar.

Hans Ansigt var skjægløst og hvidt som Pjerrots, Munden stor med smalle, blodigrøde Læber, Øjnene næsten bestandig halv lukkede med et sløvt, ligegyldigt Blik. En sjælden Gang spilede han Øjelaagene i Vejret og stirrede stivt paa den, der talte. Men strax efter sænkede han dem igjen, bakkede stærkt paa Piben med fremskudte Læber og hyllede sig ind i en Damp, der stank ganske afskyelig.

Og saa lige med ét rettede han sig i Sædet, slog i Bordet med knyttet Næve og spilede Øjnene ganske umaadelig op.

»Sludder!« sagde han med en underlig tør Stemme. »Bare Løgn og Sludder, siger jeg. Vi laver allesammen selv vores Skæbne, og I har ikke en Smule at beklage jer over.«

Det var det første, han havde sagt hele Aftenen, og jeg blev forbavset over at se, hvordan de andre tog det. Han var ganske sikkert den yngste af dem alle, men det var tydeligt nok, de bar Respekt for ham. En af dem klappede ham paa Skulderen, et Par Stykker nikkede venlig til ham, og en forsoren gammel Fyr, der sad ved Siden af ham i Sofaen, strøg ham beroligende over Haaret og sagde hel blødt:

»Naa, naa, lille Wenck! bliv nu bare ikke hidsig.«

Det blev han heller ikke, for han sagde ikke et Muk mere. Samtalen tog en anden Vending, Tiden led ud paa Natten, og jeg tænkte saa smaat paa at bryde op. Men saa var der én, der forlangte at se Wencks Tegninger.

Den unge Skuespiller skar en Grimace og halede uden Indvendinger en ret laset og sortsmudset Skitsebog op af Brystlommen. De snappede den fra ham med et Begejstringshyl —: »er der noget nyt . . . har Du tegnet noget nyt?« Og da Wenck nikkede, stak de Hovederne sammen og bladede ivrig i Bogen. Men saa blev det til Fordel for mig vedtaget, at man skulde begynde forfra. Jeg fik en god Plads og en Masse Opfordringer til paa Forhaand at bande paa, at jeg vilde »grine mig fordærvet.«

Et eneste Blik var nu nok til at se, at Kunstneren havde Talent. Aldrig har jeg set Skitser, hvor en utøjlet Fantasi saa

let og legende har ridset sine Indfald paa Papiret. Den strængeste Kritik skulde have ondt ved at paavise en Fortegning, ofte var det hele gjort med ganske faa Linjer, og al Tid var Billedet af uimodstaaelig Komik. Men Skitserne var fuldkommen obscøne, og under de fleste af dem stod der Vers, hvis Rythme var lige saa klangfuld, hvis Vid var lige saa friskt, som deres Indhold var gement.

Naturligvis var Skuespillernes Latter og Vittigheder tøjlesløse som Billederne og deres Text. Den gamle Fyr, der sad ved Siden af Wenck — Hansen hed han — var den kaadeste. Han kom med Anekdoter til hvert Billede . . . det var næsten altsammen Situationer af deres løse Liv, og han var Mand for at fortælle Begivenheden. De andre lo, saa Taarerne løb dem ned ad Kinderne. Kun en enkelt Gang hørte Lystigheden op . . . der var et Blad, der hastig blev vendt, og havde jeg ikke lagt min Haand paa Bogen, havde jeg ikke faaet det at se.

Det var et Billede af en anden Slags . . . et flot henkastet Rids af Faner og Skjolde og Draperier, heraldiske Emblemer med himmelstormende Inskriptioner, vajende Slør og brusende Sløjfer. Den Fantasi, der havde skabt det, var ikke mindre udskejende end den, der havde født de smudsige Tegninger . . . tværtimod var alt her saa hensigtsløst og fornuftstridigt som tænkeligt. Men i hver Linje var der baade Skjønhed og Stil.

Og under Udkastene var der kradset et Par Linjer, hvis Flugt gik lige saa højt over den flade Jord, som de andre poetiske Udgydelser bundede dydt i Dyndet.

Jeg spurgte Wenck, hvad det var for noget, men han trak paa Skuldrene og sagde ingen Ting. En af de andre traadte mig advarende paa Foden, og gamle Hansen vendte hastig Bladet.

»Saadant noget kradser han op, naar han er trist,« sagde han. »Det er der ingen Sjov ved.«

Wenck spilede Øjnene op og stirrede paa ham, men sagde stadigvæk ingen Ting. Og strax efter satte en ny Tegning Lystigheden i Gang igjen.

Det var et godt Stykke ud paa Natten, da vi brød op. Ved første Gadehjørne skiltes vi. Fem-sex Stykker drev ned over Torvet, blandt dem Wenck. Men gamle Hansen holdt paa, at han vilde følge mig hjem.

»Har De kjendt Wenck længe?« spurgte jeg, da vi var komne et Stykke fra de andre.

Den gamle Fyr saa lunt til mig. Saa tog han mig under Armen og gik til.

»Hør nu,« sagde han polisk. »Skal vi slutte en Handel? I Morgen rejser vi, som De véd — i Morgen tidlig. Nu er jeg ikke saa forfærdelig lysten efter at komme hjem til mit Logis i Nat. For — mellem os sagt — jeg skylder Værtinden for hele sidste Uge. Hun er ellers svært skikkelig — bare lidt slem i sin Mund, naar man rejser uden at betale. Og jeg har s'gu ingen Penge . . . vi har jo ikke tjent til Tobak i denne forbandede By.«

»Og Handelen?«

»Ja . . . jeg mener bare — — nu giver De mig Lov til at ligge paa Deres Sofa i Nat — hva'? Og hvis De har en Smule Rom eller saadan noget —. Og saa fortæller jeg Dem, hvad jeg véd om Wenck. — Antaget?«

»Antaget. — Men Deres Tøj?«

Han stod stille et Øjeblik, som om han grundede. Saa satte han en ganske dejlig generøs Mine op og slog stort ud med Haanden.

»Aa skidt!« sagde han. »Det la'er jeg hende beholde til Erstatning.«

Lidt efter havde vi naaet min Bolig. Jeg fik det snart til at brænde i Kakkelovnen, satte Vand over Spritkogeren og stillede Rom og Cigarer frem. Min Gjæst smed sig med alle Tegn paa Velbefindende i Sofaen og begyndte af sig selv at opfylde sin Del af Kontrakten.

»Har De sét Wenck spille Komedie?«

»Nej. — Spiller han godt?«

»Han? — Han kan alt, hvad der falder ham ind. Det er lige meget, hvad han tager fat paa, det gaar altsammen for ham.«

»Det sér da ud efter Plakaterne, som om han bare havde smaa bitte Roller.«

»Ja, det er rigtigt nok. For han er doven, maa De vide — gider ingen Ting. Direktøren har et Helvedes Mas, hver Gang han vil ha' ham til at tage en Rolle. Saa truer han ham med at jage ham væk. Men han kan slet ikke undvære ham. Er der nogen, der bliver syg, eller stikker af eller saadan noget, saa er Wenck den, der maa hjælpe. De maa vide — naar vi

har prøvet to Gange, saa kan han alle Rollerne, det Satans Menneske. Og naar det kniber, spiller han, hvad det skal være, for han er i Grunden en godmodig Fyr. Og De kan forlade Dem paa, han har mere Talent end alle de andre tilsammen.«

»Det er jo bare sørgeligt. — Hvorfor gaar han ikke til et kjøbenhavnsk Theater eller i alt Fald til et større Selskab?«

Hansen tog sig en dygtig Slurk af sit Glas og rystede paa Hovedet.

»De snakker, som De har Forstand til. Hvis De kjendte Theaterfolk lidt bedre, vilde de strax se, det var for sent. Han kan ikke mere tage sig sammen. Han har ingen Klæder, og han bryder sig heller ikke derom. I forrige Maaned, da vi spillede paa Lolland, var der en Herre, der kom til at interessere sig for ham. Han vilde hjælpe ham . . . gav ham Klæder og Linned og snakkede Fornuft med ham. Men Wenck var tvær og vilde ikke ha' noget med ham at bestille. De saa jo selv i Aften, hvordan han sad uden Flip og Manchetter. Saadan gaar han ved højlys Dag rundt paa Gaden. Vi maa narre ham ned til Barberen for at faa ham klippet — saadan er han i al Ting. Og saa er der jo ingen Direktør, der kan være bekjendt at tage ham.«

»Drikker han?«

»Ikke mer end til Husbehov. Ja — naar nogen trakterer, og vi andre drikker. Ellers aldrig. — Men De maa nu vide, han skulde egentlig slet ikke været Skuespiller. Han skulde været Maler. Han har været paa Akademiet — han er af god Familie, maa De vide, og hans Fa'er er en velstaaende Mand.«

»Ja saa.«

»Ja. — Men saa kom der noget i Vejen mellem ham og den gamle. Og det var nok ikke Narrestreger, for Fyren stak af, og bandede paa, at han skulde aldrig sætte sine Ben dér mere. Han var vel sagtens saadan noget som atten Aar den Gang. Saa strejfede han Landet rundt en Maanedstid, og Gud skal vide, hvordan han bjærgede sig. Men saa lod han sig engagere af Direktør Jepsen — det var i Ringkjøbing — jeg var ved det Selskab den Gang.«

»Og Faderen?«

»Det véd jeg ikke noget om. — D. v. s. jo! jeg véd det sgu nok. Jeg kjender det hele. Og det er sgu Synd mod Fyren at fortælle hans Geschichte uden at tage det med. Ellers taler

han aldrig derom, og er der nogen, der hentyder til det, bliver han rent rasende. Det var en Fruentimmerhistorie, De — — forstaar De? med den gamle, mener jeg. Konen var jo død, og hende holdt Drengen nok svært meget af. Saa kom han under Vejr med en beskidt Historie, den gamle var rodet ind i, og saa rendte han.«

»Herre Gud.«

»Ja — vist saa. Det var Begyndelsen. Naa — men lidt efter kom der ved Selskabet et Pigebarn, som var et ganske mærkeligt Stykke Menneske. Hun var Datter af en Skuespillerinde og ikke mer end fjorten Aar. Og hun var saa dejlig som et Kvindfolk bare kan være — men fin og spinkel som et Barn. Og saa havde hun alle et voxent Fruentimmers Tanker og Manerer. For et Hoved, der sad paa hende! Og som hun kunde spille Komedie — og som hun sang! Folk var helt fjollede, bare hun viste sig, og Direktøren gjorde gode Forretninger, kan De bande paa.«

»Naa — og saa?«

»Ja, saa blev hun og Wenck naturligvis forliebte i hinanden. Og det ikke saadan til Orden og Skikkelighed, men rent rasende. Jeg har da heller aldrig sét to Mennesker, der var skabt for hinanden som de. Og kjønt var det at se paa for en anden gammel Støder. Der var naturligvis nok, der gjorde Hanebén til hende, kjøn og kvik, som hun var. Men hun brød sig bare om Wenck, og han havde ikke Øjne for andre end hende. De tjente jo godt begge to, og de lagde Planer for Fremtiden — naar de havde samlet sig saa og saa meget, vilde han igjen tage fat paa sit Malervæsen, og saa vilde de gifte sig o. s. v., o. s. v. Det var en ren Sjælefornøjelse at se dem sammen de to. Han var saa frisk og smuk som en nyslaaet Toskilling, og hun var saa fin og skjær som en Blomst. Det var en hel Mærkværdighed at høre den lille Ting ræsonnere, som havde hun syv gamle Kvindfolks Forstand. Og med alt det var der Humør i hende, saa det kunde forslaa.«

»Naa — det var jo altsammen rigtig fornøjeligt.«

»Ja saamænd var det saa. — Men saa var det jo, det gik galt. Det var her — her i Byen, det skete. Vi vidste naturligvis allesammen, hvordan det var fat, men der var da ingen, der tænkte, det skulde tage saadan en Ende. — Naa, hun blev syg, og fik Barnet. Og saa døde hun. — Da var hun lige femten Aar.«

»Og han sørger over hende endnu?«

»Sørger?«

Den gamle Skuespiller skjænkede med noget rystende Haand i sit Glas, smagte paa Blandingen og satte det saa haardt i Bordet.

»Jeg ved sgu ikke. Men siden den Tid har han været helt underlig — ja, De har jo selv sét ham. — Strax efter den Historie trak vi andre os jo lidt tilbage fra ham —«

»Men hvis nu Kjæresten ikke var død?«

»Ja, vist saa! vist saa!« raabte den gamle ivrig. »Det er jo netop det, jeg al Tid har sagt. Og alligevel — — saadan strax i Begyndelsen . . . Ja, véd De hvad! vi Skuespillere lever jo ikke saadan i alle Stykker efter Præstens Kogebog . . . det er naturlig. Det fører Livet jo med sig. Men alligevel — — saadan en lille, ung Ting — det var nu lige godt en styg Historie. — Naa, jeg skammede mig jo strax efter over det, og siden den Tid har Wenck og jeg al Tid holdt sammen — al Tid ved samme Selskab. Og gaar han sin Vej i Morgen, saa gaar jeg med. For han er en brav Fyr og kan nok trænge til en Ven.«

»Tror De da ikke, han kan glemme den Historie?«

»Det har han nok ondt ved. For hvad der saadan sker Skuespillere, det kan nu slet ikke skjules. Vi rejsende Gjøglere har det paa en Maade ligedan som de fine inde i Kjøbenhavn. Hvor meget de saa foragte os, og hvor lidt de tror os — de kan ikke blive fra os alligevel. De gnider sig op ad os, og de snakker om os — — især snakker de. Og hvor Wenck kom hen, var der nogen, der vidste Besked, og alle Folk var saa underlig sky for ham. Han har kun én eneste Gang snakket rigtig fra Leveren med mig om den Ting. Og da talte han først om sin Far og om en forfærdelig Arv og saadant noget Tøjeri. Men strax efter sagde han, at det var Løgn. Og saa skjældte han sig selv ud for en Udhaler og Forfører og Morder, og hvad véd jeg. Og den Rolle spiller han stadig væk. Jeg gi'er Dem mit Ord paa, at han lever saa skikkelig som nogen Præstemand. Men han bilder sig selv og alle andre ind, at han er et forfærdeligt Dyr, som man maa tage sig vel i Agt for. Se nu hans Tegninger — —«

»Ja — nu forstaar jeg dem nok.«

»Ikke sandt? Og de Idéer kan han aldrig slippe bort fra,

— Sér De nu — her i Byen er det jo ikke saa sært, Folk véd Besked. For her var det jo, Ulykken skete. Og det er ikke længer siden end i Gaar, at der hændte noget, som gjorde ham rent tosset. Han og jeg bor jo sammen. Og dér i Huset er der en lille Tjenestepige — en femtenaars Tøs — Skjørterne strutter paa hende, saa hun ligner en Pennevidsker — et rent Guds Ord fra Landet, forsikrer jeg Dem. Naa — Kammeraterne kommer jo hjem hos os om Aftenen iblandt, og saa gaar det med lidt Gemytlighed naturligvis. Vi holder jo lidt Kommers med Pigebarnet — — i al tænkelig Anstændighed, forstaar De nok, og det har da hverken hun eller Madamen noget imod. Saa var det i Gaar — — Wenck var helt oplivet. Pigebarnet kommer ind med en Bakke med Glas, og ligesom hun gaar forbi, klapper Wenck hende paa Kinden. Hun for sammen, saa hun nær havde tabt Glassene, og ikke saa snart var de andre væk, før Madamen kommer ind med en dygtig stram Mine og fortæller ham, at hendes Pige er en anstændig Pige, og hun skulde meget have sig frabedt, at han spolerer hende. Lidt Spøg mellem ordentlige Mennesker var en Ting for sig — men hun vidste nok, hvad hun vidste, og havde advaret Barnet.

»Og hvad sagde han til det?«

»Ja — De skulde set ham. Strax var det ligesom al Ting brød sammen i ham. Han havde store Taarer i Øjnene og saa paa Kjællingen saa fortvivlet og bønlig som et sygt Barn. Men det var kun et Øjeblik. Saa for han op og brugte Mund og gebærdede sig, som om han var den mest gudsforgaaende Krop under Solen. Det ene Ord tog det andet, den gamle Hex vilde smide ham ud, og det var alt det, jeg kunde faa Redelighed i Sagerne igjen.

Jeg sagde ingen Ting, og den anden drak hastig sit Glas ud. Saa lagde han sig paa Sofaen og bredte sin luslidte Overfrakke over sig.

»Tror De paa Gud?« spurgte han lidt efter. »Ja, for det gjør jeg. Præsterne er nogen Kjæltringer — de fleste af dem da. Men jeg tror lige godt paa Gud. Og Wenck — — ja, jeg véd ikke rigtig, hvordan jeg skal forklare mig. Jeg mener, Wenck er saadant et Menneske, som Gud har mærket. Somme Tider kan jeg ikke lade være at gyse tilbage for ham — — der er noget som en Forbandelse over ham. Og jeg kan være helt uhyggelig ved at være i Stue med ham. Men saa tænker

jeg igjen paa den Tid, jeg saa de to sammen — — saa gode og saa smukke. Og saa glade! Og saa holder jeg af ham, som om han var min egen Søn.«

»Barnet døde vel?«

»Nej, det gjorde saamænd ikke. Det lever i bedste Velgaaende. Det er sat i Pleje her i Byen — hos skikkelige Folk — ude i —« og saa forklarede han mig, hvor det var.

Og lidt efter rejste han sig paa Albuerne og saa over imod mig.

»Nu maa De vide, Wenck gaar aldrig derud — saadan ligefrem. Han er angst og bange for, at den lille skal faa at vide, at han er dens Fa'er. Men naar han er her i Byen, lister han sig om Huset, saa tit han kan, og stjæler sig til at kigge efter Barnet. Og naar vi har siddet og sviret — — ja, jeg vil vædde, hvad det skal være: han sidder i dette Øjeblik paa Bænken udenfor det lille Hus. Og sidder han der ikke, saa er det heller ikke mange Minuter, siden han er gaaet.«

Saa sagde den gamle Skuespiller ikke mere. Jeg hentede et Tæppe og lagde over ham, og lidt efter faldt han i Søvn. Mit Hoved var tungt af Vin og Tobak, og jeg havde ingen Lyst til at gaa i Seng. Da jeg havde siddet en Stund, besluttede jeg at gaa en Tur i den friske Vinternat. Stille listede jeg mig ud for ikke at vække den gamle og stod strax efter paa Gaden.

Uden at jeg gjorde mig klart Regnskab derfor, stilede jeg ud mod de Smaahuse i Byens Udkant, hvor Hansen havde fortalt mig, Barnet var sat i Kost. Jeg kjendte godt Stedet, jeg havde saa tit lagt mine Ture derom ad og var ikke mange Minuter om at naa derud.

Og det var, som den gamle havde spaaet. I den lille Forhave udenfor et af de ensbyggede Huse stod en gammel Træbænk uden Rygstød. Og paa den ene Ende af den sad Wenck med Benene strakt fra sig og Hovedet dukket ned mellem Skuldrene. Frakkekraven havde han slaaet op om Ørerne og begge Hænder var gravede ned i Lommen. Hatten laa ved Siden af ham paa Bænken, og hans svære, blonde Haar stod om ham til alle Sider.

Jeg kom tæt op til ham, inden han saa mig. Natten var lys — jeg kunde tydelig se hans Ansigt. Det var vendt lidt opad, Øjnene halv tillukkede som sædvanlig. Han rokkede frem

og tilbage, og hans Læber bevægede sig, som om han talte med sig selv.

Saa fik han Øje paa mig, for i Vejret og spilede Øjnene op. Jeg hilste, idet jeg gik forbi. Men han tog sin Hat og skyndte sig ind ad Byen til uden at besvare mit God Morgen.

Carl Ewald.

Giacomo Leopardi (1798—1837).

Sammentrængt Oversættelse af en Artikel af E. Rod i »Nouvelle Revue« 1. Januar 1888.

Enhver, der har beskjæftiget sig med at studere Leopardis pessimistiske Livsopfattelse, har atter og atter stillet sig det Spørgsmaal, som altid maa paatvinge sig den, der staaer overfor en ny Livsopfattelse: Hvilket Aarsagsforhold er der mellem denne Filosofi og ydre Omstændigheder i Forfatterens Liv? Dette Spørgsmaal er hidindtil ikke blevet fyldestgjørende besvaret af Mangel paa trykte Kilder; forrige Aar 1887 udkom imidlertid »Lettere di Paolina Leopardi a Marianna ed Anna Brighenti«, som endelig klart belyse dette Forhold, hvilket nedenstaaende Artikel skal prøve paa at godtgjøre.

I.

De positive Aarsager, som man kan finde i L.'s Liv, til det Tungsind, hvoraf han led, kan sammenfattes i fire Hovedgrupper:

Hans Helbred var meget slet. — Han levede i en lille By, som han afskyede. — Han stod i et daarligt Forhold til sine Forældre. — Han var ulykkkelig i Kjærlighed. De to første Grupper af Aarsager have aldrig været bestridte.

L.'s Breve ere kun en lang Klage og beskrive vidt og bredt Symptomerne paa de tre eller fire Sygdomme, hvoraf han led: Phtisis, Hydropisi, Nervesmerter, for ikke at tale om hans stadige Hovedpine og Øjensmerter. Han bar sine Lidelser med den Taalmodighed, som sygelige Personer efterhaanden erhverve sig, og paaskjønnede den mindste Lindring i sine Smerter. Det er f. Ex. rørende at se ham skrive til sin Fader: »Mit Helbred er, Gud ske Lov, nogenlunde taaleligt: mine Nerver plage mig, og jeg kan ikke finde noget Middel til at holde min Fordøjelse i Orden; men man kan nok taale en Del med en Konstitution som min.« Saasnart Leopardi følte sig bedre, gav han

sig til at arbejde med stor Iver og fik Haab paany; men Smerterne kom snart igjen, og L. maatte opgive sine paabegyndte Arbejder: »Alle disse Værker . . . existere kun i mine Tanker og maa forblive der, thi mit Helbred er i den Grad ødelagt, at jeg end ikke blot for et Øjeblik kan give mine Tanker en bestemt Retning uden strax at føle mig udmattet.« Dette nedbrudte Helbred, som overdrevent Arbejde i den tidligste Ungdom havde fremkaldt, var den uoverstigelige Hindring, som stillede sig imellem ham og enhver Glæde. Han dreves altid, som naturligt var, af en heftig Længsel henimod de Virkekredse, hvorfra hans Svaghed udelukkede ham. Undertiden var han Patriot, og idet han hævede sin stakkels svage Stemme, raabte han næsten i et Skrig, der vilde have vakt Latter, hvis det ikke havde været saa rørende just ved sin Kraftløshed: »Til Vaaben! til Vaaben! Ene vil jeg kjæmpe, ene vil jeg bukke under . . . .« —

Hans Afsky for Fødebyen Recanati var uovervindelig. At forlade Recanati forekom ham den første Betingelse, ikke for Lykke, — han forsikkrer gjentagne Gange, at han har givet Afkald paa den — men for »den Kunst ikke at lide«, som er »den eneste, han stræber efter at lære« og hvori han øver sig. I Vers og paa Prosa maler han med de stærkeste Farver denne Flække, drevet af det dybe Nag, som man kan føle for den Kreds, hvori man nødes til at leve, og hvor Alt, Folkenes Plumphed, deres Ligegyldighed for Kundskaber, den Antipathi, som de vise En, »ikke af Misundelse over at føle min Overlegenhed, men fordi de mene, at jeg i mit inderste Hjerte føler den, ihvorvel jeg aldrig nogensinde har vist det i mit ydre Væsen«; hvor han lider under en fuldstændig Ensomhed, thi det, der interesserer ham, synes latterligt for hans Byfæller, der kun ere optagne af de største Ubetydeligheder og af Smaastadssladder; hvor han, der kunde trænge til stadig Adspredelse for ikke at tænke paa sine Smerter, ikke kan finde nogensomhelst og nødes til altid at trække sig ind i sig selv; hvor Bøgerne til hans Arbejde mangler saavelsom enhver Samtale med dannede Folk; hvor han er saa fjern fra den øvrige Verden, at hans Drømme om litterær Berømmelse kun forekommer ham Chimærer: »Den, der lever begravet i en Egn som denne, kan aldrig haabe at blive, jeg vil ikke engang sige berømt, men blot kjendt.« Hans Sødskende dele hans Følelse. Paolina erklærer, at der til alle de øvrige Ubehageligheder i Recanati kommer et utaaleligt Klimat.

Og denne Blæst, denne Fugtighed, denne Beboernes Uvidenhed, deres Mangel paa Dannelse, deres Ligegyldighed for Videnskaberne, Ensomheden, Alt dette, uden Tvivl meget overdrevent af Digterens og hans Yndlingssøsters exalterede Indbildningskraft, piner dem, ophidser dem, gjør dem bittre: »Tal ikke til mig om Recanati,« skriver Giacomo til Giordoni, i samme Brev, hvori han forsikkrer ham om sin brændende Kjærlighed for Italien, »jeg elsker den By saa højt at den vilde kunne inspirere mig til en Afhandling om Fædrelandshad.« —

Medens det er let at slaa disse to Punkter fast, forholder det sig derimod meget anderledes med de to andre, af hvilke L.'s Forhold til hans Familie især har givet Anledning til heftige Discussioner.

Grev Monaldo var langfra en daarlig Person. Paolina priser hans store Samvittighedsfuldhed, hans sunde Fornuft, hans Verdenskundskab; hun omtaler hans Død i Ord, der røbe en ømdatterlig Beundring, ja endog en oprigtig Hengivenhed: »Han er død som en Helgen. Gud kronede hans smukke Liv med en rolig og fredelig Død og gav os i vor Fortvivlelse den Trøst, at vor kjære Afdøde allerede var i Himlen. Men det er hverken tilstrækkeligt til at aftørre vore Taarer eller fylde den frygtelige Tomhed, som vi føle efter ham.« Men denne Mand med den sunde Fornuft og den store Samvittighedsfuldhed var paa samme Gang en Landjunker og en Smaastadslærd.

Som sidste Descendent af Cheferne for det guelfiske Parti i Recanati skrev han adskillige polemiske Arbejder, baade politiske og religiøse, i den mest konservative Aand; derfor foruroligede hans Søns Ideer ham ogsaa meget, en Gang opsnappede han hans Correspondance, men interesserede sig forresten saa lidet for, hvad Giacomo skrev, at han kort efter Forfatterens Død bad Ranieri om at oplyse ham, ikke alene om, hvad Giacomo havde skrevet, men ogsaa om, hvad han havde offentliggjort siden sin Bortrejse fra Recanati.

Grev Monaldo smigrede sig med den Tro, at han var en ligesaa stor Despot som hans Forfædre i det guelfiske Partis gyldne Dage. Men det var en Illusion; i Virkeligheden var denne alvorlige Mand med de faste Meninger og Beundring for Tyrannerne i det 15de Aarhundrede ikke engang Herre i sit eget Hus, hvor hans Hustru holdt ham i fuldstændig Afhængighed af sig.

Grevinde Leopardi var i sit tyvende Aar kommet ind i en

næsten ruineret Familie. Hendes eneste Ærgjerrighed var at bringe den paa Benene igjen, og hun offrede alt for at opnaa dette, baade sin Mands Værdighed og sine Børns Lykke. Hjemmet var en Grav. »Jeg vilde ønske,« skriver Paolina, »at Du kunde tilbringe en eneste Dag hos os, for at gjøre Dig en Ide om den Maade, hvorpaa man kan leve uden Liv, uden Sjæl, uden Legeme«, og Grevinde L.'s Jernhaand tyngede paa hendes Børn, der alle af Naturen vare livlige, elskværdige, begeistrede, men stærkt hæmmede i deres Udvikling. Hun forbød Paolina at knytte Venskab med Nogensomhelst, for helt og holdent at gaa op i Kjærlighed til Gud. Da hendes Søn Carlo mod hendes Villie havde ægtet en Slægtning af sig, blev den unge Pige ubarmhjærtigt banlyst fra Hjemmet.

Det var ligeledes hende, som holdt Giacomo tilbage i Recanati for at undgaa det Pengeforskud, som hun havde maattet give ham, indtil han selv kunde sørge for sig; det var især hende, som, da det var lykkedes ham trods alle Hindringer at slippe bort fra Recanati og han befandt sig i Bologna eller i Rom, hæmmet i sit Arbejde af et eller andet stærkt Udbrud af én af sine mange Sygdomme, hindrede Grev Monaldo i at hjælpe ham. Faderen led meget derved paa Grund af sin Samvittighedsfuldhed og sin Kjærlighed. Han skrev til sin Søn: »de virkelig slette Tider, men især Din Moder, der, som Du véd, ikke blot sætter mig paa Diæt, men endog paa Faste, have nødt mig til at handle imod mit Hjerte, min Samvittighed, ja næsten det Passende ....« Og han sendte ham en lille Sum i Smug. Undertiden vovede han ikke engang i Smug at opfylde den Pligt, og han bad sin Søn skrive direkte til Moderen. Tvungen af Nøden, skrev Giacomo mod sin Villie og i hvilken Tone og efter hvilken Nølen! »Det er mig meget ubehageligt, men Du forstaar Grunden til min sædvanlige Tavshed, og det er Nøden, som tvinger mig til denne usædvanlige Bøn. Jeg har allerede for længe siden skrevet til min Fader, og mindede ham om de Omstændigheder, hvori jeg befandt mig; jeg fremstillede for ham alle de Anstrængelser, jeg hidindtil har gjort for at bestride mine Udgifter uden at falde min Familie til Byrde; jeg viste ham, hvorledes og hvorfor det er blevet mig umuligt, og jeg endte med at bede ham om at tilstaa mig en maanedlig Understøttelse paa 12 Francesconi, hvorved jeg med Nød og næppe vil kunne rede mig ud af min Forlegenhed.

Min Fader svarede, at jeg maatte skrive direkte til Dig. Jeg har været syg, og mine svage Øjne ere Grunden til at jeg trods den haarde Nød ikke har skrevet« . . . .

Hvilken Udsigt aabner der sig ikke for vore Blikke ved denne Tiggertone, som en Søn bruger i et Brev til sin Moder. og hvor fremkalder et saadant Brev ikke strax Synet af et af disse Interiører, hvorfra en falsk Opfattelse af Pligten har bortjaget al Godhed, hvorfra Nærigheden har bortjaget al Kjærlighed!

Berøvet Understøttelse fra sin Familie, tilbragte den ulykkelige Giacomo altsaa hele sit Liv, idet mindste til det Øjeblik, da han traf Ranieri, med at pines i dette Valg: enten blive i Recanati og give Afkald paa at arbejde, vinde Berømmelse og ethvert Haab om Lykke; eller forlade Recanati og give sig Armoden i Vold. Han gjør utrolige Anstrengelser for at slippe bort fra denne Kreds; han skriver Brev paa Brev for at faa et Embede, man svarer ham med Løfter, man skal huske ham, og Sagen falder hen. Han maa nøjes med det utilstrækkelige og lidet sikkre Honorar, som nogle Arbejder indbringe ham, og tilsidst nødes han til at henvende sig til sine Onkler for at kunne komme bort.

Her have vi altsaa de Fakta, som fuldstændig betegne L.'s Forhold til hans Familie, og man tvinges til at tilstaa, at han blev ulykkelig ved den; han led ved sin Moders Hjerteløshed, sin Faders Svaghed, ved den skjæve Stilling, hvori man lod ham blive, og fra hans og hans Søster Paolinas Udtalelser i Breve derom kunne vi til en vis Grad slutte os til det, som ikke er nedskrevet: den triste, glædesløse Barndom, uden Kjærtegn, uden Smil, uden Adspredelse, de Saar, der stadig tilføjes det unge Hjerte, som vil give sig hen, som stødes tilbage og som skriger af Fortvivlelse: »Jeg trænger til Kjærlighed, Kjærlighed, Kjærlighed, Varme, Begejstring, Liv!«, saa endelig den ulmende Oprørsfølelse imod dette vanvittige Tryk og dette Tyranni, for ikke at tale om Pengebekymringerne, som Sygdommen forøger.

Det er let at forestille sig de Følelseskriser, som de unge Mennesker gjennemgik, der vare opdragne under saadanne Omstændigheder, berøvede Moderkjærligheden, kun i Smug elskede af en Fader, som ikke skammede sig over sin Svaghed, hindrede i deres Venskabsforbindelser, tvungne til at leve i sig selv og med sig selv: deres Følsomhed og deres Indbildningskraft maatte,

hæmmede i deres Flugt, forene sig i at pine dem i højeste Grad. Det var især Tilfældet med Paolina og Giacomo, de to bedst begavede i Familien og netop dem, hvem Omstændighederne skulde fordømme til et kjærlighedsløst Liv. Paolinas Breve vise os paa hver Side et Hjerte, som søger at give sig hen og som lider under Trangen til Kjærlighed.

»Leopardisterne« have anstrængt sig meget for at udfinde de Kvinders Identitet, som Giacomo besynger i sine Digte, uden at de Resultater, som de have naaet, ere af stor Betydning. Hans Broder Carlo sagde til Viani: »Mere romantisk end sand har hans Kjærlighed for Nerina og Silvia været. Vi saa fra vore Vinduer disse to unge Piger, og undertiden talte vi til dem ved Tegn ... Deres sørgelige Skjæbne — de døde i deres Livs Blomstring — bidrog til at opildne Giacomos Indbildningskraft og til at skabe to af de smukkeste Figurer i hans Digtning. Den ene af dem var en Kudsks, den anden en Vævers Datter.«

Nogle andre flygtige Forelskelser have efterladt Spor i hans Liv: han elskede sin Kusine, Grevinde Lazzari, saaledes som man elsker ved 18 Aar uden at blive gjengjældt; senere under et Ophold i Bologna træffer han sammen med Grevinde Malvezzi, en dannet Dame, der gav sig af med at skrive, som fik ham til at drømme om Isabella d'Este og Vittoria Colonna og som nøjedes med at bruge ham til at rette sine Vers. I Bologna blev han ligeledes forelsket i Marianna Brighenti, Datter af en Advokat og dannet, udmærket smuk, med en beundringsværdig Stemme, havde hun knyttet sig til Theatret, hvor hendes Rygte var pletfrit. Hun besvarede ikke Digterens Kjærlighed, hvem hun dog beundrede med Begeistring, men skjænkede ham et søsterligt Venskab, som blev af lang Varighed, og Giacomo, hvis svagelige og lidt forkrøblede Udseende mere var skabt til at vække Medfølelse end Lidenskab, kunde slaa sig tiltaals med denne rolige og alvorlige Følelse. Denne Venskabs Idyl var det Bedste, L. havde i sit Liv. Nogle Aar senere finde vi ham forresten paany grebet af en Følelse, der maaske var stærkere end ved hans foregaaende Forbindelser, hvis Forløb vi denne Gang ikke kjende, men som i hvert Tilfælde fik en sørgelig Ende; thi i 1831 forlod han pludseligt Florens, idet han gav sine Forældre forskjellige Paaskud for at forklare sin Bort-

rejse og idet han betroede sin Broder Carlo, at Grunden dertil var »en lang Roman, megen Smerte og mange Taarer.«

Paolina formodede, at Heltinden i denne Kjærlighedsforstaaelse — rimeligvis den dybeste af Alle — var Prinsesse Charlotte Bonaparte, som havde modtaget Leopardi vel, og om hvem L. talte med megen Sympati. Hvem denne ubekjendte end har været, fik hun rimeligvis L. til at glemme alle de Andre, og det er uden Tvivl til hende, han henvendte sig i sin »Aspasia«.

»Pris dig selv, det kan du med Rette. Fortæl, at for dig ene har jeg samtykket i at bøje mit stolte Hoved, dig har jeg skænket mit ubetvingelige Hjerte. Fortæl, at du var den første, og jeg haaber sikkert ogsaa den sidste, der har set mine Øjne bønfalde, du har set mig foran dig, frygtsom, skjælvende (jeg brænder af Harme og Skam ved at tilstaa det), du har set mig ydmygt udspejde ethvert af dine Ønsker, opfange ethvert af dine Ord, ethvert af dine Minespil, blegne for din stolte Foragt, straale af Glæde ved et Tegn paa Elskværdighed, skifte Udtryk for ethvert af dine Blik.«

Hvis man tager disse Vers alvorligt, hvis Aspasia er den Ukjendte, der haardt jog L. fra Florens, maa man tilstaa, at han denne Gang følte en Kjærlighed, der var sandere end hans foregaaende, en Kjærlighed, som besejrede hans Frygtsomhed og lærte ham, bly og tilbageholdende, som han var, de ydmygende Bønner, hvortil andre Dødelige tage deres Tilflugt. Forresten hørte han til dem, der forlange andet af Kjærligheden end den kan give, og han har aldrig tilgivet Kvinderne, jeg vil ikke sige, ikke at have elsket ham, men ikke at være Engle. Herfra skriver sig maaske, i det mindste tildels, hans Misregninger og Lidelser, men heraf kommer ogsaa Karakteren i hans Poesi, enestaaende i den moderne italienske Litteratur og som genkalder os Dante i »la vita nuova« og Petrarca i de sidste Sonnetter og i »trionfi«. Denne Digtning har sit Udspring lige i Leopardis Hjerte, og ikke i hans forskjellige Livsskæbner, og vi skulle prøve at forstaa den ved at undersøge ikke som hidtil de tilfældige Omstændigheder i hans Liv, men hvorledes han selv var.

II.

De Fakta, jeg lige har analyseret, kunde gjøre en Tilværelse ulykkelig, men de vilde hverken have kunnet være tilstrækkelige til at skabe en stor Digter eller en Pessimist. Der er i Verden

Mange, som ere fattige, som afsky det Sted, hvor de leve, som ere sygelige, som kunne beklage sig over deres Familie og hvem Kvinderne støde tilbage. Sædvanligvis tage de deres Parti og ende endog med at finde Verden smuk og Livet godt. For at disse Omstændigheder kunde bringe Leopardi til at dømme helt anderledes om Livet og om Tingene, for at de kunde føre ham til en velbetænkt Negtelse af Lykken, maatte der nødvendigvis findes i ham en særegen Natur: frembringe de samme Slag, udførte med samme Kraft ved samme Hammer ikke forskjellig Lyd efter det Stof, de sætte i Svingninger?

Hos Leopardi vil man se, at Fortrædelighederne og Sorgerne overdreves og krystalliseredes i hans Sind. Han hører ikke til dem, hvem det lykkes at fjerne en sørgelig Tanke, en ængstende Bekymring. Hvad han saa end gjør, forbliver den pinlige Tanke hos ham, som éngang er trængt ind i hans Sind, bemægtiger sig ham, slaar sig til Ro og arbejder i ham: »piner og plager ham, næres og voxer ved at ruges over«. Undertiden indbilder han sig, at »Adspredelse« vilde bringe ham ud af denne Tilstand: men hans Adspredelse i Recanati er Studium, og Studiet dræber ham. Det er forresten en Illusion: ikke saasnart har han forladt sin saa afskyede Fødeby og er det lykkedes ham at komme andetstedshen, før han befinder sig ligesaa ilde dèr, hvor han nu er, som dèr, hvor han før var. Han rejser fra By til By, begejstret for Egnen og ærgerlig over Beboerne. I sine sidste Aar i Capodimonte, hvorhen Ranieri og hans Søster førte ham, faar han vanvittige Ideer, som hans Værtfolk søge at tilfredsstille; han vil spise en speciel Slags Brød, som kun faaes i Neapel og som man daglig sender Bud efter til ham; han lever i Mørke, spiser til Middag Kl. 12 om Natten, sover om Dagen osv.

Det er uomtvisteligt, at han har lidt meget, førend han kom i en saadan Tilstand, der var meget nær beslægtet med Sindssyge. Men den virkelige Aarsag til disse Lidelser laa i ham selv. Hans overordentlig store Følsomhed gjorde ham det mindste Skridt særdeles pinligt: hans talrige Breve for at bede om Beskjæftigelse ere fyldte med Tilstaaelser om den Anstrengelse, de koste ham: »Det er altid pinligt at bede, saavel for den, der beder, som for den, til hvem han henvender sig ...« Den Hast, hvormed de følge efter hverandre, røbe en Slags Feber, et dybt og utaalmodigt Ønske paa samme Gang som

deres Tone sædvanligvis lader skimte en foregrebet Modløshed og man gjætter, at han sagde til sig selv i samme Nu: »Gid jeg kunde opnaa det eller det Embede«, og »nej! jeg faar det ikke«.

Et af de besynderligste Symptomer paa denne stadige Tilstand af Frygt for en mulig Misregning, Ydmygelse eller Modgang, er hans naive og stadige Frygt for fysisk Smerte. Han, som uophørlig lider af alle Slags meget smertefulde kroniske Sygdomme, gribes af ubeskrivelig Rædsel, naar han trues af en stærk Smerte. Engang maa han gaa til en Tandlæge, men bliver syg deraf. Da Koleraen udbryder i Neapel, indbilder han sig strax at være særlig modtagelig derfor, og Ranieri nødes til at bede hans Venner aldrig i hans Paahør at tale om Epidemien. Man har bebrejdet ham denne Frygt som Fejghed og som Modsigelse: hvorledes kunde den, der stadig talte om sin Længsel efter at dø, hvis hele Værk kun er en Hymne til Døden, skjælve i det Øjeblik, Døden nærmede sig? Intet er imidlertid naturligere: imellem det forhadte Liv og den eftertragtede Død er der Sygdommen med sit Følge af Rædsler, der er endnu frygteligere, naar en Epidemi udstrøer om sig Frygt, Egoisme, Grusomhed. Det var Sygdommen, som forfærdede L. Mennesker, der ere vante til at lide, frygte den altid mere end de Andre, fordi de vide, hvad det er.

Leopardi gjorde aldrig noget for at undfly sine Tankers Tyranni. Han fandt tvertimod Behag deri. Han følte en Slags bitter og stolt Tilfredsstillelse i at proklamere i alle Væsners Navn den Ulykke, som det er at leve: »Jeg ansér det for lidet mandigt,« siger Tristan til sin Ven, »at lade sig bedrage som Daarer og blive, saa at sige, til Spot for Naturen og Skjæbnen, efter at have lidt alle optænkelige Onder. Jeg véd ikke, om mine Følelser skrive sig fra Sygelighed, men saameget véd jeg, at hvad enten jeg er syg eller rask, træder jeg Menneskers Fejghed under Fødder; jeg skyder fra mig enhver barnagtig Illusion og Trøst, og jeg føler i mig det Mod at undvære ethvert Haab, at se Livets Ensomhed i Ansigtet, ikke at skjule nogen Side af vor Ulykke og at tage alle Følgerne af en smertefuld, men sand Filosofi. Denne Filosofi giver, om den ej gjør anden Gavn, idetmindste modige Folk den stolte Tilfredsstillese at sønderrive den Kappe, hvori den hemmelighedsfulde, hykleriske og grumme Skjæbne indhyller sig.« Ofte pinte denne »Filosofi«

ham som et positivt Onde: han klager over at føle »Tilværelsens Tomhed som om det var en virkelig Ting, der vægtigt tyngede paa hans Sjæl«. »Tingenes Intethed« stod altid for ham som et frygteligt Gjenfærd; han fattede ikke, at man kunde finde sig i de daglige Bekymringer, som Livet fordrer, da han var fuldstændig sikker paa, at denne Omsorg aldrig vilde føre til Noget.« Men undertiden trøstede han sig resigneret med sine Tankers Overlegenhed, som da alene forekom ham sande imellem de tomme Syner, hvoraf Livet bestaaer:

»Og du, min Tanke, som alene besjæler mit Liv, en kjær Kilde til uendelige Sorger, du vil først udtørres i Døden sammen med mig, thi jeg føler af tydelige Tegn i min Sjæl, at du er blevet givet mig for altid til Herskerinde. Englelige Skjønhed! de dejligste Ansigter, som jeg betragter, synes mig at ville efterligne dit Aasyn. Du er den eneste Kilde til alt smukt, den eneste sande Skjønhed!

Fra jeg første Gang blev dig vaer, til hvormange Bekymringer har du ikke været Kilden? hvormange Øjeblikke er der henrundet, uden at jeg har tænkt paa dig? Hvormange Gange har dit alt beherskende Billede manglet i mine Drømme? Himmelske Syn, smuk som en Drøm, har jeg nogensinde forlangt, haabet, ønsket noget Andet, end at se dine Øjne, noget sødere end at eje din Tanke?«

Saaledes talte Leopardi til sin »herskende Tanke«, det vil sige til den levende Lidelseskilde, som sprang frem i ham. Denne sørgelige Aandsdisposition, som drev ham til at berøve Tingene deres ydre Skal for at sætte deres stygge Nøgenhed til Skue, til at se Forestillingen om Smerten i Ansigtet, uden at lade sig adsprede af nogen af de tusinde Ting, som sædvanligvis hjælpe Folk til at fly dette Skue, denne uimodstaaelige Disposition til Analyse har altid været ham paa samme Gang en Aarsag til fysisk Svaghed og til moralsk Heltemod. Fra Ende til anden i hans Correspondance og i hans Arbejder finde vi en Slags Kamp, snart heftig, snart dæmpet, imellem de to Mennesker i ham: det ene, det følsomme, der hengav sig til klynkende Confidencer, til barnagtig Skræk, næsten latterlige Anfægtelser, det andet, Stoikeren, der med Sejrs-Ro tager de yderste Følger af hans fortvivlede, bittre og grusomme Slutninger. Det er denne besynderlige Dualisme, som giver hans Theori om »l'Infelicità« mere Menneskelighed og mere Højhed end de andre

pessimistiske Doctriner, Schopenhauers og Hartmanns, der ødelægges af hadefuld Menneskefjendskab og ere altfor optagne af deres praktiske Resultater.

En anden Følge af den Hang til Analyse, som vi ligeledes, men forgjæves, søge hos de andre Pessimister, er en helt særegen Forfinelse af de moralske Ideer, og denne vil give os Nøglen til hans Følelsesliv.

Som vi have sét, har Leopardi ikke levet i Ordets almindelige Betydning. En eneste Gang synes han at have følt en virkelig Lidenskab, en Lidenskab, hvor ogsaa Sandserne spillede en Rolle; Ranieri, som nød hele hans Tillid, forsikkrer, at han døde, 39 Aar gammel, kydsk; hans Forelskelse i Silvia, Nerina og de Andre kom aldrig ud over Fantasien. Han kjendte altsaa ikke de Kjærlighedsorger, som andre Kjærligheds-digtere i vort Aarhundrede: Alfred de Musset, Heinrich Heine, Byron osv. have besunget. Han har ikke som dem lidt under Kjærligheden; han har lidt af Mangel paa den. Han siger det selv hvert Øjeblik. »Jeg troede, at Evnen til at elske saavelsom til at hade var udslukt i min Sjæl«, skriver han 1819 til Giordani, idet han tilbyder ham sit Venskab. Og ligeledes til Brighenti: »... Jeg har et Hjerte, saa koldt, saa forhærdet af Ulykke og ogsaa af det triste Kjendskab til Sandheden, at jeg allerede, førend jeg havde elsket, havde mistet Evnen dertil: en Engel i Skjønhed og Ynde vilde ikke kunne opflamme mig.« Og han har beskrevet sin Consalvo i to Sætninger, som man vilde kunne anvende paa ham: »I denne Sjæl var en herskende Frygt altid stærkere end Begjæret. Saaledes var det, at Overmaal af Kjærlighed havde gjort ham til en Slave og et Barn.« Hans Søster Paolina, som lignede ham saa meget, kjendte de samme Kriser: uophørlig maner hun Kjærligheden frem, men saasnart den viser sig, trækker hun sig tilbage: »Altfor megen Reflexion dræber mig,« siger hun ogsaa; og hun udbryder fortvivlet: »Ak, jeg har ikke haft en eneste lys Dag i mit Liv, ikke en eneste Dag, da jeg kunde sige: »Idag har jeg været lykkelig!««

Men selv om Leopardi ikke følte den dramatiske og larmende Kjærlighed, kjendte han en anden Følelse, som beherskede ham hele hans Liv igjennem uden nogensinde at finde en bestemt Gjenstand at fæste sig ved, som for et Øjeblik fik ham til at tro sig Patriot paa Grund af sit Fædrelands smukke Literatur, til at indbilde sig at han var forelsket i Væverens Datter

paa Grund af hendes smukke, blonde Haar og hendes sygelige Grazie, for ikke at tale om alle de Illusioner, som han hægede om og som han kun altfor hurtigt slap igjen.

Leopardi blev opdraget i den Skole, der var den bedste til at udvikle og forædle Følelsen: i Dantes, Petrarca's og Renaissancens Platonikeres. Af disse tre Indflydelser er den første den mindst mærkbare: L. havde kun liden Hang til Mysticisme, og en Del af Dante lod ham uberørt. Petrarca's viste sig derimod lige fra Digterens første Forsøg. De patriotiske Digte »All' Italia«, »All' Angelo Mai« og »Al monumento di Dante« ere inspirerede af Petrarca's berømte »Canzoniere«, »Italia mia« og »Sperto gentil«, meget mere end af en virkelig Enthusiasme for Italiens Frihed, og til Gjengjæld minde nogle af Kjærlighedsdigtene om »Rime« og især om »Trionfi«. Hvad Leopardi fandt i disse Modeller, er ikke alene en literær Form af en beundringsværdig Renhed, men ogsaa og især den dybe Idealisme, hvoraf deres Værker ere prægede, og den helt særegne Opfattelse af Livet, som har sin Oprindelse deri.

Dante og Petrarca hævede sig virkelig til en Højde, hvor de særskilte Følelser smelte sammen til en eneste Følelse, som omfatter dem alle; Troen, Kjærligheden, Patriotismen ere for dem, hvis jeg maa tale i Billeder, tre forskjellige Former for en og samme Tanke; og det er saa tydeligt, at sindrige Fortolkere have kunnet paastaa, om ikke bevise, at Laura og Beatrice aldrig virkelig have existeret, men for de to Digtere have været Symboler paa deres Meninger. Leopardi bestræber sig ogsaa for at tvinge sin Tanke ind i denne Retning, og at lade sine Følelser gaa op i en absolut Enhed. Han skriver engang: »Skjønheden er Skolen for de dybe Lidenskaber«, og man skulde tro at høre en af hans aandelige Forfædre forkynde at »Kjærlighedens Kilde er Skjønhed, hovedsagelig Sjælens Skjønhed«, eller at »enhvers Ædelhed og Fuldkommenhed nødvendigvis maa staa i Forhold til hans Kjendskab til Skjønheden«. Ligesom disse vender han tilbage til Hellenismen og af samme Grund, nemlig fordi Hellenismen lod ham i hans Kultus af Skjønheden finde den Enhed, som han higer efter, og som han trænger til.

Det er altsaa ikke blot af literær Imitation, at hans patriotiske Stykker ere kalkerede over Petrarca's: han vilde gjerne elske sit Fædreland, som den ædle Digter, der levede i en illusorisk Tro paa Rienzi, eller som Dante, der som Offer for

en endnu usandsynligere Chimære, troede paa Henrik den 6te. Men da han havde fire Aarhundreders Erfaring mer end de, var han mindre tillidsfuld og mindre let at føre bag Lyset; og paa en Tid, da Drømmen om alle de store Italienere, om Italiens Enhed, nærmede sig sin Realisation, forblev Leopardi skeptisk og modløs, skjønt han var omgivet af Mænd, der ligesom Manzoni, Gina Capponi, Giordani etc. troede paa denne Realisation uden forresten at ane, hvorledes den skulde finde Sted: Italien viste sig for ham fattig paa Hæder, afvæbnet, med nøgen Pande, blottet Bryst, bedækket med Saar, Blod og Skrammer, med tunge Lænker om Armene i en saa ynkelig Tilstand, at selv om dets Øjne vare to flydende Kilder, vilde aldrig dets Taarer kunne maale sig med dets Elendighed og Skam. (All' Italia.) Og han fjernede sig snart fra denne Syge for at omskrive den døende Brutus' Ord: »Er Patriotismen ikke ogsaa ligesom Retfærdigheden, Dyden, Æren osv. en af disse »ophøjede og overmenneskelige Chimærer«, som Guderne sendte Menneskene for at trøste dem i deres Bekymringer og hvis velgjørende Indflydelse ophørte, da Menneskene uklogt foretrak Sandheden for dem.«

Leopardi vilde ligeledes elske, som Dante elskede Beatrice, Petrarca Laura, men hvorfra vilde han have faaet den Begeistring, som inspirerer »la vita nuova«, »il Paradiso« og de Digte, der vare skrevne efter hans Lauras Død?

For at bringe sit Hjerte i Harmoni med sine berømte Forbilleders, manglede han det væsentlige Element i deres Inspiration: Troen. Dante skrev efter Beatrices Død: »Hun er tyet ind i Himlen, i det Rige, hvor Englene leve i Fred . . . Ofte naar jeg tænker paa Døden, gribes jeg af en Længsel saa sød, at jeg skifter Farve . . . . medens jeg græder, kalder jeg paa Beatrice, og siger til hende: »Du er altsaa død? og ved at kalde paa hende, trøster jeg mig.« Han kan altsaa fremkalde hende, naar han vil, hun er ham altid nær, det er hende, der fører ham igjennem Paradisets herlige Egne. Ligeledes har Døden kun midlertidigt skilt Petrarca fra Laura. Naar L.'s Tilbedte viser sig for ham i Drømme, siger hun i en helt anden Tone: »Glemmer du dog, at jeg har mistet hin Skjønhed, at det er forgjæves, du brænder og skjælver af Kjærlighed? Farvel for altid. Vore ulykkelige Sjæle og Legemer ere skilte for evig. For mig lever du ikke og vil aldrig leve mer: Skjæbnen har brudt den Troskabsed, du svor mig . . . .« Beatrice og Laura have aldrig, hverken i

Livet eiler Døden, et Øjeblik forladt deres Digtere; uophørligt se de dem ved deres Side. Hvad er i Sammenligning hermed den lille Plads, som Silvia og Nerina indtage i L.'s Artikler? Medens Dante og Petrarca leve i det Haab at deres Elskede skal aabne det evige Livs Porte for dem, flyer L. stadig sin for at jage efter Sandheden, som lokker ham. Fra den Dag Jupiter sendte Sandheden ned paa Jorden, benytter Kjærligheden, den eneste af de guddommelige Chimærer, som endnu maa komme blandt Menneskene, sig kun lidet af denne Tilladelse: »den kommer kun meget sjeldent, og udvælger de ømmeste og blødeste Hjerter hos de ædleste og bedste Mennesker. Den trænger for nogle Øjeblikke ind i disse udvalgte Hjerter, fylder dem ved sin Nærværelse med en saa sælsom og henrivende Sødme, og vækker hos dem saa ophøjede Følelser, saa stor Tapperhed og en saadan Dyd, at dens Begunstigede for et Øjeblik føle noget Menneskeslægten hidindtil ukjendt, nemlig selve Lykkens Realitet og ikke blot Skinnet af den. Det er sjeldent, at den forener to Hjerter, der begge samtidigt ere antændte af den samme Begjærets Ild, selv om dens Udkaarede bønfalde den derom med en Inderlighed uden Lige.« Den er aldrig slaaet ned i L.'s Hjerte, skjønt han paakaldte den med sin hedeste Længsel; Sandheden, dens Fjende, hærgede dèr, mægtig nok i denne Fæstning til at modsætte sig selve Gudernes Befalinger, og Kjærligheden vidste godt, at denne Fjende vilde have gjort alle dens Fortryllelser til intet.

Efter at være trængt ind i Leopardis indre Liv, maa vi saa ikke erkjende, at der ved Skabelsen af hans Filosofi maaske kun kan tilskrives ydre Omstændigheder en ringe Del? Det lader sig dog ikke sige, saaledes som han selv mente, at hele Æren derfor tilkommer hans Erkjendelse; hvor udviklet Intelligensen end er, kan den dog ikke virke isoleret; selv om den er stærk nok til at slippe bort fra Kjendsgjerningernes Tyranni, kan den ikke unddrage sig Følelsens. Hvis man derfor kan slaa fast, at L. ikke blev Pessimist, fordi han var ulykkelig, kan man i det mindste paastaa, at han blev det af sygeligt Overmaal af Følsomhed. Den Rolle, hans Intelligens spiller, bestaar simpelthen i at udvide den Lidelsessfære, hvori han bevægede sig, og at fremhæve Hovedtrækkene i Menneskeslægtens Ulykke; men han begik den Fejl at tilskrive alle Væsner den, idet han glemte, at Evnen til at lide er fuldstændig subjektiv. I et af

sine skjønneste Digte roser L. sig af sit Mod til at se Lidelsen under Øjne og bebrejder Folk deres Fejghed at unddrage sig den:

»Et Menneske, der er fattigt og svageligt, men af ædelt og højmodigt Sind, siger ikke og troer heller ikke, at han er rig og kraftig; han viser uden Skamfølelse sin Fattigdom og Svaghed, han anerkjender dem aabenlyst og overvurderer ikke sig selv. Jeg ansér ikke den for højsindet men ufornuftig, som, født til at dø og næret af Bekymringer, siger: »Jeg er skabt til Glæde«, og fylder Bøger med Løfter om en lys Fremtid og en Lykke, ukjendt ikke alene paa Jorden, men ogsaa i Himlen, for dem, hvem en Flodbølge, et ulykkesbringende Vindpust, en Jordrystelse truer med at ødelægge. Den derimod er højsindet, som vover at fæste sine dødelige Blikke paa den fælleds Skjæbne, og som i et frimodigt Sprog, uden at forvanske Sandheden, tilstaar, at Ulykke er blevet os tildel og at vor Stilling er fortvivlet og vaklende; den er højsindet, der viser sig stor og stærk i Lidelsen, og som ikke til sin Elendighed føjer Had, Menneskefjendskab osv., der er endnu tungere at bære end alle andre Lidelser, idet han giver sine Medmennesker Skylden for sine Ulykker, men kaster den tilbage paa den, der er den sande Skyldige, nemlig Menneskeslægtens Moder, der er bleven dens Stedmoder.«

Digteren husker ikke mere her, hvad han ofte selv har sagt: at hvor grusom Naturen, denne Stedmoder, end er, bestræber den sig alligevel for at udfinde tusinde velgjørende Kunstgreb for at bedrage Menneskene med Hensyn tll deres sande Tilstand; den giver dem ikke Lykke, maaske fordi det ikke er dens Opgave eller fordi Lykke er et rent Sandsebedrag; men den giver dem Ilusionen til Erstatning. Han skriver i »Moralske Dialoger«: »En Irlænder traf en Dag Naturen i Sahara. Han stillede den forskjellige Spørgsmaal, saameget mere nærgaaende, som den ikke skyldte ham nogensomhelst Forklaring; den svarede ham alligevel høfligt. Det ene Spørgsmaal tog det andet og tilsidst kom det saa vidt, at Naturen skulde forklare ham det Hele; og dén vilde have gjort det, hvis ikke to Løver meget belejligt havde styrtet sig over Spørgeren og fortæret ham.« Hvis dette ikke var skét, tror jeg nok, at den vilde have svaret følgende:

»I Mennesker ere, naar Alt kommer til Alt, slette og ynkelige; I have flere Fornødenheder, ødelægges af flere Sygdomme, lide mere af Klimaets Forandringer end andre Væsner; Alt,

hvad I gjøre, ender kun med at forøge Eders Sinds Lidelser. Jeg har bragt Eder til at tro, at I er Skabningens Herrer, at Eders ringe Forstand gjennemtrænger Verden, at Alt, hvad I ser — ligesom Eders Børn i en Legetøjsbutik — er skabt for Eder, at I ere gode og lykkelige og at I fra Aarhundrede til Aarhundrede blive lykkeligere og bedre. Det er ikke Alt. I det jeg gaaer fra Omsorg for Slægten til Omsorg for Individet, har jeg gjort mig det Besvær, at bilde hver især ind, hvis han har en eller anden Legemsfejl, at han er, til syvende og sidst, smukkere end de fleste af hans Samtidige, eller aandfuldere eller tapprere, kort sagt, paa et eller flere Punkter overlegen; hvis han er fattig, at han vil ende med at blive rig, takket være hans vidunderlige Evner; hvis han er ulykkelig, at Tingenes Gang vil forandres til Fordel for ham, hvis han er dum, at han ikke er det, men at de andre ere det. Tiltrods for Alt det er der Nogle af Eder, der forsmaar mine Gaver under det falske Paaskud, at det er Illusioner og ikke Virkelighed; saa meget værre for dem selv. Lad dem blot være ulykkelige, hvis de vil: det er deres egen Sag, men Bøger maa de i det mindste ikke skrive for at overbevise deres Næste om, at Ulykken er eneherskende: de ville spilde deres Møje og ikke overtyde Nogen. Hvis disse misfornøjede Sjæle, som forresten kun existere undtagelsesvis, fremture i samme skjæbnesvangre Retning, vil det gaa ud over dem selv og ligesom en vis Philippe Ottonieri, som du maaske har hørt tale om, ville de, efter et ørkesløst og unyttigt Liv, dø, »uden Berømmelse, men ikke i Uvidenhed om deres Natur og deres Skjæbne«. Det er det, som de i deres »enfoldige Forfængelighed kalde stolt Tilfredsstillelse«. Men denne »stolte Tilfredsstillelse« er kun af ringe Værdi, og hvis du vil tro mig, søg den ikke; vend tilbage til civiliserede Egne, glem, hvad jeg har sagt, og hild dig igjen i de Illusioner, som jeg har skjænket Eder; jo mere du ansér dem for Virkelighed, jo mere vil du nyde dem. Takket være dem, kan du maaske blive »virksom og nyttig« og hvis du døer uden hverken at kjende din Natur eller din Skjæbne, vil du maaske efterlade dig et berømt Navn eller i hvert Tilfælde et hædret Minde hos dine Nærmeste og Venner. Overlad altsaa til nogle forfængelige Taaber den »stolte Tilfredsstillelse« at have Mod til at lære deres Ulykke at kjende, og hav selv Mod til at leve i Uvidenhed: du vil føle dig vel

derved og ikke mere føle Lyst til at forstyrre mig i min Ensomhed.«

Det var omtrent saaledes Naturen kunde have svaret Irlænderen, thi det er saaledes den svarer Alle dem, der udspørge den. Nogle lytte til dens Advarsler, Andre derimod ikke. Vi ved, hvorfor Leopardi ikke lyttede dertil, vi beklage ham maaske derfor; men ved at gjennemlæse de to smaa Bind, hvori han fuldstændig har nedlagt sig selv, kan vi ikke undlade at tro, at han har haft Ret.

Studie.

Hun havde været svagelig fra sit 25de År. Det var Brystet, som ikke var godt.

Hun skrantede så tit ved hvert Årstidsskifte, at hendes Mand umærkeligt blev vant til at regne Forårets Komme for ensbetydende med et Par Ugers Sygeleje for hende. Fik hun blot Lungerne fyldt med den første skarpe, pirrende Vårvind, blev det til et af de sædvanlige Hosteanfald, der snørede Brystet sammen og endte i hivende Krampe.

Når September kom stille og kølig med klam Luft, havde det samme Følger; — eller når den første Sne tyngede i Novembertågen.

Hvad hjælper Lægeråd, når Konstitutionen er dødsmærket og glider nedad, langsomt dalende som en anskudt Fugl på udbredte Vinger . . .

Nordens Klima er råt mod de syge og giver Trivsel for Brystsygens solsky, snigende Svamp. De af dens Ofre, der kan, søger mod Syd, for at fly Døden, der bygger i deres Bryst, og i en mildere, lunere Luft at ånde Liv og Helse.

Men Fru Munk havde aldrig rejst; hun tog sin Sygdom stille og frygtløst, og sit Hjem kunde hun ikke forlade. At de dårligt havde Råd, var hende Grund nok.

Og så havde hun opholdt sig mange År bag listede Døre og dobbelte Vinduer, på bløde, lyddæmpende Tæpper og i lune Lænestole. Og hun var bleven en bleg, sart Kvindeskikkelse uden Blod i Kinden, uden Glans i Øjet, — levende i stadig Kamp mod en Sygdom, der aldrig helt lod sig fordrive, men kun tvinge til stakket Våbenstilstand.

Hun talte nødig om sig selv og sin Sygdom. Spurgte nogen til hendes Bryst og Befindende, kunde hun svare med et eget stille, naivt Smil:

»Ja blot det kunde komme sig, så kommer jeg mig jo nok.« —

Hendes Mand fandt sig med Tålmod i det forsagende Liv. Han var om hende, så længe og ofte hans Tid tillod det.

Han hyggede om hende, idet han søgte at stænge Vind og Kulde, men også stærk Sol og Sommerhede ude. De kunde snart ikke huske, hvornår de sidst havde været ude sammen at ånde sig fri og rene og gå sig varme Arm i Arm.

Hun sad som oftest i sin Lænestol på Forhøjningen henne ved Vindueskarmen, hvor Krokus, Vintergæk og Anemoner skød op, længe før de udenfor havde tænkt derpå, og hvor Vinteren igennem Roser, Nerier og Gyldenlak holdtes i Flor ved Drivhusvarmen fra den røde Kakkelovnsild.

Så kunde han sidde på Forhøjningen ved hendes Fødder og holde hendes Hænder i sine, gnidende dem varme.

Eller på Skamlen ved hendes Fod sad hun, deres eneste lille Pige, der var født kort før hendes første svære Sygdom, — en lys lille Skikkelse, der kunde sidde så flittig og læse sine Lektier for derpå at række Bogen op til Moderen og bede hende høre sig.

Men det var som om intet rigtigt Liv vilde trives for dem derinde, hvor ligesom Sygdommen lå og lurede i alle Kroge, i de mindste Dør- og Vinduessprækker, rede til at snige sig frem, blot man lukkede Øjet.

Det blev en underlig stille Pige, høj og kantet af Figur, lyssky bleg af Farve. Egenlig ikke det bitterste køn, måtte Faderen, tilstå for sig selv, når han greb sig i at drage Parallel med sin Hustrus Udseende, da hun var 20 År. Trækkene så sære uregelmæssige — Munden altfor stor, Næsen uheldig, — en høj hvid Pande med blå Årer altfor kendeligt fremme i Tindingerne.

Hun trængte til Bevægelse og frisk Luft og skulde gå lange Ture, men var ikke at formå dertil alene. Han måtte tvinge hende ved at gå med selv.

Og så var hun sky for Mennesker og ræd for at komme blandt Fremmede.

Allerhelst vilde hun sidde hjemme, hos sin Moder, tale med hende; eller de spillede sammen. Hun syntes ikke, hun kunde være rolig, når hun blot et eneste Øjeblik var borte fra hende.

Hvis nu Brystkrampen kom imedens og knugede hende ned...
Den brød altid frem så brat som en uventet Fjende.

Og to Gange havde dens Tag været så stærkt, som om den vilde gøre det forbi med det samme.

»Kommer den tredje Gang«, plejede Veninder og Bekendte at forsikre hverandre, når Talen faldt på den brystsvage Fru Munk; — »kommer den tredje Gang, bliver den hendes Død. — Alverdens Læger kan ikke redde hende tredje Gang!« —

Manden var med Årene blevet noget sløv. Dette aldrig at vide sig sikker en eneste Nat, om han ikke skulde skræmmes op ved Hoste og Smertehvin. Og tit de mange Dages Jamren inde fra Soveværelset — det var næppe til at holde ud, om ikke den sløvende Vane havde stoppet ham sin Bomuld i Ørene...

* * *

Nu lå hun ramt for tredje Gang — »for sidste Gang!« — hviskede medlidende Sjæle, der listede op ad Trappen for at spørge til den syges Befindende.

Og deltagende rystede de på Hovedet ad den stakkels aldrende Pige — 25 var hun nu —, der var så sørgelig grim, og som måtte sidde dér ved hendes Seng og pleje hende Dag og Nat.

»Det gør os sandelig ondt for den stakkels Fru Munk; hun kan jo ikke leve; og det er Synd, hun skal ligge og pines så længe... Man måtte sandelig ønske, Vorherre snart vilde løse op for hende, det Skind!«

* * *

Tidlig om Morgenen var Anfaldet kommet, Hoste, snørende Krampe og Blodspytning. Lægen var skyndsomt bleven hentet. Denne Gang var det farligere end nogensinde. Han havde undersøgt hendes Bryst på det nøjeste: Det med Blodspytningen var det værste. Han ordinerede Opium til at stille Smerterne.

Hen på Formiddagen var han kommen igen. En velvillig Sjæl af Fru Munks nærmeste Bekendte var ikke veget fra hendes Leje i Mellemtiden.

Og da Doktoren skulde til at gå, og hun og Datteren fulgte ham ud i Entréen, var den medlidende Fru Jensen så velvillig at spørge: »For Gud i Himlens Skyld! — hvor længe kan hun leve?« — Om hun overhovedet kunde leve, faldt det

hende ikke ind at spørge. Det var overflødigt, — det var jo tredje Gang.

Doktoren trak på Skuldrene. —

Den syge havde sovet en Stund. Så var hendes yngre, ligeledes gifte Søster kommen hen under Aften og havde haft en længere Samtale med hende i Enrum.

Munk var gået ud; han havde følt sig så fortumlet ved på ny at have hele et Sygelejes Uhygge og Jammer i Huset. Det var tildels blevet ham en Vane at søge Lindring og Glemsel ved at gå en lang Tur i frisk Luft.

— Da Fru Munks Søster kom inde fra Sygeværelset og gik gennem Dagligstuen, hvor Laura sad og ventede i Skumringen, klappede hun hende venligt over Håret, som om hun allerede var moderløs:

»Farvel, lille Laura! . . . Fat Mod! . . . . se og bøj dig under det uundgåelige! . . . Vorherre hjælper dig nok.«

Det var tungt at høre — sådan talte hun, som om Moderen allerede var død . . .

Hun åbnede sagte Døren og gik ind. Den syge åndede trangt og dybt.

Hun gik hen og trak de tykke Jutagardiner for. Og hun blev med ét så angst — hun stængede ude for det sidste, svindende blege Dagslys — måske det var det sidste Glimt af Dagen hun derhenne fik at se — nu da de tætte Folder faldt til.

Så puslede hun på Bordet ved Hovedgærdet. Moderen trak Ånden tungt — hivende tungt.

Hun strøg en Tændstik af for at tænde Lampen; Blusset faldt rødligt hen over det blege Hoved dér på den hvide Pude; de farvefattige, tørre Læber stod åbne; Øjenlågene lå til.

Så gik Tændstikken ud, mens hun så på hende. Hun måtte tænde en ny. Så trak hun Skærmen langt ned. Lyset skulde være blødt og mildt for hendes Øjne . . . . Så, nu var det helt dæmpet. Der faldt en Halvskygge hen over den hvide Pude.

Hun satte sig hen ved Sengen og lagde begge sine Hænder på Moderens højre, der lå ovenpå Tæppet — idag brændte den hedt — og så længe fast på det kære, blege Hoved, der suged Luften så besværligt ind ad den tørre, åbne Mund.

Moderen åbnede pludseligt Øjnene — disse store, mørkeblå Øjne, der aldrig havde Ild eller Glans . . . .

Hendes tårevåde Kind faldt ned på Moderens brændende hede:

»Lille Mo'er, egen lille kære Mo'er! . . . Jeg er så glad, du ligger så stille nu — du kommer dig nok igen, — du må komme dig igen, ikke!«

De var begge tavse et Øjeblik. Moderen rokkede tankefuldt stille med Hovedet.

»— Vil du så have dine Dråber?«

»Å nej, lad det vente lidt endnu.«

»Sig mig — lille Mo'er — er du ikke lidt . . . en lille Smule bedre nu? . . . . Må jeg så ikke nok give dig Dråberne. Klokken er sex . . . Du skal se, det bliver helt godt igen . . . Vil du have Dråberne? Nu tæller jeg dem af til dig, lille Mo'er.«

»Å nej!«

»Ja, men —?«

»Om lidt — jeg ligger så rolig nu, så godt. Jeg føler ingen, slet ingen Smerte. Jeg kan godt sove uden Dråberne. Lad mig ligge sådan lidt endnu . . . Å, lille Laura, sæt dig dér hen ved Bordet — og lad mig ligge, bare et lille Kvarter . . . . Nu lukker jeg Øjnene lidt; du må ikke se på mig . . . Å nej, nej, du må ikke græde, stakkels lille Laura! . . . Jeg kan mærke, når dine Øjne ser på mig — og så kan jeg ikke holde mine egne til — og det gør så godt, så godt . . .«

Laura satte sig stille hen ved Bordet og støttede Ansigtet i sine Hænder. Tårerne piblede lydløse frem. Man kunde høre dem dryppe på Bordpladen. Ellers var alt så lydtomt derinde. Intet hørtes uden Urets langsommelige Skridtgang.

Men den syge lå henne i Sengen og tænkte. Tænkte på sit eget lange Liv, der nu skulde sluttes — om en Time — måske om en Dag eller to. Tænkte på sin Datters Liv — hendes 25 År — i et Hjem, hvor Sygdom havde holdt til Huse. Så forsagende stille havde hun levet, som om hun kun havde sin Moder at pleje og leve for.

Hvor var det tungt at gå bort, når hun tænkte på, at hun derhenne havde lidt ved hendes Lidelser, var bleven sygelig af Udseende, resigneret stille som en Diakonisse, der kun kender Livet fra Sygestuen. Kunde hun endda vide hende sikret, — ved sine hedeste Bønner tryggle Gud om at gøre hendes Fremtid lys og håbfyldt, som hendes Liv havde været mørkt og uden Trøst . . . .

Men nu var det for sent . . . . . Nu var hun snart gammel,

sagde Folk. Og de rystede på Hovedet: Hun var grim tillige, stakkels Pige.

Hendes Datter grim! . . . hun, der var så god og så elskelig, så stille kærlig og blød og omhyggelig . . . Og skulde hun opgive at få lidt Sollys ind i sit Liv — hun der endnu ikke selv havde levet og ikke set andre leve.

Hvad var det hendes Søster for lidt siden havde været hjærteløs nok til at sige? Hvor kunde nogen Menneskesjæl være så ond . . .

Hun havde siddet dér ved hendes Hovedgærde — frisk og nydelig med sunde, røde Kinder — i det menneskekærlige Øjemed at gøre hende beredt.

»Ja, kæreste Helene!« — havde hun sagt; — »det er tungt nok at sige det, det skal Gud vide; men bør man ikke være oprigtig under sådanne Forhold? . . . Jeg er din kødelige Søster og kan tage Gud til Vidne på, hvad jeg føler for dig . . . Jeg har så tit beklaget dig Stakkel — Stakkel! . . . Jeg véd jo det er drøjt at skulle gå bort, tilmed når man ikke er nået de 50. Men Guds Veje er uransagelige — vi har jo ikke engang Lov til at spørge, hvorfor han gjør sådan og sådan ved os Mennesker. Hans Vilje ske! . . . Men hvad der smerter mig mest, kæreste Helene, hvad der gør mig så bitterlig ondt, det er, at stakkels Laura — ja, du kan jo som Moder ikke være blind for — ja, det véd du jo naturligvis så godt som jeg — lad os være ærlige: Laura er ikke ganske ung længer — forstå mig, ikke for gammel til at blive gift; men desværre — hvad Chance har en ung Pige, der ikke er så ganske ung og ikke har Penge eller — ja, misforstå mig ikke, kæreste, det véd du jo naturligvis så godt som jeg. Og hvad nytter det så, hun er nok så god og brav — for dét er hun, det skal Gud vide! — men, som sagt, jeg beklager hende meget. Jeg har talt med Otto flere Timer i Formiddags; jeg vilde så gærne kunde trøste dig i den Retning, kæreste Helene! — Og dét lover jeg dig, kæreste, det er jeg og Otto blevne enige om, at skulde Vorherre kalde din Mand — han er jo ikke ung eller stærk længer — så skal Laura komme i Huset hos os. — Hun skal ingen Nød lide, så længe jeg lever. Jeg er jo dog hendes kødelige Tante! — Det lover jeg dig. — Og fat dig nu, kæreste, og vær beredt. Vi må jo alle bøje os under det uundgåelige . . .«

— Å — ja — hun burde jo egenlig være sin Søster

taknemlig; hun mente det jo så godt, så søsterlig godt. Men hun tænkte ikke over, at det, hun mente, skulde være hende en Trøst i Døden, var som et Knivstik i hendes Bryst . . .

Hendes Datter grim — hendes Datter uforsørget! Å, det havde hun aldrig — aldrig tænkt sig før. Hun, som havde syntes, at hun intet renere og skønnere kunde se eller kendte end denne ejegode lille Pige, der puslede om hende med varligt bløde Hænder.

Dèr sad hun henne med Hænderne under Hovedet, fine magre Hænder op over lyst blødt Hår. Hun så de blå Årer svulme stærkt i den voxhvide Tinding, så Munden bævre i Gråd uden Lyd . . . Hun grim? . . . Å nej, nej — så måtte Guds egne livsalige Engle være det . . .

Men hun så anstrængt ud, sygelig mager og forkuet spinkel. Ja, det var den lange indestængte Tid for at være om hende, der i sit Bryst bar Dødens langsomt snigende Svamp.

Det fór igennem hende: Om nu hun havde arvet hendes Sygdom? Om nu hun havde fået Spiren fra hende. Hun havde aldrig tænkt bevidst derpå; men der kunde over hende komme en lønlig uforklarlig Angst, når hun så på sin blege, spinkle Datter.

Turde hun, kunde hun nu spørge hende derom, — om hun følte sit Bryst stærkt? . . .

Nej, nej, hun turde ikke. Hvorfor skulde hun dryppe Mistankens Gift i hender Sjæl, så hun angst skulde lure på Sygdommens første Symptomer, måske bedrage sig selv . . .

Og hun turde ikke bryde sit sidste Håb. Hellere dø uden Vished, i Håbet om, at alt kunde være og blive godt for hende.

Stakkels lille Laura — hun var bare så gammel og så grim . . .

»Laura!« kaldte hun tydeligt.

»Mo'er!«

Hun fløj hen til Sengen og klyngede Armene om hendes Hals.

»Laura, min egen lille Pige — kan du tilgive mig, tilgive din Moder?«

»Mo'er — Mo'er! hvad mener du?« — skreg hun forskrækket.

Men Moderen kyssede hende:

»Kan du tilgive mig — min egen lille elskede Pige — at min Sygdom har taget hele din Ungdom, hele dit Håb?« . . .

1885. Sophus Michaëlis.

León de Rosny:

Religionerne i det yderste Østen.

Dersom en religions betydning skulde beregnes efter antallet af dens tilhængere, må man indrømme, at de religioner, med hvilke vi nu skal beskæftige os, er de betydeligste i verden. En sådan opfattelse er uden tvivl urimelig. Naturligvis er det meget, når en doktrin er antaget af en mængde mennesker; dog er det ikke nok. I spørgsmål, der angår den menneskelige fornuft, bør man endnu mer end ved andre spørgsmål veje stemmerne og ikke tælle dem, men det bør rigtignok fremhæves, at man først må gøre sig fortrolig med naturen af den vægt, som man vil benytte. Jeg ønsker altså, at vi bliver enige om et punkt, hvilket forøvrigt selve den sunde fornuft viser os, men som dog langfra er godkendt af alle — nemlig om, at den værdi, som må tillægges en religiøs doktrin, afhænger af dens mer eller mindre fuldstændige overensstemmelse med de forskrifter, som fornuften giver, og med de fakta, som er godkendte af videnskaben.

Man har ofte sagt, at de tider, i hvilke en glødende tro herskede, selve fanatismens århundreder, har i videnskaberne og kunsten skabt flere Hovedværker end nogensinde er frembragt i den kritiske reaktions, i reformens, i frihedens tider. Jeg tror, at en sådan opfattelse hviler på en misforståelse. Den passive tro har ikke frembragt større værker i fortiden, end den vil kunne frembringe i nutiden. Det, der adler mennesket, det, der hæver det over dyret, er, at det har forstået at underordne sine lavere instinkter under sit moralske jeg; det er den trang, som det besidder til på et vist trin af sin udvikling at leve som et intelligent væsen og at søge sine nydelser i forhold, der ikke beskæmmer dets fornuft.

Dette har de store religionsstiftere forstået: mennesket må føres bort fra beskæftigelsen med ting, der er skadelige for dets

liv, for at det kan hengive sig til skuen af idealets rene horisont. Det er alene hengivelsen til idealet, der i den religiøse tro har været i stand til at tænde geniets fakkel, til at sætte udødelighedens præg på dets værker. Confusius, den mest positive, den mest praktiske af alle religionsstiftere, har ikke kunnet undgå at gøre en del indrømmelser til menneskehjærtets overjordiske drømme; selv Çâkya-Mouni, den alvorlige grundlægger af læren om Nirvàna, havde ingen genklang fundet, om han ikke havde forstået at kaste poesiens skær ud over den skrækkelige udsigt til tilintetgørelse.

I virkeligheden er det, fordi religionerne hviler på en følelse, der er ejendommelig for vor natur, at de har en så betydelig indflydelse på folkenes liv. Med forestillingen om Gud som udgangspunkt retfærdiggør menneskene deres egen tilværelse, og den bliver netop derved menneskets højeste og smukkeste opfindelse.

Jeg vil ikke dermed sige, at de religiøse livsytringer overalt har været forspil til en moralsk og intellektuel udviklingsperiode; ti jeg ved vel, at disse livsytringer ofte er frembragte under en naiv og rudimentær form og er uden filosofisk betydning, så at det eneste hensyn, til hvilke de er berettigede, er det hensyn, man ikke kan nægte barndommen. Jeg ved også — ti ikke at vide det vilde være at sætte sig i åbenlys strid med historiens vidnesbyrd — at de på lidt nær har gjort menneskene ligeså meget ondt som godt. Men jeg tror, at man vilde have uret, hvis man vægrede sig ved i religionerne at se et element, der står i forhold til det almindelige fremkridt, eller ved i forestillingen om Gud, hvor vag og dunkel den end har været til enhver tid og under ethvert klima, at se en frugtbar forestilling, en nødvendig forestilling, uden hvilken, der ikke kunde existere nogen sand videnskab, nogen virkelig civilisation.

Forestillingen om Gud daterer sig rimeligvis fra den dag, da mennesket ved reflexion kom til bevidsthed om sig selv; men denne forestilling har gennem lange tider kun været en forvirret apperception, en gennemgangsforestilling hos nogle enkelte fremragende individer. Den har måttet undergå forandring, skifte natur, såsnart den blev udbredt blandt mængden, og den er næsten altid bleven benyttet som et middel til at fremme trældom og stupiditet.

Til den gule races ære må man sige, at det måske er den,

som mindst har misbrugt den religiøse ide, og at folkeslagene i det yderste østen har — med undtagelse af Japaneserne, der er en blanding af mongolsk og ikke-mongolsk blod, forstået at danne en nøjagtig grænselinje mellem kirkens interesser og statens.

Ved siden af et ringe antal sekundære religioner, der tilmed er udbredte over temmelig svagt befolkede egne, findes der i den del af Asien, med hvilke vi beskæftiger os, fire store religioner: sintauismen, confuceismen, taosismen og buddismen.

De vilde have ret til at bebrejde mig, at jeg nævnte confuceismen, dersom jeg ikke skyndte mig med at give dem en forklaring, og det så meget desto mer, som jeg selv har protesteret imod tendensen hos visse forfattere til at forandre Confucius' moralske og økonomiske lære til en egentlig religion. Når jeg i dette øjeblik tillægger den titlen religion, da er det, fordi den, om den end ikke har været det i ordets sædvanlige betydning, dog har indtaget en stilling som en sådan, og det forekommer mig, at jeg efter denne erklæring uden misforståelse kan benytte et ord, der er beslægtet med det latinske religare for at betegne et system, der har til hensigt at sammenbinde, at gruppere menneskene, selv om det er i den tanke, at det er unyttigt at have en religion.

Jeg sørger stedse for at tage forbehold, eller i det mindste for at anmode dem om at opsætte deres dom over Confucius' lære, som vi nu skal til at studere efter hans egne og hans betydeligste disciples værker. Og lad dette ikke forbavse dem, mine herrer, om jeg undertiden skulde komme tilbage til mine egne ord, eller om jeg kritiserer dem et øjeblik efter, at jeg har udtalt dem. I studiet af religionerne har de mindste nuancer i udtrykkene ikke alene deres værdi, men, hvis de benyttes på en tvetydig måde, kan de medføre, at der kastes mistillid over selv de frugtbareste og mest berettigede teorier. Gælder det overhovedet noget sted, at metode er uundværlig, da må det være i religionsvidenskaberne og naturvidenskaberne. Den metode, som jeg har antaget, og som jeg snart skal fremsætte i enkelthederne, består i først og fremmest at definere betydningen af de ord, som benyttes, samt dernæst aldrig at glemme, at i denne verden har vi kun at gjøre med relative forhold.

Den gule races fire hovedreligioner frembyder indbyrdes nogle ligheder og nogle store uligheder; imidlertid har de levet

side om side, undertiden fredeligt, til andre tider i mer eller mindre åbenlys strid.

Jeg har begyndt med sintauismen, ikke fordi denne religion er den ældste af de fire (dens kanoniske bøger går, således som vi kender dem, ikke længer tilbage end til det 8de århundrede), men på grund af dens primitive karakter, og dernæst fordi den, i modsætning til de tre andre, ikke er en enkelt mands arbejde, men resultatet af en kunstig samling opdigtede, fantastiske fortællinger.

Sintauismens hellige bøger spiller på en gang samme rolle som vedaerne og som biblen. Som vedaerne i den betydning, at naturfænomenerne personificeres og guddommeliggøres, som biblen, fordi man deri, efter et overblik over den almindelige kosmogoni, pretenderer at give de første familiers genealogiske historie, samt beretning om et folk, der er adopteret, privilegeret af skaberen.

Sintauismen adskiller sig i væsentlige henseender fra Kinas religioner. Grundet på et væv af legender, der snart er yndefulde, snart sentimentale, snart atter grove og barnagtige, hengiver den sig meget til det vidunderlige og frembyder kun meget svage spor til en dogmatisk opfattelse. Således som vi kender den, gør den indtryk af at være en politisk foranstaltning, der er dannet for at beherske masserne. Man kunde sige, at der har ikke været anden hensigt med at samle dens gamle traditioner end at danne et rygstød til at støtte for mikadoens fordringer på absolut suverænitet; imidlertid vilde det være meget kortsynet ikke at finde andet deri. Midt imellem de anekdotmæssige fortællinger, der i Sin-tau texterne ligesom i mosaismens texter vrimler side op og side ned, finder man hist og her metafysiske og moralske forskrifter, der afslører en periode, som er ukendt i det fjærne østens religionshistorie.

Ved første syn frembyder sintauismens hellige bøger synet af den bestemteste og mest uordnede polyteisme; undersøger man den imidlertid nærmere, kan man ikke undgå at finde mindet om en gud, der står højere end de andre, samt nyder de forrettigheder, der i de monoteistiske religioner sædvanlig tilskrives guds person. Det bør dog tilføjes, at denne guddom ikke bestemt skilles fra de utallige guddommelige eller heroiske personifikationer, der opfylder Yamatos antikke panteon. Ja, undertiden afløses den i sine ophøjede funktioner af guder, der

andetsteds blot indtager sekundær rang. Man mærker ved navnenes forvexling, ved den forvirrede sammenblanding af roller og attributer, at man står overfor indbyrdes forskellige traditionelle beretninger, som ingen har tænkt på at bringe i indbyrdes overensstemmelse. Kritiken må opløse dette kaos og vise, i hvilken grad sintauismen ikke blot omfatter spor af en primitiv monoteisme, men måske tillige antydninger af en slags treenighedslære, på hvilken Ko-zi-kis tre første genier har bevaret os symbolet.

Forsåvidt imidlertid treenighedsdogmet overhovedet kan konstateres i sintauismens gamle skrevne dokumenter, gøres det dog aldeles ikke til genstand for nogen fortolkning, så at man kun kan tilskrive det en særdeles ringe betydning. Dog bør man ikke glemme, at det står i forbindelse med guddomme, der indtager en exceptionel rang i Nippons teogoni.

Et andet faktum opfordrer os til om muligt at oplyse det højst usikre problem om den oprindelige triade i den sintauistiske mytologi. Ved siden af denne triade forekommer to lige gamle og lige ophøjede guder, hvilke man må betragte som personifikationen af den store to-enighed, hvis rolle er så betydelig i de orientalske folkeslags religionshistorie. Ti de må vide, at dualismen er et drivhjul i Kinesernes genese. Muligt er det, at den har beskæftiget Japaneserne, uafset al fremmed indflydelse, og at den ligger forud for indvandringen af fastlandets videnskaber og bøger, at den har været et af de dannende elementer i teogonien på det yderste østens øer. Men eftersom den dualistiske teori står i forbindelse med de alvorligste undersøgelser indenfor den moderne filosofi, kan man ikke altfor meget analysere dens enkelte fremtrædelsesformer.

De ser altså, mine herrer, at uagtet sintauismen kun har sekundær interesse, når den sammenlignes med Kinas og Indiens systemer, rejser den ikke desto mindre spørgsmål, der er værdige til deres bestandige eftertanke.

Jeg har sagt dem grunden til, at jeg har stillet sintauismen først, da jeg nævnte det yderste østens hovedreligioner. Det er imidlertid ikke med undersøgelser over den, at jeg vil begynde mine forelæsninger. Ganske bortset fra aktualitets betragtninger, der kunde foranledige os til at beskæftige os med Kina og Indo-Kina, tror jeg, at det er på confuceismens grund, at man bedst

og sikrest kan opnå den åndelige disciplin, der er så nødvendig i de undersøgelser, vi skal anstille.

Selve buddismen, denne kæmpemæssige og rige skabning af indisk ånd, vil man ikke uden fare kunne undersøge ved begyndelsen af en forelæsningsrække over religionshistorie. Derimod er den væsentlig praktiske karakter i Confucius' moralfilosofi på den ene side, og på den anden de garantier for exakthed, som man opnår ved tålmodig fortolkning af texterne vel skikkede til at forberede til de transcendental filosofiske undersøgelser, som let, når de foretages altfor hurtigt, kan føre ud over videnskabens solide betragtninger og ind i de vageste og mest tågede spekulationer.

Den sociale og politiske reform, der er knyttet til Confucius' navn, er ikke alene interessant som en stor historisk begivenhed: den kan måske hæves op til en højde, hvor den bliver gavnlig for selve Evropa. Jeg skal foredrage alle dens synspunkter og alle dens udviklingsfaser, men man bør tage sig i vare for en iøvrigt ganske naturlig tilbøjelighed til at søge altfor hurtige løsninger på de rejste problemer, samt for at glemme spørgsmålenes overordentlige sammensathed.

Man spørger uafladeligt: »er Kineserne et ateistisk folk?« Spørgsmålet har to mangler, for det første er det uheldigt stillet, for det andet er det stillet altfor tidligt.

Det er uheldigt stillet, fordi Kineserne, hvis nationale existens har strakt sig over mer end 4,000 år, atter og atter har modificeret deres synsmåde. Det er for tidligt stillet, fordi orientalismen ved forberedende arbejder endnu langtfra formår at give et tilfredsstillende svar.

Lærde værker er blevne offentliggjorte om denne sag, men disse værker har altid været iblandede elementer, der ikke vedrører videnskaben. Således erklærer jesuiten Prémare i sit berømte studie over ordet Shang-ti, at han vilde betragte det som en fornærmelse mod gud, om han ikke forklarede den ateisme, som man har tilskrevet Kineserne, fordi den opfattelse, at Kineserne er ateister, må lede til at antage, at »ateisme slet ikke er noget så modbydeligt, eftersom verdens ældste og viseste nation har gjort den til en offentlig institution«. Til trods for det sinologiske talent er det dog klart, at fader Prémare ikke befinder sig i forhold, der tillader ham at berøre det problem, som han kunde ønske at løse. Ikke alene handler han under

i indflydelse af uheldige fordomme, men han er heller ikke fri i den måde, hvorpå han udtrykker sig, eftersom Rom ved et dekret ex cathedra havde fundet det rigtigt at stanse en religiøs debat, i hvilken den ikke kunde intervenere på tilfredsstillende måde.

En anden papistisk præst, medlem af Lazaristernes samfund, abbed Callery, der lang tid har boet i Kina, og som man skylder oversættelsen af Li-ki eller den hellige bog om ritus, er omtrent den eneste, der har vovet at emancipere sig ved behandlingen af Kinesernes religion, idet han ikke har taget i betænkning at hævde, at før buddismens indtrængen havde Kineserne egentlig ingen religion.

Abbed Callerys påstand, såvelsom hans modstanderes, forekommer mig af den angivne grund at være mangelfulde, idet de nemlig ikke skælner mellem de forskellige perioder, og idet de konstruerer et eneste svar på noget, der dog må være genstand for flere spørgsmål og følgelig for flere forskellige svar.

Forud for den tid, da Confucius begyndte at udbrede sin lære blandt det folk, man dengang kaldte »folket med de sorte hår«, fandtes der ubestrideligt i egnene omkring den gule flod noget, der havde en fjærn lighed med en slags monoteistisk kultus. Man må dog tilstå, at der findes stor uvished om, hvad der egentlig var det ejendommelige ved denne kultus, samt at alt bidrager til at kaste mørke over dens principer og dens historie. Desuden tilhører den en periode, som de lærde vægrer sig ved at godkende som absolut historisk. Jeg ved, at man er gået for vidt, når man til fablen har villet henføre den tid, der ligger forud for den store moralist Lous fremtræden, men det er uomtvisteligt, at vi næsten intet ved om disse fjærntliggende tider, når undtages de meddelelser, Confucius har opbevaret.

Nu viste Confucius ikke historien den respekt, som vi senere ser så samvittighedsfuldt udvist af racens historieskrivere. I følge denne store mands overbevisning skulde hans lære yde menneskeslægten sådan tjenester, at det vilde være at gøre sig skyldig i brødefuld svig, hvis man i mindste måde nølede med fra Kinas gamle annaler at bortfjærne de begivenheder, hvis ihukommelse kunde virke skadelig for realisationen af hans planer.

De dokumenter, som han bevarede, overbevist om nødvendigheden af ligeoverfor Kineserne mer end overfor noget andet folk at måtte have en støtte i fortiden, er rimeligvis

blevne rensede af hensyn til hans sag, og eftersom det religiøse problem var det, der forvirrede ham mest, kan man slutte, at det er de fakta, der stod i forbindelse med dette problem, der fra hans side har undergået de største forandringer.

Kinas fem kanoniske bøger, d. v. s. Ou-king'erne, er følgelig ikke aldeles uomtvistelige vidnesbyrd om Kinesernes intellektuelle og religiøse standpunkt i tiden før det 6te århundrede for Kristus, og der er endnu meget tilbage at gøre, inden man i disse bøger med sikkerhed kan adskille det, der vedrører den kinesiske civilisations primitive tider, fra det, der er Konfucius' personlige arbejde.

Enhver løsning af spørgsmålet om de gamle Kineseres monoteisme må derfor nødvendigvis opsættes. Dog har vi kun lidet at klage over, ti det, som det har betydning at kende, er Kinas religiøse stilling i den absolut historiske tid, der er fulgt efter Konfucius' fremtræden. Og selv om man kunde påvise, at Kineserne i en forudliggende tid vare monoteister, vilde vi dog have at forklare et aldeles usædvanligt sykologiskt fænomen, eftersom vi vilde stå overfor et primitivt folk, der, efter at have troet på en gud, skulde derefter have levet og udviklet sig i to tusinde år uden minde om denne tro. Man kan ikke sige, at Chang-tis kultus har været fuldstændig opgivet i Kina, men den udøves kun af selve kejseren, og for kejseren består denne kultus snarere i overholdelse af en traditionel ceremoni end i udtryk for en religiøs følelse. For at overbevise sig derom er det tilstrækkeligt at betænke den stærke selvmodsigelse, der består i på engang at tilbede en gud og antagelse af buddismen, der ikke blot ikke tillader troen på en gud, men ikke engang billiger forestillingen om en sådan.

Confuceismen hviler på praktiske moralprinciper, der absolut intet har at gøre med forberedelser angående det andet liv, forberedelser, der spiller en så stor rolle i vore occidentale religioner. Imidlertid kan man ikke påstå, at Kineserne er ligegyldige overfor det, der angår individets beståen eller overfor betingelserne for dets existens hinsides graven, om jeg kan bruge et sådant udtryk. De opfatter blot disse ting på en anden måde end vi, det er det hele. Måske mer end noget andet folk i hele verden hengiver de sig fromt til mindets kultus. Kinesernes sande tempel er ikke den buddistiske pagode, det er forfædrenes sal. Kristendommen havde aldrig i Kina gjort en eneste proselyt,

dersom evangeliets tjenere havde villet sætte deres kirkebygning i stedet for forfædrenes sal. Pavedømmet har udvist en tolerance, som det var nødt til at indrømme; man har akkommoderet sig med himlen.

Hævet over deres tro, den buddistiske, den taosistiske, den kristelige, holder Kineserne en forestilling, der i deres øjne går forud for alle andre, en forestilling, de ikke kan skride ud over, en forestilling, der den dag i dag er så dybt rodfæstet i deres hjærter som ingensinde før, hvilket den har været i despotismens og revolutionernes dage, som den har været det i lovens og fredens dage — ingen har nogensinde tænkt at lægge en vanhellig hånd på den. Dersom den selvhersker, der regerer i Kina, muligen tænkte at frigøre sig for den, kunde han ligeså gjærne forlade sin tronstol og abdicere. Hans folk, hans ministre, medlemmerne af hans familie, alle uden undtagelse vilde énstemmig fordømme ham.

Denne ene forestilling danner den etnografiske karakter, der er væsentlig for hele den store gruppe folkeslag, vi så uegentlig kalder den »gule race«. Den er bleven mer og mer ærværdig fra generation til generation, saavel i Kina som i Annam, Tartariet, Korea og Japan; i Kina benævner man den med navnet Hiao.

Man vilde sikkert have en meget unøjagtig eller meget utilstrækkelig forestilling om det kinesiske Hiao, dersom man nojedes med at tilskrive det den betydning, som man sædvanligt finder i sinologiske arbejder. Hiao oversættes almindeligt ved »sønlig pietet«, men ordet har i en Asiats bevidsthed et indhold af en helt anden rækkevidde. Det udtrykker ikke blot børnenes pligter mod dem, der har været ophavsmænd til deres existens, men alle familiemedlemmernes gensidige pligter, og eftersom riget betragtes som en familie, strækker pligterne sig til alle samfundets klasser. Studiet af dette ord vil ikke være den mindst oplysende af de undersøgelser, vi skal foretage i de timer, vi anvender på exegese af texterne. Vi vil da undersøge de meget forskellige opfattelser, som Evropæerne har fremsat med hensyn til dets moralske og civilisatoriske betydning.

For kort tid siden har adskillige engelske orientalister udtalt sig på en meget stræng måde om denne sag i en mærkelig disput, der holdtes i det asiatiske selskab i Chang-haï. Bør man i virkeligheden ikke forkaste den forpligtelse, som pålægges børnene, at de ikke må foretage lange reiser, sålænge deres

fader og moder er i live? Hvorledes vilde det gå med handelssamkvemmet, hvis så ødelæggende principer blev almindeligere, hvis de steg over Himâlaya-kæden og udbredte sig over den øvrige verden?

Også med hensyn til dette spørgsmål tror jeg, at det er klogt ikke at drage altfor hurtige slutninger, og jeg tror, at det er heldigt at udsætte vor dom, indtil vi har oversat de grundtexter, der existerer om dette æmne. Vi befinder os i denne sag mer end man tror på en jomfruelig og ubearbejdet jordbund, og man bør have tålmodighed til at gennemsøge den langsomt.

Iblandt de texter, til hvilke jeg hentyder, er der adskillige, af hvilke jeg næppe kender mer end titlen. Jeg skal derfor selv lære, idet vi i fællesskab læser dem og kommenterer dem. Hvis jeg rigtigt har forstået betydningen af den plads, der er blevet mig overdraget, skal jeg søge at forøge tallet på dem, der er istand til at gå tilbage til kilderne, og altså mindre betragte avditoriet som elever end som medarbejdere. Kun på denne måde vil det være muligt at nå til resultater, til hvilke én mand ikke alene kan nå.

Taosisme, der for tiden tæller talrige tilhængere i Kina, har været den officielle religion i dette rige under Tsin-chi Hoang-tis rædselsregering, den mand, der var videnskabens forfølger, bibliotekernes opbrænder, konstruktøren af den store mur. Denne religion er kun lidet udbredt udenfor det midterste riges grænser; dog er den blevet indført i Korea efter opfordring fra en af fyrsterne i dette land og har der havt ikke lidet held.

Man kan ikke betragte Taosismens fremkomst i Kina som et fremskridt i den offentlige opdragelse eller i sæder. Tværtimod: dens held, efter det mindeværdige Tcheou dynastis fald, skyldes udelukkende det faktum, at den svarede til en politisk trang.

Fyrst Tsins foregivne søn havde drømt om en almindelig omvæltning i det gamle kinesiske samfund, en omvæltning, der skulde gavne ham selv. Han vilde gøre kort proces med konsekvenserne af fortiden og svække erindringen om den. Efter hans opfattelse var det nødvendigt, at traditionerne fra de første dynastier glemtes. Den lære, som Confucius havde fremsat og som var en slags apoteose for monarkiets grundlæggelse, forekom ham at være en stadig trusel mod det ny avtokratis regeringssystem.

Alle midler var gode, når de tjente til at udslette sporene af disse hæderfulde tider og til fra grunden af at omdanne landet. Overbevist om, at en religion kun kan undertrykkes derved, at man sætter en anden i dens sted, bevirkede han fremkomsten af Taosismen. Dens dannelse skete i stor hast, som alt, der tildrog sig i hin periode.

Men i Kina er det vanskeligt for ny indretninger at trænge ned i masserne. Tsin-chi Hoang-ti kendte uagtet sin almagt, uagtet den rædsel, han indgød de ved våbenmagt nylig undertvungne folk, altfor godt det sorthårede folk til at forsøge noget, der simpelthen vilde være en umulighed. I følge sine omgivelsers råd besluttede han at grunde den ny bygning på Lao-tszes store navn. Denne fortrinlige filosof havde levet samtidig med Confucius og havde i strænge og skarpe ord udtalt sig imod denne moralists hovmodige optræden. Lao-tszes lære havde én stor fordel, hvorved den svarede til hans hensigter, det var en abstrakt lære, der indlod sig på de mest forskelligartede og mest dubiøse fortolkninger; tilmed åbnede den let vejen for mystiske tendenser, der er så gunstige for despotismens opretholdelse, såvel som for udøvelse af trolddom, der af folket vurderes så stærkt.

Taosismens officielle og exklusive godkendelse blev da besluttet, og den mægtige avtokrat, der lige havde givet de gamle fødal institutioner et afgørende stød, befalede, at frygtelige straffe skulde anvendes mod dem, der forsøgte at genoplive Confucius' filosofi.

Beskyttet af Tsin-chi Hoang-ti fik Taosismen snart talrige tilhængere og slog i den kinesiske jord rødder, som den confuceistiske reaktions tider ikke har kunnet tilintetgøre. Nationens intelligente klasse, den »lærde« klasse, der i begyndelsen forsøgte at rejse indvendinger mod Taosismens fremkomst, blev snart bragt til tavshed, men skjult i hjærtets dyb vedblev den at bevare en følelse af had og foragt mod den ny tingenes tilstand. Disse følelser var ikke forsvundne, da dynastiet Han kom til roret, og de vandt i intensitet i de følgende århundreder. Kejser Tsins minde blev prisgivet den offentlige foragt.

Den religion, der var bleven fremtvunget, måtte samtidig udholde de mest lidenskabelige angreb. Disse angreb forblev afmægtige, aldeles som Chi-hoangos angreb på confuccismen havde

været. De to rivaliserende religioner vedbleve at bestå i staten og hver efter sin tur at nyde den kejserlige gunst.

Jeg tror, at det er nødvendigt at skælne mellem Taosismen og Lao-tszes lære eller Taoismen. Taoismen, hvis udgangspunkt findes i Tao-tch-king eller bogen om vejen og dyden, har, uagtet nogle ligheder med buddismen, intet eller næsten intet ved sig af det, der karakteriserer en religion. Det er et arbejde af en tænker, der frasiger sig ethvert spor af propaganda og apostolat. Dette arbejde existerer for øjeblikket kun under form af en gammel tekst, der er brudstykkeagtig, dunkel, og i hvilken fantasien kan finde og har fundet de mest forskellige ting. Derimod er Taosismen i ordets egentligste forstand et religiøst værk, med sin pave, sin gejstlighed, sit ritual, sine ceremonier og sine utallige fordomme.

Den første af dens ypperstepræster tilhørte en vis familie Tchang og kaldte sig Tchang Tao-ling; han fødtes i Tien-mou, i provinsen Tcheh-kiang, år 34 f. Kr. under det orientalske Han dynasti. De troende antager, at denne ypperstepræsts sjæl som følge af en successiv transmigration er vedblevet fra generation til generation at bo i hans efterfølgeres legemer. Endnu den dag i dag er det et medlem af familien Tchang, der under titlen »himmelske herre« indtager den højeste plads i Taosismen.

Iblandt de store asiatiske religioner er Taosismen rimeligvis den, som vi mindst kender. Det synes dog at være sikkert, at den består af en besynderlig forbindelse af spiritualistiske og billedlige forestillinger, og at den uafladelig har været et søgt tilflugtssted for de groveste og mest overtroiske fordomme.

Denne dom refererer sig ikke til bestræbelser, der er gjorte af betydelige kinesiske forfattere på at sammenknytte Taosismen med Lao-tszes lære og på at sætte den i modsætning til Confucius' lære. Disse forfatteres arbejder henregner jeg til de åndsværker, jeg har kaldet Taoismen, og min kritik tager alene sigte på underklassernes puerile og fordærvede kultus. Forøvrigt mangler jeg de tilstrækkelige forudsætninger til på kategorisk måde at kunne udtrykke mig i denne henseende, men jeg håber inden længe at modtage nøjagtige dokumenter, hvilke det da vil være mig en glæde at forelægge dem.

Jeg har ikke i sinde at beskæftige mig med buddismen, før jeg har behandlet de øvrige asiatiske læresystemer. Çâkya-Mounis forbavsende og tilspidsede begreb kan ikke uden fare undersøges,

for man til en vis grad har udviklet sig i religionsvidenskabernes praksis. Buddismen, der nu er den religion, som er antaget af en tredjedel af menneskeheden, hviler i virkeligheden på et væv af slutninger af uudsigelig finhed, og disse slutninger løber ud i den pinligste konklusion, man kan gøre med hensyn til problemet om skæbnen. Denne konklusion har dog ikke forhindret, at doktrinen er vedblevet at bestå lige til vor tid, eller at den i sig forener flere sekter end nogensomhelst anden religion, og det uden at den lover mennesket efter et liv i opofrelse og ydmygelse andet end en definitiv slutning på dets existens.

Man skulde synes, at en sådan lære blot kunde vække en følelse af rædsel og afsky hos de folk, blandt hvilke den blev forkyndt. Alligevel ved vi, at Budda og hans disciples forkyndelser blev modtagne med en ubeskrivelig entusiasme. Jeg tror, at man må søge motiverne til disse tilsyneladende uforklarlige sykologiske fænomener i den for vor race særegne tilbøjelighed til at knytte sig desto fastere til noget, jo mer møje og jo flere ofre det har medført. Moderen, der har tilbragt lange nætter ved sit barns sygeleje, omsætter til kærlighed de tårer, hun har måttet udgyde. Soldaten knytter sig til fanen i samme grad, han har udgydt sit blod for den.

Tilmed bringer buddismen en slags bitter tilfredsstillelse til den sjæl, der er gnavet af skepsis, og som ikke ser anden udvej til at trodse skæbnen end at undfly den ved døden. Mors tua ero, o mors. — — — —

Undervisningsministeriets hensigt har været, at den højskole, ved hvilken jeg har den ære at være professor, skulde være en exklusiv skole, d. v. s. en skole, hvortil adgangen kun står åben for de, der beslutter sig til at studere religionsvidenskaben på rolig og uinteresseret måde. Jeg ved, at overalt, hvor man beskæftiger sig med at udbrede lys, bør portene stå vidt åbne og man bør give adgang til enhver, der mener at kunne hente belæring. Hvis æmnet, der behandles, synes for abstrakt, hvis læreren anvender for stor møje, kræver et for pinligt og anstrængende arbejde, er det dog eleverne, som det tilkommer at vurdere det, og ingen har ret til at sige dem det på forhånd for at fjærne dem fra salen. Professoren bør samvittighedsfuldt udfylde sin plads uden at bekymre sig om de tilhørere, der er utilstrækkeligt forberedte til at følge ham: Qui capere potest, capiat. Når det imidlertid drejer sig om en undervisning, der er så

vanskelig som sammenlignende religionsvidenskab er, en undervisning, som man, på tider da en stærk bevægelse foregår i alle civiliserede nationers moral, kan tilskrive en hensigt eller i det mindste tendenser, som den ikke måtte have, som den foregiver ikke at have, er det måske bedre kun at modtage dem, der er bestemte på ikke at nå andre resultater end de, der kræver et udholdende og anstrængende arbejde.

Hvilken opfattelse man nu end har heraf, må jeg dog sige, at hvis adgangen ikke således var blevet begrænset, vilde jeg rimeligvis ikke have samtykket i at holde forelæsninger over buddismen, ti den besidder en uforklarlig tiltrækning, der aldeles umærkeligt bliver en tilbøjelighed, som er farlig for forstanden. Den medfører hjærneforstyrrelser, der kan være interessante at studere, men som ikke desto mindre er farlige. I begyndelsen sætter man sig med et ironiskt smil ind i denne filosofi, hvis højeste begreb går ud på, at man ophører at være vidende om sig selv, nej, jeg tager fejl: at være vidende om, at man ikke længer har bevidsthed om sig selv. Men aldeles som den rejsende, der udmattet ved en lang og uafbrudt gang ikke længer kan modstå trangen til at hvile sig eller til at lægge sig i højbjærgenes hvide liglagen, således kommer den, der lytter til Buddas ord, lidt efter lidt, uden at bemærke det, til en slags hypnotisk søvngængeri og hjærne atrofi; og fra det øjeblik modtager han med servilt behag de teorier, som han dagen i forvejen afviste med foragt, og som han måske imorgen slutter sig til med glødende iver.

Jeg har kendt evangeliske missionærer, som efter nogle år at have levet blandt den buddistiske befolkning, er endt med at blive oprigtige tilhængere af troen på Çâkya-Mouni. For kort tid siden har man omtalt Evropæere og blandt dem en bekendt videnskabsmand, der havde sluttet sig til troen på Nirvâna. I selve dette øjeblik danner der sig religiøse foreninger, der har i sinde at knytte sig til buddismen, og man har genoptaget planen om at bygge pagoder i adskillige af Evropas byer og særlig da i Paris.

I denne kreds af mennesker, der hengiver sig til alvorlige undersøgelser om sandheden, der har besluttet at se bort fra alle fordomme, uafset hvilken oprindelse de har, påtager jeg mig uden frygt at holde forelæsninger over buddismens historie og at undersøge dens teorier. Men de må, som jeg alt tidligere har sagt, tillade mig at se bort fra spørgsmål, der fremkommer for

tidligt, og da især fra dem, der har den hensigt at fremkalde en opfattelse af buddismen, uden at tage hensyn til de forskellige perioder, lande og skoler. Ligeledes nægter jeg at fremsætte nogen opfattelse af det famøse Nirvâna, om hvilket man uafladeligt har ført latterlige og tomme diskussioner. Vort hverv vil bestå i at samle fakta, undertiden endog tilsyneladende ubetydelige filologiske fakta, at undersøge disse fakta på enhver måde, at analysere dem, at klasificere dem. Dernæst må vi med originaltexterne foran os undersøge buddismen og Nirvâna fra alle deres sider, og først når dette er sket, kan vi tale om de almindelige synsmåder, der stemmer bedst med undervisning i religionshistorie og exegese.

Enhver anden fremgangsmåde forekommer mig at være forkastelig. Der ligger en afgrund mellem den primitive buddisme og den, som i vor tid udøves af de brede lag i det yderste østen. De mer intelligente mænd, der slutter sig til den i Siam, Birma, Kochinkina, Kina, Korea og Japan opfatter den langt fra på samme måde. I Japan har t. ex. nogle sekter hævet læren om Çâkya-Mouni op til en ejendommelig filosofi, medens andre steder folket har sænket den til den afskyeligste korruption. Ny-buddismen, der nylig er opstået på de østasiatiske øer, og af hvilken de indfødte vil danne noget, som de kalder »videnskabelig religion«, har endnu ikke antaget bestemte principer, og det er usikkert, om den nogensinde vil nå til virkelige resultater.

På budgettet for året 1886 bevilgede de franske kamre penge til oprettelsen af en ny afdeling ved Sorbonne, et fakultet for religionshistorie. Der ansattes strax en halv snes professorer, blandt hvilke de Rosny, hvis indledningsforedrag, holdt den 2. Marts 1886, her i alt væsentligt er gengivet.

O. H.

Foraarsliteratur.

II.

Den finske Digter Karl A. Tavaststjernas nye Bog »I Förbindelser« er en Samling Noveller og Skitzer af betydeligt Værd, fine og poesirige. De Æmner, som Forf. behandler, ere ikke egnede til spændende Effekter, de ere grebne lige ud af Hverdagslivet — snart er det Fortællingen om en Dreng i Lømmelalderen — snart om en Hundehvalp og dens Meriter — undertiden en hurtig henkastet Tegning af en ung Pige ved en Jærnbanebufet — men Sprogbehandlingen er saa nydelig og ciseleret, at den adler Æmnerne og ligesom giver dem Relief. Den lille Skitze »Marie« — der forresten, forekommer det mig, har en Del tilfælles med Sofus Claussens »Højsang« — kan tjene som Exempel paa, hvor højt Tavaststjerna naar som Sprogkunstner. Dette lille Reflexionsbillede med sin rhythmiske Stil er som et lyrisk Digt i Prosa. Hør et Par Linjer, valgte i Flæng:

»Då kom det en kväll, en kväll inne i ett hvardagsrum, med alldagliga omgifningar och intetsägande meningsutbyte, som dock blef mig skönare än en alputsikt öfver Sachsiska Schweiz, mera harmonisk än vågornas musik i Hebridernas basaltgrottor och luftigare än vårhimmeln öfver Normandiets äppelblom. Det var den kvällen du förrådde mig att ditt vakna väsen äfven hade strängar, som kunde dallra vekt, längtan, som kunde tråna, och ömhet som visste at förbarme sig«.

Samlingens største Novelle, som har givet den Navn, »I Förbindelser«, er udmærket fortalt i Jegform. Det er Beretningen om en Forvalter paa en større Gaard og hans Skæbne: han lever over Ævne og paadrager sig Gæld, som tilsidst voxer ham over Hovedet. Han bliver lidt efter lidt afhængig af alle sine Omgangsfæller, men bryder ikke med dem derfor, lever efter deres Vaner, og de synes godt om ham og lader ham aldrig høre et ondt Ord. Kredit har han, og følgelig klarer han sig en Tid lang. Som én af hans Bekendte siger til Fortælleren: De af hans

Venner, der selv har Gæld, vil være de sidste til at svigte ham, thi de véd, hvad det vil sige. Forvalteren kommer imidlertid tilfældig sammen med en Polytekniker, der har været i Amerika og nu er bleven ansat paa en Fabrik. Han faar at høre om Forholdene i det fjærne Vesten, og om hvorledes man kan kæmpe sig frem dèr, og en ildfuld Viljekraft, en staalsat Energi lyner i hans Blik; Fortælleren indser paa en Gang, at han altid burde have et saadant Udtryk med den lave, brede Pande rynket som i Trods. Det bliver Forvalteren klart omsider, at han kun kan frigøre sig for den tyngende Gæld paa to Maader: Forfalskning eller Rømning til Amerika. Han beslutter sig til det sidste, flygter og en Ven slutter Fortællingen med følgende karakteristiske Ord:

»Jag har fått betala för honom duktigt, och jag har svurit öfver honom också duktigt. Andra ha betalat mera och svurit mera. Men i grunden kan jag inte vara riktigt ond på honom ändå. Han var innerst en bra karl, och vi få kanske höra af honom ännu en gång i lifvet.«

Skildringen af den forgældede Forvalter og hans forbeholdne, mistænksomme Maade at være paa er dygtig i alle Enkeltheder, og Forf. har formaaet at frembringe megen Virkning ved smaa Midler.

»En målares vanskligheter« fortæller ironiserende om en nygift Malers Møde med den Model, han i sine glade Ungkarledage har gjort Kur til, men nu ved sin Hustrus Side ikke en Gang tør hilse paa; »Pompe skulle bli gårdvar« er en morsom Historie om en Hund, der trods Prygl og Spark forfølger Hønsene i Professorens Gaard og bider dem ihjæl, indtil den øver sit »sidste mandat«: »En dag, när hushållerskan gick utför köks-trappen, stötte hon på åtta hönskroppar, lagda i rad efter hvar-andra som af mänskohand — alle med halsarna afbitna«. Efter den Bedrift kom Pompe ikke tilbage. »Var det för han hade ondt samvete, eller var det för at hönsgården stod tom?«

»I slyngelåldern« bærer dog Prisen hjem. De tre Smaaskitzer, der have denne Overtitel, ere prægede af et godmodigt Lune og et skarpt, psykologisk Blik for den Alders Ejendommeligheder, saa de gør et meget pudsigt Indtryk. »Söndagsförmiddag« viser Eriks Ulyst til at høre Faderens kedelige, monotone Oplæsning af Prædikenen — han vil hellere arbejde paa sin Jærnbanebygning sammen med Tjænestedrengen og lade et mægtigt

Godstog køre frem; tilsidst maa han dog forføje sig ind i den hede Stue, men medens Faderen læser, drager Tankerne paa Æventyr, Fantasien boltrer sig, til endelig Oplæsningen er endt. »Mellan jul och nyår« er den livligste. af disse Skitzer. Erik har faaet Hovedet fyldt af de Cooperske Heltes Bedrifter og Indianernes Raadsnarhed, og hans Fantasi arbejder nu med fuld Kraft. Han tænker paa at skalpere Faderen — Reminiscenser fra Romanerne dukker stadig frem i hans opfindsomme Hjærne, og han lever i sin Fantasi-verden, men nærer dog stadig en lønlig Frygt for, at »store Bror« skal gøre Nar af ham. Den sidste Skitze, »Konsekvenser«, staar en Del tilbage for »Mellan jul och nyår«, som synes at vidne om en komisk Aare hos Tavaststjerna.

Efter at have debuteret med to Digtsamlinger, har Tavaststjerna forsøgt sig som Prosaforfatter og vel fundet sit egentlige Felt. Hans to omfangsrige Romaner »Barndomsvänner« og »En Inføding« (omtalt af Ola Hansson i Afh. »Den svenske Skønliteratur i 1887 i Fugleperspektiv« i første Bind af »Ny Jord«) vare løfterige ved deres fine Kunst og gav strax Forf. en fremragende Plads blandt svenskskrivende Romanforfattere. »I Förbindelser« bærer Forjættelse om, at Tavaststjerna som Forfatter til Smaaskitzer — og noveller vil kunne naa frem i første Række blandt sine samtidige i nordisk Literatur.

Pontoppidans sidste »lille« Roman »Spøgelser« foregaar i Jylland paa en Herregaard, Nørrekjær kaldet. Den ligger i en øde Egn, omgivet af Skove og vidtstrakte Moser, og Naturens dystre Øde har ligesom paavirket Menneskene. Nørrekjærs Ejer er en Enkegrevinde. Hendes ældste Søn er bleven baaret død hjem fra et Fald med Hesten, den yngste er vanvittig, og nu lever hun her et ensomt, stillesiddende Enkeliv. Bogen begynder med, at den unge Agnete Thorbjørnsen ankommer for at holde Grevinden med Selskab. Hun har for faa Dage siden mistet sin Fader og staar fuldstændig ene i Verden. Pastor Thorbjørnsen, af sine Fjender kaldt »Stodderpræsten«, havde været utrættelig til at lindre sine Sognebørns Nød og Elendighed, men de »store« lagde ham for Had, og de fortrykte forstod ham ikke. Mod Herregaardens letfærdige Beboere havde han rettet sine knusende Angreb, Agnete havde lært at foragte det knejsende Nørrekjær, — og nu — nu skulde hun tage Ophold der i en ydmygende Stilling, være Selskabsdame hos Grevinden, — aldrig kan hun

udholde det, hun vil flygte tilbage til sin Hjemstavn. Men hun udholder det alligevel — hun bliver naturligvis forelsket, i Skytten, som hun tilfældigt har lært at kende. Skytten er imidlertid den unge Greve, som undertiden lider af Sindssygdom, og efter flere romantiske og vidunderlige Tilskikkelser forenes de elskende. I sidste Kapitel opholder de sig i Sevilla; under Sydevropas blaa Himmel glemmes hver Smerte og Lidelse, og alt det Spøgeri, som var i Luften i den alvorlige, hjemlige Mosenatur er svundet som Dug for Solen. —

Fuldt ud heldig har Pontoppidan ikke været med »Spøgelser«. Han har vovet sig ud paa usikker Grund. Han befinder sig ikke hjemme i Herregaardenes Atmosfære. Uovertræffelig som Forfatter til de smaa Landsbybilleder med deres dybe Indblik i de lerklinede Hytters Armod og Nød bliver Pontoppidan famlende og ubestemt, naar han griber Æmner fra de højere Samfundslag. Der var fortræffelige Enkeltheder i »Mimoser«, men som Helhed forekom Bogen forfejlet. I »Spøgelser« findes der stemningsrige Naturskildringer af højt Værd, i forbigaaende et Blik ind i Hytterne, i »Mosekjærshusene«. Det hedder bl. a. om dem: »De laa dér, Gavl ved Gavl, som en lang, sørgmodig Historie, sammensunkne over den fugtige Mosegrund og støttende sig til hinanden i deres Affældighed ligesom de Mennesker, de husede. Oven over de fattige Tøjstykker, der over alt var hængt for de smaa Vinduer, men som kun naaede til at dække disses nederste Halvdel, kunde Agnete, i det hun kjørte forbi, se helt ind i Stuerne. Rum efter Rum, Hjem paa Hjem, det ene trangere og kummerligere end det andet, drog hende forbi, i al dagligdags Nøgenhed og fortalte i Forbifarten hvert sit sørgelige Kapitel.

Her stod i en skummel, halvmørk Stue en udtæret Kone og holdt en osende Tælleflamme hen over en bred Slagbænk med sovende Barnehoveder, i det hun med Haanden skyggede for Lyset. Dér sad en Mand med rødt Skjæg paa en Stol og sov med Hovedet op ad Væggen og vidtaaben Mund, mens et afklædt Fruentimmer stod og redte sit Haar foran en Spejlstump. Nogle Steder var man endnu samlet om Nadveren henne ved et Bord under Vinduet, hvor det ophængte Tøjstykke skjulte dem for Agnete; kun oppe paa Loftet og over de nøgne Lervægge saa' hun de store, uformelige Skygger, der spiste. Andre Steder var man allerede i Færd med at gaa til Ro; enkelte laa endog

i de store Halmsenge og strakte sig. Men i det sidste og usleste Hus i hele Rækken, hvor der end ikke var saa meget som en Klud for det skjæve Vindue, sad en gammel Mand ganske ene paa en lille Bænk i en tom og nøgen Stue med indfaldende Vægge. Han sad, med en Haand støttet paa hvert Knæ, og stirrede ned for sig, mens hans Læber bevægede sig, som om han talte med sig selv.«

Ja mer er der ikke — det er jo Agnete som »i Forbifarten« ser ind i Stuerne, og Vejen drejer snart. Men i disse faa Linjer har vi Pontoppidan fuldt og helt. Denne Gang har han desværre hurtigt affærdiget »Mosekjærshusene«, ladet dem ligge i den »lave, kummerlige Række med deres indfaldne Mure« og er draget op paa den knejsende Herregaard. Her har han imidlertid ikke kunnet finde sig tilrette. Ved at læse »Spøgelser« kommer man undertiden til at tænke paa — engelske Guvernanteromaner. Stemningen, samt Følelsen af, at Forfatteren kender de Mennesker, han skildrer, ud og ind, fattes. Heldigst har Pontoppidan maaske været i Tegningen af den halvgamle, dværgagtige Mamsel Leidersdorff, som kommer trippende frem med lydløse Trin og tager sig moderligt af Agnete. Det lille Afsnit om Morten Vægter og hans natlige Runde hører til Bogens mest vellykkede uden dog at have noget med Hovedhandlingen at gøre.

Lad os imidlertid haabe, at Pontoppidan atter vil vende Herregaarden Ryggen og paany betræde de lave Hytter, hvis Skildrer han er i egentligste Forstand. Hans tidligere Produktion har anvist ham hans Plads i vor Literatur, en Plads, som ingenlunde er begrænset. Thi man tør maaske antage, at vor Literatur i højere Grad end hidtil vil vende sig fra de højere Klassers Liv til de laveres, til Arbejderen og Bonden. Hvilke rige Æmner ligger ikke og venter! Vi behøver blot at minde om de sociale og politiske Brydninger i By og paa Land, og hvad dertil henhører, hvilken Fylde af Konflikter og Kampe, som endnu er ganske ubenyttet! Der hører maaske Mod til at tage fat som den første, men Lykken staar den kække bi, og Hr. Pontoppidan har tilstrækkelig bevíst i mindre Noveller (lad os kun nævne »To Gange mødt« og »Tro indtil Døden«, offentliggjorte i »Tilskueren«), at han er Manden, der kan medvirke til at skabe den sociale Nutidsroman, som skal give vor hensygnende Literatur en ny Rygrad.

Carl Behrens.

Grænser for kønsfriheden.

(Grænser for kønsfriheden. Uddrag af et ufærdigt arbejde. Af forfatteren til »Forholdet mellem mand og kvinde«. Gyldendalske boghandels forlag. 1888.)

Hvad forfatteren egenlig vil? —:

Han ender selv med et spørgsmål: »Hvem ved?«

Forf. synes at være en noget enlig grubler, der med en del talent men næppe alt for stor filosofisk fordannelse — man huske f. eks., hvorledes han i sin anden bog lidt naivt fortæller, at nu har han læst Spencers udviklingslære — har kastet sig over et enkelt problem, »forholdet mellem mand og kvinde«. Han skriver klart og læseligt — og forholdsvis frisindet.

Hans første bog, »En livsanskuelse grundet på elskov«, indeholder mange fortræffelige bemærkninger angående elskov; men titelen og det hele anlæg er forfejlet og gør bogen til litterært snurrepiberi. En livsanskuelse kan ikke grundes på noget enkelt faktum eller nogen enkelt side i menneskets væsen. Vor livsanskuelse er simpelt hen resultatet af vore livserfaringer — eller rettere: ikke blot af egne erfaringer men også af slægtens, d. v. s. alt, hvad der er kommen til os i form af tradition, opdragelse og belæring — og alt dette betinget af vor medfødte sjælelig-legemlige natur og modtagelighed. Derfor gives der i virkeligheden lige så mange livsanskuelser, som der er mennesker; og kun fordi det snart er en faktor snart en anden — snart traditionen f. eks., snart moderne videnskab og erfaring — der får størst, bestemmende indflydelse, eller fordi man kan være særlig modtagelig for visse indtryk eller erfaringer i modsætning til andre, kan man tale om forskellige hovedformer af livsanskuelse; men i virkeligheden gå de jævnt over i hinanden. Således er der i grunden ikke nær så stor en afstand mellem mange moderne Kristnes livsanskuelse og de såkaldte »fritænkeres«, som man sædvanligvis tror, og omvendt: hvor

forskellig var ikke de ældste Kristnes livsanskuelse fra nutidens Kristnes, skønt begge kalde sig med samme navn? — så forskellig, at Søren Kierkegård som bekendt — og det med en vis ret — kunde påstå, at Kristendommen slet ikke var til. — Hvem der nu er særlig erotisk anlagt, hans livsanskuelse vil selvfølgelig stærkt farves af det erotiske: han vil i dette forhold se livets sande fuldkommengørelse, vil føle sig som et ufærdigt væsen — et hvileløst jaget dyr — indtil han finder den kvinde, han kan elske, og som han tør stole på. I denne forstand, men også kun i denne, kan der være tale om en livsanskuelse »grundet på elskov«.

Med mere ublandet fornøjelse læste man forfatterens anden bog om »forholdet mellem mand og kvinde, belyst gennem udviklingshypothesen«. Navnlig var der en interessant påvisning af, hvorledes det, man kalder elskov, og som romantikerne nærmest vare tilbøjelige til at betragte som noget himmelfaldent ubegribeligt, i virkeligheden er en meget naturlig og forståelig, men overordenlig sammensat og på de forskelligste motiver hvilende følelse.

Når man derfor nu under den banale sædelighedsdiskussion med halv-udtalte — eller halv-tænkte — anskuelser på den ene side og blinde »sædeligheds«-fanatikere på den anden, hvor hvert nyt indlæg kun synes at gøre sagen endnu mere forplumret — ser en bog med den ovenfor anførte titel af denne forfatter, så er der måske dem, der gribe den med begærlighed og tro her at have fundet den rette mand på det rette sted, som uden at være hildet af fordomme eller forblindet af lidenskab havde frit og klart blik nok til at se det beståendes urimeligheder, og på den anden side tænkeævne — og mod og ærlighed — nok til at kunne — og ville — drage konsekvenserne af sit eget standpunkt[1]). Men i så henseende bliver man unægtelig temmelig skuffet. Skønt forf. nemlig tilsyneladende manøvrerer så frisindet med de forskelligste standpunkter og bestræber sig for at veje og måle, så føler man dog, at den traditionelle Kristelig-asketiske

---

[1]) Man taler om »farlige« anskuelser: Hvad der gør en tanke eller anskuelse farlig er imidlertid ikke så meget det, at den er ny eller radikal, som at man kaster den ud blandt den tankeløse mængde uden at drage dens konsekvenser eller gøre opmærksom på alle de forudsætninger, den kræver opfyldte, før den kan omsættes i handling.

fordom mod kønslivet som »noget urent, lavt, dyrisk«, alt for meget sidder ham i blodet endnu.

Deraf vel den uheldige — og umulige — skarpe adskillelse mellem »sanselighed« og »det erotiske«, hvorpå hele hans betragtning væsenlig er baseret. Hvad forf. kalder sanselighed er jo simpelt hen de følelser, som umiddelbart ere knyttede til den rent legemlige eller fysiologiske side ved kønsdriften, og »det erotiske« er samme drifts mere sjælelige eller psykiske udslag. At nu den ene eller den anden side kan være særlig overvejende hos de forskellige individer, er vel sandt. Men kan virkelig den ærede forf. tænke sig en erotisk tilbøjelighed uden spor af »sanselighed« — bevidst eller ubevidst? eller omvendt: en »sanselighed« uden spor af rent sjælelig hengivelsestrang vævet ind med? Selv når ynglingen går til skøgen, gør han det næppe af pur »sanselighed«, som forf. rimeligvis tror — at han imidlertid sjælden får tilfredsstillelse for mere end denne side og derved efterhånden demoraliseres, d. e. vænnes til også kun at nøjes med dette, er ikke væsenlig hans, men den bestående kønsordnings skyld.

Deraf vel også forf.'s overdrevne frygt for »vellyst«, »sanselighed«, som han mener, er det eneste, der vil fremmes ved de ny teorier. — Men hvad forstår forfatteren ved »vellyst«? Ved han ikke, at enhver køns-tilfredsstillelse med nødvendighed medfører vellyst? Og ved han ikke, at der sikkert er et moment af sanselighed i al kærlighed — selv når moderen elsker sit barn? Læg blot mærke til, med hvilken lidenskab hun kan kysse og trykke det og f. eks. gnide sit ansigt imod det. — Men hvorfor så stadig ride den gamle kæphest: sanselighed, vellyst — hver gang en ny tanke kommer frem? Begge dele høre jo nu en gang — til en vis grad — med til et normalt menneskeliv og kunne kun hykles og lyves bort. — Men forf. mener vel den overdrevne kønstilfredsstillelse, hvor den rent fysiske nydelse som sådan sættes som bevidst og eneste mål, og den har han ganske vist ret i at bekæmpe. Men mon der kan tænkes nogen ordning, der mere opelsker den art vellyst og sanselighed, end netop den nu bestående med den uundgåelige prostitution og alt, hvad dermed hænger sammen? Mod denne skulde derfor forf. hellere have rettet sin kritik. — Og for øvrigt er jo ikke en gang ægteskabet en sikker borgen herimod: »Sin mands skøge«, kalder

»Fennimore« sig i »Niels Lyhne«. Har den ærede forf. nogen sinde tænkt over, hvad dette vil sige?

Ligeledes ser man med forbavselse, at forf. for ramme alvor sværmer for romantikernes ideal: kun at elske én gang — ligegyldigt, om genstanden så dør, elsker en anden eller hvad som helst. Mon ikke den slags elskere — hvis de da findes andre steder end i bøgerne — snarere efter den Darwin-Spencerske udviklingslære — som forf. jo hylder — burde betragtes som uheldig udrustede individer, der i alt for høj grad mangle ævne til at lempe sig efter de faktiske forhold og derfor under alle omstændigheder snart må dø ud?

— For øvrigt må man naturligvis give forf. ret i, at der altid vil findes grænser for kønsfriheden, hvilken ordning man end indfører, og jeg kan også væsenlig være enig med ham, når han bestemmer disse grænser således: »at ethvert kønsforhold må være utilladeligt, hvorved nogen handler uret mod sit åndelige eller sit legemlige selv, eller mod den anden i forholdet, eller mod de børn, der kunde blive en følge deraf« — eller med andre ord: at al for tidlig eller overdreven kønsnydelse, der medfører svækkelse, selvfølgelig strængt må fordømmes; fordømmes må også al anvendt svig og falske løfter, med ét ord: forførelse; fremdeles må man altid være villig til at påtage sig ansvaret for de børn, man mulig sætter ind i verden; og endelig må man naturligvis i dette så lidt som i andre forhold handle imod sin egen samvittighed (»handle uret mod sit åndelige selv«). Men når han med disse grænser som våben vil slå alle forslag til en bedre kønsordning af marken, ser jeg ikke rettere, end at det går som på theatret: modstanderen får vel nok nogle puf; men han falder ikke af den grund, men fordi han skal falde.

Først til aller sidst synes sagens kærne at dukke op for forf. Han siger:

»En fyldestgørende ordning af det sexuelle spørgsmål vilde »altså først da kunne ventes, når de økonomiske og sociale for»hold vare blevne så totalt forandrede, at enhver på retmæssig »måde kunde finde tilfredsstillelse for sine kønslige instinkter«.

Og med fornøjelse læser man videre:

»Rimeligvis vil der kræves en helt anden formuesfordeling, »hvorved det blev alle muligt at knytte et kønsligt forhold i en »ung alder, og hvorunder ikke det ene køn for største delen var »økonomisk afhængigt af det andet; rimeligvis måtte en ny

»opdragelsesmethode borttjærne al den æggende skjulthed, der
»nu hviler over det sexuelle, og en anden arbejdsfordeling give
»kvinderne andet at tage vare på end de erotiske drømme, der
»nu fylde så mange; rimeligvis måtte både opdragelse og arbejds-
»fordeling virke sammen hen til, at mænd og kvinder fra ung-
»dommen af lærte hinanden således at kende, at de bleve sikrere
»i deres valg.«

Havde forf. så at sige begyndt med denne betragtning i stedet for at ende med den, og havde han været noget mere kritisk over for det bestående og noget mere fordomsfri og overbærende over for de famlende og ganske vist ofte ensidige, undertiden vel også lidt uvorne og tankeløse forslag til noget nyt, kunde der måske være kommet noget ud af hans bog. Som den nu er, er den nærmest et forsvar for det bestående — medens den dog på den anden side er for frisindet prøvende og for ængstelig spørgende, med ét ord: for oprigtig til ret at kunne tages til indtægt af de rigtige patent-havende askeseprædikanter med naturlige eller kunstige skyklapper på. —

»Om en slig revolution i forholdene nogen sinde vil ind-
»træde, kan ingen forudsige« — slutter forf.

Nej, men man kan arbejde på, at den indtræder.

Mon forf. så vil være med? —:

»Hvem ved?«

S. Hansen.

Kunst.

Den Hirschsprungske Kunstsamling.

Alt en Tid lang har Grosserer Heinrich Hirschsprung virket som en Kunstens Velgører med en priselig Sky for al Gøren-Opsigt. Hans Forhold til Kunsten udsprang af en oprigtig varm Interesse i Forbindelse med en sjælden modnet Smag. Stille samlede han sig en Skat af Kunstværker, som ingen kunde elske mere end han selv. Og nu i År delagtiggør han det store Publikum i Nydelsen af en Kunstsamling, der af en Privatmands at være er lige så enestående i Omfang som udsøgt i Valg.

Ved et Besøg i Hr. Hirschsprungs Udstilling på Charlottenborg forbavses man over, at en enkelt Mand har kunnet tilvejebringe en så rig Repræsentation af dansk Malerkunst i hele dette Åarhundrede, fyldigt følgende Udviklingen Led for Led lige op til den nyeste Nutid. Man forstår, at hertil ikke alene udfordres en Rigmands Midler, men en charmeret Kunstelsker, der ikke blot har en sund naturlig Smag, men også har fået den mangesidigt udviklet. Der hviler over den hele Samling et Personlighedens Præg, der kommer Ejermanden til Ære. Hjemmets Forhold har i Reglen sat Grænsen for Billedernes Størrelse; men en ægte Kender har fint søgt ud alle disse Malerier og Studier og Tegninger med rigtig Forståelse af en Kunstnerejendommelighed og den Del af hans Produktion, hvor man bedst kunde komme den på Livet. Og Hr. Hirschsprung har ikke blot vurderet vor ældre gedigne Kunst efter Fortjeneste, men også hjulpet de yngre i deres Fremvæxt, ja er end ikke bange for at række selv det nyeste nye en hjælpende Hånd, længe før det langsomtfattende Publikum kan se dets Værd. Men hans Smag bedrager ham ikke.

Og herhjemme trænges fuldt så meget til en Mæcen med

agtpågivende Øje og åben Hånd for vor egen Kunst, som til en Rigmand med udenlandske Tilbøjeligheder, hvor gavnligt han end ellers virker.

At levere en indgående Anmeldelse af Katalogens 313 Numere vilde Pladsen her ikke tillade. Men af et Overblik vil man se, hvor righoldig Samlingen er. Den åbnes af vor nyere Malerkunsts Fader, Eckersberg, hvis logisk ædruelige Kunst er repræsenteret ved et Par Mariner, to små Strandbilleder og et Portræt af Anne Marie Magnani. Man går videre til Ernst Meyers bløde Idyller, til Constantin Hansen, Küchler, Købke og Marstrand. Af denne findes ikke mindre end 20 Malerier, hvoriblandt så værdifulde Ting som »Collegium politicum« og »Jeppe og Ridefogdens Kone«. Her er romerske Folkelivsbilleder, fint udførte Studiehoveder og løst skitserede Karrikaturer. No. 40, »en italiensk Pige«, er særligt nydeligt, ligesom »Søstersengen«, der i malerisk Henseende er så skønt ved det skære hvide Lys i Sengelagenet, der svøber sig lindt om de sovende Søstre. Karakteristisk er den »dansende Faun og Nymfe« ved det vilde Liv og gode nøgne Kød.

Ser man dernæst P. Skovgårds Landskaber, forstår man fuldt så godt af denne Samling som af Galleriets Billeder, den store Betydning, Skovgård har haft for vort Landskabsmaleri. Billeder som »En sjællandsk Landevej«, »Formiddag på Heden«, »Eng ved Vejle« og de to Partier fra Gisselfeldt er uforlignelige. Der hviler over dem en sådan hellig Naturharmoni, en Sandhed og Ømhed i Udførelsen, at bedre Forbillede kan dansk Landskabsmaleri ikke ønske sig. Og har end ikke alle de senere lært af Skovgård, så har de dog stedse noget i Naturellet tilfælles med ham, den trofaste Kærlighed til dansk Natur. Selv ved at se Jul. Paulsens Landskab fra Ry får man som en Mindelse om Skovgård ved det stræbsomme, ærlige Natursyn og den forunderlige sarte Farvebehandling.

Der er et prægtigt Billede af Rump og tvende af Kyhn, hentede fra hans seneste Produktion. Bedre Billede end »Sommereftermiddag ved Isefjord« kan ikke ejes af denne Mester, der har vist, at man kan (og bør) lære, så længe man lever, og hvis Kunst med Alderdommen rykker ind i sin skønneste Fase. Fremdeles er der Landskaber af La Cour, Godfred Christensen, hvis Udvikling kan følges gennem et Tiår, af Niss, Zacho og fl.

Marinemaleriet er foruden af Eckersberg repræsenteret lige-

fra Anton Melbye og Sørensen til Neumann, Locher og Niss, af hvem der findes den på sidste Forårsudstilling meget bemærkede Marine fra Bovbjærg.

På Dyrmaleriets Område tilkommer Æren først og fremmest Lundbye, af hvem der opvises 6 fortrinlige Malerier og en lang Suite Akvareller og Tegninger, der giver rig Lejlighed til at studere denne Kunstners Flid og skarpe Naturforståelse selv i de mindste Ting. Der er et udmærket »Landskab med Får« af Dalgas, der er Otto Baches »Grævlingehunde« og små livfulde »Væddeløbere«; der er Heste af Philipsen og Kalve af Therkildsen, »Fåreklipning på Lolland« af Joakim Skovgård og Niels Skovgårds dygtige »Hallandsk Skovparti med en Studevogn«, — lige ned til Niels Petersen Mols' »Roeoptagning«, der findes i en ganske ypperlig Akvarel.

Af vore ældre Kunstnere er bl. a. Vermehren, Dalsgård og Exner smukt repræsenterede; iøvrigt mangler næsten intet af de de bekendte Navne. Af Bloch findes et stort ældre Billede »Fiskerfamilier, som vente Mændenes Hjemkomst ved et frembrydende Uvejr«, der er interessant ved sin solide Dygtighed, men rigtignok ikke rummer meget af den Kunstnerindividualitet, der nu knytter sig til Blochs Navn. Desuden er der hans Portræt af Marstrand.

Af den yngre Generation er først Zahrtmann såre smukt repræsenteret. »Leonora Christina om Natten i Blåtårn« er et vidunderligt Billede. Natinteriøret med Lyset på Bordet skjult bag Krukken og dets gule Skær spillende i Vandglasset, virker som en gammel Hollænder, og den fredløftede Stemning i den gamle Dames Ansigt, som hun sidder oprejst i Sengen og støtter Biblen i Hånden, er betagende dejlig. Der er endvidere »Dronning Sofie Amalies Død«, noget forskelligt fra Galleribilledet, og det uforlignelige »Piger som bærer Kalk«, med Sydens Sol og Glæde lysende af Pigernes leende Ansigter. Ved Siden af disse tre Perler tager »Der var en Gang en Konge og en Dronning« sig ud som en farveprægtig, men indholdsløs Karrikatur. Har man set det et Par Gange — allerhelst ved Siden af nogle af Zahrtmanns gedigneste Værker — kan man ikke længer komme til at le derover, og skrumper det ind til en Farvespøg med blomstret Tøj og Guldpapir.

Af Krøyer findes det fortræffelige Arbejde »Fra Smedjen i Hornbæk« med den marvfulde Kraft i Figurernes Karakteristik.

Endvidere den skønne Blomsterpige »Nanina«, en god, noget forminsket Gengivelse af »Musik i Atelieret« og Portrætbilledet af den hirschsprungske Familie med de kraftige Høst-Løvfarver til Baggrund for de 7 intelligent forståede Portrætfigurer. Endelig findes af Krøyer en lille Rigdom af Blyants- og Sortkridtstegninger, Akvareller og Pasteller. Blandt disse sidste er der de 3 bekendte Børnehoveder af Luchon; men noget af det, man er mest taknemlig for at få at se, er de 10 Portræthoveder i Akvarel. Her et Liv og genial Karakteristik, hvad enten man ser Hornbæksfiskernes vejrskarpe Træk, eller Spanieren fra Granada med den glimrende halvåbne Mund eller Juan de Mayas strålende Gavtyvefjæs. Disse små Hoveder viser Krøyers Mesterskab i hele dets Styrke.

Af Viggo Johansen findes 4 nydelige Småbilleder; man véd næppe, hvilket man mest skal fremhæve. Når man endelig nævner Billeder som Jerndorffs »Santa«, Axel Helsteds mageløse »Genrebillede« fra 1872, Erik Henningsens »Summum jus, summa injuria« er det endda kun at udpege nogle af de fortræffeligste Ting, men der er mange andre.

Af de yngste glæder man sig over at se så lødig Kunst som Ole Pedersens Portræter af Kunstnerens Forældre, 5 udmærkede Billeder af Jul. Paulsen, deriblandt et »Interiør« med fortræffeligt Lampelys, »En gammel Kone« af Hammershøj, Kornerups »Bryllup i Vartov« og endelig Seligmanns »Skulptur«, — en lille Stump Poesi i Linier og Farver, henrivende ved sin fine Lysvirkning. Bedre kan en Kunstelsker ikke søge den unge Kunsts skønneste Blomster.

Foruden 18 Kunstnerportræter i Kul og Kridt, hvoraf man, om noget skal udhæves, særligt vil lægge Mærke til Zahrtmanns forbavsende energiske Selvportræt, er der, som ovenfor berørt, en Rigdom af Akvareller, Pasteller og Tegninger, der alle i høj Grad indbyder til Betragtning, og nogle små gode Skulpturer.

Smagfuldt arrangeret og en interessant Nabo til det kgl. Billedgalleri bør den Hirschsprungske Samling nævnes i første Række blandt de Kunstnydelser, der i Sommer bydes vor Hovedstad og dens talrige Besøgere.

Et lille Pragtstykke af en Katalog, illustreret med 7 fine Fototypier, overgår så godt som alt, hvad der her hjemme er præsteret paa dette Område, både ved hensigtsmæssig Oversigt og nitid Udstyrelse. Soph. M.

Hvorfor jeg forlod Rusland.

Af Isidor Goldsmith.

(Efter The 19th Century).

I.

I 1870 — da den russiske Regerings reaktionære Politik allerede var meget langt fremskreden — fik jeg Tilladelse til i St. Petersborg at udgive et populært videnskabeligt Tidsskrift Znanie (»Kundskab«). Dets Program, der blev godkendt af Indenrigsministeriet, omfattede Antropologien og Naturvidenskaberne, forsaavidt de vedkommer Studiet af Mennesket og det menneskelige Samfund. (I en Meddelelse, der blev forelagt Regeringen samtidig med Programmet, udviklede de kommende Redaktører, at det var deres Hensigt ikke blot at popularisere Naturvidenskaben, men ogsaa at anvende den positivistiske Metode paa det store sociologiske Omraade, og at alle metafysiske Teorier skulde udelukkes fra Tidsskriftet, der saaledes med visse Forbehold sluttede sig til Auguste Comtes Filosofi — men nævnede iøvrigt ikke hans Navn; det er »forbudt« i Rusland. Darwins Udviklingsteori skulde lægges til Grund for Studiet af Samfundsvidenskaben, og de Videnskabsmænd, der har anvendt Udviklingsteorien paa det sociale Livs Tilsyneladelser, vilde blive de mest fremtrædende Bidragydere til Znanie).

For at vi kunde løse en saadan Opgave, maatte vi, da der i Rusland ingen populære Videnskabsmænd er, søge hen til fremmede Literaturer og skaffe os Medhjælpere udenrigs fra. Vi traadte derfor i Forbindelse med vestevropæiske Videnskabsmænd og knyttede ogsaa Underhandlinger med Landsmænd, der havde forladt Rusland paa Grund af Regeringens Politik.

De russiske Censorer forstod — som senere Begivenheder

viste — aldrig rigtig vort Program; de var aldeles uvidende i alt, hvad der angik Naturvidenskaberne. Vore Breve, som Administrationen hemmelig læste, ydede dem ikke et eneste Bevis for, at vi nærede regeringstjendtlige Hensigter. Ikke des mindre blev Znanie regnet blandt de »farlige« Skrifter, og jeg vandt snart Ry for at være en »farlig« Person, en Regeringsfjende.

Under saadanne Omstændigheder udkom det første Nummer af Tidsskriftet i Oktober Maaned 1870. Jeg kan ikke fælde nogen Dom over den Virkning, det øvede paa Folk i Almindelighed, men jeg kan bevidne, at Censuren var frygtelig i Vinden.

Hr. Veselago, tilforordnet i Presse-Departementet, som efter russisk Lov førte det øverste Tilsyn med vort Tidsskrift, havde ikke det svageste Begreb om Naturvidenskab. Han havde tidligere været Søofficer. En Snes Aar i Forvejen var han traadt ud af Tjenesten og havde siden været Pedel ved Universitetet i Moskwa, hvor han strængt straffede enhver Student, blot han i mindste Maade afveg fra de foreskrevne Regler. I Tidsskriftets første Nummer forekom en Artikel, der var ganske anstødsfri men tillige populær nok til — med en Smule Anstrængelse — at forstaas selv af Hr. Veselago. Den handler om Lovene og deres Forhold til Kulturen i Almindelighed, om hvor absolut nødvendigt det var at bringe Lovreglerne i Harmoni med det sociale Livs stadig voxende Krav, at grunde den gældende Lov ikke blot paa videnskabelige Slutninger men ogsaa paa Praxis, Sædvane osv. Censuren saa i denne Artikel en Misbilligelse af Rigets Lovgivning og til en Begyndelse blev den anmærket i Tidsskriftets »Opførselsbog«.

Det næste Nummer indeholdt foruden de for Censur aldeles uforstaaelige naturvidenskabelige Artikler én af Professor Alexander Hertzen, en Søn af den berømte russiske Flygtning, om »den fri Vilje« og en anden »Om videnskabelige Modsigelser i Kriminalproceduren«. Ingen af dem angreb Religionen eller Loven, de indeholdt kun en ligefrem Udvikling af videnskabelige Kendsgerninger og Bemærkninger, som desuden for største Parten var almenkendte. Alligevel kunde Censuren ikke døje dem, og Redaktionen fik en første »Advarsel« — paa Grund af Tidsskriftets materialistiske Tendenser.

Efter denne Advarsel havde vi Valget mellem at høre op med Udvidelsen af Tidsskriftet eller at vedblive i samme Aand som tidligere i Forvisningen om, at Kampen kunde føres, hvor

vanskelig den end var. Vi regnede paa den Kendsgerning, at Regeringens indre Politik fra gammel Tid af mangler System. Det, der forbydes den ene Dag, tillades som oftest den næste. Dette bestemte os til at fortsætte med Udgivelsen. — — —

Paa den Tid blev Pressen og dens Ansvarshavende kontrollerede dels af Censorerne, dels af de øverste Politimyndigheder. Censuren tog sig af Skriftet, Politiet af Forfatteren. Denne Arbejdets Deling fik særlig Interesse fra den Tid af, Regeringen ansaa den censurerede Presse for ansvarlig for enhver Indsigelse mod dens reaktionære Politik. Det revolutionære Parti havde gjort betydelige Fremskridt siden 1870, og Regeringen, der ikke vilde se, at Aarsagen hertil laa i dens egen Politik, kastede Skylden paa Pressen — der var helt i Kløerne paa Censuren og ikke kunde offentliggøre noget uden dens Kundskab. Ethvert Skridt, Revolutionspartiet foretog sig, enten det var et Attentat paa en Embedsmands Liv eller Grundlæggelsen af et hemmeligt Trykkeri, efterfulgtes af Tvangsforanstaltninger mod den censurerede Presse, skønt der faktisk ikke var Spor af Forbindelse mellem den revolutionære Bevægelse og den ulykkelige Presse, der var berøvet hver Trævl af Uafhængighed.

Under saadanne Omstændigheder, mens Udgiveren af hvilketsomhelst Tidsskrift blev draget til Ansvar for, hvad der hændtes helt henne i den anden Ende af Landet, og mens hele Pressen var anklaget for Højforræderi, var jeg naiv nok til at tro det muligt at udgive et uafhængigt Blad, som hverken havde noget at gøre med Regeringens Politik eller andre Avisers Tragten. Følgerne af denne mærkværdige Naivetet fik jeg snart at føle. Da jeg vendte tilbage fra Schweitz, hvor jeg i 1872 havde besøgt min Familie, blev jeg anholdt ved Grænsen, men atter frigivet efter en meget omhyggelig Undersøgelse. Dette var tydelig nok en Advarsel; jeg vidste nu, hvad jeg ansaas for. To Dage senere, samme Dag jeg var ankommen til Petersborg, var jeg atter Genstand for en Undersøgelse. I nogle faa Maaneder havde jeg nu Ro, men da jeg atter vilde foretage en Rejse, blev jeg kaldt op i »3die Afdeling«, samme Dag jeg havde anmodet om et Pas. Bureauchefen underrettede mig efter et længere Forhør om, at denne Gang skulde jeg faa Lov til at tage afsted, men han advarede mig ogsaa om, at jeg som en fornuftig og dannet Mand ikke burde søge Omgang med

Socialister som Marx, Lawroff osv. Alle disse Smaabegivenheder var kun Indledning til de for mig langt værre Hændelser, som siden indtraadte. Men jeg vender tilbage til Tidsskriftet og mit Forhold til Censuren.

Det var kun med den yderste Møje, at det lykkedes mig to Aar igennem at udgive Tidsskriftet. Under denne stadige Strid med Censuren blev jeg nødsaget til at godtgøre de snurrigste Ting — f. Ex. at den og den Artikel ikke indeholdt noget, der stred mod Religionen eller Regeringen, at Draper, da han skrev sin Historie om Kampen mellem Videnskab og Religion, ikke havde den orthodoxe græske Kirke for Øje, men bare den romersk katolske, at Charles Darwin i »Menneskets Afstamning« har vist sig at være en god Kristen, og at, naar Herbert Spencer i sin »Sociologiens Studium« siger, at alle Regeringer er Banditer, saa sigter han ikke til den russiske.

Men i Begyndelsen af Aaret 1873 skiftede Censorerne Fremgangsmaade: da Tidsskriftets »Tendens« ikke kunde gøre nogen Skade, angreb man dets Program. Offenliggørelsen af et Par Kapitler af Spencers Bøger var nok for Censuren til at erklære, at Znanie ikke længer var i Harmoni med sit af Regeringen godkendte Program. Præsidenten for Censurkomitéen Hr. Petroff underrettede mig om, at »Antropologi« ikke er andet end Zoologi og at Sociologi følgelig ikke kan indbefattes derunder. Det var Begyndelsen til endeløse Diskussioner og Misforstaaelser. Enhver Begivenhed, som smagte af Attentat, ethvert hemmeligt Skrift, som skaffede Censor Bryderi, virkede tilbage paa Pressen, idet Komitéens fortrædelige Indgreb blev hyppigere og hyppigere. Da den revolutionære Bevægelse tilsidst begyndte at vække alvorlig Frygt hos Regeringen, gav den sig til helt at suspendere Bladene. Blandt andre blev ogsaa Znanie forbudt for 6 Maaneder, uden at Censor nedlod sig til at give Grunde. Departementschefen, Hr. Longuinoff underrettede ligefrem Redaktørerne om, at der var ingen Love for periodiske Skrifter, at de maatte efterkomme hans personlige Ønsker, og at enhver, der vovede at protestere mod hans Anvendelse af Lovgivningen, vilde faa alvorlig med ham at bestille. Og denne Chef var en Literat, der skrev kritiske Artikler i Katkoffs Blad og udgav Digtsamlinger i Udlandet.

Da de 6 Maaneder var til Ende, begyndte jeg atter at

udgive Znanie. Strax saa det ud, som om Situationen havde forbedret sig. Longuinoff var død, og hans Plads var bleven besat med en Professor ved Universitetet, en velbekendt Orientalist — Hr. Grigorieff. Jeg antog, at den ny Chef vilde tilvejebringe mere dagligdags Forhold mellem Pressen og Administrationen, og at Skrifter, som ikke havde noget med Politik at gøre, ikke vilde blive dragne til Ansvar for Begivenheder i Samfundets Liv. Uheldigvis tog jeg fejl, og Grigorieff blev som Pressens Styrer meget værre end Longuinoff. Han var en rasende Slavofil og kunde ikke taale nogetsomhelst, der kom fra Vestevropa. Han anerkendte kun det rene Enevælde og den ortodoxe Religion[1], og var fuldt forvisset om, at alle Onder kom til os udenlandsfra. Et Skrift som Znanie, der for en stor Del indeholdt fremmede Artikler, maatte nødvendigvis mishage den ny Chef, og der gik ikke lang Tid, før han lagde sin Utilfredshed for Dagen. Anledninger manglede ikke, skønt jeg maa ærlig tilstaa, at jeg aldrig havde troet, at Administrationen saa letfærdig vilde vælte sig ind paa Pressen. Udgiverne af Znanie offenliggjorde Oversættelser efter de bedste videnskabelige Værker, blandt andre efter Palgraves »Rejse i Arabien«. Skønt den russiske Regering stadig har en eller anden orientalsk »Mission« for Haanden, kan vor Literatur ikke prale af mange Værker om orientalske Lande, og før den sidste Krig ejede vi ikke en Gang en Bog om det Folks Historie, vi vilde befri fra den tyrkiske Despotisme. Oversættelsen af Palgraves Rejse vilde have faaet Lov til at passere i Fred og Ro, hvis ikke Hr. Suvorin, Redaktøren af Novoje Vremja, i sit Blad havde »advaret Regeringen og Publikum mod de af den berømte Forfatter udtalte Tanker.« Hr. Suvorin anklagede Redaktørerne af Znanie for at sympatisere med Tyrkerne, hvilket deres Offentliggørelse af Palgraves Værk viste. Dagen efterat denne Anklage var fremkommen, fik jeg Bud om at komme op i Censurdepartementet og aflægge Forklaring for Hr. Grigorieff. —

I Chefens Kontor saa' jeg paa Bordet den første Originaludgave af Palgraves Værk, en fransk Oversættelse, den russiske Oversættelse og det Blad, der havde rejst Anklagen. Hr. Grigorieff modtog mig med megen Kulde og gav sit Hjærte Luft i følgende Tale: »Den russiske Regering« sagde han, »kan ikke finde sig i tyrkiske Sympatier, og De har ved at udgive denne

---

[1]) D. v. s. den græsk-katolske.

Oversættelse af Palgrave stillet Dem paa Fjendernes Side. Hvor turde De vove at offentliggøre saadan en Bog paa en Tid, da Regeringen gør sig saa umaadelige Bestræbelser for at vække Had til Tyrkerne? Jeg vil underrette Dem om, at der vil blive taget Forholdsregler mod Deres Blad og mod Deres Person.« I mit Svar lod jeg mig nøje med at gøre opmærksom paa en Omstændighed, som det Blad, der havde mældt mig, ikke kendte. Angiveren havde ikke læst den russiske Oversættelse, men kendte den franske, der var foretaget efter den første engelske Udgave, hvori Palgrave viste megen Sympati med Muselmændene. I den ny Udgave havde Palgrave skiftet Mening, og da den russiske Oversættelse var udført efter denne senere Udgave, indeholdt den ikke Spor af den foregivne Forbrydelse; tværtimod lagde Palgrave en saadan Uvilje mod Muhamedanerne for Dagen, at den russiske Regering gærne selv kunde have udbredt Bogen. Grigorieff lod sig imidlertid ikke stille tilfreds med denne min Forklaring; han bemærkede, at Censuren billigede slet ikke Tidsskriftet; det indeholdt Bidrag af Udlændinge, der gik ad gale Veje, ved at antage den darwinske Udviklingsteori gjorde det sig skyldig i en Forseelse, eftersom denne Teori ikke var bleven tilstrækkelig bevist og var materialistisk, og endelig, at jeg maatte vælge mellem at faa Bladet undertrykt og at forandre dets Tendens. Dette, sagde han, var saa meget mere nødvendigt, som Skriftet ikke udgaves i Overensstemmelse med Programmet af 1870. Denne Snak var jeg gammelkendt med, og alt, jeg kunde gøre, var at vise Hr. Grigorieff Programmet. Da han havde læst det, sagde han: »De har Ret; men jeg vilde aldrig have ladet det Program passere«. Faa Dage efter blev jeg atter kaldt op til Censurkomitéen, og nu lod Præsidenten mig vide, at Udgiverne af Znanie fortolkede Programmet galt, og at Tidsskriftet ikke blev udgivet i Overensstemmelse med dette Program, at et Program desuden skifter eller burde skifte, eftersom Omstændighederne skifter, og da Omstændighederne nu havde forandret sig, saa maatte Tidsskriftet rette sig efter Styrelsens Ønsker, eller, hvis de vægrede sig ved dette, undertrykkes.

Under disse Forhold tyktes det mig unyttigt at fortsætte Kampen med Censorerne, saa meget mere som der kun var Spørgsmaal om nogle faa Maaneder. Det var meget haardt at opgive en Gærning, vi havde viet syv Aar af vor Ungdom. Jeg haabede stadig paa en Forandring, paa at der kunde findes

et Middel, ved hvilket vi kunde stille Censorerne tilfreds og samtidig føre Bladet videre ad den vante Bane.

II.

Efter adskillige Vanskeligheder lykkedes det at købe et lille liberalt Dagblad, mod hvis Program Komiteen ingen Indvendinger kunde rejse. Med Hr. Grigorieffs Billigelse blev dette omdannet til et stort Maanedsskrift Slovo, der foruden literære og sociale Æmner ogsaa behandlede Politiken objektivt og upartisk, byggende paa positivistisk Grund. Et af Øjemedene med dette Blad var at bryde Vej for unge talentfulde Mænd, for vore unge literære Kræfter. Jeg henvendte mig derfor især til unge Mennesker, og Erfaringen viste, at jeg ikke havde begaaet nogen Fejl. Blandt vore unge Medarbejdere fandt vi mange Forfattere, hvis ubestridelige Talent blev anerkendt og skattet af hele det russiske Publikum. Nu er, som alle véd, socialistiske og revolutionære Ideer spredte vidt om blandt den russiske Ungdom, og som Følge deraf var der naturligvis blandt disse unge Skribenter adskillige Socialister og Revolutionære. Men fordi jeg, efterat være bleven personlig bekendt med dem, fik at vide, at en og anden var en Fjende af Regeringen, var der sikkerlig ingen Grund til at forkaste deres Artikler, end mindre til at angive dem for Politiet. Men Politiet fik Nys om dette. Da det første Nummer var udkommet, spurgte Censorerne mig, hvem der havde skrevet forskællige Artikler deri, og da de intet Svar fik, mældte de mig til Politidirektionen, som var saa venlig at erklære, at de, der skrev i Slovo var enten ligefrem Forbrydere eller ogsaa blev de det nok. Imidlertid kunde Censuren ikke finde noget i Bladet, der kunde begrunde specielle »Forholdsregler«, skønt dets Tanke og Tendens var klar og tydelig nok. Men denne Stilstand varede ikke længe, og den berømte Vera Zasulitsch-sag gav Signalet til ny Kævlerier mellem Udgiver og Censor. Under Processen blev der citeret et Nummer af Golos, der indeholdt en Beretning om, hvorledes General Trepoff havde mishandlet Bogoluboff. Andre Blade havde den Gang aftrykt Beretningen, men ikke et af dem havde med et Ord misbilliget Generalens Adfærd. Men da nu Vera Zasulitsch blev frikendt af Nævningerne, rejste alle liberale Blade en haard Anklage mod Politiadministrationen i Almindelighed og mod

Trepoff i Særdeleshed, I sin Beretning om Sagen dadlede Slovo Pressen for dens Fejghed den Gang Bogoluboffs Ulykke havde gjort det dybeste Indtryk, — fordi den først, efter at Dommen var faldet, havde vovet at konstatere et Faktum saa simpelt, som at to og to er fire. Dagen efter at Bladet var leveret til Censorerne, fik jeg en Anmodning om at indfinde mig hos Komiteens Præsident. Han sagde mig rent ud, at Slovo's Beretning om Processen var en indirekte Opfordring til Pressen om at udtale Misbilligelse af Administrationens Embedsmænd, at den Slags Artikler vilde han ikke taale, og at Censuren var nødt til at beslaglægge Artiklen. Samtidig fik jeg Underretning om, at Regeringen ikke kunde være ligegyldig overfor den Kendsgærning, at der blandt Bladets Medarbejdere var mange mistænkelige, eftersom vi ved at betale revolutionære Mennesker Honorar støttede Omvæltningstendenserne og skaffede Folk Underhold, der ikke havde noget Fællesskab med det borgerlige Samfund. Nogle Dage derefter blev jeg kaldt op i 3die Afdeling for som Øjenvidne at aflægge Vidnesbyrd om en Student Sidorazky's formodede Selvmord under Demonstrationen efter Vera Zasulitschs Frikendelse. Jeg stod et Par Skridt fra det Sted, hvor Sidorazky faldt død om, og jeg saa tydelig en Politibetjent lægge en Revolver ved Siden af Liget. Politiet vilde gærne have bevist, at Sidorazky havde begaaet Selvmord, men alle var sikre paa, at det unge Menneske var bleven slaaet ihjæl af Gendarmerne. Jeg kunde hverken sige for eller imod, men jeg følte ingen Lyst til at dølge, hvad jeg med egne Øjne havde set, og mit Vidnesbyrd — ligesaa en Literat, Hr. de Robertis — stillede Sagen meget slet for Politibetjentene. — De gjorde mig dog ingen Ting for det.

Alt dette skete om Foraaret. Efter at have tilbragt Sommeren borte fra Hovedstaden, vendte jeg tilbage til Petersborg i September og opdagede her, at mit Forhold til Politiet havde forandret sig og var bleven meget spændt. Det var, efter hvad der forelaa, tydeligt, at Bladets Undergang var besluttet, men hvad Skæbne jeg selv vilde faa, kunde jeg ikke erfare. Trods alle Anstrængelser lykkedes det mig kun at faa meget ubestemte Underretninger om Politiets Hensigt; men skønt jeg ikke tvivlede om, at jeg blev betragtet som mistænkelig, tog jeg mig det ikke videre nær. Der var den Gang saa mange mistænkte, og desuden antog jeg, at min sociale Stilling vilde sikre mig mod

Administrationens Overgreb. Min Optimisme var desværre kun lidet begrundet.

I Slutningen af November traf jeg i Teatret et Medlem af »Prokuraturen«, som under en Mellemakt raadede mig til strax at forlade Hovedstaden og om muligt rejse udenlands et Aar eller to. Han trængte ind paa mig med Opfordring til ikke at tøve i St. Petersborg mere end to-tre Dage; den 1ste December maatte jeg være borte.

Efter at have solgt mit Gods, efter paa en Gang at have brudt med alt det, der i mange Aar havde været mig saa kært, forlod jeg St. Petersborg d. 1ste December 1878 og drog til Moskwa.

(Sluttes.)

Historisk Literatur.

J. E. Sars:

Udsigt over den norske Historie.

Tredje Del.

Professor Sars filosofiske Udsigt over den norske Historie er utvivlsomt et af de Værker, der rager højest op mellem moderne nordisk Historieskrivning, et Værk, der trods sin fuldstændige videnskabelige Karakter bærer Mærket af en udpræget Individualitet og en udpræget norsk Individualitet; man sporer et Menneske, der føler og lider ved sit Folks Ydmygelse og glæder sig over dets Storhed, bagved Videnskabsmanden, der med skarpsynet Energi følger Aarsagerne og Vejene, der lede til begge Dele. Stilen er bred og overbevisende, kraftig og klar og danner en behagelig Modsætning til enkelte nyere Historikeres komplette Mangel paa Evne til at behandle Sproget paa en nogenlunde tiltalende og forstaaelig Maade. — Grundtanken, som Professor Sars med stræng Konsekvens har gjennemført er denne: Betingelsen for et kraftigt politisk, literært og religiøst Liv i Nordens ældre Tider var den, at der fandtes et Organ, hvorigennem dette Liv kunde ytre sig, d. v. s. et Aristokrati, der kunde optræde paa Folkets Vegne, og i hvis Interesser det laa at hævde sig en uafhængig Stilling, og som havde Midler og Magt dertil. — Saalænge der i Norge og paa Island bestod et saadant Ættearistokrati, var Landet blomstrende og mægtigt, med en rig Litteratur og Lovgivning og med livligt Samkvem med fremmede Kulturlande. Sagalittetaturen er netop skreven af Storætterne og om dem. Danmark og Sverrig laa derimod sammenlignelsesvis døde hen, her var endnu ikke uddannet noget tilsvarende Aristokrati. — Med Kristendommen og det opvoksende Kongedømme gaar disse Storætter under i Norge. Landet demokratiseres og nivelleres. Det gamle Aristokrati var et Fylkesaristokrati, der bundede i Hedenskabet. Saalænge Stormændene stod som religiøse og politiske Førere, hver for sit Fylke eller Bygd, var deres Magt rodfæstet. Men da Kristendommen berøvede dem det religiøse Førerskab og det demokratiske Kongedømme (Sverre)

det politiske, mistede det sin Grundvold og skrumpede ind. Kongerne benyttede Folk af simplere Herkomst i sin Tjeneste; de gamle Ætter trak sig ind i sig selv, sondredes mere og mere fra Folket, røvede derved sig selv Tilførslen af nyt Liv og endte med fysisk og moralsk at degenerere for tilsidst at dø rent ud.

Men ved den Glands, der stadig holdt sig om de gamle Ættenavne, hindrede de Opkomsten af en ny Tjenesteadel eller Rosadel, som den dannede sig i Danmark og Sverrig. Derved vinder disse Lande op paa Siden af Norge og forud for det. Norges egen store Fortid bliver en Hindring for dets Fremtid. Sansen for Politik dør ud med Stormændene, Folket sløves og falder i Dvale, og saaledes banes Vejen for Norges store Ydmygelsestid — Foreningen med Danmark.

Denne Periode indtil 1536 er Æmnet for den nu udkomne 3dje Del af Sars Bog. Den beviser den gradvise Overgang fra et selvstændigt Rige til et Lydland af Danmark.

Grunden hertil er altsaa først og fremmest Mangelen af et Aristokrati i Norge, medens et saadant voxer op i Danmark og Sverrig, — først begrundet i Forholdet til Kongen og støttende dennes Indflydelse i Landet, men senere vendende sig imod sit Udspring, indtil det efterhaanden berøver Kongedømmet Størstedelen af dets Magt. Men desuden savnede Norge en Borgerstand, der kunde veje op med Danmarks. Byerne vare smaa og havde tilsammen efter Sars Beregning kun circa 10,000 Indbyggere, medens Byerne i Danmark synes at have haft c. 100,000. Heri ligger en klar Angivelse af Danmarks fuldstændige Overlegenhed i materiel Henseende. — Endelig fik ogsaa Normændenes stive konservative Vedhængen ved den rette »Arveorden« sin Betydning. Naar de blot fik den Konge, der havde »Ret« til Kronen, saa spurgte de ikke om mere. Paa denne Maade muliggøres Unionen. Den er en Tilfældighed, for saa vidt som den beroede paa det rent tilfældige, at den norske Kongeslægt døde ud, men bundede altsaa naturligvis i dybere Aarsager.

Prof. Sars deler med Hensyn til Unionen den Opfattelse, som herhjemme er fremsat af Prof. Kr. Erslev. Den er herefter aldeles ikke fremgaaet af nogensomhelst skandinavisk Politik. Intet laa den Tid, hvor Begrebet Nationalitet endnu knap kjendtes, fjærnere. Margretes Politik var som hendes Faders en ren Erobrerpolitik, der gik ud paa Land- og Godsvinding. Sars betoner maaske for stærkt Gods—strævet, uden at lægge tilstrækkelig Vægt paa Margretes bagvedliggende Hensigt: Kongedømmets Udvikling; som han i det hele synes vel tilbøjelig til at skære hende over én Kam med hendes Forgængere og Efterfølgere. Men sikkert er det, hvad ogsaa Professor Erslev har vist, at Margretes Hensigter med Unionen aldeles ikke var en ligeberettiget Forening af de 3 Riger, men et dansk Principat over Sverrig—Norge. Dette fremgaa tydeligt af de mange Ansættelser af danske i de to andre Riger, medens man ingen Exempler har paa det omvendte. Denne Politik maatte derved nødvendigvis komme i Strid med en vaagnende Nationalfølelse, som det sker i Sverrig

under Erik af Pommern. Bruddet med Sverrig kommer ikke fordi denne opgav Margretes Politik, men netop fordi han fulgte den, og derved vækker den nationale Bevidsthed i Sverrig. — Karakteristisk for Tilstanden i Norge er det, at en tilsvarende Bevægelse dér aldeles ikke kan rejses. Dèr holdt man ubrødelig fast ved Erik af Pommern, selv da han er jaget fra Danmark, med en Troskab, siger Sars, der vilde være rørende, saafremt det ikke var klart, at der ikke er Tale om nogen Hengivelse for Kongens Person eller Æt, men om en stiv og blind juridisk Konservatisme. Men han agter ikke det fattige Norges Kalden og Nordmændene nødes til at vælge Kristoffer af Bajern. »De svigtede ikke Arveprincipet men Arveprincipet svigtede dem«. —

Og saaledes tages Norge efterhaanden paa Slæbetov af Danmark. Trods gentagne givne Lejligheder til at vælge en national Konge og trods de sørgelige Erfaringer om Norges Tilsidesættelse under Unionen gøres der intet alvorligt Forsøg paa at forandre Tilstanden. Den politiske Ærgjerrighed var død ud hos de faa tiloversblevne Storætter. De blev hellere paa deres Gaarde i Ro og Mag, end de foretog besværlige Forsøg paa at naa en Kongekrone, og Norges Historie bliver kun en Genspejling af Danmarks, idet de begge glider ind under Oldenburgerættens Styrelse.

Som man vil erindre fra »Historisk Indledning til Grundloven«, har Hr. Sars ikke noget godt Øje til denne Kongeslægt. Fremstillingen er dog her ikke saa lidenskabelig som i ovennævnte Bog og en Del mere understøttet af Grunde. Man kan vel heller ikke godt paastaa, at Norge har nogen Grund til at nære nogen særlig Taknemmelighed mod Oldenburgerne. Kristian I. handlede paa Kjøbmandsvis om Norges Interesser med Hansestæderne og Skotland, og ingen af hans Efterfølgere tog sig synderlig af Norge.

Prof. Sars fremhæver derimod gentagne Gange den Mangel paa politisk Klarsyn, der viser sig i at ingen af disse Konger søgte at hævde Norge som et Arverige og dèr søge en Støtte mod det danske Rigsraads stigende Magt. Afmægtig som Norge var særlig i militær Henseende, kunde denne Støtte ikke have været stor under en Strid med den danske Adel, og det var maaske netop i Erkjendelse heraf, at Kristian II. — hvad Professor Sars synes at bebrejde ham — ikke drog til Norge men til Tyskland, hvor der var flere Landsknægte at faa.*) Hans senere Forsøg i Norge tyder paa det samme, selv om man maa indrømme, at Kristjern II. optraadte uden al Energi og saaledes paa Forhaand umuliggjorde et heldigt Resultat.

Reformationen bortjager den sidste Rest af selvstændigt politisk Liv i Norge. I Danmark fandt den reformatoriske Bevægelse en god Jordbund i en ret udviklet Borgerstand. I Norge fandtes intet tilsvarende, men Reformationens Indførelse i Danmark førte dens

*) Se ogsaa: Paludan-Müller — De første Konger af den oldenb. Slægt. Side 463: »at gaa til Norge var kun et Øjebliks Frist.«

Indførelse i Norge med sig som en naturlig Konsekvens af Norges Stilling. Med den katholske Kirke faldt det sidste Værn for Landets Selvstændighed, Rigsraadet, hvori de høje Gejstlige endnu holdt lidt Liv under de verdslige Elementers Hendøen. »Norge bliver nu (1536) et Lydland af Danmark ikke blot i Realiteten men ogsaa i Formen.« Det erklæres herefter at skulle være en Provins af Danmark ligesom »et af de andre Lande, Sjælland, Fyn eller Jylland.«

Dermed var Norge naaet til sin Nedgangskulmination. Dansk Tale og Skriftsprog afløser det norske, dansk Lov og Ret indføres, danske Lensmænd, Fogeder, Bisper og Præster styre Norge. Men Denationaliseringen naaede ikke dybere ned i Folket. Norges gamle Bondestand holdt sin Odelsret til sin Jord og modstod alle Forsøg paa at indføre dansk Vornedskab og Ufrihed.

Det norske Folk var blevet et »Bondefolk« — deri laa Grunden til dets Nedgang, men deri laa ogsaa Spiren til et 1814.

Chr. Branner.

Joh. C. H. R. Steenstrup:

8 foredrag om Bondestandens Historie. (Rud. Kleins Forlag.)

Forfatteren af ovennævnte bog har tidligere indlagt sig videnskabelig berømmelse ved nogle meget lærde værker, især om Normannernes historie. Ret mange amatører ville næppe trænge dybt ind i studiet af disse bøger, hvor forfatteren i den grad fordyber sig i sin lærdom, at han f. ex. anfører old-irske citater i originalsproget uden vedføjede noter eller oversættelse. Forfatteren minder i det hele taget noget om den af Grev Didier de Chaussy i »Ild« omtalte videnskabsmand, der havde udgivet en bog »på syrisk med koptiske noter, så at den var forståelig for ethvert blot nogenlunde dannet menneske.« Dog vil enkelte partier af disse bøger læses med interesse, f. ex. den energiske gjendrivelse af en norsk videnskabsmands excentriske hypothese om, at Rejner Lodbrok skulde have været — en dame.

I ovennævnte bog er forfatteren slået ind på en hel anden vej. Han har søgt at gjøre den nyere historiegransknings — og navnlig sine egne — resultater med hensyn til bondestandens historie tilgængelige for et større publikum, og han har derfor udgivet disse

»8 foredrag« i et så smidigt sprog, som hans noget stive akademiske pen kan præstere, og med ret indbydende titler som f. ex. »demokratiske højsletter og lavlande«, der absolut må virke tiltrækkende.

I den henseende er bogen et fremskridt. Det er at ønske, at flere af vore lærde historiske granskere vilde følge exemplet og nu og da udgive et mere populært skrift, så at den store mængde, udenfor de egentlige fagmænds snævre kreds, også kunde holdes à jour med videnskabens fremskridt. Det er hidindtil i en altfor høj grad forsømt.

Prof. Steenstrups bog har også andre gode sider. Det er således højst glædeligt at se, hvorledes forfatteren idelig jævnfører vore landboforhold med andre staters, navnlig med Østersølandenes. Man naar gjennem en sådan sammenligning til en bedre forståelse af sit eget, man ser de strømninger, der danner den fælles baggrund for udviklingen i forskjellige stater, medens det i vore nuværende historiske lærebøger i altfor høj grad er mode at tage hvert land for sig og navnlig behandle Danmark særskilt, som om det ved en kinesisk mur var skilt fra det øvrige Europa og ikke modtog nogen påvirkning derfra. Når man fra vore fædrelandshistorier fjærnede de tarvelige ammestuekrøniker om Svend Trøst på Randers bro, om Erik Glipping i Finnerup Lade, om Ditmarskernes forræderi ved Bornhøved og talrige andre, der er ligeså historisk uholdbare, som de er dramatisk spændende, vilde man få plads nok til at anbringe sådanne overblik og vuer, hvorved Eleven mere vilde få øjet op for, hvad historisk udvikling og sammenhæng vil sige.

Trods disse fortrin er imidlertid prof. Steenstrups bog ingen første rangs bog. Behandlingen er for ujævn; vel tillader titlen: »8 foredrag om bondestandens historie« nogen løshed og uensartethed i bearbejdelsen; men det er dog at gå for vidt, naar professoren anvender ⅓ af sin bog på en smålig og lidet interessant undersøgelse af, hvad udtrykket »den usselig bonde« rettelig betyder. Man får en mistanke om, at der ligger noget bagved denne umotiverede vidtløftighed, og jo længere man kommer frem i bogen, desto tydeligere viser det sig også, at professoren ikke er fri for en vis tendens.

Hr. Steenstrup går nemlig ud på at vise, at tidligere fremstillinger (navnlig Allen's) af bondens ulykkelige kår har været overdrevne, at man har gjort sig skyldig i anakronismer ved at henføre sent opståede misligheder til langt tidligere, men fuldstændig skyldfri perioder, at mange dårlige foranstaltninger kun skyldtes tidens almindelige udvikling og tænkesæt, ikke ondskab eller tyranniskhed fra magthavernes side, at mange hidtil stærkt kritiserede forholdsregler ikke blot har været velmente, men ogsaa i sin tid har virket velgjørende etc.

Naturligvis er der en hel del sandt heri; men i letforståelig iver for at få så meget ud af sin hypothese som muligt og stille den i så epokegjørende lys som muligt, går forfatteren for meget til den modsatte side og kan næppe få øjnene op for, at bonden virkelig har gået en hel del igjennem. Prof. Steenstrup behersker heller ikke

stoffet; det er for ubearbejdet til at professoren har kunnet gjøre sine ny synspunkter gjældende uden at indvikle sig i mere eller mindre ligefremme modsigelser. Et enkelt exempel skal nævnes:

I 4de foredrag (p. 68) polemiserer forfatteren atter mod Allen. han viser, at fæstebonden ikke har været herremanden prisgiven, og hævder, at landgildet ikke vilkårligt kunde forhøjes, samt at overhovedet ingen vilkårlig kunde udvises af sit fæste, med andre ord, at livsfæste var gjennemført, — og dog siger han selv få sider efter (p. 74): »i det tilfælde, at ejerne selv vilde bebo en bondegård, kunde han endog opsige en fæster til fraflytning.« Det ses let, at de to påstande ikke lader sig forene.

Man har i det hele taget følelsen af, at tendensen har gjort forfatteren mindre klartseende, og når han i en tidligere afhandling (i historisk Tidsskrift Vte række, 6te bind) har udtalt, at den indtil nu stedfundne overdrivelse i skildringen af bondens tidligere ulykkelige kår umiskjendelig skyldes en politisk-literær strømning, så er det desværre ikke mindre evident, at forfatteren selv påvirkes af en modsat politisk strømning, man kalde den nu konservativ ellev reaktionær: tidligere er man gået for vidt til venstre, prof. Steenstrup går for vidt til højre; der savnes endnu en forfatter, der er tilstrækkelig objektiv til at mægle mellem de to modsætninger.

Vald. K.

Theatrene.

Det kgl. Theater.

I Anledning af 100-Aarsdagen for Stavnsbaandets Løsning blev Holbergs »Erasmus Montanus« spillet. Et Billede af den forkuede Bonde i al hans Elende giver denne Komedie jo paa ingen Maade. Jeppe Berg og hans Kone ere velstaaende Folk. Jeppe frygter ikke for Fogden, han er i god Forstaaelse med ham, svarer sine Afgifter til rette Tid og viser ham trygt sine Formuesomstændigheder ved at byde ham indenfor. Den ældste Søn, Rasmus, har Forældrene holdt til Bogen, den yngste, Jacob, er et ualmindelig kløgtigt Hoved, — ingen af dem bærer Trællemærket, det er frie danske Bønder, som ganske vist have enkelte Forpligtelser over for Herremanden, men ellers staa paa deres egne Ben. Jeronimus har forlovet sin Datter Lisbeth med Rasmus — det vidner om, at Jeppe hører til en anset Bondefamilie, thi Jeronimus maa sikkert anses for at staa udenfor Bondestanden — han er antagelig en velstaaende Købmand. »Erasmus Montanus« opruller da for os et lyst og tiltalende Billede af Bondens Liv, før den dybe Fornedrelse har sat sine skæmmende Mærker. Vilde Theatret have víst et skrigende Eksempel paa den stavnsbundne Bonde i hans dybeste Trællestand, forkuet og drikfældig, saa burde »Jeppe paa Bjærget« have været spillet.

Udførelsen af Holbergs Komedie var som Helhed vellykket. Hr. Emil Poulsens Erasmus er en fortræffelig Præstation. Det gustne Ansigt med de nærsynede, missende Øjne bærer Vidner om lange Nætters Bøjning over tykke Folianter, over de latinske Spidsfindigheder i Donaten, — den rustne Stemme om lange Timers Disput om Englenes Køn, om Himmelbreve paa Hallandsaas, om Gudernes Vaaben i den trojanske Krig i de tætfyldte, beklumrede Høresale. Den pedantiske Gang fuldender Personen. Hr. O. Poulsens Jacob straalede af Liv og Lune. Jacob er den umiddelbare Bondeknøs i Modsætning til den skimlede Magister. Han, med den sunde, ligefremme Forstand, staar med Palmen i Haand lige over for Broderen med hans overspændte, ufordøjede Lærdom. Hr. Helsengreens Jeppe var temmelig ensformig, medens Nille i Fru Phisters Hænder blev en Type paa en godhjærtet, noget indskrænket Bondekone, der er ude af sig selv af Stolthed over sin mageløse Søn. Blandt Hr. Mantzius' Gammelmandsroller maa utvivlsomt Jeronimus siges at være den bedst gjennemførte baade i Maske og Holdning. Hr. Foss har arvet Ridefogden efter Steenberg og ødelægger heldigvis ikke Rollen saa meget som sin Forgænger.

Hvorfor Theatret har antaget Drachmanns Festspil til Opførelse, er en Gaade. Det var tarveligt Gods, Godtkøbslyrik uden Spor af dramatisk Virkning, med indlagte Kraftpatriotsteder. Festspillet begynder i den graa Oldtid, og Forf. har haft den snurrige Ide, at lade Symboler som Troskab, Tapperhed, Agerdyrknings-Flid og Fædrelandskærlighed optræde paa Scenen. Efter at være begyndt som nordisk Tragedie bliver Festspillet i anden Afdeling romantisk Drama og slutter som Duftvaudeville af reneste Vand med Frihedsstøtten i Transparent, og Kronprins Frederik, Reventlow og Bernstorff vinkende til det jublende Folk. Med det — navnlig i sidste Afdeling — prosaiske Tilsnit blev man mindet om, at Drachmann fra være en ung, himmelstormende Titan er gaaet over til at blive en Nutidens Rahbek, der virker for det til Borgerheld sigtende. Hans Festspil mindede om det attende Aarhundredes tomme Lejlighedsfestspil — og rimerier, som navnlig Pram var Mester for at sætte sammen, blot en Prins kom til Verden. —

Rollerne vare smaa, og skulde man fremhæve nogen af de optrædende, er det Hr. E. Poulsen for hans Udførelse af Bonden, der fattig og forsulten tager sin Tilflugt til den ene saliggjørende Flaske, over hvilken han glemmer Fogdens Pisk og den arrige Kvind derhjemme. Hans Sang med Omkvæd:

»Hyp! alle mine Hest'«

var tilligemed Hr. Fr. Rungs stilfulde Musik — dels Datidens — dels ny komponeret — det eneste vellykkede i det hele Festspil.

Uforstaaeligt er det, at Det kgl. Theater, naar det allerede vil højtideligholde en Begivenhed som Stavnsbaandets Løsning, ikke resolut tager sin Tilflugt til et eller andet Stykke fra Datiden. Man vil bl. andet finde i Arkivet Thaarups Syngespil til Schulz' nydelige Musik: »Høstgildet«, »Peters Bryllup« og »Hjemkomsten«. Disse Stykker fejrer utrykkelig Stavnsbaandets Løsning. Der tales og synges til Pris for den milde Konge og den ejegode Kronprins, der frigjorde Danmarks Bonde. Ja selv en Repræsentant for Negerne tolker sin Tak for de milde Kaar, de »sorte Mennesker« nyde i de danske Kolonier. Danskere, Normænd og Holstenerne — alle enige — prise Konge og Land. I mangt og meget kunne disse Syngespil være usmagelige for et Nutidspublikum; her er megen Naivitet og mange Platheder, men de skønne Sangmelodier — i mange Aar paa alles Læber — kunne bøde paa meget, og vilde vort Nationaltheater fejre hin store Begivenhed, burde det have ladet Datiden tale med egen Røst fra Scenen, og ikke have engageret Hr. Drachmann til at skrive et middelmaadigt Festspil med uforstaaeligt Allegori og lange Deklamationsnumre, der hyppigt vare prægede af en uklædelig friskfyragtig Tone.

Carl Behrens.

To Digte.

Foraar.

Jeg har fundet dit Spor
i den fugtige Muld
og skimtet din Skikkelse
taaget tegnet
mod den rindende Solkugles Guld
som en flygtig Flig
af Dagningsdunsternes Flor.

I Pustet, som driver
sagteligt gennem det vaade Hegn
og stryger af Buskenes knoppende Kviste
Draaber fra Nattens Regn,
vejrer jeg din Aande.

Alle Vegne, hvor jeg vender mig,
finder jeg dit Spor,
overalt har du været
mens Jorden sov i Natten.

De bladløse Skoves Kroner
hører jeg suse i Morgenen,
og alle Buske fyldes
af kilderislende Kvidren
og morgenzart Pippen.

Jeg har set dig, du Foraarets
levende, lysende Gud!

Sommernat.

Nu sænker Taagen sig og Solen slukkes,
og Natten reder op sit skyggebløde
duftende Leje og gaar stjærnestille
sin Elsker, den forfløjne Dag, i Møde;

og Skumringsdisen svæver over Enge
og spinder Lagen over Parrets Leje,
mens Aftenstjærnen skelver let og Duggen
bævende lister sine Draabeveje.

Jeg hører Trin — en Gren som sagte svipper —
— du kommer ved jeg, kommer nu mens Dagen
i Nattens Favn paa Nattens Leje hviler — —
. . . Engdisen løfter paa sit Silkelagen.

Viggo Stuckenberg.

Hvorfor jeg forlod Rusland.

Af Isidor Goldsmith.

(Efter The 19th Century).

(Sluttet.)

III.

Det var ikke tilfældigt, at jeg valgte Moskwa til mit ny Hjem. Jeg havde Slægtninge der, og jeg vidste desuden, at det vilde være mig let at finde gamle Venner og Universitetskolleger der. Ankommen til denne By maatte jeg vælge mig en ny Stilling, eftersom den literære Beskæftigelse var bleven mig umulig. Jeg besluttede da at indtræde i Sagførerstanden. Jeg ventede ikke stor Praxis, og Haabet om atter at komme til Petersborg forlod mig ikke; men i Rusland maa en Mand have en eller anden social Stilling, hvis han ikke vil regnes blandt de mistænkelige, og jeg var overbevist om, at Sagførerstillingen vilde fri mig for mange Ubehageligheder. De af mine Venner, jeg traf i Moskwa, var alle Mænd i gode Stillinger, som ikke let kunde kompromittere mig i Regeringens Øjne. Alt syntes at tyde paa, at jeg rolig kunde faa Lov til at oppebi et Omslag i Politiken; og skønt jeg var fordreven fra mine literære Beskæftigelser, fandt jeg Trøst i Omgangen med det bedste Selskab i Moskwa. Saaledes begyndte Aaret 1879 for mig, uden at jeg behøvede at nære nogen Frygt for Fremtiden; jeg anede ikke, at inden længe skulde jeg rives fra disse fredelige Forhold, at hele mit Liv for mange Aar skulde lægges øde.

Men før jeg fortsætter, skylder jeg Læseren nogle Oplysninger. Det var netop i denne Periode — 1879 — at den saakaldte Terrorisme begyndte i Rusland. Flere Politiagenter blev dræbte i Provinserne og Politichefen i St. Petersborg. Regeringen anvendte sit sædvanlige Undertrykkelsessystem. Arrestationer, Husundersøgelser osv. tog til, de uskyldigste Folk forlod

Hovedstaden af Frygt for at blive angivne og komme til at ende deres Liv i en Landsby i Østsiberien.

Saadan var Tilstanden i Rusland, da jeg bosatte mig i Moskwa. — Regeringen havde den Gang i sin Tjeneste en Politispion ved Navn Reinstein. Jeg har aldrig hverken set eller kendt denne Reinstein, men han angav mig og min Hustru for at være komne til Moskwa med den Hensigt at danne en exekutiv Centralkomité for det revolutionære Parti og for at have lokket adskillige unge Mennesker ind i Sagen. Dette Angiveri fik naturligvis en god Modtagelse hos Politiøvrighederne, og der blev truffen de sædvanlige Forholdsregler.

Natten mellem den 6te og 7de Marts 1879 trængte en Skare Gendarmer og Politibetjente ind i vor Lejlighed og anstillede en omhyggelig Undersøgelse. Føreren for Banden underrettede mig om, at min Skæbne ikke var enestaaende, samme Nat blev der foretaget over Hundrede »Perkvisitioner« i Moskwa. Undersøgelsen stod paa fra Kl. 2 om Morgenen til Kl. 8. De tog alle vore Papirer og nogle Bøger, som de ansaa for mistænkelige eller forbudte; de forseglede Papirerne og, da det var færdigt, fik vi Befaling til at følge Betjentene. Vi var altsaa anholdte. Udenfor Huset holdt der Slæder, der ventede os, og bevogtede af Politibetjentene førtes vi til Fængslet — til et af de Arresthuse, der er byggede i alle Kanter af Byen. Jeg skal ikke forsøge paa at beskrive disse Varetægtsfængsler, hvor politisk mistænkte holdes arresterede. Jeg var der kun nogle faa Timer, og det kan være et overfladisk Indtryk, jeg har faaet, men jeg kan ikke undlade at konstatere, at Fangecellerne i ingen Henseende ligner det man i Almindelighed kalder et Værelse. Det er snarere Huller uden Lys og Luft, gennemtrængte af Stanken fra de slet ventilerede Klosetter. Kl. 11 samme Dags Formiddag kom en Gendarm og mældte mig, at man ventede mig paa Politistationen til et Forhør. Der var min Hustru ogsaa. Paa Stationen begyndte Politiofficeren efter nogle Spørgsmaal om min Alder, Religion osv. sit »alvorlige« Forhør, der bestod af ikke blot unyttige men aldeles uforstaaelige Spørgsmaal. Det første Spørgsmaal var, »om jeg sympatiserede med General Mesentzoffs (Politichefens) Drab«. »Hvad mente jeg om de seneste politiske Begivenheder?« »Interesserer Socialismen Dem?« osv. osv. Ikke et Spørgsmaal om en bestemt Kendsgærning, som kunde pege hen paa, hvad det var for en Forbrydelse, de anklagede mig

for. Og mens han forelagde mig hine Spørgsmaal, underrettede Officeren mig om, at selv om jeg nægtede alting, troede de mig ikke. Politiet, sagde han, lagde ingen Vægt paa en Examination, der var en ren Formalitet. Siden blev Pakken, som indeholdt alle mine Papirer, der var blevne forseglede i min Nærværelse, aabnet. Seglene var urørte, men da jeg undersøgte Pakkens Indhold, lagde jeg Mærke til, at et Privatbrev, jeg havde faaet fra Gendarmerigeneralen, Sleskines Søn, var borte. Seglene var altsaa aabenbart blevne brudte under min Fængsling, og dette Brev var bleven stjaalet.

Pakken indeholdt intet mistænkeligt, men hvad formaaer ikke en god Vilje! Gendarmerne valgte blandt mine Papirer et Udtog af Studnitz' Bog, »Nordamerikanske Arbejderforhold«. Denne Bog var avtoriseret af den russiske Censur, og jeg brugte den hyppig til mine Studier over de økonomiske Forhold i Amerika. Da Gendarmeri-Kaptejnen havde læst mit Uddrag, lod han mig vide, at det var ikke taget fra Studnitz — hvis Navn han ikke en Gang kendte — men det var vist et Program fra et hemmeligt Selskab, der var stiftet i Petersborg under Navnet »Forening for Arbejderne i Norden«. Alle mine Forsikringer om, at det omdisputerede Dokument var et Uddrag af Studnitz, gjorde ikke det ringeste Indtryk paa Gendarmen. Da Forhøret var forbi, atkrævede han os et Løfte om ikke at forlade Moskwa, før vor Sag var sluttet. Der gik adskillige Maaneder, og vi hørte intet om den. Skønt vi var visse paa, at Regeringen ikke kunde opdage noget, der kunde begrunde en Anklage for politiske Forbrydelser, kunde vi ikke være rolige til Sinds. Vor daglige Erfaring om, hvordan det gik andre, Bevidstheden om, at den ringeste formelle Fejl kunde danne et Paaskud for at straffe os, og saa det skrækkelige Uddrag af Studnitz — alt dette var nok til at vække Bekymring for vor Skæbne. Jeg søgte gennem Venner i St. Petersborg at faa at vide, naar vi kunde faa Lov til at forlade Moskwa, men ingen kunde give os nogen Underretning — vore Akter var i Politichefens Hænder. Da det netop var paa denne Tid, at de revolutionære dræbte Politispionen Reinstein, som jeg tidligere har talt om, blev vor Sag blandet sammen med Mordet paa dette Individ. Vi levede i Uvished til Juni Maaned, da traf endelig Regeringen en Afgjørelse med Hensyn til mig og min Hustru.

En skøn Morgen arresterede en Politikommissær mig paa

Gaden og førte mig til Præfekturet. General Kosloff lod mig kort og godt vide, at de øverste Politimyndigheder havde nu afgjort vor Skæbne; vi skulde deporteres til det nordlige Rusland, til Guvernementet Archangel, hvor vi skulde sættes under det lokale Politis Opsyn. Efter Loven — eller rettere sagt efter den af Politiet sanktionerede Regel — skulde vi egenlig have været i Fængsel med det samme, men General Kosloff gav os Tilladelse til at afvente vor Deportation i vore Forældres Hus under Opsyn af Politiet.

En Time efter var vi Fanger, skønt vort Fangenskab, takket være Hr. Kosloff, ikke var meget strængt. Min Svigermoder gjorde mange Bestræbelser for at formaa Administrationen til at ombytte vort Forvisningssted med et, hvis Klima var mildere. Men trods hendes Henvendelser, trods Ansøgninger fra Fyrst Dolgorukoff, Generalgouvernøren i Moskwa, trods min Hustrus Helbredstilstand, vægrede Politichefen sig ved at gøre nogen Indrømmelse. En Dame af vort Bekendtskab, der tilhørte det højeste Aristokrati, henvendte sig til General Drenteln og spurgte ham om den virkelige Aarsag til vor Ulykke. Hun blev uhøflig modtaget, og efter en kort Samtale blev hun underrettet om, at ikke blot skulde vi forvises til Archangel, men vi skulde ogsaa komme til at leve Resten af vort Liv i Siberien. Det var tydeligt, at der var intet Haab for os, og at vi maatte gøre os rede til en lang Rejse. Den 24. September, i Efteraarets Midte, drog jeg, min Hustru og vor lille Pige bort, ledsagede af to Vogtere.

Vor Rejse fra Moskwa til Archangel frembyder kun liden Interesse. Saa langt som til Wologdo kørte vi med Jærnbanen, derefter maatte vi tilbagelægge en Vejstrækning paa henved 110 Mil i en almindelig Vogn, ad Veje, der var ødelagte af Efteraarsregnen. Det var umuligt at faa en Fjedervogn eller at bruge den, om den havde kunnet faas, da Poststationerne ikke kunde levere de nødvendige Heste til en tung Befordring. Vi maatte derfor lade os nøje med en Slags Vogn, der kaldes Tarantas, og som, da den mangler Fjedre, taalelig vel skikker sig til en russisk Hovedlandevej. Hvorledes en saadan Rejse fuldføres i Rusland, kan man begribe, naar man hører, at vi var 12 Dage om at tilbagelægge de 110 Mil.

Det var en trist og sørgelig Rejse. I 12 Dage fik vi kun en Gang Lejlighed til at tale med andre end vore Vogtere.

Det var i Byen Welsk, hvor vi, mens vi ventede et nyt Forspand, ønskede at købe nogle Levnedsmidler til vor Rejse. Til denne By havde Regeringen sendt nogle unge Mennesker — mistænkelige — som, da de erfarede vor Ankomst, kom og tilbød os Penge, Vinterklæder, Levnedsmidler osv. Man forstaar let vore Følelser ved at se disse unge Folk, der var saa ivrige for at dele deres Eje med os. Vor Samtale blev pludselig afbrudt, ved at der indfandt sig en Politikommissær, som erklærede, at alt Samkvem mellem Fanger, der blev deporterede, og dem, der alt var komne til deres Bestemmelsessted, var forbudt. Denne Kommissær var imidlertid en ung Mand og endnu ikke helt fordærvet; han blev der tilsidst selv og tog Del i vor Samtale. Efter en Times Forløb sagde han atter, at vore ny Venner maatte forlade os, da han ellers vilde blive angivet af Gendarmerne og miste sin Plads. Vi maatte bøje os og fortsatte snart derefter vor Rejse. To Dage efter havde vi den haardeste Vinter. Sneen laa saa højt, at vi ikke kunde komme frem i vor Tarantas; vi maatte lave den om til en Slæde, ved at tage Hjulene af og sætte dem paa Kælker. Endelig den 9. Oktober 1879 kom vi til Archangel og blev strax ført hen til Politikontoret. De Soldater, der havde ført os, overleverede os med vore Papirer til Politichefen, som gav dem en Kvittering, og fra dette Øjeblik af var vi for fuldt Alvor deporterede, aldeles afhængige af Administrationen i Archangel.

Politichefen havde kendt mig i St. Petersborg, han modtog mig derfor meget høflig og gik strax hen til Guvernøren for at forhøre sig om, hvad vi kunde vente af Fremtiden. Da vi ikke havde nogen som helst Forestilling om det Liv, de politisk forvise lever, syntes det os bedre at måtte forblive i Archangel end at skulle transporteres til en eller anden lille By. Her var der da i det mindste Biblioteker, Klubber, et Teater osv., der var kortsagt nogle Midler til at tilfredsstille et civiliseret Menneskes Trang, mens der i Smaabyerne ikke var andet end Politi. Politichefen vendte tilbage efter en Times Forløb og meddelte os, at Guvernøren gav os Lov til at blive i Archangel foreløbig, men at vi rimeligvis inden længe vilde blive sendte til en anden By. Vi syntes, at det var en meget gunstig Afgørelse, og den næste Dag lejede vi os en Lejlighed, temmelig forsonede med Tanken om at tilbringe en Vinter i Archangel. Men vi mistede snart alle Illusioner med Hensyn til Livet i en By, hvor en

Guvernør residerer, og det fredelige Liv, vi haabede for Haanden, var endnu fjærnt.

Den russiske Regering gør ikke mange Omstændigheder for at deportere sine Undersaatter. Det er ikke blot overfor »de farlige«, at den anvender denne Fremgangsmaade, det sker paa den svageste Mistanke, overfor de mindste Forseelser, endogsaa efter en Frifindelsesdom. Saasnart et Menneske i ringeste Men falder Regeringen til Byrde, saasnart en eller anden Politispion spiller Angiver, berøves man sin Frihed, sin sociale Stilling, ofte sin Familie og sendes til fjærne Lande for at begynde Livet paany under Politiets Værgemaal. Den deporterede mister helt sin Uafhængighed fra det Øjeblik, han overleveres til det lokale Politi. Guvernøren fordeler de forviste blandt Byerne i hans Distrikt. I hver af disse Smaabyer hersker Politimesteren enevældig, og de forviste er prisgivne hans Barmhjærtighed. Enhver Slags Beskæftigelse, enhver Virksomhed, selv Handel, er forbudt de politisk forviste, de maa desuden ikke gaa udenfor Byens Territorium. De, som ingen Subsistensmidler har, faar 5—8 Rubler (14—23 Kr.) om Maaneden. Deres Brevvexling med Slægt og Venner maa forelægges Politiet, og hvis en deporteret skulde vove at afsende et Brev, der ikke forud var forelagt Distriktschefen, vilde han blive straffet med Fængsel. 2—3 Gange om Ugen maa de forviste fremstille sig paa Politikontoret og skrive deres Navne i en særlig Bog. For at forhindre deres Flugt kommer Politiet desuden daglig i deres Hus. Politimesteren har Magt til at fængsle de forviste, uden at han behøver at give nogensomhelst Grund for sin Handlemaade. Han aflægger Rapport til Guvernøren om deres Opførsel, og paa denne beror deres Skæbne.

Hvor meget Tyranni, hvormange Løgne, hvormegen Smaalighed en saadan Rapport indeholder, er let at forstaa. Det er ikke længer en Hemmelighed for nogen, at det russiske Politi frembyder alle de Laster, der findes hos daarlig lønnede Funktionærer, der rekruteres af Samfundets laveste Klasse. De er saa berygtede, at ingen ærlig Mand, der har Agtelse for sig selv, nogensinde vilde modtage nogensomhelst Plads i Politiets Tjeneste. Og det er disse Kassetyve, der frit forfølger over tusinde Menneskers Skæbne, som henhører til Samfundets mest intelligente og dannede Klasser! En Mand eller Kvinde kan komme til at tilbringe Aar i denne Stilling, berøvet alle borger-

lige Rettigheder, underkastet Politiets Insulter, udsat for Sult og Kulde; uden at være sig nogen Brøde bevidst maa han taale alle de Savn, en Regeringsfunktionærs Luner udsætter ham for.

Begyndelsen til vort Ophold i Archangel blev indvarslet af mange truende Tegn. Da jeg havde lejet Værelser, trængte jeg til nogle Nødvendighedsartikler og gik ud paa Torvet for at købe dem. Her var der blandt andre Ting Planter til Salg, og jeg spurgte paa deres Pris. De var mig for dyre, og jeg kjøbte ingen, men den næste Dag blev jeg beæret med et Besøg af Politimesteren, som sagde, at min Opførsel i Archangel var meget mærkelig; jeg vakte Urolighed i Byen, jeg maatte være mere varsom med at købe Planter, især, tilføjede han, da jeg jo kunde gøre mine Indkøb gennem Politibetjentene. Det var den første Advarsel. Jeg fik snart den anden. Efter at have undersøgt Bestemmelserne om de forvistes Stilling og set, at Regeringen forbød mig enhver Slags offenlig Beskæftigelse, fik jeg i Sinde at forsøge mig som Agent for et stort Brandassurance-Kompagni, »Jakor« — hvilket jeg havde lovet at paatage mig, inden jeg forlod Moskwa. Direktøren for Kompagniet havde givet mig i Kommission at skaffe dem et nøjagtigt og omhyggeligt Kort over Byen Archangel, uden hvilket de ikke kunde tegne Forsikringer. Det bedste og nyeste Kort var hos Magistraten; jeg besluttede da at henvende mig til Borgmesteren og bede ham om Tilladelse til at kopiere det. Men i Stedet for at give mig Lov dertil, lod Borgmesteren mig vide, at jeg maatte sende ham en skriftlig Anmodning og anføre mine Grunde. Det gjorde jeg. Faa Dage efter blev jeg hentet op til Guvernøren. Han begyndte at krydsforhøre mig om Kortet, og efter en lang Udvikling af hans Mening om Kort i Almindelighed og Archangels Kort i Særdeleshed bemærkede han, at jeg siden min Ankomst ikke havde bestilt andet end bringe Byen i Forstyrrelse, at min Henvendelse til Borgmesteren var mistænkelig, og at man troede ikke, mit Kort skulde tjene noget Assurancekompagni; det var nok snarere til dem, der vilde sprænge Byen i Luften. Tilsidst gav han mig et lille Kort, der hang paa Væggen, og sagde, at det kunde jeg tegne af. Jeg bemærkede, at det ikke kunde nytte mig noget, da næsten den halve By manglede, men Guvernøren svarede, at det var godt nok til mig. Jeg troede, at hermed var denne Episode ude af Verden, men jeg tog fejl. Faa Dage efter havde jeg atter en Sammenkomst med Politi-

mesteren, og fra Borgmesteren fik jeg en lang Skrivelse til Svar paa mit Andragende, hvori han bestemt afslog at give mig Lov til at kopiere nogetsomhelst Kort i Stadens Eie.

Det var altsaa to Forseelser, jeg havde gjort mig skyldig i. Det var tydeligt, at hvis jeg blev ved paa den Maade, vilde jeg aldrig forbedre min Stilling. Jeg kendte ingen i Archangel, og jeg turde ikke tage Del i det offenlige Liv. Mit Liv var saa ensformigt, at, da Guvernøren lod mig vide, at jeg ikke kunde blive i Archangel, men skulde sendes til en lille By, følte jeg ingen Sorg: det var kun en Fortsættelse af Rejsen. Den 14. December, efter et to Maaneders Ophold i Archangel, blev vi sendte til Kholmogory. Før min Afrejse glædede det mig at blive bekendt med Indholdet af et af de Dokumenter, de øverste Politimyndigheder havde tilstillet Guvernøren. Det indeholdt Anklagen mod os og lød omtrent ordret saaledes: «Gendarmeri-departementet i Moskwa har anklaget Goldsmith og hans Kone for at være komne til Moskwa med den Hensigt der at danne en revolutionær Central-Exekutivkomité. Efter en meget omhyggelig Husundersøgelse og et med det Øjemed at faa Beviser ledet Forhør, blev den mod ovennævnte Personer fremførte Anklage befunden at være ugrundet, og som Følge deraf bestemmer Indenrigsministeren og Gendarmerichefen, at — Goldsmith og hans Kone skal deporteres til Guvernementet Archangel og der holdes under Politiets Opsigt.« Det vilde være vanskeligt at overgaa en saadan Logik!

IV.

Kholmogory er en lille By ved Bredden af en Biflod til Dwina. Den tæller kun 1074 Indbyggere, de fleste Bønder. Der er et halvt Dusin Øvrighedspersoner og Politiembedsmænd, og der ligger en Garnison paa hundrede Mand for at passe paa de 50 politisk forviste.

De fleste af de deporterede var unge Mennesker, der af politiske Grunde var relegerede fra Universiteterne, men der var ogsaa Repræsentanter for andre Bestillinger. Der var en Fredsdommer, en afskediget Officer af Kejsergarden, en Khan fra Kokan, en Montenegriner, flere Tcherkesser, der var forviste fra Kavkasus for Opsætsighed mod Myndighederne, en Læge og nogle Haandværkere, en Apoteker, ja endogsaa en Kusk fra de

kejserlige Stalde, der var bleven deporteret for i Drukkenskab at have skældt ud paa Kejseren.

De politisk deporteredes materielle Stilling er beklagelsesværdig. De fleste af dem har ikke andet at leve af end den Sum, de faar af Regeringen — fem til otte Rubler om Maaneden. Da al Slags produktivt Arbejde er dem forment, maa de for at undgaa Sultedøden, forene sig i smaa Samfund paa 10—12 Personer. Dette Samfund lejer et Hus og har fælles Bord med den simpleste Føde, og kun paa denne Maade kan de nødvendigste Krav tilfredsstilles. Mens jeg var i Kholmogory gav Politimesteren de forviste Lov til at give sig af med Skomageri, og et af Samfundene aabnede en Skotøjsbutik. Et andet Samfund fik Tilladelse til at lave Hø. Men en Anordning fra Ignatieff har strængt forbudt de forviste at tage sig andet for end at drive om paa Gaderne. En Undtagelse gøres til Gunst for Tcherkesserne, som faa Lov til at skyde de herreløse Hunde paa Pladsen. Literært Arbejde er det ikke til at tænke paa, det er absolut umuligt, da enhver Linje Skrift skal forelægges Politiet, og Artikler til Aviserne desuden skal gaa gennem den lokale Guvernør og Censurkomiteen i St. Petersborg. Dog, selv i disse sørgelige Forhold, viser de deporteredes Samværen den typiske russiske Karakter. Uden andre Midler end den lille Sum, de faar af Regeringen, har de organiseret et Selskab til Hjælp for de fattigste blandt dem, de har faaet tilvejebragt et lille Bibliotek, der indeholder de bedste Tidsskrifter, de sørger for Vinterklæder, og enhver, i hvis sørgelige Lod det falder at underkastes disse elendige Forhold, kan gøre Regning paa moralsk og materiel Støtte.

Min Hustrus Helbredstilstand nødte mig nu til at indgive en Ansøgning, om at vi maatte blive sendte til et mindre strængt Klima. Distriktslægen gav mig den nødvendige Attest, og dette Dokument blev sendt til St. Petersborg tilligemed Politimesterens Rapport. Forsøget paa at sprænge Vinterpalladset i Luften, Loris Melikoffs Diktatur og Udsigten til politiske Forandringer, alt dette havde imidlertid næsten faaet os til at glemme vor Plan om at komme bort fra Kholmogory. Stor var derfor vor Forundring, da vi fik at vide, at vi efter Ministeriets Ordre skulde transporteres til Buguruslau, en lille By i Departementet Samara, i Stepperne nærved Orenburg. Vi skulde tage dertil med Dampskib og maatte derfor vente til Isen paa Floderne var

brudt op; det var først i Majmaaned, at vi kunde forlade Kholmogory. Den 5. i denne Maaned samledes hele den landflygtige Koloni paa Skibsbroen for at byde os Farvel. Hvor glade vi end var ved at forlade Kholmogory, var det ikke uden dyb Smærte, at vi skiltes fra dem, der havde delt vore Glæder og Sorger, og som under hele vort Ophold havde vist os det oprigtigste Venskab. Skibet sejlede bort, og snart kunde vi kun se Lommetørklæderne, der viftede i det fjærne; vi forglemte al den Sorg og Kval, vi havde udstaaet, for kun at mindes hvad godt der var faldet i vor Lod.

To Uger efter kom vi til Moskwa. Skønt det udtrykkelig var bleven mig forbudt at stanse noget Steds, før vi naaede vort Bestemmelsessted, efterlod jeg dog min Hustru i Moskwa og rejste til St. Petersborg. Her fik jeg ved Venners Hjælp Adgang til Loris Melikoff, som efter opmærksomt at have lyttet til mit Forlangende om helt at blive fri for at staa under Politiets Opsyn, lovede at ville undersøge vore Akter. Faa Dage efter underrettede han mig om, at han skulde gøre, hvad han kunde for at forbedre min Stilling. Efter at have ventet nogle Uger fik jeg den Besked, at vort Forvisningssted var bleven forandret; vi skulde nu til Hovedstaden i Departementet Samara. Dette var vistnok en Forbedring, men da vi ikke var bleven fritagne for Politiopsynet, indgav jeg igen en Ansøgning og fik saa tilsidst Lov til selv at vælge mit Forvisningssted. Kun maatte jeg ikke være i nogen af Hovedstæderne eller paa Krim (hvor Kejseren opholdt sig i Sommermaanederne).

Saaledes slap jeg af Politiets Varetægt, og det var det vigtigste. Jeg besluttede at drage til Podolien, hvor jeg havde henlevet min Barndom. Paa Grund af det udmærkede Klima syntes dette mig det bedste Sted til at afvente en fuldstændig Amnesti.

V.

Livsforholdene i det sydvestlige Rusland er saa ugunstige for Befolkningen, at man kun kan fordømme den Politik, der med den polske Nationalitets Ødelæggelse for Øje demoraliserer og ruinerer de arbejdende Klasser. En Sagfører, der kun vil føre Sag for hæderlige Klienter, har især en truet Stilling. Jeg kom til Kamienietz-Podolsk under Loris Melikoffs Interregnum eller rettere »humane Diktatur« og mødte derfor ingen Uvilje

hos den lokale Øvrighed. Embedsmændene var blevne »liberale«, og en forhenværende politisk deporteret blev i Begyndelsen godt modtaget af dem. Dette var mig meget kærkomment, og jeg kunde nu træffe en Afgjørelse af, hvilket Parti jeg vilde tage under de forefaldende Stridigheder. Efter at have gjort mig bekendt med de mærkelige Livsforhold dernede, tog jeg uden Tøven Bøndernes Parti, jeg søgte i min Stilling for Skranken at føre deres Sag, hver Gang man prøvede at udbytte dem. De mange Forbindelser, jeg knyttede, og det Held, der fulgte mig, overbeviste mig om, at jeg havde handlet rigtig, og da jeg ingen Hindringer saa', fortsatte jeg mit Værk i den samme Retning. Men Alexander d. 2dens Død bragte Forstyrrelse i disse Forhold, og min Stilling som Sagfører og forhenværende forvist blev mindre hyggelig. Det var let at forudse, at de, der havde været »liberale« under Loris Melikoffs Styrelse, vilde gøre, hvad de kunde, for at blive en Mand kvit, hvis Principer var saa uforenelige med den ny reaktionære Æra, der indvarsledes af Mænd som Ignatieff og Tolstoi. Et Middel fandt de snart. En Gymnasiast, Hr. Fugalevitsch, som næsten havde tilendebragt sine Studier, blev jaget bort af Inspektøren, Hr. Petr, fordi han ikke bar det anordnede Tornyster. Jeg maa tilføje, at den unge Fyr var meget fattig og ved sit Arbejde forsørgede sin gamle Moder og sin Søster. Da Inspektøren mældte sin drakoniske Beslutning, lod han nogle fornærmelige Ytringer falde, og Fugalevitsch, som blev ophidset over denne uretfærdige Adfærd, som saa' sig og sin Familie berøvede alle Subsistensmidler og blev rasende over Inspektørens Forhaanelser, tilføjede ham da et Slag. Nu skete der noget aldeles uforstaaeligt. Istedetfor at skaffe Forbryderen bort ad »administrativ« Vej, besluttede Øvrigheden at lade ham tiltale. Mens Sagen stod paa, var jeg den unge Students Borgen. Da jeg tillige vidste, at hans Familie var blottet for alle Midler, foreslog jeg mine Standsfæller og Magistratspersonerne at foranstalte en Indsamling for Fugalevitsch's Moder. Det blev gjort, og hun fik strax 40 Rubler. Det var for meget. Administrationen saa', at de havde begaaet en Fejltagelse, og at de maatte oprette den ved for enhver Pris at forhindre, at Sagen kom for Domstolen. Inspektøren aflagde en Rapport til Kurator, hvori han gjorde opmærksom paa, at det Slag, han havde faaet, ikke var et almindeligt Slag, men et politisk Slag; at Domstolen i Kamienietz-Podolsk,

som skulde undersøge Sagen, ikke var upartisk, eftersom adskillige af Dommerne havde deltaget i en Indsamling til Fordel for den anklagedes Moder, og at følgelig Regeringen vilde gøre vel i at ende Sagen ved »administrative«, ɔ: vilkaarlige Midler. Kurator sendte Rapporten til Ministeren, der forelagde Kejseren den; han befalede strax Justitsministeren at foranstalte Undersøgelser angaaende dette forskrækkelige Komplot mod hans Undervisningsminister. Et Medlem af Appellationsretten i Odessa blev strax sendt til Kamienietz-Podolsk for at holde Forhør. Studenten blev dernæst efter Ministerens Ønske anklaget for en anden Domstol i Byen Lutsk. Han blev alligevel frikendt af Juryen, men Regeringen forbød ham at fortsætte sine Studier i nogen Skole i det russiske Rige.

Denne Begivenhed fik ogsaa stor Indflydelse paa min Skæbne. Jeg havde forsvaret Fugalevitsch under Processen. Inspektøren og den stedlige Øvrighed sendte en Rapport til Generalguvernøren, hvori de gjorde opmærksom paa, at naar en ung Mand blev forsvaret af en tidligere politisk deporteret, saa var Forbrydelsen tydelig nok bleven begaaet efter det revolutionære Partis Anstiftelse, og at Sagen derfor var af en politisk Karakter og burde behandles som saadan — ved Krigsret.

Da de først var begyndte, gik disse Angivelser uafbrudt for sig. Jeg blev endogsaa anklaget for at have lavet Dynamit i min Bolig. En Følge af disse Anklager var de stadige Undersøgelser og Politispionerier, jeg var Genstand for hele den Tid, jeg blev der, og da jeg i Sommeren 1883 ønskede at rejse udenlands, havde jeg den største Vanskelighed ved at faa et Pas.

Før jeg drog over Grænsen vilde jeg tilbringe nogle Dage i Odessa, men Dagen efter min Afrejse fik jeg et Telegram, der gik ud paa, at Politiet anstillede Efterforskninger om Øjemedet med min Rejse. Da jeg vel vidste, at mange, der i min Stilling havde vovet en saadan Rejse, var blevne arresterede paa Grænsen, kastede i Fængsel og sendte til Sibirien, besluttede jeg strax at tage tilbage til Kamienietz-Podolsk. —

Efteraaret og Vinteren 1883 gik temmelig rolig hen, fraregnet de uafladelige Angiverier og det stadige Træk af Spioner om mit Hus. Sidste Foraar besluttede jeg at flytte til Odessa, men min Hensigt blev aldrig udført. Den 3. Maj 1884 kom

Politiet til min Bolig og undersøgte den, og underrettede samtidig mig og min Hustru om, at jeg skulde undergives et Forhør.

I Begyndelsen af Forhøret meddelte Gendarmeriobersten os, at vi var anklagede for at høre til et hemmeligt Selskab, hvis Formaal var at styrte Regeringen, og for at have uddelt Proklamationer for det revolutionære socialistiske Parti. Den for disse Forbrydelser foreskrevne Straf er en Ubetydelighed — bare Tabet af alle borgerlige Rettigheder og haardt Strafarbejde i 15 Aar. Beviserne for vor Skyld var meget tydelige. Den 1. April 1883 havde Socialisterne i Kamienietz omdelt nogle Proklamationer, og den 31. Marts havde jeg og min Hustru været i Kiev, hvor disse Proklamationer var trykte; en af Fangerne, der var arresterede for denne Sags Skyld, havde hørt af en anden anklaget Person, at han havde faaet Proklamationerne af min Hustru, og fremfor alt havde en Student fra Kiev, hvis Navn vi ikke en Gang kendte, omtalt min Hustru i et Brev til en Ven. Vi erfarede først disse Beviser mod os paa et fremskredent Stadium af Sagen, en Maaned efter Husundersøgelsen. Efter Lov og Sædvane faar den anklagede kun i al Almindelighed at vide, at der er Beviser mod ham. Efter Forhøret blev vi stillede under Politiets Opsyn; det blev os forbudt at forlade Byen.

Husundersøgelsen og Forhøret havde gjort vor Stilling meget ubehagelig. Ingen Klienter vilde henvende sig til en for Højforræderi anklaget Sagfører, det vilde bringe dem selv i Fare. Uvisheden om, hvad hver Dag kunde bringe, mine tidligere Erfaringer — alt dette bestemte mig til hurtigst muligt at afvikle mine Forretninger og tage Forholdsregler for Fremtiden. Men Politiet lod mig ikke have Ro. Den 30. Maj lod man mig vide, at jeg maatte deponere en Sikkerhed paa 6000 Rubler for mig og min Hustru, og hvis de ikke strax blev betalte, blev vi kastede i Fængsel. Da jeg ikke havde saa stor en Sum til rede, bad jeg om nogle Timers Opsættelse, men dette nægtede Politibetjentene mig, og det var kun ved Slægtninges og Kollegers Hjælp, at vi undgik at blive arresterede paa staaende Fod.

Avtoriteterne vidste vel, at jeg ikke var nogen rig Mand, og de havde haabet, at jeg vilde være ude af Stand til at betale saa betydelig en Sum. Da det viste sig, at de havde regnet fejl, valgte de en anden Fremgangsmaade. Den 30. Maj erfarede

jeg gennem en hemmelig, men paalidelig Kilde, at vi om 2—3 Dage vilde blive arresterede og for Alvor satte i Fængsel. Vi ønskede ikke at gøre vore Forfølgere den Fornøjelse og forlod saa Rusland den 3. Juni. En Uge efter var vi i Genf.

Min Historie er fortalt. Læseren har set, at det er et stormfuldt Liv, jeg har ført i disse 14 Aar. Han har ogsaa set, hvad det var for »Forbrydelser«, der bevirkede dette. Jeg behøver ikke at tilføje, at jeg kun er et Exempel blandt mange Hundrede, og jeg overlader det til mine Læsere at dømme om, hvorledes Regeringen maa være i et Land, hvor Begivenheder som de, jeg har fortalt, ikke blot er mulige, men daglig hændes.

Jeg har drømt —

Jeg har drømt dig i mine drømme
med helgenkrans over hårets glans,
jeg har tænkt dig i tankerne ømme
så lyshvid og skær, så dårende skøn,
og set dig med Rafaels øje,
ren som Madonna i bøn.

Du brød frem fra synskredsens bue
som sol fra sky i et dugfyldt gry,
jeg følte din varmende lue,
den bragte mig løfter om sollys dag
med tusinde sommerdrømme
og længsler i jublende jag.

Og du kunde så dunblødt sænke
en hvile sund i et sorgløst blund,
når hjærnen var træt af at tænke,
over den tvivlende tanke ned
og kysse min glødende pande
sagte med skumringens fred . . . .

. . . Jeg har gået i feber og spundet
af sorgtungt sind mig et tankespind,
ak, nu er fortryllelsen svundet —
du, stakkel, du var jo uskyldig deri,
hvad kunde du for, at jeg så dig
med Rafaels fantasi?

Joh. August Dam.

Folket tager Del i Opstanden.

(Af Fr. Rawita: To Veje).

Oversat fra Polsk af Stanislaw Rosznecki.

(Nærværende lille Brudstykke danner et Kapitel af en polsk Novelle, som ifjor udkom i Krakov under Titlen *'To Veje'*. Forfatteren har baade i denne Bog, som i sine andre literære Arbejder, skjult sit egentlige Navn under Pseudonymet Fr. Rawita. Som Forfatter er han endnu ganske ung, og kan han end ikke hamle op med Polens store Navne i Henseende til skarp psykologisk Analyse, er han dog i Besiddelse af en vis Lethed til at gribe Stemningen og Evne til at gengive den malerisk og slaaende. 'To Veje' er Udslag af en Tendens, som i de seneste Aar har begyndt at vinde Indgang i Polen, nemlig Teorien om det 'organiske Arbejde'. Den ældre Generation har villet befri Landet ved Midler, som var udklækkede i dens egen Fantasi og ugennemførlige i Virkeligheden. Den yngre Generation arbejder paa at gøre Oplysning almindelig blandt de lavere Samfundsklasser, paa at gøre Folket aandelig frit og derved sine Modstandere overlegent. Disse to Generationer genfindes i Rawita's Bog, i to jævnaldrende unge Mennesker, Jasiek (Johan), Søn af en Godsejer Szeliga, og Pawelek (Poul), Søn af en Bonde, Gregor Bulba, men begge opdragne sammen og begge Studenter ved Universitet i Kijew.

Scenen i vort lille Afsnit er i Ukrajinen, Landet omkring Dnieprfloden. Tiden er Aaret 1863, da Polen for sidste Gang ved Vaabenmagt forsøgte at genvinde sin Selvstændighed. Som bekendt faldt Opstanden overalt ulykkelig ud, men mest ulykkelig i Ukrajinen, hvor baade Organisationen var daarligst og Polakkerne, eller som de der kaldes, 'Lacherne', var forhadte hos Almuen.)

Det var den 26. April, hos Lillerusserne den hellige Basilius', hos Polakkerne den hellige Stanislaw's Navnedag. Ifølge Bestemmelsen var det det Tidspunkt, paa hvilket Opstanden i Ukrajinen skulde bryde løs.

Som allerede omtalt hørte Pawelek og Jasiek til Organisationen paa deres Egn, og paa den fastsatte Tid begav de sig om Natten til Hest til Samlingsstedet. Under stor Staahej var Adelen kommen sammen, men man savnede Anføreren, som — uvist af hvilken Grund — endnu ikke havde indfundet sig. Saa ventede man til om Morgenen, og skiltes ad med den Aftale, at samles næste Nat.

Naturligvis havde man ikke den allerringeste Anelse om, hvorledes det var gaaet Opstanden i andre Egne. Og imidlertid spredte Telegrafen Efterretningen om den ud over hele Landet og bragte Sogneraadene Befaling til at stille væbnet Magt paa Benene.

Da man saa næste Nat begav sig til Samlingsstedet for at vente paa Anføreren, hørte man ved Midnat en ukendt, fjærn, dump Sus, ligesom af Vinden, ligesom fra den bølgende, svulmende Flod, frygtelig og rædselvækkende.

Det var Folkets Masser, som havde rejst sig paa et eneste Ord fra Regeringens Side, tørstende efter Blod og Rov, hylende ligesom en Schakal med Millioner Hoveder og Tænder . . . Sammen med denne vilde Sus blandede der sig fra Bondergaardene gennemtrængende, langtrukne Raab, der lød paa Mord og Brand.

Man vidste ikke, hvad det var for noget, man troede ikke, at der kunde være Forræderi i Gære, at Folket var vor Fjende.

Men Poperne, som hemmelig havde faaet Befaling til at ophidse Almuen, udførte dette med Lethed. Klokkerne ringede Allarm og Befolkningen strømmede sammen til Kirkerne. Popen, som var iført sin Højtidsdragt, stillede sig op foran 'den kejserlige Port'[1]) med et eller andet Stykke Papir i Haanden og sagde følgende: 'Der er vederfaret os en stor Naade fra Tsaren, men ogsaa Satans Magt er stor. Tsaren, som saa Eders Trældom hos den lachiske Æt, har forbarmet sig over Eder og udstedt et Manifest om, at I allesammen skal være lige og frie. Men

---

[1]) Saaledes kaldes i de russiske Kirker den i 'Ikonostatsen' (Billedvæggen) værende Midterport, som fra Koret fører ind i det Allerhelligste.

det har saa Eders fordømte Fjende faaet at vide førend Manifestet blev bekendtgjort. Lacherne er bleven vrede paa Tsaren, fordi han berøver dem Brød og Næring, ved at ophæve Slaveriet, og de har gjort Oprør mod Tsaren, siden han har givet Almuen Frihed; derfor skal I hjælpe til og binde Oprørerne og sende dem ind i Kijew, for at Domstolene kan straffe dem . . . .' Slige Ord vakte øjeblikkelig en Storm.

Man huskede, hvorledes man havde set, at Adelsmændene til Hest og til Vogns var taget ud i Skoven — og afsted gik saa hele Hoben, end ikke Kvinderne undtagne, bevæbnet med Plejler. Den Slags bevæbnede Skarer strømmede massevis sammen fra alle Kanter, under Anførsel af ældre og besindigere Bønder, og omgav hele Skoven med en Ring, som om de anstillede Klapjagt. Der blev udlovet fem Rubler for hver fangen og bunden Lach, og i Løbet af nogle Uger var Ukrajinen et Bytte for Barbarier af den Slags, der kun altfor ofte har hjemsøgt dette rige Land.

Nu begyndte der en Fest for Almuen: den blodige Gengæld. Denne uvidende Hob, som blev ledet af Gamlinger og Poper, der var betalt af Regeringen, røvede og plyndrede overalt, hvor der blot var en Herregaard, hvor der blot boede en Lach, idet den tog Hævn over de Uskyldige for de Skyldige. Ikke de Skyldige maatte undgælde, men de, der faldt i Hænderne paa den rasende Folkehob.

Oprørerne, som havde samlet sig i Skoven og hørte denne dumpe Sus, som nærmede sig mere og mere, begyndte i den Tanke, at det kunde være Soldater, at spredes til alle Sider, i Haab om maaske at komme hjem. Men det var allerede for sent. De kunde ikke komme ud: De var omringede paa alle Kanter, og hvem der blot stak Næsen frem, blev grebet, bundet, pint og dræbt, eller i heldigste Tilfælde, hvis man havde Haab om at faa gode Løsepenge fra Regeringen eller af Lachen selv, ført til Kijew.

Da Jasiek og Pawelek var flakket nogle Dage omkring i Skovene, lod de deres Heste, Bøsser og alt andet, som blot kunde vække nogensomhelst Mistanke, i Stikken, strøjfede rundt uden noget bestemt Maal, forsultne og udmattede, og oppebiede den frygtelige Skæbne, som allerede havde ramt deres Kammerater.

I saadan en halvdød Tilstand opsporede og bandt man dem. De blev fremstillede for en Del ældre Bønder, som laa i Udkanten

af Skoven, hvor de snapsede og spiste Pølse og hollandsk Ost, som i rigeligt Maal var samlet af Oprørerne.

— Hvordan gaar det, I Herrer Lacher? spurgte En af dem, uden at rejse sig, idet han kastede et foragteligt Blik paa de ankomne Fanger — naada, det var nok Jer, som vilde ind i Skoven! Det var jo nydeligt! Men vi skal nok faa Jer ud derfra! .... Nu er det forbi med Jeres Herredømme, I Herrer Lacher!

En anden ytrede bistert:

— Her har I fundet Folk, der kan tage den op med Jer.... Klyng dem dog op i en dygtig Gren, som kan holde noget, saa kan de faa sig en Gyngetur.

— Vore Mødre — sagde en tredje — har rigtignok vugget dem[1]) paa en anden Maade, men vi vugger dem paa vor Manér ....

Den Skare Bønder, som havde ført dem frem for Landsbyens Ældste, lo ad disse Vittigheder, saa det klukkede i dem, medens de skød deres Huer fra den ene Side af Hovedet over paa den anden og satte Hænderne i Siden.

— Halløj, I Taaber — ytrede En — nu vil vi udsøge os en stærk Gren, og her har vi et godt Reb, saa at I ikke behøver at pines ret meget.

Det varede ikke længe førend man havde funden en passende Gren i Skoven.

Nogle af de Bønder, som stod omkring Jasiek og Pawelek, betragtede den udvalgte Gren, medens de ligesom maalte dens Styrke.

Og En sagde:

— Har I Penge hos Jer, lad dem saa blive her tilbage. I Junkere skal jo lige lukt ind i Himmerig, og Vorherre behøver ikke Eders lachiske Penge.

Hermed begyndte der en meget nøjagtig Undersøgelse af Buxe- og Frakkelommer. Man tog alt, hvad de ejede, nogle Penge, Ure og Ringe.

— Naar Fatter Ivan expederer Jer til Himmels, saa kan I sagtens ogsaa komme afsted uden Frakke og Buxer — var der En, der bemærkede.

---

[1]) Der sigtes her til de ukrajinske Bønderkoner, der havde været Ammer paa de polske Herregaarde.

— Det er en fornuftig Fyr, han har sgu Ret! — lød det almindelige Svar.

— Smid de lachiske Klæder, saa bliver I lettere til Rejsen.

Der var ikke Tale om at gøre nogensomhelst Modstand. Alle Forestillinger var overflødige.

Ved hver Indvending overdængede man dem med Næveslag og Spydigheder.

De satte sig saa begge ned paa Jorden og gav sig i Færd med at afføre sig deres Klæder.

I det samme hørtes der bagfra Trampen af en Hest, og i det Fjærne lød en Stemme:

— Guds Fred!

— I al Evighed. Guds Fred!

— Hvad bestiller I der, Kosakker?

— Vi sender Lacherne til Himmels . . . . Lad dem bare smide af sig, hvad de har, saa bliver de lettere — lød det sarkastiske Svar.

Den ankomne gav sig til at betragte de paa Jorden siddende Fanger. Pludselig gjorde han Korsets Tegn og udraabte:

— Herrens Styrke være med Eder! Det er jo Bulba's Søn.

Øjeblikkelig vendte han sit Dyr, red en Smule hen til Siden og begyndte lydeligt at kalde paa en Mand, som i nogen Afstand holdt til Hest foran Landsbyens Ældste og var optaget af en Samtale:

— Fatter Gregor! kom herhen!

Gregor Bulba red hen, og næppe havde han genkendt de to unge Mennesker, førend han raabte:

— Naa, der har vi Jer, I fordømte Unger. I har skulket fra Skole! Det var nok Jer, som vilde ud paa Jagt, ja, jeg skal lære Jer!

Med overmenneskelig Kraft trængte han sig gennem den Skare, der stod omkring Fangerne, som om der ikke var andre tilstede end disse og han selv.

— Skrup af — skreg han; — Skrup af, ogsaa Du Junker; det er Dig, som gaar paa Jagt, medens man venter Dig derhjemme.

Hele Skaren stod stum af Forbavselse og raabte saa Alle som En:

— Nej, Kammerat, her er ikke Tale om Jagt, men om Oprør mod Tsaren! Har Popen da ikke læst Manifestet op for Dig?

— Er I bleven gale? — skreg Bulba — det er ingen Lach her, det er min Søn, han er selv en Bonde, og hans Bedstefar og Oldefar var ogsaa Bønder, akkurat som Du og jeg!

Og hermed begyndte han at forklare sig for den rasende Hob saa godt han kunde. Han fremførte Vidner paa, at det virkelig var hans Søn.

— Ja ja, naar det er Din Søn, saa tag ham med Dig, men Lachen udleverer vi ikke . . . . Med ham gør vi, hvad vi finder for godt.

Bulba vilde Hjærtens gærne frelse sin elskede Junker og havde med Forsæt opdigtet Jagten som et Paaskud, hvorved han for den halvdrukne Folkehob vilde gøre de unge Menneskers Tilstedeværelse i Skoven forklarlig. Selv anede han med Lethed det Hele.

At rive Jasiek ud af Vampyrernes Hænder, var en Umulighed; de vidste Allesammen, at det var en Lach og en Herremand — og for Lacher og Herremænd var der ingen Skaansel. Kun med Nød og Næppe lykkedes det ham, ved at overtale og skræmme dem, at faa sat igennem, at man besluttede sig til ikke at hænge ham, men føre ham til Kijew, hvor Bulba lovede dem en rigelig Belønning hos Guvernøren.

Næste Morgen ledsagede en af 20 Bønder bestaaende Skare Jasiek til Kijew. Undervejs sluttede andre Skarer sig til dem, som ligeledes transporterede bundne Lacher til Byen.

Under den almindelige Tumult var der ingen Politimyndighed i Landet; Embedsmændene sad af Skræk for den oprørte Folkemængde hjemme og kukkulurede eller traadte kun op i ganske extraordinære Tilfælde. Undertiden lykkedes det Politiet at faa fat paa og at løsrive saadan en mørbanket Lach fra Hoben; i saa Tilfælde var han dog for saa vidt bedre stillet, som han mod klækkelig Betaling kunde købe sig en Smule Mad og Sikkerhed for sit Liv.

I samme Øjeblik, som man var bleven enig om at transportere Jasiek til Kijew, hævede der sig et Raab fra den i Skovens Udkant lejrede Hob: Til Palejówka! Til Palejówka! Dér har Lacherne nok gemt sig!

Og afsted gik det til Palejówka.

Hvilken Plan havde de? Det er vanskeligt at sige.

Har maaske den fremstormende Vind et Maal, naar den suser hen over Skoven, knækker Egenes Toppe, rykker hundred-

aarige Træer op fra deres Plads og knuser dem ligesom møre, visne Kviste? . . .

Har maaske den oprørte Flod et Maal, naar den fylder sit Bryst med fremmede Bølger og paa sin ødelæggende Bane oversvømmer alt, hvad den møder, medens den med sin Brusen overdøver alle Jammerraab? . . .

Har maaske Flammen et Maal, naar den i Nattens Stilhed ubarmhjærtig sniger sig ind i Huset og lægger alt Mindeværdigt og Dyrebart i Grus og Aske? . . .

Folkets oprørte Masse, det er et vildt, utæmmet Element. Det stormer frem som den fraadende Bølge, og dets Formaal er kun blindt hen at ødelægge alt, hvad den træffer.

Det er en umaadelig Kraft, som først bliver nyttig, naar den holdes indenfor Lydighedens, Lovlighedens og Sandhedens Grænser.

En Folkehob, som er drukken af Begærlighed efter Hævn og Rov, er ikke i Besiddelse af nogen klar, ledende Tanke, — den gaar kun derhen, hvor Tilfældet fører den.

Til Palejówka var der kun 15 Verst. Efter at man havde ladet Jasiek transportere til Kijew, brød man strax op mod Palejówka, og allerede Klokken ti om Morgenen var hele Huset omringet.

Herr Szeliga havde lutter russiske Tjenestefolk. Det varede ikke længe førend han gjorde den Opdagelse, at de Allesammen havde forladt ham.

En Skare Mænd, Kvinder og Børn, ialt henved tusind Mennesker, bevæbnede med hvad hver havde kunnet faa fat paa, med Ildskuffer, Brødskovle, Plejler og Léer, omringede hylende Vaaningshuset; nogle førte Hestene og Kvæget ud af Stalden og delte dem, under Kiv og blodigt Slagsmaal, imellem sig. En Del af Skaren indesluttede Avlsbygningerne, idet den derved tænkte at gøre rigeligt Bytte.

Herr Szeliga gik ud paa Altanen og hilste paa Hoben med den sædvanlige Formel:

— Slawa Bohu! (Ære være Gud!).

Men der var Ingen, der svarede. Intet Hoved bøjede sig til Hilsen. Nej, dèr stod de og betragtede ham med sarkastiske Blikke eller udsendte paa rusinsk en Strøm af Skjældsord.

Fogden traadte frem, satte den venstre Haand i Siden og sagde stolt, uden at tage sin Hue af:

— Vi er ikke kommen for at hilse paa Dig, men for at binde Dig og føre Dig afsted til Kijew.

Herr Szeliga begyndte at retfærdiggøre sig . . . . at lægge sin Uskyldighed for Dagen, tilsidst at true med Loven.

— Det nytter altsammen ingenting — var Svaret.

— Ned med alle Herremænd — sagde En — prøv nu engang I at arbejde, saa vil vi, istedetfor Jer, æde, drikke og svire . . . .

Dèr nyttede ingen Bønner om Hjælp, ingen Bønner om Skaansel.

Alle Gaardens Beboere blev bundne, end ikke med Kvinderne gjorde man nogen Undtagelse.

Derpaa begyndte der et i Sandhed djævelsk Orgie. Huset blev plyndret fra Ende til anden. Man søgte efter Krudt, Kugler, Vaaben og Lacher.

Istedetfor alt dette opdagedes der én med Mjød og udenlandske Vine velforsynet Kjælder.

Fadene blev trillet ind i Gaarden — og der blev drukken under Syngen, Banden og Sværgen. Alle Steder var der fuldt af de rasende Bønder.

I Salonen stod der et Klavér.

En Bonde gik hen og aabnede det, slog med Haanden over hele Klaviaturen og morede sig med at lave Musik, der var lige saa vild som han selv.

— Mekita — raabte han — kom herhen . . . Prøv engang, om Du kan gøre det ligesaa godt som Lacherne.

Halvdrukken nærmede Mekita sig, skød sin ligeledes stærkt omtaagede Kammerat ned fra Stolen, tog selv Plads og huggede med begge Hænder af alle Livsens Kræfter løs paa Instrumentet. Tilsidst sagde han hen for sig:

— Nej, jeg kan sgu ikke . . . Naar det endda var paa Tromme eller Fiol . . .

Han stod op og vaklede videre; men idetsamme opdagede han en Fjermadras og kastede sig ned paa den.

— Aah — stønnede han — det er sgu bedre end at ligge paa en Løjbænk . . . . Lad mig nu faa fat paa min Pibe . . .

Og op af Lommen tog han et grønt Pibehovede af Ler med Træstilk; han stoppede det, slog Ild og tændte det. Dèr laa han saa og skar Tænder af sig selv af lutter Lyksalighed.

Tilfældigvis kom han til at se ned ad Madras'en, og opdagede med sit søvndrukne Blik Silkebetrækket.

— Det kan Kællingen derhjemme faa til et Skørt . . .

Han fremtog af sin Lomme en Foldekniv, som han havde hængende i en Rem, der var knyttet fast til Bæltet, sprættede først Fryndserne af, og gav sig dernæst til at skære Betrækket itu, som han Stykke for Stykke stak ned i sin bundløse Lomme.

I den anden Ende af Salonen stod en Ukrajinerbonde med et Par vældige Mustacher og betragtede sig i et Spejl. Det var en Czumak[1]) i en beget Skjorte og vide safirblaa Buxer.

— Pokker skal vide, hvortil Lacherne bruger saadant et stort Spejl? Man kan jo meget godt se sig i et lille ét . . . .

— Det skal jeg sige Dig — forklarede hans Nabo ham — det er vist, for at det kan se bedre ud i Værelset . . . .

Begge kiggede ind i Spejlet, nikkede spøgende med Hovederne, og En af dem ytrede:

— Man kunde jo tage og hænge et lille Stykke op paa Væggen derhjemme . . . .

Paa hin Tid var Spejle endnu en Sjældenhed i Bønderhuse. Kun en enkelt Gang kunde man se et lille Stykke Spejl, som var sat paa Væggen i Nærheden af Vinduet og fastklæbet med Lér. Nu træffer man dem derimod temmelig hyppig, og de mere velstaaende Bønder har næsten alle smaa Spejle, som de har købt af omvandrende Bissekræmmere.

Forslaget vandt Naboens Bifald.

— Det er sgu sandt, sagde han — og det vil Mutter derhjemme blive glad over . . .

Uden at betænke sig længe, slog han med sin Kniv lige midt ind i Spejlet, som knustes i smaabitte Stumper og Stykker.

En anden Del af Hoben var stødt paa Husjomfruens og den øvrige kvindelige Betjenings Værelser, som optog den ene Fløj af Stueetagen. Ved Siden af fandtes Vinkælderen, der var bleven plyndret lige i Begyndelsen.

Disse Stuer laa tæt op ad et stort Rum, som var bestemt til Opbevaringssted for forskellige Slags Lækkerier, Konfekt og andre til Husholdningen henhørende Forraad. Rundt omkring var der anbragt Træhylder, hvorpaa der stod en lang Række Krukker med nedsyltede Ting og med Gelée, Flasker med

---

[1]) En rusinsk Fragtmand.

Frugtsaft og lignende Sager, som der aldrig var Mangel paa i et velhavende adeligt Hus.

Det kvindelige Tyende var meget talrigt og lavede derfor selv sin Pomade, som ligeledes fandtes i Krukker og havde faaet en Plads i en eller anden Krog paa en Hylde. Pomaden var tilberedt af vellugtende Rosen- eller Resedaolie og lignende Ting.

Da Bønderne havde sprængt Dørene til Forraadskamret, bundet Husjomfruen og de andre Kvinder, stillede de Vagt ved dem og begyndte at tømme Syltekrukkerne.

En af dem opdagede Pomaden. Han stak Næsen til — og lugtede.

— Se, det er noget, som Lacherne spiser . . . . Lad mig faa et Stykke Brød! — raabte han til sin Kammerat.

De fik fat i noget Brød, tog Krukkerne ned efter Rækkefølgen, baade de nedsyltede Frugter, Geléen og Pomaden, smurte det paa Brødet og gav sig til at spise.

— Kan Du smage noget? Hvordan er dit? — spurgte En.

— Det er morderlig sødt!

— Mit er en lille Smule surt.

— Fy for Satan! Mit lugter sgu godt nok, men smager ganske forbandet.

Bonden havde i sin Enfoldighed spist af Pomaden.

Da de havde spist, drukken, sønderslaaet og borttaget alt, hvad der var, betragtede de — det var henimod Aften — hvad de havde udført, og blev bange for deres eget Værk.

Men bagved sig havde de en mægtig Støtte.

Tsaren havde jo givet Tilladelse til at bringe de oprørske Lacher til Ro. —

Den Landevej, ad hvilken Jasiek blev ført til Kijew, gik forbi Biala-Cerkiew. Ikke langt fra denne By ligger der ved Vejen en Landsby Olszanka, som tilhører Familien Branicki. Man kører ikke igennem, men kun forbi Landsbyen, da den ligger lidt afsides tilhøjre, medens Vejen derimod gaar tæt op til de saakaldte Olszanka-Kroer. Der findes, eller rettere sagt der fandtes, tre saadanne, men vi vil kun omtale den ene, den største og den, som ligger nærmest, naar man kommer fra Biala-Cerkiew.

Landevejen er meget befærdet og anselig og frembyder et livligt Syn. Paa hin Tid, da der endnu ikke var nogen Jernbane, blev den benyttet af Hoveribønder, som kørte med Sukker

til Kijew og af store Fragtvogne med Korn, Salt og Fisk, som var bestemt til forskjellige Egne af Landet.

Dagen efter at Palejówka var bleven udplyndret og Herr Szeliga transporteret til Toroszoza, til Politimesteren, førte Bønderne den besvimede og udmattede Jasiek op til Oszanka-Kroerne. Han var næsten mere død end levende, hans Kræfter var udtømte, Tørsten pinte ham, han kunde næppe gaa og hvergang han snublede, rejste man ham op, skjældte ham ud og befalede ham at gaa videre. Den stakkels Fyr havde fuldstændig opgivet Haabet og vidste, at han om et Øjeblik kunde styrte om for aldrig at rejse sig mere.

Da Bønderne gjorde Holdt foran Kroen for at bede, trimlede Jasiek om paa Jorden ude af Stand til at rejse sig igjen. Hans Bevogtere vilde gjerne indenfor og tage sig en Passiar, men var bange for at lade den bundne Lach blive alene paa Landevejen. Ligeoverfor Kroen var der paa den anden Side en gammel Jordhule, som øjensynlig engang havde været en Smedje. Jasiek blev ført derhen, puttet ned i den og der blev stillet en Vagt udenfor. Den øvrige Del af Skaren gik saa op til Kroen. Døren var lukket efter ham og han befandt sig alene i Jordhullet, alene i Mørket, hvor Solstraalerne kun trængte ind gennem nogle faa Revner. Han satte sig ned paa Jorden. En vis Kølighed slog ham imøde, men den var ikke forfriskende, den var beklumret og muggen ligesom Gravens. Det forekom ham, at han var blevet smidt herned for at dø.

Først da der var forløbet en Time i Ro, og Ungdommens Kræfter begyndte at vende tilbage, følte han Smerter i Ryggen og Hænderne, som var fastsnørrede bagpaa. Han var falden over paa den ene Side. Jordkrybet opdagede, at de havde faaet ny Æde og faldt over ham som om han allerede var bleven til et Lig; store, hvide Skolopendere krøb op paa hans Pande, kigkede ind i hans Øjne og undersøgte, hvor paa Kroppen de bedst kunde gnave Hul. Han spilede Øjnene op, trak paa Brynene, rystede paa Hovedet og forsvarede sig saa godt han evnede.... Sorte, stinkende Kakerlakker kravlede op i hans Klæder og sammenfiltredes i hans Haar.

Han vred sig som en Orm af Væmmelse og Skræk.

Han begyndte at overveje og tænke efter. Han pintes og hans Bevidsthed svandt mere og mere. Hvad var der bleven af hans Drømmerier? Havde han nogensinde forestillet sig saa-

skrækkelig en Virkelighed? Havde han nogensinde tænkt sig, at det kunde blive hans Lod at dø under Slagene af en Haand, som hævnede sig paa ham for hans Forfædres Brøde?

I det Fjærne lød der en djævelsk Musik som Akkompagnement til disse Betragtninger. Tusinder af Stemmer flød sammen i en eneste frygtelig Hylen som fra en Flok forsultne Ulve. Hvert Ekko syntes at gjengive den ene Tanke: Jeg kræver Blod! Blod! Blod!......

Man hørte Støj og Larm fra et lystigt Drikkelag oppe i Kroen.

— Hvor vil I føre Jer Lach hen? — spurgte En.

— Hvorhen?.... til Kijew. . . . Den Vej er der Mange, der er gaaet, saa kan han gjøre det samme. . . .

— Kanské, men der er ogsaa Mange, som er gaaet denne hersens Vej......

Med disse Ord klemte Interpellanten Tommelfingeren og Pegefingeren fast om Halsen og løftede saa Haandfladen af alle Kræfter i Vejret...... Tegnene var tydelige nok, de skulde angive, at somme havde man skaaret Halsen over paa, somme var bleven hængte.

— I vil jo komme til at trække omkring med ham, Gud skal vide hvor, ligesom en blind Mand med sin Lirenkasse paa et Marked — ytrede En.

— Ja, det kan ikke nægtes. . . .

— Men vi kunde jo strax gjøre det af med ham. . . .

— Ja, lad os det, ligestrax — lød Raabet.

— Vis os engang Fyren. . . . Lad Folkene se ham — ytrede en Anden.

— Ja, vi vil se ham, det vil vi! — skreg de Allesammen.

Der var ikke andet at gjøre end at udsende nogle Folk for at hente Jasiek.

I en Tilstand mellem Liv og Død laa han blandt de graadige Orme, da han hørte det banke og Døren blive aabnet.

To Bønder traadte ind.

— Staa op! — raabte de — Du skal hen og dømmes af vore Kammerater!

Jasiek rejste sig med stor Besvær og gik.

Da han stod Ansigt til Ansigt med Hoben iagttog han en stolt Tavshed. For hvem skulde han, ædelbaaren som han var, bøje sit Hoved?

Inde i Kroen summede det som i en Bikube; udenfor stod der en utallig Mængde Mennesker, ophidsede og rasende.

Jasiek blev ført midt ind mellem Hoben og stillet frem foran Kroportens Dørtærskel, hvor Dommerne øjensynligt havde forsamlet sig.

— Saadan en lille Frø vil I føre til Kijew? Hvorfor? Vil I maaske føre ham op til Tsaren? Saadan en Spirrevip! . . . Hvis det endda var en ordentlig tyk Herremand, det var noget ganske andet. . . .

Ved denne Bemærkning brød hele Skaren ud i en lydelig, raa Latter. Taleren maalte for anden Gang den tavse Jasiek med et foragteligt Blik og udraabte saa:

— Vi vil strax gjøre det af med ham. . . . Hej, Jøde[1]), hid med en Øxe.

En saadan blev hentet.

— Løs hans Hænder.

Det skete . . . men Hænderne var ligesom smedede til Ryggen.

— Bed saa, Dit vantro Skarn! . . .

Jasiek var ude af Stand til at hæve Hænderne, der havde været saa længe og saa stærkt sammensnørede, at de var hovnet op. . . . Han blev staaende uden at mæle et Ord, som om han fuldstændig havde mistet Hukommelsen.

— Naa, læg nu Dit ugudelige Hoved paa Tærskelen. . . . Nu skal det snart være forbi!

Bønderne greb Jasiek, der uden at gjøre nogen Modstand fandt sig i alt. De lagde ham med Ansigtet mod Jorden henover Tærskelen, saaledes at Hovedet fandtes paa den ene, den øvrige Krop paa den anden Side. Halsen laa midt for.

Om et Øjeblik skal Øxen falde. . . .

Men iblandt Skaren hævede der sig en Røst, som var besindigere end de Andres:

— Holdt, Kammerat! Det er ikke Dig, som skal straffe, det skal Tsaren!

— Tsaren har tilladt det — lød Svaret.

— Nej, vist ikke, jeg siger Dig, Du kommer i Ulykke derfor . . . — tilføjede han med Eftertryk.

---

[1]) De sidste Ord er henvendt til Kroværten, der saagodtsom overalt i de gamle polske Provinser er Jøde.

Bonden sænkede Øxen, som han allerede havde løftet; de improviserede Rakkerknægte slap Jasiek . . . og han rejste sig op.

— Hvad rager det Dig — raabte nogle mere hidsige Hoveder — det er os Bønder, som straffer og ikke Tsaren. . . .

— Læg Hovedet paa Tærskelen! — raabte Andre.

Og Jasiek blev atter kastet til Jorden.

Men der hævede sig flere besindige Stemmer. Man begyndte mere koldblodig at drøfte, hvorvidt Bonden har Lov til at straffe Lacherne eller ikke. Man mindedes allerede indtrufne Tilfælde, overvejede Følgerne og . . . enedes tilsidst om endnu selv samme Dag at transportere Jasiek til Kijew istedetfor til Biala-Cerkiew.

Diskussjonen om Kærlighed.

Svar til Hr. Arne Garborg.

Det var mig en behagelig Overraskelse, da jeg i sidste Hefte af »Ny Jord« fandt en Artikel af Arne Garborg om Sædeligheds-sagen, »det sædelige Lighedskrav«, eller hvad man nu for Resten behager at kalde dette kære Barn med de mange Navne. Ingenlunde fordi jeg er nogen særlig Beundrer af den megen Sædeligheds-diskussjon, der har været ført her til Lands i det sidste Par Aar; jeg tilstaar oprigtig, at det har undertiden syntes mig en Smule for meget af det gode; men naar Spørgsmaalet nu en Gang er rejst, skulde man dog gærne se at naa til en Slags Resultat, selv om det kun bestod i en Klargørelse af, hvad de forskellige Sider vil. Og i denne Henseende syntes Garborg mig netop Manden. Der har altid over hans Indlæg i de forskellige Spørgsmaal været noget klart og grejt, noget som førte lige ind i Sagen.

Jeg tilstaar dog, at jeg denne Gang blev skuffet. Vistnok er det ogsaa i dette Tilfælde en kvik og let skrevet Artikel, Garborg har ydet, hurtig i Vendingerne, elegant i Udfaldet, baaret af godt Humør og gnistrende af spirituel Elektricitet.

Men klogere synes jeg ikke man bliver af den. Sikkert er dette med Kønsspørgsmaalet og dets naturlige Ordning den værste af alle de Haardeknuder vi stakkels Nutidsmennesker ere satte til at løse, og de ere mange, som have forsøgt derpaa; men ingen af dem har endnu vist sig i Besiddelse af det Aleksander-Sværd, der hugger det over. Garborg heller ikke.

Mig har det forekommet, at han stadig løber uden om Vanskelighederne. Vi kan jo nemlig alle meget let blive enige om, at der er en stor Misère paa det kønslige Omraade, at der

er sørgelig megen Unatur og Forkvakling, at Prostitutionen er en Kræftbyld paa Samfundet, og at Ægteskabet just heller ikke er saa overdrevent sundt.

Men, naar det gælder om at vise, hvad der da skal gøres, hvordan der skal raades Bod paa Elendigheden, hvordan det hele igen skal komme ind i naturlige Folder, saa er det, Hr. Garborg kniber ud. Han, der er saa stærk i det rent negative, i sin Kritik af Modstanderne, viser sig lige saa hjælpeløs som alle sine Forgængere, hvor det gælder det positive.

Og her er det dog først vi begynde at lytte; ti med det rent negative er vi for længst færdige, og den, som nu skal fange vort Øre, han maa ikke blive staaende her, men maa udtale sig tydeligt om, hvad der da skal gøres. Han maa pege paa Maal og Veje, angive bestemte Reformer, hvorom Drøftelsen kan komme til at dreje sig. Man kan ikke længere drøfte Sagen i Almindelighed.

Hvad vil da Hr. Garborg?

»Fri Skilsmisse«, svarer han.

Han skriver som saa: »Jeg bekendtgør altsaa herved for alle Folk, som vil forstaa og diskuttere (Hr. Garborg skriver »diskuttere«) — jeg bekendtgør, at det ikke er fri Kjærlighed vi vil«.

Dette er endelig en Oplysning, der er egnet til at skærpe Opmærksomheden; ti det har hidtil været ment, og ikke helt uden Grund, at det var netop under dette Feltraab, at det nye rykkede frem — og den Tvivl, der har været, har kun været en Tvivl om, hvad der mentes med »fri Kærlighed«. Maaske har Garborg nu villet tage Forargelsens Brod bort ved at fjærne dette meget udskregne og misforstaaede Ord af Diskussionen og erstatte det med et andet, mindre udæskende.

Han fortsætter som følger: »Det er ikke en Gang frit Ægteskab. Hvad vi vil er ene og alene den Ting, at hvis det i et Ægteskab gaar saa galt, at de to Mennesker ikke uden Vold mod sig selv kan blive sammen, saa skal ingen Præst eller Politikonstabel stikke sin Næse i den Ting; det skal være Ægtefolkenes egen Sag, helt ud, om — og i Tilfælde hvad Dato og Klokkeslet — de skal gaa fra hinanden.«

Det synes efter dette, som om alt hvad Hr. Garborg forlanger, er en udvidet eller rettere en absolut Skilsmissefrihed. Paa dette Punkt kan selvfølgelig jeg og mange, mange, som

ingenlunde regnes, ej heller regne sig selv til de radikaleste i de kønslige Spørgsmaal, være enig med ham. Jeg tillader mig endogsaa at tro, at der i vidtstrakte Kredse er en Følelse af det urimelige i en Ægteskabslovgivning, der kun tilsteder Skilsmisse i de Tilfælde, hvor begge Ægtefolkene ere enige om at ønske den, og hvor den altsaa for saa vidt er mindre nødvendig, som de paagældende Parter selv vilde kunne ordne Sagen i Mindelighed.

Men dette er ingenlunde saa særdeles nyt, at det paa nogen Maade vil tilfredsstille de nysgerrige, hvis Videbegærlighed saa længe er bleven pirret. Hvis det ikke var andet man vilde, saa kunde og burde det have været sagt (eller som Hr. Garborg skriver, bekendtgjort) straks ved Diskussjonens Begyndelse, klart, aabent og tydeligt. Det er dette vi vil: udvidet eller rettere absolut Skilsmissefrihed i de Tilfælde, hvor en af Ægtefolkene ønsker det.

Megen Misforstaaelse kunde derved have været sparet, megen Bitterhed og Uvillie, megen Gætten paa, hvad det frygtelige kunde være, som de kønslig radikale vilde, og hvad det egenlig var for en Helvedes-Maskine, som de nu havde udspekuleret. Mange ængstelige trækker formelig Vejret lettet ved dette. Det var jo endda ikke saa frygteligt. Det har man hørt før. Ja, helt umuligt var det saamænd ikke, at man vilde kunne faa Frk. Grundtvig og de haardt medtagne Kvinder fra Dansk Kvindesamfund med paa dette Program.

Men for den Sags Skyld synes det næppe hensigtsmæssigt at have rejst en Storm. Ikke fordi Spørgsmaalet ikke i sig selv skulde være betydningsfuldt og brændende nok; men simpelthen af den Grund, at en jævn og ganske rolig Agitation med kraftig Appel til den menneskelige Billighedsfølelse, i saa Henseende vilde have været langt mere virksom, vilde have givet Reformvennerne en langt tryggere Stilling og paa Forhaand have afvæbnet alle de Anathemaer og Banstraaler, hvormed hidsige Modstandere nu have søgt at tilintetgøre dem eller dog deres Stilling hos Publikum.

Naturligvis maa det ikke overses, at der til dette Spørgsmaal om Skilsmissefrihed, knytter sig et andet, der er lige saa vigtigt som dette, nemlig Spørgsmaalet om Retten til at indgaa nyt Ægteskab. Garborg forbigaar det helt, Gud maa vide af

hvilken Grund; ti det synes utænkeligt, at han, der er et saa klart og logisk Hoved, skulde have glemt det.

Mulig at Enigheden vil briste, naar vi komme til dette Spørgsmaal. Dog kan det næppe være af den Grund, at Garborg har forbigaaet det; ti han skriver saa indigneret, som om han paa Forhaand forudsatte, at Alverden var uenig med ham. Jeg tror alligevel, at der ogsaa paa dette Punkt, mellem Fremskridtsfolk af de forskellige Partier, vil kunne opnaas Enighed om det ønskelige i, at der paa visse Betingelser og efter en vis Tidsfrist bliver givet fraskilte Ret til at indgaa nyt Ægteskab. Det synes dog altfor ubilligt, at en Mand eller en Kvinde, fordi de have haft den Vanskæbne at være gift med et Individ, med hvem det var ham eller hende en Umulighed at leve sammen, skulle være fordømte til et bestandigt Cølibat. Og den offentlige Mening, der i Reglen er overbærende paa de Punkter, hvor Lovgivningen er altfor rigoristisk, dømmer allerede nu meget lemfældigt om dem, der efter et forfejlet Ægteskab omgaa Lovgivningens Bestemmelser og i et illegitimt Forhold søge Trøst for deres legitime Uheld.

Men Forudsætningen for Reformer som disse er sikkert og uomgængeligt Indførelsen af borgerligt Ægteskab for alle; ti saa længe Ægteskabet henligger under gejstligt Departement som en ren kirkelig Sag, vil Præsteskabet, og udfra sine Forudsætninger med den bedste Ret, med Hænder og Fødder modsætte sig dem. Jeg sagde med den bedste Ret, for saa vidt som den kristelige Lære ikke tillader Skilsmisse uden i ét Tilfælde, der af nærliggende Grunde endda aldrig vil faa nogen synderlig praktisk Betydning.

Hvad man kan forlange af Gejstligheden — for saa vidt den virkelig vil optræde hæderligt og lojalt — er da ikke, at den skulde række sin Haand til Indførelsen af en udvidet Skilsmissefrihed; men det er, at den ikke vil modsætte sig, men tværtimod ærligt og kraftigt medvirke til Indførelsen af det civilobligatoriske Ægteskab, saaledes som det er indført i en Del af de evropæiske Lande. Mod en saadan Fordring vil Gejstligheden vanskelig kunne sætte Grunde, der have nogen Vægt; ti det maa indrømmes, og indrømmes virkelig ogsaa, i al Fald af et stort Antal danske Præster, at den nuværende Tilstand navnlig tjener til at befordre og udvikle Hykleri og Samvittighedstvang, og at den derfor er ikke mindre pinlig for Præsten, der under

kirkelige Ceremonier maa vie Fritænkere, for hvem disse ingen Betydning have, end for dem, der af udvortes Hensyn, Mangel paa moralsk Mod eller Menneskefrygt, tvinges ind under det kirkelige Aag.

Paa dette Punkt maa da alle Bestræbelser rettes af dem, der ønske at virke hen til større Frihed og Sandhed paa det sædelige Omraade, det maa være det store, fælles og samlende Program, hvorfor der fra alle Sider bør agiteres af al Kraft.

Men herom mæler Garborg intet Ord. Hvorfor? Maaske anser han allerede den Sag for uddebatteret. Det faar dog ikke hjælpe: En Sag er ikke uddebatteret, saa længe den ikke har samlet det nødvendige Flertal om sig.

Men selv om det ikke var Hr. Garborgs Mening ved denne Lejlighed at indlade sig dybere paa dette Problem, saa kunde han dog i al Fald gerne have peget paa, at her gaar Vejen frem imod alle videre Reformer, frem imod sandere og bedre Forhold paa det kønslige Omraade.

* * *

Er saa dermed det kønslige Spørgsmaal klaret? Paa ingen Maade. Saa let gaar det ikke. Dette Spørgsmaal har saa mange Sider, er saa dybt indgribende, at jo længere man tænker derover, des mere tvivler man om, at det vil kunne løses til fuld Tilfredshed.

Hr. Garborg anbefaler Kærligheden.

Ja, var det blot gjort dermed; men desværre, hvor stor Kærlighedens Magt end er, forslaar den næppe til at løse alle Kønsspørgsmaalets Forviklinger. Hvis Sagen var saa simpel, vilde den rimeligvis for længe siden være gaaet i Orden af sig selv; ti det forholder sig ikke, som Hr. Garborg mener, at Folk har saa særdeles meget mod Kærligheden. Er der en og anden Pedant, som lader haant om den, saa faar den rigelig Oprejsning fra hundred andre. Det er ikke uden Grund, at alle Bøger, i al Fald alle dem, der spørges og læses, handle om Kærlighed, ja, at endogsaa de Forfattere, som i og for sig ikke føle Drift til at sysle med dette Naturfænomen, dog af det suveræne Publikum nødes til at yde den deres Tribut og medtage et Kærligheds-forhold. Men det er ikke den sanselige Kærlighed, vil maaske Hr. Garborg indvende (jeg overser ikke, at naar Hr. Garborg her taler om Kærlighed, saa tager han Ordet i dets fulde, omfattende

Forstand, som et paa en Gang sjæleligt og legemligt Forhold. Maaske ikke; men det er i saa Fald kun en literær Smagsforskel, i Praksis er der ikke to forskellige Slags Kærlighed, den løber altid ud paa det samme, det som en Forfatter en Gang har kaldt en »aands-legemlig Forbindelse«.

Nej, det er ikke Kærligheden, der volder Bryderi, eller i al Fald ikke i første Række; men det er dens Konsekvenser: Børnene.

Bestandig vender Diskussjonen tilbage til disse smaa Konsekvenser, og med Rette; ti det er virkelig dem, der er den store Anstødssten for — Kærligheden.

Hvis man kunde se bort fra dem, vilde hele Diskussjonen om Kærlighed antage en meget blidere Karakter, ja den vilde maaske ophøre som en overflødig Sag. Men nu er Børnene der en Gang, eller de kommer — de er en uomstødelig Kendsgerning, og Kendsgerninger er, som en engelsk Forfatter har sagt, haarde Krabater.

Børnene kommer, og de binder. Paa forskellig Maade binder de. For det første binder de Moderen til et haardt og undertiden langvarigt Sygeleje, der ofte efterlader sig sørgelige og svækkende Følger for hele Livet, dernæst binder de Moderens Hænder under Børnenes spæde Barndom, for saa vidt da ikke den bitre, haarde Nødvendighed tvinger hende til at forlade dem og lade dem ligge for Lud og koldt Vand. (Jeg beder undskylde, at jeg netop kom til at bruge dette Billede; det er ellers to Ingredienser, som ofte saa sørgelig savnes).

Dernæst binder de Faderen med Forsørgelsespligter, som han ofte letsindig paadrager sig, og desværre hyppigt er daarlig udrustet til at møde.

Endelig, og det er endda det lyseste Punkt i Sagen, binder de Forældrene til hinanden ved fælles Pligt og Ansvar, fælles Interesser og Fremtidshaab.

Det forekommer mig, at de radikale Forfattere, som reformere paa Forholdet mellem Kønnene, i Reglen gaa alt for let hen over dette Punkt. Det er det, som i Virkeligheden har konstitueret Ægteskabet i dets nuværende Form, det er det, som Diskussjonen stadig med Naturnødvendighed vil vende tilbage til, og det er det, som i Praksis atter og atter vil vise sig at være den uoverkommelige Hindring.

Hvis der nemlig ikke fandtes noget saadant som Børn —

denne Guds Gave eller Fandens Plage, alt efter Omstændighederne — saa vilde man vistnok kunne overlade til Menneskens Børn at ordne deres Kønsaffærer, som de selv fandt for godt, alt under Forældres, Værgers og gode Venners Opsyn og Kontrol, uden deraf at befrygte nogen større Fare. Moralen vilde ikke blive bedre eller slettere, end den var; ti det er i og for sig ikke nogen moralsk Fortjeneste, at Menneskene af Frygt for de mulige Følger af deres Handlinger afholde sig fra at begaa dem.

Medens Børnene i Hr. Strindbergs kønslige Udviklinger paa det nærmeste ere Genstand for en Kultus (hvad der for Resten slet ikke er saa ueffent midt i vore hyper-abstrakte Drøftelser), saa har Hr. Garborg, i al Fald i denne Artikel, intet Ord om dem.

Men, der er noget andet, som Hr. Garborg springer over.

Det er den gamle, brave Malthus. Hr. Malthus mente som bekendt, at Menneskene har større Evne til at mangfoldiggøre sig end Jorden til at mangfoldiggøre Levnetsmidlerne til Menneskets Underhold. Pastoren opstillede som bekendt et Forhold mellem en arithmetisk og en geometrisk Progressjon. Lad ogsaa være, at hans Theori, som de fleste andre Theorier, er bleven noget anfægtet af senere Nationaløkonomer, der bliver altid nok tilbage. Vi erfare det alle daglig rent praktisk paa tusinde Maader: der er for mange Mennesker. Hvordan trænges de ikke over alt, hvor der tilbyder sig den mindste Erhvervsmulighed, hvordan opfylde de ikke Arbejdsmarkedet paa alle Omraader! Jeg forbigaar det subtile Spørgsmaal om, hvor vidt denne Overbefolkning er absolut, eller om den kun er interimistisk. Faktum er, at den er der, og at den føles — det vil alle de tusinder af arbejdsløse kunne bevidne.

Men, sæt nu vi fik, som Hr. Garborg anbefaler, endnu mere Kærlighed, saa antager jeg, at det nærmeste Udslag deraf vilde være, at vi fik endnu flere Mennesker, og det er netop, hvad vi mindst af alt trænger til.

Hr. Garborg taler, som om vi var et ungt Folk i et ungt Land, hvor Genesis' Ord om at vorde mangfoldige og gøre sig Jorden underdanig, endnu kunde være Program. Her i Evropa er det meget vanskeligt at gøre sig Jorden underdanig, hvis man ikke netop er født Jordejer, og naar man saa alligevel slumper til at faa en Stump Jord, saa er det vanskeligt at leve af den.

»Naar de unge Organismer har naaet sin Modenhed, da

skal de unge Mennesker gifte sig og være lykkelige«, siger Hr. Garborg.

Er det tilladt at spørge, hvad de skal gifte sig paa? Jeg nærer ikke den ringeste Tvivl om de unge Mænds Villighed til at efterkomme Opfordringen; men jeg nærer megen Betænkelighed for de unge Pars videre Skæbne. Jeg frygter for at de med deres Afkom vil komme til at leve for deres Forældres Regning, hvis de da har Forældre i nogenledes Stillinger, og at de i modsat Fald vil havne paa Ladegaarden i en ganske nær Fremtid, hvor de unge, lykkelige Par ulykkeligvis vil blive grusomt adskilte igen.

Mon det virkelig er af en Slags Uvillie mod Kærligheden og dette dyriske, at unge Mennesker gaar og venter stundom i 8—10 Aar, som forlovede, førend de sætter Bo, endogsaa Kunstnere, som dog ellers nyder godt Lov baade for Letsind og for Sandselighed.

For øvrigt gives der jo en Klasse af Samfundet, hvor man dog til en vis Grad bestræber sig for at følge den af Hr. Garborg givne Anvisning. Det er Arbejderne. Disse Naturbørn gifter sig i Reglen tidlig, omend ikke straks, naar Organismen har naaet sin Modenhed. Om de bliver saa overvættes lykkelige, er en anden Sag. Jeg skulde være tilbøjelig til at betvivle det. Som Følge af deres tidlige Ægteskaber, der ofte baseres paa Svovlstikker, faa de i Reglen en hel Ruse Børn, som de tidt ingen Udvej se til at forsørge. De faa da rig Lejlighed til at gøre Bekendtskab med saadanne Institutioner, som det kgl. Assistentshus, Laanekontorerne og det offentlige Fattigvæsen, hvorved de forskærtse deres Borgerret, en Omstændighed, der ikke er særlig egnet til at forøge Lykken.

Det er let nok at sige til de unge Mennesker, at de skal gifte sig og være lykkelige; men hvor i al Verden skal Midlerne komme fra? Hvis man vilde forlange, at Staten skulde paatage sig Omsorgen for Børnene, som det jo faktisk af forskellige Socialfilosofer er foreslaaet, saa at den private Borger kun fik Besværet med at producere Børnene, men ikke med at sørge for deres Udvikling, saa skulde Verden snart blive saa fuld af Mennesker, at de bogstavelig talt ikke kunde røre sig for hinanden. Det er alene Forsørger-Ansvaret, der for Øjeblikket holder Kærligheden eller Forplantningsdriften indenfor nogenlunde menneskelige Grænser.

Hellere end at prædike Kærlighed, vilde jeg da prædike Afholdenhed til en vis Grad og til en vis Tid, Begrænsning af Kærligheden og saa vidt mulig Selvherredømme over Driften. Mindst af alle Tider er det nu en Tid til at slaa Drifterne løs, nu da alting maner: Tag Dig sammen i Kampen for Tilværelsen eller gaa til Grunde. Og baade Historie og Erfaring viser jo, at Kærlighed ofte er den sikreste Vej til at tabe borgerlig og økonomisk Selvstændighed.

Hellere end prædike Kærlighed og tidligt Ægteskab (denne fristende Sirenesang) vilde jeg — hvis jeg ikke vidste, at det var saa rent ørkesløst — anbefale Arbejderne at tage Eksempel af Mændene i de højere Klasser, der gifte sig i en senere Alder, ikke for Moralens Skyld, ti i den Henseende have de højere Klassers Mænd intet at lade Arbejderne høre, men for Arbejdernes egen, der nu forarmes gennem deres tidlige Ægteskaber og store Børnekuld.

Men Hr. Garborg vil maaske hertil svare, at alt dette ikke angaar ham eller hans Standpunkt, da han selvfølgelig er Ny-Malthusianer, og har forudsat som en Selvfølge, at Børneavlen indenfor Ægteskaberne strængt holdtes indenfor de Grænser, som de enkelte Familiers Formuesforhold afstikker. Desværre har min Erfaring givet mig Grund til at stille mig noget tvivlende overfor Ny-Malthusianerne. Jeg har kendt ikke faa Mænd, som i Theorien have bekendt sig til dens Program, og som i Praksis ynkelig have svigtet det. Jeg tror i det hele taget ikke synderlig paa »Anskuelser«. Naturen leger med os alle. Folk have forsvoret at ville have Børn, og de have faaet alligevel. I Gudsvelsignelse. Børnene ere komne af sig selv. Que dire? Et er Theori, et andet Praksis, og en Sag frembyder ofte, saa snart man gaar over til dens praktiske Gennemførelse, Sider, som man slet ikke tænkte paa, saa længe man kun »diskuterede« den i blaa Almindelighed.

I hvert Tilfælde antyder Hr. Garborg intet som helst i Retning af Ny-Malthusianisme i den foreliggende Afhandling, hvilket han dog billigvis burde gjøre, om det ellers er hans Mening, om ikke for andet, saa for at lede tungnemme Læsere paa rette Vej.

Hr. Garborg har en mærkelig Tro paa Naturen. Jeg begriber ikke, hvor han i disse Tider faar Mod til at tro paa den som Regulator for de menneskelige Forhold. I gamle Dage kunde man til Nød hjælpe sig med Naturen, lige som man den

Gang hjalp sig med kloge Koner i Stedet for Læger; i vore Dage duer det Universalmiddel ikke mere. Naturen er et ubændigt Uhyre, der æder sine egne Børn. Dens uendelige Frugtbarhed overgaas kun af dens uendelige Ligegyldighed over for sine moderlige Forsørgerpligter. Bag hvert et Blad er der Kamp for Tilværelsen, de store Dyr æde de smaa, de stærke slukke deres Tørst med Blodet af de svage. Saa vidt er Menneskene ikke direkte kommet endnu, naar undtages nogle enkelte vilde Stammer, takket være Krig, Pest og adskillige andre nyttige Opfindelser; men hvis Kærligheden bliver mere udbredt, og hvis Hr. Garborgs Raad følges, og de unge Mænd gifte sig, »saa snart Organismen har naaet sin Modenhed«, saa ville vi snart kunne naa lige saa vidt (forudsat at da ikke en kraftig gennemført Ny-Malthusianisme gaar Haand i Haand dermed).

Hr. Garborg slutter sin Afhandling med at sige: »Thi hvis Programmet — Ægteskab i Stedet for Prostitution — skal kunne gennemføres, saa maa der blive en anden Fordeling saa vel af Arbejdet som af dettes Produkter«. Paa dette Punkt, hvor han nu slutter, burde han efter min Mening have begyndt. Det er dette nye Program, vi alle vente paa. Jeg maa dog — under Henvisning til Malthus — paa Forhaand bemærke, at jeg anser det for rent utopisk at tro, at Opgaven lader sig løse ad den Vej. Det eneste praktiske Forslag til Overhuggelse af Knuden, der, saa vidt mig bekendt, er fremkommet, er Ny-Malthusianernes. Sejrer det, saa er alle andre Forslag overflødige.

Alfred Ipsen.

Ej saknar jag....

(Fritt efter »de bon Temps« af Jean Richepin.)

Ack icke saknar jag min barndoms tid den tunga
Med lexor, skoltvång jämt, med blecksot och kloros —
Den tiden för enhvar på samma lyten brås,
Hur vackert skalderna alltjämt dess lof än sjunga.

Och icke saknar mer jag Er, I dagar unga,
Da lifvet bjöd mig först fullt upp af hvad der fås
af kärlek, lustig nog, af kättja och nevrose,
Och jubelsång — ifrån tuberkelsmittad lunga.

Min mandoms djerfva dar med kamp och ärelystnad
På lifvets rykande og blodiga arena,
Att sakna Eder, säg! Hvartill skulle det tjena —

Snart, alttför snart också den lockelsen är tystnad.
Nej, dig jag saknar tid, då fri från tankar, kif
Jag låg ett foster blott uti min moders lif!

H. A. Ring.

Vi har modtaget følgende med Anmodning om Optagelse:

Til redaktionen.

»Nylændes« redaktion har faaet sig tilsendt et nummer af Deres tidsskrift (1888, juli: I—II hefte), hvori findes en artikel af hr Arne Garborg: Diskussionen om kjærlighed. I denne artikel læses følgende.

»En af vore intelligenteste damer, malerinden og kvindesagskvinden Kitty Kielland, skrev ifjor en artikel om kvindesagens forhold til spørgsmaalet om kjærlighed. Forfatterinden hævdede, at dette spørgsmaal heller ikke kunde være kvinden ligegyldigt. Artikelen var dygtigt skreven, dybt alvorlig og til det yderste diskret, den blev sendt ind til det eneste kvindetidsskrift, vi har, nemlig »Nylænde«. Men den dame, som redigerer dette tidsskrift sendte artikelen tilbage med den forklaring, at det emne, den behandlede, laa udenfor tidsskriftets program.«

Dette forholder sig ikke saa.

Jeg haaber, det samme tidsskrift, som har bragt hr Garborgs uefterrettelige fremstilling til sit publikum, ikke vil negte at optage en redegjørelse for den virkelige sammenhæng, hvor triviel den end maa falde.

Det gik saaledes for sig: Fra frk Kitty Kielland modtog jeg sommeren 1887 den nævnte artikel med anmodning om at faa den optaget i »Nylænde« snarest muligt. Da jeg havde gjennemlæst den, underrettede jeg frk K. om, at hendes artikel skulde komme ind i tidsskriftets først udkommende hefte og tilføjede, at jeg kom til at lade endel redaktionsbemærkninger følge. Frk Kielland fik samtidig hermed efter tidligere aftale sit manuskript tilbage for at gjøre endel smaaændringer, men lovede, idet hun modtog det, at sende det tilbage til mig snarest muligt. Men jeg fik ikke noget manuskript. Derimod fik jeg, da en tid var gaaet, et brev fra frk K., hvori jeg underrettes om, at hun vil sende sin artikel til et andet blad, da redaktionsbemærkninger var forfatterinden imod.

Det er ikke sandt, at jeg har givet »den forklaring, at det emne, artikelen behandlede, laa udenfor tidsskriftets program.«

I det brev — jeg har det liggende for mig i afskrift — jeg skrev til frk K. som svar paa hendes sidste meddelelse, finder jeg ordene: »optagelsen af endel af Deres artikel kommer noget i strid med bladets program.« Det var ikke det »emne«, artikelen behandlede,

som laa »udenfor« programmet, det var det, at der i artikelen sattes spørgsmaal ved selve kvindeemancipationens berettigelse, og at det gavnlige i kvindernes selvstændighed kun anerkjendtes betingelsesvis, som kom i strid med bladets program. Hvad jeg som redaktør vilde hævde var det, at for kvindernes selvstændighed vilde »Nylænde« arbeide uden at vige tilside og uden at gaa paa akkord. Jeg ansaa det gavnligt, medens bladet endnu var saa nyt, og der herskede saa megen uklarhed om, hvad dets agitation egentlig gik ud paa, at minde om, at paa det program var bladet grundlagt.

Alt dette har jeg da ogsaa givet oplysninger nok om. For da frk Kiellands stykke blev offentliggjort ifjor, vexledes der et par artikeler mellem frk K. og mig i norsk Dagblad. Senere har jeg leveret en længere kritik af frk K's artikel i »Nylænde« og optaget en længere modkritik fra frk K. — ogsaa i »Nylænde«, saa har der været andre indsendte stykker om det samme osv. osv.

Hr Garborgs beretning om, at jeg har givet den forklaring, at det emne, artikelen behandlede, laa udenfor tidsskriftets program, stemmer særdeles godt med hans skildring af »kjærlighedens« husvildhed, men den stemmer ikke med sandheden.

Ærbødigst
Gina Krog.
Redaktør af »Nylænde«.

Kristiania 31—7—88.

Tyske Skuespil.

De tyske Forestillinger, som i Juli Maaned ere givne paa Dagmartheatret, have først og fremmest haft deres store Betydning i at aabne Blikket for alt det dygtige og fremadstræbende i den tyske Skuespilkunst — fordum betragtet herhjemme som Indbegrebet af Svulst og falsk Pathos — og vise vore egne Skuespillere Forbilleder paa Tragediens Omraade. Dernæst er der blevet Lejlighed til at se Schillerske Dramaer paa Scenen, Dramaer, som vor Nationalscene aarevis — ja i en hel Menneskealder — ikke har opført.

Forskellen mellem dansk og tysk Skuespilkunst, der trods det beslægtede i Nationaliteterne ikke er saa ringe endda, er klart traadt frem. En vis plump Lidenskab virker frastødende, og den larmende Deklamation lyder skurrende i danske Øren. Heldigvis var det kun Selskabets ringere Kræfter, som havde disse Nationallyder, og saa vel Josef Kainz, som Marie Barkany, viste Prøver paa fremragende naturlig Skuespilkunst. Selvfølgelig mærkede man det fremmede, det tyske, hos dem, de tage hyppig deres Tilflugt til Skriget, deklamerer undertiden for patetisk, men finder ogsaa Udtryk for de blødeste og fineste Stemninger.

Først forsøgte Selskabet at spille Shakespeare, som har fundet sit andet Hjem i Tyskland. »Romeo og Julie« er ikke i en Aarrække blevet opført paa vort kongelige Theater. Sidst gik det vist over Scenen i Begyndelsen af »syvtierne«, med Emil Poulsen som Romeo; Poulsen skal imidlertid have været temmelig middelmaadig, og Ammen hørte ikke til Fru Sødrings bedste Roller. De tyske Skuespillere vare ikke heldige i Valget af »Romeo og Julie«. Shakespeares vidunderlige, sært betagende Elskovstragedie, kræver en rig Baggrund. Den foregaar jo i den gamle Stad Verona, i Renæssancetidens yppige Dage, og fordrer nødvendigvis et kostbart Udstyr: pragtfulde Interiører, glitrende Silkedragter; paa Scenen maa der være Massevirkninger, Sammenstødene mellem Capulets og Montagues bør gaa for sig under den sammenstimlende Mængdes Larm og Skrig. For et rejsende Selskab er det saa at sige umuligt at virke tilfredsstillende paa dette Punkt.

Hr. Josef Kainz' Romeo var i mange Henseender fremragende Kunst. I første Akt lagde han særlig Vægt paa det drømmeriske hos Romeo, Ynglingen, der sværmende flakker om i Mark og Skove.

Da møder han Julie, og han forandres fra den tungsindige Sværmer til en lidenskabelig Elsker, der sætter alt i Vove for den elskede. Balkonscenen i 2. Akt var Forestillingens Glanspunkt. Der var virkelig sydlandsk Glød i den svulmende Elskov, som blev fremstillet, der var Lidenskab og Betagethed i Replikerne, Given — sig — hen i Spillet. — Rent virtuosmæssigt var Kainz' Udførelse af den store Replik i Lorenzos Celle, storartet og vidnede om en fuldendt Memorering — noget vi just ikke ere forvænte med her i Landet. Lige overfor alt det fuldendte, der ydedes, tilgav man let Kainz en vis falsk Deklamation, som undertiden skæmmede hans Spil. Frk. Barkanys Julie stod værdig ved Romeos Side, dog følte man, at Skuespillerinden var ikke paa hjemlig Grund, og at Rollen ikke fuldt ud passede for hendes Individualitet. —

— — Med Schillers Tragedier sejrede man, i al Fald delvis. Først gik »Kabale und Liebe« over Scenen, den sidste af de tre berømte Ungdomstragedier, som Schiller i en modnere Alder ikke gærne vilde vedkende sig og helst lod uopførte. Stykket bærer Frembringelsestiden — Sturm- und Drang-periodens Mærker, man vejrer den franske Revolutions Komme i denne »Kommentar til »Røverne««, som man har kaldt »Kabale und Liebe«. Schiller blotter med ubarmhjærtig Haand Raaddenskaben i det højere Samfundslag, paapeger de til Forbrydelse grænsende Rænker, der iværksættes, og stiller lige over for Præsident Walther den ligefremme Borgerfamilie Miller. Konflikten er enkel nok: Ferdinand Walther elsker Louise Miller, men hvorledes er en Forbindelse mulig mellem de to, — mellem Adelsmanden og Borgerdatteren. Hvilken himmelraabende Mesalliance! Den tillader Præsidenten ikke, og ved Hjælp af sit Kreatur, Sekretæren Wurm, forpurres Forbindelsen paa den raaeste Maade, men to Menneskers Lykke og Liv forspildes. Tilsyneladende har da Hoffets Repræsentanter: Præsidenten, Marskalk von Kalb og Fyrstens Mætresse, Lady Milford, sejret — kun tilsyneladende, thi Præsidenten faar sin rette Løn, og Lady Milford forlader angrende Herlighed og Rigdom.

Schillers Tragedie er en kæk Persiflage, »det tragiske Sidestykke til Beaumarchais Figarokomedie«. Den er besjælet af en ungdommelig Voldsomhed og Kraft, som særlig fra Scenen virker betagende. Det er den ungdomstrodsige Schiller, der har skabt dette Værk, Schiller, som hadede de tyske Smaastatsregenter og selv havde faaet deres Vilkaarlighed at føle. Og han tog Sigte paa et bestemt Hof: paa Stuttgarter-Hoffet, hvis man da kan tro hans Ven Streichers Udsagn i hans Bog »Flucht aus Stuttgart«.

En Digter af Schillers Betydning har ikke skrevet dette mørke, menneskefjendske Drama uden bitre Erfaringer. Han havde troet paa Menneskene — de vare sikkert alle gode, ædle Væsner, som man kunde holde af — og hvor var han ikke bleven skuffet. Oplysende i saa Henseende er en Udtalelse fra 1783 i et Brev til Fru von Wolzogen: »Det er en Ulykke, at godmodige Mennesker saa let blive kastede til den modsatte Side, til Menneskehad, naar nogle

uværdige Karakterer skuffe deres varme Domme. Saadan gik det mig. Jeg havde omfattet den halve Verden med den mest glødende Følelse, og tilsidst fandt jeg, at jeg havde en kold Isklump i Armene«. Shakespeares »Timon af Athen« er, betegnende nok, for ham det Stykke, hvoraf han lærer mest Livsvisdom, det Stykke, i hvilket Forfatteren taler sandfærdigst og mest indtrængende til ham. —

Lad saa Intrigen med Brevet i »Kabale nnd Liebe« kun være ubetydelig og traditionel, lad en vis Plumphed og Uro i Formen nu og da træde forvirrende frem — Schillers Drama, tolket af dygtige tyske Skuespillere, virker uforglemmeligt.

Og det blev tolket med Genialitet — først og sidst af Josef Kainz som Ferdinand Walther. Det overspændte og forcerte, der havde været i hans Spil som Romeo, var her fuldstændig forsvundet, han ydede en sand og gribende Menneskefremstilling, intetsteds slog Ævnerne Klik. De Udbrud af Lidenskab og Smerte, som Ferdinand henrives til, kom i Kunstnerens Tolkning fra Hjærtet. Frk. Barkany's Person passede godt til at udføre den forkuede Borgerpige Louise. Der hvilede en stilfærdig Ynde over hende, hun holdt sig fjærnt fra »Skriget«, der havde skæmmet hendes Spil som Julie, og hendes klare Diktion gav Schillers Prosarepliker en egen Tiltrækning. Scenen, hvor Wurm dikterer hende Brevet til von Kalb, var Hovedpunktet i hendes Spil. Hvor ulykkelig, sammensunken sad Louise der ved Bordet og førte Pennen med de rystende Fingre, medens Taarerne tilslørede hendes Øjne. Pludselig rejser hun sig, løber hastig over Gulvet mod Vinduet for at styrte sig ud og redde sig fra Forsmædelsen, men Wurm indhenter hende og fører hende med et ondt Smil tilbage til Bordet, hvorpaa han fortsætter Dikteringen. Hr. Paul Nollet var en stadselig Præsident v. Walther. Navnlig i den store Scene i tredje Akt i Millers Stue, spillede han med megen Kraft og Dygtighed. Hr. G. Kober udførte den djævelske Sekretær Wurm uden den Overdrivelse, som en slig Skurkerolle let giver Anledning til, og opnaaede størst Virkning i Scenen med Louise, hvor Brevet dikteres »til hendes Faders Bøddel«. Frk. Gertrud Giers' hele Kunst er os danske alt for fremmed, til at kunne gøre noget gunstigt Indtryk. Det er en Kunst, som søger sin Virkning ved rullende Øjne og skrigende Stemme, ved heftig Graad og voldsom Gestikulation. At Frk. Giers' tiltaler Tyskerne, kan ikke forundre; for ædruelige danske Tilskuere var hendes Lady Milford ganske hysterisk. —

Af »Kabale und Liebe« blev det klart, at Selskabet havde sit egentlige Felt indenfor de klassiske tyske Dramaer, som ere saa skammelig lidt kendte herhjemme, da vor Nationalscene i lange Aar ikke har spillet dem. I Tyskland har Traditionen i Tidens Løb dannet bestemte ufravigelige Maader at spille de klassiske Roller paa — og Skuespillerne føler sig altsaa paa sikker Grund i disse Dramaer. Det tyske Selskab naaede derfor at yde noget saa fortræffeligt fra Udførelsens og Sammenspillets Side, som i »Kabale und Liebe«, og samme Held fulgte det, da »Røverne« blev givet. — —

Intetsteds viser Schiller sig mere udpræget som Frihedens Digter end i denne hans første lidenskabelige Ungdomstragedie. Den er besjælet af et glødende Had til det usle Samfund, til Stormændenes og Fyrsternes fejge Rænkespil. Schiller havde Grund til at foragte Fyrsterne. Han var født i et Land, hvor en ussel Vellystning sad paa Tronen, i det udpinte Würtemberg. Hertug Karl Eugen er bekendt for sin raa Grusomhed; uden Grund holdt han Mænd som Moser og Schubart aarevis i Fængsel; han solgte sine egne Undersaatter for Penge til Krigstjæneste i Amerika — Penge, alt, hvad der blot kunde skrabes sammen, behøvede han for at være i Stand til at efterligne og muligvis overtrumfe Versailleshoffet — og den franske Yppighed. Schiller havde faaet »Landsfaderens« Vrede at føle og maatte flygte for at undgaa den rasende Hertug.

Det var Tiden før den franske Revolution, ud fra hvilken en Digtning som »Røverne« fremgik — en Tid, svanger paa Muligheder. De nordamerikanske forenede Stater stod i Begreb med at udsende Uafhængighedserklæringen — der gik ligesom et Frihedspust gennem den civiliserede Verden, og Ungdommen blev paavirket — Schiller ikke mindst. Han var bleven mægtig grebet af Rousseau, hans Helt og store Forbillede. Som Rousseau viser han Modsætningen mellem Mennesket, som Samfundet har formet det med sit Hykleri og Fordærvelse, og Naturmennesket i dets oprindelige Renhed.

Saa udgav den unge Schiller sit første Arbejde, der vil blive studeret og læst atter og atter, saa længe der findes en Ungdom, der elsker Frihed som det lødigste Klenodje. Med Rette var »Røvernes« andet Oplag prydet med en fnysende Løve og Mottoet »In tyrannos« — thi et knusende Slag mod Tyranni og Undertrykkelse var her ført i ungdommelig Frihedsstræben.

Digteren har taget sit Stof fra en Fortælling af Schubart i »Swäbisches Magazin« fra 1775 — det udsiger hans Ungdomsven Hoven i sin Selvbiografi. I denne Fortælling var de løse Konturer til Hovedfigurerne givne. En ædel Røveranfører havde Schiller maaske set paa Scenen i Stuttgart, hvor H. F. Möllers Skuespil »Sophie eller den retfærdige Fyrste« hyppig blev givet[1]).

Karl Moor drives af Omstændighederne bort fra det ordnede Samfundsliv. Han bagvaskes af sin Broder, forraades af sin elskede, forstødes af sin Fader og tilkaster saa det afmægtige »Kastrataarhundrede« sin Hanske, for mod dets konventionelle Moral og sminkede Overflade at kæmpe for Idealet i Spidsen for en Røverbande. — Midt i Rædslerne fastholder Karl Idealet, og da omsider Retfærdigheden skal sejre, og han angiver sig selv, er Tilskuernes Sympati — og Forfatterens ogsaa — paa Røverens Side. Han er uden Skyld, men vé over Samfundet, over det hyklerske, bigotte Samfund, som kaster Vrag paa en saadan Kraft, om hvem det hedder: »Zu den Sternen des Ruhms klimmst Du auf den Schultern der Schande! Einst wird unter dir auch die Schande zerstieben!«

---

[1]) Se: H. Hettner: Den tyske Literaturs Historie i det 18de Aarhundrede.

Det er sig selv, sin egen lidenskabelige Personlighed, Schiller har nedlagt i Karl Moor, og da han i et Brev til Vennen Körner (i 1785) vil give et Billede af sit eget Sjæleliv, paaberaaber han sig Karl Moors Repliker i Scenen ved Donau. Moor siger bl. a.: »Denne Jord er saa prægtig . . . og jeg er saa hæslig her i denne skønne Verden — og jeg er et Uhyre her paa denne prægtige Jord. Min Uskyld! Min Uskyld! — Se, alle Væsener er gaaet ud for at sole sig i Foraarets fredelige Solstraale — hvorfor skal Himlens Glæder blive til Helvede for mig alene? — Alle ere saa lykkelige, Fredens Aand gør dem alle beslægtede. — Hele Verden er som én Familie med en Fader hist oppe. — Det er ikke min Fader. — Jeg alene er forstødt, jeg alene er udmønstret af de renes Rækker — jeg skal aldrig kaldes med det søde Navn Barn — jeg skal aldrig se den elskedes smægtende Blik — jeg skal aldrig, aldrig omfavnes af en sand Ven! Jeg er omgivet af Mordere, omhvislet af Slanger, lænket til Lasten med Jærnhaand — jeg raver ned i Ødelæggelsens Grav fra Lastens svajende Rør — midt mellem den lykkelige Verdens Blomster er jeg en hylende Abbadona — — — —« o. s. v.[1]).

Lige over for Karl staar Broderen Franz, Skurk — som Schiller siger — ved Ræsonnement og Reflexion; han er skildret med en Kraft og en Fantasi (navnlig i Dødsscenen), som sjælden eller aldrig gjenfindes hos Schiller. Det er Shakespeares Jago og Richard den tredje, der gaar igen. Til den reflekterende Skurk mærkede man dog lidet i den Skikkelse — Mannheimerbearbejdelsen — hvori »Røverne« opførtes.

Schiller naaede næppe nogen Sinde højere i sin dramatiske Digtning end i »Røverne«, saa scenisk virkningsfuldt som faa Dramaer. Da han kom til større Modenhed, vendte han sig foragtende fra sit Ungdomsværk og optog den femfodede Jambe; men Ungdomstidens friske Umiddelbarhed kunde ikke forliges med det indsnævrende, grænsesættende Vers. Jambetragedierne faar et akademisk Præg — Ungdomsblodet syder ikke længer i Aarene. Tiecks Udtalelse i »Dramaturgiske Blade« om de tre Prosatragedier giver en skarpsindig Vurdering af dem. Han siger: »I ethvert af disse Værker opdager man det ægte og fyldige dramatiske Talent, hint theatralske fyldige Instinkt, der sætter alt i Liv og Virksomhed for vor Fantasi. I hver Tale skrider Handlingen frem, hvert Spørgsmaal og Svar giver Anledning til scenisk Virkning, Spændingen stiger; alt, hvad der skér bagved Tæppet i Mellemakterne, besjæler den synlig gjorte Nutid. Den theatralske Virkning, den fremadskridende Handling, Levendegørelsen gennem Spillet, disse Gaver, som maa være skænket Digteren ved Fødslen, fordi han ikke kan erhværve dem, men kun uddanne dem, gav Haab om, at ud af det uhyre, mægtige, raa og dog poetiske, vilde den fremtidige sande Dramatiker arbejde sig igennem, naar han blot først havde staaet Ansigt til Ansigt med Sandheden«. —

---

[1]) Dansk Oversættelse af Johannes Magnussen.

Hr. Josef Kainz var uovertræffelig som Karl Moor, han spillede med en Spænstighed og Lidenskab, der var uimodstaaelig. Det nytter lidet at nedskrive Superlativer for at give Forestilling om det geniale Spil, som sikkert ingen Nutidskunstner vil kunne gøre Kainz efter. Der var en Glød over Spillet, som man aldrig træffer i de udvandede Tragediefremstillinger, der bydes paa herhjemme, og Karls Opraab til Røverne i 4. Akt om Hævn over Franz, rev hver Tilskuer med ved ildfuld Pathos. Hr. Kober var ret heldig som Franz, særlig i Dødsscenen var hans Spil af stor scenisk Virkning. Franz Moor er en yndet Bravurrolle i Tyskland. Iffland, Devrient, Seydelmann, Davison har udført den, og endelig i den nyeste Tid Lewinsky. I »Fremmed Skuespilkunst« har Dr. E. Brandes i sin fortræffelige Karakteristik af Lewinsky ydet en gennemført Analyse af hans Spil som Franz Moor; det synes næsten som Hr. Kober har fulgt Lewinsky i sin Fremstilling, hvis egentlige, men ret følelige Mangel var, at en tilgrundliggende Personlighed fattedes. — Frk. Giers kunde som Amalie lige saa lidt tiltale, som i »Kabale und Liebe«. Hr. Engels' Pater var et Mønster paa komisk Skuespilkunst; han minder i sin Spillemaade maaske om Adolf Rosenkilde, og virker ved fine, men sikre Midler. Da Karl fremviser de fire kostbare Ringe og siger: »Denne Agat bærer jeg til Minde om en Præst af Deres Kaliber, hvem jeg dræbte med egen Haand, da han havde grædt paa Prædikestolen, fordi det gik saadan tilbage med Inkvisitionen«, lader Engels Pateren forsigtig stikke sin Fingerring i Lommen — en Manøvre, der naturligvis vækker Munterhed.

Røverscenerne gik med overordentlig Nøjagtighed, og i det hele hvilede der over Forestillingen en Forestaaelse og Opfattelse, selv af de mindre Roller, som bar Vidne om Tyskernes dybe Pietet over for deres klassiske Digtere, en Pietet, ingen saasandt vil beskylde noget dansk Theater for at udvise. — — —

Desværre fulgte »Don Carlos« efter »Røverne«. Valget af denne Tragedie var uheldigt, thi den laa over Selskabets Kræfter, og flere af Hovedrollerne vare utilfredsstillende besatte.

Med »Don Carlos« er Schillers Ungdomsdigtning endt. Overgangen til Jamben er fuldbyrdet, men den ungdommelige Frihedsbegejstring toner endnu i Posas Ord.

Tragedien er digtet under en Krise i Schillers Liv. Den 9. Maj 1784 havde han lært den unge, skønne Fru Charlotte v. Kalb at kende og var bleven lidenskabelig forelsket i hende. Digtet »Freigeisterei der Leidenschaft« stammer fra dette Tidspunkt, og Schiller syslede ogsaa med »Don Carlos« Oprindelig havde Tragedien været formet som et skarpt Angreb paa Inkvisitionen og Præsteværldet, men nu ændrer han det hele Anlæg. Kærligheden mellem Don Carlos og Dronningen danner Handlingens Alfa og Omega, Carlos bliver Schiller, Dronningen Charlotte, og Digteren kunde gøre sin Helts Ord: »Die Rechte meiner Liebe sind älter als die Formel am Altar« til sine egne. Imidlertid — Charlotte v. Kalb og Schiller maatte skilles, — hendes Mand vilde ikke længer taale, at de traf sammen; endnu i 1788

tænkte de paa at ægte hinanden, men Charlotte kunde ikke faa sit Ægteskab opløst.

Efter at være kommen til Ro hos Kørner i Dresden fuldendte Schiller Tragedien i en Form, forskellig fra de to paatænkte, og den nærmer sig nu til hin »anden Del af »Røverne««, som Schiller havde villet skrive — hin anden Del, hvor Modsætningerne delvis vare udjævnede. Marquis Posa voxer Carlos over Hovedet, han bliver Tragediens virkelige Helt. Han er Repræsentanten for den »politiske Idealisme«. Han varsler om de kommende Aarhundreder, hans Maal er Menneskelykke. Han spaar, at mildere Tidsrum vil oprinde og fortrænge Kong Philips Tider. Borgerlykke vil da gaa forsonet Arm i Arm med Fyrstestorhed. Og begejstret anraaber Posa Tyrannen at blive Forbilledet for det evige og sande, at gaa foran Evropas Konger og med et Pennestrøg skabe Verden paa ny: »Geben Sie Gedankenfreiheit!«

Marquis Posa er da Schillers Frihedshelt i egentligste Forstand, han er Frihedens Inkarnation, Helten i Tragedien, og hans idealistiske, varmblodige Tale til Kongen lyder som et Program.

»Don Carlos« hører ikke til Schillers' bedst gennemførte Tragedier, Handlingen — fuldstændig uhistorisk for Resten — synes til Slutning helt at gaa i Staa, og Posas' Fremgangsmaade, da han vil redde Carlos, er for bizar og usandsynlig. Naar saa tilmed Stykket beskæres saa stærkt, som det var Tilfældet paa Dagmartheatret, bliver Slutningen aldeles usammenhængende. De Scener, som vare bortskaarne, ere nogle af de mest effektrige og til Forstaaelsen mest nødvendige i hele Tragedien. Først Scenen, hvor den blinde Storinkvisitor stedes for Kongen, og det bestemmes, at Carlos skal være Ofret, og dernæst Slutningsepisoden, da Carlos tager Afsked med Dronningen, og Philip overrasker dem. Han overgiver Sønnen til Inkvisitionen med de Ord:

Cardinal, ich habe
Das meinige gethan. Thun Sie Das Ihre!«

Dette lød nu ganske meningsløst.

Beskæringen skadede ogsaa Skuespillerne. Hr. Kainz' Carlos var naturligvis en virkningsfuld Fremstilling, rig paa mesterlig opfattede Scener, men noget nyt udover Karl Moor og Ferdinand Walther ydedes ikke. Hr. Kainz synes at have ikke faa stereotype Bevægelser i sit Spil, den dirrende Arm anvender han overalt i sine Roller. Frk. Barkany spillede dygtigt som Prinsessen af Eboli, men Frk. Rosa Fasser tog usigelig tamt paa Dronningens Rolle. Hr. Kober udførte Kong Philip med en vis Rutine, Masken var karakteristisk nok, men Spillet var for traditionelt. Det gavner ikke Virkningen, at Skuespilleren ikke kan sige Ordet Hjærte uden strax at lægge Haanden pathetisk paa Brystets venstre Side. Hr. Kraussneck var absolut uheldig som Marquis Posa, og den store Scene med Kongen virkede derfor søvndyssende paa Tilskuerne. Her blev der givet Prøve paa slet tysk Skuespilkunst, her var heftige Gestus og Skrig. »Geben Sie Gedankenfreiheit« blev tordnet frem. Alle Posas herlige Repliker faldt virkningsløse til Jorden.

»Maria Stuart« gik bedre over Scenen end »Don Carlos«. Forkortelser var heldigt undgaaede, og Handlingen er ikke saa springende, som i de tidligere Tragedier.

»Maria Stuart« er maaske Schillers mindst heldige Tragedie. Den er lidet historisk, den politiske Baggrund er helt ladet ude af Betragtning, og Konflikten fremspringer af lav Misundelse og Hadefuldhed.

Den 9de Juni 1800 forelaa »Maria Stuart« fuldendt. Den var fra Schillers Side et Forsøg paa at nærme sig den antike Tragedie saa vidt, som det i den nyere Tid er muligt. Man ser kun Katastrofen: Maria er allerede i Fængsel, Henrettelsen forestaar, men hele Forhistorien — Maria i Skotland — er ganske forbigaaet. Schiller havde — som Hermann Hettner i sin udmærkede Literaturhistorie fremstiller — i et Brev til Goethe 1797 erklæret det for det egenlige Fortrin ved Sofokles' »Kong Ødipus«, at denne Tragedie kun er en tragisk Analyse, at den kun udvikler, hvad der ved dens Begyndelse var Kendsgærning. Nu mente Schiller i Maria Stuarts Skæbne at have fundet et Motiv, der egnede sig til en saadan Analyse. I Breve til Goethe fremstiller han, hvorledes Tragedien skal begynde med Domfældelsen. Katastrofen er strax i de første Scener klar, og Handlingen nærmer sig stadig til den. Det, som fremstilles er — siger Schiller — »Tilstanden«. Under stadige Studier af Sofokles, Evripides og Æschylos vinder Tragedien nu i Løbet af et Aarstid Form.

Den har sit væsenlige Fortrin i Skildringen af Maria. Hun er Indbegrebet af al kvindelig Skønhed. Hun har forbrudt sig haardt — hun har ladet sin Husbond Darnley skændig myrde — men hun har aflagt Bod derfor, og hendes Hjærte er rent. Hun jubler, da hun atter indaander den friske Luft, atter ser den dybe blaa Himmel og hører Fuglesangen i Havens Træer. Det Møde, som hun saa inderlig har ønsket og haabet saa meget af, og som nu finder Sted mellem hende og Dronning Elisabeth, bliver skæbnesvangert for hende. Hun henrives til at haane Elisabeth, kalder hende for en Bastard, en listig Gøglerske, saa alt Haab om Frelse knækkes, og hun gaar den visse Undergang i Møde. Magt sejrer over Skønhed. I denne Scene mellem de to Dronninger har Schiller — som Hettner siger — nærmet sig den »frygtelige tragiske Ironi, der er det gribende ved Sofokles' Kunst«.

Elisabeth hader ikke Maria, fordi hun er retmæssig Arving til Englands Trone, men fordi hun overstraaler hende i Skønhed. Skinsyge er det, som leder Elisabeth til at skille sig af med Medbejlerinden.

For Maria selv staar hendes tragiske Død som den vel sene, men sikkert rammende Straf for Ungdomsforbrydelsen, og i Nadverscenen erklærer hun, at hun er uskyldig i den Brøde, for hvilken hun nu skal lide Døden:

»Dog aldrig har med Forsæt eller Daad
jeg søgt at skade min Dødsfjendes Liv«[1].

---

[1]) Dansk Oversættelse af J. Johansen.

Hendes Skrivere have vidnet falsk. Men da Melvil spørger hende, om hun dør i Bevidsthed om sin Uskyldighed, svarer hun:

»Ved denne uforskyldte Død vil Gud
mig naadig lade sone gammel Blodskyld«.

Den poetiske Retfærdighed bliver ikke fyldestgjort — Skyld og Straf skal jo i Følge den gamle Regel forholde sig som Grund og Følge, og Marias Henrettelse kommer til at staa for Bevidstheden som »et Justitsmord«.

Som Mortimer overtraf Hr. Kainz alt, hvad han hidtil havde ydet. Han gav et helstøbt Billede af den katolske Sværmer, Fanatismen lyste ham formelig ud af Øjnene, da han hylder Dronningen. Havescenen i tredje Akt var Glanspunktet. Digteren har selv angivet Mortimers Sindstilstand: »Med vilde Blikke, med et Udtryk af stille Vanvid«. Han meddeler Maria, hvad han og Vennerne have besluttet. De have modtaget Dødssakramentet og ere rede til den sidste Rejse. De vil trænge ind i Slottet ved Nattetid, myrde Vagterne, ja Mortimers Onkel skal falde, selv Dronning Elisabeth, hvis det fordres. Mortimer udraaber:

»Vort Liv er
kun et Moment, og Døden er kun et.
Man slæbe mig til Tyburn; Led for Led
man sønderrive mig med glødende Tænger!
Naar dig, Hjærtelskede, jeg kun omfavner —«

Saa opfordrer Mortimer Maria til at nyde Lykken. Hendes vidunderlige Skønhed bringer ham til at glemme hver Fare, selv Bødlens Økse. Han trykker hende hæftigt til sig og udbryder:

»Du er ikke kold!
For Strænghed har dig Verden ej anklaget.
De hede Elskovsbønner kan dig røre!
Du gjorde Sangeren Rizzio lykkelig,
og af Jarl Bothwell lod du dig bortføre«.

Hvis hun kun kan vindes ved Tvang og Frygt, saa skal hun ogsaa skælve for ham.

Lidenskab, utæmmelig Lidenskab prægede Kainz' Spil fra først til sidst i denne Scene. Her var ingen matte Punkter, alt var helstøbt, totalt gennemført, det var den store lutrende og befriende Kunst, som uimodstaaelig lød fra Scenen.

Glimrende var ogsaa Mortimers sidste Scene, da Leister lader ham arrestere som Statsforbryder. Hvilken storladen Pathos lagde han ikke i disse Ord:

»Og i de sidste Øjeblikke skal
mit Hjærte aabne sig, min Tunge løses!
Forbandet være de, der har forraadt
den sande Tro og deres sande Dronning!
Der troløst fra den jordiske Maria
sig vendte bort, som fra den himmelske,
og solgte sig til denne falske Dronning«.

Saa gennemborer han sig med Dolken under Udraabet:

»Du hellige Maria bed for mig
og tag mig til dig hist i Himlens Eden!«

Med Undtagelse af Hr. Arendt, der spillede smagfuldt og behersket som Grev Leicester, stod de øvrige rollehavende langt tilbage. Frk. Giers' Maria Stuart var ganske forfejlet, usand i sin Deklamation, grim i Gestus. Frk. Storm manglede Evner til at fremstille den mægtige Dronning Elisabeth, og Hr. Kober ydede intet nyt som Burleigh; denne Skuespillers Rutine hjælper ham imidlertid gennem alle Roller. — — —

Foruden de ovenfor omtalte Tragedier har det tyske Skuespilselskab opført en Række nyere tyske Lystspil, enkelte ukendte herhjemme. Af det øvrige Repertoire er der her kun Anledning til kort at dvæle ved Opførelsen af »Galeotto«, Paul Lindaus Bearbejdelse af José Echegarays Drama »El gran Galeotto«. Stykket blev som bekendt sidste Vinter opført paa Dagmartheatret i Erik Bøghs Bearbejdelse (»Alverden«), men gjorde mærkværdig nok ingen Lykke. Ti Dramaet er scenisk virkningsfuldt, om det end ikke bunder dybt. Lindau har sikkert ikke forbedret det. De spanske Vers ere vegne for den dagligdags Prosa, den oprindelige Form er brudt. Udførelsen var — med Undtagelse af Hr. Kainz og tildels Hr. Nollet — lidet heldig. Frk. Giers ødelagde i Bund og Grund Julias Rolle ved sit talentløse Spil, og hverken Frk. Hausmann eller Hr. Körner hævede sig over det almindelige, som Mercedes og Don Severo. Derimod ydede Hr. Kainz som Ernesto fuldendt Kunst. De mindste Enkeltheder kom til deres Ret, alene Oplæsningen af Digtet om Lancelot og Galeotto (udeladt i den danske Bearbejdelse) var et lille Mesterværk. Den Energi og Spænstighed, som bar Kainz' Spil frem, brød intetsteds fyldigere igennem end i tredje Akt: Ernesto vinder ligesom Livslyst paany. Han har ikke fordum elsket Julia, han har altid æret hende som sin Velgørers Hustru, og hun har været sin Husbond trofast. Men »man« har ligefrem tvunget dem sammen, smeddet dem sammen med djævelske Rænker, og derfor tilhøre de nu med Rette hinanden. Ernesto hæver stolt sit Hoved. I harmfulde, lidenskabelige Ord forekaster han Bagtalerne deres Skyld, og ved hans Arm forlader Julia sit tidligere Hjem. I denne Scene var Kainz stor. Kunstnerens Spil var ægte, som ingen Sinde før, uden falsk Deklamation, behersket af Følelsen i al sin Fylde, den ægte, lødige Følelse. Hr. Nollets spillede flinkt som Don Manuel, om han end i 2den Akt lod sig rive med af sit Hang til larmende Deklamation. — — —

Gæstespillet er da endt, og det kunstneriske Udbytte har nærmest svaret til Forventningerne. Schillers Tragedier, som vor første Scene ikke kan spille, har vundet nyt Liv paa Scenen ved en genial Kunstners Tolkning. Nu var det at ønske, at god tysk Skuespilkunst maatte faa en gavnlig Indflydelse paa vor danske. Medens dansk Literatur og Malerkunst stadig har modtaget befrugtende Impulser

udefra, fra de store Kulturlande, har vor Skuespilkunst været exklusiv national, støttende sig til den hjemlige Tradition. Kunde nu det kgl. Theaters Kunstnere af de fremmede Skuespillere lære den tragiske Kunsts Hemmelighed, at lægge Vægt paa en fast Skole og en større Lidenskab i Spillet, kortsagt lære de store Følelsers Kunst at kende, uden at henfalde til en falsk og tilløjet Pathos, hvad vilde saa ikke være vundet! Og vore Privattheatre? Ja kunde de kun indse, at tyske Farcer og Lystspil ere ægte tysk nationale, men paa Dansk usmagelige og bør skys som Pesten, var allerede meget naaet.

Dog, man maa vel være beskeden, ikke haabe og ikke fordre. Vi har et hjemligt Kineseri — og dets Mur er saasandt ikke let at bryde.

Carl Behrens.

Til Holger Drachmann.

Vi hilste paa Ungdommens Sanger
Med Hurraraab i det gyldne Gry,
Der var Gjæring, og Tiden var svanger,
Vi følte, nu kom det — det ny,
Og vi skued dig stolt, som en Konge til Hest,
Med Lokkerne løst i den boltrende Blæst,
Og vi hørte, det klang under Hovene,
Saa at Ekkoet sang gjennem Skovene.

Det var Foraar, hvor Fuglene synge
I dugfrisk Duft over Mark og Vang,
Og der fulgte den gladeste Klynge
Fuld af Længsel og higende Trang,
Ikke Aandens Aborter med Haarene graa,
Ej Studenter af dem med Kokarderne paa,
Nej, man kjendte det strax gjennem Tonerne,
Det var Ungdom, der fylked Sektionerne.

Om det ny gjennem Tider og Tanker
Lod Du Sangens Lyd over Landet gaa,
Og det skreg bag de faldende Skranker,
Da de hørte dig Strængene slaa,
Og de gamle, de trued med rystende Haand
Ad den nye Tid og den vaagnende Aand,
Og det dirrede i Pensionisterne,
Da Du malte paa Vers Socialisterne.

Den stod sluttet til Kampen belavet,
Denne Skare med Ungdommens Friskhed i Gjem,
Og det bruste som Sange ved Havet,
Da den blæste til Angrebet frem,
Og vi øjned dig midt under Sværdenes Gny,
Da Du svang dig saa kjækt som en Glente i Sky,
Og de gyste og sænkede Lanserne,
De, der stod som de sidste paa Skanserne.

Men da var det, som tabte Du Lampen,
Som Malmet var i din Stemme brudt,
Og flyed Du end ikke Kampen,
Det var dog med Kraften slut,
Og skjønt Du jo Slotte bag Maanen fandt,
Og skjønt Du Prinsesser og Riger vandt,
Var det knap, at man mærked, Du kæmpede,
Melodierne blev jo saa dæmpede.

Og saa var det, Du rejste til Brügge,
Det franske Ostende, det hued dig ej,
Men ak, Du tog endnu et Stykke
Af Sted ad den samme Vej,
Og Strængene nynned din Svanesang,
Paa Graven staar nu: »Der var engang«, —
Nu ses Du i Garderhøjsrøgelse
Af din Fortid et ynkeligt Spøgelse.

Vi hilste paa Ungdommens Sanger
Med Hurraraab i det gyldne Gry,
Der var Gjæring, og Tiden var svanger,
Vi følte, nu kom det — det ny,
Og vi skued dig stolt paa din fyrige Hest
Med Lokkerne løst i den boltrende Blæst,
Dig, — der nu dekoreret af Kongerne
Er ble'et Frøkenpoet for Salonerne.

Marcus Wesenberg.

Moderne Digtning.

Tilbageblik og Fremblik.

> Thi det moderne er ikke det døgnagtige, men selve Livets Flamme, Livsgnisten, Idesjælen i en Tidsalder.
>
> Georg Brandes.

De sidste femten Aar har i vor Literatur frembudt det sørgelige Skue af en stor poetisk Strømning, der pludselig, næsten voldsomt, reiser sig og tager Fart, men efter et stakket Løb stopper op, for saa langsomt og uhjælpelig at sive ud i Sandet. Næppe vil mange nægte, at der for Øjeblikket kun er ringe Grøde i Literaturen herhjemme og ringe Interesse hos Publikum for den. Derfor synes Virkeligheden lidet at retfærdiggjøre Georg Brandes' Ord, naar han endnu i 1886, efter Paavisningen af »Aladdin«s inderlige Sammenhæng med sin Tid, fortsætter: »Og netop saa dybe, saa vidtforgrenede Rødder har den aandelige Bevægelse, der, afløsende Romantiken, først optraadte i Danmark i Begyndelsen af Halvfjerdserne, og som nu omspænder ogsaa Norge og Sverig. Ogsaa den er et Udtryk for en hel Tidsalders ypperste Kultur«. Thi er en Tid overhovedet aandelig vaagen — og hvormange flere Kræfter end Kampen for den materielle Tilværelse lægger Beslag paa nu end før, vil ingen frakende vor Tid et ejendommeligt og stærkt aandeligt Liv —, da kan Literaturens ringe Betydning netop kun forklares ved, at den ikke er Talerøret for, hvad der bevæger Sindene og derfor omvendt heller ikke faar Sindene i Tale og bevæger dem. For kortsynede faar det derved Udseende af, at den Bølgereisning, Georg Brandes' Fremtræden skabte i vort Aandsliv, kun var en Storm i et Glas Vand.

Mig forekommer Sagen at være denne, at det Korn, som nu modnes paa Literaturens Mark, er ikke Frugten af Brandes

Livsværk, og dette maa ikke dømmes efter den. Sæden, som lagdes ned i Halvfjerdsaarenes Begyndelse, spirer endnu i Jorden; men det var ikke for den Digtning, der nu af den toneangivende Kritik knæsættes som den eneste ægte, moderne, det var ikke for og om den, at Kampen i sin Tid toges op.

Den nøgterne Virkelighedsskildring — det er, hvad mer eller mindre udelukkende vore moderne Fortælleres Kunst tilstræber. Men behøvedes der nogen Revolution i vort aandelige Liv for at skaffe den Borgerret i dansk Literatur? Ganske af sig selv havde vor Prosafortælling fra 50erne og 60erne udviklet sig her henimod; om nogen ny Skole eller enddog et nyt poetisk Princip er det her umuligt at tale. Fra det Heiberg-Hertzske Lystspil, Hverdagshistorierne og Poul Møllers og Blichers Noveller danner Bøger som »Min Broders Levnet«, »Phantasterne« og Goldschmidts Fortællinger en Overgang. Og behøvedes der noget »Gennembrud« for en Schandorph, en Pontoppidan, der saa let kan følge deres Ahner tilbage i vor Literatur og staar i saa nært Slægtskab til Nationens naturlige Gemyt? Eller har ikke en Lie ganske følgerigtig voxet sig frem den lange Vei fra det, han var, til det, han er?

Hvorledes vilde desuden et saa rent literært Spørgsmaal: Idealisme — Realisme kunne kalde en hel Slægt, enddog i en temmelig uliterær Tid, »Vagt i Gevær«? Og galdt mon de Unges Enthusiasme dengang Tilladelsen eller Opfordringen til at se paa Livet om dem og tegne det af »trofast« og »ærlig«, som den danske Malerskole saa længe havde forsøgt det?

Brandes' Kamp var en dobbelt Kamp: først og fremmest en Kamp for at lede de moderne radikale Idestrømninger ind i vort Aandsliv, men samtidig søgte han, særlig som Literærkritiker, at skabe en Genfødelse i Literaturen, ved at kræve af den, at den traadte i Forhold til Tidens Liv, lod sig befrugte af dens ny Tanker og Stemninger, »satte«, som de plumpt misforstaaede Ord lød, »Tidens Problemer under Debat«. Selve den reale Strid mellem den ny og den gamle Livsanskuelse er siden da standende paa alle Aandslivets Gebeter, i Videnskab og Politik, i det religiøse og sociale Liv, og sikkert har vor Aandsverden aldrig før i samme Tidsspand undergaaet saa grundige Forandringer, som i den sidste Snes Aar. I denne sjælelige Omvæltning koncentrerer det moderne Aandsliv sig; og alt, hvad der slaar sine Rødder i den, grønnes livsfrodig.

Men medens Kampen snart førtes over paa Politikens Omraade, staar den æstetiske Literatur ikke mer i noget nært Forhold til Tidens aandelige Brydninger; kun enkelte af Periodens ypperste Værker: »Niels Lyhne«, Ibsens og Bjørnsons Skuespil kan siges at være født af dem; ellers har Digtningen — efter en umoden og upoetisk Tendensliteratur, der misbrugte Brandes' Formaal til at karikere Ibsen, — meget snart ladet »Problemer« været Problemer og mer og mer udviklet sig henimod den blot refererende Realisme.

Ganske sikkert har nu denne Retning sine dybe Rødder i Tiden. Ligesaa dybt Positivismen bunder i Aarhundredet, ligesaa rodfæstet lever den realistiske Bevægelse i Poesien.

Den maa ses paa Bagggrund af de forudgaaende mægtige, idealistiske Bevægelser. Det 18de Aarhundrede troede med et Slag at kunne skabe Verden om efter sin Hjernes Krav. Menneskeaanden løsriver sig kækt fra, hvad der er, og bygger op derimod sine Idealers: bør være; i skøn Tro paa Menneskeviljens Almagt erklæres alle Mennesker for fri og lige fra hin 4de Augustnat, og alt maa feies bort, at »den evige Freds« Rige strax kan oprinde. Det var Revolutionens Blodherredømme og Napoleons Kanoner, som grundig rev Slægten ud af disse Illusioner. Saa lidet magtede altsaa »Fornuften« og Menneskeviljen over Naturen og de historiske Forhold! Saa uimodtagelig var Virkeligheden for »Ideen«! En vaagnende dyb Forstaaelse af det historiske og af Menneskenaturen, og en lammende Fatalisme er Frugten af disse Erfaringer. Men efter at et Slægtled har forblødt af sine Illusioners Banesaar, Rénés og Adolphes Slægt, tager den indgroede Higen igen Fart; vil Bjerget ikke komme til Muhamed, ɔ: Hjernernes Drømme og Hjerternes Længsler ikke voxe ud i Virkeligheden, saa flygter Aanden fra den trange og uhandlelige Virkelighed bort til de Riger, hvor den alene er Selvhersker, bygger sig en Videnskab og en Verdensanskuelse ud af Hjernens Spekulation og skaber sig af sin Fantasi en ideal, poetisk Verden, den romantiske Digtning.

Men herimod danner der sig fra Aarhundredets Midte en Modstrømning. I Længden kunde Romantiken ikke trives midt i det 19de Aarhundredes brede Dagslys. Det materielle Livs mægtige Opsving gav ved Jernbaner, Telegrafer, alle Slags Maskiner, den ydre Verden et helt nyt Udseende, der nødvendig maatte drage Interesserne hen mod sig; helt nye Samfundslag

med friskt nyt Blod løftes op til Deltagelse i Aandskulturen og paatrykker den et nyt Præg; de mægtige Erobringer, Naturerkendelsen gør, fæstner mer og mer i Sindene et sammenhængende og klart Verdensbillede, som forjager Mysterierne og indskrænker Fantasiens fri Tumleplads. Jo mere man kender og forstaar Virkeligheden, og jo klarere Fornuften fatter Nødvendigheden og Sammenhængen i den, desto sværere har vi ved at gaa ind paa Indbildningskraftens og vore Ønskers og Ideers vilkaarlige Omdigtning.

Og Tidens Interesse vender sig helt over til at erkende, hvad der er. Man har lært, at kun ved at anerkende Kendsgerningerne, forstaa dem og anvende dem, kan man forandre og overvinde Verden; jo mere Samarbeidet bliver Betingelsen for at udrette noget, des mere bliver det at kende det Samfund, man lever i, en Magt for den Enkelte. Gang efter Gang er Theoriers og Fantasiers skønneste Luftslotte blæst omkuld ved Virkelighedens første Pust; og jo mere Fantasilivet har næret Sindenes Unøjsomhed, des graaere og dumpere maatte det virkelige Liv forekomme, og dets Skygger faldt i Længden forstyrrende ind i den lyse Idéverden; — indtil Sindene, udpinte af at bygge altid ud af sig selv med det gamle, magre Stof, kom til at hungre — navnlig de, der kom med nyt, friskt Blod ind i Aandskulturen — fra Ideernes tynde Luft mod Jordens varme, rige Liv, og kloge af bittre Skuffelser, efterhaanden kom til at sky alt, hvad der lugtede af Fantasi og Spekulation som »Digt og forbandet Løgn« og tørstig søgte tilbage mod Virkeligheden.

Denne forandrede Aandsretning afsætter i Literaturen Realismen. Lad os forstaa Livet og Verden, lad os rette alle de falske Forestillinger, vi gaar om med, og se Tingene, som de er! Saa lider vi ikke Drømmerens Skuffelser, men kan tvertimod selv beherske Livet. Og vi er vant til livlig Omgang med Mennesker, og nysgerrig efter at underholdes om Livet om os og forøge vort Bekendtskabs Portrætgalleri. Dette leder til sobert Virkelighedsstudie, til upersonlig Sandfærdighed og Anskuelighed i Digtekunsten. Hvem har desuden længer Hjerne til at opfinde Æventyr, og hvem bevæges af, hvad man hele Tiden maa sige sig selv, ikke kan være sandt?

Dog Tidens finere og dybere Aander nøjes ikke med Virkelighedsbilleder alene, men vil endvidere opløse og gennemskue dem. Tidens Intelligents er helt analytisk. Den overordentlig forøgede

og ændrede Forestillingsmængde lader sig endnu ikke energisk sammenfatte og sammensmelte i store, hele Verdensbilleder; istedet derfor virker det rige Erfaringsstof opløsende paa hver konkret Forestilling, idet Enkeltelementerne drages hver til sin Side af andre Forbindelser, hvori de har staaet i andre, tidligere Forestillinger. Saaledes trevles Livets Fænomener op med en Art nervøs Pilfingrethed: dette danner den analytisk forklarende Virkelighedsskildring. En Flaubert og Goncourt sønderlemme Sjælelivets Processer i de enkelte Drivfjædre, Zola opløser ethvert Sanseindtryk i alle dets hver for sig umærkelige Componenter, og imedens dør den levende Virkelighed og det fulde Virkelighedsindtryk bort i deres Kunsts Hænder. — Og hvad er der saa »indeni«? »bagved«? Mest blot mechaniske eller lave dyriske Rørelser. Vi lader os ikke længer narre og er paa Post mod egne Illusioner; men kanhænde er det ogsaa et indgroet Nag over Unøjsomhedens lidte Skuffelser, der hindrer os i at se Livet med retfærdige Øjne.

Alt dette hænger sammen: Stræben mod sober, upersonlig Gengivelse, Hanget til Analyse og Pessimismen; disse samme Behov i Tiden, hvoraf Realismen (for af Nemhedshensyn at bekvemme sig til dette Slagord) er udsprungen, dem tilfredsstiller ogsaa omvendt denne Digtning. Og tillige har Interessen mer og mer vendt sig til den kunstneriske Udførelse. Jo mere overlegent man staar overfor Stoffet, og jo mindre Vægt man lægger paa Poesiens illuderende Kraft, des mere vil naturlig baade for den skabende og den nydende Synspunktet være det rent kunstneriske. Saaledes er det kommen til, at Forfatterne næsten tager Æmnerne i Flæng, som en Opgave de stiller deres Virtuositet, undertiden søgende utaknemlige Stoffer som en »tour de force«. Og Læseren sammenholder koldblodig det læste med Virkeligheden, genkender med Tilfredshed og dømmer, om »det er godt gjort«.

— Men er det egentlig Glæden over, hvor »godt det er gjort«, som er Hovedsagen i den Sindsbevægelse, vi føler ved Michel-Angelos »Unge Fange« eller ved Goethes Digte?

Og det sker, at Værker, hvori Retningens Stræben er dreven til stor Fuldkommenhed, Værker, som er baade »ærlige« og »rigtige« og »grundige«, dem gider Folk knap læse. Og at Forfattere som Kielland og Lie bliver ivrig dyrkede, ikke for deres realistiske Dyder, men netop for alt det, der gør deres

Digtning lidt »uægte« og »uvederhæftig« i de rettroendes Øjne. Og det hændes, at der kommer et Værk, som nu sidst »Rosmerholm«, der af den moderne Kritik fornægtes og følgerigtig maa fornægtes, fordi det paa hver Linie forkynder sig som blot Construction ud af en Hjerne, efter visse Ideer og Stemninger, uden et Forsøg paa sober Virkelighedstegning —. og som saa vækker en Bevægelse og Genklang i Sindene, ved Siden af hvilken »Retningens« Husflidsprodukter maa synes stendøde.

Det viser sig da, at Realismen dog ikke var Slægtens sidste Ord; at den rummer i sig andre Aandskræfter end dem, hvortil den nuværende Literatur taler. Denne Ungdom bestaar ikke alene af trætte Tilskuernaturer, der, uden selv at ville noget, more sig med at studere Livet og »Menneskeplantens« Varieteter. Den lever sit Liv, med egne Følelser og egne Skæbner, egne Længsler og Planer. Og nærer den ingen Drømme i sin Hjerne, bærer ikke ogsaa den Tro til visse Idealer? Tidens Aandsliv havde — saà vi — sin Arne i Kamp og Brydning; hvorfor spirer Digtningen da ikke frem af Tidens eget Liv?

Først er der visse fællesmenneskelige Følelser, der kommer igen i den ene Slægts Liv, som i den andens. En blot refererende Digtning kan beskrive og analysere disse Sjæleprocesser; men den giver dem ikke Luft paa umiddelbar, lyrisk Vis. Vaar efter Vaar grønnes Markerne og kviddrer det i Bøgegrenene, og hvert Efteraar daler Blad paa Blad fra Træernes Krone. Men hvert Foraar og hver Høst kalder nye Hymner, nye Klager af Menneskenes Bryst. Og en Slægt voxer op som den anden, kæmper og elsker, skuffes og segner; men hver fortæller som ny sine Skæbner i sin Digtning og Kunst. Men skal da denne Slægt leve sit Liv og dø sin Død uden at føle Trang til at meddele sig til nogen? Nu gaa vore Poeter om og observere og notere og sanke møjsommelig Stumper af »Virkelighed« sammen for at tømre Mannekinner, som de dog siden maa inddigte et sjæleligt Liv, de henter ud af dem selv. Men har de da intet selv paa Hjerte? Hvorfor giver de dem ikke kækt og frit deres egne Stemninger i Vold, skriver ud af deres fulde Hjerte, hvad de selv har følt og tænkt og villet, og tegner modig en Verden, som deres Drømme har bygget sig den op, og som deres vexlende Stemninger farve den. Til syvende og sidst naar de dog aldrig alligevel ud over dem selv til den »ægte« Virkelighed; men søger de ikke deres Stof udenfor, men

i den levende Kilde i dem selv, saa véd de ialfald, at deres Værk har Livet i sig, at Tidens eget Hjerteslag igennem dem banker i det; og om det saa ikke skulde »ligne«! ligner det da ikke den Slægts Grundstemninger, de Hjerners Drømme, de Hjerters Angst og Længsler, hvoraf det er rundet? Og er det saa ikke Virkelighed?

Man kunde opstille den Lov, at det, som fødes først af en Digtning, Spiren, hvoraf Værket voxer, det er netop det samme, som vækker stærkest Liv og bliver tilbage i Læseren af Digtet. Saavist som nu vort inderligste og intenseste Liv ikke leves i Modtagelsen af ydre, spredte Virkelighedsindtryk, men i fulde, ud af os selv skabte Følelser og Tanker, saa vist maa ogsaa den virkelig store Kunst have sit Udgangspunkt ikke i hine, men i disse.

Stærk personlig Stemning — det er det ene fornødne for at skabe en moderne Digtning. Men hvor skulde et Sjæleliv, der er vendt udad mod Stofoptagen, opløst af Selvreflexion og Analyse, tilmed lammet af Pessimisme — og det var jo den Aandsretning, hvoraf Realismen var fremspiret — hvor skulde det kunne samle og sammensmelte de splittede Følelser og opløste Forestillinger i fælles, fulde, sluttede Stemninger?

Men der er andre Retninger i Tiden. I den Enkeltes Liv, som i Slægtens, er der Perioder, hvor Sjælen tilsyneladende ligger brak, uden at frembringe noget, men suger Næring, nyt Stof fra Omverdenen, og i stille, indre Gæring omskaber det Materiale og de Redskaber, hvormed den saa i andre Perioder udfolder en rig, produktiv Virksomhed, idet den ud af sit Indre skaber i sluttet Kraft store Lidenskaber, nye Tanker, stærkere Viljesbeslutninger. Hidtil har vor Tid mest været af den første Art, men der er andre Retninger i Menneskeaanden, som aldrig dør ud: en evig Trang til Organisation, der er den ene Pol i alt organisk Liv, en sammenføjende, produktiv Kraft, den, som har skabt alle Fortidens Religioner og frembringer Slægternes skiftende Verdensanskuelser og Filosoffernes Systemer, den samme hemmelighedsfulde Bygmester, der har tømret alle de sociale Livsformer og overalt skaber de store samlede Bevægelser i Historien, og den samme er det, som frembringer alle Kunstens og Digtningens store Fantasiskabninger.

Og denne Aand sover heller ikke i vor Tid. Er denne en Tvivlens og Analysens og Stofoptagningens Tid, saa er den

derved tillige Forberedelsen, ja Begyndelsen til en Troens, en Synthesens og Frembringelsens. En hver ærlig Tvivl er tillige en Bekræftelse. Tvivler Slægten paa Samfundsbaandenes og Livsformernes Berettigelse, saa bekræfter den ved denne Tvivl Værdien af Menneskeviljens Frihed og maaler Berettigelsen med en Maalestok, den tror paa. Og løsner Analysen alle de tilvante Forbindelser mellem vore Forestillinger og lammer derved Livets Gang, saa fæstner denne Analyse just des stærkere de ikke tilfældige Forbindelser, som har deres Rod i selve Tingenes virkelige Sammenhøren, og skaber saaledes nye, rigtigere, mere til Virkeligheden og Livets Tarv svarende Syntheser — om dette filosofiske Udtryk tillades mig — i de gamles Sted; og slaas ét Verdensbillede og én Art Livsførelse itu, bygges istedet op en varagtigere Verdensanskuelse og en sundere og mere fuldkommen Maade at leve Livet paa. — Den moderne Naturerkendelse har væltet mange Dogmer, sat Tvivl og Uvished paa mange Punkter istedetfor Tro og Sikkerhed; men den vil efterhaanden nedfælde i Sjælen andre fuldt saa faste og betryggende Trossætninger at leve og bygge paa; og har end den større Fortrolighed med, og større Respekt for Virkelighedens Sammenhæng paa mange Maader stækket og omgrænset Fantasiens fri Flugt, saa har netop Opløsningen af alle blot paa snever Erfaring beroende Forbindelser mellem Forestillinger og det store ny Forestillingsstof skabt en Mulighedsrigdom, navnlig paa Sjælelivets Omraade, som vil give Fantasien et helt nyt Sving.

Og som paa Erkendelsens Gebet, saaledes vil der ogsaa i Følelses- og Viljeslivet udvikles en ny Produktivitet, alt eftersom den nuværende Gæring klarer sig, de ny Ideer og Anskuelser bliver til Kød og Blod i Menneskene, flyder sammen i vage, men levende Stemninger eller forener sig i stærke Følelser og klare Drømme. Og da vil Slægten ogsaa, fra en blot forstaaende og dømmende Slægt, blive en fordrende og villende Slægt; den vil fæstne sine Længsler i bestemte Idealer og forme sin Stræben i bestemte Krav. Men først da er Slægten moden for en stor moderne, virkelig skabende Digtning, den som Brandes fordrede, men fordrede førend den helt nye Aandsluft endnu kunde udklække Kunstens fine Blomst.

Medens den realistiske Digtning, naar den virkelig gør Alvor af kun at øse af Virkeligheden, aldrig kan naa til at

skabe virkelig Sammenhæng, men maa nøjes med de Brudstykker, som Livet alene giver os, og medens denne Literatur mer og mer gør Stoffet til Bisagen og Kunstformen til Maalet — hvorved Kunsten virkelig bliver blot »Leg« —, saa er al virkelig stor Digtekunst først og fremmest stoflig, og Kunsten blot Meddelelsen af dette Stof, og er al stor Digtning Sammenhæng, en sammenhængende Skaben; thi just Heltudførthed, fuld Forstaaelse, søger vor Skønhedssans. Det moderne Livs stærkeste ejendommeligste Stemninger og Tanker vil i fantasirige Hjerner skabe sig om i Menneskeskikkelser og Livsskæbner, der enten de nu ligner Virkeligheden eller ei (men den voxende Fortrolighed med Livets Love vil af sig selv bringe disse til Anvendelse, ogsaa i Fantasiens Verden), ere fuldbaarne Børn af Hjernernes Drømme og Hjerternes Krav. Og Digterens Kunst vil aldeles ikke — som nu efter Kunstens Katekismus —, gaa ud paa enten Ærlighed eller Sanddruhed, men alene paa at gøre Virkning ɔ: sætte Læserens Sind i de Sindsbevægelser og fylde det med de Billeder og Forestillinger, som Digtets Idé kræver. Dette er den rette Kunst: med lydhør Forstaaelse af Sjælelivets Økonomi at kunne haandtere Læsernes Sind, forme det efter sit Lune, spille hvad Melodier, man vil, paa dets Toneregister.

Men netop for at kunne dette, maa Digtningen staa i en saa inderlig Pagt med Tidens Sjæleliv. Deri bestaar dens Modernethed, — ikke i at den viser os »vore egne Vinduer« — thi hvem ved om ikke ogsaa en historisk Digtning eller en symbolsk, æventyrlig var mulig igen? —, men deri, at den bær i sig det moderne Nervelivs ejendommelige Tempo og ejendommelige Melodi, fordi den ler med vor Latter og græder vor Graad, fordi Sol og Skygge i den leger samme hastig skiftende Leg, som i vor egen Sjæl, fordi vi kender i den vort eget urolige, febrile og spredte Livs Bølgegang, og fordi den forkynder vor Slægts ejendommelige Opfattelse af Livet og Verden.

Derfor vil denne Kunst ogsaa skabe nye Skønhedsformer, afpassede efter vore Nerver og vor Smag. Vor Tids udviklede og sammensatte Sjæleliv bevæger sig ikke i de enkelte og store Bølger, som forrige Tiders; det er ikke de store simple Følelser: Had, Kærlighed, Sorg, Vrede, Jubel, som skifte i os, men fortrinsvis de sære, blandede Stemninger, der synes graa og udjævnede udadtil, men for modtageligere Nerver netop er uendelig rigere, mangfoldigere og finere. Saaledes ogsaa vort Øje: det

søger fra de grelt skrigende, usammensatte Farver til de doucere og blandede Mellemfarver. Men derfor vil ogsaa Kunsten vælge Farverne — den ydre Verdens, som Sjælelivets — med en anden Smag end tidligere Tiders Kunst: den vil ikke tegne Livet med Tragediens Sort i Sort eller Satirens Galdegrønt eller Lyrikens traditionelle Farveskala; men vil male Livet i de nuancerige Farvetoner, i de sære Stemningsblandinger, hvori vore Nerver leve det og som vor Smag ynder det.

Og ligesom Tidens Aandsliv, vil denne Kunst ganske naturlig koncentrere sig om visse store Livsspørgsmaal; og derved træde i det Forhold til Tidens Kamp, som Georg Brandes fordrede. Det er ved at gaa op for Slægten, at Politiken endnu ikke er denne Kamps rette Forum. Fra Kampen om de ydre Institutioner trækker man sig nærmere og nærmere ind til »Hjernernes Kamp«: det er ikke længer det sociale Livs Udenværker og øverste Krone, man rokker ved; nei! det er selve den Enkeltes Livs og det menneskelige Samlivs Grund, man roder op i; og Radikalismen gaar hver Enkelt saa forunderlig nær paa Livet med Spørgsmaalene om, hvordan Livet skal leves. Og disse Problemer vil en virkelig moderne Digtning nødvendigvis for Alvor »sætte under Debat«, — ikke for at gaa ud over Kunstens Grænser og bevidst og koldblodig bruge Kunstformen til at fremkalde praktiske, uæstetiske Følelser hos Læseren, ikke for at docere og bevise — men i den Forstand, hvori Brandes i sin Tid tog Ordet, nemlig som det stemningsbevægede, hensigtsløse Udslag af, hvad der bevæger og optager Sindene og derved ogsaa lever i vor Fantasi — ligesom Dagens Gerning og vaagne Tanker gaar igen i Nattens mest fantastiske Drømme.

Der er Folk, som anser Kunsten for et unyttigt Legetøj, uværdigt for Alvorsmænd, som Tiden nu vil voxe fra, eller højst vil ynde som et Krydderi til Rigmandens Bord. Men Enhver, som i Kunst og Poesi ser den aandelige Kulturudviklings fineste Blomster, nogle af det menneskelige Hjernelivs rigeste og højeste Livsytringer, han maa mistrøstig søge bort fra vor ufrugtbare Tid til ældre Tiders rigere Flora, eller speide ængstelig efter ethvert Tegn i Fremtiden paa en Fornyelse af Digtekunsten. Skulde det virkelig gro i Tiden til en ny, stor Digtning? Eller har Ønsket og Haabet blot avlet en øjeblikkelig gøglende Synsvilde?

Vald. Vedel.

„Zu den Hunden übergegangen".

Et Slutningskapitel.

— — —

Og endelig kom Bogen ud.
Den med et rimet Forord var forsynet,
hvor han fortrød det kaade Brud:
den Gang han ungdomshæftig rynked Brynet
og langede Kritiken én i Synet,
end førend den fik vejet og forkastet;
af Lidenskab han havde gnistret, lynet
— det var, tilstod han nu, lidt vel forhastet.
Den unge æsker altid Kamp og Krig;
det var forbi, nu var han Mand og moden;
han stamped ej mod Braadden mer med Foden,
men rakte fredsæl Haanden til Forlig.
Hans Tro paa Fædreland, paa Arne, Gud
nu havde bragt hans Sang i rette Gænge,
med syndig Haand han ikke vilde flænge
af Kampbegær den stille Lykkes Skrud,
han vilde anslaa dybe, ædle Strænge.

Hans Bog kom ud. Det vared ikke længe,
før rundt i Pressen lød Salutens Skud.
Som én, der tumled træt paa vilde Vande
og kysser sine Fædres flade Strande,
som den forlorne Søn, der føler Anger,
i Havn blev mildt han ført af Pressens Pram.
Ja selv en Kritiker med Brask og Bram
fik hurtig gjort ham til »vor største Sanger«.

Anmeldelsen fra denne Recenscent
blandt andet lød: »Hans mægtige Talent,
som nu et fyldigt Udtryk sig har givet,
forlængst vi have sét og anerkendt,
og det beror kun paa hans Syn paa Livet,
der var for ungt, frivolt og let,
naar man med ethisk Alvor saa' paa Tingen
— vi sige: derfor tabte han sin Ret
og anerkendtes offenlig af ingen.

Dog var der mangen prægtig Perle i
hans første varme Ungdoms Poesi;
»Til Clara«, »Foraar« og »Nu kommer vi!«
os viser ej Talent blot, men Geni.
Han er i disse Digte stor,
man føler, følger hvert et Ord,
man maa beundre mod sit »Vil« og Vidende;
hvor Synd, det er imod Moralen stridende!
Men nu hans Aand er bleven Evnen værdig,
og med den første Digtning er han færdig.
Den nyanslaa'de Tone i hans Sang
vil hæve ham til allerførste Rang«.

Paa dette gav en anden Svar:
Han delte ej D'Herrers Mening,
han ønsked, man sig gjorde klar,
om ej det nye Omslag var Forbéning,
Depravation. En af de stolte Sange,
som Robert før, begejstret skrev,
opvejed let en halv Snes af de mange,
som nu af samme Digter blev
udsungne med saa megen Fred i Tonen
om Fædrelandet snart, snart Kongetronen,
om Hjemmet og om Børnene og Konen.

»Naturligvis! ej alt er bleget,
selv blandt hans sidste Ting er meget . . .
Men endnu meget mere klinger
rutinemæssigt, farvemat,
af Blod og Poesi forladt.

Tag blot hans første Bog i Haand,
læs uden Fordom og med Aand.
O hvilken Friskhed! Kraft og Vid!
Og læs saa den fra sidste Tid;
den første er langt mere kæk og drøjere,
men hvis med rent æsthetisk Maal De maaler,
saa sér De, dens Niveau er meget højere,
med den at lignes intet andet taaler.

Hans anden Bog vi ikke ville nævne,
fordi den af en Halvhed bærer Præg;
her Digteren har haft en egen Evne
til at forflygtige den tynde Væg,
hvor Ægteskab fra liaison'en skilles;
man aner ikke, hvor Komedien spilles,
selv Digt'ren synes ej at have Vished.
Det er maaske hans allerbedste Bog;
formedelst denne Halvhed kan man dog
ej sammenligne med den til Tilfredshed.
Men læs hans sidste Bog og se, hvor mat!
Saa gaar det den, som fejgt sin Ungdom svigter.
En Mand mig sa' i Gaar: »Som lyrisk Digter,
jeg tror, at Muserne ham har forladt;
det svinder bort, det lyriske Talent,
fordi hans Ungdomsflamme er udbrændt!«
Jeg frygter, at det kun var altfor sandt.
Hvis denne Bog var af en Debutant,
saa vilde der om otte, fjorten Dage
kun være saare faa tilbage,
der huskede hans Navn.

For meget, meget har vi ham at takke,
som Banebryder han os gjorde Gavn,
og hugged løs i Klippen med sin Hakke;
des dybere vi føle dette Savn.
Han havde ikke vundet ganske faa,
som fulgte Trop, hver Gang han vilde slaa
til alle gamle Skranker og Skavanker
og bringe nye, fordomsfrie Tanker.

De ville sørge over, hvad de misted
i ham, da Fred, Forlig og Ro ham fristed;
de glemme, at sin egen Lov han brød,
og sørge over ham, som var han død«.

— De Ord opvakte alle braves Harm,
og imod Robert blev man dobbelt varm.
Én sa'e, at Recenscionen blot var vrøvlet,
én: arrogant!
en anden fandt,
at selv den som sit Sprog var ubehøvlet.

Og mange skændte, men tilbage blev
der dog et helt Parti, som fandt,
at Robert havde sat sit Pund i Pant,
da han sin nye Ærbarhed forskrev.
Imod hans første Bog, saa frisk, ubændig,
var dette sidste blot som Vand mod Vin,
og Vin er Vin, kun Vand er »uanstændigt«;
hans første Bog var ædel, ikke hin,
som priste Dyd, fordi han led af Spleen.

En gammel Boganmelder tog
endnu en Gang til Orde for den sidste,
som han med megen Ros fremdrog,
idet dens Fortrin han vidtløftig viste.
Han dvæled særlig ved det glædelige,
at der ej mere var usædelige
Momenter nu i Roberts Poesi.
»Hvad skal vi med det Snavs i Lit'raturen?«
saa slutted han. »Desværre have vi
alt mer end nok i Livet og Naturen.
Vor Digters Muse længe var en Flane,
nu har han hejst den rene, hvide Fane.
Saa ønskes ham da Lykke paa hans Bane!«

Oktober 1884. Antonius Gynt.

Et menneskeliv.

Beretning.

Oberst Kloed's havde to børn, en datter på 6, en søn på 8 år, da oberstinden pány følte sig ventende, meget mod begges ønske og trods forholdsregler. Ikke at de manglede råd til at have flere børn, deres kår vare ikke små, men obersten fandt det nærmest latterligt, at en mand på over 50 stadig havde pattebørn til huse; oberstinden pinte de smås hjælpeløshed, som hun ikke forstod at gribe rigtig an; desuden savnede hun mærkværdignok den glæde, som gode kvinder, fra de ældste til de nyeste tider, have følt ved at ofre deres bedste ungdom — hun var 20 år yngre end manden — på den næste generation. Forøvrig led begge lige meget under opvæxtens urenlighed. Imidlertid forandrede den ildekomne opdagelse intet i oberstindens levevis; hun deltog med overanspændt iver i fornøjelser og omgang, vedblev med sin daglige, lange ridetur sammen med obersten, skjulte ved alle slags kunstige midler sin velsignede tilstand for omverdenen — alt ikke uden den tanke maaské saaledes at kvæle det nye foster, men fremkaldte kun en sénfødsel, som kostede hende førligheden, gjorde hende til krøbling, og nær havde taget livet med.

Det var således en uvelkommen, den store, stygge pige med de fordrejede træk. Akkouchøren sagde ved afskeden, at barnet truedes af, hvad der populært kaldtes »vand i hovedet« — men det kunde jo bekjæmpes ved omhyggelig behandling. Han anede ikke, at oberstens, som såmange ældre familier dengang, ikke holdt huslæge. Barnet fik amme, men forøvrig overlodes naturen til sig selv. Det viste sig hurtig, alt ved det andet år, at det var en abnorm, om ikke en idiot, skjønt i det ydre normal,

stærkt udviklet med store, grove træk og et par døse øjne, kraftig og svær — men stille og ubevægelig, og ganske uforstående overfor omverdenen. Først ved 5års alderen begyndte hun at tale, med den underlige, snøvlende stemme mellem eller bag tænderne, som søvngængere har. De udtryk, hun lærte, var på må og få, og hendes ordforråd begrænset. De alleralmindeligste betegnelser kjendte hun ikke — hun lærte aldrig at betegne samtlige spiseredskaber f. ex. anderledes end: det, jeg æder med; de fleste gjenstande betegnedes ved en pegen og forklaringen: det dér — og på den anden side kunde hun alle sprogets skjældsord, dem behøvede hun kun at høre éngang, forat opfatte og gjengive dem. Hele hendes karakters stridbarhed fik luft i dem.

Naturligvis var hun ikke kjælebarn; sålænge obersten levede, opholdt hun sig blandt tjenestefolkene, som hun ligesom holdt af — derfra de ligefremme taleformer —; hun sagde, hun vilde gifte sig med kokkepigen. At lære hende at læse eller skrive, sy eller strikke, forsøgte ingen. Hun trullede sin dag hen i kjøkken og pigekammer med at tale uartikuleret og spise voldsomt; klæde sig selv af og på kunde hun og passe sine fornødenheder; det sidste havde ubarmhjertige prygl af tjenestefolkene tilsidst lært hende. Ud kom hun engang om dagen, aldrig alene; men at hun havde hjemvejsinstinktet, viste sig engang, hun var løbet fra pigen i en urtekræmmerbutik om formiddagen og sent om aftenen kom rolig hjem. Ængstelsen havde ikke været overdreven stor hjemme; hun kom, når hun blev sulten, mente obersten.

De to sødskendes forhold til hende var det, at de vare generte ved hende; i vore tider er det endnu en skam at have abnorme i familien, hvormeget mere i 30'erne. Sé hende gjorde de kun sjeldent, i reglen løb hun til pigekamret, når de kom i køkkenet. Omtaltes hun, var det stedse med en klædelig alvor eller sørgmod i stemmen, og ligesom undskyldende føjedes der til hendes navns nævnelse: Men hun er jo stadig syg (hvad hun aldrig var). Følelsen af broder- og søsterskabet gav sig derimod ingensinde noget virkeligt synbart udtryk — om den var der. Og da sønnen blev student, datteren ung dame, gjemtes hun omhyggelig bort, når huset fyldtes af glad ungdom, ellers lod de hende rumstere blandt tyendet, træg og stille som hun var. Ja, når obersten var ude, tåltes hun endog i stuerne, da moderen, der stadig var fæstnet

til sygestolen, kunde få lyst nu og da til at have hende ved sig; men i stuen blev hun tavs — stædig og mørk — og kom så obersten, hvem skammen ved en sådan datter pinte hårdest og som 'ikke så' til hendes side, så sendtes hun flux til køkken og pigekammer igjen. At hun ikke kom ud af huset og på et hospital, havde moderen sat igjennem af såkaldet moderfølelse (nu var den vågnet, og den som ikke kjendte den, kunde ikke fatte den, sagde hun).

Og efter faderens død kom hun til nåde. Wilhelmine var da 16 år; kjæmpemæssig høj, men væxten duvende, brystet højt og hvælvet, ansigtet fedladent med hængende kinder og dobbelt hage, håret i krøller. Huden var finnet og frønnet, men navnlig var øjnene græsselige, udvæltende som paddens, man bemærkede kun den hvide, voldsomme bue, glasblank og glansløs, som når dødshinden begynder at trække sig over. Samtidig viste det sig, at hun var kvinde; ikke at nogen bekymrede sig om det, men det kom for en dag, ved at hun selv omtalte den regelmæssige fysiske function, med den ligefremhed, hvormed hun behandlede alle sine naturlige fornødenheder, uanset fremmedes nærværelse. Moderen, der iøvrig følte ligesom et indre nag, befalede de to sødskende (datteren var da 22, sønnen 24 år) at behandle hende med kjærlighed og føje hende lidt. Selv kaldte hun hende fra sin evige sygestol ofte hen til sig; men Wilhelmine hadede hende af instinkt, og kom aldrig til hende, de glansløse øjne blev stirrende af raseri, og var der nogen tilstede, gav raseriet sig håndgribeligt udslag mod dem; idethele misbrugte hun sin nye stilling til med sine voldsomme kræfter at prygle sine omgivelser. Moderen forsøgte hun sig dog aldrig imod.

Og ifølge med mandbarheden kom manierne: Hun vilde have alt, hvad hun så', og hun troede altid at have friere; selv var hun forelsket, snart i broderen — han var én af frierne —, snart i én af tjenestepigerne, så i én af søsterens veninder, så i politibetjenten på gaden. En pragtfuld brosche, en smuk kikkert kunde hun ikke se, uden at snøvle: Den burde jeg have, og hun lod gerning følge på, tog det ud af hånden på broderen, rev det af kjolen på søsteren, stjal det ud af skuffen i kommoden. Og vilde nogen værge sin besiddelse, blev hun frygtelig. Grovhed og prygl blev den frække ejers løn. I reglen gav så broderen eller søsteren, hvem det nu gik ud over, efter, men det kunde

ogsaa hænde, at det blev dem formeget, og så kunde striden udarte til frygtelige slagsmål, under hvilke oberstinden fra sin stol hørtes klynke: Herre gud, giv hende det dog; men når hun havde fået sin vilje sat igjennem, lo hun, hånsk og stygt, med den åndssvages selvtilfredse latter, der minder om hanens hoveren, når den er undløbet en fare.

Således trykkede hun familien, omgivelserne, som en mare, ved sin tyranniseren nu som ved skammen før, men uden bevidsthed derom, uden at lægge sin vilje deri. Medlidenhed vakte hun, men hverdagslivet slider på medlidenheden.

Den var der, medlidenheden, ved sådanne lejligheder, hvor hun, i et øjebliks fornuft, ligesom fattede sin vanskjæbne; når øjnene fik ligesom et træk af melankoli, stemmens snøvlen blev til beslørethed, figurens drabantagtige vansirethed næsten til højhed, idet hun sagde: »Jeg, den ældste — det havde hun hørt broderen sige — må altid gå hjemme. Er jeg da så modbydelig? Eller skammer I jer ved mig?« Men når hun strax efter pryglede søsteren og snøvlede: »Din liderlige tøs! den dér burde jeg ha'« — og så tog hun en koralbrosche, som oberstinden havde ladet gå i arv til den ældste datter —; »sikken Du skal svaje iaften, Din lugtedåse«, og således i en uendelighed i sprogets råeste udtryk, og tilsidst trøstede sig med, at det var dog hende, alle vare gale efter, når hun bare vilde lade dem komme til, — under sådanne scener glemtes galskab, viljesløshed og idioti. Kun raseriet så's og vakte raseri.

Søsteren blev gift, broderen søgte og fik en lægepost på Java. Og så gik dagene, én som den anden, i det dødsstille hus, 20 år. Oberstinden i sin stol, datteren fægtende omkring eller sløvt henfalden, som nu tilstanden var.

Oberstinden havde fået lyst på at se fine møbler omkring sig og mærke sygestolen rulle gjennem bløde tæpper. Hendes ansigt blev forlenet med marmorets gjennemsigtighedsillusion, som hun sad med det smukke hoved, de silkehvide bløde hår om tindingen, lænet tilbage mod stolens fløjlsgrønne ryg, benene fremstrakte og fødderne i en vuggeskammel, øjnene altid fugtige og ligesom vidtsvævende. Over Skjødet havde hun et tigerskindstæppe, hvori de lange, udtæret hvide, pinligt magre fingre borede sig, febrilt og uroligt, ligesom målende tidens rædselslagende langsomhed. Og i et hjørne af den elegante salon, med ansigtet mod væggen, idioten, med de uhyre

lange arme hængende slapt ned, næsten uafbrudt skjændende i sin snøvlende uforståalighed. Ellers alt som dødt, indtil, stilfærdigt som den hele omgivelse gjorde hende og enhver, der kom ind i den, tjenestepigen rullede fruen i stolen til spisestuen, eller forelæserinden kom, modtaget i døren af oberstindens smil, det mat lysende smil, der er enhver vist, når han kommer til et sygeleje, som et glimt af omverdenen. Wilhelmine derimod syntes ikke at påvirkes af læsningen, som hun tilsyneladende ikke forstod, ejheller af fremmedes eller søsterens besøg. Men ængstelig var hun ikkeheller; hun talte med hele tiden om, hvad hun burde ha' og om sine friere, uforståligt og uhyggebringende.

Søsteren fik børn, friske og sunde, for oberstinden et solglimt i tågen. Wilhelmine elskede også børnene indtil lidenskab, men de vare naturligvis bange for det kjæmpemæssige, kejtede, gyselige menneske. Kun én af de små piger lod hende klappe og kysse sig; glæden derover gjorde det store, skruptudselignende hoved med de vilde krøller endnu styggere, munden blev en uhyre spalte, når hun vilde smile venligt, og øjnene mistede ikke glasudtrykket. Men når en af den lilles sødskende ved sin gråd tvang barnepigen til at befri dem og søsteren fra den skræmmende kvinde, så pryglede hun ikke pigen, hun pryglede ikke børnene, hun skjændte ikke. I hendes ansigt kom igjen dette det sårede dyrs melankolsk frelsesøgende blik; forstanden var der i det øjeblik og blikket sagde: Er jeg jer modbydelig, skammer I jer ved mig?

Efterhånden som de voxede til, tabte de hendes interesse.

Broderen kom hjem, uden at forholdet ændredes; der var engang tale om at sende hende på et hospital eller på landet, men moderen satte sig imod det; hun kunde ikke mere være hende foruden. Og så gik de 21 år i frygtelig, ensformig gråhed. Oberstinden gled fra sygestolen stille i graven, da Wilhelmine var 40 år gammel. Hun forstod ikke, hvad der var sket og følte intet savn. De havde aldrig vexlet et ord; alene moderens tiltale vedblev til det sidste at gjøre datteren rasende.

Wilhelmine kom nu på landet. Først i en bondegård på Sjælland, men strax den første dag pryglede hun konen og tog hendes fineste kjole fra hende i skabet, slængte den i åen og vilde derefter selv ud i den, men blev reddet, fik prygl og kom i behold hjem. Dagen efter tog bonden til Kjøbenhavn for at frasige sig at passe på hende. Tilfældet vilde, at en fynsk

skolelærer, en yngre mand med et rart ansigt og højtidsfulde talemåder, var tilstede, da bonden kom til dr. Kloed. Han tilbød at hente Wilhelmine hos bonden og tage hende hjem med. Dr. Kloed betalte godt. Strax ved første sammenkomst nede i bondegården fik han en magt over hende, som ingen før ham. Hun lod sig sætte på vogn og jernbane, transportere over på dampskib og atter på vogn, og fulgte godvillig med til den lille skolegård på Fyn. Og her blev hun i 23 år.

Hendes liv gik som før. Skolelærerens, et par barnløse, stilfærdige folk, lod hende have sin frihed og behandlede hende som et barn; de pryglede hende kun sjeldent; derimod kunde hun nok lade sine evindelige småskjænderier udarte til et ordentlig klaps til konen, og med de voldsomme kræfter, hun havde, måtte det tåles. Gode ord virkede på hende, som på et barn, og hun gav altid godvillig tilbage, hvad hun havde taget. I det månedlige brev, hvori skolelæreren »anerkjendte den rigtige modtagelse af behagelig tilsendte kost- og pensions-penge m. m.«, omtales den halvthundreårige altid som et barn. I et af dem stod f. ex. følgende:

»Idag har Wilhelmine ret været uartig og umedgjørlig. Medens jeg var hos pastoren for at erholde numrene opgivne på salmerne til på søndag, 3die i advent, er hun endogså krøben op i vort pæretræ for deraf at nedtage endnu ikke fuldkomment modne frugter og har gjentagende gange slaget min hustru, da denne sidste vægrede sig standhaftigen ved at give hende nøglen til klokketårnet, hvor Mine jo altid vil op for at have klokken. Pastoren selv, som gjorde mig den ære at ledsage mig hjem, har lille Mine skubbet til og sagt meget uhøvisk noget endnu værre end »Hold Mund«, da han tilligemed mig forsøgte at tale hende christeligen til tålmod. Men da hun jo tildagligen er god og artig, tage vi hendes luner som et kors, Gud Herren har givet os at bære«.

Hun gik ud, når hun vilde, med hunden efter sig, men passede nøje på at være hjemme, når der skulde graves i jorden, eller skrælles kartofler og pilles ærter. Det havde hun lært, det eneste nyttige, hendes liv bragte. Folkene i landsbyen kjendte hende og lod hende, som hun dem, i fred. Var noget borte, som hun kunde have taget — navnlig børnenes dukker var hun slemt efter — søgte de det hos skolelæreren og fik det altid godvilligt. At hun havde gjort noget galt, anede hun ikke.

Ligeledes lod det ikke til, at skolelærerkonens tårer, når hun havde pryglet hende, gjorde noget indtryk på hende. Engang var hun i Kjøbenhavn, men blev strax sendt bort igjen, da hun pryglede søsterens pige på åben gade, fordi hun ikke måtte gå »op i tårnet« med en skipper, som hun først havde tiltalt, og som hun så påstod, »friede« til hende.

Årene vare gåede hen med at grave og stjæle og skjænde, dag ind og dag ud igjen, 23 år. Wilhelme blev gråhåret, men altid rask; hun havde i sit liv aldrig fejlet noget. Skolelærerens kone døde, dr. Kloed døde. Hun levede og levede. Så en dag fandtes hun ved en vejkant, tilsyneladende aldeles forvildet, med heftige smerter i siden og den højre fod forvredet. Hun blev med omhu bragt til Kjøbenhavn og lagt ind på de franske søstres hospital. Hun blev behandlet med kjærlighed, og de barmhjertige søstre føjede hendes sidste dages lidenskab: at lege med dukker. Søsterbørnene besøgte hende, men hun kjendte dem ikke. Så var det en dag, da den søsterdatter, hvem hun i barndommen havde kjærtegnet, og som trolig holdt ved hende, kom til hende med en ny dukke, at hun blev modtaget med en ligesom klarnet stemme og øjnene ligesom havde mistet noget af deres glasagtige udtryksløshed. Pludselig kom der rædsel i ansigtet. »Margrethe«, råbte hun tydeligt, »nu dør skræmselet«. Hun så' sig om; udtrykket havde det højhedspræg, som i hendes livs par lyse øjeblikke — og hun faldt hen. Hospitalets læge var borte; en ung candidat hentedes fra Frederiks hospital. Som han kom, sad hun oprejst i sengen, øjnene klare, stemmen ren og klingrende. Hun sagde: »Hører I mig? Det var ikke ved et uheld, at jeg faldt ved vejen derovre; røgteren væltede mig og vilde kaste sig over mig, men hunden gjøede, og han løb så sin vej. Jeg har været en rædsel, gid min moder havde kvalt mig«.

Lægen erklærede hende for normal.

Et kvarter efter døde hun; hun så' frygtelig ud i døden.

Hun blev 64 år. Hvad om hun var bleven dræbt ved fødselen?

Juli 88. Ivar Berendsen.

Norsk Literatur.

Arne Garborg: Uforsonlige (Philipsen, København). Chr. Krohg: En Del (Br. Salmonsen, København). Sigurd Bødtker: Elskov (Forfatterens Forlag, Kristiania).

I den moderne norske Literaturs første Tid spillede Kristiania en meget underordnet Rolle. Forfatterne vovede sig kun en sjælden Gang ind i Hovedstaden. Ialmindelighed laa de paa Landet eller tog fast Ophold i denne mystiske lille Fjordby i det vestlige Norge, hvor de fandt saamangt et Drama at optegne. Det var som om de troede, der ikke skete noget i Kristiania.

Og dog havde Ibsen set Kærlighedens Komedie spille sig til Ende i en Villa paa Drammensveien — men intet mere; og Lie havde dog fundet Livsslavens Tragedie i Kristianias usle Kvarterer. Men Bjørnson havde intet at fortælle om Byen, og Kielland tog med sig fra sin uheldige Udflugt blandt Kristianias Arbeidsfolk, kun en Frygt for at nævne dette ligefremme Ord: Kristiania. I Sne gjemte det sig irriterende altid bag det pompøse, Hovedstaden. Og dog skulde man synes, at Kristiania havde mer at fortælle, end en usselig lille Fjordby.

Med al sin smaastadsagtige Lurvethed er Kristiania dog Hovedstaden. Og skulde ikke netop denne lille Bys Mas for at synes stor, i sig selv være Emne nok. Skulde der ikke blandt Kristianias 130,000 Mennesker foregaa Begivenheder, der var vel saa værd at fortælle om, som Dramaet paa Rosmersholm, denne mærkelige »Herregaard i Omegnen af en lille Fjordby i det vestlige Norge«.

Og vandt endelig disse problemdebatterende Skuespil i Autoritet, ved at henlægges til den mest mulig afsides Afkrog af Verden.

Kristiania ventede paa sin digteriske Topografi; og saa

begyndte den at komme. Der dukkede nye Forfattere op, som begyndte at fortælle om Kristiania, men de ejede al Begyndernes Skrøbelighed. Enten gav de intet helt korrekt Bidrag til Byens Fysiognomi, eller ogsaa rummede de den flygtige Turistbeskrivelses fejlagtige Indtryk.

Det blev Chr. Krohg og Arne Garborg, der gav de første fuldt sandfærdige Billeder fra Kristiania, eller rettere det blev Chr. Krohg. Thi Garborg forvrøvlede Indtrykket af »Mannfolk« ved sin besynderlige Forkjærlighed for et meningsløst Sprogforsøg. Over Albertines Skæbne derimod hvilede der en uforfalsket Kristiania-Atmosfære, tæt og tung af Smaabyens Sladder og kedsommelige Ensformighed. Ikkekristianiensere har vanskelig forstaaet denne Bogs store Værdi. For det romanagtige i mange af Bogens Optrin, træder det roligt Sandfærdige i hele Sceneriet let i Baggrunden.

Af disse to Forfattere, Krohg og Garborg, der ejede Evne til hver paa sin Vis at skabe en Kristianialiteratur, ventede man herefter en naturlig Fortsættelse i det begyndte Spor — »Kristianialiteraternes« Fortælling om deres By.

Kun Garborg har med sin nyeste Bog Uforsonlige, og kun paa en Maade, opfyldt disse Forventninger. Medens han paa en Baggrund af nogle fortræffelige Kristianiainteriører har fortalt om politisk Forfald, om Usseldom og Nederdrægtighed i det offentlige Liv, har Chr. Krohg til Skuffelse for alle gode Venner, følt sig tilfreds med paa 170 Sider at gjengive en Anekdote fra norske Kunstnerkredse i Berlin.

Uforsonlige begynder underlig goldt. De to første Akter, over Halvparten af Bogen, gaar med til Introduktionen, og den er desværre vanskelig at komme igennem. Garborg har ladet mange Mennesker i langsommelige Passiarer fremstille den Situation, Stykket hviler paa, men han har brugt altfor mange Ord dertil.

Og dog kunde han vel i faa raske Scener have sat os ind i de ikke meget sammensatte Forhold, at Venstres Fører, Julius Hoffmann, er i Færd med at svigte sit tidligere Standpunkt, og at Bankdirektør Kruse er til Sinds at sætte Journalist Henning i Spidsen for et nyt radikalt Bladforetagende. Thi om andet handler de to første Akter ikke.

Og omkring disse Indledningens triste, lange Samtaler, har Garborg ikke engang livagtigt reist Redaktionskontorets Vægge. Garborgs Evne til at give et Interiør, den der i de sidste to Akter er rig Anledning til at prise har her svigtet ham.

Og dog, midt i dette Virvar af Ord, der ikke bider sig fast i Hukommelsen, men kun drager Øret forbi som interesseløse Lyde — Ord og Sætninger om Stemmeretsudvidelse, Korntold, Bladsalg og Parlamentarisme, opfanger man i pludselige Øjeblikke enkelte Repliker, der som uopløste Akkorder bebuder det kommende Uvejr. Og ud fra denne uformelige Hob af Mennesker, der er os saa tjærn, begynder en enkelt Skikkelse at løse sig — det er Henning.

Om dette unge Menneske, der altid bærer sit Hjerte paa Læberne, hvis Begejstring er saa stor, hvis Tro saa sikker, handler da »Uforsonlige«. Stykkets to sidste Akter fortæller hans Skuffelsers Historie. —

Henning har troet paa Julius Hoffmann. Han taler sig hed, naar nogen tvivler om ham: »Der er ikke en af os, som er værdig til at løse den Mands Skorem, og alligevel begynder Bagtalelser og Skumlerier at snige sig om i Kroge og Korridorer, saa man kan bli' ganske ræd! — — — — Jeg taaler ikke der røres ved den Mand. Jeg er opvoxet i Troen paa ham. Saa længe jeg har levet og lidt til, har han staaet og kjæmpet den store Kamp under Spot og Had og seig Modbør; hans Ord har været min Sjæleføde og min Hjertevarme fra den Tid, jeg begyndte at skjønne. De maa ikke gjøre ham tvivlsom for mig«.

Der er en voldsom Energi i hans Tro. —

Og da saa Hoffmann alligevel svigter, forstaar man, brister noget i Henning. Det bryder ud i Skrig, i vild Graad. Alle Følelser hos Henning er saa stærke.

Der er sjælden samlet en saadan Sum af glødende Forbandelser over et Forræderi, som den der her i vældige Strømme gydes over Julius Hoffmanns Hoved, og i hans Person over den Mand, der engang hyldet som ingen anden, nu forladt som ingen anden, maa søge en kummerlig Trøst i at lægge sig tæt op til sin Herres og Konges Bryst.

Men Henning ejer mer af Følelsens Styrke end af fysisk Modstandskraft. Alt hvad hans Ungdom har levet paa, styrter i Grus omkring ham; der er Flugt og Forræderi over hele Linjen; han tror sig forladt af sine bedste Venner, saa kaster

han sig ud i Opgivelsen med et Skrig: Gid Fanden havde jer allesammen. Beretningen om hans Synken sammen er Stykkets Slutning, og det er Livets egen Ironi, at hans stærkeste Forhold, Kærligheden til Sofie, er den egentlig virkende Grund.

Denne Hennings triste Historie, bliver kanhænde ikke faa unge Menneskers under Forhold, hvor de forgudede Føreres Portræter et efter et rykker ind i det politiske Forbryderalbum. Det er Garborg til Ære, at han har fortalt den saa levende.

Naar man først har slidt sig gjennem de to Begyndelsesakters utilladelige Kedsommelighed, tager det pludselig Fart. Det viser sig, at den fjerne Skare af Mennesker, der var os saa ligegyldig, rummer Folk, hvis Bekendtskab vi ikke fortryder at gøre. Der er Hennings staute Sofie — intet dansk Adjektiv klæder hende saa godt —, der er Gill, et sindigt bravt Menneske, »der har for langsomt et Hoved« til at skifte Overbevisning med 12 Timers Varsel, og endelig den uforlignelige Paulsen, den kløgtige Politiker, der slaar om sig med Talleyrand og Thiers, og forøvrigt »sent vil være med til den Ting at rejse Børster mod en Kendsgerning«. Alle disse Personer og flere til er saa levende, som trykte Bogstaver paa hvidt Papir kan gjøre dem.

Jeg har tidligere nævnt Garborgs Evne til i faa Minutter at give et Interiør. Der er Forexempel Hennings Hybel. Vi har ikke læst ret mange Sider, før vi føler os hjemlige tilmode. Vi er paa det rene med, hvordan Henning har det til hverdags, selv naar Stemningen ikke er i saa oprørt Bevægelse, som den Dag vi netop hører om. Dette er den bedste Kunst, og det peger ikke lidt fremad, om den Vej, Skuespildigtningen i Fremtiden vel vil gaa.

Thi det har altid været Klagen, at Skuespillets Ramme skar altfor meget bort af Billedet. Der er en Begyndelse i Skuespiltiteraturen til at komme bort fra det fordærvelige Princip: én Handling, ét Sted og én Tid, som i de sidste Tiaar igen havde taget Vækst. Forfatterne benytter sig igen hyppig af Sceneforandringer, men de hæmmes til Stadighed af Fordringen til Exposition, Knude og Løsning, denne regelrette Udvikling, som alt scenisk Liv er underkastet, og som dog saa sjælden gjenfindes i det virkelige Liv. En Skuespilkunst, der brød overtvært med alt dette konventionelle, der løste Stykket op i Scener, der lod sine Personer færdes mere omkring i Livet, der

ikke altid viste dem mellem det samme Værelses 3 Vægge, lod dem komme i Berøring med, og Paavirkning af flere Mennesker, flygtigere eller fastere, vilde interessere mere, fordi den bragte mere af Livet med sig. I den dramatiske Kunst vilde Impressionismen have en Berettigelse, saa stor som intet andet Sted[1]).

Nu! — I Garborgs Skuespils sidste Akter er der meget af Livet selv. Sidste Scene, i Korridoren foran den Sal, hvor Hennings Skæbne afgøres, træffer saaledes præcist den store Stemnings nervøse Anspændthed.

Stykket som Helhed er forøvrigt holdt i det fastslaaede Dramas Form, og som saadant maa det bedømmes. Naar det derfor er blevet bebrejdet Garborg, »at han ikke har malet den virkelige Forræder i Stykket, Hoffmann, men sat en nogenlunde tom Figur, Grosserer Kruge ind paa hans Plads« (Erik Skram i Tilskueren), saa synes dette mig urigtigt.

I Hennings Historie kan Hoffmann kun gribe flygtigt ind. Han maa staa som en underlig, uklar Skikkelse i Baggrunden. Vi maa tro Henning og alle de andre paa deres Ord, at der virkelig har staaet en Glans som af en Glorie om hans Hoved, uden at det egentlig forklares os. Det er rigtigt, fordi Hoffmann virkelig under Forhold, som de skildrede, skubber andre frem og selv træder tilbage i Skyggen.

Naar Garborg da har valgt det traditionelle Dramas Form, har han ikke uden groft at forgribe sig paa Virkeligheden, kunnet skyde Hoffmann ind paa en mere iøjnefaldende Plads. Noget andet er, at Garborg kunde have skrevet et Skuespil, hvis Ramme var større, der tog mere med sig af alle de Begivenheder, der nu tales om, men dette bliver da en hel anden Bebrejdelse.

Som Garborg har skrevet »Uforsonlige« er det med Mangler og Fortrin et gribende Sørgespil. Et Menneske med mindre Følelse, eller en uforbederlig Pessimist, havde maaske gjort en Farce ud af det samme Emne. Garborg føler saa stærkt, og har samtidig saa stor en Tro, at et ungt Menneskes Selvopgivelse for ham tegner sig som en Tragedie.

---

[1]) Det blotte Interiørs Evne til at interessere er til Overflod ganske særlig godtgjort af Hr. Esmanns fortræffelige »I Stiftelsen«.

Chr. Krohg har i sin nye Bog forladt sin gode By Kristiania, den han kender ud og ind fra Karl Johans Fliser til de krinkelkrogede Sidegaders toppede Brolægning. Halvt om halvt havde han givet Løfte paa en Skildring fra Kunstner- og Kafékredse — men der er jo heldigvis Tid endnu til at holde det. Chr. Krohgs Begavelse og kunstneriske Ærgærrighed giver ikke tabt ved det første Nederlag. Thi det kan ikke nægtes, en Duel er en Skuffelse, og de, der tror paa Krohgs Kunst, bør være de første til at indrømme det. Den Mand, der har skrevet Albertine, kender vi ikke igen i En Duels Forfatter.

Vi kommer ikke snart paa det rene med, hvad Krohg har ment med at skrive denne Fortælling. Efter de tre første fortræffelig fortalte Kapitler er vi tilbøjelige til at tro, det er de udflyttedes, Kunstnerkolonisternes Liv i Berlin vi skal høre om. Saa træder Odd i Forgrunden med sin Historie; det er altsaa denne unge, meget støjende Musiker vi har at holde os til, og vi følger ham derfor en Del Sider videre frem. *Bum!* saa stopper det igen. Da Portneren Piefke uden Spor af Grund breder sig over et helt Kapitel, er det igen rent galt fat. Hvad ialverden har det tyske Menneske at gøre der. Det hjælper ikke at Odds Historie bagefter fortsættes og viser, at det alligevel var ham med samt hans livlige Fantasi, Krohg ønskede at præsentere os. Det underlig spredte, tilfældige Indtryk af Bogen, holder sig. Dertil kommer nu det højst fortrædelige, at Odds Historie ikke interesserer os nok til at optage os et Par Timer. Hør selv. Odd, en ung norsk Musiker og en Ven, Maleren Holst, laver i Spøg en Historie om en Duel, der skal finde Sted mellem dem. Aarsagen er en Dame, som Holst siges at have fornærmet. Oprindelig kun tilblevet for at motivere Holsts Udeblivelse fra et Selskab, voxer Spøgen sig større; Odds altfor livlige Fantasi og Lyst til at spille Helt, roder ham saadan ind i Historien, at han ikke uden at kompromittere sig kan fortælle Sandheden. Han maa altsaa føre Sagen til Ende. Han maa lade Duellen foregaa, i sine Meddelelser selvfølgelig, Holst maa optræde som saaret, og Lønnen, den tapre Odd har tilkæmpet sig, er den fornærmede Dames Haand.

Denne Historie, som Krohg vel paa nært Hold har set udvikle sig, der har moret ham og andre, naar han har fortalt den videre, er dog ikke nok til at fylde 170 Sider. —

Og det redder ikke Bogen, at Krohg har smykket den med

mange nydelige Billeder, Frugter af hans fortræffelige Fortællekunst. Bogens gabende Tomhed dækkes heller ikke af dens gennemførte Sandfærdighed — thi det allene er ikke nok. Krohg, der hylder den for Literaturen sørgelige Mening, at man kun kan skildre, hvad man selv har oplevet, har ganske sikkert interessantere Oplevelser at fortælle om næste Gang, hvis han da ikke allerede til den Tid er kommen til Forstaaelse af, at naar det gælder Sandfærdighed, er Følelsens Sanddruhed det eneste absolut fornødne, at den kan berettige en Bog, selv om dens Begivenhed ligger langt fra Virkeligheden.

Heller ikke engang nu tager Krohg det helt nøje med sit Princip: Naar han for Eksempel følger de to pjattende Fruer ind i Ragnhilds Soveværelse, vil han næppe vi skal tro, han selv har staaet udenfor og hørt efter; og det er dog blevet en udmærket lille Scene.

Men, som sagt, ikke den allerypperste Fortællekunst kunde have reddet denne Fortælling fra at gøre et uhyggelig tomt Indtryk. Thi man skriver ikke ustraffet en Bog med literære Prætensioner over et Emne, der passende kunde have inspireret en Eckstein til en Humoreske.

Er Krohgs Bog end saaledes meget ubetydelig i hele sit Anlæg, er der dog, som fremhævet, enkelte Skildringer af megen Interesse, dels fordi de i selv ere udmærkede, dels fordi de belyser enkelte Sider hos Krohg som Forfatter.

De viser da først og fremst, at Krohg som Skribent er Maler.

Der er saaledes Scenen, hvor den halve Snes Nordmænd samles for at indvie en ny Forening i Hotel de Rome. Krohg vil der fremfor alt andet, at vi skal se disse Nordmænd, smaa og faa og forlegne i et Uhyre af en Pragtsal i Rødt og Guld, — denne ganske lille, sorte Klynge paa det spejlblanke, bonede Gulv, med højt til Loftet og vidt til Væggene. Han sætter al sin Kunst ind paa, at vi skal se disse mange, hvide dækkede Borde, med prægtige Opsatser i et straalende Lyshav, og saa disse 10—12 Mennesker generte omkring et enkelt lille Bord. Det virker med megen komisk Kraft. Men til Gjengæld er det saa Krohg mindre om at gøre at vi kan skælne disse Mennesker fra hinanden, ved de Ord de taler.

Men Billedet bliver overordenlig levende, og han opnaar dette ved en Fremgangsmaade, som kan sammenstilles en Smule

med Impressionismens Farvedekomposition. Han fortæller alt hvad han ser, hans Syn er fortræffelig og strejfer vidt omkring. Et Utal af Detailler er Resultatet, hvis man undersøger hver Linje for sig, men hele Siden samler sig til et Billede af sjældent Liv.

Det er heldigvis en Undtagelse, at han beskriver en Scene, saa skrækkelig, som den, hvor han paa mindre end 3 Sider lader Frøken Ragnhild i et Kjør spille Schumanns Carnaval, Maaneskinssonaten, Liszt's Spinnelied, Sonata appasionata og Selmers Marche Militaire. Efter det sidste Fortissimostykke, kan man kun beklage den unge Dames Fingre.

Desværre synes Krohgs Øje somoftest at være finere end hans Øre. Naar vi kan se disse Mennesker for os, kender vi dem strax. Men sæt dem i Mørke, og vi vil have meget vanskelig for at forstaa hvem der er hvem, selv naar de taler allerlivligst. Og dog kan Krohg paa sine Steder karakterisere et Menneske ypperligt, netop ved hans Tale. Odd foreksempel sluddrer undertiden aldelses livagtig naturlig.

Denne Evne vil Krohg vide at udvikle, saaledes at hans næste Bog, fri for de Fejl, der skæmmer hans Fortællemaade og betydelig i sit Indhold, kan blive et værdig Sidestykke til hans sjældne Debut, og han selv saaledes opfylde de Forventninger, det unge Norge med Rette nærer om ham.

Sigurd Bødtkers Digtsamling »Elskov« har ikke endnu vundet megen Paaskønnelse. Det literært holdningsløse »Verdens Gang« og Højrebladet »Aftenposten« i Kristiania har fundet hinanden i nogle faa fordømmende Ord om Digtenes Tendens. »Politiken« har kun haft et vel udtænkt Spark tilovers for dem, og den norske Professor Lochmann har ønsket sig Forfatteren forsvarlig afstraffet. Hr. Sigurd Bødtkers Lykke som Debutant har saaledes været temmelig krank.

Meget mere end hans Digte fortjener. De fortjener efter min Mening at læses, fordi de bærer Vidne om et betydeligt Talent, ganske vist mere ved de Løfter de i enkelte Øjeblikke giver, end ved deres egen selvstændige Værdi.

Sigurd Bødtker har sikkert skrevet andre Digte end de blot erotiske han har samlet paa sin Bogs 60 smaa Sider. Han har ganske vist med Hensigt udeladt alt andet, men han har

ligesaa sikkert skadet sig derved. Han har paatvunget sin Bog den trættende Ensformighed, som én Stemning nødvendig maa udbrede, selv om den varieres paa det forskelligste. Han har bibragt Folk den Tro, at han præsenterede hele sin Person, og saa i Virkeligheden kun vist en enkelt Side. Og han har skadet sig derved. Folk kan nu engang ikke lide et Menneske, hvis Ensformighed nærmer sig til Monomani — og han har bildt Folk ind, at han var en saadan Monoman. Thi fra »Elskov«s første til dens sidste Side har Bødtker kun én Tanke — Han elsker, Han vil elske, Han har elsket.

Saaledes har Hr. Bødtker ved den dumme Idé, kun at offentliggjøre sine erotiske Digte, paa Forhaand skadet sig selv, han har givet sig ud for en anden end han er, og villedt heraf gaa mange til Læsningen af hans Vers.

Det skal imidlertid erindres, at der er Tider paa Dagen, og Dage i Ugen, hvor Bødtker har andet for end at give sine erotiske Tilbøjeligheder løse Tøjler. — Hans Digte skal betragtes som det de i Virkeligheden er, Gjengivelser af dets Forfatters erotiske Stemninger i Ny og Næ.

Læser man hele Samlingen igennem, vil man finde en underlig springende Uro fra Digt til Digt. Stadig vexler den »Du«, som der skrives til. — I et Digt elskes én lidenskabeligt. — I det næste Digt mindes pludselig en anden, som engang forlængst enten elskede eller nægtede at elske Forfatteren. Saa staar Bødtker fortvivlet udenfor en tredjes Vindue, for faa Sider efter at beskrive sin glødende lykkelige Kærlighed til en fjerde.

Disse Stemningsforandringer fra den lyseste Glæde til den sorteste Fortvivlelse, fra Had til Elskov, forklares bl. a. ved det Tidsrum, der har ligget mellem dem. I Bogen læses de Side om Side og skriger underligt mod hinanden. Derfor giver heller ikke Bogen, hvad den tilsigter, et helt Billede af et Ungdomsliv, levet i sygelig Længsel efter megen Kjærlighed. Der maatte Romanens Forklaring til for at retfærdiggøre disse lyriske Udbrud.

Bødtker priser — forresten i et af Samlingens daarligste Vers — de, som »sparker kækt til det hele«. Og Bogen igennem finder denne Oppositionstrang Udtryk, ofte ogsaa et kækt Udtryk. Men Bødtker lader sig rive formeget med af sin Lyst til at vende op og ned paa Alting. Naar han saaledes fra Side til Side

lovpriser den frie, ubundne Elskov og i smukke Vers højt synger dens Lov, saa er det meget prisværdigt, men der er derfor ingen Grund til at give Ægteskabet Skyld for al erotisk Ulykke. Fordi nu engang taabelige Mennesker har proklameret Ægteskabet som Kærlighedens eneste saliggørende Vej, saa behøver ikke Oppositionslyst derimod at ytre sig i en ligesaa taabelig Skrigen op med, »at kun den fri ubundne o. s. v.«. Der er sandelig Lykke at finde paa begge Veje. — Lad enhver vælge frit den han lyster at gaa. To velsignende Præstehænder eller en Borgmesters Ritual lægger dog ikke en Kærlighed øde.

Det er saaledes ikke i disse Digtes Indhold man skal søge Forfatterens Talent. Thi der er sørgeligt smaat med nye Tanker.

Læser man derimod nu og da et Digt, saa man faar hvert enkelt tydelig adskilt op for sig, finder man en forbavsende Evne til at give en Stemning. Der er en intens Glød i de ofte pragtfulde Vers, og der er Linjer, som man atter og atter læser igennem, og som man husker.

> En Nat — En Nat kun! Tænk at føle
> din Skønhed i mit Favntag skælve,
> se Lidenskabens stærke Ildkrans
> sig om dit bøjde Hode hvælve.

Bødtker bruger ikke mange Billeder, men de maler næsten altid, de lyser op i hans Vers, som Ildglimt i Mørke. — Og der er Vers, hvor en egen ligefrem dagligdags Tone er truffet saa fortræffelig, som i »Avtale« eller »Formaning«, og meget mere, som ikke kan nævnes, men som ved Læsningen vil gribe.

Disse Linjer, disse smaa Vers, som man husker, naar man blot har læst dem, og som man gerne vender tilbage til, fordi de rummer en ægte digterisk Følelse, vil bevare Bødtkers Debut. Thi en Bog, der ejer blot én Ting helstøbt, der giver om blot en enkelt Stemning helt ud, der rummer om blot én Tanke, som gjennemgløder os ved sin Sandhed, den vil ikke helt forsvinde, den vil leve gjemt i mangt et Menneskes Erindring, og dens Forfatter vil følges paa Vej af mangt et Haab og godt Ønske.

Bødtker hører til en Kreds af unge Nordmænd, som interesserer sig mere for Danmark end i Norge ellers vanligt.

De ler af den norske Patriotisme, der for de store norske Husguder rent overser de smaa danske. De føler sig generet af den Norskhed, der gjerne lever af et dansk Publikum, men ikke i fjerneste Maade brydder sig om at skaffe danske Forfattere et norsk, der ikke opfører danske Skuespil eller anmelder dansk Literatur. De ser i den ny fremspirende danske Literatur en evnerig Begyndelse, der ikke giver et mindre Løfte, end det de nu aldrende Store i sin Tid gav. Og de vil gærne fortsætte Bekendtskabet med danske Forfattere, som har interesseret dem. Der er mange, som stadig holder Forbindelsen ved lige. Der er desværre Nogle, som er næsten faldet fra. Da de nu har opgivet Haabet om nogensinde mere at træffe Hr. Erik Skram, kan man ikke hernede undre sig over, at de spørger om hvad der dog bliver af Otto Benzon, Gustav Esmann og Peter Nansen.

Ove Rode.

Perspektiv.

Paradiset blev stængt og Keruber plantet for Porten.
Det fattige Menneskepar maatte ud,
Ejeren bød det, den algode Gud, —
Familien pakked og vidt over Landene fòr den.

Vidt over Landene fòr den og rydded og bygged
og graved og høsted og svedte og sled,
til Jorden laa der saa buttet og fed
prægtig kongeslotkronet og lystparkbesmykket,

pyntet med spraglede Hoffer og Hoffers Soldater,
med Digtere, Præster og ansete Mænd. —
Det fattige Par slængte Værktøjet hen
og faldt saa i Søvn, mens det talte de tjente Dukater.

* * *

Gyngende Karme ruller ad parkbrede Veje,
og Klokker af klingende Malm synger Solen til Ro; —
det fattige Par har skiftet sit Bo;
nogle fik Karmene, andre fik Gaden at feje.

De, der fik Karmene, kører til Slottet med Fakler,
de, der fik Gaden, ser paa det skinnende Tog
og rotter sig sammen i Gadens skidneste Krog,
hvor Præster messer i Kor for at hindre Spektakler.

Og Karmene rulle, Karmene drage og drage
med Giger og Fløjter til Fest, og Tusender staa
langs Toget og sulte, og Dagene gaa
med Sol over Springvand og Plæner og kobrede Tage.

Viggo Stuckenberg.

Den nuværende Situation,

seet fra et anarkistisk Standpunkt.

Af Fyrst Peter Kropotkin (i det amerikanske Tidsskrift »Alarm«).

Oversat af Arne Dybfest.

Revolutionen er en social Nødvendighed, som ikke kan bli mere undertrykt, end den kan bli organiseret.

Med Kjæmpeskridt marscherer vi mod en Revolution, mod en Opstand, som vil bryde ud i et enkelt Land og derfra som en Stormbølge sprede sig ud over Verden, som i 1848, og ryste Samfundet i dets Grundvold, for at det tilslut skal bli gjenfødt paa nyt.

For at bevise dette, behøver vi ikke engang at paaberaabe os et saa eminent Vidnesbyrd, som det en berømt tysk Historiker[1]) og en ligesaa berømt italiensk Filosof[2]), har nedlagt i sine Værker. Efter at ha gaat tilbunds i den moderne Historie, kommer de begge til det Resultat, at der uundgaaligt vil komme en stor Revolution i Slutningen af dette Aarhundrede. Nu, vi har Bevis nok i det Billede, som de sidste tyve Aar har rullet op for os. Vi har bare at kaste et Blik paa, hvad som gaar for sig rundt om os.

Vi vil da opdage to prædominerende Kjendsgjerninger: Folkets Opvaagnen ved Siden af de regjerende Klassers mere og mere tiltagende moralske, intellektuelle og økonomiske Svaghed, og de rige Klassers afmægtige Forsøg paa at forhindre denne Opvaagnen.

Ja, Folkets Opvaagnen!

---

[1]) Gervinus: Introduction à l'Historie du Dix-Neuviême Siècle.

[2]) Ferrari: La Raison d'État.

I den sodede Fabrik, som i det hede Kjøkken, oppe paa det lave Tagkammer og i de mørke Gruber, er en hel ny Verden under Formning. Blandt denne skidne Masse, som Bourgeoisiet foragter og frygter paa samme Tid, men fra hvis Midte altid alle store Reformer har vokset frem, bliver Social-Økonomiens og den politiske Organisations vanskeligste Problemer draget frem, diskuteret og modtar sin Løsning, en Løsning, baseret paa Retfærdighedens Dom. De vil rykke Samfundets Onder op med Roden, og nye Tanker undfanges og Helsebod for Samfundet fødes.

Forgjæves forsøger de regjerende Klasser at kvæle denne Opvaagnen. Forgjæves fængsler de den nye Tids Mænd og beslaglægger deres Bøger.

Men de nye Ideer stormer ind paa Folk og bemægtiger sig dem hel og holden, saa at de kommer til at udgjøre hele deres Tankeliv, hele deres Tro, ligesom i gamle Dage, da Slaverne drømte om et rigt og frit Land i Østen og drog med Korstogene til den hellige Grav.

Det kan maaske se ud, som om Tanken er hendøet somme Tider, men det er kun for et Øieblik. Er den hindret fra at bryde op paa Overfladen, des mere vil den sprede sig under, og da vil den tilslut bruse op kraftigere end nogensinde. Man kan bare se paa Socialismens Gjenfødelse i Frankrig; det er den anden nu i en saa kort Tid som femten Aar. En Bølge kommer først rullende som en liden Dønning, for tilsidst at reise sig som et Bjerg. Saa snart som det første Forsøg paa at praktisere den nye Ide er gjort, vil alle forstaa dens Simpelhed og dens Fuldkommenhed. Et eneste heldigt Forsøg og Anarkismen har seiret.

Og dette Øieblik kan ikke være langt borte. Alt bringer det nærmere, fra Nøden som bringer den ulykkelige til at reflektere, til Arbeideren, der gaar ledig og maa tigge om Arbeide, hvilket lærer ham at tænke og at hade de rige. —

Men hvad gjør de styrende Klasser, naar Arbeiderne organiserer sig?

Medens Naturvidenskaberne udvikler sig og blir tilgjængelige for alle Mennesker, medens geniale Opfindelser lægger den ene Naturmagt efter den anden under sig og aabner nye Erhvervskilder for Menneskene, medens alt dette gaar for sig og medens Bourgeoisiet tilegner sig alle disse Fremskridt, saa vil de ikke

erkjende den sociale Videnskabs Fremskridt, men vil, at denne skal staa stille, og saa tygger de Drøv paa gamle Regjeringsformer.

Men maaske de gjør Fremskridt ad den praktiske Politiks Vei, disse regjerende Klasser? Maaske de ved Reform paa Reform engang vil komme til individuelt Selvstyre. Aa, langt fra!

De gaar fra Protektion til Frihandel, fra Frihandel til Protektion, fra Reaktion til Liberalisme, fra Liberalisme til Reaktion, fra Atheisme til Læseri og fra Læseri til Atheisme, bestandig fuld af Frygt, bestandig tagende Former efter de gamle Vedtægter, bestandig mere og mere ude af Stand til at forstaa og realisere, hvad som alene kan vare.

Alt hvad de har gjort, har været et Brud paa deres Løfter.

De regjerende Klasser har lovet os Arbeidets Frihed, men de har gjort os til Slaver af Fabriken, af Mesteren eller af en »Formand«. De har organiseret Industrien for at garantere os Velvære, og saa har de givet os Krise paa Krise og den dermed følgende Nød og Elendighed. De har lovet os Oplysning, og saa behandler de os, som om vi ikke kan styre os selv; de har lovet os politisk Frihed, og saa har vi knapt Stemmeret engang, de har lovet Fred og bragt os Krig — Krig uden Ende.

De har brudt alle sine Løfter.

Men Folket er træt af alt dette. Det spør sig selv, hvad det er kommen til, efter at det har ladet Bourgeoisiet styre sig saa længe.

Svaret ligger i den nuværende økonomiske Situation i Europa.

De saakaldte Kriser, der før blev betragtet som en temporær Omstændighed, har blet kroniske, de har blet permanente.

Antallet af Arbeidere, som er uden Arbeide, kan for Øjeblikket bare i Europa tælles i Millioner, og i Titusinder kan de tælles, som gaar fra By til By og tigger sig til Livet — og de som gjør Opstand og raaber paa Brød eller Arbeide, de er ligesaa mange.

Ligesom Bønderne i 1787 var ude af Stand til at finde en eneste dyrkbar Plet paa Frankrigs rige, men monopoliserede Jordbund, saa staar Nutidens Arbeidere med tomme Hænder, uden Raamatrial — Arbeidets Værktøi, nødvendigt som det er for Produktionen, monopoliseret som det har været af en Haandfuld Lediggjængere.

Store Industrigrene har ophørt at existere, store Byer har blet lagt øde. Fattigdom og Elendighed, især deleshed i England, for det er der, at de saakaldte »Økonomister« fuldt ud har gjennemført sit Program; Armod i Elsaz; Hungersnød i Spanien, i Italien. Alle Steder daarlige Udsigter, og med daarlige Udsigter følger Uro og tildels Nød og Elendighed; Børnene udhungrede, Mødrene ældes før Tiden, Død og Ødelæggelse over Arbeiderne — dette er, hvad Bourgeoisiets Styre har bragt os.

Og de kommer og snakker til os om Overproduktion! Overproduktion? Naar en Kularbeider, som stabler op Bjerge af Kul, ikke fortjener saa meget, at han kan lægge i Ovnen om Vinteren? naar Væveren, som væver Tøi paa milevis, ikke har Raad til at give sin fillede Unge et Skjørt? naar Mureren, som bygger Paladser, bor i et Skur, og Arbeidskvinden, som pynter Dukker, der betales med Guld, ikke har andet end et fillet Shawl til at beskytte sig mod alslags Veir?

Er dette hvad man kalder for »Industriens Organisation«? Det er heller en hemmelig kapitalistisk Allianse for at tvinge Arbeiderne til at sulte. —

Kapitalen — Produktet af hele Menneskehedens Arbeide — som har samlet sig paa Enkeltmandshaand, flyver, — fortæller man os — naar Sikkerhed ønskes, fra Agerbrug til Industri.

Ja, det er gjerne muligt. Men hvor gaar den i de fleste Tilfælder, naar den forlader det jernbeslagne Pengeskab? Den fylder Sultanens Harem, den vedligeholder Krige, den ruster Rusland mod Tyrkiet og paa samme Tid Tyrkiet mod Rusland.

Eller den vil en vakker Dag stifte et Aktieselskab, som uden at producere noget, gaar Fallit om et Aar eller to, og hvorved Lederne vil tjene nogle Millioner.

Eller Kapitalen vil gaa til at bygge unyttige Jernbaner, over St. Gothard, i Japan, i Sahara, hvis nødvendig — det gjør intet hvor, saa længe som de, der er Ledere, fortjener sine Millioner paa det.

Men den værste af al Svindel, hvortil Kapitalen bruges, er den saakaldte Spekulation i Varepriser. Det er Verdens store Hazardspil. Paa Bomuldsprisernes og Hvedeprisernes Stigning og Fald sættes Millioner. Ved den mindste politiske Handling bytter Millionerne Eiermænd.

Kort sagt, denne økonomiske Forvirring styrer alt. Men alligevel kan ikke dette fortsætte længe. Folket er træt af alle

disse Kriser, det er forarget over de styrendes Graadighed. Det længes efter at kunne faa leve af sit Arbeide — at faa det fulde Udbytte af det, og ikke modtage en Sulteløn hele sit Liv, for ved Siden af at være Gjenstand for sine Undertrykkeres Barmhjærtighed.

Og Arbeideren forstaar de Styrendes Udygtighed. Han ved, de kan ikke begribe hans Ønsker, at de er udygtige til at lede Industrien, at de er udygtige til at organisere Produktionen og Omsætningen.

Folket vil snart forkynde Bourgeoisiets Fald. Det vil tage Styrelsen i sine egne Hænder ved den første gunstige Leilighed.

Og dette Øieblik kan ikke lade vente længe paa sig — Kapitalens Pest, som lammer Arbeidet, forbyder det; og det vil blive paaskyndet ved den Opløsning, som Staterne nu gjennemgaar, en Opløsning, som iler frem med Kjæmpeskridt.

Der henvises til to Artikler af Fyrst Kropotkin: Anarkismens videnskabelige Grundlag og Det kommende Anarki, som ifjor stod at læse i norsk Nyt Tidsskrift.

Overs. Anm.

De smaa.

Af August Strindberg.

Med Ostracismen havde Grækerne forsøgt at modvirke Naturloven om det stores, stærkes og kloges Opkomst. Operationen lykkedes, Patienten døde, og Grækenland henligger den Dag i Dag som Lig. Med Kristendommen begyndte de smaas Guldalder. At være fattig, lille, svag, vanskabt blev en Fortjeneste; Ulykke blev en Kilde til Held. Rom, som ved sin Tro paa den stærkeres Ret var bleven en Verdensmagt, blev ædt af de smaa, og med Romerrettens Ophævelse indførtes de svages Ret. Men Striden mellem de smaa og de store har fortsat sig og varer ved den Dag i Dag; dog synes Sejren at smile til de smaa.

Min Ven var rigtig lille; thi han var Dværg og pukkelrygget. Hans Oprindelse var dunkel, som en Baggade i en stor Stad. Hans Ungdom trist nok; allerede tidlig kom han i Lære hos en Maler. Først malede han Vindues- og Dørposter, derefter Skilter og sluttelig Trappegange med Landskaber. En Dag kom han paa Musæet og saà dèr gode Landskaber; han blev grebet af en let forklarlig Lyst til at male paa Lærred, skabe sig et Navn og drage ind i Berømmelsens Tempel. Han malede saa et Landskab paa et lille Stykke Lærred og viste det til en gammel Herre, som boede i Hus med ham. Den venlige Herre, der selv var Dilettant i Malerkunsten, fik Medlidenhed med Stumpen og besluttede at gøre noget for ham. Han gav ham Farver og Pensler, lærte ham Tagene, førte ham til sine Venner, Professorerne, og skaffede ham ind paa Akademiet. Da han saaledes var gaaet i Borgen for sin Protegés Anlæg, gjorde han alt, for at han kunde faa Ære af ham. Emil —

det var den smaas Navn — havde paa den Maade et Forspring for sine store Kammerater, som kunde »hjælpe sig selv«, og da han overfløj dem, troede man, det kom af hans rigere Anlæg, og ikke af den Beskyttelse, han nød.

»Han har Understøttelse«, sagde de store.

»Det var ogsaa en Kunst — naar man er dus med Professorerne!« sagde de store.

Men Emil følte, at han var de andre overlegen, og snart skulde de faa Syn for Sagen. Han gik rundt paa Malerskolen og kritiserede deres Malerier. Da han blev næsvis mod ældre Kammerater, og disse gav ham Svar paa Tiltale, tog han dem ved Ørene, først i Spøg, saa i Alvor. De store vovede ikke at knibe ham igen, eller de nænnede ikke at forgribe sig paa Gnomen: han var jo Krøbling.

Emil udviklede sig hurtig til Despot. Hos sin Velynder sad han og bredte sig i et Sofahjørne og gjorde lystige Bemærkninger om Malernes Billeder. Da ingen havde Hjærte til at irettesætte det stakkels Fæ, lod man ham være i Fred og lo over hans smaa Ondskabsfuldheder. Men derved blev det ham en Vane at sige hvad han havde Lyst til, og han uddannede derved en saadan Tungefærdighed hos sig, at han snart kom til at gælde for aandfuld og til sidst ogsaa blev det.

Da han nu begyndte at rette sine Pile mod Lærerne, og disse blev gnavne derover, trøstede man dem stadig: hvad brød man sig vel om hvad den smaa sagde!

Nu skulde Stumpen se at finde sig en Mæcen, der kunde bestride hans Rejse til Udlandet. Det lykkedes ham temmelig hurtig, og en skøn Dag sidder Emil i et stort Atelier i Paris. Han lever nu flot og sorgløst, klæder sig som en lille Nar, protegérer sine Kammerater og sender flere Billeder i den nyfranske Genre hjem. De mange Velyndere faa dem solgte, og der findes stedse Købere nok, der vil hjælpe den stakkels lille Gnom.

I Paris var han stadselig at se til. I Kaféen bemægtigede han sig al Tid den bedste Plads og førte det store Ord. Førte det store Ord, fordi han var vant til at gøre det, og fordi man var bange for hans skarpe Tunge. Paa Gaden viste han sin Storhed ved at byde en dobbelt saa lang Kammerat sin Arm, — akkurat som vilde han støtte ham. Damerne lo tit ad hans Tilnærmelser, tog ham paa Skødet som et lille Barn, og tilsidst

blev de hans Kærester. Han gjorde Erobringer til højre og venstre, — som han selv mente paa Grund af sine personlige Fortrin, men i Virkeligheden fordi ingen havde Hjærte til at nægte den lille Fyr noget. Han blev stor paa det, han blev en Personlighed. At komme paa lige Fod med ham var ikke mere muligt; thi det var allerede lykkedes ham at spille alle paa Næsen; han var bleven en Avtoritet. Han var forfærdelig udannet, men han forstod at lytte til og snappe op, og saa, naar han havde bearbejdet det, som kunde bruges, at servere det opvarmet som en Ret fra sit eget Køkken. Talte man om en Ting, som han ikke forstod sig paa, saa lod han, som om han forlængst var inde i Sagen og præsenterede saa siden Tanken — ganske vist i en pynteligere Form — som sin egen, i hvor vel han kun havde givet den en let Retouche.

En skøn Dag finder han paa, at han vil studere Venedig. Hans Velyndere arrangere et stort Lotteri, og den lille Mand kører paa første Klasse til Lagunestaden. Dèr lejer han ved Canal Grande et Atelier i et gammelt gothisk Palads, tager en Gondolier i sin Tjeneste og spiller Grandseigneur.

At se den lille paa Paladstrappen i en Diplomatfrakke saa stor som en Barnetrøje, med Fadermordere, rødt Silkehalstørklæde med en Glasnaal i Form af et Dueæg, paillegule Handsker og en lys Foraarsfrakke kastet let over Armen, er et Syn, man ikke saa let glemmer. Og naar han fløjter efter sin Gondol, der glider frem lig en Vandslange, og med sin diminutive Spaserestok »tager imod Stød«, saa energisk at han ganske synes at stanse Kolossen i dens Anløb til Trappen, da forbavses man over, at en saa stærk Sjæl kan bo i et saa svagt Legem.

Til Tider kunde han formelig antage Kæmpe-Proportioner. En Dag sidder han og maler i Lagunerne, netop som en kolossal Damper løber ind paa Rheden. Den fører et blaat og gult Flag paa Formasten, og Emil ser deraf, at det er en Landsmand.

»Den skal vi have inspiceret i Aften«, siger han. Ganske rigtig, han lader sig selv og Kammeraterne sætte over til Damperen, hvis Kaptajn han kender; han havde jo et Par tusende Venner af den Slags, Kvinderne fraregnet. Han tager sig af Landsmanden, fordi denne er ny paa Pladsen. Han lader sig selv og Kammeraterne indbyde til en Sexa. Efter Bordet faar han den hæftigste Lyst til at imponere Venetianerne

med et svensk Fyrværkeri. Han gaar af den Grund op paa Dækket og kalder paa Stewarden.

»Har I Fyrværkeri?« spørger han.

Stewarden ser paa den lille; men hans utrolige Sikkerhed imponerer ham.

»Skaf det herop«, siger han saa og kalder to Mand af Vagten til.

Fyrværkeriet kommer, og snart knalder romerske Lys som Bøsseskud, og Raketter stiger i Vejret, Signalraketter af største Kaliber, der snart lokker Piazettaen helt fuld af Mennesker.

Kaptajnen kommer løbende.

»Hvad Satan er det her gaar for sig! Ved I ikke at Politiet . . . .«

Mere faar han ikke sagt; thi den Sol, Emil lige havde tændt med sin Cigar, begynder at hvisle med sine Ildtunger lige i Nærheden af ham.

»Bliv, hvor De er!« kommanderer den smaa, og Kaptajnen ved ikke, om han skal le eller blive vred, da han ser det lille Menneske staa dèr saa uforsagt, omgivet af Ild og Røg, som en Trold i et brændende Bjærg.

»Kan det nu ikke snart være nok!« beder han — Kæmpen med det side Skæg.

Men Emil kender ikke til Medlidenhed; han bliver ved, til der ikke er mere.

»Det skulde bare have været en anden end dig«, siger Kæmpen og lader, som han tager den smaa ved Øret, men vover dog ikke at gjøre Alvor deraf. Men den smaa ønsker slet ikke at være en anden én end den han er; han har det godt med sit Privilegium som lille, saa godt som ingen anden. Derpaa giver han Maskinisten Ordre til at fyre under Kedlerne; han vil foretage en lille Tur paa Havet. Kaptajnen beder og raser, men der hjælper ingen Kæremoer. Og snart ser man de store Skorstene udsende deres Røgsøjler i den pragtfulde Nat. Skruen pisker det klare Vand, Ankerkættingerne rasler, alle Mand er i Aktivitet, og den smaa er klatret op paa en Tovrulle og uddeler, med Raaberen for Munden, sine Befalinger. Ankeret er lettet, Styrmanden raaber »Klar«, og ned til Maskinen trænger en tynd, hæs Stemme, som kommanderer »Fremad«. Og nu knager og stønner det i Skibets Skrog, Stemplerne suge sig hvæsende op igennem Cylindrene, de

excentriske Skiver arbejde, Spygatterne sprøjte, Roret knager, Kættingerne rasle, og lydigt som et Flaad i en Fiskeline glider Kolossen med sine to sorte Skorstene ud i det uendelige Mørke — sat i Bevægelse af den spinkle Stemme fra et indfaldent Menneskebryst, hvor to ødelagte Lunger med Møje aander.

Det synes, som om den lille Mand forstaar, at Lighed mellem Mennesker er en umulig Ting, og at det ved given Lejlighed slet ikke er saa tosset strax at klatre op paa andre for ikke at blive traadt itu. Han kunde jo ikke staa ved Siden af andre, for han var saa lille, men han kunde dog komme op over dem; og naar han traf paa nogen, der stod højere, saa befandt han sig ikke rigtig godt, før han saa dem neden under sig. Man skulde næsten tro, han ikke var sig sin Legemsfejl bevidst. En Dag stod han med sine Venner paa en Dampskibsbro, da en pukkelrygget gik om Bord. Emil vendte sig bort fra ham, som fra noget hæsligt, og sagde:

»Det er virkelig Synd for den unge Mand, at han har det svage Bryst«. Det var nu hans Udtryk for den Ting — lige som man taler om, at man har afstaaet sin Formue, naar man har spillet Fallit.

Sin gamle Ven og Velynder havde han allerede sørget for at faa under sig: hans Gæld generede ham, og Forpligtelserne trykkede ham føleligt.

»Farbror skulde ikke male«, havde han en Gang sagt til den gamle, som havde lært ham de første Penselstrøg.

»Hvorfor ikke?« spurgte den gamle bedrøvet, for det var jo det eneste i Livet der endnu havde Værd for ham.

»Nej, det er saa daarligt«, sagde den smaa uden at fortrække en Mine. »Det er jo ganske puerilt!«.

Den gamle kom aldrig mere til den smaa, der følte sig meget friere efter denne Operation.

En Aften gav en Maler, Baron X, en Souper for den 16aarige Prins, som var kommen paa Besøg til Paris. Festen fandt Sted i Atelieret, og d'Hrr. Kunstnere af Kolonien var indbudte — kun Herrer, thi det skulde være en Ungkarle-Aften.

Det morede Emil at være sammen med en Prins; men at fejre ham og gjøre sig lille — det var ikke morsomt. Han besluttede derfor, ikke at lade noget af sin Værdighed gaa fra sig. I Entréen staar der to Gardister som Æresvagt; han

behandler dem som Luft og gaar lige ind i Stuen med Overfrakke paa. Han krænger den af sig og kaster den hen til en ældre Herre af fornemt Udseende, og denne tager ogsaa ganske rigtig Frakken, men blot for i selvsamme Øjeblik at slynge den ud i Entréen.

»Ved du ikke, det er Kammerherre Y?« hvisker Værten til ham.

»Saa, er det det? Ja, jeg kunde nok tænke, det maatte være en Tjener«, svarer Emil højt.

Han gaar derpaa hen til Prinsen og rækker ham et Par Fingre og spørger, hvordan han har det; derpaa beder han ham sidde ned og snakke lidt.

Prinsen, der er en velopdragen ung Mand, føler sig slet ikke stødt over den lille og er høflig mod ham.

Festen begynder, bliver ved, tager til, og man naàr til Champagnen. Emil har været med til at drikke flere Skaaler og rolig hørt paa Taler, som ikke var henvendte til ham. Hans Storhed er stillet i Skygge, han lider de skrækkeligste Kvaler. Til Slutning udbringer man, under Hurra og staaende, et Leve for Prinsen. Emil bliver siddende.

»Vil du ikke rejse dig op for Prinsen?« siger Billedhugger Z og trækker Emil i Kraven.

»Hvad kommer Prinsen mig ved!« svarer den lille saa højt, at Prinsen maa høre det, og bliver siddende.

Han bliver trukket op fra sin Plads, men giver strax sin Angriber et Ørefigen. Denne løfter det lille Uhyre op i Vejret, og den sprællende Dværg bider ham i Kinden. Han lægger den smaa over Knæet og vil til at give ham nogle Smør. Haanden er løftet, Gengældelsens Time for alle hans ustraffede Overgreb er kommen, Tyrannen skal styrtes. Da hører man en Stemme, mandig og mild som den stærke Ædelmodighed, der bøjer sig (hvor dumt!) for den svage:

»De maa ikke slaa den lille Fyr!«

Det var den fornærmede, det var Prinsen, der bad for sin egen Bøddel.

»Man maa ikke lægge Haand paa Krøblinger«, tilføjer han.

Denne Begrundelse er knusende. Hvorfor? Fordi Kristus siger om de vanskabte, at Himmeriges Rige er deres? Eller er der nogen anden Grund?

Prinsen bryder op, men den smaa bliver paa Valpladsen.

Nu trækker han Vejret paa ny og sætter sig igen fast i Saddelen. Han overvældes med Bebrejdelser, men viser dem tilbage; han bider fra sig som en Rotte, som ingen gider røre. Hans Person er hellig; han staar over Samfundets og den gode Levemaades Love; han kan haane, skælde, bide, kradse, uden at faa Smør.

Hvilken misundelsesværdig Lod, at være lille og vanfør!

Der gaar et Par Aar, og Emils Ry som Maler stiger. Han er nu næsten stor og har allerede angrebet sine gamle Akademilærere og erklæret dem for forældede. Men de kunde ikke blive vrede paa ham for det. Ingen kunde blive vred paa den smaa, naar man saà ham saadan helt langt nede, ved sine Knæ, hvor han stod og saà ud som et forklædt Barn, som man kunde faa Lyst til at tage paa sine Arme, for at trøste og beklage det.

Han kom nu ind i sin kritiske Alder. Hans Krop blev ikke større, men Lungerne voxede og trykkede paa Hjærtet, saa at der indfandt sig Aandenød. Hans Ansigt, der kunde se ud som en 30aarig Mands, havde ikke det mindste Spor af Skæg; det sad som det bedst kunde, og passede ikke hvor det sad. Saa blev han syg og vakte nu mere Deltagelse end Interesse. Og se, der kommer en ung, skøn og rig Kvinde og beder om Lov til at give ham Ungdom, Skønhed og Rigdom for at forsøde hans sidste Aar; og hun bliver hans Hustru. Han kan nu læne sit lille, grimme Hoved til hendes varme Arm og sove ved hendes dejlige Bryst. Elskede hun ham? Det kan der ingen Tvivl være om, thi hun gav, gav ham alt uden at faa noget igen, og det er jo Kærlighed. Ja man paastod, at det ikke blot var Moderkærlighed, men ogsaa ægteskabelig Kærlighed.

Efter nogle Aars Ægteskab var den smaa kun en Skygge af sig selv; en Morgen finder hans Hustru ham død i Sengen.

Da hun løftede Dynen op og saà det lille Monstrum, blev hun forfærdet. Hun maatte spørge sig selv, hvorledes hun egentlig havde kunnet elske dette Misfoster. Og nu troede hun at have været Offer for en optisk Skuffelse. Ganske vist havde hun elsket den store Sjæl, som boede i dette fysiologiske Præparat; men nu da denne Sjæl var flygtet bort, vilde hun ikke mere se dens Hylster.

Men var hans Sjæl virkelig saa stor, eller beroede ikke ogsaa dens Størrelse paa Skuffelse? Han malede godt, men var paa ingen Maade fremragende. Han var aandfuld, og det er vel ikke saa faa; men et Geni var han ikke. Kun ved den

Sammenligning, som bestandig trængte sig paa, mellem hans lille Skikkelse og hans Forstand, der var hin overlegen, forekom han stor. Man saà et Barn og hørte en Mand, derved fik man et Indtryk som af et Vidunderbarn. Man følte, at Naturen havde gjort ham Uret og fik Lyst til at gøre mere for ham, end han var værd, og derfor opnaaede han et skønt Liv og en sød Død.

Nej, han var lige saa lille som vi andre, lige saa ondskabsfuld, lige saa tyrannisk, og havde han blot faaet Lov til at leve længere, vilde hans smaa Fødder have trampet endnu flere ned; thi han plejede ikke at gaa af Vejen for nogen, ikke at være ædelmodig, ikke at elske, ikke at tilgive — fordi han var saa lille.

Salige ere de smaa, thi dem tilhører Himlen, og snart vil ogsaa Jorden være deres.

Videnskabelig Polemik.

Nogle Bemærkninger i Anledning af Prof. Fr. Nielsens Angreb paa Bogen »Om virkelige Portræter af Jesus«.

Af L. Lund.

En bekjendt Statsmand — jeg husker ikke mere, hvem det var — har engang sagt, at hvis der ikke fandtes nogen Opposition imod hans Ideer, saa vilde han kjøbe én.

Denne Maxime, saa berettiget den kan være i Politikens Verden, er dog, om muligt, endnu mere berettiget for Videnskabens Vedkommende. Lad en Mand have udført den omhyggeligste Undersøgelse, lad ham have gjort Rede for sit Kildestudium Skridt for Skridt, lad ham have angivet for hvert enkelt Punkt de Grunde, hvorpaa han bygger sine Konklusioner, — han kan dog ikke vide Alt, han kan ikke have lært Alt, og han kan, trods den oprigtigste Stræben efter Upartiskhed og Objektivitet, dog maaske ikke altid frigjøre sig fra visse indgroede Forestillinger eller visse Anskuelser, han engang har forsét sig paa. Derfor er det i sin Orden, at ethvert nyt videnskabeligt Resultat fra konservativ Side bliver underkastet en grundig og indtrængende Kritik og faar staa sin Prøve overfor denne, før det optages i Haandbøger og Lærebøger som en afgjort Kjendsgjerning. Og Ingen har Grund til at sætte mere Pris paa en saadan Kritik, end selve den Videnskabsmand, hvis Arbejde kritiseres. Han faar de Fejl rettede, han muligt kan have begaaet; han faar Øjet aabnet for de Punkter, han muligt kan have oversét; og han hindres fra videre at udbrede urigtige og uvederhæftige Anskuelser.

En saadan Polemik faar naturligvis desto større videnskabeligt Værd, jo mindre der i samme indblandes fremmede Elementer

af mere eller mindre personlig Natur, og jo mere de to stridende Parter udelukkende have deres Bestræbelser rettede paa at bringe Klarhed over de paagjældende Spørgsmaal. Og Striden bør selvfølgeligt kunne føres i al Venskabelighed, uden personlig Bitterhed, Had eller Fjendskab paa nogen af Siderne.

Disse tørre Bemærkninger ville maaské synes de Fleste saa indlysende naturlige, at det maa forekomme urimeligt og overflødigt overhovedet at fremsætte dem. Men det er desværre saare sjeldent, at det gaar saaledes til i den videnskabelige Verden. Det hænder kun altfor ofte, at Polemiken udarter til ufrugtbart Skjænderi. Man sér Videnskabsmænd bruge Ukvemsord og Grovheder, naar det skorter dem paa Grunde, eller fremkomme med plumpe Insinuationer mod hverandre, uden at have det Mindste at bygge dem paa. Man sér dem optræde, som om de repræsenterede den højeste Viden, i Spørgsmaal, hvor de i Virkeligheden aldeles Intet vide. Og naar de ikke mere ere istand til ad videnskabelig Vej at forsvare deres Sag, sér man dem betjene sig af altslags Humbug for at bilde Publikum ind, at deres fejlagtige Anskuelser alligevel kunne opretholdes. Det er yderligt sjeldent at sé Folk, der have trukket det korteste Straa i Kampen, vise tilstrækkeligt moralsk Mod til aabent og ærligt at erkjende dette; hellere trækker man atter og atter de gjendrevne Indvendinger frem og præsenterer dem paany for Publikum, som om de aldrig nogensinde havde været gjendrevne. Og man gaar videre endnu: Man søger at berøve Modstandere pekuniær Assistance eller at skræmme Boghandlere fra at forlægge deres Værker, for saaledes at faa »tiet ihjel«, hvad man ikke er istand til at modbevise. Kort sagt, hvad der skal gjælde for videnskabelig Polemik er kun altfor ofte af en saadan Beskaffenhed, at selv en Mand med de Anskuelser, der foran ere fremsatte, ikke sjeldent kan tvinges til i Selvforsvar at slaa haardere, end han paa nogen Maade kunde ønske, og ramme sin Modstander personligt, hvor han helst ønskede al Personlighed ladt ude af Sigte.

Hvorledes er nu Beskaffenheden af den Kritik, som videnskabelige Arbejder i Danmark gjøres til Gjenstand for? Er det en Kritik af den gedigne Slags, der holder sig til Sagen og udelukkende har Sandhed og Klarhed for Øje? Eller nærmer den sig til det Vrængebillede af videnskabelig Kritik, jeg nys har udkastet? Jeg føler mig stillet Ansigt til Ansigt med dette

Spørgsmaal, naar jeg tænker paa de Artikler, som Hr. Prof. theol., Dr. Fr. Nielsen har skrevet i »Berlingske Tidende« imod min nye Teori om Jesu Udseende.

Som det vil erindres, skrev Prof. Fr. Nielsen først (i »Berl. Tid.« for 24de Nov. 1886) en Kritik over et Foredrag, jeg havde holdt, og hvori jeg i al Korthed havde fremsat Hovedtrækkene i min Undersøgelse og gjort Rede for de Grunde, hvorpaa jeg byggede min Opfattelse. Han anførte heri hvad der af de gængse Kirkehistorier, Encyclopædier, etc. kunde hentes frem som Indvendinger imod min Anskuelse eller mod de Kilder, jeg havde benyttet. Mange ville maaské synes, at det havde været rimeligere, om min ærede Modstander havde forudsat, at ogsaa jeg kjendte alt dette, at jeg havde prøvet mine Kilders Paalidelighed, før jeg benyttede dem i min Bevisførelse, og at jeg havde gjort mig bekjendt med de Indvendinger mod min Anskuelse, der laa nærmest for Haanden. Men virkeligt solid Forskning og omhyggeligt Kildestudium er adskilligt sjeldnere, end Folk i Regelen tænke sig; og det hænder kun altfor ofte, at Videnskabens Dyrkere beraabe sig paa Bøger, som de aldeles ikke have gjort sig nærmere bekjendte med. Det er saaledes undskyldeligt, at Prof. Nielsen uden nærmere Undersøgelse forudsatte, at jeg var gaaet ligesaa letfærdigt og overfladisk til Værks i mit Arbejde, som saa mange Andre i deres. Mindre undskyldeligt turde det maaské være, at min ærede Modstander ikke sikrede mig Plads til et Svar paa hans Artikel i samme Blad, hvori han selv havde skrevet.

At »Berlingske Tidende«s Redaktion nægtede at optage et saadant Svar fra min Haand blev imidlertid Anledningen til, at min Undersøgelse, i den kortest mulige Form, blev udgivet i Trykken, ledsaget af en udførlig Tilbagevisning af hver enkelt af Prof. Nielsens Indvendinger. I denne Bog »Om virkelige Portræter af Jesus« haaber jeg tilstrækkeligt at have godtgjort, at min Undersøgelse hviler paa et selvstændigt og omfattende Kildestudium. Jeg haaber endvidere at have godtgjort, at samtlige de Indvendinger, som Prof. Nielsen havde fremdraget mod min Skrivelse, iforvejen af mig vare omhyggeligt prøvede og vejede. Efter dette maatte jeg antage, at enhver Insinuation imod mig om Overfladiskhed i Behandlingen af mit Emne for Fremtiden maatte være umulig uden nærmere udførlig Begrundelse. Prof. Nielsens Artikel kom derimod, i det Lys, der nu

faldt over den, til at staa som et saare overfladisk Hastværks-arbejde, noget, der dog ikke bør lægges den ærede Professor alt for meget til Last. Man maa erindre, at han polemiserede mod et utrykt Foredrag, og at han ikke havde havt synderlig Lejlighed til at danne sig nogen Forestilling om mine Kapaciteter som historisk Forsker. Af Mangel paa pekuniær Assistance har det nemlig hidtil ikke været mig muligt at faa en eneste af mine historiske Undersøgelser publiceret paa nogen tilfredsstillende Maade; og det var derfor saare undskyldeligt, at Prof. Nielsen i saa høj Grad undervurderede mine Evner og Kundskaber.

Der frembød sig imidlertid nu en udmærket Lejlighed for min ærede Modstander til at gjøre sin Fejltagelse god igjen og oprette det Forsømte. I min Bog kom der til at foreligge en Fremstilling af min Undersøgelse, der — om den end kunde være mangelfuld nok paa sine Steder — dog var tilstrækkeligt udførlig til at kunne gjøres til Gjenstand for en detaljeret, alvorlig Kritik og Prøvelse, baseret paa virkeligt Kildestudium, ligesom mit Arbejde. En saadan Kritik ventede jeg mig altsaa fra Prof. Fr. Nielsens Haand, enten i Form af en Bog eller en Tidsskrifts-artikel.

Min ærede Modstander mente imidlertid at kunne nøjes med nok en Bladartikel, der stod at læse i »Berlingske Tidende« for 27de Oktober 1887, og som ganske var af samme Natur som hans tidligere Artikel, dog med den Forskjel, at medens denne var holdt i en nogenlunde human Tone, blev Tonen i den senere Artikel paa sine Steder uartig eller ligefrem grov. Prof. Nielsens anden Artikel bar, saalidt som den første, Vidne om nogetsomhelst Kildestudium; og den ærede Professor anførte ingen nye Grunde for de Indvendinger, han havde fremsat i sin første Artikel, og som jeg i min Bog havde gjendrevet. Han fremkom kun med nogle yderligere Indvendinger af ganske lignende Natur som dem, han havde fremsat i sin første Artikel: Insinuationer om, at jeg ikke skulde have gjort mig bekjendt med Indholdet af en Bog, fra hvilken jeg har taget største Delen af mine Afbildninger, — at jeg ikke skulde vide Besked om et Ord, hvis Betydning jeg siger, at jeg har søgt Oplysning om ved at sé efter hos de Forfattere, jeg vidste havde benyttet det, — og andet mere af samme Slags. Og medens den ærede Professor saaledes sans façon paany retter den ene Beskyldning for Overfladiskhed imod mig efter den anden, beraaber han sig selv som Hjemmel for

sine Paastande paa Udsagn af nyere Forfattere som Chiflet, Pape, etc., uden, som det synes, ved nærmere Kildestudium at have overbevist sig om, hvorvidt de nævnte Forfattere virkeligt have Ret eller ej. Ligesom første Gang bliver det saaledes ikke mig, men min ærede Modstander, der kommer til at staa som den, der er gaaet overfladisk til Værks. Men hvad der første Gang kunde undskylde en saadan Færd fra Prof. Nielsens Side, kan ikke undskylde ham anden Gang. »Errare est humanum, sed in erratis perseverare inhumanum«.

Efterat denne anden Artikel i »Berlingske Tidende« var kommen mig for Øje her i London, skrev jeg et Svar derpaa, hvori jeg tilbageviste Prof. Nielsens Indvendinger Punkt for Punkt og stillede i den rette Belysning alle de Kraftudtryk uden solid Begrundelse, der saa rigeligt prydede hans Artikel. Min ærede Modstander havde imidlertid heller ikke denne Gang fundet det passende at sikre mig Plads til et Svar i det Blad, hvori han angreb mig; og ligesom forrige Gang nægtede »Berlingske Tidende«s Redaktion at optage min Artikel.

Imidlertid skrev Prof. Nielsen i »Illustreret Tidende« for 27de Nov. 1887 en ny Artikel imod mig, hvori han gjentog den væsenligste Part af de Indvendinger, han var fremkommen med i »Berlingske Tidende«. Redaktionen af »Illustreret Tidende« — der overhovedet i denne Sag viste en Upartiskhed og en Retfærdighedsfølelse, der kontrasterer stærkt mod »Berlingske Tidende«s Adfærd — gav mig i Numeret for 8de Jan. 1888 Plads for et Svar, hvori jeg i al Korthed viste det Ugrundede i de Indvendinger, Prof. Nielsen i sin Artikel havde fremsat imod mig. Jeg lod hermed Sagen hvile, da jeg antog, at der var kastet tilstrækkeligt Lys over min ærede Modstanders Polemik, og at Publikum uden videre Anvisning fra min Side vilde kunne sé, at hans senere Artikler vare ligesaa overfladiske som den første, og at de paa intet Punkt vare istand til at rokke noget i min Teori. Den Del af Artiklen i »Berlingske Tidende«, som ikke var gjentaget i »Illustreret Tidende«, og som jeg følgeligt ikke fik Lejlighed til at gjendrive, indeholdt kun Gjentagelser — uden nærmere Begrundelse — af Indvendinger, jeg alt havde gjendrevet udførligt i min Bog, eller nye Indvendinger, der intet Væsenligt vilde ændret i min Teori, selv om Prof. Nielsen havde havt Ret i at fremsætte dem. De paagjældende Punkter vilde desuden blive nærmere behandlede i den udførlige Fremstilling

af min Undersøgelse, som jeg haabede at faa udgivet her i England.

Efter i henved et Aars Tid at have været beskjæftiget med andre Studier her i London, var det nemlig min Hensigt at skride til Udarbejdelse og Udgivelse af mit større Arbejde om Jesu Udseende, paa Engelsk. De hertil nødvendige Midler gjorde jeg Regning paa uden Vanskelighed at kunne opdrive hos en af vore Rigmænd, efterat jeg, som jeg mente, ved min Bog »Om virkelige Portræter af Jesus« havde godtgjort min Undersøgelses Soliditet. Ti dels vilde der være al Udsigt til, at Pengene i Tidens Løb (sandsynligvis om et Par Aar eller før) vilde komme ind igjen, og Risikoen følgeligt næppe være stor, dels foreligger her en videnskabelig Opdagelse, som — hvad man end vil dømme om dens praktiske Betydning — i alle Tilfælde er af Interesse, ikke alene for en snævrere Kreds af Fagmænd, men for ethvert dannet Menneske over hele den civiliserede Verden. Ethvert Land, og især et lille Land som Danmark, maa være interesseret i, at alt, hvad dets Sønner udretter af almindelig Interesse, bliver bekjendt saa vidt som muligt. Jeg antog derfor, at man ikke alene af Interesse for Spørgsmaalets videnskabelige Betydning, men navnlig af Patriotisme vilde have stillet den fornødne Sum til min Raadighed. Men jeg tog fejl. De rige Folk, jeg henvendte mig til, betragtede mig stadigt som en Slags Tigger, og istedenfor pekuniær Assistance høstede jeg kun Ubehageligheder og Uartigheder.

Hvad kunde Grunden være hertil? Jeg fik det snart at vide. Der meddeltes mig fra Danmark, at da jeg ikke havde svaret paa Prof. Nielsens Artikel i »Berlingske Tidende«, mente man, at jeg var ude af Stand dertil, og betragtede mig atter som »en slagen Mand«, gjendreven af Professoren. Dette havde jeg ganske vist ikke ventet. Jeg havde ikke taget tilstrækkeligt i Betragtning den Overtro, hvormed man i Danmark kun altfor ofte er tilbøjelig til at tage en Professors Ord for Visdom, selv om det er nok saa blottet for Berettigelse eller Begrundelse.

Jeg nødes saaledes til at lade Prof. Nielsens nu vanskelig tilgængelige Artikel i »Berlingske Tidende« optrykke paany tillige med mit Svar derpaa, som det nævnte ærede Blad i sin Tid nægtede at optage. Det vil sés af mit Svar, forhaabentlig, at ikke en eneste af Prof. Nielsens Indvendinger er virkeligt begrundet, og at min Teori helt igjennem staar aldeles urokket og

holder sig opret paa hvert eneste Punkt, selv i forholdsvis ganske uvæsenlige Detailler.

Hvad er det altsaa, her er sket? En videnskabelig Undersøgelse, baseret paa omfattende Kildestudium og af Interesse for hele den civiliserede Verden, er Aar efter Aar bleven hindret fra at udkomme i en udførlig og tilfredsstillende Skikkelse, som Følge af ubegrundede og overfladiske Kritiker af en Universitets-Professor. Denne Omstændighed giver, saa det synes mig, nærværende Spørgsmaal en mere almindelig Interesse, end en videnskabelig Polemik maaské ellers vilde kunne gjøre Fordring paa.

At der fremkommer overfladiske Kritiker, og at Folk skrive i Bladene om Ting, som de ikke forstaa sig paa, kan naturligvis ikke hindres eller undgaas. Journalister ere ofte ligefrem nødte dertil. Men et solidt videnskabeligt Arbejde bør være forskaanet for sligt fra en Universitets-Professors Side. Universitetet — det eneste, vi har — er den højeste videnskabelige Institution i vort Land; og det store Publikum har vænnet sig til at betragte en Universitets-Professors Dom som en Slags Højesteretskjendelse i videnskabelige Spørgsmaal. Den mindste Fordring til en saadan Dom tør vel derfor være, at den skal have anstændige Præmisser at støtte sig til, og at den, der fælder Dommen, skal have sat sig nogenlunde grundigt ind i det Spørgsmaal, han udtaler sig om.

I nærværende Tilfælde turde en Optræden som Prof. Nielsens muligt i særlig Grad være paa urette Sted. Ved at svare paa min Bog med en lille Bladartikel lægger Hr. Professoren tydeligt nok an paa at reducere Spørgsmaalet til noget meget Ubetydeligt. Takket være den danske Kulsviertro paa Professorer, synes dette ogsaa at være lykkedes ham; thi Folk, som jeg har henvendt mig til, have svaret mig, at Sagen forekom dem for ubetydelig, til at de følte Trang til at støtte mit Arbejde. Jeg nødes derfor til selv at gjøre opmærksom paa min Undersøgelses Betydning. Den bringer for det Første en ny Opdagelse vedrørende Jesus. Og selv om man kun vil betragte Jesus som et Menneske, saa er han i alle Tilfælde en verdenshistorisk Figur af saa kolossal Betydning, at enhver ny Opdagelse vedrørende ham maa have Krav paa almindelig Interesse. Dernæst har min Undersøgelse sin praktiske Betydning i religiøs Henseende; og dette turde muligt være vigtigere end det første. For troende Kristne kan det ganske vist være temmelig uvæsenligt, hvorledes Jesus saà ud.

Langt væsenligere er det derimod, at det gjennem en historisk Undersøgelse kan paavises, at de Kristne alligevel i Tidens Løb have undertrykt den Skikkelse, hvori Jesus viste sig, og sat en anden, smukkere, i Stedet, altsaa paa en Maade have tilladt sig at korrigere Jesus. Og videre, at dette falske Jesusbillede gjennem Aarhundreder har været holdt i Hævd og endnu den Dag idag er almindeligt udbredt, uagtet det af selve de ældre kristne Skrifter har kunnet godtgjøres, at Jesus umuligt kan have sét saaledes ud, og at dette Billede endnu i det fjerde Aarhundrede af fremragende Kristne ansaàs for et Billede af Djævelen. Det har dog vel sin store Betydning, at sligt paavises, ikke alene for selve den paagjældende Sag, men ogsaa paa Grund af de Følger, det drager efter sig. Naar det nemlig staar saaledes til med en af de Forestillinger, der holdes i Hævd i den kristne Kirke, saa bliver en lignende kritisk og historisk Undersøgelse om Berettigelsen af Kirkens andre Forestillinger og Dogmer i høj Grad ønskelig eller rettere, den paatrænger sig af sig selv.

Jeg antager, at intet rettænkende Menneske, Kristen eller Ikke-Kristen, kan have noget imod en saadan Undersøgelse. Naar den udføres med Loyalitet og Sandhedskjærlighed fra begge Sider, kan der kun komme et godt Resultat ud deraf. Og at en saadan Undersøgelse, foretaget besindigt og roligt, Skridt for Skridt, vil have sin store Betydning, vil vel ikke engang saadanne Fanatikere benægte, som maaské af opportunistiske Grunde kunde ønske bevislige Usandheder opretholdte. Materialet til en saadan Undersøgelse har jeg for en stor Del rede; jeg mangler kun Midlerne til dets Udarbejdelse og Udgivelse. Til at bryde nye Baner i Videnskaben er desværre en Videnskabsmand ikke nok; dertil hører ogsaa en Mæcén; og en saadan har jeg hidtil ikke været saa lykkelig at finde.

Prof. Nielsens Artikler have ikke formaaet at rokke nogetsomhelst i min Undersøgelse om Jesu Udseende eller at ændre det Mindste i det Resultat, jeg er kommet til. Men de have bidraget deres til at forsinke og vanskeliggjøre Publikationen af mit Arbejde. Derfor mener jeg det berettiget, selv maaské med haarde Ord, at pege hen paa, hvor langt sligt er fra at være virkelig videnskabelig Kritik. En videnskabelig Forsker, hvem det alvorligt laa paa Sinde, at Sandheden kom for Dagen, vilde dog først og fremmest have gjort sit til, at min Undersøgelse kom til at foreligge i saa fyldig og udførlig en Form som

muligt. Thi dette maatte være den første Betingelse for, at den kunde blive grundigt gjendreven, om dette overhovedet lod sig gjøre.

London, i Juli 1888.

Kunsthistorisk Literatur[1]).

L. Lund: Om virkelige Portræter af Jesus. Et Foredrag og en Replik til Hr. Prof. Fr. Nielsen. (J. H. Schubothes Forlag.)

(Anmeldt af Prof., Dr. Fr. Nielsen.)

Som »Berl. Tid.«s Læsere maaské ville mindes, tillod jeg mig i November Maaned f. A. heri Bladet at fremføre »nogle nærliggende Indvendinger« mod Paalideligheden af Hr. Cand. phil. L. Lunds Resultater med Hensyn til et formentlig ægte Kristusbillede, som paa forskjellige Steder af Pressen udbasunedes som en ny og stor Opdagelse. Senere har Hr. Lund udgivet sit Foredrag og ledsaget det med vidtløftige polemiske Tillæg, der formentlig skulle kunne støtte hans Paastande. Naar jeg igjen beder om Ordet i denne Sag, er det ikke, fordi jeg tillægger Hr. Lunds Undersøgelser nogensomhelst Betydning, men kun for at afværge den Misforstaaelse, at der ikke skulde være noget at svare paa hans urimelige Paastande. Efter at have læst Foredraget og de tilføjede Exkurser tager jeg ikke i Betænkning at sige, at denne Bog giver et godt Bidrag til de løse og uhjemlede Hypothesers Historie, men at den ikke leverer et eneste nyt Bidrag til Kristusbilledets Historie.

Det kan næppe være Tvivl underkastet, at det formentlige Kristusbillede er et Sokratesbillede. Hr. Lund har taget de fleste af sine Afbildninger fra Kanniken Johan Chiflets Bog om Sokrates-Gemmerne, som udkom i Antwerpen 1662. Hvis han blot havde meddelt alle Chiflets Billeder, vilde enhver Læser let have været i Stand til at sé, i hvilken Grad den ærede Forf. har grebet fejl. En af de oversprungne Gemmer (Tavle VI, Nr. 23) viser saaledes to Mænd, af hvilke den ene tydelig nok er Platon, medens den anden — den Type, som Hr. L. vil gjøre til Kristus — afgjort er Sokrates. Denne samme Type findes paa en Gemme (Tavle II, Nr. 6), der viser et Janus-Hoved, overskygget af en Hjelm. Der kan ingen Tvivl være om, at det ene Ansigt skal forestille Athene, det andet (Dobbeltansigt) Sokrates; thi forneden, ved Halsen, findes tre andre Portræter, der forestille Sokrates' tre Anklagere: Meletos, Anytos og Lykon.

---

[1]) I Følge Hr. L. Lunds Ønske meddeler vi her efter »Berlingske Tidende« for 27de Oktober 1887 Prof. Nielsens Anmeldelse af Bogen »Om virkelige Portræter af Jesus«. Red.

Da Chiflet i sin lærde Afhandling har givet den rette Forklaring af disse Gemmer, har Hr. Lund ikke kunnet være uvidende om deres Betydning; men det er ret mærkeligt, at han, der ellers fører Polemik til Højre og Venstre, helt forbigaar disse generende Gemmer i Tavshed. Det havde dog idetmindste ligget temmelig nær at gjendrive Chiflets Forklaringer.

Lige saa paafaldende som Hr. L.s Forbigaaelse af disse Gemmer er hans Udtydning af andre. S. 108 meddeler han — ligeledes efter Chiflet — en Gemme, paa hvilken man sér en nøgen Mand med en Thyrsosstav i Haanden og et lille glad Barn ved Foden. Denne Gemme skal, som Chiflet allerede har oplyst, vise, hvorledes Sokrates, som en af Oldtidens Forfattere har sagt, »ikke rødmede ved at lege med Børn«. Men for Hr. L.s Fantasi bliver denne Sokrates-Skikkelse med Thyrsosstav til — Kristus med Spottens Rør; og den lille legende Dreng skal efter hans Mening »sandsynligvis forestille Signetets Ejer«.

Et uigjendriveligt Bevis for, at denne Gemme ikke giver noget Billede af Kristus, kan vindes ved en Betragtning af en anden Gemme, som i Chiflets Bog staar lige oven over, men som Hr. L. viselig har undladt at gjengive. Paa den sér man nemlig denne formentlige Ecce-Homoskikkelse med »Spottens Rør« i Haanden i Færd med — at danse, saa de faa Klæder flagre om ham. Chiflet har med Hensyn til denne Situation henvist til Oldtidsforfatteres Udtalelser om Sokrates' Forhold til Dansen, og ethvert fornuftigt Menneske kan sige sig selv, at Skikkelsen paa denne Gemme, som aldeles ligner Skikkelsen paa den forrige, umulig kan være Kristus.

Hr. L. gyser imidlertid ikke tilbage for de umuligste Slutninger. Han har hos Chiflet fundet en anden Gemme, der viser os Sokrates (eller en Silen), omkranset af Vinløv (S. 151). Det skal være »Jesus med Tornekransen og den røde Kappe«. Jeg skal blot kortelig gjøre opmærksom paa, at her mangler »Spottens Rør«, hvilket dog maatte ventes i denne Situation. Af større Interesse med Hensyn til Forf.s videnskabelige Metode er det at sé de Krumspring, ved hvilke Vinløvet bliver til Evangeliernes (Mark. 15, 17. Joh. 19, 5) Tornekrone. »Det græske Ord »akanthinos« benyttes«, siger Hr. L., »saavidt mig bekjendt af ingen græsk Forfatter i Betydning af »tornet« eller »af Torne«; det betegner alle Vegne kun Noget, der vedrører en af de Slags Planter, der bære Navnet Acanthus eller Acantha«. Er dette Naivetet, eller er det Frækhed? Naar Hr. L. nemlig blot vilde gjøre sig den Ulejlighed at slaa op f. Ex. i Papes græske Lexikon, saa vilde han lære, at det omtalte Ord først og fremmest betyder: »von Dornen, dornig«, og at Hjemmel for denne Betydning findes i et af de anakreontiske Digte, der dog nok stamme fra »græske Forfattere«. Hvis han vilde slaa Ordet op i Suicers Thesavrus (I, S. 149), vilde han finde overvældende Stadfæstelse for denne Betydning gjennem de græske Kirkefædre. Men det gaar maaské her, som i andre Tilfælde, at ikke blot alle Nutidens Filologer, Arkæologer og Theologer have taget fejl, men ogsaa de gamle Forfattere. Thi efter Hr. L.s

Mening er Visdommen først kommen med ham og hans ufødte Kulturhistorie.

Jeg skal ikke fordybe mig i en nærmere Paavisning af Hr. Lunds Misforstaaelse af de S. 104 og 105 afbildede Gemmer, men blot omtale den, der er afbildet S. 110. Denne fremstiller en nøgen Skikkelse, der har Lighed med Sokrates, og som i sin Haand bærer en Thyrsosstav. Denne Skikkelse, der rider paa et Æsel, skal være — Kristus ved Indtoget i Jerusalem. Hr. L. kommer let over den Vanskelighed, at Kristus her, Palmesøndag, holder sit Indtog med det »Spottens Rør«, som han nok først fik i Hænde Langfredag. Af større Betydning er det, at det Æsel, paa hvilket den formentlige Kristusskikkelse holder Indtog, tydelig nok ikke vil af Stedet. Enhver, som i sydligere Lande har færdedes til Æsels, vil ikke være ukjendt med den Situation, at et Æsel, ligesom paa denne Gemme, bøjer Hovedet mod Jorden og rører Halen paa en Maade, som viser, at det hellere vilde kaste sin Rytter af end gaa videre. Derfor vil Hr. L.s Forklaring paa Forhaand være usandsynlig. Men Indskriften »Xenokrates« viser ogsaa, at denne Gemme aldeles intet har at gjøre med Kristus. Den er en Satire over Filosofen Xenokrates, der, som vi af Oldtidsforfatteres Vidnesbyrd vide, var et noget trægt Hoved, hvorfor han ogsaa sammenlignes med et Æsel. Manden paa det stædige Æsel er en vittig Karakteristik af den gamle Filosof, der ifølge Platons Ord hos Diogenes fra Laerte trængte ligesaa meget til Sporen, som Aristoteles til Bidslet.

Naar det først er blevet klart, at disse formentlig »virkelige Portræter af Jesus« aldeles intet have med ham at gjøre, vil der ikke være megen Opfordring til at fordybe sig synderlig i de mere eller mindre urimelige Hypotheser, som Hr. L. stiller i Marken for at støtte sin haabløse Sag.

Der vil næppe i dette Øjeblik findes en eneste Filolog af nogen Betydning, som ikke er overbevist om Uægtheden af den pseudolukianske Dialog Filopatris; men Hr. L. har den Dristighed ved nogle saare løse Ræsonnementer at ville vælte det Resultat, hvortil Forskningen efter lange og grundige Undersøgelser er naaet. Hans umulige Hypothese kræver Støtte, og for at yde en saadan skal denne pseudolukianske Dialog gjøres til et Skrift fra det 2det Hundredaar. Det vil utvivlsomt være en Nydelse for Filologer og Arkæologer at sé, hvor let Hr. Lund kommer over en lille Vanskelighed som den, at der i denne formentlig fra det 2det Hundredaar stammende Dialog omtales Embedsmænd, som Romerriget vitterlig ikke fik før i Konstantin den Stores Dage.

Ligesaa opmuntrende vil det være for dem, der sysle med Oldkirkens Literaturhistorie, at sé, hvorledes Johannes-Evangeliet paa et løst Skjøn (S. 42) bringes i Afhængighed af Nicodemus-Evangeliet; og denne Del af Hr. L.s Bog giver i det Hele ret oplysende Bidrag til at karakterisere hans Mangel paa Kritik. Han meddeler »til Overflod«, at der findes »en ligefrem Udtalelse om Forholdet mellem de to Bøger i et Haandskrift i Paris«. Jeg skal ikke opholde mig

ved, at denne »Udtalelse« er noget mangelfuld, og at Hr. L. har misforstaaet den, men blot gjøre opmærksom paa, at dette »Haandskrift i Paris« ikke er ældre end det 15de Hundredaar. Saa vil enhver Kyndig strax vide, hvor stor Betydning det har som kritisk Vidne i en saadan Sag. Og hvad skal man sige om en Forfatter, der tager Beronikes Brev hos Johannes Malala som et ægte og »interessant Dokument«!

Der er ingen Grund til igjen at dvæle ved de Vanskeligheder, som frembyde sig, naar man tænker sig en Maler i Færd med at »tage en Skitse« af Kristus i Jødeland, paa Paaskefesten. For Hr. L. existere saadanne Vanskeligheder ikke; men enhver skjønsom Læser af Josefos' Skrifter vil forstaa, hvor umulig Hr. L.s Hypothese er, blot fordi den kræver en saadan »Skitse«. Jeg skal, idet jeg henviser til min tidligere Artikel, kun endnu gjøre opmærksom paa, at jeg selvfølgelig ikke (jfr. min Haandbog i Khist I, S. 433) nogensinde har villet nægte, at flere af de gamle Kirkefædre tænkte sig Kristus uskjøn og af uansélig Skikkelse; men jeg fastholder, at denne Opfattelse støtter sig paa Slutninger fra profetiske Ord i det gamle Testamente, ikke paa Billeder. Det ældste Kristusbillede, som vi nu kjende, eller dog et af de allerældste, er det smukke Billede i Pretestato-Katakomben fra Slutningen af det 2det Hundredaar. Der sé vi Kristus fremstillet som en smuk, skjægløs Mand med to Disciple ved Siden, og den blodsottige Kvinde rører knælende ved Sømmen af hans Klædebon. Et saadant Billede i en Katakombe fra det 2det Hundredaar er mere værd end alle luftige Hypotheser, der støtte sig paa Gemmer, hvis Tid og Hjemsted det dog altid vilde være saare vanskeligt at bestemme, selv om de virkelig havde noget med Kristus og Kristendommen at gjøre.

Hr. L. fortæller i Forordet til sin Bog, at han forgjæves har henvendt sig til »forskjellige Rigmænd« for at faa dem til at udgive hans Undersøgelser. Det er ikke saa underligt; thi Hr. L.s Hypothese har fra Begyndelsen af havt Sandsynligheden imod sig. Ethvert dannet Menneske, der saà dette formentlige Kristusbillede, vilde strax instinktmæssig sige: det er ikke Kristus, men Sokrates! Nu, efter at han har havt Lejlighed til at udvikle sin Hypothese paa 189 Sider, vil enhver nogenlunde Kyndig næppe være i Tvivl om Værdien af denne Undersøgelse og af Hr. L.s videnskabelige Methode. Da jeg forrige Gang havde Ordet her i Bladet, opfordrede jeg Hr. L. til at udgive sit Foredrag. Det var mig allerede den Gang klart, at Hypothesen var uholdbar, men Hr. L. og adskillige af hans Venner mente, at det var kirkelige Hensyn, der afholdt mig og andre fra at sætte Pris paa hans »Resultater«. Nu kan enhver dømme. Hr. L. skal i Pastor Henning Jensen og en enkelt Anmelder have fundet troende Adepter, der have slugt alle hans Kameler med Beundring, endog hans Fortolkning af Fil. 2, 7; men jeg er overbevist om, at enhver kyndig Læser vil være enig med mig i at sige, at vi allerede have faaet saa fyldige Beviser paa Hr. L.s fantastiske Kombinationsevne, at man ikke tør udtale Ønsket om at sé flere.

Den i sin Tid til Optagelse i »Berlingske Tidende« indleverede Artikel lyder som følger:

Prof. Fr. Nielsen og Jesu Portræt.

Af L. Lund.

I min Bog om »Virkelige Portræter af Jesus« udtalte jeg det Ønske, at Hr. Prof. Fr. Nielsen paany vilde underkaste mine Undersøgelser en Kritik, og det en grundig og indtrængende Kritik, der kunde bringe vigtige Bidrag til Spørgsmaalets endelige Løsning.

Dette Ønske er desværre ikke gaaet i Opfyldelse. Hr. Prof. Nielsen har ment at kunne indskrænke sig til en »Anmeldelse« af min Bog; men denne »Anmeldelse«, der findes trykt i »Berlingske Tidende«, Nr. 250, for 27de Oktober 1887, er i Virkeligheden ikke Andet end en Række mere eller mindre umotiverede Angreb paa Bogen og min Person. Jeg skal i det Følgende besvare hvert enkelt Angreb; og Publikum maa da dømme os imellem.

Min ærede Modstander meddeler, at han har gjort sig bekjendt med J. Chiflets »Socrates«, hvorfra jeg har laant de fleste af mine Afbildninger, og som i den Anledning jevnligt findes anført i min Bog. Han mener, at hvis jeg »blot havde meddelt alle Chiflets Billeder, vilde enhver Læser let have været i Stand til at sé, i hvilken Grad« jeg havde »grebet fejl«. Og han bebrejder mig, at jeg ikke har gjendrevet Chiflets Forklaringer af de afbildede Gemmer.

Chiflet anfører i sin Bog en Række Udsagn af gamle Forfattere, der godtgjøre, at Socrates var skaldet og braknæset *(simus)*; og han henfører saa til Socrates alle de Billeder af skaldede Mænd med fremstaaende Næser, som han har kunnet finde paa Gemmer. Hvorledes Socrates kommer i Forbindelse med Isis eller med Symboler paa Seth og Hermes, hvorledes Socrates kommer til at fremstilles som en Del af Guddommen eller som Harpocrates, etc., etc., med andre Ord, det, hvorpaa det i nærværende Undersøgelse fornemmeligt kommer an, indlader Chiflet sig aldeles ikke paa at forklare, simpelthen fordi han skrev ved Midten af det syttende Aarhundrede, og man dengang i forskjellige Retninger ikke vidste saa meget, som man nu véd. Chiflets Forklaringer af de enkelte Gemmer faar først Betydning, naar dette Hovedspørgsmaal er klaret; og da de

tilmed, som af det Følgende vil sés, ere ganske naive og vilkaarlige, har jeg aldeles ikke fundet nogen Grund til at fremdrage dem. Jeg føler ingen Trang til uden Nødvendighed at vinde Godtkjøbs-Lavrbær paa en fortjent Mands Bekostning.

Hvad der kan undskylde Chiflet, kan imidlertid ikke undskylde Prof. Fr. Nielsen, naar han nu, i 1887, stiller sig paa samme Standpunkt, som Chiflet indtog for over 200 Aar siden. Den ærede Professor paastaar nemlig, at »det kan næppe være nogen Tvivl underkastet, at det formentlige Kristusbillede er et Socratesbillede«, uden at han i mindste Maade indlader sig paa at forklare, hvorledes Socrates kommer i de nævnte mærkelige Forbindelser. Og det var dog det Mindste, han kunde gjøre, naar han vil reducere min Opfattelse in absurdum.

Prof. Nielsen anfører saa en Del Gemmer, som han mener, jeg har »oversprunget« eller tydet galt.

Han omtaler først en Gemme med to Portræter (Chiflet, Tab. VI, Fig. 23), hvoraf det ene »tydeligt nok er Platon«, medens det andet »afgjort er Socrates«. Jeg har ikke berørt denne Gemme, fordi jeg selv ansér det for sandsynligt, at de to Portræter forestille Socrates og Platon. En anden lignende Gemme findes afbildet hos C. W. King (*Antique Gems*, Pl. 46, Fig. 6), og der findes flere saadanne. Der findes overhovedet en Mængde Gemmer med Billeder af skaldede Mænd med fremspringende Næser; men, som jeg ytrer i min Bog (S. 100), der maa en nøjere sammenlignende Undersøgelse til for at afgjøre, hvilke af disse Billeder der skal forestille Socrates, hvilke Silenus, og hvilke Jesus. Jeg har maattet indskrænke mig til at omtale nogle faa Gemmer, som jeg var overbevist om, forestillede Jesus. Forøvrigt maa det være mig tilladt at bemærke, at der aldeles Intet er til Hinder for, at Jesus kunde være fremstillet sammen med Platon. Ifølge Irenæus (I, 25), stillede jo Carpocratianerne Jesu Portræt op ved Siden af Platons; og Prof. Fr. Nielsen vil næppe kunne være uvidende om, at Jesu Lære oftere sammenstilledes med Platons af ældre kristne Forfattere.

Den ærede Professor omtaler dernæst Gemmen Tab. II, Fig. 6 i Chiflets Bog, der ganske ligner den af mig (S. 104, Fig. 7) gjengivne Gemme, hvorpaa Jesu Fysiognomi er afbildet sammen med Athenes, kun med den Forskjel, at Athene-Hovedet har en Hals, og om denne Hals en Krans af mandlige Ansigter, tre i Tallet. Da Chiflet betragter det som noget Givet, at

Fysiognomiet paa Hjelmen forestiller Socrates, og da dennes Anklagere vare tre i Tallet, tyder han de tre Ansigter som forestillende disse, uden iøvrigt at anføre den ringeste Begrundelse af denne Forklaring. Han kunde ligesaa godt have tydet dem som tre af Socrates' Elever eller hvadsomhelst Andet. Naar nu Prof. Nielsen ikke desto mindre med stor Suffisance erklærer, at Chiflet har »givet den rette Forklaring« af denne Gemme, maa han selvfølgeligt sidde inde med nye og vigtige Beviser for denne Paastands Rigtighed. Det kan kun beklages, at den ærede Professor ikke med en Stavelse antyder Tilstedeværelsen af noget saadant Bevis, og lige saa lidt indlader sig paa at gjendrive hvad jeg anfører til Begrundelse af min Opfattelse. I min Bog (S. 176) anfører jeg f. Ex. et Sted af Tertullian, hvoraf det fremgaar, at de Kristne fremstillede Jesu Fysiognomi som en Hjelm, et fremmed Overtræk over »Aanden«, alias den guddommelige Visdom, ganske som det sés paa disse Gemmer. Jeg paapeger endvidere (S. 104), hvorledes denne Sammenstilling af Jesus og Athene kun er en Variant af Sammenstillingen af Jesus og Isis. Og jeg skal tilføje, at hvad de tre Ansigter angaar, saa vise de sig ved nærmere Betragtning at være tre Gjentagelser af ét og samme ideelle Fysiognomi, med væsenligt de samme Træk, som græske Kunstnere pleje at give Serapis, og for den Sags Skyld ogsaa adskillige andre af deres Guder, saasom Zeus, Asklepios, Poseidon, etc. Det samme Fysiognomi findes ligeledes gjentaget, dog kun to Gange, paa en anden af Chiflet afbildet Gemme (Tab. IV, Fig. 15), der har tjent som Signet for en vis Euelpistes, og hvorpaa disse to Serapis-Ansigter tilligemed Jesu Portræt og et Elefanthoved (Symbol paa Visdom) danne en Slags Gryllus i Form af en Fisk (Ichthys). Da nu Serapis, som berørt i min Bog (S. 156—57) opfattedes som Indbegrebet af samtlige Inkarnationer af Guddommens »Førstbaarne«, repræsentere disse Ansigter vistnok simpelthen kun de tidligere Inkarnationer af »den Førstbaarne«, paa lignende Maade som Hesten og Hanen paa de af mig, S. 54—55, gjengivne Gryller. At Ansigterne paa den af Prof. Nielsen paaberaabte Gemme ere tre i Tallet, hentyder rimeligvis ogsaa til den i min Bog (S. 48 og 81) omtalte Treenighed, der spiller saa stor en Rolle i Gnostikernes Lære. Man yndede at have Tretallet udtrykt paa sit Signet; paa den af mig, S. 104, gjengivne Athene-Gemme findes der istedetfor de tre Hoveder en Gren, der ender i tre Blade.

Jeg skjønner saaledes ikke, at der er nogetsomhelst »Generende« for mig eller min Teori ved denne Gemme, med mindre min ærede Modstander sidder inde med tilforladelige Vidnesbyrd om, at Grækerne f. Ex. pleiede at lave Hjelme til Athene af Socrates' Ansigt eller Halsbaand til samme Gudinde af hans tre Anklageres Hoveder. Men det vilde unægteligt være højst besynderligt, om disse tre Slyngler alle skulde have sét ud som Serapis eller Zeus, og i den græske Mytologi skulde have spillet en lignende Rolle som Gorgonen, Solens Billede.

Professor Fr. Nielsen gaar derpaa over til at omtale den Gemme, jeg afbilder S. 108 og ansér for at gjengive en Skitse af Jesus, taget, medens han stod i Prætoriets Gaard. Prof. Nielsen mener, at Billedet forestiller Socrates med en Thyrsosstav, legende med et lille Barn. Jeg tvivler paa, at min ærede Modstander har betragtet denne Afbildning synderligt nøje, thi som Anmelder af »Kunsthistorisk Literatur« er han jo sikkert fortrolig med, hvorledes Børn fremstilles i den antike Kunst, med buttede Former, etc. Havde han sét lidt nærmere paa Billedet, vilde han sikkert have bemærket, at den lille Figur har et voxent Menneskes Former og Proportioner. Han vilde endvidere have erindret, at i Ægypten, hvorfra de fleste gnostiske Gemmer stamme, havde man for Skik at afbilde Guder, Konger og andre store Folk i overnaturlig Størrelse, i Forhold til de øvrige almindelige Dødelige, der fremstilledes paa samme Billede. Den ærede Professor vilde da ogsaa have draget sig til Minde, hvorledes Filosofer fremstilledes i den antike Kunst. Han vilde have erindret, at man aldrig gav dem en »Thyrsosstav« i Haanden og aldrig fremstillede dem med lidt Tøj viklet om Lænderne, ellers nøgne. Et Draperi af denne Natur findes overhovedet næppe i den hedensk-græske Kunst; det skulde da i det Højeste være paa en Genrefigur af en Fisker eller lignende. Den ærede »Anmelder« kunde altsaa have sagt sig selv, at den store Figur paa Gemmen vanskeligt kunde forestille Socrates, og den lille Figur vanskeligt et Barn. Derimod er det vel bekjendt, at Jesus i Prætoriets Gaard netop stod saaledes, som paa Billedet fremstillet, nøgen, med lidt Tøj om Lænderne og en Stav i Haanden. Og smaa nøgne Figurer, der tilbedende strække Hænderne ud mod en større Figur af Jesus, f. Ex. i Skikkelse af »den gode Hyrde«, findes ogsaa paa andre gnostiske Gemmer, f. Ex. hos Garrucci (*Storia della Arte Cristiana*. VI, Tav. 492, Fig. 23).

Prof. Nielsen mener imidlertid at have et »Bevis« — og det, som han udtrykker sig, et »uigjendriveligt Bevis« — for, at den store Figur paa denne Gemme alligevel ikke forestiller Jesus. Dette Bevis skal præsteres af en Gemme hos Chiflet (Tab. V, Fig. 18), som jeg har »undladt at gjengive«, og som viser en skaldet Mand med fremstaaende Næse, i dansende Stilling, seende op mod Himlen. »Ethvert fornuftigt Menneske kan sige sig selv«, siger Prof. Nielsen, i den for ham ejendommelige Stil, »at Skikkelsen paa denne Gemme, som aldeles ligner Skikkelsen paa den forrige, umuligt kan være Kristus«. Jeg maa meget beklage, at jeg i dette Tilfælde, som i saamange andre, ikke hører til den Slags Mennesker, som Prof. Nielsen kalder »fornuftige« (eller ogsaa »kyndige«, »dannede«, etc.), d. v. s. dem, der ere af samme Mening som den ærede Hr. Professor. Jeg antog ganske vist ogsaa oprindeligt den paagjældende Figur for simpelthen at forestille en dansende Silenus, og Gemmen saaledes for aldeles Intet at have med Jesus at gjøre. Men nogetsomhelst Bevis for, at Figuren paa den anden Gemme ikke skulde være Jesus, synes mig dog ikke herved præsteret. Som alt omtalt i min Bog (S. 96), maa nødvendigvis alle Mænd med skaldet Isse, fremspringende Næse og fuldt Skjæg komme til i høj Grad at ligne hverandre. Og som Billederne af Silenus lignede Portræterne af Socrates, maatte de ogsaa ligne Portræterne af Jesus, naar denne, som de af mig (S. 56 ff.) anførte literære Vidnesbyrd godtgjøre, havde de nævnte, for et Fysiognomi saa overmaade karakteristiske Træk. Senere er jeg imidlertid bleven ledet til den Formodning, at den dansende Figur, saa underligt det end sér ud, muligt alligevel skal forestille Jesus. C. W. King (*Ant. Gems*, Pl. 22, Fig. 3) afbilder nemlig en lille Glasmedaljon, som jeg selv har havt Lejlighed til at sé i British Museum, og hvori findes anbragt en sirligt udført Guldfigur, paa lignende Maade som i de bekjendte old-kristelige Glas. Figuren forestiller Hermes som »Psychopompos«, som den, der leder Sjælene efter Døden til deres rette Hjem i det Høje. Han svæver opad med en Sjæl, der i Skikkelse af en Sommerfugl har ladet sig drage til Lyset af hans Lampe. Denne Hermes Skikkelse er nøgen, kun med et let Klædebon flagrende om Skuldrene, ganske som den dansende Figur paa den af Chiflet afbildede Gemme, og har ganske samme Stilling og Hovedlinier som denne. Trods de forskjellige

Fysiognomier og trods den Omstændighed, at Hermes svæver i Luften, medens den anden Figur bevæger sig paa Jorden, ere begge Skikkelser dog tydeligt nok udførte efter samme Forbillede; og som Hermes' Skikkelse i saamange andre Tilfælde overførtes paa Jesus, kunde dette jo ogsaa tænkes at være sket her. Ligheden mellem den Stav, som den dansende Figur har i Haanden, og den, Jesus staar med paa den foran omtalte Gemme, taler yderligere til Fordel for denne Formodning. Og at Figuren er i en dansende Stilling, er ingenlunde, som Prof. Nielsen mener, et Vidnesbyrd om, at den »umuligt« kan forestille Jesus. Den ærede Professor kan jo dog umuligt svæve i den Vildfarelse, at alle Oldtidens Kristne skulde have betragtet Jesus med ganske de samme Øjne, som han selv gjør i det Herrens Aar 1887. Han véd jo dog vistnok, at i de bevarede Brudstykker af den gamle Levnetsbeskrivelse af Apostlen Johannes, som jeg citerer i min Bog (S. 7—8), findes der ogsaa en Beretning om, hvorledes Jesus og hans Disciple Aftenen før hans Paagribelse afsynge en Hymne, ledsaget af Dans, før de gaa op paa Oliebjerget. I Matthæus-Evangeliet (26, 30) staar der blot, at »efterat have afsunget en Hymne, gik de op til Oliebjerget«; her beskrives Scenen udførligere. Jesus siger: »Lad os lovsynge Faderen, før jeg skal overgives til hine (Ypperstepræsterne, etc.)«, og opfordrer Disciplene til at tage hverandre i Hænderne og danne en Kreds, i hvis Midte han selv tager Plads. Han begynder saa at synge: »Ære være Dig, Fader, etc.«, medens Disciplene efter hans Opfordring svare med et »Amen« efter hver enkelt Sætning. I denne Hymne forekommer Følgende: »Naaden *(charis)* fører Kordansen op. Jeg vil fløjte; dans Alle! — Amen! — Jeg vil synge Klagesange; slaa Jer Alle for Brystet! — Amen! — etc.« (Zahn, Acta Joannis, S. 221). Og Johannes, hvem Beretningen om denne Scene lægges i Munden, tilføjer: »Efterat Herren havde opført denne Kordans med os, gik han bort, etc.« Paa Oliebjerget aabenbarer Jesus siden for Johannes, at »Naaden« *(charis)* kun er en anden Betegnelse for ham selv (L. c., S. 223). Augustinus *(Epist. 237, alias 253, ad Ceretium, c. 2)* meddeler, at denne Hymne almindeligt fandtes i de ikke-kanoniske Skrifter *(in scripturis solet apocryphis inveniri)* og endnu paa hans Tid holdtes i stor Ære af Priscillianisterne. Jeg anfører dette for at vise, at der aldeles ikke er noget Urimeligt i at finde Jesus

fremstillet dansende. At han paa Billedet danser næsten nøgen, hvad han ganske sikkert ikke gjorde, turde være en Følge af, at den omtalte Hermes-Figur er overført paa ham. Der er saaledes næppe Noget til Hinder for, at den dansende Figur kan forestille Jesus; men saalænge jeg ikke har sét selve Gemmen, skal jeg ikke indlade mig paa at afgjøre, hvorvidt det virkeligt er Jesus eller muligt Silenus. Men hverken i det ene eller det andet Tilfælde vil denne Gemme, saavidt jeg skjønner, yde det allerringeste Bevis for, at den foran omtalte, af mig S. 108 afbildede Figur ikke skulde forestille Jesus, som han stod i Prætoriets Gaard.

Som Exempel paa, hvorledes denne Skitse af Jesus paa en aandløs Maade benyttedes til Fremstillinger af ham ogsaa i andre Situationer, gjengiver jeg (S. 110), ligeledes efter Chiflet, en Gemme, hvorpaa Jesus sés nøgen, med en Stav i Haanden og lidt Tøj om Lænderne, ridende paa et Æsel. Da Gemmen tillige viser Navnet »Xenocrates«, og en bekjendt Filosof hed saaledes, mente Chiflet, at Figuren forestillede denne, og at Æslet skulde symbolsk betegne hans særligt langsomme Opfattelsesevne. Prof. Fr. Nielsen mener, som sædvanligt, at Chiflet har Ret, og tilføjer nogle Bemærkninger om stædige Æslers Holdning, som han synes med særlig Interesse at have studeret. Min ærede Modstander synes derimod at oversé, at Xenocrates er et almindeligt græsk Navn, og at det var hyppigt nok, at Signeters Ejere lod deres Navne indgrave paa disse, medens det var yderst sjeldent, at man paa et Signet anbragte en bekjendt Filosofs Navn under hans Portræt, om det overhovedet nogensinde fandt Sted. Jeg kjender i ethvert Fald intet Exempel derpaa; og, saavidt mig bekjendt, véd man aldeles ikke andetsteds fra, hvorledes Filosofen Xenocrates saà ud. Det er saaledes for Øjeblikket simpelthen umuligt at godtgjøre, at Billedet forestiller denne Mand. Paa den anden Side er den Stav, Manden paa Æslet har i Haanden, ganske af samme Art, som den, Figuren S. 108 støtter sig til, den Figur, som Prof. Nielsen tyder som Socrates. Og den ærede Professor vilde dog vist ved nærmere Eftertanke selv finde det ret mærkeligt, om det kun skulde være de skaldede og »benæsede« Filosofer, man afbildede med en saadan Stav; noget Lignende kjendes jo aldeles ikke for andre Filosofers Vedkommende. Da nu de to Figurer, med den samme Stav (Scepter) i Haanden, tilmed ganske ligne-

hinanden, er der ikke megen Grund til at tvivle om, at de begge forestille samme Person. Og da Alt taler for, at Figuren S. 108 forestiller Jesus, da det endvidere er bekjendt, at denne ved sit Indtog i Jerusalem red paa et Æsel (Seths hellige Dyr) og fra Æselsryggen forudsagde Byens Ødelæggelse — altsaa ganske en Situation som den, Gemmen fremstiller —, saa er der næppe nogen Grund til at tvivle om Rigtigheden af min Tydning, før der foreligger afgjørende Beviser derimod.

I Anledning af, at jeg (S. 152 i min Bog) siger, at Adjektivet ἀκάνθινος, saavidt mig bekjendt af ingen græsk Forfatter benyttes i Betydning af »tornet« eller »af Torne«, men allevegne kun betegner Noget vedrørende en af den Slags Planter, der bære Navnet Acanthus eller Acantha, ytrer Prof. Nielsen sig, som følger: »Er dette Naivetet, eller er det Frækhed? Naar Hr. L. nemlig blot vilde gjøre sig den Ulejlighed at slaa op f. Ex. i Papes græske Lexikon, saa vilde han lære, at det omtalte Ord først og fremmest betyder: »von Dornen, dornig«, og at Hjemmel for denne Betydning findes i et af de anakreontiske Digte, der dog nok stamme fra græske Forfattere. Hvis han vilde slaa Ordet op i Suicers Thesaurus (I, S. 149), vilde han finde overvældende Stadfæstelse for denne Betydning gjennem de græske Kirkefædre«. — Jeg skal hertil bemærke, at naar jeg i min Bevisførelse paa denne Maade paaberaaber mig et Ords Betydning, nøjes jeg ikke med at slaa efter i et græsk Lexikon, men undersøger, hvorledes dette Ord benyttes af de forskjellige Forfattere. Herodot (II, 96) fortæller, at Ægypterne byggede Baade af Acanthus-Træ, og at hver saadan Baad havde en ἱστὸς ἀκάνθινος, en Mast af Acanthus-Træ. Dioscorides (De Med. Mat., I, 129) meddeler, at ἀκάνθινα ξύλα, Acanthus-Ved, undertiden fälskeligt udgaves for Ibenholt, med hvilket det havde nogen Lighed. Ctesias (hos Athenaeus, II, p. 67, Ed. Lugd. 1612) beretter, at der i Carmanien produceredes ἔλαιον ἀκάνθινον, Acantha-Olie, som Perserkongen brugte. Endeligt skal Marcellus Empiricus bruge Ordet i latiniseret Form og tale om »Gummi acanthinum«, Acanthus-Gummi, hvis Indvindelse forøvrigt allerede omtales af Dioscorides (I, 133). I intet af disse Tilfælde kan der ret vel være Tale om, at Ordet ἀκάνθινος skulde kunne betyde »tornet« eller »af Torne«. »Tornet« hedder paa Græsk ἀκανθώδης, et Ord, der f. Ex. jevnligt bruges af Dioscorides om Væxter med tornebesatte Grene eller Blade (L. c. I, 122 og 132;

III, 13, 14, 15, 20, 24, etc.). Stedet i Anacreontea (53, v. 12) var mig ikke bekjendt, da jeg ved denne Lejlighed ikke har benyttet Papes Lexikon, og det ikke omtales i Estiennes »Thesaurus Linguae Graecae«; havde jeg kjendt det, vilde jeg have udtrykt mig paa en anden Maade, om end Meningen vilde være forbleven ganske den samme. I det nævnte Digt tales der nemlig om, hvor oplivende Synet af Roser er for den, der maa arbejde sig frem *ἐν ἀκανθίναις ἀταρποῖς,* hvilket efter dansk Sprogbrug vel nok lader sig gjengive ved »ad tornede Stier«, om end der selvfølgeligt ikke menes, at selve Stien, Jordbunden, er tornet, som en Gren eller et Blad kan være det, men kun, at Stien fører gjennem et Krat af tornede Væxter, Acantha'er. I Virkeligheden tales der i Digtet kun om »Acantha-Stier« eller »Tornebuske-Stier«, paa lignende Maade, som vi tale om en Linde-Allé eller en Nødde-Gang. Naar Pape gjengiver *ἀκάνθινος* ved »von Dornen, dornig«, gjør han sig simpelthen skyldig i en Fejltagelse; og Prof. Nielsen vil heraf kunne sé, hvor uheldigt det er, i et Spørgsmaal som nærværende at stole paa det første det bedste Lexikon. Det havde dog vist været rimeligere, om den ærede Professor havde forudsat, at jeg havde undersøgt Sagen en lille Smule, før jeg udtalte mig, som jeg gjorde, og saa selv havde søgt at faa nærmere opklaret, om det var Pape eller mig, der havde Ret.

Min ærede Modstander synes dog ogsaa at have havt en Følelse af dette, thi han henviser mig yderligere til Suicers »Thesaurus Ecclesiasticus«, der skal indeholde »overvældende Stadfæstelse« for Rigtigheden af Papes Oversættelse. Der findes imidlertid i Suicers »Thesaurus« aldeles ingen Artikel om Ordet *ἀκάνθινος;* ja dette Ord synes endog aldeles ikke at være nævnet i hele Bogen. Derimod findes der paa det Sted, Prof. Nielsen henviser til (I, col. 148—51) en Artikel »*Ἄκανθα*«, der ganske stemmer med min Opfattelse af dette Ord og, langtfra at rokke Noget i min Fremstilling, snarere (nederst col. 150) giver yderligere Stadfæstelse af, at min Tydning af Jesu »Tornekrans«, som en Krans af Brombærranker, er den rigtige. Min ærede Modstander synes saaledes ikke at have læst den Artikel, han med saa stor Suffisance fører i Marken, eller i ethvert Fald ikke at være kommen længere end til »*Ἄκανθ*—«. Det lyder næsten utroligt; men Enhver, der tvivler, kan jo selv sé efter i Suicers »Thesaurus«.

Denne Omstændighed bestyrker imidlertid i høj Grad en Formodning, der vaktes hos mig ved den første Gjennemlæsning af Prof. Nielsens »Anmeldelse« af min Bog. Jeg fik nemlig det Indtryk, at min ærede Modstander umuligt kunde have gjennemlæst den Bog, han »anmeldte«, og dette, uagtet den dog i saa høj Grad vedrørte ham selv.

I min Bog anfører jeg saaledes (S. 8) et Exempel paa, hvorledes det paa Apostlenes Tid var Brug, at Kunstnere udførte Portræter af Folk efter hurtigt tagne Skitser. Jeg anfører videre (S. 118), efter Josephus, hvorledes selv Medlemmer af det hasmonæiske Kongehus lod sig portrætere, og hvorledes Kunsten under Herodes blomstrede i Judæa. Og endeligt godtgjør jeg (S. 117—120) ved en Række Vidnesbyrd, tildels efter rabbiniske Kilder, at Jødernes Modstand mod Billeder kun gjaldt saadanne Billeder, der kunde blive Gjenstand for Tilbedelse. Naar nu Prof. Nielsen — uden i mindste Maade at gjendrive Noget i min Fremstilling — skriver, at »enhver skjønsom Læser af Josephus' Skrifter vil forstaa, hvor umulig Hr. L.'s Hypotese er, blot fordi den kræver en saadan Skitse (udført af en Kunstner i Jødeland)«, saa lader dette sig vanskeligt forklare uden ved at forudsætte, at den ærede Professor ikke har læst de paagjældende Steder i min Bog, og heller ikke har været en saa »skjønsom Læser« af Josephus, som han synes selv at mene.

Ligesaa lidt synes min ærede Modstander at have læst det første Stykke af min Bog, Afsnittet om de gamle Efterretninger om Jesu Udseende (S. 7—14, jfr. S. 56—61), der viser, hvor falsk den Forklaring er, som man møder i næsten alle moderne Kirkehistorier, at disse Efterretninger kun skulde støtte sig paa Udsagn af det Gamle Testamentes Profeter. Ellers vilde Prof. Nielsen sikkert næppe for anden Gang være optraadt som »Geist der Vermeinung« uden med Skygge af Begrundelse at dokumentere sin Protests Berettigelse.

Jeg kan heller ikke tænke mig, at den ærede Professor kan have læst stort mere end Titlen af det Stykke i min Bog, der handler om Lucians »Philopatris«. Jeg paaviser nemlig heri, i hvor høj Grad de forskjellige lærde Mænd, der tvivle om Lucians Forfatterskab, ere uenige indbyrdes. Og videre gjennemgaar jeg, Punkt for Punkt, de Grunde, der anføres mod Dialogens Ægthed, og godtgjør udførligt deres Mangel paa Berettigelse. Jeg slutter med at sige, at jeg saa udførligt har behandlet dette Spørgsmaal

for at vise, at jeg nøje undersøger de Kilder, jeg bygger paa, og ikke, fordi Dialogens Vidnesbyrd om Jesu Udseende i væsenlig Grad vilde blive forringet, om den var skreven i det 4de, og ikke i det 2det Aarhundrede. Thi jeg skjønner ikke, at dette vilde være Tilfældet. Dette »anmelder« Hr. Prof. Fr. Nielsen med følgende Ord: »Hr. L. har den Dristighed ved nogle saare løse Ræsonnementer at ville vælte det Resultat, hvortil Forskningen efter lange og grundige Undersøgelser er naaet. Hans umulige Hypotese kræver Støtte, og for at yde en saadan skal denne pseudolucianske Dialog gjøres til et Skrift fra det 2det Hundredaar«. Prof. Nielsen kan ikke have læst, hvad jeg har skrevet, naar han udtrykker sig saaledes. Min ærede Modstanders elskværdige Karakter — om den end kommer mindre til sin Ret i denne »Anmeldelse« — udelukker dog enhver anden Forklaring. Havde han læst det paagjældende Afsnit af min Bog, vilde han næppe have fremsat en saadan Insinuation, som anført, og han vilde idetmindste med et eller andet Vidnesbyrd have godtgjort, at mine Ræsonnementer virkeligt ere saa »saare løse«. Men han siger endvidere kun: »Det vil utvivlsomt være en Nydelse for Filologer og Arkæologer at sé, hvor let Hr. Lund kommer over en lille Vanskelighed som den, at der i denne formentlig fra det 2det Hundredaar stammende Dialog omtales Embedsmænd, som Romerriget vitterligt ikke fik før i Constantin den Stores Dage«. Havde Prof. Nielsen blot gjort sig den Ulejlighed at læse min Bog igjennem, vilde han (S. 68) kunnet sé, at der hidtil ikke er præsteret noget Bevis for, at de omtalte Embedsmænd (Skattelignere) ikke fandtes i Romerriget før Constantins Tid. Min ærede Modstander vilde da sikkert ogsaa have fundet det rimeligt at anføre de nye Beviser, han muligt maatte have opdaget, for at dette alligevel »vitterligt« var Tilfældet. Det er dog vist ikke mig, men snarere Prof. Nielsen selv, der »kommer let over Vanskelighederne«; imidlertid kan jeg dog næppe tro, at der er ret Mange, for hvem det er nogen Nydelse at sé den ærede Professor bære sig saaledes ad. Folk ere ikke saa slette, som han synes at antage.

Min Opfattelse af Johannes-Evangeliet som afhængigt af Nicodemus-Evangeliet er, som det vil sés af min Bog (S. 41—43), Resultatet af en sammenlignende Undersøgelse af begge Skrifter. Jeg tilføjer, at til Overflod findes der en ligefrem Udtalelse om dette Forhold i et Haandskrift i Paris. Prof. Nielsen mener

imidlertid, at »denne Del af Hr. L.'s giver i det Hele ret oplysende Bidrag til at karakterisere hans Mangel paa Kritik«. Denne Udtalelse støtter Professoren ikke paa nogensomhelst Gjendrivelse af den sammenlignende Undersøgelse, men udelukkende paa det Faktum, at det omtalte Haandskrift stammer først fra det 15de Aarhundrede. Det forekommer mig, at jeg netop har været i Besiddelse af den Kritik, Prof. Nielsen mener, jeg mangler, forsaavidt som jeg anfører Haandskriftets Ord »til Overflod«, og ikke bygger Resultatet derpaa. Forøvrigt viser Haandskriftets Ord enten: at man alt i det 15de Aarhundrede har undersøgt Spørgsmaalet og er kommet til samme Resultat, som jeg nu, eller: at der før det græske Riges Undergang maa have existeret gamle Bøger, som nu ere tabte, og hvorfra Afskriveren har hentet sin Kundskab. Det Sidste ansér jeg for det Rimeligste.

Jeg fremhæver endvidere i min Bog, at der er en Række Omstændigheder, der vidne om, at Beronices Bønskrift til Herodes Philippus er et ægte gammelt Dokument fra det 1ste Aarhundrede. Prof. Nielsen har hertil ikke Andet end følgende Spørgsmaal: »Hvad skal man sige om en Forfatter, der tager Beronices Brev hos Johannes Malala som et ægte og interessant Dokument?« Professoren kunde have svaret sig selv: Man skal imødegaa og afkræfte hans Bevisførelse, hvis man kan; og kan man ikke, skal man helst tie stille. Men min ærede Modstander gjør hverken det Ene eller det Andet.

Endeligt giver jeg, S. 182—84, en kort Skildring af Oprindelsen til det falske Billede af Jesus som en skjægløs ung Mand og omtaler, hvorledes det var Hermes' (Merkurs) Skikkelse, man overførte paa Jesus, m. m. Disse Sider af min Bog synes Prof. Nielsen heller ikke at have faaet læst; ellers havde han vel næppe, uden at gjendrive min Fremstilling, anført et af disse Billeder (Garrucci, l. c., II, Tab. 38, Fig. 2) som »mere værd end alle luftige Hypoteser, der støtte sig paa Gemmer, hvis Tid og Hjemsted det dog altid vilde være saare vanskeligt at bestemme«. Det bliver naturligvis Prof. Nielsens Sag, hvorvidt han sætter mere Pris paa et Billede af Jesus, der bevisligt er falsk, end paa et, der efter al Rimelighed er det ægte, men det bliver i ethvert Fald en personlig Smag. Hvad de paagjældende Gemmers Tidsalder angaar, saa er den ikke vanskelig at bestemme (sé min Bog, S. 53—54). Og hvad deres Hjemsted

angaar, saa ere de fundne i de fleste Lande, hvor Kristendommen i det 2det Aarhundrede var udbredt, i Ægypten, Syrien, Italien, etc. For faa Aar siden har man paa Cypern fundet et Par interessante Gemmer med Jesu virkelige Portræt, hvoraf den ene har hørt til en Bryllupsring og foruden Portrætet viser tre Ax og to Hænder, der gribe hinanden, »fides«, Troskabstegnet (A. P. di Cesnala, Salaminia, Pl. XV, Fig. 66).

Hermed har jeg, saavidt jeg skjønner, gjennemgaaet Prof. Nielsens Anker mod min Bog, Punkt for Punkt. Som det vil ses, er der ikke en eneste af den ærede Professors Indvendinger, der er saaledes begrundet, at den rokker Nogetsomhelst i min Bevisførelse; min Fremstilling staar helt igjennem fuldtud ved Magt. Min ærede Modstander har ikke fremført nogen yderligere og solidere Begrundelse af de Indvendinger, han fremsatte i sin første Artikel, og som findes udførligt gjendrevne i min Bog. Og de nye Indvendinger, han fremsætter i sin anden Artikel, ere enten slet ikke byggede paa Grunde, eller støtte sig højst til en eller anden mere eller mindre moderne Forfatters vilkaarlige Udsagn, hvis Soliditet og Begrundelse den ærede Professor har ment det overflødigt nærmere at undersøge.

Men er der saaledes en mærkelig Mangel paa solide Grunde og Beviser i min ærede Modstanders »Anmeldelse« af min Bog, saa indeholder dette Aktstykke til Gjengjæld en overvældende Rigdom af kraftige Udtryk. Prof. Nielsen erklærer mine Paastande for »urimelige«, og min Teori i det Hele taget for en »umulig«, »luftig«, »uholdbar Hypotese«, der hviler paa »løst Skjøn« og »saare løse Ræsonnementer« i Forbindelse med »fantastisk Kombinationsevne«. Den ærede Professor erklærer, at han »ikke tillægger Hr. Lunds Undersøgelser nogensomhelst Betydning«; og han »tager ikke i Betænkning at sige«, at min Bog »giver et godt Bidrag til de løse og uhjemlede Hypotesers Historie, men ikke leverer et eneste nyt Bidrag til Kristusbilledets Historie«. Min ærede Modstander fortæller, at jeg »gyser ikke tilbage for de umuligste Slutninger«, og at jeg »har den Dristighed« — at undersøge nøjere, hvad der ligger til Grund for visse Anskuelser, paa hvis Ufejlbarlighed Prof. Nielsen blindt hen tror. Samtidigt bebrejder han mig »Mangel paa Kritik«. Han mener endvidere, at der »ikke vil være megen Opfordring til at fordybe sig synderligt i de mere eller mindre urimelige

Hypoteser, som Hr. L. stiller i Marken for at støtte sin haabløse Sag«. Istedetfor dette fordyber den ærede »Anmelder« sig i mine hemmelige Tanker, og meddeler Verden, at »efter Hr. L.'s Mening er Visdommen først kommen med ham og hans ufødte Kulturhistorie«. Min Bevisførelse i Afsnittet om Jesu saakaldte Tornekrone karakteriseres af Prof. Nielsen som »Krumspring«, og min Tydning af Ordet »acanthinos« som »Naivetet« eller »Frækhed«. Endeligt erklærer den ærede Professor, at »Hr. L. skal i Pastor Henning Jensen og en enkelt Anmelder have fundet troende Adepter, der have slugt alle hans Kameler med Beundring« etc., etc. Min ærede Modstander præsenterer, som man vil sé, en udsøgt Buket fra den guddommelige Grovheds Urtegaard. Men jeg maa tilstaa, jeg forstaar aldeles ikke, hvorfor han fører alle disse duftende Varer til Torvs. Som gammel Polemiker véd den ærede Professor dog vist meget bedre end jeg, at naar han blot med solide Grunde omstøder min Bevisførelse Punkt for Punkt, saa ville Folk nok af sig selv finde mine Paastande »urimelige«, etc., uden at det behøver at gives dem ind med Skeer. Og naar han, som i nærværende Tilfælde, saa godt som ikke er mødt frem med Grunde, og aldeles ikke med solide Grunde, hvad vil han da opnaa med alle disse stærke Ord, der komme til at svæve i Luften?

Prof. Nielsen fortæller endvidere, at det skulde være min Mening, at det var kirkelige Hensyn, der afholdt ham og Andre fra at sætte Pris paa mine Resultater. Jeg kan forsikre min ærede Modstander, at noget saadant har jeg aldrig hverken ment eller sagt. Om jeg end ikke hylder de Kristnes Dogmer, har jeg dog altfor stor Respekt for den kristne Kirke, til at det kunde falde mig ind at insinuere, at nogen af dens ledende Mænd mod bedre Vidende skulde af kirkelige Hensyn ville fornægte eller undertrykke Sandheden eller hindre, at den kom for Lyset. Derimod mener jeg ganske vist, at det teologiske Fakultet, og specielt Professoren i Kirkehistorie, af kirkelige Hensyn maa og bør gjøre det mest Mulige for ad strængt videnskabelig Vej at faa min Teori modbevist og gjendrevet og hvert enkelt Led i min Bevisførelse vejet og prøvet. Men jeg havde tænkt mig, at denne Strid kunde føres fra begge Sider udelukkende med det Maal for Øje at bringe Lys i Sagen og faa Sandheden frem; jeg har aldrig kunnet forsone mig med den

Tanke, at det skulde være nødvendigt at hade hverandre, fordi man om dette eller hint har forskjellige Anskuelser. Jeg haaber, at Enhver, der har læst min Bog, maa have faaet det Indtryk, at jeg vel vilde tilbagevise Prof. Nielsens Indvendinger paa ethvert Punkt, men at jeg ikke har villet, at det skulde komme ham til Skade paa Navn og Rygte som Videnskabsmand at have skrevet en uheldig Hastværksartikel. Jeg kan ikke tænke mig Andet, end at Prof. Nielsen i det Væsenlige deler min Mening om, hvorledes en videnskabelig Strid bør føres, og at det kun er en Følge af det utilgivelige Hastværk, hvormed ogsaa hans »Anmeldelse« er skrevet, at der i samme har indsneget sig et Hib til min »ufødte Kulturhistorie« og Noget, der sér ud som et Forsøg paa at kyse Folk fra pekuniært at støtte mine Undersøgelser. Paa samme Maade maa det ogsaa forklares, at der i Prof. Nielsens »Anmeldelse« forekommer en Sætning om, at jeg »viseligt har undladt at gjengive« visse Gemmer i Chiflets Bog, eller en Udtalelse som følgende: »Da Chiflet i sin lærde Afhandling har givet den rette Forklaring af disse Gemmer, har Hr. Lund ikke kunnet være uvidende om deres Betydning; men det er ret mærkeligt, at han, der ellers fører Polemik til Højre og Venstre, helt forbigaar disse generende Gemmer i Tavshed«. Der ligger heri den Insinuation, at jeg skulde have begaaet Noget af det Dummeste, og paa samme Tid det Uhæderligste, en Videnskabsmand kunde gjøre, at jeg skulde have villet stikke Publikum Blaar i Øjnene ved at opstille en Teori, som jeg selv maatte vide var urigtig, siden jeg i Chiflets Bog, som jeg selv jevnligt citerer, maatte have sét den »rette Forklaring«. Enhver, der kjender blot en lille Smule til Prof. Fr. Nielsen, vil vide, hvor fjernt det ligger fra hans Karakter at ville tillægge en Modstander uhæderlige Motiver eller at ville kaste Smuds paa en Modstanders Karakter som Menneske eller Videnskabsmand; og selve den naive Maade, hvorpaa de nævnte Insinuationer fremsættes, er tilstrækkeligt Vidnesbyrd om, at her kun foreligger en *lapsus calami*. Men Sligt tager sig nu engang ikke godt ud; og jeg skal derfor tillade mig at henstille til min ærede Modstander, om han ikke for Fremtiden maatte finde Anledning til at læse sine Artikler en Gang igjennem, inden han sender dem i Trykken.

Saadanne overfladiske Hastværks-Artikler, som de to, Prof. Fr. Nielsen nu har skrevet mod mig, have nemlig ofte en ganske

lignende Virkning som de Kugler i Eventyrene, der støbes af Skovdjævlene til dem, de ville lede i Fordærvelse. Disse Kugler ramme ikke den, mod hvem de udskydes, men springe tilbage og træffe den, der skyder dem ud.

London, i November 1887.

Efterskrift. For at intetsomhelst af hvad Prof. Fr. Nielsen har skrevet imod mig, skal henstaa ugjendrevet, skal jeg endnu tillade mig med et Par Ord at tilbagevise nogle Ytringer af ham i hans Artikel i »Illustreret Tidende«, som jeg af Mangel paa Plads ikke fik Lejlighed til at omtale nærmere i det nævnte Blad. Jeg ansaà det dengang ogsaa for ufornødent, da disse Ytringer paa Forhaand vare gjendrevne i min Fremstilling af de paagjældende Spørgsmaal i min Bog »Om virkelige Portræter af Jesus«, og saaledes kun vidnede om, at den ærede Hr. Professor ikke havde gjort sig den Ulejlighed at gjennemlæse denne Bog ordenligt, før han skrev imod den. Erfaring har imidlertid belært mig om, at naar min ærede Modstander ikke bliver træt af at gjentage paany sine alt gjendrevne Paastande, saa tør jeg heller ikke blive træt af atter og atter at gjendrive dem paany.

Prof. Nielsen skriver, at »den gnostiske Sekt, Karpokratianerne, paa Grænsen af det 2det og 3die Hundredaar, gjorde sig til af at have Billeder af Kristus; men disse ere os lige saa ubekjendte som Støtten i Kæsarea Filippi og Alexander Severus' Billede. Der er vel fundet enkelte Levninger af karpokratianske Mindesmærker, men intet Kristusbillede. Og det er en Kjendsgjerning, at hverken Irenæos eller Eusebios kjendte noget til en faststaaende Type af deres Frelser. Der var nogle Kristne, der tænkte sig ham som skjøn; men andre, der gik ud fra det 52de Kapitel hos Profeten Jesaja, mente, at Kristus havde været uskjøn, og at han havde havt en uansélig Skikkelse. Hvis der virkelig havde været et ægte Billede af Kristus, vilde en saadan Strid jo let kunne have været afgjort. Men den strakte sig gjennem hele Oldtiden, saa at Augustin kunde sige: Der er utallige forskjellige Meninger om og Fremstillinger af Kristi legemlige Skikkelse.

Jeg skal hertil først bemærke, at Karpokratianerne dannede sig som særegen Sekt under Hadrians Regjering, altsaa i Begyndelsen af det 2det Aarhundrede. Og da Anicetus var Pave, altsaa ved Midten af det 2det Aarhundrede, havde Marcellina,

der hørte til den nævnte Sekt, Jesu Portræt opstillet i Rom sammen med forskjellige hedenske Filosofers, ganske som senere Tilfældet var med Kejser Alexander Severus. Prof. Nielsen kunde have sét dette i min Bog og kjender jo desuden Ordsproget: »Amicus Plato, amicus Socrates, sed magis amica Veritas«. Hvad kan saa have bevæget ham til at sige, at Karpokratianerne og deres Jesus-Portræt skulde stamme først fra »Grænsen af det 2det og 3die Hundredaar«?

Irenæus meddeler i sit Skrift mod Hæretikerne (III, 19, 2 og II, 22, 5), at Jesus af Ydre var *indecorus*, »uansélig«, og at han saà ældre ud, end han var. Han meddeler videre, at han har sin Kundskab fra Mænd, der atter havde hørt det fra Johannes og andre af Jesu Disciple. Og Eusebius anfører i sit Brev til Constantia som noget Givet, at Jesus — som Paulus siger — saà ud som en Slave, en simpel Mand. Som han selv fortæller i sin Kirkehistorie, havde han i sin Ungdom med egne Øjne sét den Statue af Jesus, som efter hans og Andres samstemmende Beretninger var rejst i Paneas (Caesærea Philippi) af den blodsotige Kvinde. Selv om Prof. Nielsen ikke var særligt fortrolig med de nævnte Forfatteres Skrifter, saa kunde han jo have erfaret dette af min Bog og derefter fundet de paagjældende Steder, der tilstrækkeligt godtgjøre, at begge vidste, hvorledes Jesus saà ud. Hvorledes gaar det saa til, at Prof. Nielsen med saa stor Selvsikkerhed kan fortælle, at »det er en Kjendsgjerning, at hverken Irenæus eller Eusebius kjendte noget til en faststaaende Type af deres Frelser«? Eller mener den ærede Professor ved »en faststaaende Type« noget Andet end Jesu virkelige Udseende? I saa Fald bliver imidlertid hans Ytring meningsløs i den Forbindelse, hvori den forekommer.

Den Ytring af Augustinus (De Trinitato, VIII, 4), som Prof. Nielsen anfører, har jeg sét benyttet paa lignende Maade i en Kirkehistorie fra indeværende Aarhundrede, jeg husker ikke, hvilken: Der ligesom her udrevet af sin Sammenhæng og mindre korrekt oversat. Augustinus, der var en ivrig Fjende af alle Billeder, udtaler sig paa det nævnte Sted meget skarpt imod den Mængde af falske eller allegoriske Fremstillinger af Jesus (som Hermes, som Serapis, som Zevs, osv.), der paa hans Tid oversvømmede Occidenten. »Vi maa tage os i Agt for«, siger han, »at vor Aand, der tror paa, hvad den ikke sér, skal forestille sig noget, som slet ikke existerer, og knytte sig med Haab

og Kjærlighed til noget, som er falsk«. Efter en Advarsel til de Troende om ikke at beskjæftige sig formeget med Spørgsmaalet om, hvorledes Apostlenes legemlige Ansigter saà ud, følger den omtalte Passus: »Thi ogsaa selve Herrens legemlige Ansigt varieres og afbildes i en Uendelighed af forskjellige fantastiske Opfattelser« (Nam et ipsius dominicae facies carnis innumerabilium cogitationum diversitate variatur et fingitur«). Hvorpaa Augustinus tilføjer: »Hvordan det saa end i Virkeligheden saà ud, saa var det dog kun ét Ansigt. Og i vor Tro, i den Tro, vi have ved Herren Jesus Kristus, er det ikke noget Sundt, at Aanden laver sig nogle Billeder, der maaské ere vidt forskjellige fra Virkeligheden. Vi skulle tænke om en Mand efter hans aandelige Værd; og den Fatteevne, der findes indpodet i den menneskelige Natur, skal lede os til overfor Sligt (ɔ: overfor Billeder) strax at kjende Forskjel paa, hvad der er et virkeligt Menneske og hvad der kun er et Menneskes ydre Form«. Denne sidste Ytring er ganske i den katolske Kirkes Aand, der ikke vilde vide noget af Jesu Portræt, fordi Romere og Grækere havde ondt ved at tænke sig Guddommen inkarneret i en Skikkelse som hans. At Augustinus meget vel vidste, hvorledes Jesus i Virkeligheden saà ud, fremgaar af andre Steder i hans Skrifter, som Prof. Nielsen vilde have kunnet finde anførte i min Bog (Enarrat. in Psalm. 43, 16, in Psalm. 118, in Psalm. 127, 8). Paa det første af de anførte Steder udtrykker han sig om Jesus som følger: »Som Menneske besad han hverken Anséeligked eller Skjønhed (Ut homo non habebat speciem neque decorem), men han var skjøn af Udseende i det, som han ejede fremfor Menneskenes Børn. Derfor, idet han med sit stygge Legeme traadte frem for Folks Øjne (formam illam deformam carnis ostendens oculis intuentium), hvad sagde han saa? Den, der elsker mig, bevarer mine Bud, og den, der elsker mig, ham vil min Fader elske, og jeg vil elske ham og vise mig selv for ham (Joh., 14, 21). Den, som de saà for deres Øjne, han lovede, at han vilde vise sig for dem. Men hvad betyder da dette? Det samme, som om han havde sagt: I sé en Slaves Skikkelse; Guds Skikkelse er skjult (Videtis formam servi; occulta est forma Dei)«. — Det Anførte maa være tilstrækkeligt til at give en Forestilling om Augustinus' Opfattelse af dette Spørgsmaal. Prof. Nielsen vilde vistnok have handlet viseligt, om han havde gjort sig lidt nærmere bekjendt med Augustinus'

Skrifter, før han citerede ham. Langt fra at ændre noget i min Teori, vender den Udtalelse af Augustinus, han har fremdraget, sig nu snarere imod hans eget Standpunkt, det Standpunkt, der indtages af de samme Kristne, som udgive et moderniseret Billede af Filisterguden Dagon for et Billede af Jesus.

Saaledes forholder det sig altsaa med de Citater, Prof. Nielsen benytter i det lille anførte Stykke. Vi have endnu tilbage nogle af hans Postulater. Det forholder sig imidlertid med disse som med hine: Prof. Nielsen vilde næppe være kommet frem med dem, hvis han blot lidt omhyggeligere havde læst min Bog igjennem.

Jeg godtgjør i min Bog, stadigt støttende mig til Kilderne, at samtlige Forfattere fra de to første Aarhundreder eft. Kr., hvad enten de ere Kristne eller Ikke-Kristne, stemme overens i at beskrive Jesu Ydre som uanséligt og stygt. Endvidere meddeler jeg, at jeg ikke er stødt paa nogen Forfatter fra de første fem Aarhundreder eft. Kr., der vover at betegne Jesus som formskjøn. Naar Prof. Nielsen desuagtet med stor Suffisance fortæller Publikum, at der var nogle Kristne, der tænkte sig Jesus som skjøn, og at der var Strid om hans Udseende hele Oldtiden igjennem, saa skylder han at anføre idetmindste et eneste Exempel paa, at nogen Forfatter fra de første to Aarhundreder eller endog blot fra de første fem Aarhundreder, har skildret Jesus som formskjøn. Kan han ikke det, saa har han heller intetsomhelst Bevis for, at der i Oldtiden førtes Strid om Jesu Udseende. Man vidste meget vel, at han var uansélig og styg; og saalænge Gnosticismen florerede, kunde Jesu virkelige Portræt ikke undertrykkes. Først eftersom Gnosticismen forsvandt, bleve de falske Billeder af Jesus noget andet og mere end, hvad de oprindeligt vare: rene allegoriske Fremstillinger. Det hører ikke hjemme i en videnskabelig Polemik at fremsætte som noget Afgjort, hvad der kun er skjødesløse eller urigtige Fremstillinger i moderne Kirkehistorier.

Endvidere anfører jeg i min Bog en Række Udtalelser af gamle kristne Forfattere, der godtgjøre, at der i den ældste kristne Tid fandtes virkelige Portræter af Jesus, og at disse Portræter vedvarende holdtes i Hævd af Gnostikerne. Naar Prof. Nielsen vil drage i Tvivl, at slige Portræter virkeligt have existeret, saa bør han kunne anføre idetmindste en eneste Udtalelse af en gammel Forfatter, der direkte udsiger, at et saadant Portræt aldrig har existeret. Jeg er aldrig

stødt paa nogen saadan Udtalelse. Derimod findes der ganske vist, som anført i min Bog, en Række katolske Forfattere, der ivre mod at bevare Mindet om Jesu uansélige Ydre gjennem slige Portræter. Men dette er kun et yderligere Bevis for, at de virkeligt have existeret.

Endeligt paaviser jeg paa en Række gnostiske Gemmer et stadigt tilbagevendende Portræt af en Mand, der i det 2det Aarhundrede eft. Kr. maa have været opfattet som en Aabenbarelse af Guddommen. Jeg paaviser, at dette Portræt nøjagtigt svarer til de gamle Efterretninger om Jesu Udseende, at det forekommer i de samme Forbindelser med hedenske Guder, hvori Gnostikerne (og tildels ogsaa Katolikerne) bragte Jesus, og at det ved en Indskrift direkte henføres til Jesus. Jeg anfører en anselig Række Grunde, der bevise, at dette Portræt maa forestille Jesus, og ikke kan forestille Andre end Jesus. Naar Prof. Nielsen, efter at have læst min Bog, alligevel paastaar, at man endnu ikke har fundet Gnostikernes Jesus-Portræt, eller at dette endnu er ubekjendt, saa skylder han at anføre idetmindste et eneste Bevis for, at dette Billede ikke kan forestille Jesus, eller blot et Bevis for, at det lige saa godt kan forestille nogen Anden. I et videnskabeligt Spørgsmaal som nærværende gaar det virkeligt ikke an at komme og fortælle som noget Afgjort, at Billedet forestiller Socrates, blot fordi det har nogen Lighed med denne, og fordi Chiflet, i det 17de Aarhundrede, var af en saadan Mening. Man maa selv undersøge Sagen og føre Bevis for, at Socrates i det 2det Aarhundrede eft. Kr. almindeligt ansaàs for en Aabenbaring af Guddommen, bragtes i samme Forbindelse med hedenske Guder som Jesus, osv. Derved vilde Prof. Nielsen dog idetmindste have godtgjort, at Billedet ligesaa godt kunde forestille Socrates som Jesus. Men noget saadant Bevis fører Prof. Nielsen slet ikke, og jeg tvivler paa, at han vil være istand til at gjøre det, selv om han tager Sagen nok saa alvorligt.

Saalænge Hr. Prof. Nielsen ikke har præsteret de Beviser, jeg har forlangt, og saalænge ingen Anden har gjort det, staar min Teori ved Magt, urokket. Og lader disse Beviser sig ikke føre, saa staar det fast, at det nu er paavist, hvorledes Jesus i Virkeligheden saà ud.

London, i Juli 1888.

L. Lund.

Dronning Christine af Sverrig i en fransk Roman fra det 17de Aarh.

Meddelt af Emil Hannover.

I sin Bog *la société francaise au XVIIe siècle* har *Victor Cousin* rekonstrueret visse Dele af det 17de Aarhundreds franske Samfundsliv, paa Grundlag af Precieusen Mlle. *de Scudérys* vidtløftige Roman *Le grand Cyrus*. Victor Cousin har været saa heldig i Arsenalbibliotheket i Paris at finde en »Nøgle« til dette Værk, d. v. s. en haandskrevet, omtrent samtidig Redegjørelse for, hvem de under Maskerne *Cyrus*, *Mandane*, *Pisistratus*, *Sapho* etc. optrædende Personer ere, — næmlig alle Samtidens bekjendteste Skikkelser. Alene den Kjendsgjærning, at det er saadanne, der figurere, kan forklare den umaadelige Opsigt og Lykke, som *Le grand Cyrus* gjorde ved sin Fremkomst. Alverden gjennemskuede Maskerne, — et helt Galleri af Tidens fornemste Fyrster, Feltherrer, Skjønaander og Kurtisaner.

Saadan en litterær Fremgangsmaade, som den Mlle de Scudéry har benyttet, havde mangt et Precedens i det syttende Aarhundreds franske Litteratur. Det er bekjendt, at *d'Urfé*, Forfatteren til *Astrée*, i denne Hyrderoman har skildret sin lange Kjærlighedsforbindelse med Diane de Châteaumorand. Forfatteren til *Le Romant satirique* (1624), Jean de Lannel, lægger i sin Fortale til sin Bog selv ingen Skjul paa, at der bag dennes antike Navne dølger sig moderne Personer. *Florigénie* (1647) er en Skildring af Chabots og Marguerite de Rohans Elskov, og *Agésilan et Isménie*, der udkom omtrent paa samme Tid, er en meget gjennemsigtig Hentydning til det foregivne Forhold mellem Mme de Longueville og Coligny og dennes ulykkelige Duel med Hertugen af Guise. Der er saaledes intet

overraskende i, at Mlle de Scudéry ogsaa har villet indføre sine Samtidige paa sin Romans Scene, iklædte antike Drapperier, og hun har gjort det to Gange, først i »den store Cyrus« (1649—53), derefter i »Clélie«.

For dem, der ikke har læst »den store Cyrus« 10 Bind — og ret mange har vel ikke læst dem! — afgiver Victor Cousins ovennævnte Bog paa en Gang en behagelig Læsning og interessante nye Bidrag til Karakteristiken af de i »den store Cyrus« formummede Samtidige af Mlle Scudéry. Den »Nøgle«, han har fundet, aabner Udsigter fra talrige hidtil ukjendte Synspunkter, fra hvilke man kan betragte Hertuginden af Longueville, den store Condé (som er »den store Cyrus«), Marquisen af Rambouillet, Mlle de Scudéry selv, Marquisen af Sablé og et halvt Hundred andre af Datidens navnkundigste Mænd og Kvinder. Desværre er der enkelte Figurer, som denne kostbare »Nøgle« ikke demaskerer, deriblandt den Figur, som bærer Navnet *Cléobuline, Dronning over Korinth.* Men Victor Cousin mener at have fundet ud, at ingen ringere end *Dronning Christine af Sverrig* skjuler sig under denne Titel og dette Navn. Meget taler for Rigtigheden af denne Antagelse:

Georges de Scudéry, den bekjendte Precieuses Broder (under hvis Navn »den store Cyrus« udkom, skjøndt allerede Samtiden kjendte dens virkelige Oprindelse), tilegnede senere Dronning Christine sit Digt *Alaric,* — hvad der tyder paa, at den svenske Dronning har været højt ansét i den Scudériske Kreds. Saare rimeligt er det da, at Mlle de Scudéry har følt Trang til at udtale sin Beundring for denne mærkelige Kvinde i en Bog, i hvilken hun indfører de fleste af Samtidens øvrige Storheder baade i og udenfor Frankrig. Hertil kommer, at andre Figurer i »den store Cyrus« levende fremkalder Mindet om forskjellige af Dronning Christines Omgivelser.

Basilides, som »regarde la couronnne de si près que, selon les lois, il doit succéder à Cléobuline, si elle ne se marie point«, er en utvivlsom Hentydning til *Karl Gustav,* den senere Carl X, Christines Efterfølger i Regeringen. Den smukke Prinsesse *Philimène,* Basilides' Søster og Myrinthes Elskede er *Euphrosine,* Karl Gustavs Søster, og *Myrinthe* er Grev *Magnus de la Gardie,* Christines Yndling. Og endelig har Mlle de Scudéry, for end tydeligere at betegne sin Figur, ladet Cléobuline samle omkring sig i Korinth Grækenlands syv Vise, — en aabenbar Hentyd-

ning til de mange Lærde og Skjønaander, som Christine indbød til, eller modtog ved sit Hof.

Hvad nu selve det formentlige Portræt af Christine angaaer, frembyder det, trods sin Smiger, megen Lighed med Originalen. Det er ganske vist holdt i meget almindelige Træk, meget flovt og indeholder intet som helst nyt, men det kjendes dog paa visse Bemærkninger og har Krav paa Opmærksomhed som et historisk Dokument. Skildringen lyder i Oversættelse saaledes:

(Tom. VII, liv. II, p. 712) . . . . . . »Sandt nok kan man ikke regne Cléobulines Figur blandt de bedste; men der er et Udtryk af Storhed og Majestæt i hendes Ansigt, som ikke kan andet end indgyde Frygt og Ærbødighed, skjøndt dette ellers synes at være forbeholdt dem, hvem Naturen har givet en særlig høj og fordelagtig Skikkelse.

»Men selv om Cléobuline ikke er saa høj, som hendes Hjærte er ophøjet, saa har hun til Gjengjæld de smukkeste Øjne, som man kan se, det dejligste blonde Haar og den bedste Holdning af Verden. Hendes Næse er lidt stor[1]), men hendes Mine er i høj Grad ædel; der er i hendes Udtryk et Stænk af Heroisme, der er uendelig indtagende, og som indgyder Ærefrygt hos dem, der ser hende. Men det er ikke alene for hendes Persons Ynde, at jeg vil anbefale hende, men ogsaa for hendes Sjæls Storhed, hendes ædle Tilbøjeligheder, hendes Hjærtes Adel og hendes Aands Vidder; — thi visselig, fuldkomnere Dyder ejer ingen. Hun taler med alle Gesandter, som kommer til hendes Hof, i deres Nations Sprog, med saa megen Veltalenhed, saa megen Lethed og Ynde, at de forbavses derover. Iøvrig indskrænker hendes Viden sig ikke til Kjendskab til de fremmede Sprog, som hun taler og skriver som sit eget, thi der er ingen Videnskab, hvori hun ej er forfaren. Men hvad jeg agter endnu højere er, at hun har en saadan Ærbødighed for alle Folk med Dyd og Viden eller som udmærke sig i en eller anden Kunst, at hun har skaffet sig Forbindelser over alt i Verden for at lære dem at kjende, som paa en eller anden Maade udmærker sig, og der er ikke én af saadanne, der ikke modtager et Bevis paa hendes Gavmildhed. Thi De maa vide, at denne store Dronning giver, som om Guderne havde bestemt hende til at berige al Verdens lærde Folk; og ikke med Urette

---

[1]) Dette Træk stemmer ganske overéns med Nanteuils og Falcks Portræter.

kan hun betragte dem som sine Undersaatter, efter som jeg er overbevist om, at der ikke er én, der ikke ærer hende som sin retmæssige Dronning. Hun giver ikke alene til de Bedende, men ogsaa til dem, der intet kræver; hun giver hurtig, hun giver meget, hun giver beredvillig og med Glæde, og hun øver Gavmildhedens Dyd saa ædelt, saa heroisk, saa vidt, at man tør sige, den ikke kunde øves længere uden at ophøre at være en Dyd. Men, hvad der er beundringsværdigt er, at denne Dyd ikke øves blindt, uden Valg og uden Forskjel, eftersom hun tværtimod kun giver til dem, hun ansér værdige til sine Gaver, som hun snarere afmaaler efter sin egen Ædelmodighed end efter deres Egenskaber, som modtager dem, idet hun langt foretrækker at give formeget frem for ikke at give saa meget, som hendes Stilling, hendes rige og gavmilde Tilbøjeligheder kræve det. Og denne Dyd, som ret egentlig er en Kongernes Dyd, er ikke den eneste, hun ejer i fuldt Maal: hun er god, hun er klog, og hun er retfærdig i en saadan Grad, at hun hellere trodsede sine Tilbøjeligheder, frem for at gjøre den mindste Uret mod den ringeste af sine Undersaatter. Og naar hun, udrustet med denne Retfærdighedens Dyd, som er Grundlaget for alle hendes andre Dyder, en Gang imellem har vanskelig ved at tilgive en eller anden brødefuld Storhed, saa er det kun hendes Mildhed, der faaer hende til at tilgive. Hun har kort sagt forstaaet at knytte Retfærdigheden til sin Strænghed, Venligheden til sin Mildhed i den Grad, at disse tvende Dyders samlede Virkninger har gjort hende æret og elsket af alle sine Undersaatter. Hun er til Stede i alle Raad, er inde i alle Sager og har en saadan Forstaaelse af dem, at det vilde være umuligt at dupere hende. Men skjøndt hun bærer hele Byrden af sin Stat, synes den i ingen Maade at være hende til Byrde, og hendes Sind er saa let, som om hun slet intet havde at gjøre. Ved hendes Hof er der til Stadighed glimrende Fester og pragtfulde Forlystelser, men hendes største Lidenskab er hendes Kjærlighed til Videnskaberne, og man kunde lige saa godt kalde hende disses, som Korinths Dronning. Thi man ser i Sandhed, hvorledes Videnskaben overalt yder hende sin Hyldest: det mylrer af Lovtaler, Cléobulines Navn fejres af alt, hvad der er af stort i Verden, og hendes Berømmelse er saa stor, at den ikke kunde være større.« —

Victor Cousin gjør opmærksom paa, at man overfor dette

meget flatterede Portræt ikke maa glemme, at man befinder sig i Aaret 1651, da Christine endnu ikke havde mistet sin Prestige i Frankrig. Det var Gustav Adolfs navnkundige Datter, som med Værdighed bar sin Faders tunge Krone, som bevarede Alliancen med Frankrig og hjalp med til Freden i Westphalen. Det var den Christine, som kaldte Descartes til sig, og hvem Pascal tilegnede sit Værk. Hun var den Gang Evropas Beundring, de Lærdes Afgud.

Paa Akkord[1]).

Et Par Bemærkninger i Anledning af Venstres Delegeretmøde.

Et Delegeretmøde nu, medens Venstre befinder sig i en fuldstændig Opløsningstilstand, kan faa den allergavnligste Betydning, hvis det formaar at samle Oppositionen om én bestemt politisk Taktik. Dette vil næppe lykkes; thi de Mænd, der repræsenterer det danske Demokrati i Rigsdagen, er vistnok mere optagne af at skade hverandre indbyrdes end af at fremme Folkets Sag. Saalænge intet nyt Valg med en forudgaaende energisk Agitation har fundet Sted, og ved det en meget stor Del af de gamle Rigsdagsmænd, for hvem efterhaanden den personlige Chicane er blevet mere betydningsfuld end Demokratiets Sag, erstattede af ny, tør man næppe haabe paa nogen betydelig Forandring til det bedre i Venstres Politik.

Giver imidlertid den Stemning, der nu er fremme særlig blandt Venstres yngre Kræfter, for at afløse den storpolitiske Kamp, i hvilken vi har lidt et afgjørende Nederlag, med en mere ædruelig Politik, sig et klart Udslag paa Delegeretmødet, kunde det maaske bevirke, at det ny Venstre kom til at gaa mere samlet og mandstærkt til næste Valg. Det vilde da særlig faa sin Betydning derigjennem, at det fastslog Grundlaget for Agitationen forud for næste Valg. Ogsaa derved kunde det faa en god Indflydelse.

Sker intet af dette, men bliver der blot snakket uden Resultat, — saa gjør det i hvert Fald ingen Skade. Venstre er for Øjeblikket saa dybt i Vrøvlet, at lidt mere til ikke vil have nogen kjendelig Indflydelse.

Et Delegeretmøde kan altsaa — skjønt det rimeligvis ikke gjør det — gavne, men ikke skade videre, og er derfor at anbefale.

Men skal man kunne haabe at faa noget Udbytte deraf, maa man først og fremmest være klar over, hvad det er, der ligger til Grund for den Gjennemgangsperiode, hvori Venstre befinder sig, klar over, at Venstre — for at sige det med to Ord — er ved at afløse Formaalets Politik med Midlernes Politik.

* * *

---

[1]) Vi finde Anledning til at bemærke, at vi paa flere Punkter ere uenige med den ærede Forf. Red.

Der er et Ordsprog der siger: »Man kan, hvad man vil«. Hvis dette Ordsprog bestandig holdt Stik, saa var det, jeg kalder Formaalets Politik, ogsaa altid den bedst mulige Politik; thi jeg forstaar derved dette: Et Parti, der har et vist Formaal, som f. Ex. Folkethingsparlamentarisme, Forøgelse eller Formindskelse af en bestemt Stands politiske Indflydelse, sociale Reformer, eller et rent økonomisk Formaal som Told, Frihavns eller andre Handelsspørgsmaals Løsning, — et saadant Parti stiller aabent og frejdigt sit Formaal op som sit Program uden først at spørge om, hvorvidt der er nogen Sandsynlighed for, at det kan gjennemføres nu; thi er Midlerne til dets Gjennemførelse ikke nu tilstede, saa er det Partiets Opgave at agitere, til det faar saa stærk en Stemning for sig, at det kan tvinge sine Anskuelser frem. Et saadant Partis Førere maa være behændige og gribe Stemningerne i rette Øjeblik, og udholdende og taalmodige, hvis Kampen bliver lang, men saa kan de til Gjengjæld være aabne og ærlige og bestandig kjæmpe med aaben Pande. De behøver aldrig at skjule deres sande Mening. Den kan de sige fuld ud og — frit, saavidt Straffeloven tillader det. Kun denne binder dem maaske, men aldrig Hensynet til hvad der er politisk klogt; thi at udvikle Partiets Formaal skarpt og dristigt, det er at udfolde den Fane, under hvilke Tropperne skal samle sig. Her skal intet stikkes under Stolen. Det er ingen Krig med Kniven i Ærmet, men en aaben Kamp for den gode Sag i Sandhedens, Nyttens, Humanitetens eller maaske Lovens Navn. Her gaas ikke paa Akkord.

— En saadan Formaalets Politik forekommer det mig, at vi har ført i de sidste 10—15 Aar her hjemme.

Oppositionen kæmpede for Folkethingsparlamentarisme, politisk Selvstyre, større folkelig Frihed, og Formaalets Vidde — tillige med den gode Baggrund, som Reactionens frihedsfjendske Arbejde, for at give Landsthinget større Indflydelse, ydede — afgav gode Betingelser for en virksom Agitation. Ved at skabe en stærk og udbredt Stemning for den folkelige Friheds, det politiske Selvstyres Sag, ved at vække en Forargelsens Storm mod Reactionens farlige Militarisme og dens mislige Omgang med Grundloven, haabede man at kunne bringe en saa stærk Bevægelse i det danske Folk, at dets Frihedstrang og Retsfølelse kunde blive det Middel, ved hvilket Reactionens Magt blev brudt. Man agiterede for at skabe dette Middel til at naa sit Maal.

Dertil er vistnok heller intet at sige. Denne Maade at drive Politik paa er jo meget tiltalende og overordentlig heldbringende ogsaa, — naar den fører til Sejr, og det lader sig næppe benægte, at det først i Firserne saa ud, som om det kunde lykkes at skabe en frisindet Bevægelse her i Landet, som var stærk nok til at tiltvinge sig Magten.

Nu er imidlertid ethvert Haab i denne Retning forbi.

Da Regjeringens Udstedelse af Finansprovisoriet i April 1885 ikke blev mødt med nogen virkningsfuld Protest, indsaa allerede dengang nogle, at denne Art af Politik ikke vilde drive Reactionen fra

Magten, endsige føre Frisindet til den, det vil sige, den vilde intet udrette, og nu indser vist enhver, hvor sørgelig fejlslagne de Forhaabninger ere, som Venstre har næret i denne Retning.

Derfor er der nu begyndt en ny Venstrepolitik, som har faaet sit første Udslag i Bondeorganisationen og sit bedste Udtryk i Folkethingsmand Edv. Brandes kloge Tale til Vælgerne paa Langeland.

Det er en Politik, der begynder med et Spørgsmaalstegn. Kan vi da intet udrette? Eller hvad kan vi udrette? Det er en Politik, der ser sig for, og idet den bedømmer de Midler, som den foreliggende Situation afgiver, spørges: Kan vi gjennemføre Reformer i frisindet Retning?

Det er Midlernes Politik.

Og det er en fornuftig Politik. Den kan, »hvad den vil«; thi den undersøger først, hvad den kan, naar den føres klogt, og vil kun dette. Og det kan den; thi dertil kræves kun Klogskab.

Klogskab!

Denne Egenskab er det netop, man kan kræve hos en Politiker. Han skal hverken være Moralfilosof eller en »Holger-Danske«, der ikke kan se en Modstander uden at fare løs paa ham med fældet Lanse og aaben Pande, men han skal være klog og handle fornuftig. Dertil kræves først og fremmest af en dansk Oppositionspolitiker for Øjeblikket, at Akkordens Aand er i ham. Han maa ikke forløfte sig, aldrig gjøre Opgaverne for store og derved uigjennemførlige. En Mand, der er ved at sulte ihjæl, foretrækker altid et nok saa lille Stykke Brød, selv om det er muggent, for Udsigten til at spise Steg og Kransekage hver Dag i Himmerig, efterat han er sultet ihjæl. Derfor aldrig Vexler paa Fremtiden. En Politikers Opgave er det at virke i Nuet. Lad Moralfilosoferne og Æstethikerne skabe og udvikle Theorierne for Menneskenes Opdragelse og Udvikling i Fremtiden. Det kommer ikke Politikerne ved. Hans Opgave er en helt anden og maaske langt smukkere, Han skal opnaa Resultater for og gavne den Slægt, han selv lever med. Derfor skal han altid tage det Gode, han kan faa, men ikke forkaste det i Haab om, at det og mere til vindes i Fremtiden. Det mere kan han altid arbejde for bag efter. Hvad man har, det har man, og Hrr. Mortensgaard, der »kun vil, hvad han kan«, vilde med dette Valgsprog blive en daarlig Digter, men en god Politiker er han, naar han altid har en ærlig Villie og Snildhed nok til at naa alt, hvad han kan opnaa.

En dansk Venstrepolitik, der skal føre til Resultater, maa slaa smaa Slag. Der er ingen Lejlighed for en Fører til at vise stort Bravour. Hvert Skridt maa han overveje og hvert Ord. Han maa indtage den af Forholdene udkrævede Stilling overfor enhver politisk Factor.

Lad os tage et Par Exempler af de vigtigste.

Først — og i al skyldig Ærbødighed — Hans Majestæt Kongen, Landets Overhoved, der er en politisk Factor med den allerstørste Indflydelse. Hvorledes skal en Oppositionsfører stille sig overfor Hans Majestæt Kongen?

Det bemærkes forud, at ingen, selv under de mest bevægede politiske Forhold her hjemme, har hævet sin Røst for at kræve Republik eller blot Indskrænkning i Kongens Magt. Denne har ingen villet rokke, og den rokker ingen for Tiden. Derfor maa enhver politisk Fører, der vil haabe at kunne gavne sit Parti i Realiteten, stille sig underdanig overfor Hans Majestæt Kongen og i det mindste erhverve allerhøjstsammes allernaadigste Velvilje.

For det andet Ministeriet.

Det har hele Oppositionen villet fordrive, men det er netop det, den ikke har kunnet og ikke kan. Enhver der giver sig af med dansk Politik ved, at i Danmark gjennemføres i den nærme Fremtid ingen Reform uden Ministeriets Medvirkning. En Oppositionspolitiker kan naturligvis ikke vinde Ministeriets Venskab, men han kan og maa vinde dets Agtelse.

Dernæst Landsthinget. Der har Ministeriet sin Støtte, og dets Sejr er derfor ogsaa blevet Landsthingets; thi saa længe Regjeringen staar udenfor Loven, behøver den kun at tage Hensyn til Landsthinget, men maa paa den anden Side ogsaa bestandig erhværve dettes Samtykke til sine Foretagender, hvis den ønsker at give dem Skin af Lovlighed. Derfor er Landsthingets Indflydelse forøget i samme Grad som Folkethingets er formindsket. Forholdet mellem det politisk oppositionelle Folkething og det regjeringsvenlige Landsthing er det samme, som mellem den besejrede og Sejrherren, og dette vedbliver, saa længe den storpolitiske Kamp fortsættes. Paa de enkelte Reformspørgsmaal derimod er der Mulighed for god Forstaaelse mellem dem, og dette er Betingelsen for, at Folkethinget overhovedet kan faa nogen Indflydelse. For Øjeblikket kan Landsthinget, naar det vil, nægte Folkethinget alt. Kun gjennem et godt Forhold mellem de to Thing kan Demokratiet haabe at faa sine Ønsker fremmet.

Uden mindst Hans Majestæt Kongens Velvilje, Ministeriets Agtelse og et fredeligt Forhold til Landsthinget, nytter det slet ikke en dansk Politiker at arbejde. At vinde dette er derfor den kloge Politikers første Opgave.

Hvad skal han saa vinde ved sin store Resignation?

Reformer.

Hvilke Reformer?

Progressiv Indkomstskat?

Om denne ved alle nu, at den er retfærdig, og at den vilde virke gavnlig.

Smilte De, kjære Læser! Gjorde De ikke? Saa er De meget naiv og ufordærvet.

Nej der er ikke mere Tale om at faa gjennemført progressiv Indkomstskat end om at krybe til Maanen. Men for at blive ved Skatterne. Her kunde maaske allerede vindes noget, f. Ex. ved en Omlægning af Kommuneskatterne, saa at de fattigste Kommuner ikke fik de største Byrder. Hertil kunde Ministeriet maaske gaa med, og derved blev meget udrettet til Gavn for gamle Danmark.

Paa Undervisningsvæsenets Omraade er der ikke Tale om fri

og fælles Undervisning til det femtende Aar eller sligt, men godt Haab om at kunne gjennemføre Reformer, der kan gjøre uberegnelig Nytte ved at gjøre Almueundervisningen noget bedre og den højere Undervisning noget fornuftigere. Paa det sidste Omraade f. Ex. har Godsejerne vist ingen synderlig Grund til at holde videre stærkt paa Latinen.

Til vor Trøst har vi saa hele det økonomiske Omraade, hvor Reformer ere paatrængende nødvendige, baade paa Landbrugets, Handelens og Industriens Omraade. Skal det ikke ende med, at den mest passende Indskrift paa Udstillingsbygningen bliver denne: »Saa vidt naaede dansk Industri inden den salig afgik ved Døden«, saa maa der gjøres noget for at redde den danske Industri, hvis den overhovedet kan reddes. Her som paa Landbrugets og Handelens Omraade foreligger det store Toldspørgsmaal til Løsning, og ved dets Afgjørelse behøver der ikke at være Spørgsmaal om Højre eller Venstre. Om det bliver Demokratiet eller Højre, der faar den afgjørende Indflydelse herpaa, det kan Venstre, hvis det vil, gjøre til et Spørgsmaal om Dygtighed.

Paa det rent sociale Omraade bliver der mindre at vinde, men en Alderdomsforsørgelseslov har jo allerede været forelagt. Lad være at den i sin foreliggende Skikkelse ikke kunde gavne ret mange, nogle vilde dog vinde ved det Statstilskud, som Regjeringen vilde gaa med til at yde. Desuden er det paa ingen Maade udelukket, at man dels kan lokke, dels kan tvinge Regjeringen til at gaa videre, naar man tager Sagen op til reel Drøftelse, og selv om man ikke tør haabe nogen fra et demokratisk Standpunkt tilfredsstillende Løsning af dette store sociale Spørgsmaal, saa er der alligevel paa dette Omraade mange smaa Reformer, som man kunde faa gjennemført.

Vi har Tilsyn med Levnetsmidler o. s. v. Hvis nu Venstre forlangte, at der ved Lov skulde paabydes Tilsyn med Tjenestefolks Boliger, saa at ingen Husbond, uden at paadrage sig Strafansvar, kunde byde sit Tyende et altfor koldt, fugtigt eller i andre Henseender usundt og uhyggeligt Sted at tilbringe sin Nat og sin Fritid paa, — mon saa ikke et saadant Krav vilde være gjennemførligt? Jeg tror det.

Endvidere paabyder Loven nu, at der skal være en Præst og en Kirke i hvert Sogn og et Sprøjtehus vistnok i hver By. Herved er der draget nogen Omsorg for Sjælene og for de udenfor Personen værende materielle Goder. Hvad om nu Venstre forlangte, at der skulde drages en lignende Omsorg for Legemerne, derved at der oprettedes et Sygehus og ansattes en Læge i hvert Sogn, saa at man ikke, naar der udbryder smitsomme Sygdomme paa Landet, skulde være tvunget til at lade den syge savne fornøden Pleje eller udsat for at give Smitten en altfor stor Udbredelse.

Og saadan er der utallige smaa Spørgsmaal, der alle kunne løses paa en tilfredsstillende Maade under en hvilken som helst Regering, og dog vil deres Løsning have en meget gavnlig Indflydelse.

Lad os derfor tage frejdigt fat paa de reelle Sager, og idet vi

husker, at Smugler ogsaa er Brød, stadig være rede til at gaa paa Akkord.

Vi ombytter derved Haabet om én stor Sejr med Visheden om mange smaa; thi skal vi arbejde alvorlig paa den her antydede Maade, saa maa det naturligvis have til Følge, at der paa det storpolitiske Omraade er Tavshed over hele Linien.

Og der sker ingen Skade derved; thi i den Kamp har vi lidt Nederlag og har ikke andet end Prygl at vente.

Det eneste, der kan redde det danske Demokrati nu, da det har vist sig, at det ikke kan støtte sig til Magten, det er Dygtighed.

Klog Anvendelse af gode Evner til de reelle Spørgsmaals Løsning er det eneste Middel, ved hvilket Demokratiet kan vinde Indflydelse paa Lovgivningsarbejde. Erkjendelsen heraf er bestemmende for den Agitation, der skal føres.

Dens Formaal skal ikke være bestandig at holde Saaret aabent ved at henvise til Provisorierne som Stridsæblet.

Provisorierne fik vi ved egen Skyld og Hrr. Bergs Hjælp. Hrr. Berg i Spidsen for Venstre vilde tvinge Ministeriet udenfor Loven, for derved at gjøre det umuligt for det at regjere. Det første lykkedes, men det andet ikke; thi Hrr. Bergs Politik viste sig at være en eneste stor Dumhed, fordi den slet ikke var forberedt paa at tage Konsekventserne af sine egne Handlinger. Nu gjælder det at raade Bod derpaa, og dertil er det nødvendigt at slaa ind paa helt ny Baner.

Dette kan Hrr. Harald Holm ikke forstaa. Han udtalte paa et Møde i Figaro kort efter sidste Rigsdagssamlings Slutning, at det forbavsede ham, at de Mænd, der før vare de hidsigste i Kampen mod Reactionen, nu vare de ivrigste Forkæmpere for Forhandlingspolitiken.

Hrr. Harald Holm, der sidder i Venstres Bestyrelse i Jens Busks Sted, forstaar ikke, at de Mænd, der varmest ønskede at føre Sejren hjem med ét Slag gjennem den storpolitiske Kampagne, ogsaa melder sig først til Tjeneste, naar det, efterat alle storpolitiske Forhaabninger foreløbig ere opgivne, gjælder om at arbejde fremad med smaa Skridt.

Er han Pladsen værdig?

Efter vor Mening: Nej!

Hverken Hrr. H. Holm eller nogen af alle de andre grundtvigianske og ikke grundtvigianske Herrer, der nu agiterer for den Politik, hvis Motto er: Nok Forlig, »men ikke om Provisorierne«, nok Reformer, »men ikke under Ministeriet Estrup«, ere længer værdige til Demokratiets Tillid; thi disse Ord »ikke under Ministeriet Estrup«, »ikke om Provisorierne«, er de taabeligste og farligste, der for Øjeblikket kan udtales.

Det er Vrøvl.

Thi en aaben, uforsonlig Kamp mod Reactionen, den er der Mening i. Den har vi ført og lidt Nederlag. Saa er der endnu Mening i, som Hrr. Berg at sige: »Hellere falde end vige«, men

det er dumt, naar man er vis paa at tabe, og naar det saa ikke gjælder Heltens eget Liv eller Velfærd, faar det hele let Udseende af Storpraleri, gjælder det tværtimod om Trediemands, in Casu det danske Folks, saa er saadan Adfærd noget værre end Letsindighed. Derfor er Hrr. Bergs Prestige med Rette saa ringe nu, skjønt der dog er et Skin af Mening i hans Halstarrighed.

I de andre Herrers Politik derimod er der ikke Gnist af sund Fornuft. De vil baade Fred og Krig paa én Gang. Dersom D'Hrr. tror, at de paa én Gang kan føre Krig med Ministeriet om Provisorierne og samarbejde med det om Reformerne, saa maa de tiltro det en rent ud overmenneskelig Godmodighed. Gjør de det, er det taabeligt. Gjør de det ikke, er deres Politik alligevel taabelig, men deres Adfærd tillige troløs, idet de hos de Vælgere, der har Tillid til dem, vækker Forhaabninger, om hvilke de maa vide, at de ikke vil blive til Virkelighed.

Lad os tværtimod disse taabelige Politikere roligt erkjende, at det skete, gjør vi ingensinde usket. Regjeringen har udstedt Provisorier, det staar fast. Vi har prøvet at fravriste dem Magten af den Grund, men vi kunde ikke. Det er slemt, men derved er intet at gjøre. Lad os derfor bestræbe os for, at vi ikke skal faa flere Provisorier. Vi maa ved at gaa paa Akkord søge at gjøre os vor undertrykte Stilling saa mild som mulig, idet vi benytter det eneste Middel: En resignerende og rolig Politik, der bøjer af for Stridspunkterne, hellere end at opsøge dem, der arbejder for at fremme Folkets Interesser »under Ministeriet Estrup« og »ligegyldig, hvad der saa bliver af Provisorierne«, hellere end at lade Reactionen have hele Magten.

Fred og Fredens Udbytte, det er Fremgang, og det vil den ny Venstrepolitik. Derfor anvender den i sin Agitation ikke storpolitiske Kampraab, egnede til at vække Strid, men henvender sig roligt og sagligt til alle dygtige og energiske Mænd, de være Højremænd, Venstremænd, Socialister, Grundtvigianere eller Europæere, og opfordrer dem til at slutte sig til og ved deres Arbejde, deres Indflydelse eller blot deres Stemme at støtte denne eller hin bestemte Reform, hvis Gjennemførelse er en saa nærliggende Mulighed, at Vælgerne selv kan vente at se dens Virkning.

Denne Politik er ikke at opfatte som et Brud med den Venstre tidligere har ført. Dens Formaal var det jo at oparbejde en virkelig demokratisk Bevægelse, at opdrage en frisindet Slægt. I samme Grad som dette er lykkedes, vil Sejren paa de reelle Spørgsmaal voxe i Betydning og Vægt.

Saaledes bevares Kontinuiteten mellem Fortid, Nutid og Fremtid. Midlernes Politik kommer til at bygge paa Resultaterne af Formaalets Politik, og gjennem Drøftelsen af de reelle Spørgsmaal vil der blive Lejlighed til at skabe og uddanne et Demokrati, hvis Frisind bunder dybere og er baade dygtigere og mere paalideligt end det, der vaktes gjennem den politiske Agitation.

Lad os derfor nu, da vi har lidt et uigjenkaldeligt Nederlag i den storpolitiske Kamp, slaa ind paa en reel Politik, ved hvilken der intet tabes, men sikkert kan vindes noget, maaske mere end nogen nu tør tro.

Derfor bort med Formaalspolitikens fantastiske: »Vi kan, hvad vi vil».

Frem med Midlernes Politik, med dens mere støtte og sikkre Valgsprog: »Vi vil, hvad vi kan».

Lad os gjøre, hvad vi kan.

Z.

Theatrene.

Det kgl. Theater opførte paa Sæsonens tredje Aften Hostrups »Tordenvejr« i ny Indstudering. Det er det første Forsøg fra Hostrups Side paa det alvorlige Skuespils Omraade; skrevet 1851 hører det til de Stykker, hvormed han afsluttede sin Ungdomsdigtning, men langtfra til hans bedste og til dem, der vil leve. Det gjorde liden Lykke, da det første Gang blev opført, tiltrods for Fru Sødrings og Hr. Mantzius Spil som Md. Mortensen og Lyng; en noget bedre Skæbne havde det ved senere Genoptagelser (sidst i 1880) men har aldrig tilkæmpet sig en varig Plads paa Repertoiret — forstaaelig nok. Studenterkomediernes utæmmelige Lune er her blevet afdæmpet, det »letsindige« København er ombyttet med den tungsindige jyske Hedeegn, og Theologien stikker sin Hestefod frem — næsten stærkere end i »Æventyr paa Fodrejsen.« Hovedpersonen Ribolt er ikke tegnet med psykologisk Indsigt. Af Pengenød lader han sig forlede til at tinge nogle Taterfolk til at sætte Ild paa Gaarden; Forvalteren opdager heldigvis Anslaget i rette Tid, skaffer Taterne af Vejen, men om Natten er Lynet saa velvilligt at slaa ned i Gaarden, hvor et gammelt Skur antændes og brænder. Ribolt tror den Historie »død og begravet« ualmindeligt hurtigt, men da en brødefri anklages, for at have sat Ild paa Gaarden, erklærer han sig selv for den skyldige. Da fortæller Forvalteren, at Taterfolkene alt den foregaaende Aften ere dragne mod Syd, og at det er Lynilden, som er slaaet ned; dog Ribolt mener, at Gud har ikke sendt sin Lynstraale her ned for at hjælpe ham, »men for at straffe, for at bringe de mørke Gærninger for Lyset. Jeg kan ikke staa ham imod længer; jeg maa tage min Straf, før faar jeg ingen Ro.« Men Vendel — Forvalteren — beroliger ham, den rette Domstol er Gud og hans Samvittighed, og efter at »Sagen« er henvist til den rette Domstol, høres der ikke mer om den, Ribolt forlover sin Datter med den unge Møllersøn, og Tæppet falder under almindelig Fryd og Gammen. Hele denne — psykologisk saa usande — Skildring er scenisk virkningsløs; Ribolts Omvendelse kan theologisk set være god nok, dramatisk er den umulig.

Hr. Olaf Poulsen var ikke heldig som Ribolt. Det er bekendt

nok, at Hr. Olaf Poulsen har en vis Svaghed for rørende, sentimentale Roller. Det gaar ham omtrent som Hr. Kolling ved Folketheatret, der ogsaa ynder at spille gamle trohjærtede Præster og andre Hædersmænd (Stakkels Jaques og Michel Perrin) eller Forbrydere (som i »En Skærsild«). Hr. Poulsen havde lidet Held med sig som Faderen i »Denise«; hans Fremstilling af Ribolt faldt i Stumper og Stykker. I fjerde og femte Akt sank Spillet lavest, navnlig i Scenerne med Taterfolkene. Det værste er dog, at saa snart Hr. Poulsen kommer ind, tror Publikum, at nu skal man lé, og det gjorde man da ogsaa paa de mest umotiverede Steder.

Sés der bort fra Ribolt og den Del af Handlingen, som drejer sig om ham, indeholder »Tordenvejr« en Række sikkert tegnede Figurer og flere stemningsrige Scener. Møllerenken Md. Mortensen med det sunde, demokratiske Sindelag, hun, som paa Fru Ribolts Henvisning til, »at der er to Slags Mennesker i Verden« svarer: »Ja, det er Mandfolk og Kvindfolk« er fra Hostrups Side en typisk Skikkelse, i hvis Mund »Tordenvejr«s vægtigste Repliker ere lagte. Ogsaa Elses og Mortens naive Kjærlighedsforhold er tegnet med Hostrups fine Kunst, og Bipersoner som Gaardejer Lyng og Distriktslægen hævde deres Plads i hans rige Galleri af komiske Figurer.

Fru Phister spillede Madam Mortensen med ungdommelig Livfuldhed og fik det kærnesunde, det jævne hos Møllerenken godt frem. Som Lyng debuterede Hr. Lindstrøm, men fik intet særlig ud af Rollen. Denne Skuespiller har altfor mange stereotype Bevægelser, og ved hans hele Spillemaade klæber en vis Maner. Evnerne er til Stede, men Gennembrudet mangler for at frigøre dem. En anden Debutant — udgaaet fra Elevskolen — Hr. Gradmann debuterede Sæsonens første Aften som Leonard i »Maskeraden«. Hans Spil trykkedes af Traditionen, saa om han har Ævner, kan først bedømmes, naar han har vist sig i en Rolle, hvor hans egen Individualitet kan gøre sig gjældende. — —

Privattheatrenes Repertoire har været dannet med Udstillingen for Øje. Folketheatret har spillet Frits Holsts vittige Komedier »Revuen« og »En sand Demokrat,« i hvilke Stykker Hr. Kolling har gamle kendte Glansroller. I Mosers Lystspil »Krig i Fredstid« debuterede Frk. Olga Meyer som den iltre Ungarerinde Ilka Etvøs, fra Forfatterens Side forresten en umulig Rolle. Hun spillede med megen Forstand, om end det sydlands-lidenskabelige ikke ligger for hendes Naturel. Hr. Ring udførte Ernst Fangel — Korpslægen, der hemmelig er gift med Agentindens Selskabsdame — med Intelligens. Der var noget frit og utvungent over hans Spil, som spaaede godt om en kunstnerisk Fremtid.

Kasino opførte en fransk Farce af Bichaud og Carré: »Mangegifte«. De franske Farcer, som oversættes paa Dansk, tabe næsten altid den viltre, usnærpede Lystighed, som udmærker Originalen. Oversætterne ere ængstelige for at støde det »moralske« Publikum, og Følgen er, at Farcerne bliver usammenhængende og mister den slagfærdige Vittighed. Saaledes gik det med »Mangegifte«, der sikkert i Origi-

nalen er kaad og overgiven — selve Idéen er snild, om end ikke ny — men her faldt den igjennem. Den blev ogsaa slet spillet. Kasinos Skuespillere have virkelig en ejendommelig Opfattelse af det: at spille Farce. Replikerne blive sagt frem i en saadan Fart, at de gaa tabt for Tilskuerne. Herregud, bliver det ikke Ordlyden, saa gør det ikke noget. Man faar i det hele Indtrykket af, at de spillende kende Replikernes Indhold og saa forresten tillave dem efter eget Skøn. Der savnes en ledende Haand, som kan holde de uensartede Kræfter sammen. I al denne Sørgelighed var der et Lyspunkt: Hr. S. Neumanns fagotspillende Politiassistent, som var et lille komisk Fund af Værd. Sammen med »Mangegifte« opførtes Ernst Ahlgrens Bagatel »I Telefon«, der ikke er noget betydeligt Arbejde, Idéen er heller ikke ny, men der hviler over Stykket en vis hyggelig Stemning, som faar én til at glemme den hyppig sødladne og affekterte Tone i Dialogen. Det lille Stykke var omhyggeligt iscenesat — det nød godt af den karakteristiske Stuedekoration fra Strindbergs »Faderen« — og blev spillet tilfredsstillende med Frk. West og Hr. Stigaard i Hovedrollerne. — Med Ordonneau og Valabrégues Farce »Urtekræmmeren« (Durand et Durand) tog Theatret imidlertid Oprejsning for »Mangegifte«. Den blev spillet i det rigtige Tempo, og Indstuderingen var omhyggelig. Uden paa nogen Maade at være sandsynlig, indeholder Farcen en Række lattervækkende Scener og Situationer. Intrigen er den, at to Fættre af samme Navn, den ene Urtekræmmer, den anden berømt Advokat forvexles; Urtekræmmeren bliver gift med en velstaaende Landmands Datter og maa finde sig i at blive tituleret: Advokat. Forviklingerne, som opstaa af denne Fejltagelse, kulminerer i den ellevilde Forvirring, hvormed anden Akt slutter, da den virkelige Advokats Konsultationsværelse endevendes. Tredje Akt bringer Løsningen: Urtekræmmer Durand, der ejer 800,000 francs, faar sin Svigerfaders Tilgivelse, mod at han trækker sig tilbage fra Forretningen og lader sig kalde Partikulier, og Advokat Durand forsones med sin Svigermoder og sin trolovede. — Hr. Pio spillede Urtekræmmeren i den rette Farcestil med mange, efter Professionen studerede Smaatræk. Af en Birolle, den stammende Javanon, havde Hr. S. Neumann skabt en fra Spillets og Maskeringens Side lige kostelig Skikkelse.

D. 9. Septbr. Carl Behrens.

En paria.

(Ur ett nytt arbete: Parias).

Jag bodde en sommar vid Ringsjön, i en liten arrendatorsgård, som låg utmed den väg, hvilken från Stehag löper öster ut öfver backarna längs med sjön. Boningslängan var på de tre sidorna inbäddad i en trädgård, kringsluten af höga ligustrumhäckar; på den fjerde var gårdsplatsen, på hvilken tvenne gamla bokar hvälfde sina kronor öfver de rödmålade uthuslängorna. Huset skars midt itu af förstugan och köket; till venster för ingången lågo tvenne rum, som värdfolket bebodde, till höger tvenne andra, hvilka under somrarne uthyrdes till ungherrar från Lund och i hvilka jag detta år slagit mig ned. Genom det ena fönstret såg jag den gröna bokskogen, alldeles bakom häcken, genom det andra på ett större afstånd den blå sjön.

En söndagsförmiddag i juli, då jag låg på min soffa och läste, i bara skjortärmarne i hettan, knackade det på dörren. Vid mitt stig på inträdde i rummet en liten mörkklädd mycket blond herre. Då han presenterade sig, lade jag märke till, att hans namn var svenskt men att han bröt starkt på språket; dessutom hade hela hans hållning detta obestämbara och egendomliga, som man icke lätt kan säga, hvari det består, men som man icke kan misstaga sig på, — detta som skiljer infödingen, hvilken alltid gått hemma i mors hus, från den som varit ute i vida verlden. Vid första ögonkastet och hans första ord fick jag för mig, att han var en svensk amerikanare, och det visade sig, att min gissning var rigtig.

Han önskade hyra ett rum på några dagar, emedan han skulle göra entomologiska samlingar i dessa trakter, sade han.

Jag var ensam hemma, allt gårdens folk var i kyrkan, och jag kunde icke gifva honom någon som helst anvisning. Jag bad honom emellertid afvakta värdfolkets hemkomst, vi kommo i samspråk, och jag fick veta, att han för femton år tillbaka lemnat Sverige, att han på våren gripits af en hemlängtan som icke tog reson, att han erhållit i uppdrag att i hemlandet verkställa samlingar för ett entomologiskt museum i en stad inne i Minnesota, att han för ett par veckor sedan stigit i land här hemma och alltsedan stöfvat kring på måfå, i orter som voro honom kära och i hvilka han bläddrade som i ett album med gamla porträtt, och att han på detta sätt kommit hit till Ringsjön, der han ämnade hvila ut en veckas tid, för att se igen alla kända ställen, som kunde sjunga för honom ett eller annat gammalt minne, och för att samla sina insekter.

Under allt detta gaf jag närmare akt på mitt främmande. Han hade glest blondt hår, blondt helskägg, blond anletshy; pannan var påfallande, nästan onaturligt hög och läpparne skirröda. När han talade, hade han ett underligt sätt att liksom väga hvarje ord, innan han lemnade ut det; det var som om han misstrodde det, icke litade på det; han tycktes vända det och granska det på alla sidor, liksom då man skall lägga ett synnerligen vigtigt bref i breflådan och i sista minuten ännu en gång ser efter, om det är förségladt och om utanskriften är rigtig. Emellanåt kunde han hejda sig midt i en mening eller ett ord, och det kunde då komma ett uttryck af eftertanke eller rädsla i hans blick.

Han blef kvar till middag hos mig. Min värdinna trodde icke, att någon lägenhet stode att uppdrifva der på orten, och under middagen föreslog jag min gäst att slå sig ned i det ena af mina rum. Han mottog anbudet, och på detta sätt kommo vi att bo samman en veckas tid.

Vi lefde dock nästan hvar för sig; jag såg icke stort till amerikanaren. Bittida på morgonen, innan ännu solen var uppe, hörde jag honom rusta sig åstad till sin insektfångst; han sade, att vissa småkryp lättast påträffades vid denna tidiga timme. De enda stunder på dagen, vi tillbragte samman, voro vid middagskaffet samt på kvällen. Vi brukade då sitta på ett stenrös vid vägen utanför trädgården eller promenera ned till sjön; han berättade om lifvet derute i vestern och om sina egna öden, eller ock visade han mig sina insekter, der de lågo i

spriten, skimrande i sin öfverdådiga färgprakt, små underverk af den store mästaren naturen, lefvande ädelstenar, hvilka gömma sin fägring och lefva sitt dolda lif under blad och strån och i andra lönliga krypin, hvilka endast kännaren vet af. Vi drogo jemt och trifdes godt tillsammans; han föreföll mig vara en sympatetisk natur, och insekterna och Amerika voro för mig någonting alldeles nytt.

Sålunda gick en hel vecka för oss, der fans icke en sky på den varmblå julihimmelen, solen hettade under de långa dagarne, och månen gjorde de korta nätterna ljusa. En dag, just som vi druckit vårt middagskaffe och min gäst skulle bryta upp, hördes åskan gå, och då vi skulle se efter, var hela vestra himmelen blåsvart med ljudlöst löpande röda zigzaglinier. Det blef ett herrans oväder med ösregn, men det dref snart öfver. Vi togo på oss och gingo ut, luften var sval og full af doft, vattnet hade brådt i alla bäckar att komma ner till sjön och knuffades och pladdrade under broarne och utför backarne som en skock småflickor; de svarta skogsiglarne radade sig upp längs vägsidorna, så att man knappast kunde komma fram utan att trampa på de slemmiga kropparne; skogen drack sig otörstig i fulla läskande drag, rigtigt så att man tyckte sig höra det, och vred regnet ur sin gröna klädning; och alltsammans blänkte, glittrade, tindrade i solen. Vi fingo en eka vid Vrangelsborg och rodde söderut. Öfver höjderna vid horisonten stod den blåsvarta molnväggen, och det kalkade tornet på Lyby kyrka var draget tvärs öfver den, likt ett kritstreck på en griffeltafla.

Amerikanaren skötte årorna, sjelf satt jag i aktern. Vi hade båda varit tysta en lång stund, hvar försjunken i sina tankar, och båten hade stannat. I det att jag nästen rent omedvetet gaf ord åt mina tankar, sade jag plötsligt:

»Säg mig, hur kunde Ni falla på den idéen att ge Er åstad till Amerika?«

Jag ångrade mig, redan innan jag uttalat min fråga; jag hade med ens, gud vet hur eller hvarför, fått klart för mig, att det fans en anfrätt punkt i den mannens lif, en ömmande svulst, som jag genom min fråga satt fingret på. Men det var för sent. Min vis-à-vis hade blifvit hvit som ett lakan, jag såg hur han led, det skälfde i de nedfälda ögonlocken, och det arbetade i hans ansigte. Det blef ohyggligt tyst ett par sekunder, en fisk slog inne i strandvassen, en röst ekade långt borta. Men innan

jag hunnit samla mina spridda tankar, som lupo hvar åt sitt håll, och be honom om förlåtelse, hade han plötsligt slagit ögonen upp, trohjertade barnaögon, blå som isen då den smälter i solen, och i det han såg in i mina med en fast full klar blick, sade han lugnt och obesväradt som om det varit en hvardagsfras:

»Jag är en af de märkta!«

Hans blick blef hvarken kall eller trotsig, då han derefter berättade om den underliga tilldragelse, som bildat vändpunkten i hans lif. Han hade synbarligen ingen invärtes skamsenhet, som han behöfde skyla under en dylik mask; han hade väl genom många ensamma kval nått in till oskuldsmedvetandets sjelfkänsla. Han framstälde saken lugnt och allvarligt, endast något smärtsamt, utan vare sig spotskhet eller förlägenhet i tonfall eller hållning, — som om han stode öfver det hela och sjelf hade *sin* uppfattning, hvilken icke skulle rubbas, äfven om jag kunde få en annan.

»Som jag sagt Er, är det omkring femton år sen jag for hemifrån. Jag hade förstört min framtid genom en handling, som med afseende på sin brottsliga karaktär icke lemnade något öfrigt att önska i tydlighet. Jag led mitt straff, och så reste jag. Jag har många gånger önskat, att jag kunnat stämpla mig sjelf såsom upphof till min olycka och ansvarig för den; då hade man ändå alltid haft ett slags tröst i känslan af att man led rättvist och ut från denna hållpunkt kunnat sätta sig ett mål, att nemligen kämpa sig upp igen till egen och andras aktning. Men nu var jag icke mera skyldig än jernet som motståndslöst låter sig dragas till magneten, och detta medvetande af att jag intet ondt gjort och ändå bar förbrytarmärket och att jag aldrig skulle lyckas göra detta begripligt för någon, det är detta som under många år tryckt mig ner och gjort mig bitter. Nu är det öfver; jag har nog af mig sjelf. Men dit hinner man icke på *en* dag.

Jag hade en förmånlig plats, goda inkomster, och framtiden låg temligen klar för mig. Jag hade emellertid lite skuld, visserligen inte mycket, men som jag i alla fall inte kunde bli alldeles kvitt i en handvändning. Det fick gå efterhand, och jag hade derför tid efter annan små affärstransaktioner.

Jag hade sändt ett bref till en på annan ort bosatt person med anhållan att han ville endossera en bifogad vexel. Sent en afton, då jag kom hem, fann jag hans svar väntande på mig.

Det var nekande. Jag hade satt mig vid skrifbordet för att läsa brefvet och dervid fallit i tanker. Halft omedvetet sysslade jag i dessa med brefvets handstil, som var högst egendomlig, lutande åt venster, starkt präntad, alldeles som en tryckt skönskrift. Mekaniskt och utan att egentligen veta af det, ritade jag den lätt kopierbara namnteckningen på ryggen af vexeln, som hade kommit att ligga vid sidan af brefvet. Då jag ändtligen vaknade upp ur min domning, konstaterade jag endast, att imitationen var sällsynt god och att kopian svårligen skulle kunna skiljas från originalet; jag har åtminstone icke sedermera varit i stånd att erinra mig, att vid detta tillfälle något annat försiggick i min själ. Jag stoppade brefvet i fickan och gick till sängs.

Midt i natten vaknade jag plötsligt, och den första själsakt som hann till medvetande var den tanken: om jag skulle använda vexeln! Jag vet icke, om det var ett slägs fortsättning på en dröm, slutklämmen i en idéförbindelse, som knutit sig samman och ringlat sig upp under sömnen; jag vet endast, att redan innan jag kommit till medvetande om att jag var vaken, stod denna tanke så klar och fullgången framför mig, att jag tyckte mig kunna se den skina inne i mörkret. Jag har heller aldrig kunnat komma under fund med, af hvilka element denna plötsliga och gåtfulla lust var sammansatt, hur intensivt jag än sedan sökt lefva mig in i mitt själstillstånd i detta ödesdigra ögonblick, för att så att säga lefva om det på nytt. Emellertid, hvad det än var: lust att verkställa ett djerft experiment, att handla stick i stäf mot allt och alla, att draga en aktningsvärd institution vid näsan, att åtnjuta samhällets utmärktaste högaktning, fastän man var värdig fångtröjan, att gå lös och ledig, medan andra för samma sak suto bakom lås och bom; — hvad det än var, så var det en sådan homogen massa, att en sönderdelning i särskilda beståndsdelar syntes ogörlig, — och hvad det än var, behof var det inte, ty jag hade ingen större svårighet att erhålla namn, — och det är ju härvidlag hufvudsaken. Jag somnade in igen, men det var en febersömn som till hälften var vaka, och jag har förklarat saken för mig så, att härunder den olyckliga lusten sugit sig fast vid min själ, väft sig in i den, slingrat sig kring den som en parasit, hvilken urdruckit allt dess blod, så att då det blef dag och jag steg upp, denna parasit-tanke var det enda i mig som hade lif, medan min

normala själ hvilade i en dödlik vanmakt, liksom en kropp som mist blod.

Hur jag mins den morgonen! Luften var skum, det föll ett fint hvasst iskallt regn, och trottoirerna voro hala. Jag gick som i sömne, min kropp var kall, min gom torr, jag såg intet, hörde intet, omverlden fans icke till för mig, jag hade endast två förnimmelser: af något egendomligt tungt i den ficka, der papperet låg, och af något som drog mig i en viss rigtning, drog och drog, oafbrutet, drog och drog, så som det måtte kännas för fisken, då man halar honom upp ur vattnet. Då jag hunnit till den gata, hvari banken låg, och såg dennas façad, rann det som en elektrisk ström af en lömsk domning genom alla mina lemmar, jag stod ett ögonblick som paralyserad, jag kunde knappast andas, och jag var täckt med kallsvett öfver hela kroppen. Med en sista anspänning af min vilja kom jag förbi ingången till banken; jag mins ännu, att jag vid gathörnet stod och stafvade på en affisch, som var uppklistrad på huskanten, idiotiskt, utan att förstå ett ord; så bar det af om igen, vred in genom dörren, uppför trapporna, jag kände, att nu gafs det inte längre något val, att streta mot vore som om ett mygg ville kämpa med en elefant, nu var det bara att gå på; men hade ändå inte klart för mig, hvad jag skulle deruppe eller om jag skulle nånting deruppe; och jag tror till och med, att der någorstädes långt inne i mig fans en röst som sade, att jag kunde ju alltid gå in. Och så gick det vidare, in genom dörren, fram genom förstugan, fram till disken, — — — hvad som sedan hände, derom har jag ingen aning. Jag vet blott, att när jag kom hem till mig sjelf igen, var det som om jag vaknat upp ur en ohygglig dröm, en sömn med marridt; jag kom med ens till medvetande om hvad det var jag gjort, liksom om jag först nu fått min ordinära menniska igen, min ordinära tanke och min ordinära syn, — och jag föll ihop som en trasa.

Han satt en stund tyst; derpå gjorde han en rörelse, som om han skakade en börda af sig, höjde ena åran som för att vända båten, men hejdade sig och tillade:

»Som sagdt, förklara det kan jag inte; men jag undrar, om det inte är nånting beslägtadt med den besynnerliga frestelse, som kan gripa somliga menniskor, att vidröra ett föremål, utan någon som helst orsak eller ändamål, blott för sjelfva vidrörandets

skull, — en pueril och hälften vanvettig frestelse, men som är omöjlig att motstå.«

Derpå satte han resolut åran i vattnet, och vi vände. Det hade åter blifvit stickande varmt, fastän solen redan stod lågt i vester, åskskyn hade sjunkit ner bakom höjderna i sydost, och himlen var åter blå, utan en molntapp. Det började stillna till kväll i luften.

Just som min underliga gäst skulle börja rodden hemåt, sporde jag:

»Hur blef det upptäckt?«

»Det var måhända mest min egen skull. Ni vet, att då man har tandvärk, kan man icke låta bli att peta i den sjuka tanden, fastän man mycket väl vet, att det endast förvärrar det onda. Det är ofta på samma sätt då man begått ett felsteg, något som man sjelf efteråt förebrår sig. Man har ett behof att jemt och ständigt känna på den der ömma bölden som man har inom sig, för att se om den är lika hård. Der sitter som en plugg i ens hjerna, och der går icke en sekund, då man icke känner den sitta der. Man tänker på den i sina ensliga timmar, och man rör sig kring den i sina samtal med andra; detta liksom gör hålet kring pluggen större, så att den ömmar mindre. Ni vet nog, att många förbrytare på detta sätt gräft en grop för sig sjelfva; så gick det mig också. Folk lade märke till, att jag alltid sysslade med detta ämne; först den ene så den andre, mina antydanden och apropos'er blefvo allt tydligare, jag sjelf allt mera blind i samma mån som de andra mera seende, — och så en vacker dag var allting klart.«

Derpå tog han ett kraftigt årtag, och ekan sköt åstad. Ringsjön låg blank som en spegel, och aftonrodnaden glödde öfver skogskammen, då vi lade till vid Vrangelsborg.

Dagen derpå reste han.

Det är möjligt, att han ljugit, men det är icke heller alldeles omöjligt, att han talat sanning.

Ola Hansson.

Lidt om det moderne Polen.

Det er opstanden 1830—31, der særlig har præget den evropæiske opfattelse af Polakkerne. Man følte dengang med dette ulykkelige folk, og denne medfølelse var vistnok som oftest ægte. Men paa en tid, hvor romantiken var fremherskende i literaturen, kunde man ogsaa bruge Polakkerne til næring for sin sentimentalitet. Man trøstede sig over tabet af middelalderens ridderlighed ved at gøre dem til moderne riddere. Og tilfredsstillede de end ikke altid de krav, som der blev stillet til ordentlige sentimentale emner, tildannede man dem efter sit eget hoved. Saaledes opstod typerne. Ja, vi kender ham fra literaturen, denne unge, mørkhaarede mand med den slanke, fine legemsbygning og det nervøse træk i det blege ansigt, eller den gamle soldat, en faamælt brumbasse med en slem tilbøjelighed i retning af det taarepersende. Det var saadanne folk, som interesserede, og man finder dem baade i lejebiblioteksromaner og hos virkelig gode forfattere.

Denne opfattelse holder Evropa fast ved den dag i dag. Man betragter Polakkerne stadig væk som et folk af fantaster, der, ude af stand til med held at arbejde hen paa sin befrielse, er dømt til en sagte hensygnen. Og dog rummer mellemtiden, og særlig de to sidste decennier, saamegen ærlig stræben efter selvlutring og selvforbedring, at det vel er værd at lægge mærke til dette tidsrum.

Opammet ved Byron og Schiller, uklar og fantastisk var den ungdom, der foretog opstanden 1830. Dens religion var Mariatilbedelse. Den mente, at Polen stod under en særlig guddommelig beskyttelse og havde en fatalistisk tro paa, at det umulig kunde gaa tilgrunde, ja, den bevarede denne tro, selv

efter opstandens ulykkelige udfald. 250 aar var gaaet siden Polen havde havt sin sidste geniale digter Jan Kochanowski. Literaturen begyndte nu atter at blomstre. Adam Mickiewicz udsendte sit mesterlige epos, Pan Tadeusz, og snart gjorde Slowacki og Krasinski ham rangen stridig. Forsynet, som havde beredt det polske folk den store smerte at miste sin frihed, syntes i disse tre mesteres værker at have givet det et middel i hænde til at bære denne smerte. Polens skæbne er enestaaende i vort aarhundrede, og denne dets lidelses poesi er derfor ogsaa særegen. Den er uklar-profetisk, hemmelighedsfuld-symbolsk. Den tildækker de frelsende ideer med et slør af allegori. Og Polakkerne evnede ikke at læse andet ud af den end deres eget martyrium. De indesluttede sig i deres sorg, blev stolte og halsstarrige. De mænd, som 1863 atter drog sværdet i Polen, havde de samme anskuelser som dem fra 1830. Kun var de maaské i højere grad bleven sig deres lidelse bevidst; den var bleven mere aandig og udfinet, ja næsten sat i system.

Opstanden 1863 er den grusomste og langvarigste, som Polen har kendt. Det var ingen kamp, det var en vild menneskejagt gennem skove og sumpe. Og efter det mislykkede udfald fulgte dump fortvivlelse. Men den var saa stærk, saa potenseret, at den umulig kunde vare ved. Hurtigere end man skulde tro det, rejste Polakkerne sig fra det dybe fald. De bøjede sig ikke længer tilbage i sig selv, de vendte deres blik udadtil.

Siden den tid daterer det moderne Polen sig.

Man fantaserer ikke længer, man kritiserer. Landets befrielse ved vaabenmagt er foreløbig opgivet. Først gælder det om at bryde en skimlet, aarhundreder gammel tradition, om at gøre sig aandelig fri. Man søger at opnaa dette ved paa det nøjeste at slutte sig til det øvrige Evropa. Man stræber at tilegne sig de resultater, som Vestens fremskridtidéer har afsat. Utilitarismen er bleven det ledende princip. Overalt raaber man paa det saakaldte 'organiske arbejde'. Skrankerne mellem de forskellige samfundsklasser forsvinder mere og mere, og samtidig hermed styrkes den almindelige solidaritetsfølelse. Men denne frigørelse for en tilsyneladende glimrende fortid, for en skøn drøm, kræver resignation, og netop for Polakkerne er det saa vanskeligt at resignere. Stærkere end de fleste andre nationer er følelseslivet udviklet hos dem, stærkere er de knyttede til traditionen og mindre moderne er de. De har ligesom maattet krybe ud af

deres eget skind. Hos mange forfattere, og ikke mindst i de allersidste aar, mærker man, hvor stærkt de nye idéer strider mod nationalkarakteren. Naar de skal gøre deres helte moderne, gør de dem saa usigelig spidsborgerlige.

De største praktiske resultater af alle disse bestræbelser kan prøjsisk Polen opvise. Her har kampen mod germaniseringen allerede tidlig tvunget nationens ledende mænd til at søge hjælp hos bondestanden, og denne samfundsklasse kunde kun blive en virkelig støtte, naar den var oplyst. Men i østrigsk og russisk Polen har teorierne endnu haft forholdsvis ringe lejlighed eller evne til at udvikle sig til praxis. I Krakau har de afsat spor i videnskaben: Michael Bobozynski har stillet sig i spidsen for en historisk skole, der med aandfuld veltalenhed og ubønhørlig strænghed paaviser fortidens fejl. Warszawa er trods censurens hæmmende baand alligevel centrum for polsk aandsliv, og her har forandringen mere end noget andetsteds i Polen været kendelig i literaturen. Dens resultat er den saakaldte positivisme.

Dens første begyndelse kan føres tilbage til aaret 1866, da tidsskriftet 'Przeglond Tygodniowy' ɔ: 'Ugerevuen', blev stiftet. Det var ved sin praktiske tendens vidt forskellig fra hvad man ellers havde set i denne retning. Det behandlede de mest forskelligartede ting, ikke alene literatur og kunst, men ogsaa økonomi, handel, agerbrug, pædagogik o. s. v. Alt imedens havde Warszawas akademiske ungdom vendt sine blikke mod vest. Og den opdagede med forbavselse, hvorledes det Evropa, som den kendte gjennem den ældre generation, havde forandret sig. Hegel og Schelling var bleven afløst af navne som Comte, Stuart Mill og Spencer. 'Fri tænkning' blev nu i Skolen det store løsen. Hvad hidtil kun ganske enkelte mænd havde formaaet at vurdere, blev nu anerkendt af mange. Studenterne greb med begærlighed de nye idéer og drøftede dem indbyrdes, som de bedst kunde. Under disse omstændigheder aabnede 'Ugerevuen' sine spalter for dem. Redaktøren, Adam Wislicki, synes ikke at have været i besiddelse af overlegne aandsevner, men var en energisk mand med praktisk sands. Han havde en vis sporeevne til at opdage nye talenter. Han holdt sig dog ikke alene til disse, men tog desuden næsten alle de bidrag, han kunde faa, omarbejdede dem, hvis det var fornødent, og lod dem trykke. Saaledes fik hans blad et meget evropæisk og

meget broget udseende, men det lykkedes ham ialtfald at samle studenterne om sig. Ja, der gives nutildags næppe nogen betydeligere polsk journalist eller forfatter, som ikke har været medarbejder ved 'Ugerevuen'.

Under Alexander Swientochowski's ledelse antog den ny bevægelse fastere former. Swientochowski er først og fremmest polemiker. Han fører en hvas, satirisk pen, skriver et elegant, næsten blændende sprog og er i besiddelse af en hensynsløshed, der nok kunde tyde paa, at han vilde være istand til at gøre den ny skoles program til virkelighed. Han henviste mere bestemt end nogen af sine forgængere til de nyere franske filosoffer og døbte først sig og sine tilhængere med navnet 'positivister'. Under devisen 'Viden er magt' samlede han den uordnede hob og dannede et parti af den. Det er særlig ved hans medvirkning, at Positivismen efterhaanden vandt i styrke, og omtrent i midten af halvfjerdserne stod paa sit højdepunkt. Men han har begaaet en næsten utilgivelig fejl. For sine filosofisk-kosmopolitiske ideers skyld er han traadt nationalfølelsen for nær og har delvis opoffret den. I andre lande vilde dette i og for sig ikke være saa forfærdeligt. Men i Polen, hvor nationalfølelsen hver dag krænkes paa det blodigste af fremmede undertrykkere, maa ethvert angreb paa den, foretaget af en af landets egne børn, føles dobbelt smertelig. Mange af Polens bedste mænd har derfor atter vendt sig bort fra ham.

Polakkerne har flere gange i vort aarhundrede samlet sig om bestemte mænd, som om deres midtpunkt. Mickiewicz var sit folks store trøster. Han blev efterfulgt af Kraszewski, der blev dets leder. Denne stod midt imellem den ny og den gamle tid, og der har derfor altid været noget halvt ved ham. Men han havde evner, som hans landsmænd manglede, ædruelig betragtning, alsidighed og energi. Han har i mange aar været Polens ærværdige patriark. Det blev forundt ham at leve længe, han fik tidlig noget gubbeagtigt ved sig og erhvervede sig den autoritet, som samarbejden med flere generationer ofte giver. Siden hans død, i foraaret 1887, har ingen overtaget hans førerstilling, og det er overhovedet et spørgsmaal, om det ny Polen har det gamles tilbøjelighed til at klynge sig op ad enkeltmand og kaare ham til alenesaliggørende myndighed. Derimod har hans popularitet og navnkundighed fundet en arvtager i Henrik Sienkiewicz, den berømteste nulevende polske forfatter.

Sienkiewicz blev født 1846 og nedstammede fra en adelig militærfamilie. Sin uddannelse fik han i Warszawa, hvor han besøgte 'Højskolen' (den saakaldte 'Szkola glówna'), en læreanstalt, der stod under stærk kontrol fra regeringens side og skulde erstatte det gamle universitet. Hans tidligste literære forsøg skriver sig fra denne hans universitetsperiode i slutningen af tredserne. Ogsaa han hørte til den ungdom, der flokkedes om 'Ugerevuen'. Men hans debut i dette tidsskrift vakte ingen videre opmærksomhed; han forsvandt fuldstændig blandt mængden af alle de andre literære muligheder. 1870 traadte han frem med en lille novelle 'Na marne' (ɔ: 'Forgæves'). Det er ikke saameget de enkelte personer, der interesserer, som langt snarere det billede, vi faar af hele den russisk-polske studenterverden. Den ungdom, han viser os, er ikke livsglad eller sejersikker. Den lever under et stadigt tryk, fordi den staar saa førerløs og overladt til sig selv, den maa kæmpe for at tilfredsstille livets tarveligste materielle fornødenheder, men alligevel griber den, i den vage følelse, at her maa frelsen ligge, med begærlighed efter den smule moderne fremskridt, som naar hen til Dnieprs bredder.

Dette lille arbejde vakte en vis opsigt. Men der var foreløbig et andet felt, hvorpaa han skulde gøre sig mere bekendt. Det var journalistikken. Under pseudonymet Litwos var han i flere aar medarbejder ved 'Gazeta Polska'. Hans feuilletoner kom snart til at høre til hovedstadens mest yndede læsning. De skal have opfyldt alle de fordringer, som man nu til dags plejer at stille til virkelig god journalistik. Men desuden lagde Sienkiewicz allerede i disse artikler det for dagen, som senere stærkest karakteriserer hele hans forfattervirksomhed: hans inderlige medfølelse for samfundets undertrykte og forurettede.

I Aaret 1876 falder Sienkiewicz' store udenlandsrejse. Først besøgte han de vigtigste evropæiske lande, derpaa tog han til Amerika, hvor han opholdt sig i længere tid. Sine oplevelser har han nedlagt i 'Rejsebrevene', hvis abrupte stil, konverserende tone og lidt overfladiske behandling endnu tydelig røber journalisten. Det er et par højst fornøjelige bind at gennemlæse. Meget tiltalende er her forfatterens besindige og sunde kærlighed til sit fædreland, som præger hver side. Han fører Polakken overalt omkring i sig. Hvergang, der blot frembyder sig nogen lejlighed, omtaler han sine landsmænds stilling i udlandet. Naar

han nævner det fremmede, er det kun for at sammenligne det med det hjemlige. At han saaledes stadig havde sit fædreland for øje, derom vidner hans 'Kultegninger', som han sendte hjem fra det fjærne Vesten. Her er hans forfatterindividualitet ret kommen til gennembrud. Af særlig interesse er hans skildring af bonden.

Allerede mange gange tidligere er bondenovellen bleven dyrket i Polen. Med størst held af Kraszewski. Men det er ikke vanskeligt at opdage forskellen mellem ham og Sienkiewicz. Begge er de realister, men Kraszewski holder nok af at uddrage moralske resultater af sine personers handlinger og er derfor ofte bred, Sienkiewicz er knap og tilføjer aldrig nogen kommentar. Hos Kraszewski er bøndernes sørgelige tilstand kun noget, som alene vedrører bondestanden, det er et klasseonde, hos Sienkiewicz er det bleven almen socialt. Kraszewski dvæler ofte med veltilfreds hygge ved sit emne, hos Sienkiewicz er alt sort i sort. Kraszewski er mild og human, men alligevel altid den polske godsejer overfor sine volynske og podolske bønder, Sienkiewicz staar her ligeoverfor sine egne, den ved livegenskabets ophævelse tilsyneladende frigjorte, men i virkeligheden af bekymring for det materielle og af uvidenhed trælbundne almue. Han sørger over den, som en moder over sit syge barn, der ikke kan leve. Naar han fortæller os om deres naivitet, at de er uvidende som ganske smaa børn om alle de forhold, der gaar ud over det at kunne dyrke sin mark, kan han ofte være satirisk, men denne satire er saa umaadelig godlidende, og hans store, dybe kærlighed til denne ulykkelige menneskeklasse gaar som en understrøm gennem alle hans skrifter. Han vilde grumme gærne være reformator, naar dette ikke var en forbrydelse for en polak.

Kultegningerne gjorde med et slag Sienkiewicz' navn bekendt hele Polen over. De efterfulgtes af en række smaanoveller, der ligeledes skaffede deres forfatter betydeligt bifald, og det ikke blot hos den yngre generation, der var ham taknemlig for, at han havde anvist den et nyt arbejdsfelt, men hos hele folket. Men der var dog dem, som han havde krænket dybt. Det var adelen. Ikke at han havde angrebet den ved direkte at gøre den til genstand for literær behandling. Han omtaler den kun i forbigaaende. Det er kun sidehug, han giver den, naar han med bidende ironi peger paa dens mangel paa forstaaelse for de andre stænders, og særlig bondestandens ve og vel, men disse sidehug

er saameget desto hvassere, som det almindeligvis føltes, at de var fuldt berettigede. Heraf maa man dog ikke fristes til at uddrage altfor ugunstige resultater for den polske adel. Denne, den saakaldte szlachta, er nemlig ikke ganske det samme, som man sædvanlig plejer at forstaa ved adel. Den er ingen lille klike, men repræsenterer en meget væsentlig del af det polske folk, hele den dannede middelstand, der har adelsskjold. Den maa paa sin kappe tage baade alt det gode og alt det daarlige, som den polske historie udviser, og det første er ikke saa lidet, som man i almindelighed er tilbøjelig til at antage. Den alene udkæmper alle kampe paa det aandelige omraade, og den er fremskridt og reaktion paa engang. Sienkiewicz, som selv var adelsmand, angreb ikke hele szlachta'en, men kun den del af den, som paa sine gaarde havde sovet det ny aarhundrede bort.

Naar man i de sidste aar har hørt Sienkiewicz nævne, er det særlig som forfatter til 'Ogniem i mieczem' ('Med ild og med sværd'). Det havde i lang tid været betragtet som afgjort, at Sienkiewicz burde holde sig til novellen og skitsen. Saa mødte han 1883 op med denne 4 bind tykke historiske roman. Det er en skildring af kosakopstanden under Bohdan Chmielnicki i midten af det 17de aarhundrede. Bogen vakte uhyre opsigt, og det i et land, hvor den historiske roman er bleven dyrket mere og med større held end de fleste andre steder. Hvis overhovedet denne digtart har nogen berettigelse — og det tør vel næppe ganske nægtes —, er Sienkiewicz her kommen idealet saa nær som vel muligt. Man faar indtryk af, at der er gaaet alvorlige kulturhistoriske studier forud. I den grad er alt nøjagtigt og detailleret. Et interessant gammeldags sprog i dialogerne bidrager yderligere til at gøre koloriten mere troværdig. Det er et spørgsmaal, om denne bog, hvis den blev oversat, andetsteds vilde vinde saadant bifald som i Polen. Dertil er den vistnok for speciel polsk. Kun den, der er fortrolig med den gamle republiks kultur, vil kunne vurdere den efter fortjeneste.

Den indeholder ingen forgudelse eller forherligelse af det nationale element, saaledes som det f. ex. er tilfælde med Czajkowski's engang berømte, men sikkert aldeles værdiløse produkter. Alligevel er den af mange bleven betragtet som en indrømmelse til nationalfølelsen. Den har saaledes forskaffet sin forfatter den katolsk-konservative Krakauer-skoles gunst. Denne skoles hovedrepræsentant, æstetikeren Grev Stanisław Jarnowski

kalder den for den 'skønneste, ædleste og bedste fortælling', som nogensinde er skrevet i Polen, et rigtignok vel dristigt ord.

Sienkiewicz staar midt i den nye tid. Han er realist og anvender sin realisme i et praktisk øjemed: gennem sine skrifter at bearbejde den offentlige mening i frisindet retning. I denne henseende er hans lille skitse 'Skibslegenden' ret karakteristisk, ti den giver det moderne Polens selvkritik. Han sammenligner her sit fædreland med et stort og herligt skib. Det trodser de heftigste storme og de farligste rev, og besætningen, der er opfyldt af hovmodig tillid til fartøjet, ændser ingen fare. I aarenes løb bliver skibet skrøbeligt og raadent, men ingen tænker paa at udbedre skaden. Saa opstaar der en frygtelig storm og skibet begynder at synke. Da opfyldes matroserne af vanvittig fortvivlelse, 'ti de elskede dog deres skib'. De forsøger at kæmpe med uvejret, de pisker bølgerne og skyder i dem med kanoner, men forgæves. Da lyder fornuftens stemme: 'I daarer! I burde have udbedret Eders skib. Synker nu ned paa havsens bund. Der skal I arbejde. Skibet er endnu ikke fortabt'. Saa styrtede de ned i dybet, 'og de arbejdede fra den aarle morgen til langt ud paa natten, med anstrængelse og i deres ansigts sved, fordi de vilde gøre deres tidligere uvirksomhed og forblindelse god igen'.

Stanislaw Rosznecki.

Notturno.

Der bliver levende i Hegn og Krat,
og Røster vågne hviskende og bange;
der kogles frem et Kor af Sus og Sange,
— en vildsomt gøglende Walpurgisnat.

Først ses en Flagermus i skyndsomt Sving
om Hækken bøje, lydt dens Vinger svirre,
så mylre Skyggeskarer trindt omkring
og Morilds-Øjne gennem Mulmet stirre.

Og Vindpust fødes midt i Nattens Stille,
glidende hen som Buer over Strænge;
et svagt Piano de i Løvet spille
og Tonestumper ud i Ødet slænge.

Men fjærnt derude sukker Havets Bas,
en fredløs Sjæl, som evig Vånde piner . . .
Bort over Bakkedraget Vinden hviner
og dør som Klangen af et klingert Glas.

Sophus Michaëlis.

Sejerherren Bartek.

Af Henryk Sienkiewicz.

(Oversat fra Polsk af Stanislaw Rosznecki).

I.

Min helt hed Bartek Slowik[1]). Men da han havde for skik at spile øjnene op, naar man talte med ham, kaldte naboerne ham for Bartek Glomikkel. Naar det kom til stykket havde han ogsaa kun lidet tilfælles med en nattergal; til gengæld havde saa hans aandsevner og hans sande homeriske naivitet forskaffet ham tilnavnet »Dumme Bartek«. Dette sidste var det mest populære og i alt fald det eneste, som vedrører denne historie, skønt Barlek endnu havde et fjerde, et officielt navn. Da nemlig ordene czlowick[2]) og slowik (nattergal) ikke lyder forskelligt for et tysk øre og Tyskerne nok holder af i civilisationens navn at oversætte de barbariske slaviske ord paa et ordentligt kultursprog, havde der i sin tid ved sessionen funden følgende samtale sted:

— Hvad hedder Du? — spurgte officeren Bartek.

— Slowik.

— Schloik? Ach? ja. Gut.

Og officeren indførte hans navn som »Mensch«.

Bartek var fra landsbyen Pognembin, hvad der er særdeles mange byer der hedder, baade i storhertugdømmet Poznan[3]) og i andre landsdele af den gamle Republik[4]). Foruden sit jordlod, sin hytte og et par Køer, ejede han endnu en blakket hest og sin kone Magda. Takket være et saadant sammentræf af

[1]) ɔ: Nattergal.
[2]) ɔ: Menneske.
[3]) Paa tysk Posen.
[4]) ɔ: det gamle selvstændige polske rige. O. A.

omstændigheder kunde han leve i ro og mag i kraft af al den visdom, som der rummes i verset:

Hans kone hun hed Magda og blakket var hans hest,
Vorherre vil nok sørge for at alting kan gaa bedst[1]).

Saaledes henrandt hans liv aldeles som Gud vilde det, og først da Gud vilde have krig, blev Bartek ikke lidet bekymret. Der kom efterretning om, at man skulde stille sig, forlade hus og mark og overgive alting til kvindernes varetægt. Folkene i Pognembin var nu gennemgaaende meget fattige. Om vinteren plejede Bartek at gaa paa fabrikken og hjalp sig derved lidt i husholdningen. Men hvad skulde man nu gøre? Hvem kunde vide, naar krigen med Franskmændene fik en ende? Da Magda havde læst proklamationen, gav hun sig til at bande og sagde: »Saa gid al landsens ulykke ramme dem! Skønt Du er saadant et fæ, gør det mig dog ondt for Dig. — Franskmændene giver ikke slip, men hugger hovedet af Dig!«

Bartek følte, at hans kone talte fornuftig. Han frygtede Franskmændene som Pesten, og desuden var han saa bekymret. Hvad havde Franskmændene gjort ham? Hvorfor skulde han drage afsted til dette frygtelige ubekendte land, hvor der ikke var en medlidende mors sjæl. Al den tid han havde siddet i Pognembin, havde det forekommet ham, at det gik saadan nogenlunde, men da han nu havde faaet befaling til at marchere afsted, saâ han først, at det alligevel var bedre dèr end andetsteds. Men det kunde jo ikke hjælpe noget, det var jo engang skæbnen, og man maatte afsted. Bartek omfavnede sin kone og den toaarige Franek, spyttede, gjorde korsets tegn og gik ud af hytten. Magda efter ham. De tog saamænd ikke en altfor øm afsked. Hun og drengen hulkede, men han sagde hele tiden: »Naa, naa, vær nu rolig«. Saaledes var de komne ud paa vejen. Først dèr saa de, at der i hele Pognembin gik det samme for sig, som hos dem selv.

Hele landsbyen strømmer ud. Landevejen er som oversaaet med indkaldte soldater, som begiver sig afsted til banegaarden, ledsagede af deres koner og børn, af oldinge og hunde. Folkene er modløse. Kun endel unge knøse med piben i munden ser

---

[1]) Et polsk folkerim. O. A.

aldeles ligeglade ud; nogle af dem er allerede fulde til en begyndelse og skraaler op med deres hæse stemmer.

En af de tyske kolonister fra Pognembim giver sig af lutter angst til at synge Die Wacht am Rhein. Hele denne brogede og forskelligfarvede hob, imellem hvilken gendarmernes bajonetter blinker frem, trænger sig under skrig, larm og raab langsmed gærdet op imod den ene ende af byen. Konerne har tudende kastet sig om halsen paa soldaterne. En gammel kælling viser en gul tand frem og knytter truende haanden. En anden raaber bandende: »Vorherre vil lade Jer undgælde for vore taarer«. Man hører raabene: »Franek! Kaska! Jusek! lev vel«. Hundene gøer. Kirkeklokken kimer. Provsten selv holder bøn for de til døden indviede folk. Mangen én af dem, som nu drager afsted til banegaarden, vil jo ikke vende tilbage. Krigen tager dem alle sammen, men krigen giver dem ikke igen. Plovene vil komme til at rustne paa marken, ti Pognembin har erklæret Frankrig krig. Pognembin kunde slet ikke forsone sig med Napoleon den tredjes supremati, og den spanske tronsag er gaaet den nær til hjærtet. Kirkeklokkens kimen hidkalder folkeskaren, som allerede er kommen frem bag gærdet. Den gaar forbi krucifixet. Kasketter og pikkelhuer ryger af hovedet. Guldstøvet rejser sig paa vejen, ti det er en tør og varm dag. Paa begge sider svajer det modnende korn med de tunge ax, idet det nejer for vinden, som fra tid til anden stryger sagte hen over markerne. Oppe i den blaa himmel svæver lærkerne og kvidrer af alle livsens kræfter.

Banegaarden. — Endnu flere skarer. Der er ogsaa indkaldte soldater fra Nabobyerne, Øvre Krzywda, Nedre Krzywda, fra Wywlaszvzynce, Niedola og Mizerow[1]. Røre, larm og forvirring! Væggene paa banegaarden er overklistrede med opraab. Det drejer sig jo om krigen for »Gud og Fædreland«. Landeværnet drager afsted for at forsvare deres af fjenden truede familier, deres koner, børn, hus og hjem, og Franskmændene er især forbitrede paa Pognembin, paa Øvre Krzywda, Nedre Krzywda, Wywlaszvzynce, Niedola og Mizerow. Saaledes fore-

[1]) Alle disse bynavne er fingerede. Ligesom for at antyde det tryk, som den polske befolkning lider under, har forfatteren dannet dem ved afledning af ord, der betyder at underkue, pine, plage o. s. v. Saaledes betyder Pognembin egentlig »underkuelsens by« (at pognembic »at underkue), Krzywda »forurettelsens by« (af krzyavdzic »at forurette«) o. s. v. O. A.

kommer det i alt fald dem, der læser plakaterne. Der ankommer bestandig nye skarer til banegaarden. Luften i ventesalen fyldes med tobaksrøg, der fuldstændig indhyller plakaterne. Det er vanskeligt at gøre sig forestaaelig i larmen. Man kommer og gaar, raaber og skriger. Ude paa perronen høres tysk kommando, hvis heftige ord lyder kort, bestemt og ubøjelig.

Klokken klemter. I det tjærne hører man lokomotivets voldsomme prusten, stadig nærmere og tydeligere. Det er krigen, der synes at komme nær.

Der ringes for anden gang! En skælven farer gennem alle. En kone giver sig til at raabe: »Der kommer de, der kommer de«, en stemme tilføjer, overdøvende alle de andre: »Det er Franskmændene, der kommer«, og i et øjeblik gribes ikke blot konerne, men ogsaa Sedans tilkommende helte af panik.

Imidlertid holder toget inde paa banegaarden. I alle vinduerne sér man rødkantede huer og munderinger. Det vrimler med soldater, som i en myretue. Inde fra godsvognene skinner kanonerne med deres mørke, langagtige kroppe én imøde. En skov af bajonetter rager frem over de aabne waggoner. Det er øjensynligt, at man har givet soldaterne befaling til at synge, ti hele toget ryster næsten af de kraftige mandsstemmer. Magt og vælde slaar én imøde fra dette tog, som det ikke er muligt at sé nogen ende paa.

Paa perronen begynder man at stille rekruterne op. Hvem der kan, siger endnu engang farvel. Bartek vifter med sine næver, som med et par møllevinger, og glor hen for sig.

— Lev vel, Magda!

— Aa, min stakkels dreng!

— Nu skal Du aldrig mere sé mig!

— Aa, nej, aldrig mere!

— Det er der ikke noget at gøre ved!

— Den hellige jomfru beskytte Dig!

— Lev vel. Og pas paa huset.

Konen faldt ham grædende om halsen.

— Gud bevare Dig.

Nu kommer det sidste øjeblik. Kvindernes klynken, graad og jamren overdøver i nogle minuter alt. Lev vel, lev vel! Men soldaterne er allerede skilte ud fra denne uordnede hob. De udgør allerede en sort, fast masse, som trækker sig sammen til kvadrater og paralellogrammer og begynder at bevæge sig

med en maskines hele støthed og regelmæssighed. Der kommanderes: »Stig ind!« Kvadraterne og paralellogrammerne brydes over i midten, snor sig i tynde kæder henimod vognene og forsvinder i deres indre. Langt borte hvisler lokomotivet og kaster graa røgskyer fra sig. Saa pruster det som en drage og udspyr nede fra strømme af damp. Kvindernes jamren har naaet sit højdepunkt. Nogle skjuler ansigtet i deres forklæder, andre strækker hænderne ud imod vognene. De hulkende stemmer gentage deres mænds og sønners navne.

— Lev vel Bartek — raaber Magda nede fra. — Lad mig nu se, Du holder Dig i Skindet. Den hellige jomfru bevare Dig. Lev vel. Aa, Gud forbarme sig!

— Og pas saa paa huset — raaber Bartek.

Pludselig gav det et sæt i toget. Vognene stødte mod hinanden og kom i bevægelse.

— Husk paa, at Du har kone og barn — raabte Magda, idet hun trippede bag efter toget. Lev vel, i Faderens, Sønnens og den hellig Aands navn. Lev vel!

Toget bevægede sig stadig hurtigere afsted og førte krigerne fra Pognembin, fra Øvre og Nedre Krzywda, fra Niedola og fra Miserow bort med sig.

II.

Ad den ene kant vender Magda med en skare koner grædende tilbage til Pognembin, ad den anden kant farer toget, struttende af bajonetter, afsted i det graa fjærne, og Bartek er med. Det er ikke muligt at sé nogen ende paa dette triste graa. Man kan ogsaa næppe øjne Pognembin. Kun lindetræerne flimrer, og kirketaarnet funkler gyldent, for solen skinner paa det. Men snart er ogsaa lindetræerne udviskede og guldkorset sér kun ud som et lysende punkt. Saalænge dette punkt vedblev med at funkle, kiggede Bartek paa det, men da ogsaa det svandt, var der ingen grænse for hans fortvivlelse. En stærk slaphed betog ham, og han følte, at kræfterne begyndte at svigte ham. Saa gav han sig til at kigge paa underofficeren, ti nu var der, undtagen Gud, ikke længer nogen anden over ham.. Hvad der nu skulde ské med ham, det havde korporalens hovede at afgøre.. Barlek selv véd ingenting og forstaar ingenting.. Korporalen sidder paa en bænk med geværet mellem knæerne og ryger paa

sin pibe. Røgen indhyller hvert øjeblik hans alvorsfulde, fortrædelige ansigt med en sky. Men det er ikke blot Barteks øjne, som betragter dette ansigt, nej, alle øjne fra alle kanter af vognen betragter ham. I Pognembin eller Krzywda er hver Bartek eller Wojtek sin egen herre, maa hver selv tænke paa sig selv, men nu er det korporalens sag. Naar han befaler dem at sé til højre, saa sér de til højre, at sé til venstre, saa sér de til venstre. Enhver retter sit spørgende blik imod ham: »Hvad skal der nu ske med os«. Men han véd jo selv ikke mere end alle de andre, og vilde maaske være glad ved, om en overordnet i dette punkt vilde give ham nogle befalinger eller oplysninger. Desuden er mandskabet bange for at spørge ham ligeud, for nu er der krig, og med den følger der krigsret og alt andet tilbehør. Hvad man har lov til, og hvad man ikke har lov til, det er der ingen, der véd. I alt fald véd Soldaterne det ikke, men skræmmes ved den blotte lyd af ord som Kriegsgericht, en ting, som de ikke rigtig forstaar sig paa, men som de er saa meget desto mere bange for.

Samtidig føler de, at denne korporal er dem langt uundværligere nu end ved manøvrerne ved Poznan. Han alene véd jo alting, han tænker for dem, og uden ham sker der ikke den allerringeste bevægelse. Imidlertid generede hans gevær ham øjensynlig, og han kastede det over til Bartek, for at han skulde holde det. Barlek snappede vaabenet, holdt vejret tilbage, spilede øjnene op og saâ paa korporalen, som en ko paa en rødmalet port, men fandt kun ringe trøst derved.

Det stod kun daarlig til, ti ogsaa korporalen var som i en tilstand af bedrøvelse. Paa stationerne hører man sang og raab. Korporalen kommanderer, farer omkring, skælder ud for at vise sig for sine overordnede, men saasnart som toget sætter sig i bevægelse, bliver alle tavse, og han med. Ogsaa for ham har verden to sider, den ene lys og tydelig, det vil sige hans hus, hans kone og hans varme seng, den anden mørk, fuldstændig mørk, det er Frankrig og krigen. Hans begejstring, saavel som hele hærens, vilde med den største fornøjelse være gaaet krebsegang.

Imidlertid prustede toget, stønnede og fløj afsted i det fjærne. Ved hver station blev der hængt nye vogne og lokomotiver til. Ved hver station saâ man pikkelhuer, kanoner, heste, infanteristernes bajonetter og ulanernes faner. Det var en

smuk aften, som lidt efter lidt faldt paa. Solen sank ned i et stærk aftenrøde, højt oppe paa himlen svævede hobe af smaa, lette skyer, hvis rande var røde mod vest. Toget havde omsider hørt op med at optage mandskab og vogne ved stationerne, og fløj raslende ind i dette røde skær, som i en blodsø. Fra den aabne vogn, i hvilken Bartek sad med mandskabet fra Pognembin, kunde man øjne landsbyer, torper, smaastæder, kirketaarne, storke, der krogbøjede stod paa et bén i deres reder, enkelte hytter og frugthaver. Alting fôr forbi som et lyn, og alting var rødt. Soldaterne begyndte at hviske indbyrdes, og det saameget desto dristigere, som underofficeren, efter at han havde lagt en sæk under hovedet, var falden i søvn med sin porcelænspibe i munden. Wojtek Gwizdala, en bonde fra Pognembin, havde sat sig ned ved siden af Bartek og stødte til ham med albuen.

— Bartek, hør engang.

Bartek vendte sit ansigt med de spekulative, stirrende øjne imod ham.

— Hvorfor glor Du som en kalv, der gaar til slagterbænken — hviskede Gwizdala — Dit stakkels skrog kommer saamænd tidsnok derhen.

— Aa, — Aa nej — stønnede Bartek.

— Er Du bange? — spurgte Gwizdala.

— Hvorfor skulde jeg ikke være bange?

Aftenrøden blev endnu rødere, Gwizdala udstrakte haanden imod den og hviskede:

— Ser Du det klare skær? Véd Du, hvad det er, hva' Dit fæ? Det er blod. Her er Polen, vort land, forstaar Du? Men langt borte, dér hvor det funkler, det er Frankrig.

— Kommer vi snart derhen?

— Har Du maaske hastværk? Man siger, at det skal være forfærdelig langt borte. Men Du kan være støt paa, Franskmændene kommer os nok imøde.

Bartek begyndte at arbejde stærkt med sit pognembinske hoved. Efter et øjebliks forløb spurgte han:

— Wojtek?

— Hva'?

— Hvad er det for en nation, disse Franskmænd?

Her saâ Wojteks visdom pludselig et dyb foran sig, som den havde lettere ved at styrte hovedkulds ned i end at komme

op af igen. Han vidste, at Franskmændene, ja, det var nu Franskmænd, og han havde hørt noget om dem af ældre folk, som fortalte, at de plejede van at slaa alle mennesker ihjel.

Bartek gentog sit spørgsmaal:

— Hvad er det for et folk?

— Pokker véd det.

Der var 3 nationer, som Wojtek kendte, i midten Polakkerne, paa den ene side »Moskovitterne« og paa den anden »Tyskerne«, Da han nu vilde være mere tydelig end egentlig nøjagtig, sagde han:

— Hvad Franskmændene er for et folk? Ja, hvordan skal man forklare Dig det. Det er vel saadan en slags Tyskere, kun meget værre.

— Aa, de tyveknægte!

Indtil dette tidspunkt havde han ligeoverfor Franskmændene kun næret én følelse, nemlig en følelse af ubeskrivelig rædsel. Først nu følte den prøjsiske landwehrmann en mere udpræget patriotisk modbydelighed. Alligevel havde han endnu ikke forstaaet alting rigtig og spurgte derfor paa ny:

— Men saa kommer Tyskerne jo til at slaas med Tyskerne?

Her besluttede Wojtek, som en anden Sokrates, at gaa lignelsernes vej og svarede:

— Nappes maaske Din hund aldrig med min?

Bartek spærrede munden op og saâ et øjeblik paa sin lærer.

— Ja det er skam sandt.

— Østrigerne er jo alligevel Tyskere — plaiderede Wojtek — og har vore folk ikke været oppe at slaas med dem? Den gamle Swierszcz fortalte jo, at, da han var med i den krig, havde Steinmetz raabt til dem: »Fremad, børn, fremad mod Tyskerne!« Sagen er bare den, at det ikke gaar saa let med Franskmændene!

— Aa, Gud fri os!

— Franskmændene har aldrig nogensinde tabt i krig. Naar saadan én faar fingre i Dig, saa slipper Du ikke, det kan Du være støt paa! Enhver er en karl, som to eller tre af os, og saa har de skæg som jøder. Mangen én er sort som en djævel. Naar Du faar øje paa saadan en fyr, saa kan Du ligesaa godt strax bede Dit fadervor!

— Men hvorfor gaar vi da mod dem? spurgte Bartek fortvivlet.

Denne filosofiske bemærkning var muligvis ikke saa taabelig, som det syntes Wojtek, der, øjensynlig under indflydelse af officielle inspirationer, skyndte sig med at svare:

— Jeg vilde saamænd ogsaa helst lade være med at drage afsted. Men naar vi ikke gaar, saa kommer de. Derved er der ikke noget at gøre. Du har jo læst, hvad der stod i proklamationen. Allermest rasende er de nu paa vore bønder. Man siger, at de er aldeles gale efter at faa fat paa jorderne derhjemme, fordi de vil indsmugle brændevin fra kongeriget[1]). Men det tillader regeringen nu ikke, og det er derfor, at der er krig. Forstaar Du det, hva'?

— Hvorfor skulde jeg ikke forstaa det — sagde Bartek med en vis fatning.

Saa vedblev Wojtek:

— Efter vore koner er de nu ogsaa ligesaa forhippede, som mus efter stegt flæsk.

— Men saa vil de vel heller ikke skaane Magda?

— De skaaner jo ikke engang de gamle kællinger.

— Aa, nej dog — skreg Bartek i en tone, som om han vilde sige: — er det tilfælde, saa vil jeg slaas!

Nu stod det jo helt klart for ham, at dette dog var for galt. Brændevin kunde de endda have smuglet ind fra kongeriget, men med Magda var det en anden sag. Nu begyndte min Bartek at betragte hele denne krig fra sin egen interesses standpunkt og følte en vis tryghed ved tanken om, at saamange soldater og kanoner drog ud for at forsvare hans af fransk kurmageri truede Magda. Uvilkaarlig knyttedes hans næver, og frygten for Franskmændene blandedes i hans sind med had. Han var kommen til den erkendelse, at der ikke var noget derved at gøre, men at man maatte drage afsted. Imidlertid var skæret paa himlen forsvunden. Det var bleven mørkt. Vognen begyndte at rumle stærkt paa de ujævne skinner, og i takt med dens bevægelser nikkede pikkelhuerne og bajonetterne til højre og venstre.

Der forløb en time og saa atter en time. Lokomotivet spruttede tusinder af gnister, der som lange guldstreger og guldslanger krydsedes i mørket. Bartek kunde længe ikke sove. Ligesom disse gnister i luften, saaledes hoppede tankerne om

---

[1]) kongeriget ɔ: russisk Polen. O. A.

krigen, om Magda, om Pognembin, Franskmændene og Tyskerne omkring i hans hovede. Det forekom ham, at selv om han vilde det, kunde han ikke rejse sig fra bænken, han sad paa. Omsider faldt han i søvn, men det var kun en sygelig blund. Straks kom drømmesynerne flyvende. Først saâ han, hvordan hans hund var oppe at nappes med Wojteks. Han griber efter stokken for at faa dem til at være rolige, men sér saa pludselig noget andet. Hos Magda, der lér veltilfreds og grinende viser sine tænder, sidder en Franskmand, sort som kul. De andre Franskmænd gør nar ad Bartek og peger fingre ad ham. Det er rigtignok lokomotivet, der rasler, men ham forekommer det, at det er Franskmændene, som raaber: Magda! Magda! Magda! Magda! Bartek brøler: »Hold kæft, I tyveknægte! Vil I se, I kan give slip paa kællingen!« Men de bliver ved: Magda! Magda! Magda! Hundene gøer, hele Pognembin raaber: »Hold fast paa kællingen!« Saa knevler man ham, men han springer op, slaar om sig, strikkerne gaar itu, han faar Franskmanden i kraven, og pludselig . . .

Pludselig farer en voldsom smerte, som af et stærkt slag, igennem ham. Bartek vaagner og springer op. Hele waggonen er vaagnet, alle spørger, hvad der er sket. Det er denne forbandede Bartek, som i søvne har rusket underofficeren i skægget. Nu staar han der, strunk som et siv, to fingre ved huen, medens underofficeren slaar ud med armene og brøler som en besat:

— Ach Sie! Dummes Vieh aus der Polakei! Hau' ich den Lümmel in die Fresse, dass ihm die Zähne sectionenweise aus dem Maule herausfliegen werden!

Underofficeren er næsten bleven hæs af raseri, men Bartek staar stadig væk med fingrene ved huen. De andre soldater bider sig i læben for ikke at lé, men bliver dog bange, da de sidste pile farer ud af underofficerens mund: Ein polnischer Ochse! Ochse aus Podolien! Omsider var alt bleven stille. Bartek satte sig atter ned paa sin forrige plads. Han mærkede kun, at hans kinder begyndte at snurre, medens lokomotivet som paa dril stadig gentog:

— Magda! Magda! Magda!

Og saa følte han sig saa beklemt.

III.

Det spredte, blege skær oplyser de søvndrukne og af anstrængelse medtagne ansigter. Paa bænkene sover soldaterne, som de bedst kan. Nogle har sænket hovedet mod brystet, andre har lænet det opad. Morgenrøden kommer tilsyne og udgyder sit rosenskær over hele verdenen. Det er frisk og luftigt vejr. Soldaterne vaagner op. Den straalende morgen drager et for dem ukendt landskab frem af mørket og taagen. Men nej dog, hvor er nu Pognembin henne? Egnen er allerede ganske fremmed og alt er anderledes. Rundt om er der højder, bevoksede med egekrat, i dalene rødtækkede huse med sorte vinduesposter mod hvide vægge, huse saa smukke som herregaarde og overgroede med vin. Hèr ser man spidstaarnede kirker, dèr fabrikskorstene med tjerbuske af rosenrøde røgskyer. Kun er det saa trangt. Der mangler sletter og kornmarker. Istedetfor vrimler det med folk, som i en myretue. Landsbyer og købstæder farer forbi. Toget passerer uden standsning en mængde mindre stationer. Der maa være hændet noget, ti overalt ser man folkeskarer stimle sammen. Solen hæver sig lidt efter lidt bag bjærget, og inde i vognen begynder én eller anden bondeknøs højt at bede sit fadervor. Hans exempel følges af de andre. De første straaler kaster deres skær over bøndernes ansigter, andagtsfulde og alvorlige.

Imidlertid standser toget ved en mellemstation. Det omringes strax af en mængde mennesker. Der er allerede kommen efterretninger fra krigsskuepladsen. Sejr, sejr! For nogle timer siden er der kommen telegram. Alle ventede et nederlag, og nu da de er bleven vakte ved en heldig efterretning, kender glæden ingen grænser. Halvpaaklædt har Befolkningen forladt hus og seng og er ilet ud paa banegaarden. Fra mange tage vajer der allerede faner, alle vifter de med lommetørklæderne. Øl, tobak og cigarer bringes hen til waggonerne. Begejstringen er ubeskrivelig, ansigterne straalende. Brusende som en stormvind genlyder Die Wacht am Rhein. Nogle græder, andre falder hinanden om halsen. Unser Fritz har adsplittet tjenderne. Man har erobret kanoner og faner. I sin ædle begejstring giver befolkningen soldaterne alt, hvad den ejer. Der opstaar tryghed hos mandskabet og det begynder at synge. Waggonerne ryster

af de kraftige mandsstemmer, medens mængden med forbavselse hører sangens uforstaaelige ord. Folkene fra Pognembin synger:

Vor Bartosz, vor Bartosz,
Vi taber ej modet,
Ti Gud vil bevare
Vort land for hver fare[1]).

Die Polen! Die Polen! gentager mængden oplysende og flokkes omkring waggonerne, idet de beundre soldaternes udseende og tillige bestyrker sig selv i deres glæde ved at fortælle anekdoter om disse polske regimenters frygtelige tapperhed.

Barteks kinder er svulne, og denne omstændighed i forening med hans gule knevelsbarter, stirrende øjne og vældige knoklede udseende gør ham frygtelig. Man beundrer ham ogsaa som et mærkværdigt dyr. Sikke forsvarere Tyskerne har! Saadan én skal nok gøre det af med Franskmændene! Bartek smiler af velbehag, ti ogsaa han er tilfreds med, at Franskmændene er bleven slaaede. I alt fald kommer de ikke mere til Pognembin, forfører Magda og tager jorderne. Han smiler, men ansigtet gør voldsomt ondt; og han skærer en grimasse. Ja, han er i sandhed skrækindjagende. Til gengæld spiser han med en homerisk helts hele appetit. Pølser og kander med øl forsvinder i hans mund, som i et bundløst svælg. Man giver ham cigarer og nogle pfenninge. Han tager det altsammen.

— Det er dog nogle rare folk, disse Tyskere — siger han til Wojtek, og efter et øjebliks forløb tilføjer han — der kan Du se, at de har slaaet Franskmændene!

Men den skeptiske Wojtek kaster en skygge over hans glæde. Han spaar ligesom Kassandra:

— Franskmændene lader sig altid slaa i begyndelsen, for at føre én bag lyset, men bagefter saa tager de fat, saa at det knager i toldene.

Wojtek véd ikke, at hele Evropa deler hans mening, men endnu mindre, at hele Evropa tager fejl tilligemed ham selv.

De kører videre. Saalangt øjet kan naa er alle huse bedækkede med flag. Paa nogle stationer holder de i længere tid,

---

[1]) Begyndelsen til en bekendt polsk nationalsang, Kosciuszko's krakowiak. Der sigtes ved Bartosz til en krakowiakkisk bonde, Bartosz (el. Bartek) Glowacki, som ved sin tapperhed især bidrog til at Kosciuszko vandt slaget ved Roclawice (1794). O. A.

ti overalt er der fuldt med tog. Fra alle kanter af Tyskland kommer der soldater ilende for at hjælpe deres sejrrige kammerater. Togene er beklædte med grønne kranse. Ulanerne sætter blomsterbuketterne, som de har faaet undervejs, paa deres lanser. Ogsaa blandt disse ulaner er størstedelen Polakker. Undertiden hører man samtaler og raab fra den ene vogn over til den anden.

— Hvordan staar det til, kammerater? Hvor mon Vorherre fører os hen?

Ligesaa nedslaaede som de var, da de havde forladt Pognembin, ligesaa fulde af henrykkelse og begejstring er de nu. Det første tog, som kommer fra Frankrig med de første saarede, tilintetgør imidlertid denne gode stemning. Det holder i Deutz, og holder længe, for at lade dem, der iler paa krigsskuepladsen, slippe forbi. Men det varer nogle timer, inden alle kan komme over broen til Köln. Bartek skynder sig med nogle andre hen for at se paa de syge og saarede. Nogle ligger i lukkede vogne, andre af mangel paa plads i aabne, og dem kan man tydelig se. Ved det første øjekast flygter Barteks heltemod ud paa skulderdistinktionerne.

— Saa kom dog Wojtek! — raaber han bevæget — der skal Du se, hvormange mennesker Franskmændene har lemlæstet! —

Ja, der var noget at sé paa! Blege, forpinte ansigter, sværtede af krudtrøg og tilsølede med blod. Kun med jammerskrig svarer de paa ekkoet af den almindelige glæde. Nogle forbander krigen mellem Franskmændene og Tyskerne. De udtørrede og sværtede munde raaber hvert øjeblik efter vand. Øjnene stirrer forvildede omkring. Her og der ser man blandt de saarede en døendes ansigt, enten roligt med de blaa rande under øjnene eller fordrejet i krampetrækninger, blikket forskræmt, medens de hvide tænder kigger frem. Bartek ser for første gang krigens blodige frugter. Det løber rundt for ham. Med aaben mund staar han som bedøvet inde i skaren. Fra alle kanter støder man til ham. En Gendarm slaar ham med kolben i nakken. Han søger med øjnene Wojtek, finder ham og siger:

— Aa, Wojtek, Gud fri og bevare os!

— Det vil ogsaa gaa Dig saaledes.

— Jesus Maria! Saadan myrder folk hverandre. Nej, naar

to bønder tamper hinanden, saa bringer gendarmen dem for retten og saa faar de dog deres straf.

— Naada, her er den bedst, som lemlæster flest folk. Tror dit fæ masske, at Du skal skyde til skive eller med løst krudt, som ved manøvrene, men ikke paa mennesker?

Her viste sig aabenbart forskellen mellem teori og praxis. Vor Bartek var rigtignok soldat, gik til manøvrer og revuer, skød og vidste, at det i krigen kom an paa at slaa folk ihjel, men da han nu saâ de med blod tilsølede saarede Soldater og krigens hele elendighed, følte han sig ilde tilpas og fik ondt, saa at han næppe kunde holde sig paa benene. Han begyndte atter at nære agtelse for Franskmændene, og den tog først af, da man fra Deutz kørte over til Köln. Der saâ han paa centralbanegaarden for første gang nogle fanger. En mængde soldater og civile omringede dem og saâ paa dem med hovmodig mine, men endnu uden had. Bartek trængte sig frem gennem mængden, idet han stødte den tilside med albuerne, kiggede ind i waggonen og forbavsedes.

En skare franske infanterister i luvslidte kapper, smaa, snavsede og elendige, var stuvede sammen som sild i en tønde. Mange af dem strakte hænderne ud efter de ringe gaver, som mængden gav dem, for saa vidt som vagten ikke forhindrede det. Bartek havde, efter hvad han havde hørt af Wojtek, gjort sig en ganske anden forestilling om Franskmændene. Begejstringen gik fra skulderdistinktionerne atter ind i hans bryst. Han saâ sig omkring, om Wojtek ikke skulde være der. Wojtek stod ved siden af ham.

— Hvad er det for noget, du har fortalt — spurgte Bartek. — Det er jo nogle rene stympere. Jeg kunde tage saadan en karl ved vingebenet og bruge ham til at tampe fire andre med.

— De maa være bleven noget anstrængte — svarer Wojtek, ligeledes skuffet.

— Hvad er det for et sprog de snakker?

— I hvert fald ikke polsk.

Beroliget i denne henseende gik Bartek videre langs med waggonerne.

— Rædsomme stympere — sagde han, da han havde sluttet mønstringen over linjetropperne.

Men i de næste vogne sad der zouaver. Disse gav Bartek mere anledning til eftertanke. Da de sad i lukkede vogne, var

det umuligt at afgøre, hvorvidt hver vejede op mod to eller tre sædvanlige mennesker; men gennem ruderne kunde man se de gamle soldater med deres store skæg, krigeriske, alvorsfulde ansigter med den mørke hudfarve og de truende, lynende øjne.

— De er værre — hviskede han sagte, som om han frygtede for, at de skulde høre ham.

— Du har endnu ikke set dem, som ikke er bleven taget tilfange — gensvarede Wojtek.

— Aa, Gud fri os!

— Men Du vil komme til at se dem.

Da de havde betragtet zouaverne, gik de videre. Straks ved den næste vogn fór Bartek som lamslaaet tilbage.

— Hjælp mig! Wojtek, hjælp mig!

Ind ad det aabne vindue kunde man sé en turkos' mørke, næsten sorte ansigt, medens øjnene vendte det hvide udad. Han maatte være saaret, ti hans ansigt var fordrejet af smerte.

— Hvad vil Du? — sagde Wojtek.

— Det er den onde, det er ingen soldat. Aa, Gud være mig synder naadig.

— Sé engang derhenne, sikke tænder han har.

— Aa, pokker tag ham, jeg vil ikke se.

Bartek tav, men efter et øjebliks forløb spurgte han:

— Wojtek!

— Hva'?

— Naar man gjorde korsets tegn over saadan én, skulde det ikke hjælpe?

— Hedningerne har ingen forstand paa den hellige tro.

Der blev givet tegn til at stige ind. Efter et øjebliks forløb satte toget sig i bevægelse. Da det var bleven mørkt, saâ Bartek stadig for sig en turkos's sorte ansigt med det frygtelige hvide i øjnene. Af de følelser, som i dette øjeblik beherskede denne kriger fra Pognembin, kunde man kun vanskelig forudsige hans tilkommende bedrifter.

IV.

Barteks deltagelse i det afgørende slag ved Gravelotte overtydede ham i begyndelsen kun om, at det under slaget kommer an paa at staa og glo uden ellers at bestille noget. Fra først af fik nemlig han og hans regiment ordre til med gevær ved

fod at blive staaende nede ved en vinovergroet bakke. I det fjærne spillede kanonerne, medens rytteriet med et døn, saa at jorden rystede, fløj tæt forbi. Og saa blinkede ulanernes faner og kyrasserernes sværd! Hvislende fløj granaterne paa den blaa himmel hen over bakken i skikkelse af smaa hvide skyer. Krudtrøgen opfyldte luften og indhyllede horizonten. Det saa ud til, at slaget ligesom en storm strøg forbi paa enkelte steder. Men det varede ikke længe.

Efter en vis tids forløb opstod der en besynderlig bevægelse omkring Barteks regiment. Man begyndte at opstille andre regimenter udenom det, og i mellemrummene imellem dem kørte man alt hvad remmer og tøj kunde holde batterier op. De blev spændt ud med lynets hast og mundingerne rettede mod bakken. Hele dalen fyldtes med soldater. Fra alle kanter lyder der kommandoord og adjudanter kommer farende. Soldaterne hvisker hinanden i øret: »Saa, nu kommer turen til os«, eller den ene spørger urolig den anden: »Nu begynder det vel?« »Ja, det gør det vist«. Nu er det, at det uvisse, gaaden, muligvis døden, nærmer sig. I røgen, der indhyller bakken, er der noget, som syder og bobler frygtelig. Man hører kanonernes bulder og geværildens knitren stadig nærmere. Langt borte fra fornemmer man noget, ligesom et utydeligt brag, det er mitrailleuserne, som man allerede kan høre. Pludselig drøner de nylig opstillede batterier, saa at jord og luft ryster paa engang. Foran Barteks regiment hvisler det forfærdelig. Soldaterne kigger frem for sig. Der er noget, som kommer flyvende, ligesom en lys rose, som en sky, men i denne sky er der noget, som hvisler, griner, skærer tænder, vrinsker og hyler. Mandskabet raaber: En granat! En granat! Saa farer denne krigens fugl frem som en stormvind, nærmer sig, slaar ned og exploderer! Et frygteligt brag sprænger næsten trommehinden, et skrald, som om jorden styrtede sammen, og en susen, som af en hvirvelvind! Der opstaar forvirring i de geledder, som er opstillede i nærheden af batterierne, der lyder skrig og kommandoraabet »Schliess«. Bartek staar i første geled med gevær ved skulder, næsen i vejret, og skægget knappet ind under halsbindet, for at tænderne ikke skal klapre. Det er forbudt at røre sig, det er forbudt at skyde. Man har kun at blive staaende og vente. Men saa kommer der en anden granat, en tredje, en fjerde. Stormen fejer røgen bort fra bakken. Franskmændene har allerede fordrevet de prøjsiske batterier derfra,

har allerede opstillet deres egne, som nu udspyr deres ild over dalen. Hvert øjeblik skyder lange, hvide røgskyer sig frem af det tætte vinkrat. Infanteriet kommer under kanonernes beskyttelse bestandig længere ned for at paabegynde geværilden. Det er allerede halvt nede af bakken. Nu kan man se det tydelig, ti vinden blæser røgen bort. Er det valmuer, som vokser paa vinbjærget? Nej, det er infanteriets røde huer. Med ét forsvinder de mellem de høje vinløv, man kan ikke sé dem, kun hist og her vajer trikolorene. Geværilden begynder hurtig, heftig, uregelmæssig, idet den pludselig bryder løs paa helt forskellige steder. Under denne ild hyler granaterne uafladelig, idet de krydses oppe i luften. Paa bakken hæver der sig raab, som nede fra besvares af Tydskernes: »hurra«. Batterierne nede i dalen drøner med vedholdende ild. Regimentet staar ubevægelig.

Alligevel begynder ildkredsen at rykke det nærmere ind paa livet. Langt borte summer kuglerne som fluer eller bremser, medens de nærved flyver hvislende forbi. Der kommer stadig flere af dem, nu hvisler de omkring hoved, næse, øjne og arme, de kommer i tusindvis, ja, i millionvis. Det er mærkværdigt, at der endnu er nogen, som staar paa benene. Pludselig hæver der sig et jammerskrig tæt bagved Bartek: »Aa, Jesus«, saa: »Schliess«, saa igen »Aa, Jesus!« »Schliess«. Saa lyder der uafbrudt jammerskrig, kommandoordene følger bestandig hurtigere, geledderne trykker sig sammen, det hvisler bestandig hyppigere, mere vedholdende, forfærdelig. Man trækker de døde ud ved benene. Gud fri os!

— Er du bange — spørger Wojtek.

— Skulde jeg ikke være bange! — svarer vor helt tænderklaprende.

Rigtignok bliver baade Bartek og Wojtek staaende stille, og det falder dem ikke ind, at de muligvis kunde smøre haser. De har faaet ordre til at blive staaende, og dermed basta. Bartek lyver. Han er ikke saaledes bange, som mange andre vilde være det i hans sted. Disciplinen behersker hans fantasi, og hans fantasi udmaler ham ikke hans stilling saa frygtelig, som den i virkeligheden er. Bartek mener rigtignok, at han kunde blive dræbt og betror denne tanke til Wojtek.

— Verden forgaar saamænd ikke, fordi saadan et fæ bliver dræbt — svarer Wojtek i en opbragt tone.

Bartek føler sig skrækkelig varm, og sveden hagler ned ad

hans ansigt. Imidlertid bliver ilden saa forfærdelig, at hele geledder synker sammen lige for éns øjne. Det falder ikke længer nogen ind at trække de dræbte og saarede bort. De døendes rallen blander sig med kuglernes hvislen og kanonernes bulder. Af trikolorernes bevægelser kan man sé, at de i vinløvet skjulte infanterister stadig kommer nærmere. Det hagler med kardætsker ned over geledderne, og de begynder at gribes af fortvivlelse.

Som et ekko af denne fortvivlelse mærker man en mumlen af utaalmodighed og raseri. Hvis der blev givet befaling til at gaa paa, saa vilde soldaterne fare frem som en stormvind. De kan blot ikke blive staaende paa stedet. En soldat river pludselig huen af hovedet, kaster den af al kraft paa jorden og raaber indeklemt fortvivlet:

— Man dør kun éngang, men lad det dog ské. Strax!

Bartek mærker ved disse ord en saa følelig lettelse, at han næsten slet ikke mere er bange. Thi naar man éngang skal af med livet, saa drejer det sig dog egentlig ikke om noget stort. Det er en bondefilosofi, bedre end mangen anden; den fremkalder dog strax tryghed. Bartek vidste forøvrigt, at man éngang skulde af med livet, men det var ham kært at høre det og have fuldstændig vished, tilmed da slaget begyndte at forandre sig til et nederlag. Et helt regiment er allerede næsten tilintetgjort, uden at have løsnet et eneste skud. Skarer af soldater fra de andre adsplittede regimenter farer forbi i vild forvirring, kun mandskabet fra Pognembin, fra Store og Lille Krsywda og fra Mizerow bliver endnu staaende, sammenholdte af den jernhaarde prøjsiske disciplin. Men ogsaa i deres geledder bliver der en vaklen kendelig. Om et øjeblik vil disciplinens skranker brydes. Jorden under deres fødder bliver allerede blød og slibrig af blodet, hvis stramme dunst blander sig med lugten af krudtrøgen. Paa nogle steder kan geledderne ikke slutte sig sammen paa grund af de mellemrum, som dannes af ligene. For fødderne af de soldater, som endnu er bleven staaende, ligger den anden halvdel, jamrende sig i sit blod, i krampetrækninger, i dødskamp eller hvilende i dødens tavshed. Man kan ikke længer trække vejret. Der mangler luft. Der opstaar mumlen i geledderne.

— Man har ført os til slagtebænken!

— Der er ingen, som slipper fra det!

— Still polnisches Vieh — siger en officer.

— Ja, Du kan sagtens have det godt bag min ryg.

— Steht der Kerl da!

Pludselig siger en stemme.

— Til Din varetægt . . . . .

Bartek falder strax ind:

— tager vi vor tilflugt, hellige jomfru!

Snart efter hæver der sig paa denne tilintetgørelsens valplads et kor af polske stemmer til den hellige jomfru i Czenstochowa[1]). De, som ligger nede paa jorden, ledsager sangen med deres jammerskrig: »Aa, Maria, Maria!« Hun bønhørte dem øjensynlig, ti i dette øjeblik kommer der en adjudant i strakt karriere og man hører kommandoen »Til angreb! hurra! fremad marsch!« Bajonetkammen sænker sig pludselig, geleddet udvider sig til en lang linje og styrter fremad mod bakken, for med bajonetten at opsøge de fjender, som man ikke kunde naa med øjnene. Rigtignok skiller en strækning paa omtrent 200 skridt soldaterne fra foden af bakken, og denne strækning maa de tilbagelægge under en morderisk ild. Falder de ikke til sidste mand, vil de ikke trække sig tilbage? Falde det kan de, men trække sig tilbage, gør de aldrig, ti den prøjsiske kommando véd nok, paa hvilken melodi den skal spille op til angreb for disse polske soldater. Under kanonernes bulder, under geværildens knitren, under røg, forvirring og jammerskrig, overdøvende alle trommer og trompeter, runger mod himlen den hymne, ved hvilken hver blodsdraabe skyder sig op i deres hjærte:

»Endnu er Polen ikke tabt«.

Og soldaterne gribes af begejstring, ilden brænder paa deres kinder!

Som stormen gaar de frem over de paa jorden henstrakte kroppe af mennesker og heste, hen over itubrudte kanoner. De falder, men de gaar paa med raab og sang. Allerede har de naaet udkanten af vinbjærget, og de forsvinder i buskadset. Kun sangen lyder endnu. Af og til lysner en bajonet. Oppe paa bjærget raser ilden stadig forfærdeligere. Nedenfor lyder trompeterne. De franske salver bliver hurtigere, endnu hurtigere, heftige og med ét . . .

---

[1]) Czenstochowa, et berømt kloster med et undergørende Mariabillede, efter sagnet malet af evangelisten Lukas.

Med ét tier de.

Dernede i dalen tænder den gamle hugaf, Steinmetz, sin porcelænspibe og siger i en veltilfreds tone:

— Spil bare op for dem! Nu er de ovenpaa, de karle!

Efter en stund hæver der sig en af de stolt vajende trikolorer, sænker sig og forsvinder.

— De spøger ikke! — siger Steinmetz.

Trompeterne spiller atter den samme hymne. Det andet Poznanregiment kommer det første til hjælp.

Inde i det tætte krat raser bajonetkampen.

Muse! besyng nu min Bartek, for at efterverdenen kan vide, hvad han har udrettet. Frygt, utaalmodighed og fortvivlelse havde i hans hjærte forenet sig til én eneste følelse af raseri. Da han hørte musikken, anspændtes hver aare som en jærntraad. Haaret rejste sig paa hans hoved og gnister fløj ud af hans mund. Han glemte verden, han glemte, at man »kun skal dø éngang«, greb bøssen i sine vældige næver og styrtede fremad med de andre. Da han var kommen op paa bakken, faldt han omtrent ti gange omkuld, stødte sin næse, tilsølede sig med jord, overstænkedes med blod, som løb ud af næsen og fór rasende frem, medens han ganske aandeløs indsugede luften gennem sin aabne mund. Han spilede øjnene op, for saa hurtig som mulig at faa øje paa en eller anden Franskmand inde i buskadset, og han opdagede ogsaa tre, som stod sammen om fanen. Det var turkos'er. Tror I maaske, at Bartek trak sig tilbage? Nej, han vilde have taget selve Lucifer ved hornene. Han styrtede frem imod dem, medens de hylende kastede sig over ham. To bajonetter berører ligesom to braadde hans bryst, men min Bartek griber fat i den tynde ende af sin bøsse, svinger den som en vognfjæl og slaar fra sig. Kun et forfærdeligt brøl svarede ham, et jammerskrig, og to sorte kroppe væltede sig krampagtig paa jorden.

I dette øjeblik kom en halv snes stykker fanebæreren til hjælp. Bartek styrtede sig som en furie over dem alle paa éngang. De gav ild, et glimt, et drøn! og samtidig tordnede Barteks hæse brøl inde i røgskyen:

— Der traf I ikke!

Atter beskriver bøssen i hans haand en bue, atter besvarede jammerraab hans slag. Turkos'erne trak sig ved synet af denne af raseri afsindige kæmpe forfærdet tilbage, og hvad enten Bartek

troede at høre noget eller de raabte noget paa arabisk, saameget er vist, at det tydelig forekom ham, at raabet »Magda! Magda!« lød fra deres tykke læber.

— Naa, det er nok Jer, der vil have fingre i Magda! — hylede Bartek og var med ét spring midt inde blandt fjenderne.

Lykkeligvis kom hans kammerater ham i dette øjeblik til hjælp. Inde mellem det tætte vinløv udspandt der sig mand mod mand en heftig kamp, ledsaget af kolbeslag, af hestenes prusten og de kæmpendes hastige aandedrag. Bartek rasede som stormen. Sværtet af krudtrøg, tilsølet med blod, mere ligt et dyr end et menneske, kastede han, uden at ændse noget, med hvert slag sin mand til jorden, sønderbrød bøsser og knuste hjerneskaller. Hans hænder bevægede sig med en maskines frygtelige hurtighed, udsaaende død og fordærvelse. Da han havde naaet fanebæreren, greb han ham med sine jærnhaarde fingre i struben. Fanebærerens øjne traadte ud af deres hulninger, hans ansigt svulmede op, han rallede og hans hænder slap stangen.

— Hurra — skreg Bartek, løftede fanen i vejret og svingede den i luften.

Det var denne fane, som Steinmetz nede fra havde sét hæve og sænke sig.

Men han kunde kun se den et sekund, ti i det næste knuste Bartek med samme fane et hoved, der var bedækket med en guldtresset kepi.

Imedens var hans kammerater allerede styrtede forud.

Bartek blev et øjeblik alene. Han rev fanedugen af, gjemte den paa sit bryst, greb stangen i begge hænder og fór afsted efter sine kammerater.

En skare turkos'er, der hylede aldeles umenneskelig, flygtede nu hen til de paa toppen af bakken staaende kanoner. Bag efter dem løb de polske soldater; de forfulgte dem skrigende og stødte til dem med kolber og bajonetter.

Zouaverne, der stod ved kanonerne, hilste begge parter med geværild.

— Hurra — skreg Bartek.

Soldaterne havde naaet skytset. Det kom til haandgemæng. I dette øjeblik ilede det andet Poznanregiment det første til hjælp. Fanestangen forvandlede sig nu i Barteks vældige næver til en allerhelvedes plejl. Hvert slag aabnede en vej i de tæt

sammensluttede franske geledder. Zouaverne og turkos'erne begyndte nu at gribes af forfærdelse. Hvor Bartek kæmpede, flygtede de. Et øjeblik efter red Bartek for første gang i sit liv paa en kanon, som om det kunde være hans hoppe hjemme i Pognembin.

Men førend de andre soldater fik tid til at ænse ham, sad han allerede paa en anden kanon. Lige ved siden af havde han atter slaaet en fanebærer tilligemed hans fane til jorden.

— Bartek leve! — raabte soldaterne.

Sejren var fuldstændig. Alle mitrailleuserne var erobrede. Det flygtende infanteri, som paa den anden bakkeskrænt var stødt paa et nyt prøjsisk regiment, havde strakt gevær.

Bartek havde imidlertid under forfølgelsen erobret endnu en tredje fane.

Han var værd at sé, da han udmattet og tilsølet med blod, prustende som en blæsebælg i en smedeesse, sammen med de andre soldater, med 3 faner paa skulderen, gik ned ad bakken. Hvad i al verden brød han sig nu om Franskmændene. Ved siden af ham gik Wojtek, fuld af flænger og skrammer.

— Hvad er det for noget, Du har fortalt? — sagde Bartek til ham. Det er jo noget kryb. De har ingen marv i knoklerne. Baade mig og Dig har de kradset, de kattekillinger, men det er det hele.

— Hvem kunde ogsaa vide, at Du er saa ivrig paa det — svarede Wojtek, som havde sét Barteks bedrifter — og begyndte at betragte ham med ganske andre øjne.

Men hvem havde ikke sét disse bedrifter! Alle menige i regimentet og største delen af officererne. Alle betragtede nu med forbavselse denne kæmpestore karl med de mærkværdige lysegule knevelsbarter og de stirrende øjne. — Ach! Sie verfluchter Polake! sagde majoren selv til ham og trak ham i øret, medens Bartek af lutter glæde, i et bredt grin, næsten lod sine kindtænder træde frem.

Da regimentet igen stod nede ved foden af bakken, viste majoren ham for obersten og obersten for selve Steinmetz.

Denne saá paa fanerne, befalede at samle dem op, og tog saa Bartek i øjesyn. Denne staar strunk som et siv og presenterer gevær, medens den gamle general ser paa ham og nikker veltilfreds med hovedet. Omsider giver han sig i samtale med obersten. Man hører tydelig ordet Unteroffizier.

— Zu dumm, Excellenz! — svarer majoren.

— Lad os prøve — siger Hs. Excellence, vender hesten og nærmer sig Bartek.

Bartek véd selv ikke, hvad der bliver gjort ved ham. Noget aldeles uhørt i den prøjsiske hær: En general vil give sig i snak med en menig.

Hs. Excellence kan gøre dette saameget desto lettere, som han kan polsk. Og saa har denne menige jo erobret 3 faner og 2 kanoner.

— Hvorfra er Du — spørger generalen.

— Fra Pognembin — svarer Bartek.

— Vel. Dit navn?

— Bartek Slowik.

— Mensch — forklarer majoren.

— Mens! — gentager Bartek.

— Véd Du, hvorfor Du slaas med Franskmændene.

— Ja vel, Deres Cellence.

— Saa sig det!

Bartek begynder at stamme: »Fordi .... Fordi ...« Pludselig falder heldigvis Wojteks ord ham ind. Han pladrer derfor hurtig ud, for ikke at blive stikkende i det:

— Fordi det er ogsaa Tyskere, kun noget meget værre rak!

Den gamle Excellences ansigt begynder at fortrække sig, som om han havde lyst til at briste i latter. Men efter et øjeblik vender han sig til majoren og siger:

— De havde ret.

Min Bartek, tilfreds med sig selv, staar bestandig strunk som et siv.

— Hvem har idag vundet slaget? — spørger generalen atter.

— Det har jeg, Deres Cellence! svarer Bartek uden at betænke sig.

— Ja vel, det er sandt nok. Der har Du en belønning.

Saa tager den gamle krigsmand jærnkorset af sit eget bryst, bøjer sig og hæfter det fast paa Barteks. Generalens gode humør spejler sig ganske naturlig paa oberstens, majorens og kaptejnernes ansigt, lige ned til underofficererne. Da generalen var reden bort, giver obersten for sin part Bartek 10 thaler, majoren giver ham 5 og saa fremdeles. Alle gentager smilende for ham, at han har vundet slaget, saa at Bartek selvfølgelig er i den syvende himmel.

Men hvor mærkeligt, kun Wojtek er ikke videre tilfreds med vor helt.

Om aftenen, da begge sad ved lejrbaalet og Barteks ædle aasyn var ligesaa tydelig udstoppet med pølse, som selve pølsen med ærter, tog Wojtek i en meget resigneret tone til orde:

— Aa, Bartek, Du er dog et fæ, et rigtigt fæ!

— Hvorfor det — sagde Bartek, gumlende paa sin pølse.

— Hvad var det for noget, Du der fortalte generalen om Franskmændene, at de er Tyskere?

— Jamen, det har Du jo selv sagt.

— Men Du burde have betænkt, at generalen og officererne selv er Tyskere.

— Hvad kommer det den sag ved?

Wojtek begyndte saadan at stamme . . . .

— Jo, for selv om de er Tyskere, saa behøver man dog ikke at sige det til dem, for det er altid noget stygt noget . . . .

— Det var jo om Franskmændene, at jeg sagde det, og ikke om dem.

— Jamen, naar nu . . . .

Wojtek brød pludselig af. Det var aabenbart, at han vilde sige noget andet, at han vilde forklare Bartek, at man ikke bør tale ondt om Tyskere i Tyskeres nærværelse; men han blev stikkende i det.

(Sluttes).

Kjærlighedsdiskussionen.

Herr Alfred Ipsens Artikel i Augusthefte I er ikke saa ligetil at svare paa.

Den begynder vistnok med Spørgsmaalet om Kjærlighed. Og Herr Ipsen indrømmer, at der er en Misère paa det kjønslige Omraade, og at Prostitutionen er en Kræftbyld m. m. Men pludselig spør han mig, hvorfor jeg ikke har skrevet om Ny-Malthusianisme. Og nu kommer det for en Dag, at Herr Ipsen ikke saa meget tænker paa Kjærlighed som paa Folkeformerelse, og at hans Skræk ikke nærmest er Usædelighed, men Overbefolkning.

Vi skriver saaledes i al Hemmelighed om hver sin Sag, ialfald om hver sin Side af Sagen. Sandsynligheden er altsaa for, at jeg heller ikke dennegang opnaar at gjøre Herr Ipsen klogere end han var tilforn. Men jeg skal gjøre mit bedste og naturligvis tage saa meget Hensyn til de fremsatte Bemærkninger som jeg, uden at komme bort fra min Side af Sagen, kan.

Jeg er af den Formening, at vi ikke med Nytte kan diskuttere de forskjellige Kurmethoder, før vi er komne til en vis Forstaaelse angaaende Aarsagerne til det Onde, der ønskes bekjæmpet.

Men det er netop om Aarsagerne, vi er uenige.

Nogle, deriblandt jeg, paastaar, at den saakaldte Usædelighed ikke er andet end hæmmet, mishandlet Kjærlighedstrang; den naturlige og sunde Tilbøielighed bryder sig vilde Veie,

fordi den rigtige Vei altfor meget holdes stængt. Andre paastaar det modsatte. Usædeligheden er en Følge af Kjærlighedsdriftens Overudvikling, siger de, og denne, der er en specifikt maskulin Sygdom[1]), har atter sin Grund i Mændenes lystige Liv, i deres daarlige Vaner og i deres Mangel paa Vilje til at beherske sig.

Daarlig Arv, daarlig Paavirkning og andre Tilfældigheder gjør, at de unge Mænd faar Vane paa den Nydelse at forføre Kvinder, omtrent som de faar Vane paa den Nydelse at røge Tobak. Ved Arv og Smitte forplantes den onde Vane videre og er tilsidst den Verdensuvane, som kaldes Usædeligheden.

— Med saa forskjellige Opfatninger kan vi som før sagt ikke komme i Diskussion, men alene i Haar sammen.

Hvis Ondet har sin Rod i hæmmet Naturtrang, siger de moralske, saa maatte Kuren bestaa i at slippe Naturen løs. Men hvad vilde det andet være end at slippe løs selve den Usædelighed, der jo netop skal bekjæmpes?

Og de skjælder os ud for Svin.

Hvis Ondet har sin Rod i Mangel paa Selvbeherskelse, svarer vi, saa maatte det kureres med Moral og med Tvang. Men nu har man kureret saa længe med Moral og med Tvang, at hvad blir vel det at ordinere Moral og Tvang nu igjen andet end den rene Falliterklæring?

Og vi skjælder vore moralske Modstandere ud for Humbugmagere, Idioter og Kvaksalvere og paastaar, at de med sit Præk og sine Politiforanstaltninger kun kan forvrøvle Spørgsmaalet. Og saa kan de muligens faa indført en Del mere Hykleri og en Del mere Selvbesmittelse; men Usædeligheden vil bestaa, om de saa gjør hver tredie Mand til Politikonstabel.

Ja selv om de ved Tvang og Naturundertrykkelse kunde faa Usædeligheden bort, hvilket er umuligt, — saa maatte de enda bekjæmpes. Thi af to Onder er det mindste bedst, og Usædeligheden er et mindre Onde end almindelig Naturløshed.

Det er let at slaa Feberen ihjel, hvis man faar Lov til samtidig at dræbe Patienten. Men det er det, som efter vor Mening maa være forbudt. Patienten skal leve; kun Sygdommen skal udryddes. Usædeligheden skal bort, ikke Kjærligheden. Lykkedes Moralisternes Kur, vilde den ta bort det ene

---

[1]) Det er især Kvinder, som bekjender sig til den her udviklede Anskuelse.

med det andet, og nogen daarligere Tjeneste var det vel ikke muligt at gjøre Menneskenes Slægt.

— Det var dette sidste, jeg navnlig lagde an paa at sige de moralske i min forrige Artikel.

Og saa lagde jeg an paa at sige dem noget, som burde være selvsagt, men som faktisk ikke er det, nemlig at Kjærlighedens Forsvarere ikke vil Usædelighed.

Kjærlighedens Forsvarere vil Ægteskab, det vil sige: frivilligt aandelig-legemligt Samliv mellem to Mennesker, en Mand og en Kvinde, der har besluttet at leve sammen.

Vi lægge Vægt paa dette: at de selv frivillig har besluttet sit Samliv. Saa megen Vægt lægger vi herpaa, at hvis nogensinde i et Ægteskab Frivilligheden fra nogen af Siderne ophører, saa erklærer vi dermed Ægteskabet for opløst, og det saaledes, at da bør de to forhenværende Ægtefæller frit kunne skilles, uden Samfunds- eller Politi-Indblanding. Ægteskabet skal med andre Ord være en privat Sag, der alene vedkommer de to, der i Forholdet selv er de vedkommende.

Da det er Skilsmissens Frihed, det nu gjælder at faa anerkjendt, har jeg foreslaaet, at Sagen indtil videre opføres paa Dagsordenen under Navn af »fri Skilsmisse«; det korrektere Udtryk »fri Kjærlighed« er nemlig, sa jeg, saa overgroet af Misforstaaelser, at det omtrent ikke længer kan bruges.

Denne min Redegjørelse har forhaabentlig tilfredsstillet de interesserede; derimod skal den, efter hvad Herr Ipsen meddeler mig, bittert ha skuffet de nysgjerrige!

»Var det ikke andet?« siger de nysgjerrige ifølge Ipsen. »Men det var jo ikke frygteligt?«

De nysgjerrige har nemlig været sikre paa, at de radikale vilde noget frygteligt. Vistnok har de radikale undertiden røbet sine Hemmeligheder; men disse Hemmeligheder er gaaet de nysgjerriges Døre forbi af den Grund, at det frygtelige bestandig har været saa vanskeligt at opdage. Det, som blev sagt, var jo ikke i og for sig saa frygteligt; altsaa maatte det frygtelige stikke bagved.

Saa maatte de hjælpe sig med Gjætninger. Man kan ved Gjætning komme til mangt et smukt Resultat; men denne Gang var der det ærgerlige ved Tingen, at man aldrig kunde faa Sikkerhed for, om man havde gjættet rigtigt. At fri Kjærlig-

hed maatte være det samme som Kvindefællesskab syntes rimeligt nok. Men de allernysgjerrigste, de allermest ængstelige, de med den allerskjæreste Fantasi, — de blev undertiden grebne af en Anelse om, at det maaske kunde være noget enda værre. Og hvad skulde saa det være?

Jeg maa rent ud sagt spørge med dem: hvad skulde saa det være. Herr Alfred Ipsen spør ogsaa, saa han ved vel hellerikke Besked; men det skulde virkelig være komisk at faa høre, hvad det i al Verden kan være for noget himmelraabende, som de rene Fantasier har gaaet omkring og forestillet sig. Maaske noget i Retning af Hexesabbater paa Bloksbjerg hver Torsdagkvæld? Eller noget saadant som det, der fortælles i gamle Romaner —: underjordiske Orgier, hvor Teppet tilsidst falder for Udskeielser af den Art, at »selv den mest fordærvede Fantasi ikke vilde kunne gjøre sig nogen Anelse om,« hvad det var, der gik for sig?

Og saa kommer altsaa undertegnede Radikaler og fortæller, at hvad vi vil, ikke er andet end Ægteskab. Godt, ærligt, borgerligt Ægteskab med virkelig, hæderlig, borgerlig Kjærlighed, ja om saa skal være med Børn; — jeg har jo ikke nævnt Ny-Malthusianisme engang. Det eneste jeg forlanger er fri Skilsmisse!

Ja naar det er det hele —!

Det var nu sletikke saa mærkværdigt. Det har man hørt før. For den Sags Skyld havde det virkelig ikke været nødvendigt at reise nogen Storm og sætte Skræk i de rene Fantasier; havde man bare sagt Besked strax, saa var det ikke blit til mer! Herr Alfred Ipsen tror endogsaa, at han skal kunne faa selve Frøken Grundtvig med paa de radikales Program, hvis det ikke er noget værre vi vil; nei da havde man jo rigtignok ventet sig noget andet af os. —

Det gjør mig ondt. Men kan vi af Samfundet opnaa Ægteskabets Anerkjendelse som Privatsag, saa forlanger vi paa dette Punkt intet mere[1]). Ikke jeg ialfald.

— Er man skuffet over mig i Kjøbenhavn, saa faar jeg prøve at trøste mig med, at man fremdeles finder mig interessant i Kristiania.

---

[1]) Hvem der da skulde kunne berøve fraskilte deres »Ret til at indgaa nyt Ægteskab« forstaar jeg ikke ganske —?

Dèr tror man nu som før, at jeg vil afskaffe Civilisationen og gjenindføre Paradiset.

Dette skal ikke have været egentlig hyggeligt. »Naturtilstanden«, heder det i et herværende Blad, »er ikke den rene, oprindelige Guldalder, hvorfra Menneskene er skeiet ud gjennem Civilisationen; den er en lavstammet, ubændig Verden, fuld af den ubeherskede Egenkjærligheds Grusomheder og de utøilede Drifters Rædsler, Kummer og Fortvilelse.«

Og denne Tilstand vil jeg gjenindføre.

Sandelig, jeg er nok ikke saa uskyldig en Fyr alligevel.

Herr Alfred Ipsen gjør den rigtige Bemærkning, at det er let at tale om Kjærlighed og tidlige Giftermaal, men mindre let at sige, hvad de unge Mennesker skal gifte sig paa.

Derfor stanser jeg jo ogsaa ved det Spørgsmaal.

Thi naar vi kommer saa langt som til det, og saa dernæst til Spørgsmaalet om Børnene, saa er man kommen til et Spørgsmaal, der fortjener et Kapitel for sig selv, nemlig til Spørgsmaalet om Fremtidens Samfundsorden, — Spørgsmaalet om den sociale Revolution.

Jeg kan, naar jeg skriver om Kjærlighed, ikke række længer end til at nævne dette Spørgsmaal. Men ved at nævne det har jeg jo ogsaa troet at pege med tilstrækkelig Tydelighed paa den Verdensdiskussion, som derom er i Gang, og som ligger aaben for enhver af os, der maatte ønske at danne sig en Mening om Sagen.

Det er sandt: netop der, hvor jeg altsaa for Tiden slutter, er det, at vi kommer til at begynde. Men kunde jeg ved at skrive om Kjærlighed føre nogle gode Hoder blandt de unge saa langt som did, hvor de kan begynde, saa vilde jeg siden leve i den Tro, at jeg havde gjort en god Gjerning.

Det er nemlig ikke saa let at naa did, hvor man kan begynde.

I Førstningen siger man nemlig til sig selv, at man vil ikke den Vei, fordi man ved, at den fører til Utopien.

For at vove sig i Kast med Tanken om en ny Samfundsordning maa man ha set de bestaaende Forholds Umulighed paa saavidt nært Hold, at det er blit til en Rædsel i Blodet paa en —: dette kan ikke gaa; der maa findes en Udvei.

Man maa f. Ex. ha set alvorligt paa de Forhold, som vi sammenfatter under det Navn Usædelighed. Set paa dem og tænkt noget derved. Da kan det gaa en ung Mand som det er gaaet mig: Tanken paa, at vi skal vide om alt dette og ikke gjøre noget ved det, bare kanske sløve vor Samvittighed ved nogle Skinforanstaltninger — lidt mer Moralpræk, lidt mere Politiopsyn, — Tanken herpaa blir ham absolut væmmelig. Han vilde spytte sig selv i Øinene, om han slog sig til Ro med det. Samvittighedspisket drives han afsted for at finde en Vei, — og saa er der ingen anden Vei end denne, som fører til Utopien.

Saa maa han jo forsøge den. Men snever er den Port, som fører derind; sovende glider man ikke gjennem den; mange opgir Forsøget. Det er umuligt, at denne Vei kan føre nogensteds hen. Og da der nu engang ikke gives nogen anden, staar man jo der; man er nødt til at give sig over. Det faar gaa som det gaar. Heller end at prædike Kjærlighed faar man da prædike lidt Afholdenhed samt, hvis det hjalp til noget, sene Ægteskaber og Gummi. Men det hjælper jo ikke. Der er ingenting, som hjælper. Naturen er vanvittig; hvor skal man hen.

Der blir bogstavelig ikke andet for en begavet ung Mand at tage sig til end at gjøre Vers om Livets Umulighed. Men da der allerede er gjort en Del Vers før om den Ting, saa blir Udsigterne smaa ved den Profession ogsaa.

— De fleste gir sig over, som sagt; Fremtidens Spørgsmaal ser saa grænseløse ud paa Frastand. Men min Mening er altsaa, at man ikke bør gi sig over. Spørgsmaalene ser kun begrænseløse ud, saa længe man ikke tager dem i Øiesyn. Betragter man dem en Tidlang, begynder man at skjelne Omrids og Begrænsninger, og fra da af ved man, at de ikke kan være umulige.

En ung Mand, som tror at have opdaget, at Fremtidens Spørgsmaal kan løses, gjør ikke Vers om Livets Umulighed. Han blir arbeidsdygtig.

Ikke for Løiers Skyld staar man foran den Port, der fører ind til en ny Tid. Man gribes af en religiøs Glæde derved, og af et religiøst Alvor. Troen fødes i en træt Sjæl; Viljens Kræfter vaagner; man føler dybt i sit Indre, at man bliver fyldt med den Helligaand.

Spørgsmaalet om Samfundets Omordning er forvildende stort. Men der gives udenfor Metafysiken ingen haabløse Spørgsmaal.

Lad vore bedste Hoder studere Arbeidets Problem. Lad hele den oprykkende Generations Hjærte og Sind bøies hen imod det. Aldrig har det vel hendt paa denne Jord, at Slægten ikke har løst et Spørgsmaal, som maatte løses.

En endelig Ordning af det kjønslige Spørgsmaal kan kun tænkes i Forbindelse med Ordningen af det sociale. Før vi kan komme til at »begynde«, maa dette blive os klart.

Mange drives frem mod de nye Samfundsideer ved Problemet Fattigdom; Problemet Kjærlighed maa drive de andre den samme Vei, saa at vi tilsidst alle staar samlede foran den Opgave, hvis Løsning fører ind i den nye Alder.

— Herr Alfred Ipsen har mange Betænkeligheder. Til hans Frygt for Overbefolkning har jeg her kun den Bemærkning, at det ikke gaar an at tale om Overbefolkning samtidig med, at man ogsaa taler om Overproduktion. Saa længe Stillingen er den, at Folk dør af Mangel paa Forsyning foran fulde Magaziner, hvis Eiere paa samme Tid gaar tilgrunde af Mangel paa Efterspørgsel, saa længe er der ikke Spørgsmaal hverken om Overbefolkning eller om Overproduktion, men alene om Produkternes Fordeling.

Og med Hensyn til det store og vanskelige Barneproblem skal jeg, under Henvisning forresten til en Artikel af mig i Nyt Tidsskrift for Juli—Aug. 1887, bemærke, at Samfundet allerede nu har overtaget en Del af Opdragelsen. Ud fra den gamle Forestilling om Forældrenes Eiendomsret til Børnene blev der jo ogsaa i sin Tid gjort Indvendinger mod den almindelige Skoletvang. Men det hjalp ikke.

Ogsaa ellers er vi inde paa Veie og Methoder, som fører i Retning af, hvad der kan tænkes som det fremtidige.

Nutidens »hjemlige Opdragelse« og »moderlige Pleie« m. m. bestaar som bekjendt i, at Børnene spærres inde i en Barnestue og pleies af en Pige, der ikke forstaar sig paa Barnepleie. Nu kan det tænkes, at Fremtidens Forældre vil slaa sig sammen, i større eller mindre Kredse, og indrette fælles Barnestuer, og at de vil lade disse sine fælles Barnestuer bestyre af Kvinder, der har Uddannelse i det Fag. Den fornødne Kontrol kommer til at øves af Forældrene selv, særlig af Mødrene,

der naturligvis vil tilse sine Børn mindst en Gang daglig; de Forældre, der ønsker det, maa vel ogsaa kunne beholde sine Børn hjemme den Del af Døgnet, da de er fri. De fælles Barnestuer behøver man ikke at tænke sig som noget i Lighed med Hittebørnshospitaler; vore moderne »Børnehaver« frembyder sig langt naturligere til Sammenligning.

Fremtidens Samfund er ikke »Staten«; Fremtidens Samfund er Forældrene selv. Da disse ikke kan tænkes at have nogen Interesse af at se sine Børn forsømte eller mishandlede, og da de antagelig vil være mindst ligesaa fornuftige som vi, tør man maaske gaa ud fra, at de ikke netop vil vælge de mindst hensigtsmæssige Ordninger med Hensyn til Børneopdragelsen.

Herr Alfred Ipsen synes ikke, at man bør tænke paa at tage Forsørgelsespligten bort fra Forældrene. Det er jo den, som holder Børneavlen indenfor nogenlunde menneskelige Grænser, siger han. Jeg gad vide, hvem der under en hvilkensomhelst Ordning skulde forsørge Børnene, hvis man tog Forsørgelsespligten bort fra Forældrene?

Hvad Mødrene angaar, véd jeg ikke, hvorfor det skulde være umuligt at faa istand noget i Retning af Fødselshjælpskasser, ligesom man har Sygekasser og andre Forsikringsindretninger allerede nu. Det forekommer mig, at for en med Fornuft begavet Race kan den Slags Vanskeligheder ikke være uoverkommelig.

At Barnefødsler er lettere at klare og snarere at overstaa for sunde Kvinder, der bevæger sig, end for korsetkvalte Stuesiddersker, véd man jo. Det vil altsaa være muligt at indrette sig derefter, hvis det er sandt, hvad de fleste af os tror, nemlig at ogsaa Kvinden er modtagelig for Udvikling.

Men længe blir det ialfald, før vi naar den nye Samfundsorden, indvendes der, og hvordan skal Menneskene klare sig i Ventetiden?

De kommer til at klare sig som de bedst kan.

Det blir i det hele og store omtrent som nu, tænker jeg.

Saa længe Landene driver fulde af Mandfolk, som intet bestiller, og af Fruentimmer, som intet fortjener, vil Prostitutio-

nen florere, man indrette sig ellers som man vil. Og saa længe de økonomiske Forhold forbyder tidlige Ægteskaber, vil frie Forbindelser for Mændene og glædeløs Henvisnen for Pigerne høre til den faste Orden. Saa længe endelig Interesse- og Tvangsægteskabet af socialøkonomiske Grunde opretholdes, vil vi ved Siden af alt det øvrige ogsaa beholde det hemmelige Polygami.

Kun delvis og blandt de mere begunstigede kan der ventes nogen Fremgang; dannede Mennesker maa kunne komme overens om et og andet Fremskridt i denne Sag. Det er Raahedens Mangel paa Respekt for Kjærligheden, som da maa overvindes; i samme Grad som vi faar Bugt med den, vil Fremgangen til det bedre kunne gjøre sig gjældende.

En intelligent Opinion maa oparbeides, — en Opinion stærk nok til at værge det skjønneste i Livet mod Smuds og Vold. Den Kvinde, der nu gaar i Ægteskab alene af Kjærlighed, kan som bekjendt være den nobleste og bedste, og blir dog sparket ud; vi maa ha en Opinion stærk nok til at gjøre Ende paa saadan Skjændsel. En ung Pige, der lader sin Forlovede gaa for Lud og koldt Vand, indtil han muligens engang i Trediveaarsalderen ſaar Raad til at sætte Bo, er som bekjendt uendeligt mere foragtelig end den, der knytter ham til sig i Ægteskab, selv om hun maa renonsere paa Vielsens juridiske Levebrødsgaranti; vi maa ha en Opinion stærk nok til, at dette kan blive anerkjendt. Vi maa med andre Ord søge opnaaet, at de frie Ægteskaber anerkjendes som moralske ved Siden af de tvungne, — Forholdenes Hæderlighed selvfølgelig forudsat. Overmaade meget af det, som nu blir Styghed og brave Menneskers Ruin, kan derved forvandles til Lykke; gjennem den gradvise Oparbeidelse af saadan en mere oplyst Opinion forbereder vi jo ogsaa paa bedste Maade Fremtiden.

Arne Garborg.

Efterskrift I. Der er i det sidste opstaaet en Profet iblandt os, som indtil videre er anonym, men som ganske sikkert vil blive kjendt nok, hvis vore Askesemoralister ellers har Mod nok til at vedkjende sig Familjeskabet.

Denne Mand drager Konsekvensen af de tidligere omtalte norske Lægeerklæringer; han henvender sig til Storthinget for at faa Usædeligheden stoppet ved Lov. »Med Lov,« mener han, »skal Land bygges.«

Uægte Børns Fædre skal for det første tilpligtes at sørge helt ud for sine Børns Opdragelse, hvilket forresten ikke er saa dumt. For det andet skal Forældrene ogsaa ha en Smule »Straf for den Synd, som de har begaaet.«

Prostitutionen skal ved Lov forbydes, — ikke blot den offentlige, men den hemmelige med den. »Saavel Kjøb som Salg af Utugt skal være strafbart;« »Bohêmen som Skjøgen maa under den samme Dom.«

Utro Ægtemænd skal ligeledes under Pisken. Vor Moralist citerer her Norges gamle Love, hvor det heder:

»I det 1ste Aar skal Synderen faste paa Vand og Brød i tilsammen 40 Døgn; — i det 2det Aar skal han hver Søndag staa udenfor Kirkedøren; — i det 3die — 14de Aar har han til bestemte Tider at faste og paa Faste- og Høitidsdage at falde 50 Gange paa Knæ; naar han saa dertil har betalt 3 Mark Sølv til Biskopen, er han færdig med at bøde for sin Synd.«

»De lagde sandelig ikke Fingrene imellem i den Tid!« udbryder Anonymen beundringsfyldt.

»En mere moderne Maade at bryde Ægteskabet paa,« fortæller han, »er den at søge Skilsmisse. Naar en Mand eller en Kone er bleven indtagen i en anden, er det jo en saa pen Maade at arrangere det hele paa at faa lovformelig Skilsmisse og saa indgaa borgerligt Ægteskab.« »Naar en saadan ny Frue eller saadan ny Mand er lovformelig viet, hvem forstaar da, at denne fine Frue dog i Grunden ikke er andet end en almindelig Frille og denne fine Herre ikke andet end en almindelig Horkarl?«

Fremdeles forlanger han yderligere Indskrænkning af Trykkefriheden.

»Presse- og Diskussionsfrihed er en god Ting i de Tider, da man med ydre Magt vil holde sande og berettigede Tanker nede,« siger Manden; »men skal den benyttes til at udbrede de mest umoralske Meninger, ja opfordre til et umoralsk Liv, da bliver dens Nytte tvivlsom.« — Saamen!

Videre vil Manden ha strengere Tilsyn ved Universitetet, i Militærleirene, i vore Huse, Butiker, Værksteder og Fabriker, samt i Hjemmene; er en Søn eller Datter kommen paa gale Veie, skal han eller hun jages paa Dør. Tilsidst bør hele den kristne Menighed og hver retsindig Familje »betænke, om det ikke ogsaa passer for vor Tid, hvad Apostelen skriver (1. Kor. 5, 9): Jeg har skrevet eder til, at I ikke skal omgaaes Skjørlevnere, — at I ikke engang skal spise sammen med en saadan!« —

Her har vi altsaa endelig en Hanskemoralist, som er konsekvent. Jeg tillader mig at gratulere.

Efterskrift II. Gina Krog siger, at hun ikke har afvist Frøken Kjellands Artikel. Hun har bare udtalt, at hun agtede at forsyne den med Redaktionshale.

Efter almindelige journalistiske Begreber kommer det ud paa et.

Videre siger hun, at det ikke var Artikelens »Emne«, men kun en »Del« af den, der laa udenfor Tidsskriftets Program.

Hvilken Del? Den Del, som sætter Spørgsmaal ved Kvindesagens Berettigelse.

Hvorledes sætter den Spørgsmaal ved Kvindesagens Berettigelse?

Den sætter Spørgsmaal ved Kvindesagens Berettigelse, *dersom* og *forsaavidt som* Sagens Forkjæmpere stiller sig forstaaelsesløst overfor Spørgsmaalet om Kjærlighed.

Fremhævelsen af dette Spørgsmaals Betydning var Artikelens »Emne«. Jeg siger altsaa for Kortheds Skyld, at paa Grund af »Emnet« blev Artikelen stemplet som liggende udenfor Kvindesagens Program.

Sejerherren Bartek.

Af Henryk Sienkiewicz.

(Oversat fra Polsk af Stanislaw Rosznecki).

(Sluttet).

V.

Nogen tid derefter bragte den kongelige prøjsiske post følgende brev til Pognembin:

»Jesus Kristus og hans hellige moder være lovet! Allerkæreste Magda! Hvordan staar det til hjemme hos Dig? Du har det lunt i Din varme seng, medens jeg maa slaas i denne frygtelige krig. Vi har været ved en stor fæstning Metz, og dèr stod et stort slag, og jeg har givet Franskmændene klø, saa at hele infanteriet og artilleriet har undret sig derover. Og generalen selv har undret sig og sagt, at jeg har vundet slaget, og har givet mig et kors. Nu har baade officerer og underofficerer stor agtelse for mig, og det er kun sjælden, at jeg faar én paa snuden. Saa marscherede vi videre, og saa stod der et andet slag, men jeg har glemt, hvad byen hedder, og der har jeg ogsaa givet Franskmændene klø og erobret en fjerde fane, og en meget fin oberst ved kyrasererne har jeg løftet af sadlen og taget til fange. Men naar nu vore regimenter skal sendes hjem, saa har underofficeren sagt til mig, at jeg skal skrive en »reklamasjon« og blive i hæren, ti rigtignok har man kun sjælden lejlighed til at sove i krigen, men derimod kan man faa nok af mad, og vin findes der overalt hertillands, for befolkningen er velhavende. Hver gang vi har brændt en landsby af, har vi hverken skaanet børn eller kvinder og jeg heller ikke. Kirken derhenne har vi ogsaa svedet af, for folkene er katolikker. Der var ikke faa af dem, som blev stegt med det

samme. Nu gaar vi mod selve kejseren, og saa kommer der slut paa krigen. Men pas Du paa huset og paa Franek, for hvis Du ikke passer paa, saa skal jeg slaa maven ind paa Dig; saa at Du kan vide, hvad jeg er for en karl. Jeg befaler Dig Gud i vold.

Bartek Slowik«.

Bartek havde øjensynlig fundet behag i krigen og begyndte at betragte den aldeles som et haandværk. Han havde faaet stærk tillid til sig selv og gik i slag, som om han skulde i færd med sit arbejde hjemme i Pognembin. Efter hvert slag kom der flyvende medaljer og kors paa hans bryst, og skønt han ikke blev underofficer, ansaa man ham almindeligvis for den første menig i regimentet. Han var altid lydig, ligesom tidligere, og besad hele det blinde mod, som findes hos et menneske, der ikke tager hensyn til faren. Dette mod hidrørte ikke, som det havde været tilfælde i de første øjeblikke, fra raseri. Nu havde det sin kilde i soldatens praxis og selvtillid. Desuden udholdt hans kæmpekræfter med lethed alle anstrængelser, marscher og strabadser. Hans kammerater bukkede under ved hans side, han alene tog ingen skade; han blev kun stadig vildere og forvandledes til en bestandig grusommere prøjsisk soldat. Nu indskrænkede han sig ikke til at banke Franskmændene, men han hadede dem tillige. Ogsaa hans andre anskuelser forandredes. Han blev en soldaterpatriot og beundrede blindt sine overordnede.

I det næste brev skrev han til Magda:

»Wojtek blev reven midt over, men det er nu det, man kalder for krig, forstaar Du? Han var ogsaa en tyveknægt, for han sagde, at Franskmændene var Tyskere, medens de dog er Franskmænd og det er os, som er Tyskere«.

Magda skældte ham ud saa godt som hun kunde og svarede paa begge breve.

»Allerkæreste Bartek! Du, som er viet til mig ved det hellige alter! Gud straffe Dig! Du er selv en hedensk hund, naar Du i forening med dette rak myrder katolikkerne. Du forstaar ikke, at dette rak er luteransk, medens Du, en katolik hjælper dem. Du vil have krig, Din landstryger, for saa behøver Du ikke at bestille andet end at slaas, drikke og forurette andre. Du behøver ikke længere at faste, men kan brænde kirker af. Gid Du maatte blive stegt i helvede, siden Du ovenikøbet roser Dig deraf og hverken har barmhjærtighed med oldinge eller børn.

Husk dog paa, Dit fæ, hvad der er skreven med guldbogstaver for den polske nation i vor hellige tro, lige fra verdens begyndelse indtil dommedag, paa hvilken dag den allerhøjeste Gud ikke vil have medlidenhed med slige skurke, og vogt Dig, Din Tyrk, at jeg ikke slaar pandeskallen ind paa Dig. Jeg sender Dig fem thaler, skønt det er drøjt nok for mig, for jeg kan ikke hjælpe mig og det gaar tilbage med husholdningen. Jeg omfavner Dig, allerkæreste Bartek.

Din

Magda«.

Moralen i dette brev gjorde kun ringe indtryk paa Bartek. »Kællingen forstaar sig ikke paa tjenesten, men blander sig ind i alting«, tænkte han ved sig selv. Og han førte krig paa sin gamle manér. Han udmærkede sig næsten i hver kamp, saa at han tiltrak sig opmærksomhed hos mænd, der var endnu mere fremragende end Steinmetz. Da omsider de oprevne Poznanregimenter blev sendt bort, langt ind i Tyskland, indgav han, efter underofficerens raad, en »reklamasjon« og blev tilbage. Som følge heraf befandt han sig i nærheden af Paris.

Hans breve var fulde af ringeagt for Franskmændene. »I hvert eneste slag kniber de ud som harer«. Det var jo sandt! Men belejringen behagede ham aldeles ikke. Ved Paris maatte han ligge hele dage itræk i løbegravene og høre paa kanonernes bulder. Ofte maatte han opkaste skanser og lade sig gennembløde indtil skindet. Desuden længtes han efter sit gamle regiment. I det, hvortil han nu frivillig var overført, var han for største delen omgivet af Tyskere. Han kunde allerede iforvejen en smule tysk, som han havde lært hjemme paa fabrikken, men det var dog kun saa smaat. Nu begyndte han hurtig at tilegne sig det. Alligevel kaldte man ham i regimentet for ein polnischer Ochs, og kun hans kors og frygtelige næver beskyttede ham mod mere nærgaaende spøg. Efter nogle slag erhvervede han sig imidlertid sine nye kammeraters agtelse og begyndte efterhaanden at leve sig ind hos dem. Tilsidst blev han ansét for én af deres, i en saadan grad bedækkede han regimentet med hæder. Bartek betragtede det altid for en fornærmelse, hvis nogen kaldte ham for en »Niemier« (Tysker), men selv kaldte han sig i modsætning til Franskmændene »ein Deutscher«. Det forekom ham, at det var noget ganske andet, og desuden vilde han ikke anses for noget værre end alle de andre.

Imidlertid indtraf der en begivenhed, som vilde have givet ham meget at spekulere over, hvis tænkeevne ikke havde været saa besværlig for denne heltehjærne. Engang blev der udkommanderet et par kompagnier af hans regiment mod nogle franctireurs. Der blev lagt baghold for dem og de lod sig overrumple. Men denne gang saa Bartek ikke rødhuer, som smurte haser ved de første skud, ti afdelingen bestod af gamle soldater, af levninger af et eller andet regiment, af fremmedlegionen. Skønt omringede, forsvarede de sig haardnakket og styrtede endelig frem, for med bajonetten at bryde sig vej gennem den ring af prøjsiske soldater, som indesluttede dem. De forsvarede sig med saadan haardnakkethed, at en del af dem slog sig igennem, medens de andre i alt fald ikke lod sig tage levende tilfange, da de jo nok vidste hvilken skæbne der ventede fangne franctireurs. Det kompagni, i hvilket Bartek forrettede tjeneste, fik derfor ogsaa kun fat i to. Om aftenen blev de anbragt i en stue i et skovløberhus. Dagen efter skulde de skydes. Nogle soldater stod vagt ved døren, medens Bartek blev stillet paa post inde i stuen hos de bagbundne fanger ved siden af et vindue, hvis ruder var slaaet ud.

Den ene af fangerne var en ældre mand med graasprængt overskæg og et ansigt, der syntes ligegyldigt for alting. Den anden saa ud til at kunne være nogle og tyve aar gammel; de lyse dun var næppe komne frem paa læben, og hans ansigt lignede snarere en piges end en soldats.

— Saa, der har vi nu enden paa det hele — sagde den yngre efter en stund — en kugle gennem panden, saa er det slut.

Det gav et sæt i Bartek, saa at bøssen klirrede i hans haand: den unge mand talte polsk.

— Det hele er mig lige fedt — svarede den anden i en vrangvillig tone. — Ja, Gud skal vide, at alting er mig lige fedt. Jeg er allerede saa udaset, at jeg har nok . . . .

Barteks hjærte bankede heftigere under uniformen.

— Hør nu engang — fortsatte den gamle — der er ikke noget at gøre. Naar Du er bange, saa sé at tænke paa noget andet eller ogsaa læg Dig hen og sov. Det er et elendigt liv. Saa sandt Gud hjælpe mig er alting mig rasende ligegyldigt.

— Det gør mig saa ondt for mor — svarede den yngre dæmpet.

Idet han øjensynlig enten vilde holde sin sindsbevægelse tilbage eller skuffe sig selv, begyndte han at fløjte. Pludselig standsede han og raabte i dyb fortvivelse:

— Aa, Gud dog, gid lynet ramme mig, jeg har ikke engang sagt farvel til hende!

— Du er løben bort hjemme fra?

— Ja. Jeg tænkte, de slaar nok Tyskerne, og saa kan det hjælpe dem derhjemme i Poznan.

— Saaledes tænkte ogsaa jeg, men nu . . . . .

Den gamle vinkede med haanden og tilføjede noget ganske sagte, men disse ord overdøvedes af vindens susen.

Det var en kold nat. En fin regn strømmede fra tid til anden ned ad vinduet; Skoven udenfor var sort som et ligklæde. Inde i stuen peb vinden i krogene og hylede i kaminen som en hund. En lampe, anbragt højt oppe over vinduet, for at vinden ikke skulde slukke den, kastede sit flimrende skær stærkt ud over stuen, medens Bartek, der stod tæt op til vinduet, var indhyllet i mørke.

Og muligvis var det det bedste, at fangerne ikke saa hans ansigt. Det gik mærkværdigt til med ham. I begyndelsen blev han betaget af forbavselse og gloede med opspilede øjne paa fangerne, idet han forgæves anstrængte sig for at forstaa, hvad det var de talte om. De var jo komne for at slaa Tyskerne til fordel for dem derhjemme i Poznan, medens han slog Franskmændene i samme øjemed. Og disse to skulde skydes imorgen! Hvad var meningen hermed? Hvad skulde han, det stakkels skrog, tænke herom? Skulde han tiltale dem? For at sige dem, at han var én af deres, at han havde ondt af dem. Pludselig var der ligesom noget, der greb ham i struben. Hvad skulde han dog sige til dem? Skulde han maaske befri dem? Men saa vilde man jo ogsaa skyde ham! Hvad i al verden er det dog, som sker med ham? Medfølelsen er lige ved at kvæle ham, saa at han ikke kan blive staaende paa stedet.

En løjerlig, frygtelig længsel kommer flyvende hen mod ham, aa ja, helt derovre fra Pognembin. En ukendt gæst i soldatens bryst, medlidenheden, raaber inderst inde i hans sjæl: »Bartek, frels dine, det er jo dine!«, medens hans hjærte drages hjemad, til Magda, til Pognembin, ja, drages hjemad, som endnu aldrig før. Nu har han faaet nok af dette hersens Frankrig, af denne krig og disse kampe. Stadig tydeligere lyder stemmen: »Bartek,

frels dine!« Gid hele denne krig vilde synke i jorden! Gennem den knuste rude kigger den sorte skov ind og det suser akkurat som i fyrretræerne hjemme i Pognembin, og i denne susen er der atter noget, der raaber:

»Bartek, frels dine«.

Men hvad skal han gøre?

Flygte med dem ud i skoven. Ja, hvad andet? Alt, hvad den prøjsiske disciplin blot havde evnet at indpode i ham, ræddes ved denne tanke. I faderens og sønnens navn! Nej, her maa man slaa kors for sig. Han, en soldat, skulde desertere? Aldrig!

Imedens suser det bestandig stærkere inde i skoven og vindstødene piber stadig ynkeligere.

Saa udbryder pludselig den ældste af fangerne:

— Det er den selv samme vind som hjemme hos os om efteraaret . . . .

— Lad mig være i ro — siger den yngre med kvalt stemme. Men lidt efter gentager han flere gange ordene: 'Hjemme, hjemme, aa, Gud bevares!'

Et dybt suk flyder sammen med vindens hylen og fangerne ligger atter tavse.

En febergysning begynder at gennemisne Bartek.

Det er slemt, naar man ikke formaar at gøre rede for, hvad det egenlig er, der fejler én. Skønt Bartek aldrig før havde stjaalet noget, saa forekommer det ham dog, som om han nu havde gjort det, og som om han var bange for, at man skulde gribe ham. Der er intet truende paa færde, men alligevel er han frygtelig bange. Benene ryster under ham, bøssen tynger frygtelig, og der er noget, der kvæler ham som en stor graad. Er det for Magdas eller for Pognembins skyld? For begges, men det gør ham dog ogsaa saa ondt for denne unge fange, at han slet ikke véd at hjælpe sig.

Undertiden forekommer det ham, at han sover. Alt imedens bliver vindstødene udenfor stærkere. Under vindens susen øges disse mærkværdige raab og stemmer.

Pludselig rejser hvert haar sig paa hans hoved under pikkelhuen.

Det synes ham, at der étsteds inde i skovens mørke, fugtige dyb er noget, som klynker og stadig gentager: »hjemme, hjemme hos os!«

Bartek ræddes og slaar med kolben i gulvet for at vaagne op.

Saa genvinder han sin bevidsthed. Han kigger omkring. Fangerne ligger i krogen, lampen flimrer, vinden hyler, alting er, som man kunde vente det.

Lyset falder nu rigelig ned paa den unge fanges ansigt, et fuldstændigt barne- eller pigeansigt. Hans øjne er lukkede, og han har en halmvisk under sit hovede. Han ser allerede ud som død.

Saalænge Bartek kunde mindes, havde medfølelsen endnu aldrig pint ham i en saadan grad. Det er aldeles vist, at der er noget, som trykkede ham paa struben, det er aldeles vist, at graaden stiger op i hans bryst.

Imidlertid vender den ældre fange sig kun med vanskelighed om paa den anden side og siger:

— Godnat Wladek[1]).

Der indtræder stilhed. Saa gaar der en time, og Bartek har det virkelig daarligt. Vinden klinger som orglet hjemme i kirken i Pognembin. Fangerne ligger tavse. Pludselig rejser den yngre sig med anstrængelse en smule op og raaber:

— Karl?

— Hva'?

— Sover Du?

— Nej.

— Hør engang! Jeg er saa bange. Du kan sige, hvad Du vil, men nu vil jeg bede.

— Saa bed bare væk!

— Fader vor, Du som er i himlen, helligt vorde Dit navn, komme Dit rige. . . .

En hulken afbrød pludselig den unge mands ord, men man kunde dog høre den afbrudte stemme:

— Ske . . . . Din . . . . vilje!

Aa, Jesus, der er noget, som hyler inde i Barteks bryst, Aa, Jesus!

Nej! Nu holder han det ikke længere ud! Endnu et øjeblik, saa vil han raabe: »Herre! her er jeg!« Saa ud gennem vinduet, ind i skoven . . . . Ske hvad der vil!

Pludselig høres afmaalte skridt ude fra forstuen. Det er patrouillen med underofficeren. Afløsning!

---

[1]) Diminutiv af Wladyslaw.

Dagen efter var Bartek fuld fra morgenstunden. Den næste dag ligeledes.

* * *

Men i de følgende dage kom der nye strabadser, fægtninger og marschture. Det er mig kært at kunne meddele, at vor helt genvandt sin aandelige ligevægt. Det hele han havde tilbage fra hin nat, var kun en smule forkærlighed for flasken, i hvilken han ofte kunde finde behag og undertiden ogsaa forglemmelse. Forøvrigt var han i kampen endnu grusommere end hidtil. Sejren fulgte hans spor.

VI.

Der forløb atter nogle maaneder. Det var allerede godt ud paa foraaret. I Pognembin blomstrede kirsebærtræerne i haverne og bedækkedes med frodigt løv, medens den kraftige vintersæd grønnedes paa marken. Engang sad Magda udenfor sin hytte og skrællede nogle daarlige kartofler til middag. De var allerede begyndt at spire og mere skikkede til føde for kvæg end for mennesker. Men det var jo hen paa forsommeren, og der herskede endda ikke saa lidt nød og elendighed i Pognembin. Man kunde se det paa Magdas ansigt, mørkladent og fuldt af bekymring. Muligvis var det ogsaa for at forjage denne, at konen kneb øjnene sammen og gav sig til at synge med sin spæde, anstrængte røst:

Aa ja! I krig drog Jasin den slemme!
Aa ja! Han skriver til mig derhjemme,
Aa ja! Saa skriver jeg til ham igen —
For jeg er hans kone, hans lille ven.

Spurvene kvidrede i kirsebærtræerne, som om de vilde overdøve hende. Alt medens hun sang, saa hun snart eftertænksomt ned paa hunden, der laa og tog sig en lur i solen, snart ud over vejen, der førte forbi hendes hytte, snart ud over stien, der fra vejen snoede sig gennem haven og henover markerne. Muligvis spejdede Magda blandt andet ogsaa af den grund ud over stien, fordi den førte lige op til banegaarden, og Gud magede det, at hun idag ikke spejdede forgæves. I det fjærne viste der sig en skikkelse. Konen skyggede med haanden for

øjnene, men kunde ikke se noget, ti skæret blændede hende. Hunden derimod vaagnede op, hævede hovedet, gøede éngang ganske kort og gav sig til at snuse rundt omkring, medens den rejste ørene og snart drejede hovedet til den ene, snart til den anden side. Samtidig hermed naaede utydelige ord af en sang Magdas ører. Med ét fòr hunden op og styrtede i fuldt firspring henimod manden, der nærmede sig. Da blegnede Magda en smule.

— Bartek, det skulde da vel ikke være Bartek?

Hun rejste sig saa hurtig, at hun tabte truget med kartoflerne paa jorden. Der var ikke længere nogen tvivl. Hunden sprang op paa brystet af den ankomne. Konen ilede ham imøde og gav sig i sin glæde til at raabe saa stærkt som hun blot kunde:

— Bartek! Bartek!

— Ja Magda! Ja, det er mig! — raabte Bartek, idet han førte den flade haand til munden for at forstærke lyden, medens han fremskyndede sine skridt.

Han aabnede havelaagen, stødte sig mod slaaen, dinglede, saa at han var nær ved at styrte omkuld, og faldt hende om halsen.

Saa gav Konen sig hurtig til at fortælle:

— Og jeg som troede, at Du slet ikke mere vilde komme igen. Jeg tænkte, de har nok dræbt ham! Hvordan har Du'et? Lad mig sé paa Dig! Aa, hvor Du har skæmmet Dig! Jesus dog! Aa, sikke nogle tyveknægte! Du godeste Gud! Han er kommen hjem! Han er kommen hjem!

Undertiden trak hun armene til sig, kiggede paa ham og faldt ham saa atter om halsen.

— Ja, han er kommen hjem! Gud være lovet! Min allerkæreste Bartek! Men saa gaa dog indenfor. Franek er i skole. Det tyske rak chikanerer de børn en hel del. Men fyren er ellers rask. Og saa har han akkurat de selv samme glugger som Du. Ja, det var paa tide, at Du kom hjem! Man har ondt ved at komme ud af det. Det er skidt, siger jeg, skidt. Det gaar tilbage med husholdningen. Det drypper gennem taget ned i laden. Hvad skal man gøre? Bartek! Bartek! saa skulde jeg dog sé Dig igen! Sikket mas jeg har haft med høsten! Czermienicki's, naboerne derovre, har hjulpen mig! Men Du er vel rask? Hvor jeg dog er glad! Gud har beskyttet Dig. Saa

gaa dog indenfor. Men nej dog, det er jo akkurat, som om Du var bleven en hel anden.

Men hvad fejler Dig? Gud fri os!

Først i dette øjeblik havde Magda opdaget en stor skramme, som trak sig tværs over Barteks ansigt, fra den venstre tinding over kinden til skægget.

— Det er ingenting. Det er bare en kyrasér, som har klappet mig, men saa har jeg ogsaa klappet ham. Jeg har været paa hospitalet.

— Aa, Jesus!

— Skidt med det.

— Du er lige saa afpillet som den skinbarnlige død.

— Ruhig! — sagde Bartek.

Han var virkelig udmagret, solbrændt og klædt i laser. En sand sejerherre! Og saa dinglede han paa benene.

— Hvad er det, er Du fuld?

— Næ! jeg er kun lidt svag endnu.

Han var svag, det var vist nok, men han var ogsaa fuld. For ham, der var saa medtaget, kunde én pægl brændevin have været nok, men han havde paa banegaarden sat fire til livs. Men saa havde han ogsaa en sand sejerherres hele begejstring. Og sikken en mine! Saadan en mine havde han endnu aldrig haft.

— Ruhig — gentog han. — Nu er vi færdig med krigen! Nu er jeg herre, forstaar Du det? Sér Du dèr? — Herved pegede han med haanden paa sine kors og medailler. — Véd Du, hvad jeg er for én? Hva' Du? — links! rechts! Heu. Stroh! hø! halm! halm! hø! halt!

Det sidste halt! drønede saa gennemtrængende, at konen sprang nogle skridt tilbage.

— Er Du gal?

— Hvordan har Du det, Magda? Kan Du fransk Dit fæ, hva'? Musiu! musiu! hvem er musiu? jeg er musiu! véd Du det?

— Menneske, hvad gaar der af Dig?

— Hvad rager det Dig? Was? done diner? forstaar Du?

Paa Magdas pande begyndte det at trække op til uvejr.

— Hvad er det for et sprog, Du pludrer dèr? Forstaar Du ikke polsk, hva'? Din tyveknægt! Ja vist har jeg ret! Hvad har de dog gjort med Dig!

— Giv mig noget at spise!

— Skrub ind.

Et hvert kommandoord gjorde paa Bartek et indtryk, som han aldeles ikke var i stand til at modstaa. Da han derfor hørte ordene »skrub ind!« rettede han sig, strakte hænderne ud langs med hoften, gjorde en halv vending og marscherede i den angivne retning. Først i døren blev han afkølet og gav sig til forbavset at kigge paa Magda.

— Naada, hvad gaar der af Dig Magda?

— Skrub Dig! marsch!

Han gik indenfor, men faldt omkuld i døren.

Brændevinen begyndte virkelig at stige ham til hovedet. Han sang og kiggede omkring i hytten efter Franek. Han sagde endog: morgen Kerl! skønt Franek slet ikke var der. Saa brast han ud i latter, gjorde et vældigt skridt, saa to meget smaa, raabte hurra og faldt lige saa lang han var ned paa løjbænken. Om aftenen vaagnede han ædru og havde udhvilet sig; han hilste paa Franek, tiggede sig nogle pfennige hos Magda og begav sig paa sit triumftog til kroen. Rygtet om hans bedrifter var allerede i byen gaaet forud for ham, idet nogle soldater fra de andre kompagnier af samme regiment var kommen tidligere tilbage og havde fortalt om hans bravour ved Gravelotte og Sedan. Da det nu rygtedes, at sejerherren var i kroen, skyndte alle hans forhenværende kammerater sig hen for at se ham.

Bartek sidder ved bordet, og ingen vilde nu have kunnet genkende ham. Han, som tidligere var saa tilbageholdende, slaar nu med næven i bordet, puster sig op og klukker som en kalkunsk hane.

— Husker I, kammerater, hvordan jeg dengang kløede Franskmændene og hvad Steinmetz sagde.

— Det husker vi skam nok.

— Man snakkede vidt og bredt om Franskmændene og gjorde os bange, og saa var det dog nogle krystere, was? De spiser salat som harer og stikker ogsaa af som harer. Men øl, det drikker de ikke, derimod dygtig vin.

— Ja, det er vist.

— Da vi engang sved en landsby af, saa vred de deres hænder og raabte strax: pitié, pitié, hvad der vel skal sige, at de

vilde give os noget at drikke[1]), mod at vi skulde lade dem være i fred. Men det tog vi nu ikke hensyn til.

— Saa kan man altsaa forstaa, hvad det er for noget de snakker? — spurgte en ung knøs.

— Du forstaar det ikke, for Du er et fæ, men jeg forstaar det. Done di pæng, forstaar Du det?

— Hvad er det for noget, Du snakker?

— Men har I sét Paris? Der stod den ene batalje efter den anden. Men vi sejrede i hver eneste. De har ingen god kommando. Det sagde ogsaa alle folk. Ogsaa officererne er noget skidt og generalerne noget skidt, men vore, de var gode.

Den gamle Maciéj Kierz, en fornuftig gaardejer i Pognembim, gav sig til at ryste paa hovedet.

— Ja, Tyskerne har vunden i en frygtelig krig, de har vunden, og vi har hjulpen dem, men hvad følgen bliver for os, det véd kun Gud.

Bartek gloede med opspilede øjne paa ham.

— Hvad er det for noget vrøvl?

— Og Tyskerne har heller ikke villet agte os derfor, ti nu stikker de næsen i vejret, som om der slet ikke var nogen Gud over dem. De vil engang forurette os endnu mere, ja de gør det egentlig allerede nu.

— Det er løgn — sagde Bartek.

I Pognembin havde den gamle Kierz en saadan myndighed, at hele landsbyen tænkte efter hans hoved, og det vilde være dumdristigt at modsige ham; men nu var Bartek sejerherre og selv myndighed.

Alligevel saâ man paa ham med forbavselse, ja endog med en vis forbitrelse.

— Vil Du gøre vrøvl med Maciéj? Hvad, vil Du?

— Hvad rager Maciéj mig! Jeg har talt med ganske andre folk, forstaar I det? Kammerater! har jeg ikke talt med Steinmetz, was? Lad Maciéj tro, hvad han vil. Nu skal I sé, at vi faar det bedre.

Maciéj saâ et øjeblik paa sejerherren.

— Aa, Dit fæ — sagde han.

---

[1]) Et ordspil. »At drikke« hedder nemlig paa polsk pic, hvoraf er dannet substantivet picie (udtales pitsie), som for Barteks fantasi nok kunde se ud til at være det franske pitié. O. A.

Bartek slog med næven i bordet, saa at alle karafler og glas hoppede.

— Still der Kerl da! Heu, Stroh!

— Rolig, kny ikke. Spørg Dig for hos Hans Velærværdighed eller ogsaa hos den naadige herre oppe paa gaarden.

— Har Hans Velærværdighed maaske været i krig? eller den naadige herre? Men jeg har været der. Tro ham ikke, kammerater. Nu begynder de at faa agtelse for os. Hvem har vunden bataljen? Det har vi gjort. Det har jeg gjort. Hvad jeg nu beder dem om, det giver de mig. Hvis jeg vilde være grundejer i Frankrig, saa kunde jeg blive det. Regeringen véd nok, hvem der har kløet Franskmændene. Vore regimenter var de bedste. Det skrev man i rapporterne. Nu er Polakkerne oven paa, forstaar I det.

Kierz vinkede afværgende med haanden, rejste sig og gik bort. Bartek havde ogsaa vunden sejr paa det politiske felt. De unge knøse, som var bleven tilbage, saâ nu paa ham med beundring og ærbødighed; han sagde:

— Alt, hvad jeg vil have, der faar jeg. Gamle Kierz er et fæ, forstaar I det? Naar regeringen befaler, at man skal slaas, saa slaas man! Hvem skulde ogsaa forurette mig? Tyskerne maaske? Sé her!

Han pegede atter paa sine kors og medailler.

— For hvis skyld har jeg maaske kløet Franskmændene? Da ikke for Tyskernes? vel? jeg har nu mere at sige end en Tysker, for ingen Tysker har saamange ordener. Hid med øl! Jeg har talt med Steinmetz og jeg har talt med Podbielski[1]). Hid med øl!

Efterhaanden samledes man til et drikkelag. Bartek begyndte at synge:

»Trink, trink, trink!
Wenn in meiner Tasche
Noch ein Thaler klingt«.

Pludselig tog han en haandfuld penge ud af lommen.

— Værsgo! nu er jeg herre. Ikke sandt? Sikken masse penge vi fik fat i i Frankrig. Nu er de fløjten. Ja der var noget, som vi kunde svide af. Vi slog ogsaa mange folk ihjel. Gud skal vide det . . . især franctireurs.

---

[1]) Preussisk infanterigeneral i den fransk-tyske krig. O. A.

Drukne personers sindsstemning undergaar ofte pludselige forandringer. Aldeles uventet skravede Bartek pengene paa bordet til sig og begyndte ynkelig at raabe:

— Gud! vær mig synder naadig.

Saa støttede han begge albuerne paa bordet, skjulte sit ansigt i sine næver og tav.

— Hvad fejler Dig — spurgte én af de drukne.

— Jeg kan dog være skyld deri — mumlede Bartek sønderknust. De har jo selv rodet sig ind i det! Men det gør mig ondt, for de var begge vore landsmænd. Gud, vær mig synder naadig! Den ene var blomstrende som en rose. Dagen efter var han bleg som et lagen. Saa begravede man dem aldeles varme . . . . . . Brændevin!

Der indtraadte nogle øjeblikke dæmpet tavshed. Bønderne saâ forbavsede paa hverandre.

— Hvad er det for noget, han vrøvler om? spurgte én.

— Han snakker med sin samvittighed.

— Den krig er skyld i, at man drikker — mumlede Bartek.

Han tog en slurk og saa atter én. Han sad en stund hensunken i tavshed; saa spyttede han og hans gode humør vendte uventet tilbage.

— Har I maaske talt med Steinmetz? Det har jeg gjort. Hurra! Saa drik dog . . . Hvem betaler? Det gør jeg.

— Naa, Du betaler, Din drukkenbold — lød Magdas stemme. Jeg skal betale Dig, det kan Du være støt paa!

Bartek betragtede med sine glasagtige øjne den ankomne kvinde.

— Har Du maaske talt med Steinmetz? hvad er Du for én?

Istedetfor at svare ham, vendte Magda sig til de opmærksomme tilhørere og begyndte at jamre sig:

— Aa, I folk, I folk, sér I dog ikke min skam og min ulykke. Han er kommen hjem, og jeg glædede mig i den mening, at han var et godt menneske, men nu er han kommen fuld hjem. Han har glemt sin Gud og glemt at tale polsk. Han havde lagt sig ned for at sove rusen ud, blev ædru, men nu drikker han igen og betaler med mine hænders arbejde. Hvor har Du taget de penge fra? Er det ikke min ejendom, mine blodpenge? Aa, I folk, I folk, han er ikke mere katolik, ikke mere et menneske, nej, det er en besat Tysker, som pludrer tysk og lurer paa folks fordærv. Det er en døgenigt, det er . . .

Her brast konen i graad, hævede sin stemme en oktav og sagde:

— Han var et fæ, men han var et godt skrog. Hvad har de nu gjort af ham? Jeg har ventet ham dag og nat. Der gives ingen trøst, ingen medlidenhed mere. Almægtige Gud! Saa vanartet, saa fuldstændig tysk skulde Du altsaa blive!

De sidste ord sagde hun i en saa ynkelig tone, at hun næsten sang dem. Men Bartek svarede:

— Rolig, ellers faar Du én paa snuden.

— Slaa kun til, slaa hovedet af mig, ligestrax, slaa mig ihjel, myrd mig — raabte konen lidenskabelig, strakte sin hals frem og vendte sig til bønderne:

— Se til!

Men bønderne begyndte at luske af. Snart var kroen tom og kun Bartek og hans kone, der stadig stod med fremstrakt hals, var bleven tilbage.

— Hva' stikker Du luftrøret frem for som en gaas — mumlede Bartek. — Gaa hjem.

— Hug til — gentog Magda.

— Gu' om jeg vil — svarede Bartek og stak hænderne i lommen.

Kromanden, der vilde gøre ende paa striden, slukkede det eneste lys, som fandtes i stuen. Saa blev det mørkt og ganske roligt. Efter en stund lød Magdas klynkende stemme i mørket:

— Hug til!

— Gu' om jeg vil — svarede Bartek med triumferende stemme.

I maaneskinnet kunde man se to skikkelser, som begav sig hjemad fra kroen. Den ene af dem gik foran og jamrede højt. Det var Magda. Efter hende fulgte med sænket hoved, meget ydmyg, sejerherren fra Gravelotte og Sedan.

VII.

Bartek kom saa afkræftet hjem, at han i flere dage ikke kunde arbejde. Dette var en stor ulykke for hele husholdningen, som absolut havde en mands kraftige haand nødig. Magda hjalp sig saa godt hun kunde. Hun arbejdede fra morgen til aften; hendes naboer Czermienicki's understøttede hende saa godt det gik, men alligevel var det ikke tilstrækkeligt, og husholdningen

gik lidt efter lidt i hundene. Saa var der endel gæld, som de havde staaende inde hos kolonisten Just, en Tysker, der i sin tid i Pognembin havde erhvervet sig nogle tønder land, som laa udyrkede og nu havde den bedste avl i hele landsbyen og desuden en sum rede penge, som han laante ud til ret anselige procenter. Først og fremmest forstrakte han herremanden Pan[1]) Jarzynski med penge. Navnet Jarzynski prangede i »Guldbogen«[2]) og just af denne grund maatte husets glans holdes paa en passende fod. Forøvrigt laante Just ogsaa penge ud til bønderne. Magda havde allerede i et halvt aarstid skyldt ham en snes thaler, som hun dels havde anvendt i husholdningen, del sendt Bartek under krigen. Men det hele var jo saagodt som ingenting. Vorherre gav nok en god høst, og af den forventede indtægt kunde hun betale sin gæld, naar der bare var hænder, som kunde tage fat. Ulykkeligvis kunde Bartek ikke arbejde. Magda vilde ikke rigtig tro derpaa og begav sig til præsten for at raadspørge ham om, hvad hun skulde gøre, for at faa ham til at bestille noget. Men det hjalp intet. Han tabte vejret, naar han havde været en smule i arbejde og fik ondt i rygraden. Han kunde sidde hele dage itræk udenfor hytten, røge af sin porcelænspibe med et portræt af Bismarck i hvid mundering og kyraserhjelm paa hovedet, og kigge frem for sig med et mat, søvnigt blik, som om han endnu ikke havde faaet alle strabadserne ud af knoklerne. Saa tænkte han en smule paa krigen, paa sine sejre, paa Magda, en smule paa alting, en smule paa ingenting.

Engang som han sad saaledes, hørte han Franek græde langt borte. Franek kom hjem fra skole og tudede, saa at det ordentlig skraldede.

Bartek tog piben ud af munden.

— Naada Franek, hvad fejler Dig?

— Hvad der fejler mig — gentog Franek hulkende.

— Hvorfor tuder Du?

— Skulde jeg maaske ikke tude, naar jeg har faaet klø.

— Hvem har givet Dig klø?

— Hvem anden end Hr. Boege!

Hr. Boege beklædte en stilling som lærer i Pognembin.

---

[1]) Pan ɔ: herre.

[2]) Fortegnelse over polske adelsfamiljer.

— Hvor har han lov til at klø Dig?

— Det maa han vel have, naar han har gjort det.

Magda, som var beskæftiget med at grave i haven, krøb over hegnet og nærmede sig barnet med en lugekniv i haanden.

— Hvad gjorde Du saa? — spurgte hun.

— Hvad skulde jeg gøre. Boege skældte mig ud for et polsk svin, gav mig nogle klø og sagde, at nu, da de havde overvundet Franskmændene, skulde vi have spark, for de var de stærkeste. Jeg havde jo ikke gjort ham noget, han spurgte mig blot om, hvem der var den største mand paa jorden, saa sagde jeg, at det var den hellige Fader, men saa gav han mig nogle klø, og saa stak jeg i at skraale, medens han skældte mig ud for et polsk svin og sagde, at nu, da de havde slaaet Franskmændene . . . .

Franek gentog i en evindelighed: »Men han sagde og jeg sagde«. Magda skjulte ansigtet i sine hænder, vendte sig saa over mod Bartek og raabte:

— Der kan Du høre! Der kan Du høre! Gaa nu i krig med Franskmændene og lad Tyskerne prygle Dit barn som en hund og skælde det ud! Gaa bare i krig, lad Schwaberen prygle dit barn. Der har Du lønnen, Dit asen . . . . .

Her begyndte Magda, accompagneret af Franek, at græde af bevægelse over sin egen tale, medens Bartek spilede øjnene op, aabnede munden og blev saa forbløffet, at han ikke kunde mæle et ord, endsige forstaa, hvorom det egentlig drejede sig. Hvordan hang det sammen? Hvad var resultatet bleven af hans sejre? . . . .

Han havde allerede siddet en stund i tavshed, da det pludselig blinkede i hans øjne, og blodet skød op i hans ansigt.

Forbløffelse saavelsom skræk plejer ofte hos simple naturer at gaa over til raseri. Bartek fór pludselig op og styrtede ud med sammenbidte tænder.

— Jeg skal nok tale med ham.

Og han gik. Det var ikke langt borte. Skolen laa lige ved kirken. Herr Boege stod netop ude i forstuen, omgivet af en flok grise, til hvilke han uddelte brødsmuler.

Det var en høj mand, omtrent 50 aar gammel, endnu kraftig som en eg. Han var ikke særlig korpulent, kun hans ansigt var temmelig tykt, og i dette ansigt svømmede et par store fiskeøjne med et udtryk af dristighed og energi.

Bartek traadte tæt hen til ham.

— Hvorfor slaar Du mit barn, Tysker, was? — spurgte han.

Herr Boege traadte nogle skridt tilbage, maalte ham med øjnene uden den allerbitterste kende af frygt og sagde flegmatisk:

— Skrub Dig, Din polske stud!

— Hvorfor slaar Du mit barn? — gentog Bartek.

— Vil Du ogsaa have nogle prygl, Dit polske drog. Nu skal vi vise Jer, hvem der er herre. Pokker i vold med Dig, gaa med Din klage for retten. Marsch!

Bartek greb læreren i armen, begyndte at ryste ham hæftig og raabte med hæs stemme:

— Véd Du, hvem jeg er? véd Du, hvem der har kløet Franskmændene, hvem der har talt med Steinmetz? Hvorfor slaar Du mit barn, Dit schwabiske asen?

Herr Boeges fiskeøjne, der ikke stod tilbage for Barteks, traadte frem i hovedet paa ham. Da han var en kraftig mand, besluttede han med ét slag at befri sig for angriberen.

Dette slag lød i form af en vældig lussing paa sejerherren af Gravelottes og Sedans ansigt. Da tabte bonden sin besindighed. Boeges hoved svingede ud med to stærke kast, som mindede om et penduls bevægelser, med den eneste forskel, at svingningerne var usædvanlig hurtige. I Bartek var atter Turkos'ernes og Zouavernes frygtelige overvinder vaagnet. Forgæves ilede den tyveaarige Oskar, Boeges søn, en ligesaa kraftig fyr som faderen, denne til hjælp. Der udspandt sig en kort, skrækkelig kamp, i hvilken sønnen faldt til jorden, medens faderen følte sig løftet i vejret. Bartek strakte hænderne ud i luften og kastede ham et eller andet steds hen, uden selv at vide hvor. Ulykkeligvis stod der udenfor hytten et kar med spøl, som omhyggelig var blandet sammen til svinene af Madam Boege. Der lød et plask i karret, og et øjeblik efter saa man Boeges ben rage ud i luften og sprælle voldsomt.

— Hjælp! Hjælp!

Hans kone, som havde overværet denne scene, vendte straks karret om og heldte sin mand tilligemed spølet ud paa jorden.

Fra de nærliggende gaarde ilede kolonisterne deres naboer til hjælp.

Nogle Tyskere kastede sig over Bartek og begyndte at bearbejde ham med kæppe og næver. Der opstod en almindelig forvirring, i hvilken det var vanskeligt at skælne ham fra tjenderne.

En snes kroppe filtredes sammen til en krampagtig sprællende masse.

Pludselig fòr Bartek som rasende ud af hoben og styrtede af alle kræfter afsted til hegnet.

Tyskerne sprang efter ham, men samtidig hørtes et gennemtrængende slag, og i dette øjeblik svang Bartek en vældig pilekvist i sine jærnhaarde næver.

Skummende af raseri vendte han tilbage og hævede med hænderne pilekvisten i vejret. Alle flygtede.

Bartek efter dem.

Heldigvis indhentede han ingen. Imidlertid afkøledes hans vrede og han begyndte at retirere. Aa! Bare han havde haft Franskmændene for sig! Historien vilde have gjort dette tilbagetog udødelig.

Det fandt sted paa følgende maade. Forfølgerne, i et antal af omtrent tyve, samlede sig atter og trængte frem mod Bartek. Han trak sig langsomt tilbage, ligesom en orne, der er forfulgt af en kobbel hunde. Undertiden vendte han sig om og standsede. Saa standsede ogsaa hans forfølgere. Pilekvisten indgød dem stor respekt.

De kastede imidlertid med sten efter ham, og en af disse sten ràmte ham i panden. Blodet løb ned over øjnene. Han følte, at han blev svagere. Han vaklede et par gange, slap pilekvisten og faldt omkuld.

— Hurra! — raabte kolonisterne.

Men førend de naaede ham, havde Bartek rejst sig paany. Denne omstændighed holdt dem tilbage. Den saarede ulv kunde endnu være farlig. Desuden var de ikke mere ret langt borte fra de første hytter, og i det fjærne kunde man allerede se nogle bondeknøse, som styrtede frem paa valpladsen. Kolonisterne trak sig tilbage til deres gaarde.

— Hvad er der sket — spurgte de tililende.

— Jeg har bare tampet Tyskerne en smule — svarede Bartek. Og han besvimede.

VIII.

Sagen begyndte at antage en betænkelig karaktér. De tyske aviser indeholdt overmaade rørende artikler om de forfølgelser, som den rolige tyske befolkning var genstand for af en barbarisk

og uvidende masse, som var ophidset af regeringsfjendtlige agitationer og religiøs fanatisme. Boege var bleven dagens helt. Han, den rolige og milde lærer, som i rigets fjærne grænselande kæmpede for udbredelse af oplysning, han, kulturens sande missionær midt iblandt barbarer, var falden som et offer for oprør. Det var endda en lykke, at hundrede millioner Tyskere stod bag ved ham og som ikke vilde tillade, at o. s. v.

Bartek vidste ikke, hvilken storm der samlede sig over hans hoved. Tværtimod, han var aldeles rolig. Han var vis paa, at han vilde blive frikendt. Boege havde jo banket hans søn og først slaaet ham, og dernæst havde man overfaldet ham bagfra! Han maatte jo forsvare sig. De havde slaaet ham i hovedet med en sten. Hvem var det egentlig de havde slaaet? Ham, der var bleven nævnt i dagsbefalingerne, ham, som havde vundet slaget ved Gravelotte, som havde talt med selve Steinmetz og som havde saa mange ordener. Han kunde slet ikke faa det ind i sit hovede, hvordan Tyskerne kunde være uvidende om alt dette og forurette ham saaledes, ligesaa lidt som han kunde begribe, hvordan Boege kunde forsikre Pognembinerne om, at Tyskere nu vilde give dem spark, da de, Pognembinerne, havde kæmpet saa tappert mod Franskmændene, hvergang der blot havde været lejlighed dertil. Hvad ham selv angik, saa var han nu vis paa, at retten og regeringen vilde stille sig paa hans side. Dèr maatte man i alt fald vide, hvad han var for én og hvad han havde udrettet i krigen. Om ikke nogen anden, saa vilde dog selve Steinmetz tage hans parti. Bartek var jo ved denne krig selv kommen i elendighed og hans hus bleven forgældet, saa man kunde i alt fald ikke nægte ham retfærdighed.

Imidlertid kom der kørende gendarmer til Pognembin for at hente Bartek. De havde ventet at møde en stærk modstand, ti de mødte fem mand stærk og med ladte geværer. Men de tog fejl. Bartek tænkte aldeles ikke paa modstand. De befalede ham at sætte sig i vognen. Han adlød. Kun Magda blev fortvivlet og gentog hele tiden:

— Aa, hvorfor skulde Du ogsaa slaas med de Franskmænd? Der har Du det, din stakkel.

— Stille, Dit fæ! — svarede Bartek. Og undervejs smilede han glad til de forbigaaende.

— Jeg skal vise dem, hvem det er, de har forurettet — raabte han ned fra vognen.

Og med sine ordener paa brystet kørte han triumferende hen for retten.

Denne viste sig ogsaa overbærende imod ham. Man var enig om, at der virkelig forelaa formildende omstændigheder. Bartek i højst egen person blev kun dømt til tre maaneders fængsel.

Desforuden idømte man ham en bøde paa 150 reichsmark som skadeserstatning til Boeges familje og andre kolonister, »som havde lidt korporlig overlast«.

Posener Zeitung skrev ved meddelelsen af dommen: »Forbryderen viste imidlertid ved dommens forkyndelse ikke alene ikke den allerringeste anger, men udgød sig i en saadan strøm af grovheder og begyndte saa frækt at forekaste regeringen sine formentlige fortjenester, at man kun kan undre sig over, at den tilstedeværende assessor ikke paany gjorde ham ansvarlig for sine fornærmelser mod retten og mod det tyske folk«.

Imidlertid sad Bartek i kasjotten og spekulerede i ro og mag over sine bedrifter ved Gravelotte, Sedan og Paris.

Vi vilde imidlertid gøre os skyldig i en uretfærdighed, om vi paastod, at Herr Boeges fremfærd slet ikke fremkaldte nogen offentlig protest. Tværtimod. Paa en regnfuld formiddag var der i rigsdagen en polsk deputeret, som meget tydelig paaviste, hvorledes regeringens optræden ligeoverfor Polakkerne i Poznan havde forandret sig, og fremhævede, at man for den tapperhed og offerberedvillighed, der var udvist af den polske befolkning i krigens tid, burde tage mere hensyn til menneskerettighederne, og at endelig Herr Boege havde misbrugt sin stilling som lærer ved at slaa de polske børn, ved at kalde dem for svin og ved at forsikre, at den indvandrede befolkning efter saadan en krig nok skulde sparke til landets egne børn.

Medens den deputerede talte saaledes, øste det ned, og da man plejer at blive søvnig i saadant et vejr, gabede de konservative, gabede de nationalliberale og socialisterne, og gabede endelig ogsaa centrum, ti det var endnu før kulturkampen.

Da man saa omsider skulde til denne »polske klage«, gik kammeret over til dagsordenen.

Bartek sad imedens i kasjotten eller laa snarere paa fængselshospitalet, ti ved stenkastet havde det saar aabnet sig, som han havde faaet i krigen.

Da han imidlertid ikke havde feber, spekulerede han, og spekulerede som den kalkunske hane, der opgav aanden af lutter

spekulation. Bartek derimod opgav ikke aanden, men fik bare ingen ting udtænkt.

Imidlertid faldt det ham i de øjeblikke, som videnskaben kalder lucida intervalla, ind, at han muligvis aldeles ubeføjet havde »kløet« Franskmændene.

For Magda kom der nu en drøj tid. Bøden skulde betales, men der var ingen steder, hvor man kunde tage pengene fra. Præsten i Pognembin vilde nok hjælpe, men det viste sig, at han kun havde fulde 40 reichsmark i sin kasse. Det var et daarligt kald, dette Pognembin, og desuden vidste den gamle aldrig, hvordan pengene forsvandt for ham. Herremanden, Pan Jarzynski, var ikke hjemme. Man talte om, at han var rejst bort for at fri til en rig dame inde i kongeriget. Magda vidste ikke, hvad hun skulde gribe til.

Om en forlængelse af terminen kunde der ikke være tale. Skulde hun sælge hest og ko? Det var jo netop forsommer, den allerværste tid. Høsten nærmede sig, husholdningen krævede penge og alt var sluppen op. Hun vred hænderne af lutter fortvivlelse. Hun indgav nogle ansøgninger til domstolen om at have barmhjærtighed med hende, idet hun fremhævede Barteks fortjenester. Hun modtog ikke engang et svar. Terminen nærmede sig, og med den vilde udpantningen komme.

Hun bad til Gud og bad, idet hun bittert mindedes tiden før krigen, da de var velstaaende folk og Bartek endnu arbejdede paa fabrikken om vinteren. Hun gik hen til sine naboer for at laane penge. De havde ingen. Krigen havde været følelig for alle. Til Just vovede hun ikke at gaa. Hun skyldte ham jo iforvejen penge og betalte ikke engang renter. Imidlertid kom Just uventet selv hen til hende.

En eftermiddag sad hun i døren til sin hytte og bestilte ingenting, i hendes fortvivlelse svigtede kræfterne hende. Hun betragtede guldfluerne, der sværmede omkring i luften, og hun omtænkte: »Hvor saadant et kræ dog er lykkeligt, det flyver omkring og skal ikke betale renter«. Undertiden drog hun et dybt suk eller der undslap hendes læber et svagt: »Gud, aa Gud!«

Pludselig fik hun i døren øje paa Just's krogede næse, under hvilken man saá det bøjede rør paa hans pibe. Konen blegnede. Just tog til orde:

— Morgen!

— Hvordan har I det, Hr. Just?

— Hvordan gaar det med mine penge?

— Aa, min dejligste Hr. Just, vær blot taalmodig. Hvad skal jeg stakkel gøre? Manden har man taget fra mig, bøden skal jeg betale for ham og jeg véd ikke, hvad jeg skal gribe til. Det var bedre om jeg var død, bedre end at pines saaledes fra dag til dag. Vent blot en lille stund, min allerkæreste Hr. Just.

Hun brast i graad, bøjede sig og kyssede ydmyg Just's tykke, røde haand.

— Naar herren oppe paa gaarden kommer hjem, saa vil jeg laane af ham og betale Dem.

— Naa, men hvormed vil De betale bøden?

— Det véd jeg ikke. Jeg maa vel sælge koen.

— Saa vil jeg laane Dem nogle flere penge.

— Gud velsigne Dem, min allerkæreste herre. De er rigtignok luteraner, men alligevel et godt menneske. Det er skam vist! Hvis de andre Tyskere var saadan, saa maatte man velsigne dem.

— Men jeg laaner ikke uden renter.

— Det véd jeg, det véd jeg.

— Saa skriv under for hele summen.

— Javel, det skal ské, allerkæreste Herr Just. Vorherre gengælde dem det.

— Vi kan ordne det inde i byen.

Han begav sig afsted for at faa sagen ordnet, medens Magda gik hen for først at raadføre sig med præsten. Hvad skulde man gøre? Præsten sagde, at terminen var for kort og renterne for høje og beklagede meget, at Pan Jarzynski ikke var hjemme, ti ellers vilde han maaske have hjulpen. Magda kunde imidlertid ikke vente til man solgte hest og vogn for hende og maatte modtage Just's betingelser. Nu havde hun paadraget sig en gæld paa 300 reichsmark, altsaa dobbelt saameget som bøden beløb sig til, for hun maatte jo dog have et par skilling for at føre husholdningen. Bartek, som, for at det hele kunde gaa lovligt til, var nødt til med egen haand at paategne gældsbeviset, skrev under. Magda havde i dette øjemed besøgt ham i fængslet. Sejerherren var meget nedslaaet, modløs og syg. Han vilde indgive endnu en klage og fremstille den mod ham begaaede uret. Men man havde jo ikke engang modtaget den første besværing. Artiklen i Posener Zeitung havde

stemt regeringskredsene overmaade ugunstig mod ham. Burde myndighederne maaske ikke beskytte den rolige tyske befolkning, som i den sidste krig havde givet saa mange beviser paa fædrelandskærlighed og opoffrelse? Fornuftigvis havde man altsaa tilbagevist Barteks besværing. Intet under, at dette yderligere nedslog ham.

— Nu gaar vi nok helt i hundene — sagde han til sin kone.

— Ja, helt i hundene — gentog hun.

Bartek gav sig til at spekulere ivrig over et eller andet.

— Der sker mig stor uret — sagde han.

— Boege forfølger drengen — sagde Magda. — Jeg gik hen for at bede ham om at lade være, men han skældte mig kun ud. Aa! Nu er Tyskerne i Pognembin ovenpaa. Nu er de slet ikke bange for nogensomhelst.

— Ja, det er vist, at de er de stærkeste — sagde Bartek nedslaaet.

— Jeg er kun en simpel kone, men det siger jeg Dig, Gud er stærkere.

— Han er vor eneste tilflugt — tilføjede Bartek.

Et øjeblik tav de begge, derpaa spurgte han atter:

— Naa, og nu Just?

— Blot den almægtige Gud vilde give en god høst, saa kunde vi maaske betale ham. Maaske hjælper herren oppe paa Gaarden os, skønt han selv er i gæld hos Tyskerne. Endnu før krigen talte man om, at han vilde blive nødt til at sælge Pognembin. Bare han kunde faa frøkenen.

— Kommer han snart tilbage?

— Hvem véd. Oppe paa gaarden snakker man om, at han snart kommer med sin kone. Tyskerne skal saamænd nok rykke ham, naar han kommer hjem. Altid de Tyskere! Alle steder kravler de ind, det kryb. Hvor man ser hen, hvad enten det er paa landet eller i byen, er det Tyskerne, der er paa færde. Det er sikkerlig for vore synders skyld. Intetsteds er der nogen redning.

— Maaske kan Du hitte paa hjælp, Du er jo en fornuftig kone.

— Hvordan skal jeg bære mig ad, hvad? Har jeg maaske med min gode vilje taget penge af Just? Strængt taget er hytten, som vi bòr i og ogsaa jorden hans. Just er et bedre menneske end de andre Tyskere, men ogsaa han har kun sin

egen og ikke fremmed fordel for øje. Han ser ikke gennem fingrene med os, ligesaalidt som med de andre. Er jeg maaske saadan et fæ, at jeg ikke véd, hvorfor han stikker mig de penge i næven! Men hvad skal man gøre, hvad skal man gjøre; — sagde hun og vred sine hænder — raad Du, naar Du er saa klog. Franskmændene har Du kunnet slaa, men hvad vil Du gribe til, naar Du ikke har tag over hovedet eller en skefuld sul i munden.

Sejerherren fra Gravelotte fòr med hænderne op til hovedet.

— Aa — Jesus, Jesus!

Magda havde et godt hjærte, hun blev bevæget ved Barteks sorg og sagde derfor:

— Vær rolig, min dreng, vær rolig! saa krads Dig dog ikke i panden. Dit saar er jo først for nylig lægt. Bare Gud vilde give et godt aar! Rugen staar saa yndig, at jeg næsten kunde kysse jorden. Ogsaa hveden er dejlig. Jorden er ikke tysk og den foruretter ingen. Skønt det staar skidt til med vor avl paa grund af denne krig, saa voxer dog alt saa nydelig . . . . .

Den brave Magda lo gennem taarer.

— Jorden er ikke tysk — gentog hun endnu engang.

— Magda — sagde Bartek og saâ paa hende med sine opspilede øjne — Magda!

— Hva'.

— Aa, Du er saadan . . . . .

Bartek følte en inderlig taknemmelighed mod hende, men var ikke i stand til at udtrykke den.

IX.

Naar det kom til stykket var Magda ligesaameget værd som ti andre koner. Hun holdt sin Bartek en smule i ørene, men elskede ham alligevel oprigtig. I begejstringens øjeblikke, som for exempel dengang han sad i fængslet, kunde hun sige ham lige op i øjnene, at han var et fæ, men i almindelighed saâ hun dog hellere, at man havde andre tanker om ham. »Min Bartek lader kun som om han var et fæ, men i virkeligheden er han en snedig rad«, plejede hun som oftest at sige. Imidlertid var Bartek ikke mere snedig end sin hest, og uden Magda vilde han hverken kunde have hjulpen sig i husholdningen eller i nogetsomhelst andet. Nu hvilede alt paa hende, men da hun éngang

havde begyndt at løbe, rende og traske omkring, fik hun ogsaa fat i nogen hjælp. En uge efter hendes sidste besøg i fængselshospitalet, kom hun atter styrtende ind til Bartek, straalende af lykke.

— Hvordan gaar det, Bartek, hvad Din sluppert — raabte hun glad — véd Du, at herren er kommen hjem. Han har giftet sig i kongeriget. Den unge frue er rødmusset og nydelig som et bær. Og saa har han faaet en masse penge med hende, aa!

Herremanden i Pognembin havde virkelig ogsaa giftet sig, var kommen hjem med sin kone og faaet »en masse penge« med hende.

— Nu, hvad saa? — spurgte Bartek.

— Stille, Dit fæ — svarede Magda. — Aa, hvor jeg er bleven forpustet! Aa, Jesus! Jeg gik hen for at hilse paa fruen, og saa sér jeg, hun kommer mig imøde, som kunde hun være en dronning, dejlig ung som en markblomst, yndig som morgenrøden . . . . . . Aa, sikken hede, hvor jeg dog er bleven forpustet!

Magda tog forklædet og gav sig til at aftørre sit sveddryppende ansigt. Et øjeblik efter sagde hun igen med afbrudt stemme:

— Hun havde en kjole paa akkurat som en himmelblaa kornblomst. Jeg vilde kysse hendes fod, men hun rakte mig sine smaa hænder . . . . jeg kyssede dem. Sikke duftende hænder hun har, bitte smaa som et lille barns . . . Hun er akkurat som en helgeninde paa et maleri, og hun er god og forstaar sig paa smaafolks nød. Jeg begyndte at bede hende om hjælp . . . Gud beskytte hende . . . Hun svarede: »Hvad der staar i min magt, det skal jeg gøre«. Og sikken stemme hun har. Naar hun tiltaler én, saa synker man helt hen i sødme. Saa begyndte jeg at fortælle hende, hvor folk er ulykkelige i Pognembin, men saa sagde hun: »Ak nej, ikke blot i Pognembin«, og saa var det, at jeg gav mig til at græde og hun med. Saa kom den naadige herre, og da han saâ, at hun græd, saa kyssede han hende og kærtegnede hende. De herrer er ikke saaledes som I! Saa siger hun til ham: »Gør, hvad Du kan for denne kvinde«. Han svarer: »Alt, hvad Du vil«. Den hellige Jomfru velsigne hende, det gyldne bær, gid hun velsigne hende med børn og med sundhed. Straks derpaa sagde herren:

»I har forsét Jer meget, ti I har givet Jer i Tyskernes hænder, men jeg skal hjælpe Jer og betale Just«.

Bartek kløede sig i hovedet.

— Jamen, Tyskerne har jo selv ordentlig greb i den naadige herre.

— Hva' behar'? Fruen er jo rig. Herskabet vil nu kunne købe alle Tyskere i Pognembin. Der skal snart være valg, sagde herren, stem saa blot ikke paa Tyskerne, saa skal jeg nok betale Just og give denne Boege en ordentlig lektion. Fruen faldt ham om halsen, og herren spurgte til Dig og sagde, at hvis Du var svag, saa skulde han nok snakke med doktoren, som skulde skrive Dig en attest for, at Du ikke skal sidde længere. Hvis man ikke giver ham helt fri, sagde han, saa maa han sidde resten af til vinter, for nu er han uundværlig til høstarbejde. Forstaar Du? Igaar var den naadige herre inde i byen, og idag kommer doktoren paa besøg til Pognembin, for herren har inviteret ham. Han er heller ingen Tysker. Og han vil skrive en attest. Til vinter skal Du sidde i fængsel. Der vil Du faa det varmt som en konge og mad faar Du gratis. Men nu skal Du hjem for at arbejde og saa betaler vi Just, for den naadige herre forlanger ingen renter, og hvis vi ikke faar betalt til efteraaret, saa beder vi den naadige frue om at lægge et godt ord ind for os. Den hellige Jomfru beskytte hende . . . . Forstaar Du?

— Det er en rar frue — sagde Bartek energisk.

— Du skal falde ned for hendes fødder, hvis ikke, saa skal jeg flække panden paa Dig. Bare Gud vilde give en god høst! Nu kan Du se, hvor hjælpen kommer fra. Maaske fra Tyskerne? har de maaske givet Dig en groschen for Dine tossede medailler? hva'? De har givet Dig én paa snuden, har de. Du skal falde ned for hendes fødder, siger jeg.

— Ja, det skal jeg nok! — svarede Bartek resolut.

Skæbnen syntes atter at smile til sejerherren. Nogle dage efter underrettede man ham om, at han af sundhedshensyn foreløbig skulde slippe ud af fængslet, indtil vinter. Han fik dog befaling af landrathen til først at fremstille sig for ham. Bartek kom med hjærtet siddende oppe i halsen. Denne bonde, som med bajonetten i haanden havde erobret faner og kanoner, begyndte nu at frygte enhver uniform mere end selve døden; han begyndte at nære en vis dump, uklar følelse af, at man forfulgte ham og kunde gøre ved ham, hvad man fandt for godt, at der

paa ham tyngede en uhyre magt, ubarmhjærtig og ond, som, hvis han gjorde modstand, vilde knuse ham. Der stod han nu for landrathen, som tidligere for Steinmetz, maven ind og brystet ud og vovede ikke at trække vejret. Der var ogsaa nogle officerer tilstede. Krigen og krigens disciplin stod der levendegjort for Barteks øjne. Officererne betragtede ham igennem deres guldlorgnetter med den hovmod og foragt, som en simpel soldat og polsk bonde fortjener af prøjsiske officerer. Han stod der og holdt vejret tilbage i sit bryst, alt medens landrathen sagde noget til ham i en befalende tone. Landrathen bad ikke, overtalte ham ikke, nej, han befalede og truede ham. I Berlin var der død en deputeret og der blev udskreven nye Valg.

— Du polnisches Vieh — prøv blot at stemme paa Pan Jarzynski, prøv det blot.

Officerernes bryn trak sig i dette øjeblik sammen som truende rynker paa et løvehovede. Den ene tyggede paa sin cigar og gentog landrathens ord, »prøv blot«, medens aandedrættet ligesom døde hen i sejerherren Bartek. Da han hørte det længe ventede »Marsch«, gjorde han venstre halvt omkring, gik ud og aandede atter frit. Han havde faaet befaling til at stemme paa Schulberg fra Store Krzywda. Han gjorde sig intet bryderi over befalingen, men aandede op, fordi han nu gik til Pognembin for at kunne være hjemme til høsten, ti han havde lovet at betale Just. Han var kommen udenfor byen. Rundt omkring ham laa markerne med de modnende korn. De tunge ax svajede for vinden og slog mod hverandre, og de susede allesammen med denne lyd, der var saa kær for hans øre. Bartek var endnu svag, men solen gennemvarmede ham. Nej, hvor der dog er smukt her paa jorden! tænkte den nedslaaede soldat. Og til Pognembin var der ikke mere ret langt.

X.

Valg! valg! Fru Marie Jarzynski har fyldt sit hoved dermed, hun hverken tænker, taler eller drømmer om noget som helst andet.

— De er en stor politiker, naadige frue, siger en nabo — en szlachcic[1]), til hende og kysser hendes haand, smaskende som

---

[1]) Szlachcic (udtales Schlachtsits), én af Szlachta'en ɔ: den velhavende middelstand, der besidder jordegods og har adelsskjold.

en drage; hun, den store politiker, bliver rød indtil op over ørerne og svarer med et indtagende smil:

— Aa, vi agiterer kun saa godt vi kan.

— Pan Josef bliver nok valgt ind i rigsdagen! — siger szlachcicen i en overbevisende tone, og den »store politiker« svarer:

— Jeg saâ det meget gærne, skønt det ikke blot er for Josefs skyld, men (herved bedækkedes den »store politikers« ansigt atter af en aldeles upolitisk rødmen) det almene vel . . . .

— En sand Bismarck! saa sandt Gud lever! — raaber szlachcic'en og kysser atter hendes smaa bitte hænder. Saa holder de raad om, hvorledes de skal agitere.

Szlachcic'en paatager sig Nedre Krzywda og Mizerow (Store Krzywda er allerede tabt, for det tilhører Hr. Schulberg), medens Fru Marie først og fremmest skal vinde Pognembin. Hendes hoved brænder næsten, saa optaget er hun af sin rolle. Og hun spilder heller ingen tid. Daglig kan man se hende ude paa landevejen mellem hytterne, kjolen løftet ivejret med den ene haand, parasollen i den anden, medens hendes smaa bitte fødder, der ivrigt tripper omkring i de store politiske spørgsmaal, kigger frem under hendes kjole. Hun gaar ind i hytterne eller tiltaler de paa vejen arbejdende folk med et »Guds fred«. Hun besøger de syge, tager sig af hele befolkningen og hjælper, hvor hun kan. Det vilde hun nu ogsaa gøre, selv om politiken ikke var med i spillet, ti hun har et godt hjærte. Dog er hun ivrigere for politikens skyld. Hvad kunde hun dog ikke gøre for denne politik? Hun vover bare ikke at tilstaa det for sin mand, men hun har en aldeles uimodstaaelig lyst til at tage hen til bøndernes valgmøde, ja, hun har endog udtænkt den tale, som hun vilde holde ved mødet, hvis hun bare fik lov dertil. Sikken tale! Sikken tale! Naar det kom til stykket vilde hun rigtignok ikke driste sig til at holde den, men hvis hun nu holdt den, naa, det kan nok være! Da det saa rygtedes i Pognembin, at myndighederne havde opløst mødet, gik »den store politiker« ind paa sit værelse og brast af lutter ærgrelse i graad, rev et lommetørklæde itu og havde hele dagen rødgrædte øjne. Forgæves bad manden hende om, dog ikke at blive saa fortvivlet. Den følgende dag bliver agitationen i Pognembin drevet med en endnu større iver. Fru Marie viger nu ikke tilbage for nogetsomhelst. Samme dag er hun inde i en snes forskellige hytter

og skælder saa lydelig ud paa Tyskerne, at hendes mand maa holde hende tilbage. Men der er ingen fare. Man modtager hende med glæde, kysser hendes hænder og smiler til hende, for hun er saa nydelig som en rosenknop, og der, hvor hun gaar ind, bliver der aldeles lyst og livligt. Idet hun gaar raden igennem, kommer hun ogsaa til Barteks hytte. Hunden vil ikke lade hende slippe ind, men Magda kyler den i sin iver en træklods i hovedet.

— Aa, allernaadigste frue! mit guld! mit dejlige, yndige bær! — raaber Magda og kysser kærtegnende hendes haand.

Bartek kaster sig ned for hendes fødder, saaledes som det var vedtaget. Den lille Franek kysser hendes haand, putter fingren i munden og synker helt hen i beundring.

— Jeg haaber — siger den unge frue efter at have hilst paa dem, — jeg haaber, min bedste Bartek, at de stemmer paa min Mand og ikke paa denne Herr Schulberg.

— Aa, nej, min morgenrøde, — raaber Magda — hvem skulde vel stemme paa denne Siulberg! Pokker i vold med ham! (Herved kysser hun fruens haand). Bliv endelig ikke vred, allernaadigste frue, men naar man taler om de Tyskere, saa kan man ikke holde tungen i tømme.

— Min mand sagde for nylig til mig, at han vilde betale Just.

— Gud velsigne ham! Her vender Magda sig til Bartek: Hvorfor staar Du der som et andet drog? Jeg maa bede Dem undskylde, naadige frue, men han siger aldrig et muk.

— De vil altsaa stemme paa min mand — spørger hun — ikke sandt? De er jo Polak, og vi er Polakker, vi maa holde sammen.

— Jeg skal slaa pandeskallen ind paa ham, hvis han ikke stemmer! — siger Magda! — Hvorfor staar Du der som et andet drog? Han siger aldrig et muk. Rejs Dig!

Bartek kysser atter fruens haand, bestandig tavs og forstemt. Landrathen staar for ham i tankerne.

* * *

Valgdagen er kommen. Det er aldeles sikkert, at Pan Jarzynski bliver valgt. Naboerne kommer kørende til Pognembin, Herrerne lige fra byen, hvor de allerede har afgivet deres

stemmer og skal nu i Pognembin afvente udfaldet, som præsten har lovet at ville meddele. Saa skal der være middagsselskab, og om aftenen rejser herskabet til Poznan og senere til Berlin. Nogle landsbyer i kredsen har allerede stemt igaar. Udfaldet bliver bekendtgjort idag. Selskabet er ved godt mod. Den unge frue er en smule urolig, men forhaabningsfuld og smilende. Som værtinde er hun saa forekommende, at alle er overbeviste om, at Pan Josef har fundet en sand skat i kongeriget. Denne skat kan rigtignok ikke blive siddende rolig paa ét sted, men løber omkring fra den ene af gæsterne til den anden og lader sig af hver enkelt forsikre hundrede gange om, at »Josef bliver valgt«. Naar det kommer til stykket, er hun slet ikke ærgærrig, og det er heller ikke af forfængelighed, at hun vil blive en rigsdagsmands kone, men hun forestillede sig i sit ungdommelige hoved, at baade hun selv og hendes mand i ordets sande betydning havde en mission at opfylde. Idet hun behændig laverer omkring imellem gæsterne, nærmer hun sig til sin mand, trækker ham i ærmet og hvisker ham ordene 'Herr rigsdagsmand' i øret, som et barn, der giver én et kælenavn. Han smiler, og de er begge over al maade lyksalige. Begge har de en stærk lyst til ordentlig at kysses, men det gaar jo ikke an ligeoverfor gæsterne. Disse kigger forøvrigt hvert øjeblik ud af vinduet efter præsten, ti sagen er virkelig af betydning. Den afdøde rigsdagsmand var Polak, og det er første gang, at Tyskerne opstiller en kandidat der i kredsen. Det er øjensynligt, at den sejrrige krig har givet dem mod, men just derfor er det saa vigtigt for de oppe paa gaarden i Pognembin forsamlede Polakker, at deres kandidat bliver valgt. Skønt det er før middagen, mangler det ikke paa patriotiske udbrud, som især gør indtryk paa den unge frue, der er aldeles uvant til saadant. Af og til faar hun anfald af frygt. Hvis der nu fandt bedrageri sted ved optællingen af stemmerne? Men det var jo ikke lutter Tyskere, der sad i komiteen. Nogle ældre herrer forklarer fruen, hvorledes optællingen af stemmerne gaar for sig. Hun har allerede hørt det hundrede gange, men hun vil gærne høre det endnu en gang. Det drejer sig jo om, hvorvidt befolkningen der paa egnen skal have en forsvarer eller en fjende i parlamentet. Om et øjeblik bliver knuden hugget over, om et lille øjeblik, ti ude paa vejen rejser der sig pludselig en støvsky. »Præsten kommer! Præsten kommer«, gentager de tilstedeværende. Fruen blegner. Paa alle ansigter er sinds-

bevægelsen synlig. De er vis paa sejren, men alligevel fremkalder det sidste øjeblik hjærtebanken. Men det er ikke præsten, det er sognefogden, der kommer ridende fra byen. Muligvis véd han noget Han binder sin hest fast til en stolpe og skynder sig op til gaarden. Gæsterne med værtinden i spidsen styrter ud.

— Har Du noget at meddele? Hva'? Er herren valgt? Kom herhen! Véd Du noget sikkert? Er udfaldet bekendtgjort?

Spørgsmaalene krydser hverandre og falder som hagl. Bonden kaster sin hue ivejret og brøler:

— Herren er valgt!

Fruen synker om paa bænken og trykker haanden til sit bølgende bryst!

— Hurra! Hurra! — raaber naboerne. Hurra!

Tjenerskabet kommer styrtende ud fra køkkenet. — Hurra! »Tyskerne har tabt! Vor rigsdagsmand leve og hans frue!«

— Men præsten — er der én, der spørger.

— Han kommer strax — svarer sognefogden — man tæller endnu de sidste stemmer op.

— Der skal serveres! — raaber rigsdagsmanden.

— Hurra! — raaber atter de andre.

De gaar allesammen atter ind i salonen! Lykønskningerne til herren og fruen strømmer allerede lidt roligere ind. Fruen kan ikke lægge baand paa sin glæde og falder sin mand om halsen uden at tage hensyn til de tilstedeværende. Men de tager hende det ikke ilde op; tværtimod, begejstringen griber dem alle.

— Naa, endnu lever vi! — siger en nabo fra Mizerow.

Imidlertid hører man udenfor raslen af en vogn og præsten tilligemed den gamle Maciéj fra Pognembin træder ind.

— Velkommen, velkommen! — raaber selskabet. Naa, hvor stor var vor majoritet?

Præsten tier et øjeblik og kaster saa følgende barske og abrupte ord ligesom op i ansigtet paa den almindelige glæde:

— Schulberg er valgt!

Et øjeblik af forbavselse og en hagl af hurtige og forfærdede spørgsmaal, hvorpaa præsten atter svarer:

— Schulberg er valgt!

— Hvad behager? Hvad er der sket? Hvordan? Sognefogden sagde jo nej! Hvad er der sket?

I dette øjeblik fører Pan Jarzynski sin stakkels frue ud. Hun tygger paa sit lommetørklæde for ikke at briste i graad eller besvime.

— Hvilken ulykke dog! — gentager de tilstedeværende og farer med hænderne op til hovedet. I det samme lyder der forvirrede raab af glædesskrig inde fra landsbyen. Det er Tyskerne i Pognembin, der glade fejrer deres sejr.

Herren og fruen vender atter tilbage til salonen. Man kan høre, hvordan han siger til hende ved døren: »il faut faire bonne mine«. Og den unge frue græder heller ikke. Hendes øjne er tørre, men meget røde.

— Men fortæl saa, hvordan det er skét — spørger værten rolig.

— Hvordan skulde det ikke ske, naadige herre — siger gamle Maciéj — selv bønderne her i Pognembin har stemt paa Schulberg.

— Hvem?

— Hvem her i byen?

— Baade jeg selv og ogsaa andre har sét, hvorledes Bartek Slowik stemte paa Schulberg.

— Bartek Slowik? — siger fruen.

— Ja vist. Nu skælder de ham ud derfor. Fyren vælter sig nu omkring paa jorden, medens hans kone skælder ham huden fuld. Jeg har selv sét, hvordan han stemte.

— Saadan én skulde smides ud af landsbyen — siger naboen fra Mizerow.

— Naadige frue — siger Maciéj — ogsaa de andre, som har været med i krigen, har stemt saaledes som han. De fortæller, at de havde faaet befaling dertil.

— Det er bedrageri, simpelt bedrageri, valgtryk, svindel! raabte forskellige stemmer.

Det var ingen munter middag den dag paa gaarden.

Om aftenen rejste herskabet bort, men ikke til Berlin, kun til Dresden.

Den ulykkelige, forbandede, foragtede og forhadte Bartek sad imidlertid i sin hytte, fremmed endog for sin egen kone, ti hun sagde ikke ét ord til ham hele dagen.

* * *

Om efteraaret gav vorherre en god høst, og Herr Just, som netop var kommen i besiddelse af Barteks jordlod, var glad over, at han havde gjort en ingenlunde daarlig forretning.

En dag gik der tre mennesker fra Pognembin ind til byen: en bonde, hans kone og hans barn. Bonden var meget nedbøjet

og lignede snarere en olding end et raskt menneske. De maatte afsted, da de ikke kunde faa arbejde i Pognembin. Det regnede. Konen hulkede frygtelig i sin fortvivlelse over sin hytte, som hun havde mistet og over hele landsbyen. Bonden tav. Der var tomt paa hele vejen, ikke en vogn eller et menneske, kun et krucifix strakte sine af regnen fugtige arme ud i luften. Det regnede stadig stærkere og tættere, og det var som om mørket bredte sig ud over hele jordkloden.

Bartek, Magda og Franek gik ind til byen, for sejerherren fra Gravelotte og Sedan skulde endnu i vinter sidde i fængsel i anledning af sagen med Boege.

Herskabet Jarzynski opholdt sig stadig i Dresden.

Impressionisterne paa den franske Udstilling.

Den der har besøgt Frankrig og sét dets Kunst, vil erkjende, at Brygger Jacobsen har været saa heldig, at samle én — om ikke rig — saa dog fuldgyldig Repræsentation for den Kunst, der i de senere Aar ligetil vore Dage er den herskende. Den der ikke gjennem Selvsyn har sin Kendskab til fransk Kunst, vil med et Slag fatte Aarsagen til den Animositet — for at bruge et pynteligt Ord — der fra en vis Side rejste sig mod denne Udstilling i Kjøbenhavn: det vil nemlig gaa op for ham, at hvad der fra den Side er sagt om fransk Kunst — om fransk Kunst for sig, og om fransk Kunst i Forhold til dansk Kunst — er det bare Snak i Luften; det vil gaa op for ham, at ung fransk Kunst er ikke lig ung dansk Kunst, at unge danske Kunstnere ikke er det mindste »franske«, hverken i Maaden at male paa eller i Maaden at sé og føle paa, at den franske Kunst, kort sagt, er fransk og den danske dansk.

Og det — at den franske Udstilling vil slaa det fast i Kjøbenhavns Bevidsthed, at vi virkelig er danske, er ganske os selv — det regner jeg for den største og betydningsfuldeste Virkning af Brygger Jacobsens Udstilling.

— Sammenligning mellem vor egen og den fremmede Kunst frembyder sig af sig selv. Da jeg i det følgende hovedsagelig skal beskjæftige mig med den yngste franske Kunst, den der almindelig benævnes Impressionismen, skal jeg dog afholde mig fra alle fristende Sidespring til vort eget. Saa meget desmere, som denne Retning omtrent ganske savner Berøringspunkter hos os.

Impressionismen er ikke let tilgjængelig paa noget Hold. For os gjælder det om, at dømme — ikke ud fra énsidige,

hjemmevante Traditioner — alt sligt maa kastes overbord — men søge at finde et forstaaende Syn for det, der ved første Blik synes os frastødende og skruet, men som maaske i Virkeligheden er alvorlige Udslag af en søgende og stræbende Kunst, en Kunst, der bunder i et andet fra vort forskjelligt Temperament, og som ved en rolig og velvillig Betragten mulig kunne fortælle os en Del om dette fremmede Folks Karakter og Liv, dets Sympathier og Antipathier, dets Tænke- og Følemaade. Istedetfor bornert at dømme det til Baal og Brand, som ikke strax indordner sig vor tilvante Forestilling om god og hæderlig Kunst, eller at gjøre sig lystig derover, bør man søge at finde Kjærnen, det almén menneskelige, det virkelig følte, »Sjælen« frem, selv om man synes, at Iklædningen er ukjøn, naragtig, vrænget eller paa anden Maade utækkelig.

Paa en vis Maade kan man kalde meget af denne Kunst »søgt«, naar man ved denne Betegnelse ikke, som gængs er, mener noget uægte, affekteret e. l., men blot vil udtrykke, at Maleren har arbejdet for at søge sig sin Form, finde den Maade frem, som rettest og mest præcist, er Udtryk for hans personlige Syn og Opfattelse.

Det danske Publikum frastødes, ligesom det store franske, ved de valgte Motiver, ved Farvernes Grelhed og Penselføringens mangeartede Særhed. Publikum tror det Kommers og Skaberi, hvad i Virkeligheden ofte er alvorlig Stræben, anstrængt Experimenteren for at finde den levende Form, den, der er fyldt af det Hjerte og giver den Stemning, som just føltes det givne Øjeblik.

Ikke sjældent tager Maleren fejl. Han ledes dertil af Trods og Harme mod det Publikum, der med Spot modtager hans Arbejde; som belér og haaner det, der for ham netop var hans dyreste Eje. Han søger da med Flid sin Hjernes mest snirklede Paahit frem, laaner det sin Palets vildeste Farver og præsenterer det muntre Publikum denne Prøve paa sin nyeste »Galskab«.

Der er Folk, der tager sligt alvorligt. — Jeg hørte forleden fremsagt en ret snurrig Parodoks: I et Selskab af unge Malere, var én af dem saa dristig at sige, »at han saa godt kunde forstaa, at en Maler med Omhu valgte et Motiv, som han forud vidste maatte forarge Publikum. Han vilde ikke have noget fælles med Publikum« o. s. v.

Det er en farlig og kun lidet kunstnerisk Arrogance der

taler saadanne Ord. Naar slige Motiver gjør sig gjældende, hvadenten i Valg af Emne, eller i den kunstneriske Behandling, da er det forbi med al Umiddelbarhed; den oppositionelle Hensigt vil dræbe det Indhold af Kunst, der ene hviler paa ubunden Hengivelse til sine Indtryk.

Paa den anden Side gives der selvfølgelig Naturer, hvis Temperament — eller hvis Smag — drages til det sære og ualmindelige, som er saa langt forud, eller paa Siden af almindelig Opfattelse af Ret og Uret, Skjønt og Uskjønt, at deres Produktion er og maa være, selv et engere Publikum, ganske ufordøjelig.

Den impressionistiske Gruppe paa Udstillingen er ikke saa god, som ønskeligt var, skjøndt de bedste Navne møder op. Rafaëlli, Monet og Besnard maa vel nævnes som Repræsentanter for Impressionismens forskjellige Afskygninger. Rafaëlli er Bevægelsens Maler. Farven har for ham ganske underordnet Interesse. Han søger i Tegningen af en gaaende Figur f. Ex. at nedlægge den fineste Forstaaelse af den fremskridende Bevægelse, uden Hensyn til Skjønhed eller Plastik. Komposition i almindelig Forstand — eller blot Variation af Stillinger — undgaar han — ofte med Forsæt. Jeg har sét et Billede af ham, forestillende to Arbejdere, — Kuldragere var de vel — som langer ud paa et Bord efter Drikkevarer. De var fremstillede staaende i Hjørnet tilhøjre af Billedet, ved Siden af hinanden og ganske i samme Stilling. De strækker begge samtidig den højre nøgne Arm, som to ligeløbende Linier, ud fra hinanden for at gribe Glassene. Hele venstre Side af Lærredet var tomt. Der var saaledes ikke Antydning af Ligevægt — — for ikke at tale om Symmetri — tilstede. Alligevel tør jeg sige, at disse to Figurer, netop ved den uhyre Ensartethed i Gestus, ved det Præg af at være komne sammen til Skjænken i akkurat den samme Hensigt, fyldte én med Overbevisning om, virkelig at overvære denne simple dagligdags Begivenhed. Maleren fortalte i sit Billede ikke alene en ligegyldig Skænkestuescene med omhyggelig ordnet Komposition, han opnaaede, just ved denne Mangel paa »Komposition«, at give sin Skildring det Indtryk af Tilfældighed, som den uarrangerede Virkelighed altid ejer.

Rafaëlli er paa denne Udstilling kun daarligt repræsenteret. Hans Kone med den lille Dreng ved Haanden er vel overordentlig god og livfuld i sin Bevægelse, men Landskabet, der

fylder det meste Lærred, er højst ufuldkomment. Hans Morgensøvn, hvis Motiv i ganske særlig Grad opfordrer til fin og delikat Farvebrug, virker uskjønt ved sin grissede Behandling og er tilmed ikke sikker i Tegningen.

— Det er Skade, for Rafaëlli er en af det unge Frankrigs mest ejendommelige Skikkelser.

Besnard og Monet er langt lykkeligere: deres Billeder er valgte med godt Blik for et nyt Publikum.

Monets to Kystbilleder regner jeg for noget af Udstillingens séværdigste. Overfor Monets Kunst er man enten ganske vantro eller man hylder den som en Aabenbaring af noget nyt og straalende, hidtil overset skjønt og betagende i Naturens Farvespil. Thi det er Farven, Farvespillet, og alene det, i sin uendelig sammensatte og skjønhedsfyldte Rigdom, der inspirerer Monet til sine dristige Skildringer. Hans, for det meste smaa, Billeder ejer en ligefrem lyrisk Henrevethed, en Improvisationens Varme og Inderlighed, i Forening med en Heftighed, en Voldsomhed — stundum næsten Vildskab — i Foredraget, der ganske tager Vejret fra én.

Folk, der betragter Naturen nøgternt og undersøgende, hvis Begejstring er en rolig og blød Nyden, en stille Hensynken i behagelige Toner — som en Mendelsohnsk Lied — vil skræmmes alvorligt tilbage fra Monets Kunst. Hans skingrende Jubel, hans lidenskabeligt sprudlende Begejstring, vil synes dem overspændt. De vil vende sig fra ham som fra en Fantast eller gal Mand — eller rentud holde ham for en Nar.

En Sværmer, en ildfuld Sjæl, det er han visselig; men han er tillige en alvorlig Kunstner, der kjæmper en fortvivlet Kamp for at raabe sig Forstaaelse til af et Publikum — hvis Smag dog til syvende og sidst altid bliver den afgjørende og sejrende, naar Dommen over Tidens Kunst fældes.

Den almindelige Smag er Normen, og vé den dristige, der søger ad egne Veje!

— Besnard er en Mand, der heller ikke sætter sin Mening under Stolen. Han kappes med Monet, men paa ganske anden Vis, om at skræmme et trygt Publikum op af Døsen.

Paa store Lærreder henkaster han sine besynderlige Indfald, beundringsværdigt manøvrerende med baade Farve og Tegning. — Besnard iagttager i sine fleste Billeder, ved Siden af det kunstnerisk insisterende, en absolut dekorativ Holdning. Portrætet

af Mme. R. I. f. Ex., med sine forvovne Farvemodsætninger, er blot som dekorativ Komposition en ren Øjenslyst. Kommer man fra en kunstnerisk Alvorsmand som Bastien Lepage, skal der Tid og Umag for at se andet i dette Billede end en skraldende Fanfare.

Rent bortset fra Karnationens Naturstridighed fanger det strax éns Opmærksomhed ved sin Pynt af luende Farver. Disse Farver dækker imidlertid over en Tegning, der i sin storstilede Elegance, sit Liv og sin fine Forstaaelse af Bevægelsens Rytmik, virkelig er noget enestaaende.

Mme. R. I. er iført en pragtfuld Slæbekjole af lyslilla Atlask. Som dette Stof er gjengivet i sin knittrende Mangfoldighed af Smaafolder og Knæk, med sine tusinder af Lys, snart skarpe og snart blødt glidende, er det ligesom man virkelig fornam Bruset af Damens fejende Selskabelighed.

— Det lyser fra disse Arbejder af et Mod, en hensynsløs, lidenskabelig Trods, der — i Modsætning til visse nordiske (nærmere præciseret: norske) Meningsfællers — altid ledes af en Takt og Finfølelse, der synes givet hver fransk Kunstner i Vuggegave.

Det gjælder for dem ikke saa meget om hvad, som om hvorledes. Hvorledes er det sét og opfattet. Med hvilken Personlighedens Styrke er det givne Stykke Natur taget i Eje. Med hvilken knnstnerisk Forstaaelse og selvstændig Intelligens er det lykkedes at komme Karakter og Stemning paa Livet. Om det spørges der, og ikke om den sølle »Idé« — den fortalte Historie — der er saa grumme nem at finde paa og saa lige ud ad Landevejen at forstaa — og blive færdig med.

— En Anekdote eller Vittighed kan være aldrig saa god: man bliver dog kjed af at høre den gjentaget hver Dag. Dermod trættes man ikke ved at studere den Personlighed der staar bag, at glæde sig ved at nyde den Aand, Kunstneren har forstaaet at lægge i sit »hvorledes«.

Betragt engang den store Pastel af Besnard, kaldet »efter Badet«. Med hvilken Lethed og Verve har han ikke tvunget det meget vovede i Stillingens Nøgenhed til at underordne sig den Ynde, der lyser af hans dejlige Farve. Det er en Fest at sé hvor legende og blødt han finder de harmoniske Forhold fra Farve til Farve.

— En ejendommelig Kunstner er ogsaa Alfred Sisley, der

udstiller fire smaa Landskaber. Med sin prikkende, sikkert antydende Pensel formaar han dog ret aandfuldt at give sin Stemning Luft.

De færreste Anstalter, som tænkeligt. Et Par understregede Linier, en knap umærkelig Pointeren hist og her — det er alt. Hvor andre vilde brede sig i rig og fed Veltalenhed, har han udtalt med et Par Ord. Hvad han har haft paa Hjerte er sagt i Korthed. Som en Essens af mange Blomsters Duft har han inden sine faa Linier og Farver samlet Summen af det hele Landskabs Karakter.

Nær den impressionistiske Gruppe staar Beraud med sine brillante Folkelivsscener. Ikke i Koloriten, der er usand og død, men i det levende og aandende Liv, der pulserer i Figurernes Stillinger, Bevægelser og Ansigter. Beraud har en enestaaende Evne til at fange de pludselige Glimt af skiftende Udtryk i sine Personers Væren og Væsen. Intet undgaar ham. Hans Billeder ejer en Rigdom af fysiognomiske Iagttagelser, saa fine og pudsige, saa ægte og mangfoldige, at man stadig finder nyt Stof til Glæde. Han er det moderne Livs Teniers.

Se hans Brasserie! Det er en af disse ny-parisiske Ølstuer, der fra Quartin-Latin Siden har bredt sig i tusindvis over hele Staden, med sin blandede Befolkning af Lediggjængere, Studenter, Kunstnere, og sin faste Stab af ældre Existencer, der her tilbringer sin Livsaften i tavs Vegeteren.

Der er en Raaben, en Syngen, en Latter og Fjasen fra alle disse ølhede, blussende Gjæster, en støjende Kurtiseren omkring de opvartende Demoiseller, der med familiær Flothed bevæger sig fra Gruppe til Gruppe og med diplomatisk Ligelighed fordeler Blikke og Nik til alle Sider. Man ligesom indaander den kvalme Dunst, der støvtungt hviler over hele Scenen: Dunsten af Tobak og varme Menneskers Aande.

Hver enkelt af disse Skikkelser er karakteriseret med fuldendt Sikkerhed, flere Steder med stort Lune. Farven derimod er, trods den betydelige tekniske Dygtighed hvormed alt er gjort, mærkelig uvederhæftig og tom. Hans andet Billede: sortie de l'opera, har en bedre malerisk Holdning, men naar knap saa højt hvad Personskildringen angaar. — Dog er Kompositionen i dette Stykke helt ud beundringsværdig.

Et lille Billede af Louis Picard, kaldet à la brasserie, er uforligneligt fint og sandt i Farven, og de tre Opvartningspiger,

der søvnige og ledige dvasker Tiden hen, er iagttagne med overordentligt Fintsyn og sjælden Evne til at træffe det typiske lige i Centrum. — Picards Navn i Katalogen efterfølges ikke af noget Kors eller andet officiel Stempel, — Picard er mulig en ung Mand endnu — men hans lille Billede hører dog ubetinget til Eliten paa den franske Udstilling, et af dem man nødigst vilde have undværet.

— Sidst skal jeg nævne et Stykke af Forain: bal public, der, trods sin raa og løse Behandling, fortræffeligt giver hvad det skal. De spraglede røde og gule »Damer« og de sorte og hvide Herrer, der adstadigt og ustandseligt passerer forbi og imellem hinanden i Lyset af hundreder af Ballonlamper, der som gul-røde Frugter dingler i det sorte Løv — er just saa lystelige, saa forførende, saa graadige og saa frække, som saadanne Damer og Herrer i Virkeligheden er. Tonen, Atmosfæren er truffen paa en Prik. Det 19de Aarhundredes Hetære — dette uvidende, sminkede og griske Væsen, og det 19de Aarh's. Kjærligheds-tørstende Mand, vil sé sig i Spejl i Forains Billede, og de vil finde Ligheden slaaende, omend ikke flatteret.

* * *

Naar der spørges, om Impressionismen som Kunstanskuelse vil have Betingelser for at vinde Indgang hos os, maa der sikkert svares: nej. Impressionismen er saa decideret Barn af fransk — eller romansk — Aandsliv, at nogen Podning med Held neppe vilde kunne paaregnes.

Der er sagt, at Kunsten er Tidens Barn, og det er sandt. Men Kunsten er i snævrere Forstand ogsaa Nationernes Barn. Kunsten skal være fyldt af sin Tids Hjerte og føle dens Blod banke i sine Aarer; men Pulsen slaar ikke lige stærkt i Nord og Syd. Man sér det paa disse, den franske Kunsts Yngstfødte: det er et hedere Blod, en hidsigere Aand end vor, der har skabt dette Syn paa Naturen. En feberagtig Glæde og Spænding, en dumdristig Lyst har bemestret sig dem, og ledet dem til en Styrkeprøve med selve det Uopnaaelige: Illusion.

Vi herhjemme er mere koldsindige, vi kan vel rives hen til Beundring — velsagtens ogsaa Efterligning — af saa ilter en Kunst, men dens Natur og Væsen vil dog bestandig blive os fremmede og efterlade os famlende og utilfredse.

N. V. Dorph.

Hostrup og „Ny Jord“.

En Replik[1]).

Følg ej med Strømmen, men følg med Tiden,
hvis du vil holde dig ung i Striden!

Hostrup.

Disse Par Bemærkninger til Hostrups Omtale af »Ny Jord« fremsættes ikke for at paavirke hans Strømretning, men for at bede ham følge med Tiden.

Den Gang der tilmaaltes Digterne Jord, fik Hostrup en rosenranket, kalkhvid Præstegaard med en gammel, skyggefuld Frugthave bagved og midt imellem frodige, grønne Skræpper en Dam, hvor Frøerne kvækkede. Og hvad enten han imellem kaad Studenterungdom talte kønt om den gamle Præstegaard, eller han i sin stille Idyl talte kønt om den glade Ungdom i København, har alle holdt af ham for hans Mildheds Skyld. Hostrup var som skabt for at lyse Fred og Velsignelse over ethvert Forbund af blide Sjæle. Og de unge har altid gærne taget hans Velsignelse med paa Vejen; den ligesom gjorde legitimere.

Hvad har »Ny Jord« da syndet, siden vi er den første Generation af fremstræbende Ungdom, han nægter sin Velsignelse?

Skønt »Ny Jord« har besunget ham ved én af sine Poeter, kalder han vore Vers Volapük. Og skønt nogle af os med Flid har slaaet sig paa Livsglæden, gør han os uden Forskel til »Klynkepotter«. Desuden fortæller han, at vi blot bryder os om »Kunsten«, ikke om »Poesien«, hvilket har sin Aarsag i, at vi er Rationalister, og Rationalister »i Virkeligheden« ikke gærne taler om Poesi. Hr. Hostrup beviser det alt sammen ud fra Darwin, som fra sit 30te Aar ikke kunde læse Poesi — men som dog paa sine gamle Dage havde saa megen Følelse, at han igen vilde »prøve nogle Timer om Ugen at høre Musik og Poesi«.

»Darwin« — sagde Pastor Hostrup ved Højskoleindvielsen

---

[1]) Disse Bemærkninger støtter sig til et Referat af Hostrups Tale, som efter »Sorø Amtstidende« har været optaget i adskillige Blade. Da denne Artikel allerede var i Trykken, fremkom der offenlig fra Pastor Hostrup den Erklæring, at han i det hele var fornøjet med Referatet, men at han dog selv vilde offenliggøre Talen. En saadan Offenliggørelse var ikke fremkommen, inden Korrekturen blev læst.

i Sorø — »var en sandhedskærlig Mand, og der er Grund til at tro ham«.

Hvad Hostrup har mest imod os er vor Moral. Han sagde, at han vilde bygge Fæstninger imod os, at han vilde grave Volde og opkaste Forter omkring »Hjemmene«, saa at intet »Kastekæp-Ægteskab« skulde faa Lov at trives; »thi den, som forfører en Kvinde, handler ikke som en god Broder«.

Som man vil se, tror Hr. Pastor Hostrup ikke, at vi hylder de bedste Leveregler.

Det er dog vistnok sikkert, at »Fæstningsværkerne« — *Kaningrave* kaldte Romerne det — kan undværes, uden Skade for »Hjemmene«. For nu har Gother og Germaner funden Éngifte bekvemt i 2000 Aar eller længer, meget før de kendte det sjette Bud; saa selv om Præstegaardene forfaldt og Loven gav store Begunstigelser til Mormonerne, bliver det mindre troværdigt, at Samfundet vilde opløses i Kærligheds-Vagabonder eller klumpe sig sammen til Haremer.

Mest ondt gør det én for Arne Garborg, som Pastor Hostrup beskylder for følgende Tænkemaade: I skal være gode, men I behøver ikke at forlange det samme af os!

Thi har Garborg nu ikke lige saa mange Gange, som der er Apostle, forklaret, at han talte Kærlighedens Sag, og forklaret det saa smukt, saa fuld af Tro, at det maatte være en slem Synder, som vilde tvivle? Har Garborg desuden ikke erklæret, at han blot forlangte fri Skilsmisse, for at ingen, hvis Hjærte var ufordærvet, længer skulde kalde ham Kastekæp-Mand!

Alligevel anser Hostrup, der ikke er nogen Synder, og hvis Hjærte er godt, dette for at prædike: »følg Drifterne!« og tror, at den Kærlighed er Hjemmenes Ødelæggelse.

Det hænger maaske nok sammen med Hr. Hostrups Opfattelse, at »Ægteskabet er den eneste tilladelige Kønsforbindelse mellem Mand og Kvinde«. Men hvis ikke Kærligheden er Grundlaget for Hjemmene, maa der en højere Teologi til at finde Grundlaget; og hvis et Hjem i bedste Forstand ikke opstaar, naar to slutter sig sammen af Kærlighed, er det utænkeligt, hvorledes »Hjem« skulde blive til.

Hr. Hostrup har misforstaaet »de unge«. De vil hverken opløse Hjemmene eller forbyde Præstegaards-Idyllerne. Men de vil selv være med i Idyllen; og da de ikke fødes med Embedsexamen, mener de, at Idyllen ogsaa kan findes udenfor Præste-

gaardene. Feltraabet er altsaa ikke: »Hjemmene bort!« men: »Flere Hjem!«

Overfor denne Fordring kan det ikke nytte, at Hr. Hostrup faar de bestaaende Hjem til at omgive deres Sædelighed med endnu en Belægning Kaningrave. Det vil medføre, at de unge Mennesker, som hverken kan faa Kærlighed eller Ægteskab, ender ved Kastekæppen, meget mod deres Vilje.

Hr. Hostrup har ikke sat sig ind i Aarsagerne til det, han dadler. Hvis han læste Garborgs »Mannfolk«, vilde han se, at det netop er Hyper-Sædeligheden, der skaber Bohemer, de strængt tillaasede Borgerhjem, som jager unge Folk ud paa Gaderne om Natten.

Da man vel kan prædike om Beherskelse, men intet opnaar derved — Kristendommen har jo forsøgt i 1900 Aar — og da man nok kan lukke Bordellerne, men ikke forhindre Griseriet, er der ingen anden Frelse for de unge end at aabne Hjemmene og give Kærligheden mere fri.

Hvordan en socialdemokratisk Stat vil se ud, kan ikke vides. Men saa længe Samfundet er indrettet nogenledes som nu, er Hjemmene en selvfølgelig og nødvendig Ting.

Pastor Hostrup maa hilse og sige ude paa Højskolerne: 1) at de unge vilde anse hverandre for afsindige, hvis de søgte Hjemmene udryddede af et Samfund, hvor intet Broderskab kan udfylde dets Plads, og 2) at de ikke vil afskaffe Ægteskabet, d. v. s. Kærligheden. Vi ønsker Ægteskabets Former simplere, men holder paa Kærligheden, fordi det jo ikke kan nytte, vi lader være at holde paa den. — Saadan omtrent tror jeg dansk radikal Ungdom tænker. Og selv om det falder Pastor Hostrup lige saa svært at forstaa den som dens Vers, maa han dog begribe, at der er en vis Forbindelse mellem disse unges Uvilje mod den gammeldags magre Lyksalighed og deres Forkærlighed for Vers, som har noget Kød paa Kroppen.

. . . Forhaabenlig vil disse Indvendinger hjælpe lidt til at standse Mistænkeliggørelsen, der spinder sit vel organiserede Væv tættere Dag for Dag. Vel er det sandt, at det bedste Middel mod Folk, man vil til Livs, er at angribe dem for alt, hvad de netop *ikke* mener, og det næstbedste: at gendrive deres virkelige Meninger. Men Hr. Hostrup foretrækker sikkerlig det næstbedste — han, som vil holde sig ung i Striden.

Sophus Claussen.

Lidt i Anledning af Edvard Brandes' sidste Skuespil.

Medens på alle Kanter Literaturen her hjemme viser en mærkelig Uro og Mangel på fast Tyngdepunkt i sin Hensigt, er der noget velgørende i at se den støtte Måde, hvorpå Edvard Brandes arbejder. Hvert Års Boghøst viser en lunefuld Farten om på uensartede Veje efter nye Påhit og søgte Overraskelser; og dog er der snart ikke det, der kan forbavse os længer, uden netop dette, at se ganske enkelte stræbe frem med Alvor og Forståelse af Udviklingens Krav. Thi hvad der giver ny Literatur dens øjeblikkelige Charme så vel som dens fremtidige Betydning, er dette, at man kan mærke, hvorledes Tidens Liv ligesom skrider frem — om også blot et Hanefjed.

Men de Danske er et letsindigt Folkefærd, og navnlig for Øjeblikket er der Aprilsvejr i vor Literatur. Der er Utilfredshed og Længsel mod et nyt Forår, mod noget brydende stort, der atter kan fylde Sindene, men det synes at lade vente på sig; de Kampparoler, der for et Tiår siden fik Hjærterne til at gløde, er stilnede af og rungne bort i Luften; atter glider Floden træg og venter på nyt Isbrud fra Bjærgene.

Når flytter Tidens Viser sig og peger på nye Tal og nye Værdier?

Der er en hel Hoben lette Marodører, der støver om i svundne Tider og på Karthagos Ruiner, håbende at drage gamle Gudebilleder frem af Sandet og Glemselen. Gamle Guder er nye, mener de.

Men i Fortiden finder de intet, som kan fænge Ild på ny, og det var dem bedre, om de roligt besluttede sig til at leve deres Samtids Liv, studere dens Sygdomme og derigennem erkende Lægemidlerne.

Det er ikke blot en Drachmann, der er ustadig som det evigtskiftende Hav. Han får en broderlig Hilsen fra Gjellerup, som sætter sit store Fond af Energi over Styr i halvt arkæologiske Forskninger. Selv en Pontoppidan bliver træt og vugger sig ind i idylliske Søndagsdrømme. Og imidlertid går Nutidslivet rundt som en Arbejdsgiver, der forgæves søger Folk med fordomsfri Vilje og mandig Foretagsomhed. De yngste nynner deres triste Stemninger og brudte

Håb ud i Klagehymner, eller de sætter Hatten flot på Snur som den store Sanger i hans Ungdomsdage. Heraf tager visse Partier Varsler om en Genopblomstring af Romantiken. Men Ungdommen begynder næsten altid med at synge; snart stemmer den andre Instrumenter end den lyriske Luth.

Det er jo ikke nye Ranker og Roser, vi trænger til, ikke Allegorier eller Idyller, ikke Drømme, der færdes fjærnt fra Livets alfare Vej. Det er ikke heller rekonstruerede Billeder af svundne Tiders Sæder og Skikkelser. Lad sådant være Videnskabens Sag. Lad ikke, som i Kunsthåndværket, alle gamle Stilarter søges frem og blandes sammen, så man kun lever på de gamles Ideer og de gamles Arbejder. Vor Tid må skabe sig en ny Form, af Nutidens Tanker og Drifter skal den ny Digtning stige op, båret frem mod nye Mål . . .

Når man en Gang imellem blandt Rokokodramer og lyriske Digtbuketter og alt det meget andet, den lunefulde Literatur lægger på Bordet, finder en Bog i blåt Omslag med Edvard Brandes' Navn, véd man, at man er fri for Omslag og Ustadigheder, og at man kan kende Forfatteren igen. I denne Stræben sér man Plan, aldrig Døgnflueluner eller æsthetiske Capricer, men man føler en kraftig Kurs, som al den bornerte Kritik endnu ikke har kunnet stoppe.

Hvad man end ellers vil indvende, så er der her i Danmark ikke så støt og ærlig en Karakter som denne Forfatters. Man bebrejde ham et nøgternt Livssyn, lidt triviel Hverdagslighed, — og dog slår der i denne Forfatterpersonlighed det moderneste Menneskehjærte med et uhildet Blik og en frigørende Naturlighed i at se og dømme sin Samtid. Stundom bliver Synet for mørkt, Dommen lidt for stræng, han er skarp i sin Antipathi, men også varm i sin Sympathi.

Af ham kunde de unge lære. Foruden at de står i Gæld til ham som den, der skriver vor bedste dramaturgiske Kritik og tillige er vor mest gældende Literaturanmelder, burde de også lære af ham — ikke at skrive med hans Pen eller at se med hans Øjne, men at stræbe med hans Alvor og deltage i den nye Literaturs mest udsatte Kamp uden at vige, hvor ofte end Reaktionen hidser sine Hunde mod En.

Edvard Brandes' Produktion vilde udvikles rigere og fyldigere, om ikke vore Scener så tit stængede deres Døre for hans Stykker. Dramatiske Arbejder må frem i Scenens Lys, så først får de levende Betydning for Publikum, og Forfatterens Evner modnes hurtigere.

Hvem kan nævne al den latterlige og uforstående Dadel, der fra så mange Sider er rettet mod Brandes' dramatiske Digtning. Snærperi eller Affektation har stadig ført Vejrmøllekamp imod den. Der var forleden i et Blad, der mest af alt udmærker sig ved forloren Åndrighed, i en Anmeldelse af »Overmagt« en utroligt komisk Bemærkning, sådan noget som at vore københavnske Damer sikkert meget vilde have sig frabedt at anerkende unge Piger som Josefine og Martha som hørende til det gode Selskab. Anmelderen har åbenbart slikket sig om Munden, da han fandt denne fine Kompliment

til Damerne i de Kredse, hvor han agerer Smagsdommer. Hvor er en sådan Bemærkning ikke genial og glimrende kritisk. Når samme Anmelder i vor Tidende for beau-monde og high-life næste Gang skal anmelde »Jeppe på Bjærget«, vil han sige, at han meget betakker sig for at komme i Berøring med en sådan Drukkenbolt. Denne Anmelder agerer i Literaturen en Art Balinspektør, der med værdig Selvsikkerhed påtager sig at udvise alle tvivlsomme Elementer af det gode Selskab.

— Der er talt og skrevet så meget om »Overmagt«, at der vanskelig kan siges noget nyt. Lad være, at Stykket ligesom mangler en egenlig Grundtanke, et Grundprincip at dreje sig om, at det står svagt til med denne Overmagt, der er rent tilfældig og ikke motiveret ud af Karaktererne, at Konflikten er konstrueret, at der er ukonsekvente og urimelige Ting i Stykket, at man f. Ex. ikke fatter den Vægt, Bankdirektøren lægger på Herman Ruds Bladskriverier, at Løsningen er så vilkårlig som vel muligt, idet den afhænger af, at Journalisten kommer for sent til at afparere det nye Bladangreb på Bankdirektøren og derved drager Ulykken ned over sin Familie, — det er altsammen Anker, der kan gøres med større eller mindre Berettigelse. Der er noget, som ikke er lykkedes for Brandes, noget, som er gået i Stykker under Udarbejdelsen, så Skuespillet ikke virker helt sandt og pålideligt; hans dramatiske Færdighed, hans sceniske Blik har skubbet Psykologen til Side, der er kommen theatralsk Virkningsfuldhed ind, men noget af Sandheden i Figurernes Indhold er gået bort. Og dog læser man Stykket atter og atter med Glæde over den fine og gode Kunst det rummer på mange Steder.

Edvard Brandes skriver vor Tids Tragedie; ofte går der gennem hans Skuespil et Pust af en tung Skæbne, der hviler over dem et ubøjeligt Fatum — Livsforholdenes hårde Hænder, der former Menneskene forskelligt og sliber dem ulige, så de ikke passer sammen. Egoismen er den inderste Drivfjer; den væbner Mand mod Mand til en Kamp, hvor hver værner om sit. Interesse står mod Interesse, Anskuelse mod Anskuelse. Og Brandes fører Forsvaret godt på begge Sider. Ingen er Skurk ved Ræsonnement; den ene er sig ikke bevidst at begå Uret overfor den anden; i Følge sin Stilling kan han ikke gøre andet. Men næsten altid er det en Kamp, hvoraf den ene Part går knækket ud. Den Bølge, som løfter den ene højt, styrter den anden ned.

I »Overmagt« er denne Bølge kun en Theaterbølge; Kampen mellem de to Partier er ikke naturnødvendig, Katastrofen ikke uundgåelig; den fremkaldes kun ved en Tilfældighed.

Men mange Steder er der udmærket Greb på de forskellige Livssyn og Tilløb til Karakteristiker af typisk Værdi.

Der er Herman Rud, som brænder af Indignation og dristigt fører offenlige Angreb mod, hvad der forarger ham. Han siger sin Mening, men lægger sig derved ud med mange Folk, klager hans Moder.

Når det nu er hans Mening, Mor! siger Søsteren Martha undskyldende.

Ja, Mening . . . Han behøvede da slet ikke at sige den.

Og da Herman Rud kives med sin Fader og indvender:

Nånå — jeg siger kun min Mening, — svarer den gamle Rud hvast:

Hvem spørger om din Mening?

Selv i sådanne Småsætninger føles de forskellige Karakterer forbavsende tydeligt.

I det hele er der så meget ægte og fint rundt omkring i Replikerne, navnlig i Moderens Forhold til sine Børn, noget af det samme, som glædede os mest i Esmanns »I Stiftelsen«.

»Overmagt« er da ikke Brandes' bedste Arbejde. »Et Besøg« er finere gennemarbejdet, med større Noblesse i den dramatiske Virkning, og »Et Brud« når vel dybest i psykologisk Skildring af Kontrasten mellem Livsskæbnerne.

Men i »Overmagt« er der en ung Pige, der hedder Josefine, og som vil sikre dette Skuespil en varig Betydning. Den unge Pige er givet med en Friskhed, så hun næsten er ny i vor Literatur. Livlig, uforknyt, rapmundet og hjærtensgod, et indtagende Pigebarn, der har læst sin Holberg og er lige langt fra Affektation og Frivolitet. Hør hende tale:

»Kan jeg gøre for, at de frier til mig. Det er mig så overvældende umuligt at sige nej. Når sådant et lille Mandfolk kommer anstigende med sine højtidelige Miner og forsikrer, at han elsker mig så umådeligt og vil blive så grænseløst ulykkelig, hvis jeg svarer nej — så nænner jeg formelig ikke at bedrøve Mennesket. Bare for at slippe fri for videre Tiltale, siger jeg: Jaja da, når De endelig vil. Men den næste Dag fortryder jeg det . . . Gud, hvor jeg fortryder det den næste Dag; men så er han der jo og hænger over mig«. —

Dette Kvindeportræt giver vi Plads i det Album, der blandt andet rummer Fru Fønss, Fennimore og Gertrude. Lad så hin salvelsesfulde Smagsdommer exkludere hende af sit selvgode Selskab.

Sophus Michaëlis.

Theatrene.

Det kgl. Theater. I »Carmen« har den norske Sangerinde Gina Oselio under stærk Tilstrømning fra Publikums Side udført Titelrollen. Da selve Operaen er almen bekendt og — som det synes — skattet efter Værdi, vil her kun være Anledning til at omtale selve Frk. Oselio's Opfattelse af Carmens Parti. Med Frk. Dons's ypperlige Præstation i frisk Minde var man på Forhånd særlig kræsen overfor, hvad den norske Gæst måtte byde, og det viste sig da også, at Frk. Oselio, selv om hun i et og andet stod over sin Forgængerinde, i mangt og meget dog knap nåede op ved Siden af hende. — Hvad det musikalske angår, kan det ikke nægtes, at Frk. Oselio er i Besiddelse af en stærk og i Reglen velklingende Stemme, der som få kan gøre sig gældende overfor et nok så øredøvende Ensemble af Kor og Orkester; og en betydelig udviklet Sangkunst vil man ligeså lidt kunne frakende hende; men det egentlige Kærnepunkt i Bizets Musik — Varmen, Lidenskaben, den utæmmelige Sansernes Glød, der lader Carmen give sig hen Gang efter Gang — fandt hun intet Udtryk for. Her føres vi over til den dramatiske Side af hendes Fremstilling, i hvilken en vis Korrekthed og Effektberegning hele Tiden vakte Fornemmelsen af, at der lå en flittig Fordybelse i Rollen til Grund, men til alt Uheld havde Kunstnerinden hele sin Opmærksomhed henvendt på Detaillernes Udarbejdelse og lod Totaliteten sejle sin egen Sø, og den Fare, man altid løber ved den Slags kunstneriske Enkeltskildringer, undgik hun da heller ikke. Ved at hun satte alt i lige klart Lys, blev Resultatet kun, at det forekom én, som om der slet ingen Lys var, og derved gik desværre alle de dramatiske Effektsteder, som i Frk. Dons's Gengivelse var af så stor Virkning, sporløst ubemærkede hen. G.

Efter »Tordenvejr« opførtes i ny Indstudering Molières »Scapins Skalkestykker« og J. L. Heibergs »Aprilsnarrene«. Molières Komedie hører vel ikke til hans bedste, Efterligning, som den i mangt og meget er af italienske Maskekomedier —, men der er alligevel godt Humør i den, den sprudler af Ungdomskraft, den forherliger Ungdomskløgtens Sejr over gerrige Gamlinge. Hr. Olaf Poulsen er en fortræffelig Scapin. Væver og forsoren hopper den velnærede Tjener

om med det evigvarende Smil paa Læben, i den syvende Himmel over at tage de gamle Fædre forsvarligt ved Næsen. En tilfredssundhedsstruttende Galfrands, der med Liv og Sjæl sætter sine Gavtyvestreger (»fourberies«) i Værk. Gnieren Geronte narres — al Forsynlighed tiltrods — af den overlegne Tjæner og faar sine velfortjente Prygl i Sækken. Scapin er til visse en af Hr. Poulsens bedst gennemførte Tjenerroller i det klassiske Repertoire; kun Henrik i »Maskeraden« kan maale sig med den. Hr. Helsengreen forsøgte sig allerede i Foraaret som Geronte (i anden Akt). Det er naturligt en lidet taknemmelig Opgave at skulle erstatte Adolf Rosenkilde, og tilnærmelsesvis op i Højde med hans klassiske Figur naaede Hr. Helsengreen ikke, men der var alligevel Enkeltheder, hvor Billedet af den ondskabsfulde Gnier traadte fyldigt og sikkert frem; i tredje Akt faldt han imidlertid helt ud af Rollens Karakter. Organet var til en vis Grad Skyld deri. Det lyder alt for ensformigt, alle Ord blive hakkede og stødte frem paa en saadan Maade, at Meningen hyppig gaar tabt.

»Aprilsnarrene« er maaske den af Heibergs Vaudeviller, der underholder mest. Ikke at Intrigen paa nogen Maade er slynget særlig behændig eller løses særlig let, men den fremfører et saadant Galleri af typiske, komiske Figurer, at man glemmer den ubetydelige Handling. De to berømte Personer, Trine Rar og Hans Mortensen, ere ikke en Gang originale fra Heibergs Haand. Det er bekendt nok, at Heiberg blev ansporet til at skrive denne Vaudeville ved at se Poul Møllers gratiøse lille »Scene i Rosenborghave« mellem Hans og Trine spillet ved en Aftenunderholdning i 1826 af C. N. Rosenkilde og Johanne Luise Pätges. Sikkert staar »Aprilsnarrene« i første Række blandt Heibergs Vaudeviller. Personerne ere dygtigt tegnede, Typer, grebne ud af det daglige Liv, og deres smaa Skavanker, som snildt ere aflurede dem, revses med blodig Satire. Datidens København følte sig slaaet af Billedet. Folk fik travlt med at udfinde Modellen til Fru Bittermandels Institut.

I de senere Aar har det kgl. Theater opført en Række af Heibergs Vaudeviller, saaledes »Nej«, »Et Æventyr i Rosenborghave«, »Køge Huskors«, »De uadskillelige«, »Kong Salomon og Jørgen Hattemager«, nu endelig »Aprilsnarrene«. Tidens Tand har ubarmhjærtigt gnavet disse Stykker, deres Fejl ere blottede, og en Tvivl om deres Levedygtighed har lønlig arbejdet sig frem. Spørgsmaalet har fremstillet sig: Ere Heibergs Vaudeviller i literær Henseende Sidestykker til Holbergs Komedier. Have de samme indre Værd, der vil bære dem frem gennem Tiderne, betegne de som Holbergs Komedier Mærkepæle i Tidens Udvikling. Spørgsmaalet finder ikke sin Besvarelse nu, da der kun er gaaet c. 30 Aar siden Heiberg døde, men Tvivlen rokkes ikke. Et Redningsanker for dem ere Sangene; de kunne saa belejligt dække over Tomheden, naar Intrigen er i Færd med at løbe ud i Sandet. En enkelt af de ovenfor anførte Vaudeviller, »Køge Huskors«, gjorde ved Opførelsen, trods Hr. O. Poulsens Blase og Hr. E. Poulsens Mursvend, et uhyggelig affældigt

Indtryk. Tænk blot paa en Person som den »diplomatiske« Arthur, hvor han er triviel og unaturlig. Tiden er nu en Gang ikke Vaudevillen gunstig, Genren er bleven overvurderet, og Reaktionens Tid er kommen for den, som den indtraf for Holbergs Komedier faa Aar efter Digterens Død med Dorothea Biehls Forbedringsforsøg. Men Holbergs Komedier sejrede paany, da vort Aarhundrede gryede med Romantiken, Rahbek bragte dem atter til Ære ved utrættelig Iver og Forskning, og de vandt sikkert Fodfæste paa den nationale Scene. Maaske vil det gaa Heibergs Vaudeviller paa samme Maade, maaske Genren atter vil faa kronede Dage og ikke alene have Betydning som historisk Dokument. Sandsynligere dog, at mange af Heibergs Vaudeviller ville henvejres af Tiden og dækkes af Støvet — de ere hyppigt i for høj Grad Øjeblikkets Børn — men at enkelte — som »Aprilsnarrene«, hvis Personer ere gaaede over i den almindelige Bevidsthed som Typer og hvis Sange kendes af hver Pog, ville leve.

Udførelsen af »Aprilsnarrene« var en behagelig Overraskelse. Man havde undret sig over, at Trine Rar var tildelt Fru Bloch, hvis Ævner ikke syntes at ligge for Vaudevillen, men hendes Udførelse af den vanskelige Rolle var overordentlig talentfuld. Den unge Skuespillerinde gav et indtagende Billede af den skælmske tolvaarige Skolepige, der var en barnlig Ynde over hendes Spil, som illuderede, og tiltrods for den spæde Sangstemme, udførte hun de vel kendte Sange med Gratie og Smag. Hr. Poul Nielsen havde det rette Greb paa den opløbne Skoledreng Hans Mortensen, der ligegyldig slentrer fra Skole med sine Bøger daskende i Remmen og gør alle optænkelige gale Streger. Som Zierlich slog Hr. O. Poulsen Gækken løs af Hjærtens Lyst. Pertentligheden skinnede frem af hans hele Paaklædning, af hans Gang og Manerer. Han snurrede paa S'Lydene og kroede sig. Glanspunktet var hans Examination af Trine, da Hulheden i hele Institutets Undervisningsmetode afsløres totalt. Virkningsfuld var navnlig Maaden, paa hvilken Zierlich roser Trine, tiltrods for hun ikke svarer et eneste rigtigt Ord. Birollerne var i gode Hænder; dog savnede man hos Fru Hilmer, der spillede Frk. Trumfmeyer, et bredere Lune og en saftigere Komik, hvad denne Rolle ubestrideligt kræver. —

Som Agnete i »Elverhøj«, denne »nationale Festopera«, der stadig formaar at samle fuldt Hus, debuterede Frk. A. Hartmann, der spillede Rollen med samme forlegne Gestus, samme usikre, lidt sky Blik, som karakteriserede hendes Ofelia. Stemmen lød i samme langsomme, klagende Tempo, her var intet Fremskridt, ingen Udfoldelse af Ævner at spore. Det kan forresten ikke undre. Den unge Debutantinde maa spille Rollen paa samme Maade som hendes Forgængerinder — Fru Hennings og Frk. Ingwersen — hun maa bøje sin egen Individualitet tilbage og tro underkaste sig Traditionen. Hverken Hr. Gradmann, der jo nys debuterede som Leonard, eller Frk. Hartmann har selv valgt sig Debutrollen, den er aabenbart bleven dem tildelt. Var det ikke rimeligere, at en ung Debutant selv valgte sig den Rolle, i hvilken han kunde ønske at optræde

første Gang. Saa kunde man da være sikker paa, at Valget blev truffet efter hver enkelts Individualitet, i Overensstemmelse med de Ævner, hver tiltroede sig. Kan det være lærerigt for Frk. Anna Petersen og Hr. Gradmann at udføre Rollerne i Benzons »Tilfældigheder«, hvor man uvilkaarligt drager Sammenligninger med Fru Hennings' og Hr. E. Poulsens Spil? Nu famle de unge frem, snart i Øst og snart i Vest, og de friske Ævner svinebindes af Traditionens Jærnhaand.

Paa Kasino spilles en saakaldt Kantonnementsfarce, »Pigernes Jens«. Motivet er heldigt grebet. Den lystige Krig, de aarlige Kantonnementsøvelser, danne den brogede Baggrund for en lovlig spinkel Intrige, der ikke en Gang er særlig original. Imidlertid oprulles der en Række afvexlende Billeder fra det muntre Soldaterliv, Akterne slutte regelmæssig med et Effektsted, saa Stykket gør stor Lykke, tilmed da Dekorationsmaleren har ydet Mesterværker i sin Art og Udførelsen er i den rette Tempo med Hr. Kolling som den forsorne Kusk, »Pigernes Jens«, og Hr. S. Neumann som den forfjamskede Oberstløjtnant.

Som »piece de rideau« til Geijerstams »Svigerfa'r« opførte Folketheatret en dramatisk Bagatel af Fru Emma Gad: »Genklang«. Det lille Stykke behandler intet nyt Æmne. Det er det kendte (evig unge?) Møde mellem de to, mellem »Han« og »Hun«, som dog denne Gang finder Sted under forandrede Omgivelser — ikke i det luxuriøse Boudoir, hvor Lægen aflægger den unge Frøken et Besøg, ikke i Kabinettet under Ballet, mens Dansemusikens lokkende Toner kalde og drage, — her er Scenen i en simpel Bondestue hos en gammel Kone, der har været Amme for den unge Komtesse. Regnen strømmer ned; Komtesse Clara søger Ly i Bondehuset, og snart tyer ogsaa hendes tidligere Lærer Niels Lynge derind. Mødet er i Stand, — og nu falder Talen paa tidligere Dage, den Gang Lynge var Komtessens Lærer. Han vovede at forelske sig i sin smukke Elev og fik derfor sin Afsked. De underholde sig nu med hinanden om deres respektive Følelser og Anskuelser — hvad, der forstaas ved »Genklang«, bliver forresten defineret paa en mærkelig søgt Maade —; Lynge indser, at han maaske selv er Skyld i, at han har forskærtset Lykken og maa leve et kærlighedsfattigt Ungkarleliv paa Biblioteker og i sin støvede, bogopfyldte Stue, og Stykket ender med det sædvanlige Haab om Gensyn, skønt der visselig er Fare for, at en korpulent Greve i skinnende Ridestøvler løber af med den indtagende Komtesse.

Replikskiftet var utvungent, undertiden malende og levende: navnlig straalede Claras Replik om hendes Trang til at se Luxus og Rigdom om sig, af megen Farvepragt, men man er virkelig træt af stadig at skulle have den gamle Saga om og om igen, og kunde ønske ny Æmner, nyt Stof. Udførelsen kunde ikke hæve Stykket: Fru Maria Müller spillede køligt og afmaalt, men sagde Komtessens Repliker klædeligt og med Smag. For Hr. Reumert glippede det

imidlertid gentagne Gange, der kom noget falskt og lavet i hans Spil, hvori dog selve Rollens Anlæg ikke var uden Skyld.

Schönthan og Kadelburgs Lystspil »Guldfugle«, som blev Folketheatrets første større Nyhed, har haft den samme ejendommelige Skæbne, som alle tyske Lystspil, der naa frem paa danske Scener, at lokaliseres: Handlingen forelægges uden videre fra Tyskland til Danmark, Personerne faa danske Navne, men Indholdet bliver det samme. Sceneheldet bliver næppe større ved dette Experiment, som i Længden ikke tør anbefales. Hvorfor ikke indskrænke sig til en Oversættelse alene og undlade at give disse Lystspil et pseudo-originalt Præg. Til visse ere vi i en foruroligende Grad fattige paa nye originale Lystspil, men hin Fremgangsmaade gør hverken fra eller til. — Forresten er »Guldfugle« et af de mere vellykkede Arbejder, senere Aar har at opvise i Genren, og det er let at forstaa, at Theatret har følt sig fristet til at bringe det frem, da det gjorde en saa overvældende Lykke i Sommer ved de tyske Gæsteforestillinger. Den danske Bearbejder har i det hele haft Held med sig, der er ingen af de kendte tyske Platheder bleven tilbage, og er end den militærgale Grosserer en speciel tysk Type, saa er den jo allerede godt paa Veje med at vinde Indpas hos os. Forfatterne forstaar hvad der er virkningsfuldt paa Scenen, Optrinene ere livlige og afvexlende, Formen let og behagelig, saa »Guldfugle« ogsaa i den danske Bearbejdelse gjorde Lykke. Hr. Orlamundt spillede den reducerede Ungkarl Peter Benzon, der aldrig lader sig forbløffe i sin Optræden, med god Karakteristik, og Replikerne faldt med den rette Ugenerthed. Fru Maria Müllers Begavelse ligger ikke for saadanne Roller som den kokette Enkefru Benzon, men alligevel var der vellykkede Enkeltheder i hendes Spil. Hr. Reumert udførte den unge Løjtnant, som altid er Helten i tyske Lystspil.

Den bekendte Dramatisering af Jules Vernes Roman »Mikael Strogoff«, »Czarens Kurér«, er gaaet over Scenen paa Dagmartheatret, men det gamle Kassestykke var i væsentlig Grad falmet, om end enkelte af Tableauerne ikke undlod at gøre Virkning. Der var faa Folk paa Scenen i Masseoptrinene, Balletten stod under Lavmaalet af det tilladelige, og Birollerne vare, med faa Undtagelser, besatte med Elever. Hr. V. Wiehe var en energisk Mikael Strogoff, og Hr. Hunderup en brutal Ivan Ogareff.

Theatrets nye Leder, Hr. Julius Lehmann, har haft Mod til at binde an med Schillers »Røverne« med sit uensartede Personale, som til dagligdags skriger sig hæst i patriotiske Rabalderstykker, og faa Maaneder efter at Kainz henrev alle ved sit storladne Spil som Karl. Forsøget lykkedes ikke. Det er kun Kunstnere af første Rang, der med Held kan udføre Schillers Ungdomsarbejde, dette Revolutionsdrama med de stærke Følelser og utæmmelige Lidenskaber, om hvilket en tysk Fyrste udbrød: »Havde jeg været den gode Gud, der stod i Begreb med at skabe Verden, og havde jeg anet, at en Fredrich Schiller i denne Verden kunde skrive »Røverne«, saa havde jeg ikke skabt Verden«.

Hr. Vilh. Wiehe gjorde det Vovestykke at spille Karl Moor. Det glippede for ham paa mange afgørende Steder, men man fik Indtryk af et ærligt Studium og en fast Vilje. Hans Temperament synes at ligge for saadanne Roller. Bedst lykkedes Mødet med Kosinsky; men ogsaa i det gribende Optrin ved Taarnet, hvor Faderen har siddet fangen (hvem mindes ikke Kainz i denne Scene?), var der heldige Enkeltheder. Hr. Hunderup spillede for massivt som Franz; Fru Lindemann magtede aldeles ikke Amalias Rolle.

D. 7. Oktbr. Carl Behrens.

Ungdomsforeningens Aarsfest.

Egentlig er Tingene her i Norge indrettede paa det bedste fra gammel Tid, saa at alt kunde gaa godt, bare vi selv var som vi burde være.

Men det er vi ikke altid, og saa hender det, at Verden begynder at gaa skjævt for os.

Da træffes der Foranstaltninger. En agtet Pen skriver i Morgenbladet, nogle agtede Mænd udsteder et Opraab, et Møde holdes, og saa stiftes der en Forening. Paa Guds Ords Grund stiftes den og i kristelig Aand, og Hans Majestæt Kongen er dens høie Beskytter. Siden virkes der i Stilhed til Velsignelse, og Verden gaar skjævt som før.

Blandt andet har man observeret, at det ikke altid gaar i Orden med de unge Mænd; de kommer paa Afveie undertiden. Saa har man oprettet Beskyttelsesanstalter for de unge Mænd. Der er Ynglingeforeningen, og der er unge Mænds kristelige Forening, og der er Foreninger og Stiftelser med andre Navne. Alle disse Indretninger virker i Stilhed til Velsignelse, og de unge Mænd kommer paa Afveie som før.

En Søndag Eftermiddag i Begyndelsen af Juni skulde den evangeliske Ungdomsforening have Aarsfest.

Baade Moen og Tyroleren skulde derhen, og Moen sagde, at han syntes jeg burde gjøre Følge. Jeg vilde have Hygge af det, sagde han. Tyroleren syntes ved sin Taushed at samtykke. Jeg var ikke utilbøielig til at høre paa mine Venners Raad; den evangeliske Ungdomsforening turde netop være noget for mig kanske.

Jeg var for kort siden kommen hid til den store By, og ansaas for at være hvad jeg var, nemlig i høi Grad ubefæstet. Til en vis Grad var jeg under Aandens Tugt, det turde med Tak til Gud nok siges; men egentlig og i Grunden stod min Digten og Tragten til denne Verdens Ting, og især havde Djævelen faaet et stygt Tag paa mig gjennem Teatret.

Der var jeg kun altfor tidt, og jeg kunde sidde oppe paa Attenskillingen, og i Nødsfald paa Tolvskillingen, og sige til mig selv, næsten grædefærdig af Trods, at hvis det førte til Helvede at gaa paa Teatret, saa var der intet ved den Ting at gjøre; jeg vilde gaa paa Teatret alligevel.

Jeg indsaa naturligvis, at saadan kunde det ikke blive ved; tidligere eller senere maatte jeg vende om fra min Veis Vildfarelser. Jeg vidste jo, at Verdens Glæder ikke kunde tilfredsstille min Sjæls Trang, det havde jeg allerede næsten erfaret. Desuden var det umuligt at have nogen Mening om, hvor længe det kunde gaa an at stole paa Guds Langmodighed. Ved Livets tynde Traad hang jeg og dinglede over Helvedes Afgrund; Traaden kunde briste hvad Øjeblik som helst, og saa vilde Spillet være ude.

Men jeg var ikke saadan, at jeg kunde blive frelst paa almindelig Vis. Loven bed ikke paa mig, og saa kunde jo heller ikke Evangeliet faa virke. Flygtig og ustadig var jeg i Sjæl og Sind; Helvedsfrygten vilde aldrig rigtig faa Magt i mig; og hvad kunde det hjælpe, at jeg erkjendte mine Synder, naar jeg ikke angrede og ialfald ikke hadede dem? thi det gjorde jeg ikke. Min store Hovedsynd, det brødefulde Forhold til Josefine Pedersen, elskede jeg endogsaa, og det var ikke min Skyld, at Forholdet var ophørt.

Skulde jeg frelses, maatte det saaatsige ske, uden at jeg vidste om det. Jeg maatte lempes ind ad den snævre Port. Lokkes maatte jeg, ja formelig bedrages ind i Himmeriges Rige. Sæt nu, tænkte jeg, at den evangeliske Ungdomsforening kunde udføre dette Bedrageri! Jeg ansaa det ikke for umuligt. Der taltes i Statuterne om »Hjem« og »kammeratslig Hygge« sammen med »alvorlig Livsanskuelse« og »sand kristelig Aand«; noget i den Retning var det ganske sikkert, jeg behøvede.

Desværre skulde »Maria Stuart« gaa i Kvæld; det var til Benefice for Fru Gundersen. Og naar jeg ikke vaagede over mig selv, begyndte strax Nordraaks Menuet at vugge og lokke

i mine Øren. Men naturligvis maatte alt saadant sættes til Side, dersom jeg skulde begynde at tænke paa alvorligere Ting. Og det fik jeg vel gjøre nu; engang maatte der jo begyndes. I Virkeligheden var der ikke saa meget at forsage enda. Hvad vilde vel Fru Gundersens geniale Spil hjælpe mig, naar jeg skulde dø, eller hvad Trøst kunde jeg søge i Nordraaks Musik, naar jeg skulde frem for Dommen?

— Vi holdt Siesta, som Tyroleren sagde, og Siestaen var behagelig.

Kaffen var drukken og Piberne tændte. Indad Vinduerne laa det vaarlige Solskin med smeldende Lys; gjennem den aabne Altandør havde vi Luften. Og fra Haven nedenfor, og fra alle Homansbyens Haver, og fra Engene og Skogholterne oven om, strømmede Forsommerens stærke Duft ind over os som en stille Beruselse.

Fred herskede paa vor Hybel. Bare en Humle surrede rundt oppe under Loftet; den havde forvildet sig ind fra Haven og kunde ikke finde ud igjen. Smaa, graa Petumskyer vuggede aandeblødt i Solens Glans, løftede sig, sænkede sig og blev borte.

Der var en dyssende Dovenskab i Luften, noget hensvømmende fredeligt og stilt. Byen hørtes indad Altandøren som en meget fjern Susen; eller kanske det bare var Luften. Den store, lyse Sommerstilhed gav en liden livsalig Lyst til at blunde ind.

Jeg laa paa den gamle haardtstoppede Sofa og pattede ganske smaat paa min lange Studenterpibe. Ungdomsforeningens Statuter havde jeg i min Haand, men havde opgivet at læse. Jeg tænkte ikke heller. Bare nu og da drev en Tanke mig forbi, søvnig og fjern. Hvor de havde det godt, disse Mennesker, som allerede var omvendte! Egentlig var der ikke nogen rigtig Mening i at omvende sig i saadant et vakkert Vejr. Aa du dumme Djævel! var nu det ogsaa noget at komme med? Tænk, undskylde sig med Vejret.

Skraas overfor mig, paa den anden Side af Bordet, sad Jonas Moen i sin graa Slobrok. Han lod som han læste i et eller andet, der laa opslaaet foran ham, men egentlig bestilte heller ikke han andet end at røge. Det store, stridhaarede Hoved laa som sædvanlig paa Skakke, ligesom drømmede om Hovedpuden, og over hans rødmossede, velvillige Bondeansigt

med de smaa, rødkantede Øjne var der endnu noget af Formiddagens Kirkefred.

Tyroleren, den lange spæde med det blaasorte Haar og den vakre brune Hudfarve, laa bagover i Gyngestolen og læste i »Norsk Missionstidende.« Om nogen Tid saa jeg ham ryste paa Hovedet og lægge Heftet fra sig. »*Quel bruit* for en Værkefinger,« sagde han. »Hvad for en Værkefinger?« spurgte jeg. »Det er ikke hans egen en Gang; det er hans Kones,« svarede Tyroleren. »Hvad for en Kone?« spurte jeg. »Broder Pedersens Kone i Zululand,« svarede han. Moen saa op og bemærkede stilfærdig: »Aa ja, de behøvede nu ikke netop at skrive saa meget om saadanne mindre væsentlige Ting.« Jeg tog Trøst af dette; man kunde da Gudskelov beholde lidt Kritik, ogsaa naar man var et Guds Barn. Tyroleren saa paa sit Uhr og reiste sig. »Man muss sich drapiren,« sagde han, og gav sig i Færd med sit Toilette.

Han kunde gjøre Toilette, Tyroleren. Det tog Tid, men det førte ogsaa til noget; han blev virkelig fin, naar han pudsede sig. Dertil bidrog væsentlig de sorte Kisteklæder, som han var i Besiddelse af; og dem skulde han i Dag have paa, kunde jeg se, hvilket gjorde sit til at stemme mig alvorlig.

Om en Stund strakte Moen sig. Derefter saa han paa sit Uhr og reiste sig fra Stolen. Med sin stille Stemme bemærkede han, at det nok kanske nu snart var Tid til at begynde at tænke paa at gjøre sig færdig. Han vabbede i dovne Slobrokskridt hen til Kakkelovnen, satte Piben fra sig og spyttede; Piben havde nok været sur. Halv henvendt til mig, men med Øinene ligegyldigt ud ad alle Vinduer, sagde han saa: »hvordan er det, tænker du at bli med?« Jeg tog mig sammen. Idag var Naadens Tid; engang maatte det jo blive Alvor. Og med et stille Farvel til Maria Stuart i Skotland svarede jeg: »ja; — jeg tænker, jeg — ; jeg gaar med.« »Ja det var bra det,« sagde Moen og begyndte at afføre sig sin Slobrok.

— Festen skulde holdes i Hausmansgadens Bedehus Kl. 5; Pastor Hermansen skulde indlede. For mig, der ikke havde andet Toilette at gjøre end at tage paa mig Hatten, var der god Tid. Jeg blev liggende og holdt i min Sjæls Dyb endnu engang Mønstring over de Grunde, der kunde tale for at gaa paa Teatret. Det var i Grunden ærgerligt —: netop i Dag havde jeg Møntsorter ogsaa! — Men der var ingen af Grundene, som rigtig

vilde strække til; ialfald var der ingen, som vilde blive tagen for god af Moen. Og hvad Tyroleren angaar —; med sine glatte brune Øine vilde han gjennemskue mig øieblikkelig.

Endelig var de færdige. Det var svært som de skulde være fine i Dag, begge to; ogsaa Moen børstede sig, og det virkelig for Alvor. Ved Synet heraf vaagnede min Samvittighed. Man fik ialfald lade som om man gjorde Toilette; jeg rejste mig og fik fat paa Børsten, jeg ogsaa. Derefter var det Hatten; hvor i al Verden havde jeg gjort af den? Tænk, om vi ikke fandt den! — Jo naturligvis; der kom Tyroleren med den. Han havde fundet den paa Gulvet henne ved Kommoden etsteds; bestandig skulde han være saa flink til at finde alting, den Tyroleren.

Saa gik vi. —

— Det var straalende Sommer- og Søndagsvejr; Solkuglen laa nede i den vestlige Himmel og hvidglødede. I Nord, over Grefsenaasen, saaes en liden lysegraa, fugtig Disighed, som lovede Regn; Tyroleren sprang for en Sikkerheds Skyld op igjen efter Paraplyen.

Lysegrønne og jomfruelige stod Træerne i sit nysprungne Løv. Græs og gule Blomster arbejdede sig op af den lerede Jord i ildfuld Livslyst. Det summede og surrede af alskens Smaaliv, som fløi om og havde travlt og skulde skynde sig at være til nu, mens Solen straalede; Sommerfugle i lyse Farver, dybt liljehvide, delikat crèmegule, vinglede viftende om mellem Blomsterkronerne, næsten vel saa vakre som de.

Ude paa Gaden var der støvet, og Solen stegte. Men alle Mennesker var paa Farten, og hvert Øjeblik fik vi Mindelser om denne Verdens Lyst. Smaa, hyggelige Selskaber af Damer og Herrer kom vandrende og kjørende fra Mark og Skog; bestandig Herrer og Damer sammen, bestandig Latter og Kommers, bestandig lyse Toiletter, Blomsterpynt, Løv, Letsindighed. Ak om de vidste, hvad der tjente til deres Fred! men det var skjult for deres Øine. Solbrændte og fornøiede som de kom dragende med sine tomme Nistekurve, saa de aldeles ikke ud som om de havde forarbejdet sin Saliggjørelse; mange af dem havde simpelthen drukket sig paa en Pisk. Freidige Flokker af unge Gjenter, Opvartningspiger, Sypiger, livlige, kokette Butikjomfruer, passerede os i glad Hast; de skulde til Ladegaardsøen formodentlig. Under Snak og Latter drog de os forbi, møn-

strende os med snare Øine; men bestandig fik Tyroleren et Sideblik tilslut, som gjorde mig ondt; hvorfor var ikke jeg ogsaa vakker?

Og efter Pigerne fulgte de unge Mænd. Der var alle Sorter, store bastante Haandværkssvende, nette Handelsbetjente i sommerlig Dragt, sortklædte, tyndbenede Artianere og Studenter med Stokke, Briller og Cigarer, spændte paa, hvad Aftenen kunde bringe af smaa Eventyr; der var ogsaa Herrer af tvivlsom Profession; men allesammen syntes enige om ikke at ofre en Tanke paa sin udødelige Sjæls Salighed. End alt det, Vorherre skulde være nødt til at se paa! — Mine Venner og jeg vandrede stille vor Vei og sagde ikke meget. Der blev talt en Del om Pastor Hermansen; forresten var det ikke andet end nu og da en doven Replik om Veiret.

Teaterplakater stod og lyste paa alle Gadehjørner: Maria Stuart i Skotland — Musik af Rikard Nordraak! Om to Timer skulde Tæppet gaa op for Dansen i den gamle Kongeborg; det sextende Aarhundrede skulde op af sine Grave og danse Menuet. Og til den høitidelige Dans skulde Musiken suse som Høstvind i sorte Egetræer. Jeg hørte den allerede; den begyndte at vugge og gynge for mine Øren som en Forlokkelse.

Der laa Bedehuset. Det var en stor, rød Murstensbygning med høie, smale, kirkeagtige Vinduer; en ganske liden Have grønnedes foran den. Porten stod aaben og gabede mod os som et sultent Svælg. Den gamle Adam steilede i mig endnu en Gang, men blev kuet. Nordraaks Menuet tonede hen og blev borte som fjern Sang. Dronning Marias hvide Slør skimtedes og forsvandt i en Skogtykning. Jeg drog et sidste Resignationens Suk, stevnede saa frem mod det sultne Svælg med en god Ven paa hver Side.

Flugt var umulig. Vistnok var mine Venner rimelige Folk, og saa lidet som jeg endnu i Virkeligheden kjendte til dem, kunde det endog tænkes, at jeg gjorde dem Uret, naar jeg ansaa dem for Guds Børn. De gik saa stille med alt. Men stole paa dem kunde jeg jo ikke paa nogen Maade. Det var i det hele umuligt at finde paalidelige Verdensbørn i den Kreds, hvor jeg nu vankede; til Overflod havde mine Venner hjemme i Stavanger, hvor alle Mennesker var Guds Børn i den Tid.

Jeg tænkte ikke paa Flugt forresten. Verdens Glæder kunde ikke i Længden tilfredsstille min Sjæls Trang; tidligere

eller senere maatte jeg vende om fra min Veis Ondskab; desuden var vi allerede ved Trappen. —

— Vi kom ind i et overmaade stort, langagtigt Rum med kalkede Vægge og Vinduerne til Skyggesiden. For os, som kom lige fra den yrende, glirrende Solglans udenfor, var det dæmpede Lys behageligt. Ogsaa Kjøligheden gjorde godt; kanske Luften dog føltes lidt indestængt. Paa den inderste Væg, lige mod Døren, hang en stor sort Vægtavle, der gav Rummet en Bismag af Skolestue; Tavlen var omgiven af en Fletning af Granbar til et Vidnesbyrd om, at det var en Fest, det, som i Dag skulde afholdes. Gulvet var ryddet, Bænke og Stole opstablede i en Krog tilvenstre for Indgangen. Noget længere inde i Salen, til høire, stod et meget stort Bord, dækket med Smørrebrød. Endnu længer inde havde de ankomne stillet sig op i tæt Flok, eller egentlig i to Flokke, da der i Salens Midte var ladet aaben en smal Gang. Allerøverst, helt oppe under Vægtavlen, stod Talerstolen, som var et almindeligt Katheder.

Vi sluttede os til den ene af de to Flokker, den til høire, og da jeg havde stillet mig op, og navnlig fundet Udvei med Arme og Hænder, gav jeg mig til at betragte denne Samling af unge Mænd, som havde taget Afsked med Verden.

Det var tækkelige, alvorlige Folk, væsentlig Handels- og Haandværkslærlinger samt Studenter. Butikkens og Bogens Mænd var rimeligvis i Flertal, at dømme efter Ansigternes fremherskende Bleghed. De gjorde ikke nogen Støi. De stod hvor de stod, i mer eller mindre trykkede Stillinger, den ene saavidt muligt bag den anden; det var som de vilde gardere sig mod et eller andet. Mange talte sammen, men stille, og der smiltes af og til, især blandt dem, som stod bagerst.

Jeg syntes næsten det virkede verdsligt at se Mennesker smile her; men endnu mere verdsligt virkede det store Smørrebrødsbord. Jeg mønstrede Opdækningen med mistroiske Blikke; der skulde vel ikke være Øl? Nei, der var ikke Øl. Bare Mælk. Og da kunde der vel ikke egentlig være noget at sige.

En Følelse af Beklemthed var kommen over mig; men saa opdagede jeg Sangforeningen. Det var den lille Klynge, som stod halvt for sig selv oppe ved Kathedret og saa officiel ud; de smaa, blaapermede Sangbøger røbede den. Gudskelov, vi skulde altsaa have Sang; jeg trak Vejret lettere.

Døren stod aaben; fra Dagen der ude kom nu og da

dukkende frem en enkelt eller et Par enkelte, som skulde herind og holde Fest. De sluttede sig til den ene eller den anden af de to Sammenstimlinger og blev borte der, uden at Sammenstimlingerne syntes at voxe. Jeg stirrede mod Døren, saa jeg fik ondt i Øinene; nu kom vel snart Hovedstyrken. Men der ude durede Byen i Søndagsglansen, og de unge Mænd gik og jagede efter Verdens Glæder, som om der hverken fandtes Død eller Dom. Det var i Grunden forfærdeligt. Nu begyndte det forresten at mørkne der ude; kanske fik de Regn over sig; saa kunde de ha det saa godt. Jo da skulde de komme til at se ud, alle de lyse Sommertoiletter.

En bleg, tilknappet Mand med et vakkert geistligt Ansigt gik nervøst frem og tilbage mellem Kathedret og Rummets ene Sidevæg; det var Pastor Hermansen. Jeg kjendte ham nok. Han havde været Sjømandspræst i London; siden den Tid gik han sortklædt, helt tilknappet og med hvidt Halsbind, saadan som reformerede Præster bærer det; jeg havde aldrig set ham i andet Kostume. For Tiden privatiserede han i Kristiania, hvor han drev Mission paa egen Haand, saavidt mulig efter engelsk Mønster. Han havde endog faaet istand et Par store Telte, som han prædikede i; disse Seildugskirker flyttede han med sig omkring i Byens Udkanter og satte dem op snart her og snart der, ofte paa de utroligste Steder. Der var nemlig i denne By en stor Mængde Mennesker, som ikke søgte hen til Guds Ord, og altsaa fik Guds Ord søge hen til dem. Man maatte nøde dem til at gaa ind, som der stod i Evangeliet. Saa ihærdig var han i sit Arbeide for Guds Riges Sag, at skjønt han var orthodox som den lille Katekisme, blev han dog næsten besværlig af og til; den kjære Professor Caspari havde engang paa sin spøgefulde Maade sagt, at »den Mand burde sættes fast«, hvorved Professoren havde ment, at Pastor Hermansen burde anbringes i et Embede.

Ogsaa jeg var af den Mening, at Pastor Hermansen var en besværlig Mand. Han kjendte mig tilfældigvis, og vidste, at jeg var ubefæstet; naar han saa traf mig, angreb han mig, selv paa Gaden, og begyndte at tale om min udødelige Sjæl. Nu var det jo ikke altid, at jeg var oplagt til at tale om den med ham, og derfor undgik jeg ham gjerne; men Pastor Hermansen havde sit Kald fra Gud og var ikke let at undgaa.

I Dag havde han allerede prædiket to Gange. Nu skulde

han tale her. Og i Aften, naar Ungdomsforeningen var færdig med sin Fest, skulde han holde Andagt i Ynglingeforeningen. »Egentlig dybt kan man ikke sige han stikker,« sagde Tyroleren; »men ihærdig er han, det maa man lade ham.« Jeg saa paa den tynde, blege Geistlige med det gudhengivne Aasyn og følte Respekt. Saa alvorligt kunde somme Mennesker tage Livet.

Og enda kunde den samme Mand gaa omkring her i denne Stund og være formelig spøgefuld.

Han vidste, at vi var samlede for at holde Fest, men skjønte, at de unge ikke saadan med en Gang kunde komme i Feststemning. De holdt sig stadig sammen i tæt Flok, som for at gardere sig, og syntes stærkt trykkede af Stedets Alvor. Derfor kom han hen til dem af og til og søgte at kvikke dem op. Det kunde jeg skjønne af, at de, han henvendte sig til, smilte.

Det var jo i det hele ikke Meningen, at man skulde kjede sig i denne Forening; tvertimod. Det stod udtrykkelig i Statuterne, at man skulde samles til Hygge og Underholdning, kun at alt skulde gaa for sig i kristelig Aand. Der blev vistnok ogsaa arbeidet for, at Statuternes Ord om Hygge og Underholdning kunde blive mer end en tom Lyd; der holdtes Foredrag baade om et og andet, og sidste Jul havde Foreningen endog havt Juletræ. Men i Dag syntes det ikke muligt at faa Stemningen op, skjønt Pastor Hermansen øiensynlig gjorde sit bedste. Naar han var munter eller morsom i kristelig Aand, smilte de unge, men reserveret og usikkert, og saa blev der ikke mere af det.

— Nu kom der ikke fler. Det kunde ikke nytte længer at stirre mod Døren; alles Øine havde efterhaanden vendt sig mod den blege Mand. Nu kunde han gjerne begynde. Den blege Mand saa paa sit Uhr, men ventede endnu. Frem og tilbage spaserede han i stedse raskere Takt, gned sine bløde Hænder, sendte bønlige Blikke op mod Taget, som om han ventede Hjælp fra den Kant; men der kom ingen Hjælp. Saa raadførte han sig med Uhret endnu engang. Det gjorde jeg ogsaa. Mit gik saadan en 10—12 Minuter for sent; Klokken skulde altsaa nu være et Kvarter over fem, saa jeg kunde ikke skjønne, hvad han ventede efter.

— Endelig.

Pastor Hermansen gav et Vink. Døren blev lukket; den

brede Strøm af Dagslys, som havde staaet ind ad den, afskares, og der blev mørkere. Den lille Klynge, som stod halvt for sig selv oppe ved Kathedret og saa officiel ud, konstituerede sig som Sangforening. Han den vesle Skomageren, som havde lappet mine Sko sidst, han med det lille runde, bløde, gustenblege Ansigt, aabenbarede sig som Dirigent, gjorde Tegn med Taktstokken og hviskede. Pludselig brød det løs:

»Hvor det er deiligt at følges ad
for dem, som gjerne vil sammen være.«

Det klang udfordrende stærkt i det øde Rum.

Mens de sang den sidste Strofe, besteg Pastor Hermansen Kathedret og foldede Hænderne.

Han saa en Stund op i Taget. Det mørknede endnu mer; nogle Regndraaber begyndte at falde mismodigt og blødt mod de smale Vinduer.

Pastoren aabnede med en Bøn. Maatte vi lære at kjende os selv og vor store Svaghed; maatte vi lære at tage Herren med os i alt, hvad vi gjorde, saa at vi til enhver Tid, i vort Arbejde som især i vore Fristunder, kunde være beskyttede mod denne Verdens Fristelser og Farer; maatte vi endelig faa Naade til at holde denne Fest i Jesu Navn.

Derefter gik han over til Dagsordenen. Han gav en Oversigt over Foreningens Virksomhed, specielt i det sidst forløbne Aar, og han fik herunder Anledning til at dvæle noget udførligere ved Foreningens smukke Formaal. Han talte pænt bergensk; det blev egentlig mindre Tale end Sang.

Byen begyndte at blive stor nu, sagde han, og Fordærvelsen trængte ind fra alle Kanter. Synden laa saa at sige paa Lur ved Gadehjørnerne. Især var det farefuldt for de unge, der kom ind fra Smaabyerne eller fra Landet, og som saa skulde vandre sin Vej alene i den store By, uden den Beskyttelse, som selv det tarveligste Hjem kunde yde. Derfor havde Gud i sin Naade indgivet nogle kristeligsindede og for vort Folks Vel interesserede Mænd den Tanke at oprette en Forening, hvor unge Mænd kunde ty hen i ledige Stunder, og hvor de kunde møde Velvilje og Veiledning, og finde Kammerater, og undertiden høre et Guds Ord; en Forening altsaa, der kunde være dem som et andet Hjem og beskytte dem saa meget som muligt mod den store Bys Fristelser og Farer. Visselig var det saa, at Foreningen ikke kunde virke i det store; saare

mange var de, som helst vandrede sine egne Veje, idet de som den forlorne Søn ødede sit Gods i et overdaadigt Levnet, indtil de — som han — maatte æde Mask med Svinene. Men naar vi saa tilbage paa Foreningens Virksomhed, baade i det hele taget og specielt i det sidst forløbne Aar, saa turde vi dog med Tak til Gud sige, at denne Forening, ved Herrens Miskundhed, havde virket, om end i Stilhed og Skrøbelighed, saa dog til Velsignelse.

Pastoren sluttede med en kort Bøn. Maatte vi lære at kjende os selv og vor egen Ondskab; maatte vi lære at tage Herren med os i al vor Færd; maatte han navnlig i sin Naade beskytte de unge Mænd mod den store Bys Fristelser og Farer.

Bleg og vakker, rak som et Lys, stod han der oppe, den tilknappede Mand og bad. Ansigtet var halvt opadvendt med et smerteligt Blik; de foldede Hænder laa hvilende foran ham paa Pulten. Det regnede. Let og blødt faldt de smaa Draaber mod Ruderne; det var som et stille Svar der ovenfra, et Løfte om Grøde og Velsignelse.

Han sagde Amen i Jesu Navn og steg ned.

Sangforeningen istemte:

»Gud sign vor Konge god,
giv ham i Farer Mod,
giv ham din Fred.
Giv du ham vise Raad,
styrk ham i al hans Daad,
styrt Svig og Ondskab kaad
i Støvet ned.«

Dette kom jo noget uventet.

Men det var ikke Meningen, at man i denne Forening alene skulde beskjæftige sig med religiøse Ting; ogsaa rent menneskelige Interesser skulde her kunne pleies. Ja der var egentlig intet menneskeligt, som skulde anses Foreningen uvedkommende; kun Politik var udelukket, for Fredens Skyld.

Efter Kongesangen blev der en kort Pause. Da rykkede Sangforeningen atter i Marken —:

»I Jesu Navn
skal al vor Gjerning ske,
om det skal komme os til noget Gavn,
endes ei med Spot og Ve.«

En Mand, lidt graa og tør, men venlig og velvillig, øiensynlig en af Foreningens Vedkommende, viste sig ved Salmeversets Slutning paa Kathedret og sagde, at nu vilde vi, paa denne Festens Dag, gjøre os tilgode, ikke blot med Guds aandelige Gaver, skjønt disse naturligvis var de fornemste og de vigtigste, men ogsaa med hans timelige Gaver, dem, som han havde givet os til Næring og Opholdelse for vort Legeme. Den blide graa Mand foldede sine Hænder og holdt Bordbøn. I en fortrolig Tone anmodede han Gud om først at bespise vore Sjæle med Livsens Brød, dernæst at velsigne disse jordiske Gaver saa, at vi deraf kunde faa sand Nytte; maatte vi endelig faa Naade til at nyde disse hans Gaver i Jesu Navn.

»Vær saa god, kjære unge Venner!«

De to Sammenstimlinger begyndte langsomt at opløse sig og fordele sig rundt om det store Smørrebrødsbord. Enhver især udsøgte sig sin Portion skaarne Smørrebrød og fyldte sit Glas Melk, trak sig saa tilbage for at give Rum for andre. Der blev Bevægelse; det var en Stund, at der var formelig livligt.

Jeg var ikke Medlem af Foreningen; men jeg bemægtigede mig en Portion Mad og Melk alligevel; thi jeg var sulten. Og Maden smagte godt. Der var noget aldeles fortrinligt opskaaret Kjød, og Melken var udmærket.

Den andagtsfulde Stilhed sank over os igjen lidt efter lidt, og vi stod til sidst rundt om Bordet og tyggede i Taushed. Jeg spekulerede lidt paa, hvad det egentlig vilde sige at spise i Jesu Navn. Pastor Hermansen gjorde nu og da Forsøg i Retning af kristelig Munterhed.

Da jeg var færdig, saa jeg paa Klokken. Store Gud! den var ikke fuldt sex. Var det muligt? En forvildet Tanke greb mig. Sæt at de blev færdige med Festen paa en Times Tid eller saa! færdige ialfald med det vigtigste! Teatret skulde jeg naa paa ti Minuter, paa fem Minuter, om det kneb; Herre min Gud, om de vilde skynde sig!

— Ja, for saa kunde jeg jo endnu engang tænke over, hvad jeg skulde gjøre. —

— Vi samlede os sammen igjen i de to Flokker, og der kom en Takkebøn for Maden. Nordraaks Menuet vaagnede for mine Øren og begyndte at vugge og gynge paany. Jeg skimtede Maria Stuart, hvid og skjøn, og der faldt Sol, naar hun

slog Øinene op, og Skygge, naar hun slog dem ned igjen. Og saa var det Scenen med David Rizzio; du evige Gud, hvor hun var mægtig i sin Værgeløshed! Værre end Satan maatte de være, disse skrækkelige sorte Puritanere og Protestanter, som ikke kjendte andre Melodier end Salmer og ikke andre Steder end Grave . . .

»Lader os frydes, lader os frydes,
frydes, frydes,
lader os fry . . . des,
i Herren!«

jublede Sangforeningen, det var et Bibelsted, som var sat i Musik. Jeg kunde ikke begribe, hvorfor de skulde synge det samme op igjen saa mange Gange; det kunde have været ligesaa vakkert, om det havde været kortere. Imidlertid blev de færdige, og saa opstod der en Pause.

Slutningsbønnen —? haabede jeg tvilende.

Men Pastor Hermansen viste sig paa Talerstolen og sagde, at Ordet var frit. Da opgav jeg det hele. Det var naturligvis egentlig nu, Festen skulde begynde.

De unge Mænd saa imidlertid ikke ud som de havde Brug for Ordet. De stod og saa tankeløse ud, øiensynlig og udtrykkelig tankeløse. Det var klart, at hverken han eller han vilde tale, og allermindst han!

Der ventedes. Pastor Hermansen forsikrede paany, at Ordet var frit; men der var fremdeles ingen, som tog det.

Da rykkede Sangforeningen atter i Ilden.

»Zions Vægter hæver Røsten:
Vaagn op, der blinker Lyn i Østen,
vaagn op, Guds Stad Jerusalem!«

To Vers af denne Salme blev sungne, hvorefter der opstod en ny Pause.

En haardnakket, umulig Pause. De unge Mænd forhærdede sig i sin Tankeløshed og værgede sig mod alle mulige Mistanker ved at holde sine Munde paa det mest energiske lukkede. Jeg var spændt. Bare de nu holdt ud! Saa blev der ikke noget af alligevel, og saa blev man nødt til at slutte.

Da ser jeg min lille gustne Skomager henvende sig til

Pastor Hermansen med nogle hviskende Ord. Hvad mon han kunde have i Sinde?

Præsten hørte paa ham med let løftede Bryn; endelig nikkede han, ikke uden en vis Overvindelse. Det var klart, at noget var i Gjære; men hvad var det?

Det fik jeg vide strax. Skomageren besteg Kathedret; Skomageren vilde tale. Da svor jeg, at aldrig mer skulde jeg lappe mine Sko hos den Mand.

Skomageren stod en Stund og taug med Øinene nedslagne; rimeligvis bad han om Naade til at finde de rette Udtryk. Gud, hvor dum han saa ud. Jeg skulde alligevel lappe mine Sko hos ham, dersom han bare vilde være kort. Og hvorfor skulde han ikke være kort. Saadan en Skomagersjæl kunde vel ikke have meget at sige.

Nei; det var ikke stort, han havde at sige. Hm. Men da ingen af dem, der havde Ordets Naadegave mere end han, tog Ordet, saa vilde han i sin Enfoldighed faa Lov til at fremføre —; ja han vilde egentlig bare fortælle en liden Ting. Det var en liden Erfaring, kunde han sige; og han vilde ikke skamme sig over at fremføre det; for om det kunde synes lidet og taabeligt for Verdens Visdom, saa kunde det hende, at nogen anden af de kjære Venner her kunde komme i samme Anfægtelse, og da kunde dette, som han vilde sige, blive dem til Trøst eller — ja, han kunde gjerne sige Trøst. Hm. Ja, for det var ikke andet end Djævelens Anfægtelser. Det var ikke andet. Hm. Hele den sidste Uge, men især Torsdag og Fredag, ja kanske det allermest var nu om Fredagen, havde Djævelen forfulgt ham med den Fristelse, at hele dette Stel med denne-her Foreningen, og med Sangforeningen, ja især med Sangforeningen, det var bare i Grunden noget Verdens Væsen, som førte bort fra Gud, istedetfor at føre til Gud. Thi her syslede vi jo ikke bare med det, som der staar om, at kun ét er fornødent, men vi bekymrede os ogsaa om mange Ting; vi holdt Aviser, som indeholdt mange Slags Beretninger, og vi havde Bøger i Bibliotheket, som kanske nævnte Guds Navn og kanske ikke; der var ogsaa mange Foredrag her, som handlede baade om det ene og det andet, Reisebeskrivelser og deslige, og vi sang verdslige Sange, som kanske helst kunde opmuntre til at elske Verden og de Ting, som vare i Verden, saa at Guds Vilje ikke fik Fremgang i os. Hm. Ja. Han havde

været rent svært plaget af disse Tankerne. Ja han havde været fristet saa svært og saa haardt, at rent ud sagt —; ja nu om Fredagen havde han ligefrem tænkt paa at sige fra sig baade Sangforeningen og altsammen. Men da det blev paa det allerværste om Fredagen, saa havde han gjort som han pleiede i slige Tilfælde. Han havde gaaet ind i sit Sovekammer og bedet til Gud, rigtig inderlig bedet til Gud om at tage denne Fristelse fra ham, saa han kunde vide, hvad han skulde gjøre og ikke gjøre i denne Sag. Og da var han bleven hjulpen; Herren havde været saa naadig at hjælpe ham ud af Anfægtelsen, saa at om Lørdagen var han meget bedre, og i Dagmorges rent bra. Herren havde givet ham Naade til at se, at denne Foreningen, den var baade en uskyldig og kanske en gavnlig Ting, naar man tog det paa den rette Maaden, og at ogsaa Sangen kunde være til Guds Ære, naar man sang med et ydmygt Hjerte og ikke hovmodede sig, men takkede Gud for alt. Og i Dag havde han gaaet til sin Gjerning her i denne Forening med Fred i sit Hjerte og med Tak til Gud, ja rigtig inderlig med Tak til Gud, som ved sin Naade havde opladt hans Øine i denne Sag; og dette var det, han nu vilde føre frem; hm; han havde tænkt, at det kunde ... ja; det var nu bare dumt af ham her, hvor der var saa mange andre Ordets Mænd, ja, Ordets Mænd vilde han sige ...

Skomageren gik sig fast i en Del Talemaader og Undskyldninger, men reddede sig tilsidst ind i en Bøn, som dog blev ganske kort. Han kunde nemlig ikke finde paa mere end to Ting at bede om, og de Ting var der bedet om før, nemlig at vi maatte lære at erkjende vor Skrøbelighed, og at Herren vilde beskytte de unge fra den store Bys Fristelser og Farer. Derefter gik han ned og lod Sangforeningen istemme: Jesus, din søde Forening at smage. Det klang ikke noget videre denne Gang, syntes jeg; Sangerne var vist lidt forlegne. —

Det regnede ikke mere. Solens Glans begyndte at trænge ind ad Vinduerne i høje, smale Striber, hvori gyldent Støv svømmede og drev; nu maatte der være deiligt ude. Hvadfor noget? Ikke mer end halv syv? Kanske de enda kunde blive færdige? —

Pastoren kom op og spurgte, om flere ønskede at ytre sig; jeg stod som paa Gløder. »Værsaagod!« lokkede han venligt og blidt. »De bør ikke genere Dem! Skulde der ikke være en

i denne Forsamling, som havde et Ord at sige os? en Bekjendelse, en Opmuntring . . . eller gjerne noget andet? noget om Guds Gaver og Gjerninger i det timelige, i det verdslige —?«

Jeg ønskede ham godt og vel ude. Men Gudskelov, der var ikke en i denne Forsamling, som havde et Ord at sige os.

Da tog han selv Ordet.

Han syntes vist, at et Foredrag af mere verdslig Art nu kunde være paa sin Plads, og begyndte at fortælle om Forholdene i London. Ogsaa London var nemlig en stor By, og Fristelserne og Farerne var meget større der end i Kristiania. Men saa var det ogsaa dèr ved Guds Naade et Frelsens og Redningens Arbeide i Gang, som vi ikke noksom kunde beundre. Overalt, hvor Satan havde sine Templer, havde ogsaa Herren sit Kapel; ja Guds Ord blev budt frem paa de utroligste Steder og paa de utroligste Maader . . .

Jeg stod med Klokken i Haanden; jeg tællede Minutterne; maatte han nu snart komme til Slutningsbønnen; for naturligvis skulde vi desuden have en Salme tilslut, og jeg behøvede, alvorlig talt, mindst ti Minuter.

Men Pastor Hermansen sluttede uden nogen egentlig Bøn. Og det vilde sige, at vi skulde have Slutningsbøn extra.

Jeg forsøgte at haabe, at denne Bøn vilde blive kort. Men saa viste det sig, at det var Emissær Bølle, som skulde tale.

Emissær Bølle var en kraftig, statelig Skikkelse med et svært, brunt Skjæg; han skulde desværre ogsaa have svære Talegaver.

»Eftersom Tiden allerede er temmelig fremskreden,« begyndte Bølle med svag Stemme, »saa vil vi nu til Slutning samle os i en kort Bøn.«

Ja det var let at love, tænkte jeg sint; der var bare ti Minutter igjen. Eller tolv kanske; i det allerhøjeste tretten.

Aldrig i Verden blev han færdig paa tre—fire Minutter. Hvad skulde man gjøre? Kunde man ikke gaa sin Vei? Forsvinde i Stilhed?

Jeg saa ud over det lange Gulv og opgav den Tanke. Her var aldeles uhyggelig aabent og tomt; hvert Øie vilde se mig.

Der kunde ialfald ikke være Tale om at gaa alene.

Jeg mønstrede mine Kammerater; sæt, at de alligevel ikke var Guds Børn? Ialfald Tyroleren? Og selv om han var Guds Barn, saa havde han ialfald Kritik! han maatte kunne kjede sig!

— Men begge mine Kammerater stod med bøiede Hoveder, hensunkne i søvnig Andagt.

Jeg kunde dog ikke ganske opgive Tyroleren. Han havde af og til en Trækning med Øinene, som gav mig et Slags Haab; bare opbygget følte han sig vist ikke. Klokken avancerede, avancerede; jeg stødte ham paa Albuen —: »skal vi gaa?«

Han saa forbauset paa mig, men svarede ikke egentlig. Der var et Træk om hans Mund, som jeg forstod derhen, at han egentlig personlig ikke kunde have saa meget imod at følge mit Forslag; men jeg kunde ogsaa se, at han var bestemt paa at være korrekt til det yderste.

Det gjaldt ikke saa meget for mig om at være korrekt. Jeg langstirrede mod Døren; kunde man ikke alligevel —? til syvende og sidst var der jo næsten ingen, der kjendte mig?

Men Gulvet var haabløst tomt, og de der oppe ved Kathedret havde saadan en fortvilet god Oversigt. Hvorfor havde man ikke stablet op de Bænke der nede paa en saadan Manér, at de kunde yde en vis Dækning?

Det var umuligt. Jeg resignerede for allersidste Gang; der var enda otte—ni Minutter igjen; kanske Bølle alligevel vilde være kort for en Gangs Skyld. Sæt, at Aanden ikke kom over ham; det kunde jo hende.

... »at du vilde give os din hellige Aand, saa at vi kunde faa Naade til at se, ja ret til dybt og inderligt at føle og erkjende, hvor svage vi er, og hvor aldeles intet vi duer af os selv; og at du vilde styrke og veilede os, navnlig de unge blandt os, Herre, at de ikke lider Skibbrud i den store By, eller falder og gaar under i dens mange og store Fristelser og Farer; ja at du vilde ret inderlig ...«

Nei; nu var det forbi. Nu havde han netop faaet Dampen op; Salvelsens Aand og Naade var for Alvor kommen i Foredraget. Han sluttede ikke paa den første halve Time nu; det var greidt at skjønne.

Om nogle Minutter gik Tæppet op. Og det var først og fremst Begyndelsen, jeg maatte have; Menuetten, Menuetten, den deilige Menuetten.

Den onde besatte mig. Jeg drog mig helt bagom de andre, løftede mig paa Taa, gjorde mig ledig i Knæerne, sneg mig nedover, tæt ved Væggen, forsigtig, forsigtig; Gudskelov, de gamle Støvler knirkede ikke; alles Øine vogtede paa mig,

det kjendte jeg baade i Nakke og Ryg, men drog Hovedet saa meget som muligt ned mellem Skuldrene; aa, jeg var en elendig Fyr; der blev nok ikke Tale om nogen sand Omvendelse paa mange Aar endnu. Det susede for mine Øren; Emissær Bølle raabte til Himmelen over mig, men det hørtes saa fjernt. Forsigtig, forsigtig! frygtelig Resonans; det var nok Knæerne, som blev usikre. Gudskelov, der var Døren. Laasen var lei; den gjorde Modstand, den skreg lidt, men op maatte den jo; saa glyttede jeg paa Døren, bare ganske lidt, sneg mig gjennem den smale Sprække som Ræven, der smyger ud af sit Skind; forsigtig, forsigtig . . . aah! Der gled den i efter mig; jeg var ude. —

— Luften var deilig efter Regnet, og nu i Aftenstunden lugtede det saa deiligt Vaar. Og Himmelen var deilig, og Solkuglen, som laa og luede guldrødt nede paa Ryggen af Lierfjeldene; og Gaden var deilig, og Brostenene, og Fortougene; ad dem kunde man komme hvor man vilde. Og Menneskene ogsaa var deilige, — Herregud, om de nu morede sig lidt. Aa, her var i Grunden bare deiligt. Vorherre fik tilgive mig; jeg skulde nok bli bedre; ja, med Tiden, med Tiden; jeg skulde nok —; han fik bare ha lidt Taalmodighed.

Og saa satte jeg afsted. Jeg tog syv Fod i Skridtet, jeg sprang; jeg tørstede efter den store Bys Fristelser og Farer.

Arne Garborg.

Kristofer Janson.

Udkast af Knut Hamsun.

Kristofer Janson er en gammel Forfatter og en ganske ung Mand. En høj, smuk Mand med langt Skjæg, blaa, nærsynte Øjne og lette Bevægelser. Naar han gaar paa Gaden, har han for Vane at dreje Hovedet ofte og hurtigt; møder han en Bekjendt, smiler han længe før han hilser. Man sér ham aldrig ude, uden for at besørge bestemte Ærinder; hans Tanke er altid optagen, hans Hænder fulde af Arbejde.

Siden 1880 har Janson været Præst i den unitariske Kirke i Amerika. Han har tre Menigheder, hvoraf en paa Landet i Brown Co., Minn. Her er tillige hans aarlige Sommeropholdssted. I de tre varmeste Maaneder vil man finde ham herude paa Prærien, prækende om Søndagene, vandrende om i Farmerhytterne, holdende Kontor som fast ansat Religionsforkynder. I sine Fritider er han Digter; fra Brown Co. skriver sig alle hans seneste Arbejder. Disse Arbejder er brede og ensformede som den Prærie, hvorpaa de blev til, og har den jevne poetiske Sommerfølelse, tre varme Maaneder kan have afsat paa et Menneskesind.

Hans Fremtræden i den norske Literatur betegner en ny Forstærkning i Sprog- og Nationalitetsbevægelsen i hans Land. »En Prest i Norskdomens stridande Kyrkja«, en af de største Erobringer for Maalstrævets Sag, en Forfatter, der ved sit flittige Arbejde har tilført den unge Bogavl over tyve Bind. Han har intet væsentligt nyt bragt den, han har aldrig hersket, men han har altid virket; hans Stier er ofte vanskelige, men sjelden nye. Han er en vejkyndig Mand, som ikke gaar til Side . . .

Slægten er flamsk. Stamfaderen siges at have været en politisk Flygtning, der kom til Bergen en Tid efter Hanseaterperioden, og grundlagde der et rigt, anseet Handelshus, der arvedes af hans Sønner. Jansons Oldefader var Hofagent, hans Fader de Forenede Staters Konsul i Bergen; hele Linjen bagover var Slægten selvfølgelig meget standsaristokratisk. I det Jansonske Hus vankede i sin Tid Johan Nordal Brun, og did kom Bergens fornemme Folk i Selskab. Janson fortæller om, da han blev Bondeven og Maalstræver, hvorledes Stiftamtmænd og Bisper og alskens fine Folk rændte paa Dørene hos hans Fader, Konsulen, og gav Forestillinger mod ung Kristofers plebejiske Tilbøjeligheder. Han havde dengang allerede holdt sin bekjendte Russetale paa norsk Landsmaal; i 1866 udkom i samme Sprog hans første Bog, *Fraa Bygdom* (to Fortællinger, *Liv* og *Per og Bergit*).

Forfatteren var ved denne Tid bleven Teolog. En troende Idealist, greben i sit Gemyts Inderste af den Sag, han forfægtede. Det er Præsten ude paa Missjon, mér Præst end Psykolog, Menneskeven mér end Menneskekjender. Jansons første Bog bestemte næsten med ét hans Begavelse og hans Begrændsning som Forfatter, bestemte Arten af hans Aare. Efter tyve Aar kan vi se tilbage paa hans Digtning og sige, at hans senere Arbejder forandrer ikke i nogen væsentlig Grad hans første literaturhistoriske Stilling. Janson har ikke staaet stille i denne lange Tid, og det siger sig selv, at hans første Bog ikke i alt er hans bedste; men den viser tydeligt Sorten af hans Talent som Forfatter, ikke Styrken af hans Begavelse. Og det er betegnende, at Janson efter tyve Aars Udvikling dog er den samme; det viser hans Karakters Fasthed, jeg vil kalde det Sejghed, en aldrig snublende Paagaaelighed, som ikke er sædvanlig. Han er en vejkyndig Mand. Om Goethe har man sagt, at han var tyve Digtere i én; Janson er én i tyve Digtere. Hans Produktion er i Arten, i Sorten spredt; den gjennemløber hele Linjen fra Tragedie til Eventyr; men Janson finder man overalt igjen, den samme Janson, lige ind i den lille Umulighed *Kjærlighed paa Kofangeren* (i *Præriens Saga*). Og dette overalt at være den samme gjennem en Produktion paa nogle og tyve Bind, forudsætter en Natur, som vel kan udvikles, aldrig omdannes, en Individualitet, som vel kan beriges, aldrig glide ud.

Og Jansons hele Udvikling er en eneste lang sejg Paagaaelighed. Der, han har staaet i Livet, i Literaturen som i Kirken og Politiken, der har han altid staaet med al sig, med hele sit. Det skal saa vist falde vanskeligt for En at paapege en eneste Flek i hans personlige Forhold til hans Forkyndelse. Derfor var det at vente, at denne Mand ikke kunde standse blot ved den formelle Side af de ny Bevægelser i hans Ungdom, skrive Bøger og holde Taler paa Landsmaal — han vilde ud og leve paa det. Saa drog Janson ud paa Bygden og blev Folkehøjskolelærer.

Nu kommer for Janson en udviklingsfuld Tid. Ved Christopher Bruuns Skole i Gausdal, i intimt Venneforhold til Bjørnstjerne Bjørnson, stadig optagen af de nye Ideer, den nye Tid satte i Sving, og endelig engang beskjæftiget i den Tjeneste, hvortil han havde længtet saa meget, fordi den stod Prætegjærningen saa nær, oplevede han en Række indtryksrige Aar. I Gausdal skrev han ogsaa flere af sine bedste Bøger; hans digteriske Virksomhed gik Side om Side med hans folkeopdragende, og man kan næsten overalt i hans Bøger finde Spor af denne dobbelte Gjerning. I Valget af sine Emner, som i den digteriske Behandling af dem, stikker Folkelæreren Hovedet højt, Præsten, der vil gjøre gode Mennesker ud af sine Læsere. Og det kunde ikke undgaaes, at Literaturen i en Flerhed af Tilfælder har tabt paa dette, hvad Skolen vistnok har vundet; derfor staar Jansons Bøger idag i vore Hylder med ikke faa digteriske Fejl. Han véd om det selv, og han har gjort det med Vilje — den Slags Mand er nu han. Præsten har ikke kunnet formaa Digteren til at stryge en Linje, ikke et Ord; den første sejrede overalt. Saa omvender han kristeligt Tatergutten Aslak i Liv, saa straffer han juridisk Brøden i Marit Skjølte, saa skriver han Sigmund Bresteson til Skræk og Advarsel, saa gifter han Fante-Anne med en ældgammel Jon — paa det, at hun skal omvende sig og leve . . .

I Fortalen til en af sine Bøger erklærer Janson selv, at han heller vil være til Nytte for sine Landsmænd end til Hygge for Æstetikerne. Ubetinget! I Valget mellem disse to Ting, har han utvivlsomt gjort Ret i at vælge det første. Men jeg indsér

ikke, hvorfor han ikke kan være begge Dele — for ikke at tale om, at der ogsaa blandt hans »Landsmænd kunde være Mennesker med æstetisk Skjøn. Det er dog urigtigt at gaa ud fra, at de, der skriver æstetisk fejlløse Bøger, skriver ganske i Unytte for sine Landsmænd. Janson er Folkeopdrager paa Bekostning af Kunstneren, følgelig paa Bekostning af Digteren. Hans Digtning er en Art verdslig Sjælesørgerpoesi, men den er ikke Kunst — ikke af hans yderste Evne. Gjennem hele hans Produktion kan man sé det, og jeg har selv hørt ham sige det ved flere Lejligheder, at hvad det gjælder om, er at fremstille Livets egen Simpelhed paa den simpleste Maade. Nej det er ikke det, det gjælder om! Hvad det gjælder om er at fremstille Livets Forteelser med Kunst, saaledes at det rammer. Det er, hvad det gjælder om. Jansons senere Digtning, den, der skriver sig fra Brown Co., minder mig altfor meget om de Breve fra Bygderne hjemme i Norge, som begynder saaledes: »Jeg vil nu tage Pennen i min Haand for at tilsende dig nogle Linjer og fortælle dig, at jeg er frisk, og det samme ønsker jeg at faa høre fra dig igjen . . .« Hvad lærer jeg dog af Sivers Hændelser i Femtende Wisconsin? Hvad giver han mig igjen af Indhold for den Tid, jeg spildte paa at læse om ham? Hans Eventyr er mig ganske uvedkommende, disse lange Udtog af den amerikanske Krigshistorie, disse Breve, Oplevelser og Beretninger om en Mand ved Navn Siver, hvis Person og Psykologi er i den Grad Fod i Hose, at han gjerne kunde hedde Pedersen for den Skyld. Medens jeg læste om dette Menneske, hvirvlede Hundrede nye Bøger op ude i Verden, som kunde tilføre mit Liv en Rigdom af Indhold. Jeg lever ikke længe nok til at faa læst dem alle, det er en Umulighed. Blot den lille skandinaviske Læseverden maa huske Tusinder af Bøger; dens Hukommelse er overlæsset. Forfatternavne i hundredvis suser En om Ørene i Tidsskrifter, Journaler, Aviser, Bøger, og kun det talentfulde Arbejde formaar at gjøre Indtryk. Man skriver for Galleriet, man skriver for Godtfolk — Kristofer Janson skriver for Alménmennesket. Han er Folkeopdrager i sin Digtning. Som saadan lægger han sin Produktion i Niveau med Alménmenneskets Fatteevne. Formelt sét er dette saare rosværdigt. Men for at gjøre sig forstaaet, d. v. s. for at snyde Æstetikerne for deres »Hygge«, omsætter han ret som det er sin Digtning til Snak, henvender sig stadig væk som til en tunghør Almue, omskriver, indprenter

den omstændelig hvert Ord, skriger den ind i Øret, forat blive hørt. Han er Folkeopdrager uden Ophør og Afladelse, uden Medlidenhed, uden Barmhjærtighed. Det falder ham ikke ind, at han maaske ikke altid var berettiget til at lægge sin Digtning her nede paa den sene Alménfatnings Niveau, under Paaskud af at ville gjøre sig forstaaelig. Han virker ved jevn Tiltale, aldrig ved nye, uventede Anfald, og anspænder aldrig den yderste Evne hos sin Læser. Han underholder, men han udvikler ikke; meget samvittighedsfuldt holder han sine Folk der nede, hvor de er, uden i højere Grad at give dem den Løftningens og Udviklingens Nytte, som er Digtningens Bestemmelse. Overhovedet ligger det nær at undervurdere Alménmenneskets Fatteevne, hvad Janson kan gribes i naarsomhelst. Det gjælder dog om ikke at gjøre sig saa forstaaelig, at man blir for let. Georg Brandes skrev ved en Anledning et Ord, som jeg vil tillade mig at anføre her: »Den, der i vore Dage vil skrive folkeligt, han agte vel paa Udviklingens Bevægelseshastighed i det Folk, han henvender sig til.«

Der er ingen Tvivl om, at Janson kan bruge sin Pen bedre, end han gjør, og fandt han det i tilsvarende Mon tjenligt for sine »Landsmænd«, vilde han ganske vist levere bedre Sager. Det er derfor jeg i al Ærbødighed tillader mig at paatale de forkjerte Forestillinger hos ham, der afholder ham herfra. Janson vil være en Folkets Digter. Der er ikke noget, som hedder Folk. Ikke i dette Stykke. Der er bare Mennesker. Literaturen er ikke til for »Folk«, den er til for Mennesker, tænkende, følende, villende, handlende Mennesker, til hvem Forfatteren skal henvende sig med sin højeste Intelligens. Findes der dem blandt det saakaldte Folk, som ikke forstaar et Digterværk, saa skal det forklares for dem. Man kan dog ikke billigvis forlange, at en moderne Geograf skal gaa ud fra, at Jorden er flad, af den Grund, at ikke Godtfolk forstaar, at den er rund. Men det blir Geografens Sag at forklare dette for umedvidende. Og lad os ogsaa tænke os et Digterværk forklaret paa samme Maade. En Digtning er ikke blot en Bog, den er en Aandsaabenbaring, og en Aand kan dog ikke altid iagttage den Regel at aabenbare sig i Niveau med Alménmenneskets Fatteevne. Dante har saaledes aabenbaret sig i en Form, d. v. s. i et Sprog og ud af Forestillinger, som hverken Janson eller hans »Landsmænd« forstaar; Følgen er, at Dante maa forklares ved Oversættelse,

endog ved Kommentar. Ikke destomindre tager Janson ikke i Betænkning at forringe sin Digtning med Forsæt, baade sin formelle Rutine, sit Sprog, sine Iagttagelser, sin Tænkning, udelukkende for som Folkeopdrager at nyttiggjøre den bedre for det særskilte Lag i Folket, som han kalder sine »Landsmænd«. Han har skjæmmet bort flere af sine Bøger, og han har gjort det med Vilje. Sé saaledes Fraa Dansketidi. Han kan mér, end han gjør, som Kunstner. Saa fremstiller han da alménmenneskelige Fortéelser, ikke Katastrofer, gaar og steller med Livets egen Simpelhed paa sin simple Maade, og blir ikke træt af at pusle med denne Livets Simpelhed. Hans Digtning er lidenskabsløse Hverdagshændelser, ingen anstrængte, ualmindelig bevægede Tilstande paa noget Omraade, ingen Lidenskab. Livet er dog maaske ikke saa overvættes simpelt endda! Livet er bleven en saavidt indviklet Ting i vore Dage, at det snart bliver et Kunststykke at leve det. Det er en Sandhed, Janson burde kjende. Jeg beder ikke om mér: lad ham fremstille Livet som det leves idag, ligemeget i hvilken Stand, under hvilkensomhelst Breddegrad, — det skal ikke netop bestaa af Simpelhed ikke.

Fram til Fridom, til alt, som er godt,
ned med alt laakt og slejpt og raatt!
Turka burt Taaror, elska burt Traass,
fram til den Gud, som elskar oss!

Naar Kritiken ikke har været haardere mod Janson, end Tilfældet er, saa er det fordi han personlig er en Adelsmand, og at de fleste har kjendt ham. Man har vidst, at han ingen Ærgjærrighed havde, at han aldrig har givet sig ud for mere, end han er. Aviskritiken har bevæget sig i staaende Sætninger om hver af hans Bøger, har vist Overbærenhed mod deres Fejl, og har altid fundet den Sommerfølelse nedlagt i dem, som tre Maaneder under Præriesolen kan have afsat paa et Menneskesind. En Kritik, han ikke burde have været tjent med, en, der aldrig kan have ansporet ham, aldrig retledet ham, en Kritik, efter hvilken hans Bøgers største Fortjeneste er deres store Uskadelighed. Og altid har Janson mødt op paany den samme som tidligere, uden Pretensjoner, men selvbevidst, smilende, tilfreds med sit Arbejde, overbevist om atter at have udrettet noget godt for de Mennesker, han fortrinsvis henvender sig til.

Og hver ny Bog har næsten altid de samme Fortrin, absolut altid de samme Fejl; som Kunstfrembringelser taaler de ikke Prøven. Man aner, at i denne ufortrødne Paagaaelighed, denne sejge Udholdenhed i at negligere sin digteriske Begavelse med Forsæt, er der en stærkere Magt tilstede hos Janson, end Digteren i ham — det er hans Drøm som Barn, hans endelige Virkelighed som voksen, Præsten. Foran alt, og med Tilsidesættelse af de kunstneriske Hensyn, vil han dyrke direkte sin folkeopdragende Missjon, være, som han siger, til Nytte for sine Landsmænd. Vi forstaar hans Bevæggrunde. Havde han Valget mellem at skrive kunstnerisk uangribelige og populært folkenyttige Bøger, maatte han vælge det sidste. Den Slags Mand er nu han. Vi kan forstaa det, ikke billige det. Der er nok af den Sort Digtere alligevel, hvis Evne det specielt er at skrive for Folket; man er ikke stedt i den Nødvendighed, at man behøver at rekruttere disse med Mænd som Janson, han, som efter sin Opdragelse og Udvikling, efter hele sit fine Naturel, dog kun kan kjende Folket paa Afstand — ialfald er han aldrig kommet i noget Inderlighedsforhold til det, har ikke staaet i Natursammenhæng med det. Hans Digterrøst er bleven saa spæd, saa lidet myndig, hele hans Stilling som Forfatter er bleven forrykket; den fik sit første Knæk allerede da han som Bondeven og Salonbarn fremtraadte med sit Debutarbejde paa Landsmaalet, et Sprog, der nødvendigvis kun maatte blive en Omskrivning af hans eget. Nu gaar han saa liden og optagen omkring i en halvstor Prærieby derover i Vesten, saa villig til at beundre de store Forfattere herhjemme, saa villig til at gaa afvejen for dem, mens han selv har vist i sine bedste Øjeblikke, at som Fortæller og Lyriker har han naaet Højder, som Psykolog en sjelden Gang ogsaa Dybder; der er derfor ogsaa blot et Par, i det højeste tre i Norge idag, som kan maale sig med Janson i frisk, behændig Lyrik. — Med Folkeopdrageren i Janson mister Literaturen, hvad Skolen og Kirken vinder. Det er Præsten, Morallæreren, Missjonæren, som fordærver os en Kunstner. Thi Moralen er det bevægende Princip i hans digteriske Virksomhed, Prækenforkyndelsen det centrale i hans Liv som Digter.

Det er betegnende, at Janson selv véd og selv vidste, at han ikke kunde offre sig meget for Digtningen den Tid, han var i Gausdal, fordi Folkehøjskolegjærningen lagde altfor meget

Beslag paa hans Tid. Han lod frivillig Læreren løbe af med sig. Ikke af økonomiske Hensyn. Tvertimod. Hans Stilling som Lærer kosted ham Penger, hans Gage var mindre end Levebrød. Det var fra Jansons Side en Inklinationssag. Imidlertid fik han dog Tid til at rive af sig fire, fem Bind deroppe, forunderlig stemningsfulde Skildringer, dygtige Arbejder, fulde af fortrinlige Enkeltheder og fulde af Fejl. Han skrev der Sigmund Bresteson, Den Bergtekne, Skildringar fraa Island, Skildringar fraa Italia, Fraa Dansketidi o. s. v., allesammen paa Landsmaalet. Der, hvor Digteren kunde faa være sig selv i disse Arbejder, uforstyrret af Præstens Paahæng og forøvrigt af alle Sidehensyn, fik vi noget af det bedste fra Jansons Pen; der er saaledes Partier i Den Bergtekne og i Fraa Dansketidi, som er smaa mesterlige Fuldkommenheder. Men naturligvis — en Bog om Dansketiden kunde ikke blot blive et Digterværk, men ogsaa et Sagaværk — for Folkeopdragerens Skyld. Og Historiker blir ikke Janson. Han har forsøgt det flere Gange uden Held,

Fraa Dansketidi har ikke Luft, den har ikke det historiske Klimat. Denne Bog med Aarstal og virkelige Personer er skrevet af en Mand, der kiler Historie ind i Revnerne, uden at kunne styre Traadene i det historiske Apparat. Den historiske Periode er ikke gjennemskuet, Replikerne mangler den gamle historiske Lugt, som skal bestikke Læseren; Forfatteren er ikke, hvad han skulde være: den inspirerede Digter og edsvorne Historiker. Som Historiedigtning kan ikke Fraa Dansketidi bedømmes, og som Digterværk er den ødelagt.

Med Vore Bedsteforældre, der udkom langt senere, er Forholdet det samme. I denne Bog tilstaar endelig Janson, at han i sine Bestræbelser for at nyttiggjøre sin Digtning for Folket er sig bevidst at forringe sine Bøgers æstetiske Værd. Han gjør det med. Forsæt og han angrer det ikke. Men trods Forfatterens gode Vilje blev hele Bogen en Fejltagelse, en Mellemting af historisk Dillettanteri og digterisk Udskejelse. Vore Bedsteforældre er et af Jansons uægte Børn. Aarstal er ikke hans Fag, Historie ikke hans Beliggenhed.

Jeg er ikke et Øjeblik i Tvivl om, at Janson kan mér Kunst, end han yder. Ellers vilde jeg ikke have Lov til at kræve mér af ham. Jeg gaar ud fra, at jeg har Ret, og jeg vil ud fra denne Forudsætning søge at bestemme ham. Han er

sjelden i sit Slags, i sin egen Literatur er han enestaaende. Janson var Maalstræver — det kosted ham et Præsteembede hjemme; han var Lærer — det kosted ham hans Formue; saa har han i hele sit Liv været Præst — det har næsten kostet ham Digteren. Hermed staar og falder han. Det er hans Medmenneskelighed, hans heftige Trang til at være til Nytte for sine Landsmænd, som har bestemt hans Liv og bestemt saavel Tonen som Fejlene i hans Digtning. Var Konsul Jansons Søn i Bergen forbleven sin Slægt og sine Traditioner tro, var han bleven en ansét Embedsmand i Staten, i laveste Fald en elegant Salonlyriker, vilde intet været naturligere. Han blev det ikke. Han gik ud paa Bygderne og blev Skolelærer. Og som saadan har han fortsat helt siden, uden Ophør . . .

Samler vi sammen alle Jansons Bøger, sér vi en ikke liden Produktion for en saa ung Mand, der tilmed altid har staaet i praktiske Gjøremaal. Det er et lidet Bjærg af Bøger, nogle og tyve Bind. Og hans Produktion omspænder omtrent alle Arter af Digtning, historiske Skildringer, Digte, Dramaer, Salmer, Eventyr og Fortællinger. Der er paagaaelige Forsøg i alle Retninger, gode og forfejlede Forsøg omhinanden. Der er ikke længer Tvivl om, hvor Jansons Talent ligger. I Fortællingen og Lyriken har han vist os, at han er ligesaa grøderig, som han i de øvrige Digtarter er gold. Herpaa er fortrinsvis hans dramatiske Arbejder Beviser. Ingen af dem er opført, ikke alle er trykt engang; en Operatekst Austanfyre Sol og vestanfyre Maane er til idag uden Musik. Janson er Forfatter med Begrændsning, han gaar sikkrest paa bred Vej. Selv det tilsyneladende ny, han har hentet afsides fra til sine sidste Arbejder fra Amerika, er ikke i anden Forstand nyt, end at disse indianske Stednavne og lokale Smaatildragelser i Vesten ikke tidligere har været benyttede af en Nordmand. Men ikke engang Lokalfarven har disse Skildringer, det hede Kolorit, hvorpaa man skulde kjende dem. Solen i denne Afegn af Verden farver Menneskene og Livet; i Jansons amerikanske Fortællinger er Farven norsk, Solen mild; der er ikke et nyt, særskilt Træk i alle hans Skildringer derfra, der hensætter os til Aastedet. Navnene er nye, Røsten er Jakobs — men Hænderne Esaus.

Hans personlige Udvikling betegner en retlinjet Gang fremad fra Studenterdagene, da han grebes af Bondebegejstringen og Grundtvig, til idag, han staar som religiøs Unitar og halv Socialist. Man kan eftergaa hans Udvikling Stykke for Stykke; den er jevn og omhyggelig, har ingen Spring til Siden og ingen nervøs Hast; stille skrider Manden frem i sejg Uforstyrrethed.

Hvo, som havde Øren at høre med i 70-Aarene, han hørte. Janson var en af dem. Tiden var bevæget. Ogsaa oppe i Gausdal, ved Bruuns Skole, denne lille Missjonsstation oppe mellem Fjældene, foregik der Omvendelser. Nydannede Forestillinger om Kunst, Videnskab, Religion, Literatur brød sejrende ud over Folk, og fra denne Periode skriver sig mangen intelligent Nordmands aandelige Omslag. For Janson gled Taget i mangen tillært Antagelse, hans Tro og flere af hans Idealer ruggedes, gamle, solide Kloder rullede bort. Han har aldrig havt Lysten til at være moderne, han har altid havt Evnen til at være ung; han vilde ikke — vilde ikke ind i Pulterkamret, han vilde staa som et Menneske i Tidens Liv. Saa kom den Dag, da han ikke ejede mér kongelig norsk Statsreligion, end at han begyndte at tvivle paa Moses, — Janson blev opsagt ved Skolen.

Dette førte imidlertid Janson til Maalet. Havde hans Maalstræv hindret ham fra at opnaa Præstekald i Norge, førte nu netop hans forandrede religiøse Anskuelser ham til et saadant i det store Vesten. Et Tilfælde havde hjulpet ham, Rydbergs L ä r a n o m K r i s t u s, Parkers Prækener, Bjørnson. I tyve Aar havde han ventet, stadig tro mod sin Ungdoms første Ideal. Det faldt Janson let at være tro, han er en from Natur. Hans Fromhed har præget hans Liv, den har farvet hans mundtlige Foredrag og den har sat sine Mærker i hans digteriske Arbejder. Man kan ikke sætte Fingeren paa en eneste dristig Ting i hans Digtning, den er from og lidet vovelig, lider endog nu og da af en Tamhed, der æstetisk sét gaar over til Fejl. Denne Fromhed gjør endelig, at han endnu idag, trods al Udvikling, staar som Præst i den unitariske Kirke, og endog i denne Egenskab er han en meget troende, en ortodoks Unitar.

Men hvad der holder hans Fromhed i Ballance, er hans paagaaelige Trang til Fremskridt, hans Vilje til at holde Skridt med Udviklingen. I en Alder, hvori de fleste standser, i en Stilling, hvori han ikke er forpligtet til at gjøre mér, end Kon-

trakten bestemmer, har Janson dog ihærdigt strævet at være med. Han er langt bagenfor de første; som langsom Mand trænger han Tid; men han har en sjelden Evne til at være ung. Hans Prækener er livfulde, stundom fyrige; der er Frodighed i hans Forkyndelse. Som Forkynder af sin Lære, som Præst, er det imidlertid at han forekommer en uindviet uklar.

Jansons Kristkultus er mig ubestemt, en sensibel Blanding af Forstand og Dyrkertro, med Stænk af Mystik. Hvis jeg vilde med min grove, pietétsløse Tanke analysere hans religiøse Teori, den, hvorpaa han lever og virker, saa vilde jeg rive den istykker, den vilde ikke holde. Og jeg fatter ikke de hemmelige Nerver, der faar den til at hænge sammen for ham. Jeg forstaar ham ikke, hans Tankegang er mig fremmed. Jeg kan ikke tænke efter de Principer, min Tanke gaar andre Veje. Og jeg kan ikke sætte mig i Forbindelse med det fineste i hans Tanke, hans Sjælelivs subtileste Væv. Mit Ord passer ikke paa ham og naar ham ikke; han er udenfor mig og staar ligegyldig imod mig. Jansons Tankeliv er fint og inderligt, uden Styrke og Rigdom, men sublimt og bevægeligt, følsomt. Hans Religion maa af mig nærmest betegnes som et Ærefrygtsforhold til en Idé, og Idéen er det sande, det gode, det skjønne, en treenig Idé, legemliggjort i Kristus, hans Helt. Svarer man Janson, at man ingen Sandheder erkjender, at Sandheden er en fremmed paa Vandring, at »Sandheder« blot er Meninger, saa forstaar han ikke saadan Tale; han smiler, ryster sit vakkre Hoved og holder paa sit. Sandhed, Godhed, Skjønhed er ikke faste Maal, men Ildstøtter, der altid gaar foran og altid viger; de er glidende Grændser, man aldrig naar. En Sandhed forudsætter et endeligt Resultat, og Resultater er man berettiget til at tvivle paa. Der er ingen Resultater, blot Resultanter. Janson dyrker en relativ Idé, hvis Hellighed jeg ikke forstaar.

I sin Bog Har Orthodoxien Ret? har Janson leveret et Indlæg for sine religiøse Meninger, en teologisk-historisk Redegjørelse i smaa Afhandlinger. Som Teolog er han *common sense*-Mennesket, ingen Videnskabsmand. Hans Teologi er i store Stykker populære Forklaringer og Omskrivninger af Fagmænd. Hans teologiske Viden er visse erobrede summariske Resultater efter nogen Læsning — en Uvejr af Lærdom kan rugge dem. Men har han ikke sin Styrke i objektiv Fagkundskab, saa har han paa den anden Side en Fordel i den Smidig-

hed og Forstand, han viser i Tilegnelsen, noget, hvori Digteren i ham er Præsten behjelpelig. Kun er jeg bange for, at han er for let tilfredsstillet med Resultater. Han gjør sine Anskuelser færdige og lader sig senerehen vanskelig omstemme. Han tror formeget, tvivler forlidt, et Træk, der ogsaa gaar igjen i hans Digtning. Han vejer ikke, overvejer mindre; han tænker fint, men ikke stærkt. Han kan ikke gjennemtrænge og omspænde Tingen paa samme Tid. Ogsaa hans Prækener har hans visse Meninger, hans færdige Anskuelser; der findes i Øjeblikket ikke Tvivl i hans Sjæl paa deres Rigtighed.

Mens Præsten Janson meget hyppigt har været Digteren blot til Skade, kan ikke Præsten saagodtsom faa en Præken istand, uden med Bistand af Digteren. Man hører det øjeblikkelig: mens det er Præsten, som kommer med Stoffet, er det Digteren, som udarbejder, som sætter levende Liv i Stoffets Masse. Og i den store Stenkjælder, hans Kirke, leverer han hver Søndag for fuldt Hus sine livlige Foredrag. Han er øvet Taler. Der er ikke noget »præsteligt« ved ham paa Prækestolen. Med knappet Prins Albert Frakke, med Manuskriptet i den ene Haand, med beherskede Bevægelser, taler han en Time tilende, uden Ophold, uden oratoriske Kneb. Hans Foredrag er populære Modenheder. Ingen Dekorationer, ingen svovlgul Farve, ingen evig Ildmørje, ingen af disse store Teologiens Tøjblomster. Jansons Prækener er paa amerikansk Vis praktiske Udlægninger af Religion, iblandet med Betragtninger over Dagens Spørgsmaal, »Politik fra Prækestolen«, illustreret ved hvadsomhelst, ved Anekdoter, Statistik, endog Avisudpluk. Det er Prækener, ingen Præst herhjemme vilde vedkjende sig, ikke blot paa Grund af deres religiøse Vranglærighed, men ogsaa fordi de socialt sét er meget frie. Amerikanske Prædikanter sysler med Statistik og blander Referater fra Arbejdermøder ind i deres Prækener. Janson er, saavidt jeg har kunnet forstaa, hverken Kommunist, Socialist eller Anarkist; han lader sig ikke klassificere, fordi han ikke tilhører helt nogen vis social Sekt; men han er fri af sig. Og det er dog Hovedsagen. Sét i Sammenhæng med hans borgerfornemme Udspring, hans medfødte fromme Natur, hans Uddannelse som norsk Teolog og endelig nu ansat som Præst i en Kirke, som ogsaa har sine Dogmer, — sét i denne Sammenhæng er Janson ikke lidet fri. Han har Trangen i sig til at være med og Evnen til at følge efter. Imidlertid har han den

Egenhed at stille sig Maal. Han finder ogsaa her Resultater og standser ved dem. Der er maaske ikke den mere eller mindre radikale Bevægelse til, som han lader glide sig forbi; men han rives ikke svare hen. Han beholder Fatningen, sin fromme Fatning. Efterhvert som Spørgsmaalene naar ham, tager han dem op paa sit Program, passer dem ind i sit System, den relative Idé, trækker fra, tager Forbehold. Han sætter et Punktum dér borte; Janson gaar ikke længer, han gaar til Punktum. Han begrændser det frie. Hans personlige Frisind blir derved mere en smuk Liberalisme, end en hed, blussende Frihedsattraa. I Modsætning til de mange, som i vore Dage kræver Frihed, staar Janson frem og giver Frihed; han overlader den Tomme for Tomme eller i større Dele, han tilstaar Rationer af Frihed. Nutidens frie Bevægelser har visselig al hans Sympati forsaavidt som de gaar ud paa at redde og rejse op undertrykte Mennesker, — en formel Kjærlighedsyttring, en Omarmelse i Tanken. Han er for from til at være dristig; hans religiøse Følelser oprøres mod, at Friheden vil trænge sig udenfor hans Punktum. Moralfølelsen hos ham er stærkere, end hans Frisind; hvad der af Frihed ikke kan forenes med hans Religion og Moral, er Oprør.

Havde Janson lidt mér Tid at afsé, var hans Virksomhed ikke bleven saa flerfoldig og vidtløftig som Præst, Digter, Lejlighedstaler, Redaktør, Medlem af Foreninger og rejsende Foredragsholder, maatte man kræve lidt mér Gjennemtænkning af ham i de forskjellige Spørgsmaal paa det sociale Felt, hvorpaa han indlader sig. Der er ikke Tvivl om, at flere af disse kjender Janson egentlig kun af de faa Aviser, han læser. Hans Behandling at Nutidens sociale Tilstande gjør saavel i hans Prækener som ved hans Deltagelse i Møder Indtrykket af en Spredthed, som fratager hans Ord Magten. Hans Interesser er vide, men de er ikke tætte, de har Huller, mange nøgne Punkter. Han er for optagen til at gjøre sig grundig, for at række alt, forstrækker han sig. Den Mand er stillet paa en udsat Post. Ikke ved sin Kontrakt, men derved, at han af Skandinaverne i Amerika, specielt af sine Menigheder, er forudsat at sidde inde med Meninger om Alverdens Ting. Man fordrer Føreregenskaber af ham. Og Jansons Begavelse er ikke Lederens; han er et fint lyrisk Talent med en barnlig Sarthed og Inderlighed. I hans Hænder blir Statistiken Poesi, Referaterne Opbyggelsestaler. Han

ejer ikke den stringente Tænkeevne, som kan holde alle Traadene i en Sag, og den Bas i sit Sprog, som kan tordne. Man kan ikke høre ham paa en Slagmark, man kan blot sé hans vakkre, adelige Skikkelse rage op. Som Fører mangler han ganske den kolde Voldsomhed, der kan hugge Kloen i en Modstander, og det glødende Pust i sit Ord, som kan tænde. Janson tænder ikke, han stikker ikke Brand, han varmer. Forat være Fører maa man kunne herske, og Janson kan ikke herske; han kan glæde og trøste og hjælpe; men han kan ikke slaa. Han er en Lazaretlæge, man har givet en Feltherrepost.

At Janson er altfor meget optagen, er ikke blot min Paastand; det er et Faktum, ingen er villigre til at erkjende, end han. Han faar ikke Tid til i sin nuværende Stilling at sætte sig ind i én Sag, før der mælder sig en anden. Og dette sætter synlige Mærker ogsaa i hans Digtning. Han arbejder altfor meget og altfor hurtigt. Han vejer ikke, overvejer ikke; han har Hast, han maa frem — Hundrede Ting ligger ugjorte bag ham. Denne Optagethed trænger sig ind i hans Stil og mærker hans Sprog. Jeg vil ikke sige, at det er tyndt, men det er forlidet tungt, for luftigt; det er mér klart end rigt, mér flydende end rammende. Der er ikke længer den Gjennemtænkthed i Jansons senere Sprog, som i hans tidligere. Hans Stil er ikke blot Gang, den er Smaarænd. Afsted! han har Hast — Hundrede Ting ligger ugjorte bag ham. Maalstrævet har maaske ikke været uden Skyld i dette. Man kan tænke sig, at han, idet han forlod dette og igjen gik over til det almindelige Skriftsprog, blev mindre omhyggelig i Valg af Ord, mér ligegyldig med sine Udtryk og Betegnelser. I hans tre sidste Bøger har jeg vanskeligt for at finde et valgt Ord; han har brugt det første, der er falden ham i Pennen. Dette er begyndt at blive Vane hos ham, Sprogpraksis, en Vane, han saa at sige daglig er nødt til at bestyrke sig i. I hans hovedsageligste Produktion for Tiden, Prækenerne, kræves der ingen sproglig Omhu. Tvertimod. Ikke en eneste af hans Tilhørere vilde fatte, end sige paaskjønne et nyvalgt Ord. Der er derfor intet udenfra, som kan anspore ham til sproglige Fund eller stilistiske Lykketræf til Prækenbrug. Af højere Vigtighed er det derimod, at

man stiller Fordringerne til sig selv ganske anderledes højt i Skjøndigtningen — hvad Janson ikke gjør. Hans Læsere ude i Landene er for ham de samme, som hans Tilhørere i Kirken, en nervemægtig Almue, der kun kan paavirkes ved den brede Omstændelighed, de mange klare Ord. Han har faaet Vanen og han beholder den. Dette hænger forresten sammen med hans literære Anskuelse i det hele taget om at fremstille Livets egen Simpelhed paa den simpleste Maade. Men der skal ikke fremstilles »simpelt«. Der skal fremstilles med Kunst. Sproget skal eje alle Musikens Skalaer. Digteren skal altid, i alle Tilfælder, have det bævende Ord, som fortæller mig Tingen, som kan saare min Sjæl til Klynk ved sin Træffenhed. Ordet kan omgjøres til Farve, til Lyd, til Lugt; det blir Digterens Opgave at bruge det saaledes, at det virker, at det aldrig klikker og aldrig præller af. Da Lessing protesterede mod den malende og beskrivende Brug af Ordet, traadte Gautier op og plukked hans Protest istykker. Man skal kunne tumle og grassere med Ordmængden; man skal vide og kjende Ordets ikke blot direkte, men hemmelige Magt; man skal kunne give sit Sprog pludselige Virkninger. Det skal have en hektisk, lidelsesfuld Heftighed, saa det gjennemfarer En som en Trækvind, og det skal have en bunden, svirende Ømhed, saa det dægger og hæler sig ind i Ens Sandsning; det skal kunne støje som en Hejsesang i de store Stunder, i Stormens Stunder, og det skal kunne sukke som et Menneske i Taarestemningens hikkende Inderlighed. Der er Over- og Understrænge i Ord, og der er Sidelyd . . .

Jansons Sprog bestaar af almindelige Ord, saa almindelige, at de er lette. Disse almindelige Ord bevæger sig kun om almindelige Tanker og Tankerne blot i deres Almindelighed. Han opererer hovedsagelig med de store anerkjendte Alménsandheder. Janson fremstiller Følelsen saa at sige i hele Tal, sætter stejlt op en Præst, hvis herskende Evne er religiøs Ortodoksi, og en Kvinde, hvis eneste Tanke Nat og Dag er ægteskabelig Ulykke. Men der ogsaa Følelser i Brøk, der er Brøkfølelser, et ubevidst, endnu idag næsten utolket Sjæleliv til. Jansons Sprog kan ikke fremstille det fineste i hans Tanke. Det er, selv i de delikateste Situationer, en bred Strøm af Tale, hævdede Betegnelser, Husholdsningsord. Tænker han end ikke stærkt, saa føler han fint; hans Aand er øm og bevægelig, den føler, hvad ikke hans Sprog har udtalt. Og da vælger han ikke sine Ord, søger han

ikke det sjeldne Adjektiv. Han har ikke Tid, han har Hast — Hundrede ugjorte Ting bag ham.

Saaledes er Janson stillet, at han maa forringe sig selv, forringe Digteren. Han er en fin Kraft, der er nødt til at virke i Tingenes grove Forandring og Omdannelse: fra Prækestolen til Redaktionsbordet, fra Begravelser til Romanskrivning, fra den ene Menighed til den anden, fra Tribunen ved en Turnerfest til Farmerhytten i Barnedaab — et mindre kan sprede en Mands Herredømme over de specielle Sager og udviske Talentet. Janson er udholdende, han strider som Idéens troeste Tjener, han har stridt sig graa Haar til. Og han udnytter sig.

Engang maaske — før det er forsent — vil han fyldes af det store Stof og levere det Kunstværk, vi venter paa. Hans digteriske Fortid forpligter ham dertil, han er en af Literaturens Delegater. Og han kan, om han vil, giv ham Tid! Han er en ung Mand og har unge Spirer i sit Sind. Der er Sommerfølelse i hans Produktion, endog i hans sidste. Men som han staar idag, er han den adeligste offentlige Skikkelse, vi har af Nordmænd i Vesten — en enlig sart Blomst paa en nordamerikansk Prærie.

Digte.

En mærket Mand.

Han tog mod saarende Blikke
og ynkende Skuldertræk.
Den hviskende Klaffer fandt ham
samvittighedsløs og fræk.

Og Verden drog sig tilbage
og stængede ham sin Dør.
Han løftede sit Hoved
saa fri og saa frank som før.

Han lo ad Hobens Daarskab,
dens Spot, dens giftige Slam. —
Han græd, naar han ensom rødmed
over sin egen Skam.

Fra Esromsø.

Snart er den endt, den lyse, varme Dag,
dens sidste Toner brister over Vandet,
mens hvert et Bølgeslag,
— et søndret Vrag, —
mod Breddens glatte Kiselsten er strandet.

Og Søen ligger som et Marmorskjold,
hvor Mørkedøden Farvedagen dræber.
En Skønhed uden Fold,
saa kysk og kold
som rene, uberørte Jomfrulæber. —

I denne Skumringsstund faar Savnet Fred,
de altid vaagne, travle Længsler tier.
Imod den stille Bred
i Vesterled
de blaaner bort som fjærne Melodier.

Og Natten ruller frem sin Glemselsstrøm.
Var Dagens Tanker aldrig saa forfløjne,
den vugger dem i Drøm,
saa mild og øm
som Moders Kys paa Barnets lukte Øjne.

Saa tit paa dig jeg tænker — —

Saa tit paa dig jeg tænker,
blusser min Pande hed.
Vemodsstrømme sig sænker
over mit Hjærte ned.

Jeg lytter til Melodier,
jeg én Gang kendte godt,
og vandrer ad gamle Stier,
min Barnefod har traadt.

I stille, drømmende Haver
færdes jeg nu som før,
og skimter bag Gærdets Staver
en Flig af dit hvide Slør.

Saa tit paa dig jeg tænker,
er atter jeg ung og glad.
Stille min Sjæl sig sænker
i duftende Rosers Bad.

Mellem Grave.

Over sunkne Mure,
hvor Mindet gøgler
Billeder frem
af skinnende Søjler,

af hvide, statue-
smykte Paladser
og myldrende Liv
paa Gader og Pladser, —

over Templer og Altre,
nedbrændt til Aske
og bredt over Grunden
som Dødningmaske, —

træt flytter jeg Foden
med trætte Miner.
En Marius paa mit
Kartagos Ruiner. —

Med spejdende Blik
jeg søger i Gruset
de Gudebilleder,
Templerne hused'.

Men Tomten er død
og til Dvale bunden
fra Plovfuren skrev
sit Ban over Grunden.

Og Staden som Gravhøj
under sig gemmer
Torsogudernes
søndrede Lemmer. — —

* * *

— Jeg er ikke ene:
trindt om jeg kender
Skikkelser, som jeg
kaldte for Venner

med samme trætte,
raadvilde Søgen
i Asken, som er
over Tomten føgen.

Jeg kender dem, véd
deres skjulte Tanker, —
Hjærter, som Takt
til mit eget banker,

Sjæle, som gærne
Altarild tændte
for Fremtidens Guddom,
den ubekendte.

Gærne for ham
de sig vied til Præster. — —
Hvad søger de her
blandt det svundnes Rester?

Jeg troede dem fjærnt
i Færd med at bygge
det gamle Babel:
Menneskelykke. —

Eller ser jeg kun Genfærd
ved Graven dvæle
og ikke de stærke
Tvivleres Sjæle?

Ej Tiden med søgende,
trætte Miner —
en Marius paa sit
Kartagos Ruiner?

Oscar Madsen.

Diskussionen om Kærlighed.

Hr. Garborg bemærker i sin Svar-Artikel i første Oktober-Hefte af »Ny Jord«, at jeg skriver om en anden Sag, i al Fald om en anden Side af Sagen end han, idet han nemlig skriver om Kærlighed, men jeg om Folkeformerelse. Hr. Garborg kan naturligvis gerne, om han lyster, kalde Kærlighed og Folkeformerelse for to forskellige Sider af Sagen; men han maa under alle Omstændigheder lade staa den nære og meget naturlige Sammenhæng, der er imellem disse Faktorer, en Sammenhæng, som jeg ikke har opfundet, men som Naturen selv har været Mester for. Det er to Sider af en Sag, der hænge sammen som Præmisser og Konklusion. Hr. Garborgs Indlæg blev staaende i Præmisserne: Kærligheden; jeg drog Konklusionen: Folkeformerelsen, Børnene, og nu siger Hr. Garborg, at jeg skriver om noget helt andet end han, og at vi følgelig i al Evighed ikke kan komme til nogen Forstaaelse.

Jeg tror alligevel, at vi maa kunne komme til en Forstaaelse af dette: at det ikke gaar an at skille disse to Sider af Sagen ad, og at det ikke er muligt at diskutere om Kærlighed, uden at man ogsaa er betænkt paa, hvordan man vil stille sig til det næste Punkt paa Dagsordenen, til Folkeformerelsen, Børnene.

Naar en fattig Stymper gaar hen og gifter sig — og ligegyldigt under hvilken Form — om det er Kirkebryllup, Stuebryllup, Bryllup paa Raadstuen eller om der slet intet Bryllup er — saa vil de af hans Familie og Venner, der staa ham nær nok til at have en Smule Interesse for hans Affærer, formodenlig gøre ham det Spørgsmaal: Men Børnene! Hvad vil Du gøre med Børnene? Nu siger Hr. Garborg til de unge: Naar I føler, at I er modne, fuldt udviklede Organismer, saa skal I gifte jer

og være lykkelige. Og saa er det, at jeg kommer som den onde Aand i Eventyret og siger: Men Børnene! Hvad vil I gøre med Børnene?

Ikke fordi jeg af Naturen er ond eller fjendtlig sindet mod menneskelig Lykke, som de Nordmænd, Hr. Garborg fortalte om — jeg under af Hjærtet denne Jord enhver Solstraale, den kan faa — men fordi jeg er Konsekvensmager og sværmer for at drage logiske Slutninger. Og naar Hr. Garborg foreslaar mere Kærlighed, saa fastholder jeg som logisk Konsekvens mere Folkeforøgelse, og saa er Spørgsmaalet, om der ogsaa er Næringsmidler nok til Underhold af den saaledes forøgede Befolkning, eller om Livsvilkaarene for disse nye Mennesker ville blive af den Beskaffenhed, at de maatte ønske, de aldrig havde set Dagens Lys.

Hr. Garborg vil ikke have denne Konklusion draget. Ikke for Øjeblikket. Han vil blive staaende ved Præmisserne, ved Kærligheden i Almindelighed uden Hensyn til eventuelle Børn m. v. Dette lader sig imidlertid ikke gøre. Ja, hvis Talen var om en Kærlighed af platonisk Art. Hr. Garborg antyder imidlertid klart nok, at han lægger Vægt paa Avledygtigheden; men hvorfor da ikke lige saa gerne tage Afkommet med med det samme.

Der var kun én Maade, hvorpaa dette lod sig undgaa, ét Middel var der til at overhugge denne Sammenhæng, nemlig ved resolut at indtage Standpunktet som Ny-Malthusianer. Jeg troede, at dette maaske var underforstaaet i Hr. Garborgs Artikel og tillod mig derfor diskret at hentyde til noget saadant; men nu ser jeg, at han haanlig afviser denne Udvej, den sidste, forekommer det mig, der ud fra hans Standpunkt var mulig.

Men, naar Hr. Garborg ikke har villet vælge denne Udvej, saa ser jeg ikke rettere, end at han maa lade min Artikel staa; ti da vil det næppe lykkes ham at overbevise nogen tænkende Læser om, at vi skrive om to forskellige, hinanden uvedkommende Æmner, eller med andre Ord om, at Kærlighed og Folkeformerelse ikke have noget med hinanden at gøre.

En anden Sag var det, hvis Hr. Garborg kunde godtgøre, at jeg havde haft Uret i at tale om Overbefolkning. I saa Fald kunde han sige med Generalen fra Marengo: Slaget er tabt; men der er Tid til at vinde et nyt. Hr. Garborg gør imidlertid ikke noget virkeligt Angreb paa dette Punkt; kun et flygtigt

Rytterchok en-passent og ligesom tilfældigt. Han bemærker kortelig, at det ikke gaar an at tale om Overbefolkning samtidig med, at man taler om Overproduktion, og at saa længe Stillingen er den, at Folk dør af Mangel paa Forsyning foran fulde Magasiner, hvis Ejere paa samme Tid gaar til Grunde af Mangel paa Efterspørgsel, saa længe er der ikke Spørgsmaal hverken om Overbefolkning eller om Overproduktion, men alene om Produkternes Fordeling.

Om Ord er der ingen Grund til at tvistes; men jeg skulde næsten tro, at de Folk, som er døde af Mangel paa Forsyning foran de fulde Magasiner, vilde finde en ringe Trøst i at erfare, at det ikke var Overbefolkning de var døde af; men en urigtig Fordeling af Produkterne. Hovedsagen er, at der her i Danmark og vel i de fleste Kulturlande, findes flere Mennesker, end der ved den forhaandenværende Produktionsmaade og Deling af Arbejdsudbyttet, kan findes et tilstrækkeligt og anstændigt Udkomme for. Om Danmark eller Norge under andre Forhold, ved en intensivere Dyrkning, en bedre Udnyttelse af de naturlige Hjælpekilder eller en anden Fordeling af Værdierne, vilde kunne ernære en større Folkemængde, er naturligvis for Socialøkonomien et Spørgsmaal af den største Vigtighed; men i denne Sammenhæng interesserer det os ikke; ti naar man stifter Familie i 1888, saa maa man ræsonnere ud fra de paa dette Tidspunkt bestaaende Forhold, og det kan ikke nytte at gaa ud fra en Samfundsordning, som maaske vil indtræde 1988, naar man for længst er død af Produkternes urigtige Fordeling. Naar den nye og forbedrede Samfundsordning en Gang indtræder, da vil Kærligheden let af sig selv holde Skridt med den og ogsaa uden Anvisning bemægtige sig det saaledes indvundne nye Terræn, og Folk vil sikkert med forholdsvis Beredvillighed give Afkald paa de ti Aars Forlovelser, der nu som oftest danne Forgaarden til den ægteskabelige Lyksalighed.

Men den Dag den Sorg. For Øjeblikket er Forholdet det, at der hvert Aar bortrives Masser af Børn af Rachitis, Kertelsvaghed og lignende Sygdomme, der ere en Følge af slet og mangelfuld Ernæring, og mangen en Mand aser sig Aaret om ihjel under den fortvivlede Kamp for at skaffe Brødet til Kone og Børn. Naar man véd, hvad en almindelig Arbejder under normale Forhold har i Aarsindtægt, og man samtidig erindrer, hvor hurtig de fleste Arbejderfamilier i Reglen vokser

i Børneantal, og naar man saa dermed sammenholder Økonomernes Beregning over, hvad et Individ efter de billigste Beregninger koster at underholde Aaret om, saa bliver det næsten et Mirakel for Folk, der ere opvoksede under bedre Livsforhold, hvordan Arbejderstanden overhovedet kan leve, og det bliver saa saare let forstaaeligt, at et stort Antal Individer af denne Klasse aarligt forkomme, om ikke direkte af Sult (et Tilfælde, der vistnok er sjældent), saa dog som Følge af slet Ernæring, af daarlig Beklædning, uheldige Beboelsesforhold og Urenlighed. Alt dette er jo ikke længere Hemmeligheder, og jeg gør mig ikke til af at belære Hr. Garborg om noget nyt. Men, naar Forholdene ere saadanne, saa lider vi i det mindste under en temporær og partiel Overbefolkning, og saa er det Raad, der under nærværende Omstændigheder bør gives Arbejderne og mange mange flere end dem, ikke at gifte sig saa snart Organismen er giftefærdig, men derimod at betænke sig to Gange, førend de paatage sig Ansvaret som Familieforsørgere. Ti dette Ansvar tilkommer jo Fædrene, ikke som Følge af en vilkaarlig og let foranderlig Lov, men i Følge selve Sagens Natur og al menneskelig Erfaring. (Ogsaa dette indrømmer Hr. Garborg: »Jeg gad vide, hvem der under en hvilken som helst Ordning skulde forsørge Børnene, hvis man tog Forsørgelsespligterne bort fra Forældrene?« Det kan dog neppe være Hr. Garborg ubekendt, at Plato og adskillige Socialfilosofer efter ham have foreslaaet, at Staten skulde overtage al Børneopdragelse). Da nu Arbejderen imidlertid ikke vil høre om Opsættelse af Ægteskabet — og den, der véd, hvor sjældent de andre Stænders sene Ægteskaber grunde sig paa virkelig Afholdenhed, tør næppe bebrejde ham det — da han alligevel gifter sig, ikke saa snart Organismen har naaet sin Modenhed; thi da vilde han komme i Kollision med Lovgivningen, der ikke tillader en Mand at gifte sig, før han er fyldt de tyve, men saa snart han har Værnepligten overstaaet og kan overkomme at leje sig en Stue og et Køkken og møblere dem med en Seng og et Par Stole, saa er det, jeg siger: Var det ikke bedre om disse Mennesker indskrænkede deres Børneavl, selv om det skulde ske ved kunstige Midler, end at de sætte alle disse smaa Menneskespirer ind i Verden, som de ikke véd Raad til at sørge for. »Gummi«, siger Hr. Garborg foragtelig. Ja oprigtig talt, jeg tror mere paa det end paa Hr. Garborgs Helligaand. Ti hvad den skal hjælpe os i denne Sammenhæng, forstaar jeg

ikke. Det eneste Vilkaar, paa hvilket tidlige Ægteskaber lader sig anbefale, er i Forening med Malthusianismens Program: Vilkaarlig Begrænsning af Børneavlen. Det skulde da være, at Hr. Garborg havde noget bedre og renligere at anbefale — i saa Fald skal jeg være den første til at antage det. Men man raader ikke Bod paa nærværende Nødstande ved Anvisninger paa en ubestemt Fremtid.

For øvrigt har jeg ikke nævnt »Gummi«. Jeg har kun talt om vilkaarlig Indskrænkning af Børnetillæget. Paa hvad Maade denne skal opnaas, maa blive den enkeltes Sag. Det kan jo ske paa forskellige Maader og, selv om man ikke netop sværmer for dem, saa synes det mig dog, at naar man paa den ene Vægtskaal lægger Sult, Sygdomme og al den sociale Elendighed, som Kærligheden selv under nuværende Samfundsforhold afføder, og paa den anden Ny-Malthusianismens Mangler og Ulemper, saa bliver man noget mildere stemt overfor, hvad Hr. Garborg afvisende kalder for »Gummi«.

Det er rimeligt, at vort Land ved bedre Driftsmaader og intensivere Dyrkning vil kunne blive i Stand til at ernære en større Folkemængde, end det for Tiden kan; jeg tror ogsaa gerne, at vi en Gang skal naa til en retfærdigere og ligeligere Fordeling af Arbejdsudbyttet; men jeg er for meget gennemtrængt af Malthus' Aand til at tro paa, at vi nogensinde skulde naa en Samfundstilstand, da Hr. Garborgs Theori om en suveræn, fra alle Sider ubeskaaret Kærlighed skulde lade sig gennemføre, uden hurtig at føre til ny Overbefolkning og nedkalde nye Misêrer over Menneskeheden, og saa længe ikke Hr. Garborg har godtgjort Muligheden af en saadan Kærlighedens Guldalder, vil jeg betragte alle Veksler, der udstedes paa samme, som Papirer uden Værdi.

Hvis det var tilladt at se bort fra de faktiske Forhold og de haarde Nødvendigheder, som ere uadskillige fra Livet i denne Verden, vilde det være meget let at udkaste Billedet af et Eldorado, og Hr. Garborg og jeg vilde i saa Fald formodenlig let opnaa Enighed om et saadant.

Det var ønskeligt, om Menneskenes Børn kunde leve mere i Overensstemmelse med Naturen, end det nu er Tilfældet, om de kunde gifte sig i en yngre Alder og om de uden smaalig Hensyntagen til Udkommet og Fremtiden kunde sætte saa mange Børn ind i Verden, som de havde Lyst og Evne til (den sidste

Paragraf vilde Kvinderne maaske dog betænke sig paa at gaa med til). Det var ønskeligt, om Børnene ikke, saaledes som det nu er Tilfældet, greb hæmmende ind i Forældrenes Privatforhold og paa Grund af selve Sagens Natur gav Ægteskabet en mere bindende Karakter, end det ellers behøvede at have. Det var ønskeligt, om der slet ingen Børn var; ti da vilde der slet ikke eksistere noget kønsligt Spørgsmaal, Ægteskabet vilde være en Overflødighed, og Kærligheden vilde som en Privatsag ganske kunne overlades til Individernes Takt og Forgodtbefindende, idet Staten eller Loven da ikke længere behøvede at optræde som Formynder paa de umyndiges Vegne lige over for ligegyldige og samvittighedsløse Forældre. Det var ønskeligt, men under de forhaandenværende Samfund er det kun — fromme Ønsker.

Hr. Garborg har absolut stillet Sagen paa Hovedet ved at begynde med Kærligheden i Stedet for med Samfundsforholdene.

Alfred Ipsen.

Theatrene.

Det kgl. Theaters første Nyhed var Hr. Ejnar Christiansens 3akts Skuespil, »Frøken Bodil og hendes Broder«. Denne Forfatters Skæbne har været ret ejendommelig. Ganske ung begyndte han sin Løbebane anonymt med Skuespillet »Lindows Børn«, som ganske uoriginalt i Æmne bar Vidne om et skarpt Blik for scenisk Effekt. Det gjorde Lykke, omhyggelig indstuderet og spillet, medens hans næste Arbejde »En Egoist« faldt igennem, skønt Forf. her vandrer sine egne Veje og har fundet et originalt Motiv. Saa forlod han pludselig det moderne Skuespil, skrev et ret ubetydeligt Festspil »En Audiens paa Slottet« til Holbergjubilæet 1884 — stadig anonym — og navngav sig endelig som Forfatter til Tragedien »Nero«, der gik ganske faa Gange over Scenen i 1885. Den Udenlandsrejse, Christiansen dernæst foretog — bl. a. til Italien — synes at have frigjort hans Talent og at have givet ham Tillid til sine Ævner. Komedien, »Broder Rus«, som han nylig har udgivet og det kgl. Theater efter Sigende først har forkastet men senere antaget, betegner et Gennembrud. Her er et saftigt Lune og en vis ubændig Livsglæde til Stede, men ogsaa en lyrisk Understrøm, der hyppig bryder frem, navnlig i Kajs Repliker. Mange Enkeltheder varsler om en komisk Aare, som Forf. burde udnytte i højere Grad. Lokalfarve er der ikke meget af, Knyttelversene ikke lige vellykkede overalt, men Stykket er vel ogsaa nærmest skrevet i et ledigt Øjeblik, førend Forf. tager fat paa de moderne Opgaver, som venter ham. Skønt den sidste Akt er særlig uheldig og temmelig interesseløs, er »Broder Rus« dog et lovende Arbejde; flere af Munkene ere skizzerede med rammende Satire, og selve Hovedpersonen, Broder Rus, Djævlen, der besætter Munkene i Esrom Kloster, er tegnet med kraftig Fantasi.

Med »Frøken Bodil og hendes Broder« er Christiansen atter vendt tilbage til sin egen Tid. Noget særlig nyt Æmne har han ikke grebet, man bliver hyppig mindet om andre Skuespil (f. Ex. »Tordenvejr« og »En Skandale«), men der er nedlagt virkelig Alvor og udholdende Arbejde i dette Stykke, og et enkelt Sted mærker man en direkte Polemik mod Bjørnsons »En Hanske«.

Forf. fører os ind i Kammerherreinde Grams Hjem og fremstiller Modsætningen mellem hendes Børn, Sønnen Just og Datteren Bodil. Bodil er en sund, demokratisk ung Pige, der ganske er gaaet op i sin Virksomhed paa Godset, medens Just er en Junker af den rette Slags, udsvævende, samvittighedsløs, men dog i Følge Bodils Udsagn ikke uden enkelte gode Sider. Bodil forelsker sig til sin Moders

Forfærdelse i Forvalteren Troels Troelsen, der oven i Købet er et »forkert« Barn, Søn af en Grev Holck og Hønse Malene. Hun vil gifte sig med den unge flinke Mand, Moderens Indsigelser og Formaninger prelle af uden Virkning. Just, der altid har staaet paa Moderens Side og af denne betragtes som et Dydsmønster, bliver forbittret over Søsterens forrykte Idé, der er ham dobbelt ubehagelig nu, da han vil fri til Professor Hanks Datter Gerda, der med sine Forældre er i Besøg hos Kammerherreinden. Han lader Troelsen, som han foregiver ikke at kende, kalde op til sig for at sige ham ordentlig Besked; de to Mænd ere imidlertid gamle Bekendte, thi Troelsens Halvsøster Marie er bleven forført af Just — men baade Moder og Barn ere døde. Det kommer til et heftigt Ordskifte mellem dem, men Troelsen erklærer til Justs Forundring kun at ville ægte Bodil, hvis Kammerherreinden giver sit Samtykke. Og det giver hun, da hun erfarer, at hun har taget Fejl i sin Bedømmelse baade af Forvalteren og Sønnen, hvis Forhold til den ulykkelige Marie hun bliver underrettet om. Ogsaa Gerda kender dette Forhold, som hun tilfældig har opdaget, men hun er ingen »Svava«, hun kaster ikke Just sin Hanske i Ansigtet — nej hans Fortid, før hun lærte ham at kende, tilhører ene ham selv, for hende gælder det kun om Nutid og Fremtid.

Stykket, der begynder som et Lystspil, gaar saaledes gradevis over i et mørkt Familiedrama, som dog ender med Forsoning. Det udmærker sig ved en livfuld, hyppig vittig Dialog, Personerne ere med faa Undtagelser tegnede med Dygtighed — særlig Bodil og den nationaløkonomiske Professor, der blev spillet af Hr. Olaf Poulsen med elskværdig Humor — men rent teknisk set er det svagt og ubehjælpsomt bygget, Scenegangen er tung og treven, Intrige og Æmne ikke nye. Alligevel er der saa mange lovende Enkeltheder, at Skuespillet betegner et anseligt Fremskridt i Christiansens Digtning og varsler om en Fremtid for ham som moderne Dramatiker. Thi i Længden er det dog ikke Opgaven at skrive om Nero og Broder Rus, det er Experimenter, som tilhøre den famlende Ungdomsdigtning, før Forfatteren er klar over sine Ævners Rækkevidde; ogsaa Nutiden har sine Konflikter, Tragedier og Komedier i broget Mangfoldighed, som byde den dramatiske Digter rige og vexlende Æmner. Paa Nutidens Kampplads skal Slaget staa. — —

For Damernes Vedkommende var Udførelsen fortrinlig. Naturligvis spillede Frk. Nielsen med Smag og Anstand som Kammerherreinde Gram, men det var Fruerne Hennings og Bloch, der bidrog til at Stykket faldt i god Jord. Fru Hennings var en djærv og modig Bodil, man fik et klart Billede af den frisindede unge Pige, der fører sin Kærligheds Sag saa uforfærdet, der tror paa dens Ret og trodser skimlede Standsfordomme og sin Familjes Bornerthed. Fru Hennings forstod at fremhæve det ærlige, karakterfaste hos Bodil med sikker Kunst. Fru Bloch havde en ulige vanskeligere Opgave som Gerda Hank. Figuren er ikke vellykket fra Forfatterens Side, man forstaar ikke rigtig den unge Piges Sindelag før lige i den store

Opgørsscene med Just, man har ikke klart opfattet Grunden til hendes kølige og tilbageholdne Optræden over for ham, der anstrænger sig af al sin Ævne for at behage hende. Fru Bloch klarede imidlertid alle Skærene, hun forstod at gøre Gerda til en sjælden sympatetisk Skikkelse, da hun med vanskelig tilbageholdt Graad lover Bodil at tale med Broderen og derpaa fortæller ham, at hun kender hele hans Forhold til Troelsens ulykkelige Halvsøster. Hr. Emil Poulsens Just var nærmest en ringere Gentagelse af Arthur i »En Skandale« og Hertugen af Septmont i »Den fremmede«; Hr. Poul Nielsen havde af en Birolle — Kand. polit. Juel — skabt en vellykket Type paa en forsviret, kyllingehjærnet Junker, der næppe gider at slæbe Benene efter sig.

Dagmartheatrets ihærdige Leder fik hurtig en ny Forestilling paa Benene, da Opførelsen af »Røverne« ikke kunde skaffe Hus. Han havde Mod og Mandshjærte til at lade sine Skuespillere binde an med Mussets fine og stemningsrige Lystspil »Fortunio« eller som det hedder paa Originalen: »Le chandelier« (Lyseholderen). Som alle Mussets dramatiske Arbejder besidder »Fortunio« ingen særlig indviklet Intrige, Udviklingen skrider frem roligt og sindigt. Formen er behandlet fuldendt kunstnerisk, Replikerne ere tilspidsede og knappe, medens der i Monologerne frembryder en glødende, farvemættet Erotik.

Handlingen er i al Simpelhed den, at den smukke Jaqueline er bleven ked af sin aldrende, gnavne Mand, Mester André, og har indladt sig paa et Kærlighedsforhold til en bedaarende Dragonofficer, Clavaroche af Navn, som ligger i Garnison i den lille By. Ægtemanden er imidlertid aarvaagen og mistænksom, én af hans Skrivere har ved Nattetid sét en Mand liste sig ind i Huset, og for at sikre sig mod hans Skinsyge overtaler den kokette Jaqueline, efter Clavaroches Raad, den unge Skriver Fortunio til at agere Skærmbrædt eller Lynafleder for Mester André's Mistanke; men Følgen er, at den unge Kone forelsker sig i Fortunio, der i Aarevis har sukket for hende, og overlader Clavaroche nu enten selv at tjæne til Skærmbrædt for de elskende eller fortrække.

Naturligvis kan »Dagmartheatret« ikke give Mussets yndefulde Lystspil en passende Tolkning, som kan fængsle og drage Tilskuere til Huse. Hr. J. Wiehe tog for ængstelig og forlegen paa Fortunio, der i hans Udførelse blev en kejtet, ubehjælpsom Yngling, uden Lidenskab og sanselig Glød. Nu og da fik maaske en Replik det rette Sving, men i det hele kom den betagende Erotik, som skaffer sig Udslag i Fortunios Ord, langtfra til sin Ret. Fru Sechers Jaqueline var bedst i første Akt, da Manden overrasker hende ved Nattetid, men Rollen laa over hendes Kræfter. Hr. V. Neumann spillede Mester André uden den Overdrivelse, som skæmmede hans Pater i »Røverne«.

D. 19. Oktober. Carl Behrens.

Brev til Redaktionen.

Asnières 11. Oktober.

Hr. Redaktør Carl Behrens!

Strax da jeg havde læst Hr. Vald. Vedels første Bidrag til »Ny Jord«, stod det klart for mig, at vor Literatur og specielt dette Tidsskrift havde vundet en Kritiker af Rang, og, skjønt jeg hverken kan sætte Alfred de Vigny paa en saa fremragende Plads som den ærede Forfatter, eller erkjende Flaguet for mere end en klog Benytter af sine Forgængeres kritiske Resultater, har disse Artikler bestyrket mig i min Mening om Forfatterens ualmindelige Talent. Samme Mening er ikke bleven afkræftet ved Artiklen »Moderne Digtning«.

Alligevel — i Anledning af denne Artikel har jeg Lyst til at sige den ærede Forfatter lidt imod.

For at dømme en Literatur som den danske i Halvfjerdserne, staar Hr. Vedel baade for fjern og for nær ved denne Tid. Han har ikke levet de Aar med, og dog er han saa nær derved, at han ikke kan dømme med en langt senere Slægts Klarhed.

Han siger: »For kortsynede faar det Udseende af, at den Bølgerejsning, Georg Brandes's Fremtræden skabte i vort Aandsliv, kun var en Storm i et Glas Vand .... Sæden, som lagdes ned i Halvfjerdsaarenes Begyndelse, spirer endnu i Jorden; men det var ikke for den Digtning, der nu af den toneangivende Kritik knæsættes som den eneste ægte, moderne, det var ikke for og om den, at Kampen i sin Tid toges op.«

Hvad var det da? Kæmpede Brandes for en ubestemt Fremtidsliteratur? Dertil var han et for klart, et for exakt Hoved. Han vidste meget vel, at han maatte arbejde i det Stof, der laa for Haanden. Drachmanns Ungdomslyrik, Jacobsens Fortællinger — lige fra »Mogens« til »Niels Lyhne«, Gjellerups første Fortællinger trods deres forskjellige Værd, var de

ikke et Udslag af den Aandsfrihed, som Brandes talte for, havde maaske ikke Brandes slaaet til Lyd for Kunstens Frihed, for moderne Ideers Ret? Jeg kan ikke se andet, end at al den lyriske Poesi, al den Novelledigtning fra den Tid skylder Brandes ikke sin Tilblivelse, thi ingen Kritiker kan stampe Forfattere op af Jorden men den Opmærksomhed, den vakte, den Ørenlyd, den fik.

Hr. Vedel fortsætter, at vore moderne Fortælleres Kunst tilstræber den nøgterne Virkelighedsskildring. Jeg synes, det er rent forkert set, naar Hr. Vedel sætter dette Adjektiv »nøgtern« foran »Virkelighedsskildring«.

Var Drachmanns Syndflodshistorie, var Gjellerups »Antigonos« nøgterne? Jeg synes, de var, om Hr. Vedel vil, meget mættede med Romantik. Og »Gertrude Colbjørnsen« af Skram! Er den tør eller ulyrisk?

Man maa i denne Sammenhæng ikke glemme, at disse Forfatteres Naturel laa langt borte fra det franske; man maa huske, at Turgenjew var oversat. Det kunde hænde sig, at Turgenjew havde mere at sige for de da unge Forfattere end Goncourt og Zola. Den franske Race er saa forskjellig fra vor, at vi kun af den kan lære de tekniske Linjer, visse almindelige Methoder, men vi bliver aldrig franske i vor Maade at se og føle paa. Den Danske, der vil være fransk, forsøger en Maanefart.

Jeg er overordenlig smigret ved, hvad Hr. Vedel siger om mig og om den af de unge fortællende Digtere, som ligger mit Hjerte nærmest, Hr. Henrik Pontoppidan. Jeg føler mig tillige truffen af hans Ord. Han har fuldstændig Ret, naar han skriver:

»Fra det Heiberg-Hertzske Lystspil (kun glemmer Hr. Vedel at føje det Hostrupske til), Hverdagshistorierne og Poul Møllers og Blichers Noveller danner Bøger som »Min Broders Levnet«, »Phantasterne« og Goldschmidts Fortællinger en Overgang.«

Fortræffeligt!

Men saa skriver Hr. Vedel:

»Og behøvedes der noget »Gjennembrud« for en Schandorph, en Pontoppidan, der saa let kan følge deres Ahner tilbage i vor Literatur[1]) og staar i saa nært Slægtskab til Nationens naturlige Gemyt?«

---

[1]) udhævet af mig.

Jeg takker Hr. Vedel af Hjertet — men — men.

Hr. Vedel har ikke levet i den Tid, hvori min Ungdom faldt, han har ikke levet under et Tryk af en Stemning, som mellem de to slesvigske Krige, vel sagtens ubevidst og i god Mening søgte at tvinge »Nationens naturlige Gemyt« til Siden. Intet ligger, forekommer det mig, Nationens naturlige Gemyt« fjernere end Pavkeslager-Pathos og von Thyboagtige Rodomontader.

Hvorledes blev Heiberg behandlet af de Toneangivende? Lad være, at han var for gammel, da han blev Theaterchef, hvad han burde have været, da han var 40 Aar, medens han blev det, da han var over 60. Men Hertz da? De to vilde ikke lystre Parole, og de maatte undgjælde for det. Paludan-Müller brød de Toneangivende sig ikke stort om. Chr. Winther og Andersen stod i høj Kurs. Hauch har aldrig ret været i Kurs, for Skams Skyld ofrede de Toneangivende ham en Succès d'estime, Winther og Andersen blev de forkælede Børn. De fortjente det ogsaa. Men se i Winthers Breve bitre Ytringer mod den mægtigste Mand i Danmark i de Tider — »Kanepidskens« Svinger.

Hostrup tav, Richardt begyndte. Bergsøe kom i Fart, men han tav ogsaa forholdsvis snart.

Der er ringe Interesse for Literaturen nu, siger Hr. Vedel. Kan være. Jeg vilde ogsaa ønske, den var større, men jeg kan forsikre Hr. Vedel — hvis han ellers vil tro mig paa mit Ord — at den var ringere for tyve Aar siden end nu.

I 1858 udgav Kaalund sit »Et Foraar«, som mærkelig nok tvang sig igjennem ved egen Magt, trods Tidens indflydelsesrigeste Kritikers fornemme Holdning lige over for denne Digtsamling.

Og Goldschmidt! Hvorledes blev han ikke hundset, indtil han bøjede sig for den stærkere Magt: Nationalliberalismen? Hans sindrige Aand vidste at operere glimrende paa et snævrere Felt, men da han »satte Problemer under Debat«, i »Hjemløs«, da udskjældtes han af hin Kritiker, som siden blev hjulpet bag om Tugthuset til Amerika.

Adskillige spædere, men ingenlunde daarlige Skud blev kvalte under den tunge Aandsatmosfære i denne for vor Literatur og det meste Aandsliv saa triste Tid — kun Billedkunsten nød Magthavernes Naade, . . . af Digterne var Richardt den eneste,

der rigtig havde Vind i Sejlene. Nu — han fortjente det ogsaa. Han var desuden Partiets eneste Lam. Ploug var baade Overpoet og den egenlige Hersker i Danmark . . . . Jupiter Ammon med Vædderhornene, der stangede.

Slaget i 1864 faldt lammende. Det var et slemt Aar. Men der gik noget sundt frem af Ulykken. Der kom hos den daværende unge Slægt en Trang op, en Trang, der lokkede Øjet ud mod Verdens store Vidder, en kølig og klog Kritik af alt det Fantasteri, hvori vi havde drysset om i en halv Menneskealder.

Men det var kun de Unge, som Ulykken gjorde denne Virkning paa, og det endda de mest fremskredne i Kundskab blandt de unge. Man blæste længe i de gamle Basuner efter at have »heldt Spyttet ud af dem« (Kaalund).

Saa kom 1870 — det raadne franske Kejserdømme, som adskillige danske Mænd, der ikke burde kunne undskylde sig med Naivetet og Uvidenhed, virkelig havde stolet paa som de »undertrykte Nationers Gjenoprejser« faldt i Støvet. — Ak den sølle, halv-hallucinerede, halv udgjorte Fantast, der faldt sammen, da hans Halvbroder, Morny døde! »Diktatoren i hvis Arme Frankrig faldt af lutter Mathed« (Victor Hugo)!

Det var et Par Aar efter den franske Krig, at Brandes optraadte med sine bekjendte Forelæsninger.

Jeg er nogle Aar ældre end han Jeg var overvældet af anstrængende, daarligt lønnet, aandsdræbende Arbejde. Jeg hørte ikke hans Forelæsninger. Jeg havde med Glæde læst hans »Æthetiske Studier«, »Kritiker og Portræter«, hans Stridsskrift mod R. Nielsen, hans Literatur- og Theaterkritik i »Illustreret Tidende«. Men oprigtig talt — jeg var saa skeptisk over for Muligheden af et frit og frisk Aandsliv i dette Land, at jeg blev i min Hule og ikke umagede mig ud.

— Aa han har jo dog skrevet i nationalliberale Blade, sagde man den Gang i vor lille Kreds. Man huskede ikke, at det havde vi alle gjort. Thi hvor skulde man ellers skrive? Det skal ogsaa erkjendes, at »Fædrelandets« Redaktør var ret gjæstfri mod begyndende Forfattere i sin Feuilleton.

Da første Bind af »Hovedstrømninger«, indeholdende Emigrantliteraturen, udkom, var det mig klart, at G. Brandes var det »Ny Gjennembruds« Mand.

Det »ny Gjennembrud!« Det behøvedes baade for Schandorph og Pontoppidan og mange andre. »Folkets naturlige

Gemyt« har flere Aarer, hvorigjennem det rinder. Hr. Vedel har rigtig angivet en af Aarernes Retning. Men den herskende Stemning var ved at tilstoppe denne Aare. Netop Virkeligheds-skildringen havde aldrig været i høj Kurs hos de Stærkeste. Mindes Hr. Vedel Madvigs berygtede Nedrivelse af »Min Broders Levnet«? Den udmærkede Lærde har siden gjort Videnskaben saa mange Tjenester, at man let tilgiver ham denne Ungdoms-synd, men er den Anmeldelse ikke et ret betegnende »*Document humain*?« Hvorledes maatte ikke stakkels Blicher forsmægte? Schacks »Fantasterne« blev af ovennævnte amerikanske Nybygger kaldt en raa Bog.

Brandes brød altsaa igjennem ved at vise Digterne Vejene, hvor der var noget at finde. Jeg véd vel, vil heller ikke fortie det her, at nogle af hans Beundrere have forladt ham. Jeg skal ikke dømme Nogen, blot sige, at jeg for mit Vedkommende forstaar det ikke. Jeg har aldrig kjendt en mere smidig og i Ordets gode Forstand medgjørlig Kritiker end Brandes, og jeg vilde betragte mig som en utaknemmelig Person, om jeg nogensinde glemte, hvor han skaffede os Luft. Han rejste mit sunkne Mod ved sin Opfordring til Arbejde.

Hr. Vedel skriver (Pag. 156):

»Selve den reale (?) Strid mellem den ny og gamle Livsanskuelse er siden da standende paa alle Aandslivets Gebeter[1]) . . . . men medens Kampen snart førtes over paa Politikens Omraade, staar den æsthetiske Literatur ikke mer i noget nært Forhold til Tidens aandelige Brydninger« men saa nævner Hr. Vedel nogle Undtagelser, nogle store Digterværker, som han mener staar i dette Forhold.

Anklagen burde her formuleres skarpere, Angrebet gjøres konkretere. Man forstaar kun halvt, hvad Hr. Vedel mener. Hvor er Udviklingen hen mod den »blot refererende Realisme«? Jeg synes, at de allernyeste Digtere langt fra er blot refererende, de er — om jeg skulde indvende Noget mod dem — lidt vel »subjektive«, lidt vel indsvøbte i personlige Stemningers Dis. Men det har aldrig bekymret mig. Det er Ungdommens Ret at være saadan.

En Mand har Lov til at være Lyriker hele sit Liv igjennem, naar hans aandelige Konstitution er saaledes anlagt. Hvem vil

---

[1]) Udhævet af mig.

bebrejde Victor Hugo eller Chr. Winther, at de har været Lyrikere hele deres Liv? Men de havde ogsaa »Versets Gave«, *(le don de vers)* som man siger her i Frankrig. Prosaen fordrer et Kontourerne blottende, skarpere Dagslys.

Selv de Forfattere, som Hr. Vedel vel vil regne til de »nøgterne« Realister, omgiver virkelig deres Figurer med Dunst og Lys og Dis. Maaske bruger de formegen Kunst eller, om man vil, et for stort Apparat til at forklare, hvorledes samme Figurer staar i Rummet. Maaske har Zola Ret, naar han sukker efter en Voltaires, en Mérimées Klarhed — »Nøgternhed«, vilde Hr. Vedel vel kalde det.

Apropos om Zola! Hr. Vedel skriver om ham (Pag. 151), at han »opløser ethvert Sanseindtryk i alle dets hver for sig umærkelige Komponenter (Jeg vil tilstaa, Meningen er mig ikke klar) og imedens dør den levende Virkelighed og det fulde Virkelighedsindtryk.«

Mon? Hr. Vedel har jo været i Paris. Har han besøgt Centralhallerne en Morgenstund? Gjenkjender han dem ikke fra Begyndelsen af »Le Ventre de Paris«? Har han læst »Son Excellence Eugène Rougon?« Gjenkjender han ikke den nordlige Seinekai lige over for »Notre Dame«? Giver ikke den halvdrukne Probenreuters Knejpefanfaronnader ham et saa levende Virkelighedsbillede, som Nogen kan ønske sig? Jeg passerer aldrig denne Seinekai uden at mindes Zoles Skildring af, hvad der foregik ude i Folkemasserne paa Kejserprinsens Daabsdag.

Dog dette kan være en Forskjellighed i individuelt Syn, i personlig Modtagelighed. Man skal, saa vidt man kan, se bort fra Sligt, ellers bliver man borneret. Det er det værste man kan være, naar man vil være Kunstkritiker. Det er Taines store Evne, at han, trods sin noget skematiske og trættende Systematisering — ser med lige Glæde paa et Billede af Rafael og Rubens, af Giorgione og Rembrandt, at han læser med lige Glæde en lille Fortælling af Voltaire og et Drama af Shakespeare, at han lige saa godt forstaar Racine som Alfred de Musset, NB. uden derfor at tabe Øjet for Aandernes Størrelsesforhold.

Der er en Kunst, der glæder En, fordi dens Værker er saa »godt gjorte«. Der er en Kunst, der griber En ved sine store uopnaaede, energisk tilstræbte Idealer. Lad os nævne som Exempler en Fortælling paa faa Sider som Mérimées »Mateo Falcone« lige over for Stendhals vældige, uformelige Roman

»La Chartreuse de Parme«; en Korsang som den i Manzonis »Il Conte di Carmagnola« overfor Eumenidernes Korsang i Æskylos's Tragedie, Thorvaldsens Relief Natten eller hans Hebe overfor Michel Angelos Monumenter for Mediceerne i San Lorenzo i Firenze . . . . ja man kunde vedblive i det Uendelige.

»Stærk personlig Stemning — det er det ene fornødne for at skabe en moderne Digtning« (Pag. 161).

»Det viser sig da, at Realismen dog ikke var Slægtens sidste Ord« (Pag. 160).

Fortræffeligt! Stærk personlig Stemning har forøvrig alle Tider været lige nødvendig for al Kunst, der skal have Værdi; men de stemningsfyldte Individualiteters i forskjellige Tidsatmosfærer udviklede digteriske Evne skaber saa yderst forskjellige Former, forskjellig Farvegivning, stærk eller douce, imod hinanden skrigende eller umærkelig i hinanden henglidende Toner. Voltaire har været lige saa fuld af stærk personlig Stemning som Victor Hugo, Rousseau som Lammenais, Mérimée som George Sand, Shelley som Swinburne.

At Stemningsfylden hos En bryder ud i en fusende Strøm, hos en Anden dæmmes ind i Kanaler, hos en Tredie skjules under Jorden en Tid og da blinker op fra en Marmorcisternes Dyb, beviser kun Poesiens mangeartede Udformningstrang, beviser Intet om den vedkommende Poets eller hans Poesis større eller mindre Værd.

»Stærk personlig Stemning«. Ja vel. Enten saa den ligger udfoldet som en hængende Kaktus eller tæt indhyllet som Kronbladene i en ung Neglike.

Realismen var ikke Slægtens sidste Ord. Aa, nej. Havde Realismen sagt sit sidste Ord, saa var den død med det samme. Saa kunde en af Romantikens Præster berette den og glæde sig over dens Omvendelse.

Romantiken har neppe heller sagt sit sidste Ord. Ja . . . . da Realismen ikke har Præster ved Haanden . . . saa véd jeg ikke, hvem der skulde berette den.

God Romantik, god Realisme vil vel gaa Side om Side, eller af og til afbryde deres Baner for at mødes i arrige Bid eller i forsonende Omfavnelser, saa længe Verden staar.

Slet Realisme og slet Romantik vil vel vandre deres Gang til Makulaturkasserne i Urteboderne og derfra videre til endnu simplere Steder, saa længe Verden staar.

Lad os være enige om, at Livets og Udviklingens Gang spotter alle Skolekategorier: Klassicisme, Romantik, Realisme, Naturalisme, Modernisme . . . det er Støttestokke, som man griber for at orientere sig i den vanskelige Vandring ad Aandslivets Bane.

Der er nu August Strindberg. Følg hans Gang fra »Mester Olof« til hans nyeste Fortællinger. Hvad mere kan man forlange? Er han ikke en Repræsentant for Ungdommen, større og fyldigere end nogen Anden? Kjære unge Venner, hvad vil I dog mere? Han er ganske vist svensk, men det har dog Skandinavismen praktisk udrettet, at Folk som han og Gustaf af Gejerstamm er os lige saa hjemlige som danske Forfattere.

»Men hvor skulde et Sjæleliv, der er vendt ud ad mod Stofoptagen« (som f. Ex. den tyske Romantiks »Stofoptagen« fra Græsk, Indisk, Spansk, Gammelfransk, Gammelitaliensk og Gud véd hvad . . . som Oehlenschlägers »Stofoptagen« fra »Tusind og én Nat« og Sagaerne . . .)[1]) opløst af Selvreflexion og Analyse (Byrons Selvreflexion, Merimées Analyse) tilmed lammet af Pessimisse (mon den lammer, hvis den er kraftig? — Er Byron eller Mérimée lam?) — og det var jo af den Aandsretning, hvoraf Realismen var fremspiret (Nej, nej Hr. Vedel, det var af en fuld fast Tro paa Udviklingsloven) hvor skulde det kunne samle og sammensmelte de splittede Følelser og opløste Forestillinger i fælles, fulde sluttede Stemninger?«

Aa, jo. En kraftig, ubarmhjertig Analyse maatte til. Den gamle, naive »Enhed« maatte slaas i Stykker; Digtningen maatte følge Videnskabens Bane og lade sig vise Vejen til en ny Synthese indenfor sit eget Omraade.

Den Vej har Flaubert begyndt, Goncourt og Zola har banet den jævnere. Turgenjew, Tolstoi, Dostojewski . . . har de ikke Stemning nok? Har de ikke tvunget deres Analyse ind i Synthese? Staar Raskolnikow ikke klarere mere samlet end adskillige af Romantikens Typer?

Pag. 162 synes Hr. Vedel at indrømme, hvad jeg her har sagt. »Enhver ærlig Tvivl er tillige en Bekræftelse.« Endvidere Pag. 163. »Og Digterens Kunst vil aldeles ikke — som nu efter Kunstens Katekismus (hvem har skrevet den? Hvilken Katekismus hentyder Hr. Vedel til?) gaa ud paa enten Ærlighed eller Sand-

---

[1]) Parantheserne ere mine Indskud i Citaterne.

druhed, men alene paa at gjøre Virkning ɔ: sætte Læserens Sind i de Sindsbevægelser og fylde det med de Billeder og Forestillinger, som Digtets Idé kræver.«

Men . . . hvilke Læsere? Gamle Dumas's, Eugène Sues, Ingemanns, H. F. Ewalds? Eller Pontoppidans eller Vedels? Naar man spænder over for Meget, ligger Trivialitetens eller Uklarhedens Skylla og Karybdis paa hver Side af Ens Bane. Hr. Vedel undgaar udmærket godt den første Klippe, men er ikke fri for at stryge mod Siderne paa den anden.

Det om Optimisme eller Pessimisme har ikke stort paa sig. Det er naturlige Temperamenter og individuelle Anlæg, En er anlagt pessimistisk, en Anden optimistisk; er de begge Digtere, afgjør disse Temperamentsanlæg Intet med Hensyn til deres digteriske Værd. Goethe var vel optimistisk, Dante vel pessimistisk (NB. hans transcendentale Søgen Trøst beviser kun, at han her paa Jorden var Pessimist).

Pag. 163 vil Hr. Vedel angive, hvorledes Fremtidens Literatur skal være.

Jeg har nu ikke den Tro, at Profetiens Naadegave er given de om Kunstens Fremtid spaaende Kritikere. Glossolaliens er vist mere almindelig. Men det er en Gave, der medfører Uklarhed . . . . Hvad vil det »moderne Nervelivs ejendommelige Tempo« — dets »ejendommelige Melodi« egenlig sige? Det forekommer vist adskillige Læsere at være »Glossolali« ɔ: Talen i uforstaaelige Tunger.

Nej — nej. Profeter aldrig om Fremtiden! Den gjør saa let Nar ad En. J. L. Heiberg profeterede i sin Tid om Fremtidens Drama. Det skulde være, det maatte blive »spekulativt«. Blev det mon det?

En af vor Tids store Digtere, J. P. Jacobsen, synes at være kommen en hel Del unge Digtere og Kritikere paa tværs i Halsen. De skriver ham efter. Ud fra hans store Kunst (Ingen kan beundre den mere end Undertegnede) søger man at trække spaaende Linjer om en Fremtidskunst.

Det var i Sommeren 1883. J. P. Jacobsen boede i Humlebæk hos sin Ven, Vilhelm Møller. Han tog en Avis frem. I dens Feuilleton stod en Fortælling. »Se hvor de tyvstjæler mig,« sagde han. »Er det ikke ærgerligt?« — »Aa det er jo smigrende,« sagde jeg for Spøg. »Nej, véd Du hvad — om de tyvstjæler Jer Andre, lad gaa . . . . men jeg laver dog mine

Ting saadan, at jeg synes det er min Ejendom i aller snævreste Forstand.«

Hans humoristisk-melankolske Ytring slog mig og gav mig meget at tænke paa. Hans Selvfølelse var stor, maaske urimelig stor, men hans Kjærlighed til kunstnerisk Ejendommelighed og personlig Uafhængighed var endnu større — urimelig maaske, men ædel og imponerende.

Nødigst af alt vilde jeg krænke den afdøde Digters Minde. Han var et elskeligt Menneske. Men han var syg,

Man har en Legende om Perlemuslingen. Man siger, at det er en Sygdom hos den, som frembringer den dejlige Perle . . . . Se non è vero è ben trovato.

Men Sygdom skal dog ikke være det Normale. En Digtning som Jacobsens er enestaaende i vor Literatur. Den bør helst blive uefterlignet. Han bør staa i sin énsomme Storhed. Efterlignerne maa nødvendigvis blive Manierister. Mesteren var ikke af dem, der talte direkte ud, men jeg forstod, hvad han frygtede. Ugo Foscolo sagde til Silvio Pellico i Anledning af den Sidstes Tragedie »Francesca da Rimini«: »Rør ikke ved Dantes Døde.«

Trods Hr. Vedels mange, skarpe og aandfulde Ytringer (der er saaledes et nydeligt og fint Stykke Pag. 162, der begynder: »Og som paa Erkjendelsens Gebet, saaledes vil der ogsaa paa Følelses- og Viljeslivet udvikles en ny Produktivitet«) — saa tror jeg ikke, at det psykologiske Detailmaleri kan opstilles som et Mønster eller et Program for Literaturen. Det vil blive meget Faas Sag at frembringe det; det vil aldrig vinde et talrigt Publikum.

Runde og sunde Naturer som Oehlenschläger og Chr. Winther, vil altid faa Ørenlyd hos det danske Publikum . . . maaske hos Publikum i alle Lande. Victor Hugo var sund, Musset var syg. G. Brandes har udmærket angivet Modsætningsforholdet mellem disse Digtere i »Romantiken i Frankrig.«

Hr. Vedel har i sin Novelle »Stavnsbaand« vist et betydeligt Talent for det psykologiske Detailmaleri. Denne lille Bog har interesseret mig meget som et Løfte — ja mere end Løfte — om Produktioner af den Art. Kun lidt lysere, lidt klarere Stil! J. P. Jacobsen var altid klar trods sin minutiøse Analyse, trods sin Styrke i Gjengivelsen af »blandede Stemninger.« Han var aldrig »graa og udjævnet«, blev derfor aldrig kjedelig.

Tag Jeg i Agt for det »Kjedelige«. Bliver Literaturen kjedelig, saa gider Ingen læse den.

Kun faa Mennesker er udstyrede med »fine, modtagelige Nerver«, de maa nøjes med de »enkelte og store Bølger«! — »de simple Følelser.«

Eller kan Hr. Vedel tænke sig en Literatur, alene skabt for literære »Feinschmecker«, for filosofisk uddannede Læsere? Kaviar kan være en meget behagelig Spise, men Kjød og Brød har dog vist mere Næringsværdi.

Lad de enkelte Aander, der er anlagte paa den Kunstretning, som Hr. Vedel mener, er den eneste rette for »Moderne Digtning«, følge den. Hr. Vedel har Evner, der maaske kan bringe det vidt ad den Bane. Men han maa ikke forlange, at al literær Frembringelse skal være skabt i hans Billede. Kunstens Stat er anarkisk. Lad Kritikere og Ræsonnører forsøge paa at bringe den ind under Doktriners Aag. Det vil tidligt eller sent blive brudt.

En symbolsk eller historisk Digtning! Ja hvorfor ikke? Blot Symbolerne ere klare og rammende, Historien grundig gjennemstuderet og aandfuldt gjengivet! »Alle Arter er gode undtagen den kjedelige.«

Men hvorledes kan Hr. Vedel tænke sig en symbolsk Digtning med psykologisk Detailanalyse? Vil han holde paa den sidste, maa han foreløbig blive ved Realismen eller Naturalismen . . . ved Flauberts, Goncourts, Zolas Methode. Vil han holde paa Symboliken, maa han gjøre et Slag hen mod Romantiken . . . jeg mener ikke mod en forbigangen Tids Kunstform, men mod den Livsanskuelse, der ser et andet og højere Liv bag den reale Tilværelse. Men han synes ikke at have den romantiske Tro efter adskillige andre Ytringer i hans Artikel at dømme.

Hr. Vedel maa i disse Randgloser til hans Afhandling ikke se andet end en levende Interesse for hans literære Debuter. Jeg har tiet om det Meget, jeg er enig i med ham. Han er en utvivlsom og flersidig Begavelse. Han maa optage hvad jeg her har sagt som en »Hilsen med Kaarden.«

Hr. Redaktørens meget ærbødige
S. Schandorph.

Marine.

Hav i Flager mod Stranden —
blegblaa, solgrønne Flager,
der løses i Skum —
og et enligt Sejl, der slæber sin Skyggekrop frem langs den anden
fjærne, disslørte Bred,
hvis Skove tegne sig skarpt mod det uhyre Rum,
mod den bleggule Luft,
hvor Solen gaar ned.

Jeg vandrer langs Havet og drømmer
om døde Timer og dræbte Dage,
som denne Strandbred en Gang har sét
— Timer, jeg har leget og lykkelig lét —
Jeg vandrer i Vemod — jeg har kun tilbage
Havet, der strømmer
i evigt Sus mod den stenede Bred —
Havet i Klage —
og en Sol, der gaar ned.

Juli 88.

Johannes Jørgensen.

Sult.

Det var i den Tid, jeg gik omkring og sulted i Kristiania, denne forunderlige By, som ingen forlader, før han har faaet Mærker af den. Det var en Aften for to Aar siden om Høsten. Jeg havde siddet paa en af Kirkegaardene og skrevet paa en Artikel for et af Bladene, imidlertid var Klokken bleven ti, Mørket faldt ind og Porten skulde lukkes. Jeg var sulten, meget sulten; det var over to, næsten tre Døgn, siden jeg havde spist noget, og jeg følte mig noget mat, lidt anstrængt af at føre Blyanten. Jeg havde en halv Pennekniv og et lidet Nøgleknippe i Lommen, men ikke en Øre.

Da Kirkegaardsporten lukkedes, skulde jeg jo have gaaet lige hjem; men af en instinktsmæssig Sky for mit Værelse, et forladt Blikkenslagerværksted, hvor alt var mørkt og tomt, sjangled jeg videre, drev paa maa og faa forbi Raadstuen, helt ned til Sjøen og hen til en Bænk paa Jernbanebryggen, hvor jeg satte mig.

Der faldt mig ikke en trist Tanke ind; jeg glemte min Nød og følte mig beroliget ved Synet af Havnen, der laa fredelig og skjøn i Halvmørket. Som jeg har for Vane, vilde jeg ogsaa nu glæde mig selv ved at gjennemlæse det Stykke, jeg netop havde skrevet, og som forekom min stakkels lidende Hjerne det bedste, jeg havde gjort. Jeg tog mit Manuskript op af Lommen, holdt det tæt ind til Øjnene, forat sé, og gjennemløb den ene Side efter den anden. Tilsidst blev jeg træt og stak Papirerne i Lommen. Alting var stille. Sjøen laa som et blaat Perlemor henover, og Smaafuglene fløj tause forbi mig fra Sted til Sted. En Politikonstabel patroullerer et Stykke henne, ellers sés ikke et Menneske, og hele Havnen ligger tyst. Jeg tæller igjen mine

Penge: en halv Pennekniv, et Nøgleknippe, men ikke en Øre. Pludselig griber jeg ned i min Lomme og trækker atter Papirerne op. Det var en mekanisk Akt, en ubevidst Nervetrækning. Jeg udsøger mig et hvidt, ubeskrevet Blad — og Gud véd, hvor jeg fik Idéen fra — jeg laved et Kræmmerhus, lukked det varligt til, saa det saa ud som fuldt, og kasted det langt hen paa Brostenene; af Vinden førtes det endnu lidt længer, saa blev det liggende.

Nu havde Sulten begyndt at angribe mig. Jeg sad og saa paa dette hvide Kræmmerhus, der ligesom svulmed af blanke Sølvpenge, og hidsed mig selv til at tro, at det virkelig indeholdt noget. Ganske højt sad jeg og lokked mig til at gjætte Summen — hvis jeg gjætted rigtigt, var den min! Jeg forestilled mig de smaa nydelige Tiøringer i Bunden og de fede, riflede Kroner ovenpaa — et helt Kræmmerhus fuldt af Penge! Jeg sad og saa paa det med opspilede Øjne, og jeg hæled mig selv til at gaa og stjæle det.

Saa hører jeg Konstablen hoste — og hvordan kunde jeg dog falde paa at gjøre netop det samme? Jeg rejser mig op fra Bænken og hoster, og jeg gjentager det tre Gange, forat han skal høre det. Hvor vilde han ikke kaste sig over Kræmmerhuset, naar han kom! Jeg sad og glæded mig over dette Puds, gned mig henrykt i Hænderne og bandte storslagent hen i Hyt og Vejr. Om han ikke skulde faa en lang Næse, den Hund! Om han ikke vilde synke ned i Helvedes hedeste Pøl og Pine for den Kjæltringstreg! Jeg var bleven drukken af Sult, min Hunger havde beruset mig.

Et Par Minutter efter kommer Konstablen, klappende med sine Jernhæle i Brostenene, spejdende til alle Sider. Han giver sig god Tid, han har hele Natten for sig. Han sér ikke Kræmmerhuset — ikke førend han er det ganske nær. Da standser han og betragter det. Det sér saa hvidt og værdifyldt ud dér, det ligger, maaske en liden Sum, hvad? en liden Sum Sølvpenger.... og han tager det op. Hm. Det er let, det er meget let. Maaske en kostelig Fjær, Hattepynt.... og han aabner det varsomt med sine store Hænder og kiger ind. Jeg lo, lo og banked mig i Knæet, lo som en rasende Mand. Og ikke en Lyd kom mig fra Struben. Min Latter var tyst og hektisk, havde Graadens Inderlighed....

Saa klapper det igjen i Brostenene, og Konstablen gjør et

Slag henover Bryggen. Jeg sad der med Taarer i Øjnene og hikked efter Aande, helt fra mig selv af febersk Lystighed. Jeg begyndte at tale højt, fortalte mig selv om Kræmmerhuset, eftergjorde den stakkels Konstabels Bevægelser, kiged ind i min hule Haand og gjentog atter og atter for mig selv: Han hosted, da han kasted det! han hosted, da han kasted det! Til disse Ord føjed jeg nye, gav dem pirrende Tillæg, omsatte hele Sætningen og spidsed den til: Han hosted — én Gang — Khøhø!

Jeg udtømte mig i Variationer af disse Ord, og det led langt hen paa Aftenen, inden min Lystighed hørte op. En døsig Ro overkom mig saa, en behagelig Mathed, som jeg ikke gjorde Modstand mod. Mørket var bleven lidt tykkere; en liden Bris fured i Sjøens Perlemor; Skibene, hvis Master jeg saa mod Himlen, saa ud med sin sorte Skov som lydløse Uhyrer, der laa og vented paa mig. Jeg havde ingen Smærte, min Sult havde stumpet den af; i dens Sted følte jeg mig behagelig tom, uberørt af alting omkring mig og glad over at være usét af alle. Jeg lagde Benene op paa Bænken og læned mig bagover, saaledes kunde jeg bedst føle Afsondrethedens hele Velvære. Der var ikke en Sky i mit Sind, ikke en Fornemmelse af Ubehag, og jeg havde ikke en Lyst eller Attraa uopfyldt saa vide min Tanke kunde gaa. Jeg laa med aabne Øjne i en Tilstand af Fraværenhed fra mig selv, jeg følte mig dejligt borte.

Fremdeles var der ikke en Lyd, som forstyrred mig; det milde Mørke havde skjult Alverden for mine Øjne og begravet mig der i idel Ro — blot Stilhedens øde Lyddulm tier mig monotont i Ørene. Og de dunkle Uhyrer derude vilde suge mig til sig, naar Natten kom, og de vilde bringe mig langt over Hav og gjennem fremmede Land, hvor ikke Mennesker bo. Og de vilde bringe mig til Prinsesse Ylajalis Slot, der en uanet Herlighed venter mig, større end nogen Menneskers er. Og hun selv vilde sidde i en straalende Sal, hvor alt er af Amatyst, og række mig Haanden imøde, naar jeg stiger ind, hilse og raabe Velkommen, naar jeg nærmer mig og knæler: Velkommen, Ridder, til mig og mit Land! Jeg har ventet dig i tyve Somre og kaldet dig i alle lyse Nætter. Og naar du sørged, har jeg grædt herinde, naar du sov, har jeg aandet dig dejlige Drømme ind .... Og den Skjønne tager min Haand og følger mig, leder mig frem gjennem lange Gange, hvor store Skarer raaber Hurra, gjennem lyse Haver, hvor unge Piger leger, ind i en anden Sal, hvor alt

er af lysende Smaragd. Solen skinner herinde, i Gallerier og Gange gaar hendragende Kor af Musik, Strømme af Duft slaar mig imøde. Jeg holder hendes Haand i min, og jeg føler i mit Blod Forhekselsens vilde Dejlighed fare; jeg lægger min Arm om hende, og hun hvisker: Ikke her, kom længer endnu! Og vi stiger ind i den røde Sal, hvor alt er Rubin — en fraadende Herlighed, hvor jeg synker om. Da føler jeg hendes Arme om mig, hun aander henover mit Ansigt, hvisker: Velkommen, Elskede! Kys mig! mér, Søde .... mér ....

Jeg sér fra min Bænk Stjerner for mine Øjne, og min Tanke stryger ind i en Orkan af Lys ....

Jeg var falden i Søvn der, jeg laa, og blev vækket af Konstablen. Der sad jeg, ubarmhjærtigen kaldt tilbage til Livet og Elendigheden. Min første Følelse var en stupid Forbauselse over at finde mig ude under aaben Himmel; men snart afløstes denne af et bittert Mismod; jeg var lige ved at græde af Sorg over endnu at være ilive. Det havde regnet, medens jeg sov, mine Klæder var ganske gjennemvaade, og jeg følte en raa Kulde i mine Lemmer. Mørket var bleven end tættere, det var med Nød jeg kunde skimte Konstablens Ansigtstræk foran mig.

»Saah«, sagde han, »staa nu op!«

Jeg rejste mig straks; om han havde befalet mig at lægge mig ned igjen, havde jeg ogsaa adlydt. Jeg var meget nedstemt og ganske uden Kraft, dertil kom, at jeg næsten øjeblikkelig begyndte at føle Sulten igjen.

»Vent lidt!« raabte Konstablen efter mig, »Di gaar jo fra Demses Hat, Tosken! Saah, gaa nu!«

»Jeg syntes nok ogsaa, det var noget, jeg ligesom .... havde glemt«, stammed jeg fraværende, »Tak. Godnat«.

Og jeg sjangled afsted. Den, som nu havde sig lidt Brød! et saadant lidet dejligt Rugbrød, som man kunde bide over! og jeg gik og tænkte mig netop den Sort Rugbrød, som det skulde været saa usigelig godt at faa gnave. Jeg sulted bitterlig og ønsked mig død, blev sentimental og græd. Saa med én Gang standsed jeg op paa Gaden, stamped i Brostenene og bandte højt. Hvad var det, han havde kaldt mig — Tosken? Jeg skal vise den Konstabel, hvad det vil sige at kalde mig Tosken! og dermed vendte jeg om og løb tilbage. Jeg følte mig blussende hed af Vrede. Nede i Gaden snubled jeg og faldt, men jeg ændsed det ikke, sprang op igjen og løb. Ved Jernbanetorvet

var jeg imidlertid bleven saa træt, at jeg følte mig ikke istand til at fortsætte helt ned til Bryggen, min Vrede havde desuden taget af under Løbet. Endelig standsed jeg og trak Vejret. Kunde det ikke ogsaa være ganske ligegyldigt, hvad en saadan Konstabel havde sagt? Ja, men jeg taalte ikke alt.... Rigtignok! afbrød jeg mig selv; men han vidste ikke bedre! Og denne Undskyldning fandt jeg tilfredsstillende; jeg gjentog to Gange for mig selv: Han vidste ikke bedre! Dermed vendte jeg atter om.

Gud, hvad kan du dog finde paa! tænkte jeg harmfuldt; løbe som en Gal i saadanne Gader mørke Natten! Sulten gnaved mig ulideligen og lod mig ikke i Fred. Atter og atter svælged jeg Spyt, for paa den Maade at mætte mig lidt, og jeg syntes, det hjalp. Det havde været saa smaat med Mad i flere Uger, før dette kom paa, og Kræfterne havde taget underligt af i det sidste. Mest gik det ud over Ryggen og Skuldrene; den Smule Gnaven i Brystet kunde jeg standse et Øjeblik, naar jeg hosted rigtig haardt, eller naar jeg gik dygtigt foroverbøjet; men Ryggen og Skuldrene havde jeg ingen Raad for. Hvordan kunde det dog være, at det aldrig lysned for mig? Var jeg maaske ikke lige saa berettiget til at leve som hvemsomhelst anden? som Antikvarboghandler Pascha og Dampskibsekspeditør Hennechen? Om jeg kanske ikke havde to svære Arme at arbejde med, og om jeg maaske ikke havde søgt endog en Vedhuggerplads i Møllergaden, forat tjene mit daglige Brød? Var jeg lad? Havde jeg ikke søgt Pladse og hørt Forelæsninger og skrevet Avisartikler og læst og arbejdet Nat og Dag, som en gal Mand? Og havde jeg ikke levet som en Gnier, spist Brød og Mælk, naar jeg havde meget, Brød, naar jeg havde lidet, og sultet, naar jeg ingen Ting havde? Bode jeg paa Hotel, havde jeg Værelse i første Etage? Paa en Kvist bode jeg, i et Blikkenslagerværksted, som Gud og Hvermand rømte ud af sidste Vinter, fordi det sneed derind. Saa jeg kunde ikke begribe mig paa det hele! — Alt dette gik jeg og tænkte paa, og der var ikke saa meget som en Gnist af Ondskab eller Misundelighed eller Bitterhed i min Tanke. Ved en Farvehandel standsed jeg og saa indad Vinduet; jeg forsøgte at læse Vignetterne paa et Par hermetiske Daaser, men det var altfor mørkt. Ærgerlig paa mig selv for dette nye Paafund, og heftig, næsten vred over ikke at kunne finde ud, hvad disse Daaser indeholdt, banked

jeg én Gang i Vinduet og gik videre. Oppe i Gaden saa jeg en Politibetjent. Jeg forstærked min Gang, gik tæt hen til ham og sagde uden ringeste Foranledning:

»Klokken er ti«.

»Nej, den er to«, svared han forundret.

»Nej, den er ti«, sagde jeg, »Klokken er ti« .... og stønnende af Vrede traadte jeg endnu et Skridt frem, knytted min Haand og sagde: »Hør, véd De hvad — Klokken er ti«.

Han stod og overvejed en liden Stund, anskued min Person, stirred forbløffet paa mig.

»I hvert Fald er det jo paa Tiden, at Dere gaar hjem«, sagde han. »Vil Di, at jeg skal følge Dere?«

Over denne Venlighed blev jeg afvæbnet; jeg følte, at jeg fik Taarer i Øjnene, og jeg skyndte mig at svare:

»Nej Tak .... Jeg har bare været lidt forsent ude .... De forstaar .... paa en Kafé .... Jeg takker Dem saa meget«.

Han lagde Haanden paa Chakoen, da jeg gik. Hans Venlighed havde ganske overvældet mig, og jeg græd, fordi jeg ikke ejed fem Kroner at give ham. Jeg standsed og saa efter ham, slog mig for Panden og græd heftigere efterhvert som han fjerned sig. Jeg skjældte mig ud for min Fattigdom, kaldte mig ved Øgenavne, opfandt desperate Benævnelser, kostelige raa Fund af Skjældsord, som jeg overdynged mig selv med. Dette fortsatte jeg med indtil jeg var næsten helt hjemme. Da jeg kom til Porten, opdaged jeg, at jeg havde tabt mine Nøgler.

Ja, naturligvis! sagde jeg bittert til mig selv, hvorfor skulde jeg ikke tabe mine Nøgler? Her bor jeg i en Gaard, hvor der er en Stald og et Blikkenslagerværksted; Porten er stængt om Natten, og ingen kan lukke den op — hvorfor skulde jeg saa ikke tabe mine Nøgler? Jeg er vaad som en Hund, lidt sulten, ganske bitte lidt sulten, og lidt latterligt træt i Knæerne — hvorfor skulde jeg saa ikke tabe dem? Hvorfor kunde ikke egentlig hele Huset være flyttet ud i Aker, naar jeg kom og skulde ind? .... Og jeg lo ved mig selv, forhærdet af Sult og Forkommenhed.

Jeg hørte Hestene stampe inde i Stalden og jeg kunde sé mit Vindu ovenpaa; men Porten kunde jeg ikke aabne, og jeg kunde ikke slippe ind. Træt og bitter i Sind bestemte jeg mig derfor til at gaa tilbage til Bryggen og lede efter mine Nøgler.

Det var igjen begyndt at regne, og allerede følte jeg Vandet

trække igjennem paa mine Skuldre. Ved Raadstuen fik jeg med én Gang en lys Idé: jeg vilde anmode Politiet om at aabne Porten. Jeg henvendte mig straks til en Konstabel og bad ham indstændig om at følge med og lukke mig ind, hvis han kunde. — Hja, hvis han kunde! Men han kunde ikke. Han havde ingen Nøgle; Politiets Nøgler var ikke her, de var i Detektivafdelingen. — Hvad skulde jeg da gjøre? — Hja, jeg fik gaa til et Hotel og lægge mig. — Men jeg kunde virkelig ikke gaa til et Hotel; jeg havde ingen Penge. Jeg havde været ude.... paa en Kafé..... han forstod jo nok....

Vi stod der en liden Stund paa Raadstuens Trappe. Han overvejed og betænkte sig og anskued min Person. Regnen skylled ned udenfor os.

»Saa faar Di gaa ind til Vagthavende og mælle Dere som Husvild«, sagde han.

Det havde jeg ikke tænkt paa. Ja, Død og Plage, det var en god Idé! og jeg takked Konstablen paa Stedet for dette fortrinlige Paafund. Om jeg bare simpelthen kunde gaa ind og sige, at jeg var husvild? — Simpelthen! —

»Navn?« spurgte Vagthavende.

»Tangen — Andreas Tangen«. Jeg véd ikke, hvorfor jeg løj. Min Tanke flagred opløst om og gav mig flér Indfald, end jeg skjøtted om; den hitted dette Navn i Øjeblikket, og jeg udtalte det, uden al Beregning. Jeg løj uden Nødvændighed.

»Bestilling?«

Dette var at sætte mig Stolen for Døren. Hvad var dog min Bestilling? Jeg tænkte først at gjøre mig til Blikkenslager, men voved det ikke. Jeg havde givet mig et Navn, som ikke enhver Blikkenslager har, desuden bar jeg Briller paa Næsen. Da faldt det mig i Sinde at være dumdristig, jeg traadte et Skridt frem og sagde fast og højtideligt:

»Journalist«.

Vagthavende gjorde et Ryk paa sig, før han skrev, og stor som en husvild Statsraad stod jeg foran Skranken. Det vakte ingen Mistanke; Vagthavende kunde forstaa, at jeg nøled med mit Svar; en Journalist paa Raadstuen, uden Tag over Hovedet!

»Ved hvilket Blad...... Hr. Tangen?«

»Morgenbladet«, sagde jeg. »Desværre har jeg været lidt forsent ude iaften......«

»Det taler vi ikke om«, afbrød han, og han lagde til med

et Smil: »Naar Ungdommen er ude .... vi forstaar .....« Henvendt til en Konstabel sagde han, idet han rejste sig og bukked høfligt: »Vis den Herre op i den reserverede Afdeling. Godnat«.

Jeg følte mig kold nedad Ryggen over min egen Dristighed, og jeg knytted Hænderne der, jeg gik, forat stive mig op. Havde jeg endda ikke blandet »Morgenbladet« ind! Jeg vidste, at Friele kunde skjære Tænder, og da Nøglen gnissed i Laasen, mindedes jeg ved Lyden om denne Ting.

»Gassen brænder i ti Minutter«, sagde Konstablen endnu i Døren.

»Og saa slukkes den?«

»Saa slukkes den«.

Jeg satte mig paa Sængen og hørte, hvor Nøglen blev vreden om. Den lyse Celle saa venlig ud; jeg følte mig lykkelig og vel i Hus og lytted med Velbehag til Regnen udenfor. Jeg skulde ikke ønske mig noget bedre, end en saadan koselig Celle. Min Tilfredshed steg; siddende paa Sængen med Hatten i Haanden, med Øjnene heftet paa Gasflammen henne i Væggen, gav jeg mig til at eftertænke Momenterne i min første Befatning med Politiet. Dette var den første, og hvor havde jeg ikke narret det! Journalist Tangen, hvadbehager? Og saa »Morgenbladet«! Hvor havde jeg ikke rammet Manden lige i Hjærtet med »Morgenbladet«! Det taler vi ikke om, hvad? Siddet i Stiftsgaarden i Galla til Klokken to, glemt Portnøglen og en Lommebog paa nogle Tusind Kroner hjemme! Vis den Herre op i den reserverede Afdeling ....

Saa slukner Gassen pludseligt, saa forunderlig pludseligt, uden at tage af, uden at svinde ind. Jeg sidder i dybt Mørke, jeg kan ikke sé min Haand, ikke den hele hvide Væg. Der var intet andet at gjøre, end at gaa tilsængs. Og jeg klædte mig af.

Men jeg var ikke søvntræt og jeg kunde ikke sove. Jeg blev liggende en Tid at sé ind i Mørket, dette tykke Massemørke, som ingen Bund havde, og som jeg ikke kunde begribe. Min Tanke kunde ikke fatte det. Det var mig uden al Maade mørkt, og jeg følte dets Nærvær trykke mig. Jeg lukked Øjnene, gav mig til at synge halvhøjt og kasted mig frem og tilbage paa Briksen, forat adsprede mig, men uden Nytte. Mørket havde besat min Tanke og lod mig ikke et Øjeblik i Fred. Hvad om

jeg selv var bleven opløst til Mørke, gjort til ét med det! Jeg rejser mig op i Sængen og slaar ud med Armene.

Min nervøse Tilstand havde ganske taget Overhaand, og det hjalp ikke, at jeg forsøgte at modarbejde den. Der sad jeg, et Bytte for de særeste Fantasier, tyssende paa mig selv, nynnende Vuggesange, svedende af Anstrængelse for at bringe mig i Ro. Jeg stirred ind i Mørket, og jeg havde aldrig i mine Levedage sét et saadant Mørke. Der var ingen Tvivl om, at jeg her befandt mig foran en egen Sort af Mørke, et desperat Element, som ingen tidligere havde været opmærksom paa. De latterligste Tanker sysselsatte mig, og hver Ting gjorde mig bange. Det lille Hul i Væggen ved min Sæng beskjæftiger mig meget, et Spigerhul, jeg finder, et Mærke i Muren. Jeg føler paa det, blæser i det og søger at gjætte mig dets Dybde. Det var ikke noget uskyldigt Hul, slet ikke; det var et rigtig intrikat og hemmelighedsfuldt Hul, som jeg maatte vogte mig for. Og besat af Tanken paa dette Hul, helt fra mig selv af Nysgjærrighed og Frygt, maatte jeg tilsidst staa op af Sængen og finde fat paa min halve Pennekniv, forat maale dets Dybde og forvisse mig om, at det ikke førte helt ind til Sidecellen.

Jeg lagde mig tilbage forat forsøge at falde i Søvn, men i Virkeligheden for atter at kjæmpe med Mørket. Regnen havde ophørt udenfor, og jeg hørte ikke en Lyd. En Tidlang vedblev jeg at lytte efter Fodtrin paa Gaden, og jeg gav mig ikke Fred, førend jeg havde hørt én Fodgjænger gaa forbi, efter Lyden at dømme en Konstabel. Pludselig knipser jeg i Fingrene flere Gange og lér. Det var da som bare Fan! Ha! Jeg indbildte mig at have fundet et nyt Ord. Jeg rejser mig op i Sængen og siger: Det findes ikke i Sproget, jeg har opfundet det, *Kuboaa!* Det har Bogstaver som et Ord, ved sødeste Gud, Mand, du har opfundet et Ord! *Kuboaa!* Af stor grammatikalsk Betydning..... Jeg sidder med aabne Øjne, forbauset over mit Fund, og lér af Glæde. Saa begynder jeg at hviske; man kunde belure mig, og jeg agtede at holde min Opfindelse hemmelig. Jeg var kommet ind i Sultens glade Vanvid; jeg var tom og smærtefri, og min Tanke uden Tøjler. Jeg overlægger i Stilhed med mig selv. Med de mest forunderlige Spring i min Tankegang søger jeg at udgranske Betydningen af mit nye Ord. Det behøvede ikke at betyde hverken Gud eller Tivoli, og hvem havde sagt, at det skulde betyde Dyrskue? Jeg knytter Haanden

heftigt og gjentager en Gang til: Hvem har sagt, at det skal betyde Dyrskue? Naar jeg betænkte mig ret, var det ikke engang absolut nødvændigt, at det betød Hængelaas eller Solopgang. Et saadant Ord, som dette, var det ikke vanskeligt at finde Mening til. Jeg vilde vente og sé Tiden an. Imidlertid kunde jeg sove paa det.

Jeg ligger der paa Briksen og smaalér, men siger ingen Ting, udtaler mig ikke hverken fra eller til. Der gaar nogle Minutter og jeg bliver nervøs, det nye Ord plager mig stadig og gjør mig alvorlig. Jeg havde opgjort mig en Mening om, hvad det *ikke* skulde betyde, men ikke fattet nogen Bestemmelse om, hvad det *skulde* betyde. Det er et Bispørgsmaal! sagde jeg højt til mig selv, og jeg griber mig i Armen og gjentager, at det var et Bispørgsmaal. Ordet var Gudskelov fundet, og det var Hovedsagen. Men Tanken plaged mig uophørligt og hindred mig fra at falde i Søvn. Endelig rejser jeg mig atter op i Sængen, tager mig med begge Hænder om Hovedet og siger: Det er jo netop umuligt at lade det betyde Emigration eller Tobaksfabrik! Havde det kunnet betyde noget saadant, som dette, vilde jeg for længe siden have bestemt mig herfor og taget Følgerne. Nej, egentlig var Ordet egnet til at betyde noget *sjæleligt*, en Følelse, en Tilstand — om jeg ikke kunde forstaa det? Og jeg husker mig om, forat finde noget sjæleligt. Da forekommer det mig, at nogen taler, blander sig ind i min Passiar, og jeg svarer vredt: Hvadbehager? Nej, din idiotiske Mage findes ikke! Strikkegarn! Aa, rejs til Helvede! Nu maatte jeg rigtig lé! Om jeg maatte spørge: Hvorfor skulde jeg være forpligtet til at lade det betyde Strikkegarn, naar jeg specielt havde imod, at det betød Strikkegarn? Jeg havde selv opfundet Ordet, og jeg var i min gode Ret til at lade det betyde hvadsomhelst for den Skyld. Saavidt jeg vidste, havde jeg ikke endnu udtalt mig ....

Men mér og mér kom min Hjerne i Vildrede. Tilsidst sprang jeg ud af Sængen forat finde Vandledningen. Jeg var ikke tørst, men mit Hoved stod i Feber, og jeg følte en instinktmæssig Trang til Vand. Da jeg havde drukket, gik jeg igjen tilsængs og bestemte mig til med Vold og Magt at ville sove; jeg lukked Øjnene og tvang mig til at være rolig. Saa laa jeg i flere Minutter uden at gjøre en Bevægelse, jeg blev sved, og jeg følte Blodet støde heftigt gjennem Aarene. Nej, det var

dog altfor kosteligt, at han kunde lede efter Penge i det Kræmmerhus! Han hosted ogsaa blot én Gang. Mon han gaar dernede endnu, sidder paa min Bænk? .... Det blaa Perlemor .... Skibene ....

Jeg aabned Øjnene. Hvor kunde jeg ogsaa holde dem lukket, naar jeg ikke kunde sove? Og det samme Mørke rugede omkring mig, samme uudgrundelige sorte Evighed, som min Tanke stejled imod og ikke kunde fatte. Hvad kunde jeg dog ligne det med? Jeg gjorde de mest fortvivlede Anstrængelser for at finde et Ord, der var sort nok til at betegne mig dette Mørke, et Ord saa grusomt sort, at det kunde sværte min Mund, naar jeg nævnte det. Herregud, hvor det var mørkt! Og jeg bringes igjen til at tænke paa Havnen, paa Skibene, de sorte Uhyrer, der laa og vented paa mig. De vilde suge mig til sig og holde mig fast og sejle med mig over Land og Hav ind i mørke Riger, som ingen Mennesker har sét. Jeg føler mig ombord, trukket tilvands, svævende i Skyerne, dalende, dalende.... Jeg giver et hæst Skrig af Angst og hugger mig fast i Sængen. Jeg havde gjort saadan farlig Rejse, suset ned gjennem Luften som en Byldt. Hvor følte jeg mig ikke frelst, da jeg slog Haanden mod den haarde Briks! Saaledes er det at dø, sagde jeg til mig selv, nu skal du dø. Og jeg laa en liden Stund og tænkte over dette, at nu skulde jeg dø. Da rejser jeg mig op i Sængen og spørger strængt: Hvem sagde, at jeg skulde dø? Har jeg selv fundet Ordet, saa er jeg i min gode Ret til selv at bestemme, hvad det skal betyde.... Jeg hørte selv, at jeg fantasered, hørte det endnu mens jeg talte. Min Galskab var et Delirium af Svaghed og Udmattelse, men jeg var ikke sandsesløs. Og den Tanke for mig med ét gjennem Hjernen, at jeg var bleven vanvittig. Greben af Rædsel farer jeg ud af Sængen. Jeg raver hen til Døren, som jeg prøver at aabne, kaster mig et Par Gange mod den, forat sprænge den, støder mit Hoved mod Væggen, jamrer højt, bider mig i Fingrene, græder og bander....

Alting var roligt; kun min egen Stemme kastedes tilbage fra Murene. Jeg selv var falden om paa Gulvet, ude af Stand til længer at tumle om i Cellen. Da skimter jeg højt oppe, midt for mine Øjne, en graalig Kvadrat i Væggen, en Tone af hvidt, en Anelse — det var Dagslyset. Jeg følte, at det var Dagslyset, følte det med hver Pore i mit Legeme. O, hvor

aanded jeg ikke dejligt ud! Jeg kasted mig flad paa Gulvet og græd af Glæde over dette velsignede Skimt af Lys, hulked af Taknemmelighed, kyssed mod Vinduet og bar mig ad som en Gal. Alt Mismod var med én Gang borte, al Fortvivlelse og Smærte ophørt, og jeg havde i Øjeblikket ikke et Ønske uopfyldt saa vide min Tanke kunde gaa. Jeg satte mig overende paa Gulvet, folded Hænderne og vented taalmodig paa Dagens Frembrud.

Hvilken Nat havde dette ikke været! At man dog ikke har hørt nogen Larm, tænkte jeg forundret. Men jeg var jo ogsaa i den reserverede Afdeling, højt over alle Fanger. En husvild Statsraad, om jeg saa maatte sige. Stadig i den bedste Stemning, med Øjnene vendt mod den lysere og lysere Rude i Muren, mored jeg mig selv med at agere Statsraad, kaldte mig von Tangen og lagde min Tale i Departementsstil. Mine Fantasier havde ikke hørt op, kun var jeg langt mindre nervøs. Om jeg ikke havde begaaet den beklagelige Tankeløshed at lægge min Lommebog hjemme! om jeg ikke maatte have den Ære at lægge Hr. Statsraaden tilsængs? Og i yderste Alvor, med mange Ceremonier gik jeg hen til Briksen og lagde mig.

Det var nu bleven saa lyst, at jeg kunde nogenlunde skimte Cellens Omrids, og lidt efter kunde jeg sé det svære Haandtag i Døren. Dette adspreded mig; det ensformige Mørke, saa irriterende tykt, at det hindred mig fra at sé mig selv, var brudt; mit Blod blev roligere, og snart følte jeg mine Øjne falde i. Hvilket Velbehag at sovne bort, naar man har lidt sig træt....

Jeg vækkedes af et Par Slag i min Dør. I al Hast sprang jeg op og klædte mig skyndsomt paa; mine Klæder var endnu gjennemvaade fra igaar Aftes.

»Di vil mælle Dere nede hos Jourhavende«, sagde Konstablen. Var der altsaa igjen Formaliteter at gjennemgaa, tænke jeg bange. Jeg kom ind i et stort Rum nedenunder, hvor tredive-firti Mennesker sad, Mænd og Kvinder, alle husvilde. Og én for én blev de raabt op af Protokollen, én for én fik de en Billet til Mad. Jourhavende sagde stadig væk til Konstablen ved sin Side:

»Fik han en Billet? Ja glem ikke at give dem Billetter. De sér ud til at trænge et Maaltid«.

Og jeg stod og saa paa disse Billetter og ønsked mig en.

»Andreas Tangen, Journalist!«

Jeg traadte frem og bukked.

»Kjære, hvordan kan De være kommen her?«

Jeg forklared den hele Sammenhæng, gav den samme Historie som igaar Aftes, løj med aabne Øjne og uden at blinke, løj med Oprigtighed: Været lidt forsent ude desværre.... paa en Kafé.... mistet Portnøglen....

»Ja«, sagde han og smilte, »saaledes er det! Har De sovet godt, da?«

»Som en Statsraad!« svared jeg, »som en Statsraad!«

»Det glæder mig!« sagde han og rejste sig. »Godmorgen«.

Og jeg gik. En Billet, en Billet ogsaa til mig! Jeg har ikke spist paa over tre lange Dage og Nætter. Et Brød! Men der var ingen som bød mig en Billet, og jeg turde ikke begjære en. Det vilde øjeblikkelig vakt Mistanke. Man vilde begynde at grave i mine private Forhold og finde ud, hvem jeg virkelig var; man vilde arrestere mig for falske Foregivender. — Med løftet Hoved, med millionær Holdning og Hænderne heftet i mit Frakkefald skrider jeg ud af Raadstuen.

Solen skinned allerede varmt, Klokken var ti og Trafiken paa Youngstorvet var i fuld Bevægelse. Hvor skulde jeg tage Vejen? Jeg klapper paa Lommen og føler efter mit Manuskript; naar Klokken blev elleve, vilde jeg forsøge at træffe Redaktøren. Jeg staar en Stund paa Ballustraden og iagttager Livet nedenunder mig; imens var det begyndt at dampe af mine Klæder. Hungeren indfandt sig igjen, gnaved mig i Brystet, rykked, gav mig smaa fine Stik, som smærted mig. Havde jeg virkelig ikke en Ven, en Bekjendt, jeg kunde henvende mig til? Jeg leder i min Hukommelse, forat finde en Mand paa ti Øre, og finder ham ikke. Det var dog en dejlig Dag; der var megen Sol og meget Lys omkring mig; Himlen strømmed som et fint Hav henover Lierfjeldene.... Jeg var uden at vide det paa Vejen hjem.

Jeg sulted svare, og jeg fandt mig paa Gaden en Træspaan at tygge paa. Det hjalp. At jeg dog ikke havde tænkt paa det før! — Porten var aaben, Staldkarlen hilste som sædvanlig Godmorgen.

»Fint Vejr«, sagde han.

»Ja«, svared jeg; det var alt jeg fandt at sige. Kunde jeg bede ham om at laane mig en Krone? Han gjorde det vist saa

gjærne, om han kunde. Jeg havde desuden engang skrevet et Brev for ham. Han stod og smagte paa noget, han vilde sige.

»Fint Vejr, ja. Jeg skulde betale Vertinden min idag, Di kunde vel ikke være saa snil at laane mig fem Kroner, vel? Bare paa no'en Da'er. Di har gjort mig en Tjeneste før, Di . . . .«

»Nej, det kan jeg virkelig ikke, Jens Olaj«, svared jeg, »ikke nu. Maaske senerehen, maaske i Eftermiddag . . . .« og jeg sjangled opad Trappen til mit Værelse.

Her kasted jeg mig paa min Sæng og lo. Hvor svineheldigt var det ikke, at han var kommet mig i Forkjøbet! Min Ære var reddet. Fem Kroner — Gud bevare dig, Mand! Du kunde lige saa gjærne spurgt mig om fem Aktier i Dampkjøkkenet eller en Herregaard ude i Aker. Og Tanken paa disse fem Kroner fik mig til at lé højere og højere. Var jeg dog ikke en Pokkers Karl, hvad? Fem Kroner! Jo, her var rette Manden. Min Lystighed steg, og jeg gav mig hen i den. Fy Fan, for Madlugt her er! rigtig fersk Karbonadelugt siden Middagen, fyh! . . . . og jeg støder Vinduet op, forat lufte ud den afskyelige Lugt. Opvarter, en halv Bif! . . . . Henvendt til Bordet, dette skrøbelige Bord, som jeg maatte støtte med Knæerne, naar jeg skrev, bukked jeg dybt og spurgte: Tør jeg spørge, vil De drikke et Glas Vin? Ikke? Jeg er Tangen, Statsraad Tangen. Desværre har jeg været lidt forsent ude . . . . Portnøglen . . . .

Og uden Tøjler løb min Tanke igjen ud paa vildsomme Veje. Jeg var mig stadigt bevidst at tale usammenhængende; jeg sagde et Ord, uden at jeg hørte og forstod det. Det var som at ligge halvvaagen og tale i Søvne. Mit Hoved var let, uden Smærte og uden et Tryk, og mit Sind var uden Skyer. Jeg sejled afsted, og jeg gjorde ingen Modstand.

Kom ind! Jo, kom bare ind! Som De sér, alt af Rubin. Ylajali, Ylajali. Den røde, silkeskummende Divan . . . . Hvor heftigt hun aander! Kys mig, Elskede! mér! mér! Dine Arme er som hvidt Rav, din Mund blusser . . . . Opvarter, jeg bad om en Bif . . . .

Solen skinned indad mit Vindu; nedenunder hørte jeg Hestene tygge Havre. Jeg sad og tygged paa min Træspaan, oprømt, glad i Sind som et Barn. Stadig væk havde jeg følt efter Manuskriptet; jeg havde det ikke én Gang i Tanken, men Instinktet sagde mig, at det var til, mit Blod minded mig om det. Og jeg trak det frem.

Det var bleven vaadt, og jeg bredte det ud og lagde det hen i Sollyset. Derpaa gav jeg mig til at vandre frem og tilbage i mit Værelse. Hvor alt saa nedslaaende ud! Omkring paa Gulvet smaa nedtrampede Levninger af Blikplader, men ikke en Stol at sidde paa, ikke engang en Spiger i de nøgne Vægge. Alt var bragt til »Onkels« Kjælder og fortæret. Et Par Ark Papir paa Bordet, belagt med tykt Støv, var al min Ejendom; det gamle, grønne Tæppe paa Sængen havde Hans Pauli laant mig forrige Vinter . . . . Hans Pauli! Jeg knipser i Fingrene. Hans Pauli Pettersen skal hjelpe mig! Og jeg husker mig om efter hans Adresse. Hvor kunde jeg da glemme Hans Pauli! Han vilde sikkert blive meget vred, fordi jeg ikke havde henvendt mig til ham straks. Hurtigt tager jeg min Hat paa, samler Manuskriptet op og stikker det i Lommen og haster nedad Trappen.

»Hør, Jens Olaj«. raabte jeg ind i Stalden. »Jeg tror ganske sikkert, jeg kan hjelpe dig i Eftermiddag«.

Kommen til Raadstuen sér jeg, at Klokken er over elleve, og jeg bestemmer mig til at gaa indom Redaktionen med det samme. Udenfor Kontordøren standsed jeg forat undersøge, om mine Papirer laa efter Pagina; jeg glatted dem omhyggelig ud, stak dem i Lommen og banked paa. Mit Hjærte klapped hørligt, da jeg traadte ind.

Saksen er tilstede. Jeg spørger frygtsomt efter Redaktøren. Intet Svar. Manden sidder og borer efter Smaanyt i Provinsaviserne. Jeg gjentager mit Spørgsmaal og stiger længer frem.

,Redaktøren var ikke kommet, sagde endelig Saksen, uden at sé op. — Om hvornaar han kom? — Kunde ikke sige det, kunde aldeles ikke sige det, Di. — Hvorlænge var Kontoret aabent? — Herpaa fik jeg intet Svar, og jeg maatte gaa. Saksen havde ikke kastet et Blik paa mig under det hele; han havde hørt min Stemme og gjenkjendt mig paa den. Saa ilde sét er du her, tænkte jeg; man gider ikke engang svare dig. Mon det er Ordre fra Redaktøren? Jeg begav mig paa Vejen ud i Homandsbyen.

Hans Pauli Pettersen var en Bondestudent paa Kvisten i en fem Etages Gaard, altsaa var Hans Pauli Pettersen en fattig Mand. Men havde han en Krone, saa vilde han ikke spare den. Jeg vilde faa den lige saa sikkert, som jeg havde den i Haanden. Og jeg gik og glæded mig til denne Krone den hele Vej og

følte mig vis paa at faa den. Da jeg kom til Gadedøren, var den stængt, og jeg maatte ringe paa.

»Jeg ønsker at tale med Student Pettersen«, sagde jeg og vilde ind. »Jeg véd hans Værelse«.

»Student Pettersen«, gjentager Pigen. Om det var ham, som bode paa Kvisten? Han var flyttet. Ja, det vidste hun ikke hvorhen; men han havde bedt om at faa sine Breve sendt ned til Hermansen i Toldbodgaden, og Pigen nævnte Numret.

Jeg gaar fuld af Tro og Haab helt ned i Toldbodgaden, forat spørge om Hans Paulis Adresse. Dette var min sidste Udvej, og jeg maatte udnytte den. Undervejs kom jeg forbi et nys opført Hus, hvor et Par Snedkere stod og høvled udenfor. Jeg tog i Dyngen to Planke Spaaner, stak den ene i Munden og gjemte den anden i Vestelommen til senere. Og jeg fortsatte min Vej. Jeg stønned af Hunger. Ved en Bagerbutik havde jeg sét et forunderlig stort ti Øres Brød i Vinduet, det største Brød for den Pris, som kunde faaes . . . .

»Jeg kommer, forat faa vide Student Pettersens Adresse«.

»Bernt Ankers Gade Numer 10, Kvisten«. Om jeg skulde derud? Saa vilde jeg maaske være saa snil at medtage et Par Breve, som var kommet?

Jeg gaar atter op i Byen, den samme Vej, jeg var kommet, passerer igjen Snedkerne, som nu sad med sine Blikspand mellem Knæerne og spiste sin gode varme Dampkjøkkenmiddag, kommer forbi Bagerbutiken, hvor Brødet endnu ligger paa sin Plads, og naar endelig Bernt Ankers Gade, halvdød af Udmattelse. Døren var aaben, og jeg begiver mig opad de mange tunge Trapper til Kvisten. Jeg tager Brevene op fra Lommen, for med ét Slag at sætte Hans Pauli i Humør, naar jeg kom ind. Han vilde vist ikke nægte mig denne Haandsrækning, naar jeg forklared ham Omstændighederne, aldeles ikke. Hans Pauli havde saa stort Hjærte, det havde jeg altid sagt om ham . . . .

Paa Døren fandt jeg hans Kort: »H. P. Pettersen, Stud. theol. — rejst hjem«.

Jeg satte mig ned, satte mig paa det bare Gulv, dump træt, slagen af Forkommenhed. Jeg gjentager mekanisk et Par Gange: Rejst hjem! rejst hjem! saa tier jeg ganske stille. Der var ikke en Taare i mine Øjne, jeg havde ikke en Tanke og ikke en eneste Følelse; med opspærrede Øjne sad jeg og

stirred paa Brevene, uden at foretage mig noget. Der gik ti Minutter, maaske tyve, eller mér, jeg sad der stadig paa samme Plet og rørte ikke en Finger. Denne dumpe Døs var næsten som en Blund. Saa hører jeg nogen komme i Trappen, jeg rejser mig og siger:

»Det var Student Pettersen. Jeg har to Breve til ham«.

»Han er hjemrejst«, svarer Konen. »Men han kommer tilbage efter Ferierne. Brevene kunde jo jeg tage, om De vil«.

»Ja Tak, det var rigtigt godt«, sagde jeg, »saa faar han dem, naar han kommer. Der kunde være vigtige Ting i dem. Godmorgen«.

Da jeg var kommet udenfor, standsed jeg og sagde højt midt paa aaben Gade, idet jeg knytted Hænderne: Jeg skal sige dig ét, min kjære Herre Gud: du er en Noksagt! .... og jeg nikker rasende, med sammenbidte Tænder op mod Skyerne: Du er, Fan ta mig, en Noksagt! .... Jeg gik saa nogle Skridt og standsed igjen. Idet jeg pludselig skifter Holdning, folder jeg Hænderne, lægger mit Hoved paa Skakke og spørger med sød, fromladen Stemme: Har du ogsaa henvendt dig til ham, mit Barn? — Det lød ikke rigtigt. Med stor H, siger jeg, med H som en Domkirke. Op igjen! Har du ogsaa anraabt Ham, mit Barn? .... Og jeg sænker Hovedet og gjør min Stemme begrædelig og svarer: Nej! — Det lød heller ikke rigtigt. Du kan jo ikke hykle, din Nar. Ja, skal du sige, ja, jeg haver anraabt min milde Fader, og du skal faa til den ynkeligste Melodi paa dine Ord, som du har hørt. Saa, op igjen! Ja, det var bedre. Men du maa sukke, sukke som en krampesyg Hest. Saa! .... Der gaar jeg og underviser mig selv i Hykleri, stamper utaalmodig i Gaden og skjælder mig ud for et Træhoved, mens de forbausede Forbigaaende vender sig om og betragter mig.

Jeg tygged uafbrudt paa min Høvlspaan og sjangled saa hurtigt, jeg kunde, nedad Gaderne. Førend jeg selv vidste af det, var jeg helt nede ved Jernbanetorvet. Klokken viste halv to paa Brandvagten. Jeg stod en Stund og overvejed. En mat Sved trængte frem i mit Ansigt og sived ned i mine Øjne. Følg med en Tur paa Bryggen, sagde jeg til mig selv, d. v. s. hvis du har Tid .... Og jeg bukked for mig selv og gik ned til Jernbanebryggen.

Skibene laa derude, Sjøen vugged i Solskinnet. Der var

travl Bevægelse overalt, pibende Dampfløjter, Dragere med Kasser paa Skuldrene, muntre Hejsesange fra Prammene. En Kagekone sidder i Nærheden af mig og luder med sin brune Næse over sine Varer; det lille Bord foran hende er syndigt fuldt af Lækkerier, og jeg vender mig bort i Uvilje. Hun fylder hele Kajen med sin Madlugt; fyh, op med Vinduerne! Jeg henvender mig til en Herre, der sidder ved min Side, og forestiller ham indtrængende dette Misforhold med Kagekoner her og Kagekoner der .... Ikke? Ja, men han maatte dog vel indrømme .... Men den gode Mand, som aned Uraad, lod mig ikke engang tale tilende, før han rejste sig og gik. Jeg rejste mig ligeledes og fulgte ham, fast bestemt paa at overbevise Manden om hans Fejltagelser. Endog af Hensyn til de sanitære Forhold, sagde jeg og klapped ham paa Skuldren ....

»Undskyld, jeg er fremmed her, jeg kjender ikke noget til de sanitære Forhold«, sagde han og stirred paa mig i Rædsel.

Naa, det forandred Sagen, naar han var fremmed .... Om jeg kunde gjøre ham nogen Tjeneste? Vise ham omkring? Ikke? For det skulde være mig en Fornøjelse, og det skulde jo ikke koste ham noget ....

Jeg gik atter tilbage til min Bænk og satte mig. Jeg var meget urolig, og den store Lire, som havde begyndt at spille lidt længer henne, gjorde mig end værre. En fast, metallisk Musik, en Stump af Weber, hvortil en liden Pige synger en sørgelig Vise. Det fløjteagtige, lidelsesfulde i Liren risler mig gjennem Blodet, mine Nerver begynder at dirre, som gav de Gjenklang, og et Øjeblik efter falder jeg tilbage paa Bænken, klynkende, nynnende med. Hvad finder ikke Ens Tanker paa, naar man sulter! Jeg føler mig optagen i disse Toner, opløst til Tone, jeg strømmer ud, og jeg fornemmer saa tydeligt, hvorledes jeg strømmer, svævende højt over Bjerge, dansende indover lyse Zoner ....

»En Øre!« siger den lille Pige foran mig og rækker sin Bliktalærken frem, »bare en Øre!«

»Ja«, svarer jeg ubevidst, og jeg sprang op og ransaged mine Lommer. Men Barnet tror, at jeg blot vil holde Løjer med hende og fjerner sig straks, uden at sige et Ord. Denne stumme Taalsomhed var mig for stor; havde hun skjældt mig ud, vilde det kommet belejligere; Smærten greb mig og jeg raabte hende tilbage. Jeg ejer ikke en Øre, sagde jeg; men jeg

skal huske dig siden, maaske imorgen. Hvad hedder du? Ja det var et pent Navn, jeg skulde ikke glemme det. Altsaa imorgen .... Men jeg forstod godt, at hun ikke troed mig, uagtet hun ikke sagde et Ord, og jeg græd af Fortvivlelse over, at denne lille Gadetøs ikke vilde tro mig. Endnu engang raabte jeg hende tilbage, rev hurtigt min Frakke op og vilde give hende min Vest. Jeg skal holde dig skadesløs, sagde jeg, vent blot et Øjeblik ....

Og jeg havde ingen Vest.

Hvor kunde jeg ogsaa lede efter den! Der var gaaet Uger, siden den var i mit Eje. Hvad gik der dog af mig? Den forbausede Pige vented ikke længer, men trak sig skyndsomt tilbage. Og jeg maatte lade hende gaa. Folk stimled sammen om mig og lo højt, en Politibetjent trænger sig hen til mig og vil vide, hvad der er paa Færde. Ingen Ting, svarer jeg, slet ingen Ting. Jeg vilde blot give den lille Pige derhenne min Vest .... til hendes Fader .... Det behøver De ikke at le af. Jeg kunde blot gaa hjem og tage en anden paa. — Ingen Opstyr paa Gaden! siger Konstablen. Saah, march! .... og han puffer mig afsted. — »Er dette Demses Papirer?« raabte han efter mig. — Ja, Død og Pine, min Avisartikel, mange vigtige Skrifter! Hvor kunde jeg ogsaa være saa uforsigtig ....

Jeg faar fat i mit Manuskript, forvisser mig om, at det ligger i Orden og gaar, uden at standse et Øjeblik eller sé mig omkring op til Redaktionskontoret. Klokken var nu fire paa Brandvagtens Ur.

Kontoret er stængt. Jeg lister mig lydløst nedad Trapperne, bange som en Tyv, og standser raadvild udenfor Porten. Hvad skulde jeg nu gjøre? Jeg læner mig ind til Muren, stirrer ned i Stenene og tænker efter. En Knappenaal ligger og skinner foran mine Fødder, og jeg bøjer mig ned og tager den op. Hvad om jeg tog Knapperne ud af min Frakke, hvad vilde jeg faa for dem? Det vilde maaske ikke nytte mig, Knapper var nu Knapper; men jeg undersøgte dem til alle Kanter og fandt dem saa godt som nye. Det var en heldig Idé alligevel, jeg kunde skjære dem ud med min Pennekniv og bringe dem hen i Kjælderen. Haabet om, at jeg kunde sælge disse fem Knapper, oplived mig straks, og jeg sagde: Sé sé, det retter sig! Min Glæde løb af med mig, og jeg gav mig straks til at tage Knapperne ud, én efter én. Herunder holdt jeg følgende tyste Passiar:

Ja, sér De, man er bleven lidt fattig, en øjeblikkelig Forlegenhed .... Udslidte, siger De? De maa ikke forsnakke Dem. Jeg vil sé paa den, som slider mindre Knapper, end jeg. Gaar altid med Frakken aaben, skal jeg sige Dem. Det er bleven Vane hos mig, en Egenhed .... Nej nej, naar De ikke vil; men jeg skal have mine ti Øre for dem, mindst .... Nej, Herregud, hvem har sagt, at De skal gjøre det? De kan holde Deres Mund og lade mig være i Fred .... Ja ja, saa kan De jo hente Politiet, vel. Jeg skal vente her, mens De er ude efter Konstablen .... Mit Navn er Tangen, jeg har været lidt forsent ude ....

Saa kommer der nogen i Trappen. Jeg er øjeblikkelig tilbage i Virkeligheden, gjenkjender Saksen og stikker Knapperne skyndsomt i Lommen. Han vilde forbi, besvarer ikke engang min Hilsen, faar det pludselig saa travlt med at sé paa sine Negle. Jeg standser ham og spørger efter Redaktøren.

»Ikke tilstede, Di«.

»De lyver«! sagde jeg, og med en Frækhed, som forundred mig selv, fortsatte jeg: »Jeg maa tale med ham; det er et nødvændigt Ærinde; Meddelelser fra Stiftsgaarden ....«

»Kan Di ikke sige det til mig da, Di?«

»Til Dem?« sagde jeg og maalte Saksen lidt med Øjnene. Det hjalp. Han fulgte straks med og aabned Døren. Nu sad mit Hjærte mig i Halsen. Jeg bed Tænderne heftigt sammen, forat give mig Mod, banked paa og traadte ind i Redaktørens Privatkontor.

»Goddag. Er det Dem«, sagde han venligt. »Sid ned«.

Havde han vist mig Døren, vilde det været kjærkomnere; jeg følte Graaden og sagde:

»Jeg beder Dem undskylde ....«

»Sæt Dem«, gjentog han.

Og jeg satte mig og forklared, at jeg igjen havde en Artikel, som det var mig magtpaaliggende at faa ind i hans Blad. Jeg havde gjort mig saadan Flid med den, den havde kostet mig saa megen Anstrængelse ....

»Jeg skal læse den«, sagde han og tog den. »Anstrængelse koster det Dem vist alt, De skriver; men De er saa altfor heftig. Naar De kunde være lidt besindigere! Der er formegen Feber .... Imidlertid skal jeg læse den ....« og han vendte sig igjen ind til Bordet. Der sad jeg. Turde jeg bede om en Krone? forklare

ham hvorfor der altid var Feber? Saa vilde han ganske sikkert hjelpe mig; det var ikke første Gang. — Jeg rejste mig op. Hm. Men sidst havde han jo klaget sig for Penge, endog sendt Regningsbudet ud, forat skrabe sammen til mig. Det vilde maaske blive samme Tilfælde nu. Nej, det skulde ikke ské. Saa jeg maaske ikke, at han sad i Arbejde?

»Var det ellers noget?« spurgte han.

»Nej«, sagde jeg og gjorde min Stemme fast. »Hvornaar maa jeg faa høre ind igjen?«

»Aa, naarsomhelst De gaar forbi«, svared han, »om et Par Dage eller saa«.

Jeg kunde ikke faa min Begjæring over Læberne. Denne Mands Venlighed syntes mig uden Grændser, og jeg skulde vide at paaskjønne den. Heller sulte tildøde. Og jeg gik.

Ikke engang da jeg stod udenfor og igjen følte Hungerens Anfald, angred jeg at have forladt Kontoret, uden at bede om denne Krone. Jeg tog den anden Høvlspaan op af Lommen og stak den i Munden. Det hjalp igjen. Hvorfor havde jeg ikke gjort det før? Du maatte skamme dig! sagde jeg højt, kunde det virkelig falde dig ind at bede den Mand om en Krone? sætte ham i Forlegenhed igjen? .... og jeg blev rigtig grov mod mig selv for den Uforskammethed, som havde faldt mig ind. Det er, ved Gud, det sjofleste, jeg endnu har hørt, sagde jeg, rænde paa 'en Mand og næsten klore Øjnene ud paa ham, bare fordi du trænger en Krone! Din elændige Hund! Saa, march! hurtigere, hurtigere, din Tamp! Jeg skal lære dig!

Jeg begyndte at løbe forat straffe mig selv, tilbagelagde i Sprang den ene Gade efter den anden, drev mig fremad ved indædte Tilraab og skreg taust og rasende til mig selv, naar jeg vilde standse. Herunder var jeg kommet højt op i Pilestrædet. Da jeg endelig standsed, næsten grædefærdig af Vrede over ikke at kunne løbe længer, dirred jeg over mit hele Legeme, og jeg slængte mig ned paa en Trappe. Nej, stop! sagde jeg, og for rigtigt at plage mig selv, rejste jeg mig atter op og tvang mig til at blive staaende, og jeg lo ad mig selv og gotted mig over min egen Forkommenhed. Endelig efter flere Minutters Forløb gav jeg mig ved et Nik Tilladelse til at sætte mig; endog da valgte jeg den ubekvemmeste Plads paa Trappen.

Herregud, hvor det var dejligt at hvile! Jeg tørred Sveden af mit Ansigt og drak store, friske Aandedrag ind. Hvor havde

jeg ikke løbet! Men jeg angred det ikke; det var velfortjent. Hvorfor havde jeg ogsaa villet begjære den Krone? Nu saa jeg Følgerne. Og jeg begyndte at tale mildt til mig selv, holde Formaninger, som en Mor kunde gjort. Jeg blev mér og mér rørende, og træt og kraftløs begyndte jeg at græde. En stille og inderlig Graad, en indvendig Hulken uden en Taare....

Et Kvarters Tid eller mér sad jeg paa samme Sted. Folk kom og gik, og ingen forulemped mig. Smaabørn legte her og der omkring, en liden Fugl sang i et Træ paa den anden Side af Gaden. En Politikonstabel kommer henimod mig.

»Hvorfor sitter Di her?« sagde han.

»Hvorfor jeg sidder her?« spurgte jeg. »Af Lyst«.

»Jeg har lagt Mærke til Dere den sidste Halvtime«, sagde han, »Di har sittet her en halv Time....«

»Saa omtrent«, svared jeg. »Var det ellers noget?« Jeg rejste mig vredt og gik. Kommen til Torvet, standsed jeg og saa ned i Gaden. Af Lyst! Var nu ogsaa det et Svar? Af Træthed, skulde du sagt, og du skulde gjort din Stemme begrædelig — du er et Fæ, du lærer aldrig at hykle! — af Udmattelse, og du skulde sukket som en Hest.... Da jeg kom til Brandvagten, standsed jeg igjen, greben af et nyt Indfald. Jeg knipsed i Fingrene, slog i en høj Latter, som forbaused de Forbigaaende, og sagde: Nej, nu skal du virkelig gaa ud til Præsten Levion. Det skal du Bitterdød gjøre. Jo bare forat forsøge. Hvad har du at forsømme med det? Det er saadant dejligt Vejr.

Jeg gik ind i Paschas Boglade, fandt i Adressekalenderen Præsten Levions Bopæl og begav mig derud. Nu gjælder det, sagde jeg, far nu ikke med Streger. Samvittighed, siger du? Ikke noget Sludder, du er for fattig til at holde Samvittighed. Du er sulten, er du, kommer i et vigtigt Anliggende, det første fornødne. Men du skal lægge Hovedet paa Skulderen og sætte Melodi paa dine Ord. Det vil du ikke, hvad? Saa gaar jeg ikke et Skridt videre, saa meget du véd det. Saa: du er i en saare anfægtet Tilstand, kjæmper med Mørkets Magter om Nætterne, saa det er en Gru, hungrer og tørster efter Vin og Melk, og faar det ikke. Saa langt er det kommet med dig. Nu staar du her og har ikke saa godt som Spyt i Lampen. Men du tror paa Naaden, Gudskelov, du har ikke tabt Troen endda! Og da skal du slaa Hænderne sammen og sé ud som

en ren Satan til at tro paa Naaden. Med Hensyn til Mammon, saa hader du Mammon i alle dens Skikkelser; en anden Sag er det med en Salmebog, en Erindring til et Par Kroner .... Ved Præstens Dør standsed jeg og læste: »Kontortid fra 12 til 4«.

Fremdeles ikke noget Sludder, sagde jeg; nu gjør vi Alvor af det. Saa, ned med Hovedet, mér .... og jeg ringte paa til Familjelejligheden.

»Jeg søger Pastoren«, sagde jeg til Pigen; men det var mig ikke muligt at faa Guds Navn med.

»Han er gaaen ud«, svared hun.

Gaaet ud! Det ødelagde hele min Plan, forrykked fuldstændigt alt, jeg havde tænkt at sige. Hvad Nytte havde jeg saa af denne lange Tur! Nu stod jeg der.

»Var det no'e især?« spurgte Pigen.

»Aldeles ikke«, svared jeg, »slet ikke. Det var bare saadant dejligt Guds Vejr, og saa vilde jeg gaa herud og hilse paa ham«.

Der stod jeg og der stod hun. Jeg satte med Vilje Brystet frem, forat gjøre hende opmærksom paa Knappenaalen, der holdt min Frakke sammen; jeg bad hende med Øjnene om at sé, hvad jeg var kommet for; men Staklen forstod ingen Ting. — Et dejligt Guds Vejr, ja. Om ikke Fruen heller var hjemme?

Jo, men hun havde Gigt, laa paa en Sofa uden at kunne røre sig .... Vilde jeg maaske lægge ned et Bud eller noget?

Nej, slet ikke. Jeg bare tog slige Ture nu og da; fik lidt Motion; det var saa bra efter Middagen ....

Jeg begav mig paa Vejen tilbage. Hvad vilde det føre til at passiare længer? Desuden var jeg begyndt at føle Svimmelhed; det fejled ikke, jeg var ifærd med at knække sammen for Alvor. Kontortid fra 12 til 4; jeg havde banket paa en Time for sent, den »tolvte«. Ved Stortorvet satte jeg mig paa en af Bænkene ved Kirken. Herregud, hvor jeg sulted! Jeg var altfor afmægtig til at græde; udpint til det yderste sad jeg der uden at foretage mig nogen Ting, sad urørlig og sulted. Brystet var mest betændt; jeg følte, hvor det bare sved derinde. Det vilde ikke ret hjælpe længer at tygge Spaan; mine Kjæver var trætte af det frugtesløse Arbejde, og jeg lod dem hvile. Jeg gav mig over. Hvad kunde det nytte at kjæmpe længer? Ovenikjøbet havde en brun Apelsinskal, som jeg fandt paa Gaden og som jeg straks gav mig til at gnave af, givet mig Kvalme. Jeg var syg; Pulsaaren svulmed blaa paa mine Haandled.

Hvad havde jeg ogsaa egentlig nølet efter? Løbet om den hele Dag efter en Krone, som kunde holde Liv i mig nogle Timer længer. Var det i Grunden ikke ligegyldigt, om det uundgaaelige skete en Dag før eller senere? Havde jeg opført mig som et ordentligt Menneske, var jeg gaaet hjem og lagt mig til Ro for længe siden, overgivet mig .... Min Tanke var i Øjeblikket klar. Nu skulde jeg dø; det var i Midten af August, den smukkeste Tid. Jeg havde forsøgt hvert Middel, udnyttet hver Hjelpekilde, jeg vidste om. Jeg kjæled sentimentalt med denne Tanke, og hver Gang jeg endnu haabed paa en mulig Redning, hvisked jeg afvisende: Din Nar, du er jo allerede begyndt at dø! Jeg burde skrive et Par Breve, have alt færdigt, være parat. Jeg vilde vaske mig omhyggeligt og ordne smukt op i min Sæng; mit Hoved vilde jeg lægge paa det Par Ark hvidt Skrivpapir ....

Men jeg kunde jo forsøge med Knapperne? Det nytted naturligvis ikke, og desuden var jeg saa meget syg. Men naar jeg ret betænkte mig, skulde jeg jo samme Vej naar jeg gik hjem? — Jeg rejste mig og drog mig sent og tuslet henefter Gaderne. Det begyndte at brænde over mine Øjenbryn, det trak op til Feber, og jeg skyndte mig alt, jeg kunde. Atter kom jeg forbi Bagerbutiken, hvor Brødet laa. Saa, nu standser vi ikke her! sagde jeg med tilgjort Bestemthed. Men om jeg nu gik ind og bad om en Bid Brød? Det var en Streiftanke, et Glimt; det faldt mig virkelig ind. Fy! hvisked jeg og rysted paa Hovedet. Og jeg gik videre.

I Rebslagergangen stod der et Par Elskende og hvisked inde i en Port; lidt længer henne stak en Pige Hovedet ud af Vinduet. Jeg gik saa sagte og betænksomt; jeg saa ud til at grunde paa noget af hvert, — og Pigen kom ud paa Gaden.

»Aassen er 'e med dej da, Gammel'n? Hva' for no', er 'u syk? Nej, Gu' hjelpe mej for et Ansigt!« .... og Pigen trak sig skyndsomt tilbage.

Jeg standsed med én Gang. Hvad var der ivejen med mit Ansigt? Var jeg virkelig begyndt at dø? .... og jeg følte med Haanden opad Kinderne. Mager, naturligvis var jeg mager; Kinderne stod som to Skaaler med Bunden ind; men Herregud .... og jeg rusled atter ivej.

Men jeg standsed igjen. Jeg maatte være ganske ubegribelig mager. Og Øjnene var paa Vej ind gjennem Hovedet. Hvordan

saa jeg egentlig ud? Det var nu som hede Fan ogsaa, at man maatte lade sig levende vanskabe af bare Sult! .... og jeg følte Raseriet endnu én Gang, dets sidste Opblussen, en Senetrækning. Hjelpe os for et Ansigt, hvad? Her gik jeg med et Hoved, som der ikke fandtes Mage til i Landet, med et Par Næver, som Gud forsyne mig kunde male Bybud til Sigtemel, og sulted mig vanskabt midt i Kristiania By. Var der nogen Orden og Maade i det? Jeg havde ligget i Sælen og slidt Nætter og Dage, som en Mær, der slæber en Præst; jeg havde læst mig Øjnene ud af Skolten og sultet mig Forstanden ud af Hjernen — hvad Fan havde jeg igjen for det? Endog Gadetæverne bad Gud fri sig for Synet af mig. Men nu skulde det være stop, forstaar du det? stop skulde det, Djævelen besætte mig, være! .... Med stadigt tiltagende Raseri, skjærende Tænder under Følelsen af min Mathed, under Graad og Eder, vedblev jeg at buldre løs, uden at ændse Folk, der gik forbi. Jeg begyndte igjen at martre mig selv, løb med Vilje min Pande mod Lygtepælene, satte Neglene dybt ind i mine Haandbage, bed i Afsindighed i min Tunge, naar den ikke talte tydeligt, og jeg lo rasende hver Gang det gjorde meget ondt.

Ja, men hvad skal jeg gjøre? svared jeg tilsidst mig selv. Og jeg stamper i Gaden flere Gange og gjentager: Hvad skal jeg gjøre? — En Herre gaar just forbi og bemærker smilende: »De bør gaa og begjære Dem anholdt«.

Jeg saa efter ham. Det var en af vore bekjendte Damelæger, »Hertugen« kaldet. Ikke engang han forstod sig paa min Nød, en Mand jeg kjendte, hvis Haand jeg havde trykket. Jeg blev stille. Anholdt. Ja, jeg var gal; han havde Ret. Jeg følte Vanviddet i mit Blod, følte dets Jag gjennem Hjernen. Saa dér skulde det ende med mig! Ja ja .... og jeg begyndte igjen min langsomme, sørgelige Gang. Dér skulde jeg altsaa havne! Med ét staar jeg igjen stille. Men ikke anholdt! siger jeg, ikke det! .... og jeg var næsten hæs af Angst. Jeg gik og trygled hen i Hyt og Vejr om ikke at blive anholdt. Saa vilde jeg komme paa Raadstuen igjen, blive indestængt i en mørk Celle, hvori der ikke fandtes en Gnist af Lys. Ikke det! Der var andre Udveje aabne endnu, som jeg ikke havde forsøgt. Og jeg vilde forsøge dem. Jeg vilde være flittig, tage mig god Tid og gaa ufortrødent omkring. Der var nu f. E. Musikhandler Cisler; ham havde jeg slet ikke været hos. Der blev nok en

Raad .... Saaledes gik jeg og talte indtil jeg næsten fik mig selv til at græde af Rørelse. Bare ikke blive anholdt!

Cisler? Var det maaske et højere Fingerpeg? Hans Navn havde faldt mig ind uden Grund, og han bode saa langt borte; men jeg vilde opsøge ham, gaa sagte og hvile iblandt. Jeg kjendte Stedet, jeg havde været der saa ofte, kjøbt saa mange Noder i de gode Dage. Skulde jeg bede om en halv Krone? Det vilde maaske genere ham; jeg fik spørge om en hel.

Jeg kom ind i Bogladen og spurgte efter Chefen; man viste mig ind i hans Kontor. Dér sad Manden, smuk, klædt efter Moden, og gjennemsaa Regninger. Jeg stammed en Undskyldning og frembar mit Ærinde. Tvungen af Trang til at henvende mig til ham .... Skulde ikke vare ret længe, før jeg skulde betale det tilbage .... naar jeg fik Honoraret for min Avisartikel .... Han vilde gjøre mig saa stor en Velgjærning ....

Endnu mens jeg talte, vendte han sig til Pulten og fortsatte sit Arbejde. Da jeg var færdig, saa han paa Skraa henimod imod mig, rysted sit smukke Hoved og sagde: »Nej!« Bare Nej. Ingen Forklaring, ikke et Ord.

Mine Knæ skjalv voldsomt, og jeg støtted mig mod den lille polerede Skranke. Jeg fik forsøge en Gang til. Hvorfor skulde netop hans Navn falde mig ind, da jeg stod langt nede i Vaterland? Det sled nogle Gange i min venstre Side, og jeg begyndte at svede. Hm. Jeg er virkelig højst forkommen, sagde jeg, temmelig syg desværre .... Det vilde sikkert ikke gaa mér end et Par Dage, før jeg kunde betale det tilbage .... Om han vilde være saa snil? ....

»Kjære Mand, hvorfor kommer De til mig?« sagde han. »De er mig et fuldstændigt X, løben ind fra Gaden. Gaa til Bladet, hvor De er kjendt«.

»Men blot for iaften«, sagde jeg. »Jeg er meget sulten nu ....«

Han rysted vedholdende paa Hovedet, vedblev at ryste det endog efterat jeg havde grebet fat i Laasen. Farvel, sagde jeg.

Det var ikke noget højere Fingerpeg, tænkte jeg og smilte bittert. Saa højt kunde ogsaa jeg pege, naar det kom an paa det. Jeg sled mig frem det ene Kvarter efter det andet; nu og da hvilte jeg et Øjeblik paa en Trappe. Naar jeg bare ikke blev anholdt! Rædselen for Cellen forfulgte mig hele Tiden, lod mig slet ikke i Fred; hver Gang jeg saa en Konstabel i min

Vej, tusled jeg ind i en Sidegade forat undgaa at møde ham. Nu tæller vi Hundrede Skridt, sagde jeg, og forsøger vor Lykke igjen. Engang blir der vel en Raad....

Det var en mindre Garnhandel, et Sted jeg aldrig tidligere havde betraadt. En enkelt Mand indenfor Disken, Kontor indenfor med Porcelæns Skildt paa Døren, pakkede Hylder og Borde i lang Række. Jeg vented til den sidste Kunde havde forladt Butiken, en ung Dame med Smilehuller. Hvor hun saa lykkelig ud! Jeg nænned ikke at prøve at gjøre Indtryk med min Knappenaal i Frakken; jeg vendte mig bort, og mit Bryst hulked.

»Ønsker De noget?« spurgte Betjenten.

»Er Chefen tilstede?« sagde jeg.

»Han er paa Fjeldtur i Jotunhejmen«, svared han. »Var det noget særligt, hvad?«

»Det gjaldt nogle Øre til Mad«, sagde jeg og forsøgte at smile. »Jeg er bleven sulten, og jeg har ikke en Øre....«

»Saa er De lige saa rig, som jeg«, sagde han og gav sig til at ordne Garnpakker.

»Aa, vis mig ikke bort — ikke nu!« sagde jeg paa en Gang kold over hele Legemet. »Jeg er virkelig næsten død af Sult, det er mange Dage siden jeg nød noget«.

I yderste Alvor, uden at sige noget, gav han sig til at vrænge sine Lommer én efter én, én efter én. Om jeg ikke vilde tro ham paa hans Ord, hvad?

»Bare fem Øre«, sagde jeg; »De skal faa ti igjen om et Par Dage«.

»Kjære Mand, vil De have mig til at stjæle af Skuffen?« spurgte han utaalmodigt.

»Ja«, sagde jeg, »ja, tag fem Øre af Skuffen«.

»Det blir ikke mig, som gjør det«, slutted han, og han lagde til: »Og lad mig sige Dem det med det samme, at nu kan det være nok af dette«.

Jeg drog mig ud, syg af Sult og hed af Skam. Jeg havde gjort mig til Hund for det usleste Ben og ikke faaet det. Nej, nu fik det blive en Ende paa det! Det var virkelig kommet altfor langt med mig. Jeg havde holdt mig oppe i saa mange Aar, staaet rank i saa haarde Stunder, og nu var jeg paa en Gang sunken ned til brutalt Betleri. Denne ene Dag havde forraaet min hele Tanke, overstænket mit Sind med Ubluhed.

Jeg havde ikke undsét mig for at gjøre mig bevægelig og staa og græde til de mindste Kræmmere. Og hvad havde det nyttet? Stod jeg maaske ikke fremdeles uden en Brødbid at stikke i Munden? Jeg havde opnaaet at faa mig til at væmmes ved mig selv. Ja ja, nu maatte det komme til en Ende.... Retnu stængte man Porten hjemme, og jeg fik skynde mig, om jeg ikke vilde ligge paa Raadstuen inat igjen....

Dette gav mig Kræfter; ligge paa Raadstuen vilde jeg ikke. Med foroverbøjet Krop, med Haanden stemt mod venstre Ribben, forat dulme Stingene lidt, kaved jeg fremad, holdt Øjnene fæstet i Fortouget, for ikke at tvinge mulige Bekjendte til at hilse, og hasted hen til Brandvagten. Gudskelov, Klokken var blot syv; jeg havde tre Timer endnu, før Porten stængtes. Hvor jeg havde været bange!

Saa var der altsaa ikke én Ting uforsøgt; jeg havde gjort alt, jeg kunde. At det virkelig ikke vilde lykkes én Gang paa en hel Dag, tænkte jeg. Om jeg fortalte det til en Mand, han vilde ikke tro det; om jeg skrev det ned, man vilde sige, det var lavet. Ikke paa et eneste Sted. Ja ja, der var ingen Raad for det; fremfor alt ikke gaa og være rørende mér. Fy, det var ækkelt, forsikkrer dig paa, det gjør mig vammel af dig! Kunde jeg ikke stjæle mig en Haandfuld Havre inde i Stalden? En Stribe af Lys, et Streif — jeg vidste at Stalden var lukket....

Jeg tog det mageligt og krøb i sén Sneglegang hjemover. Jeg følte Tørst, glædeligvis for første Gang den hele Dag, og jeg gik og saa mig om efter et Sted, hvor jeg kunde drikke. Jeg var for langt borte fra Basarerne, og ind i et Privathus vilde jeg ikke gaa; jeg kunde maaske ogsaa vente til jeg kom hjem, det vilde tage et Kvarters Tid.

Men Knapperne? Jeg havde slet ikke forsøgt Knapperne endnu! Da stod jeg stille og smilte. Kanske blev der alligevel en Raad! Jeg var ikke helt fordømt! Jeg vilde ganske sikkert faa ti Øre for dem; imorgen fik jeg saa andre ti et eller andet Sted, og Torsdag vilde jeg faa Betaling for min Avisartikel. Jeg skulde bare sé, det retted sig! At jeg virkelig kunde glemme Knapperne.... Jeg tog dem op af Lommen og betragted dem mens jeg gik. Mine Øjne blev dunkle af Glæde....

Hvor kjendte jeg ikke nøje den store Kjælder, min Tilflugt i de mørke Aftener, min blodsugende Ven. Én efter én var mine Ejendele forsvundne hernede, mine Smaating hjemmefra,

min sidste Bog. Paa Auktionsdagen gik jeg gjærne derned forat sé til, og jeg glæded mig hvergang mine Bøger syntes at komme i gode Hænder. Skuespiller Magelsen havde mit Ur, og det var jeg næsten stolt af; en amerikansk Kalender, hvori jeg havde mit første lille poetiske Forsøg, havde en Bekjendt kjøbt, og min Yderfrakke havned hos en Fotograf til Udlaan i Atelieret....

Jeg holdt mine Knapper færdige i Haanden og traadte ind. »Onkel« sidder ved sin Pult og skriver. Jeg har ingen Hast, siger jeg, bange forat forstyrre. Min Stemme lød saa forunderligt hul, jeg kjendte den næsten ikke selv igjen, og mit Hjærte banked, som en Hammer. Han kom mig smilende imøde, som han plejed, lagde begge sine Hænder flade paa Disken og saa mig ind i Ansigtet, uden at sige noget.

Ja, jeg havde noget med, som jeg vilde spørge, om han ikke havde Brug for .... noget, som blot laa mig ivejen hjemme, forsikkrer jeg Dem paa, ganske til Plage .... nogle Knapper.

Naa, hvad var det saa, hvad var det saa med de Knapper? .... og han lægger sine Øjne helt ned til min Haand.

Om han ikke kunde give mig nogle Øre for dem? .... saa mange, som han selv syntes .... ganske efter hans eget Skjøn....

For de Knapper? .... og »Onkel« stirrer forundret paa mig .... for disse Knapper?

Bare til en Cigar eller hvad han selv vilde .... Jeg gik netop forbi, og saa vilde jeg høre ind....

Da lo den gamle Pantelaaner og vendte tilbage til sin Pult, uden at sige et Ord. Der stod jeg. Jeg havde egentlig ikke haabet saa meget, og ligevel havde jeg tænkt mig det muligt at blive hjulpen; denne Latter var min Dødsdom. Det kunde vel ikke nytte med Brillerne?

Jeg vilde lade mine Briller gaa med, sagde jeg saa og tog dem af .... Bare ti Øre, eller om han vilde fem Øre....

»De véd jo, at jeg ikke kan laane paa Deres Briller«, sagde »Onkel«; »jeg har sagt Dem det før«.

»Men jeg trænger et Frimærke«, sagde jeg dump; jeg kunde ikke engang faa afsendt de Breve .... »Et ti eller fem Øres Frimærke, ganske som De selv synes....«

»Gud velsigne Dem og gaa Deres Vej!« svared han og kaved imod mig med Haanden.

Ja ja, saa faar det være! sagde jeg til mig selv. Mekanisk satte jeg Brillerne igjen paa, tog Knapperne i Haanden og gik;

jeg sagde Godnat og lukked Døren efter mig, som sædvanligt. Sé saa! der var ikke mér at gjøre. Udenfor Trappen standsed jeg og saa endnu engang paa Knapperne. At han slet ikke vilde have dem! sagde jeg; det er dog næsten nye Knapper; jeg kan ikke forstaa det! Mens jeg stod der i disse Betragtninger, kom en Mand forbi og gik ned i Kjælderen. Han havde i Farten givet mig et lidet Puf; vi gjorde begge Undskyldning og jeg vendte mig om og saa efter ham.

»Nej, er det dig?« sagde han pludselig nede i Trappen. Han kom op, og jeg gjenkjendte ham. »Gud bevare os, saa du sér ud«, sagde han. »Hvad har du gjort dernede?«

»Aa — havt Affærer. Du skal derned, sér jeg?«

»Ja. Hvad har du været der med?«

Mine Knæ skjalv, jeg støtted mig mod Væggen og rakte ud min Haand med Knapperne.

»Hvad Fan?« raabte han. »Nej, nu gaar det for vidt!«

»Godnat«, sagde jeg og vilde gaa. Jeg følte Graaden i Brystet.

»Nej, vent et Øjeblik!« sagde han.

Hvad skulde jeg vente efter? Han var jo selv paa Vej til »Onkel«, bragte maaske sin Forlovelsesring, havde sultet i flere Dage, skyldte sin Vertinde ....

»Ja«, svared jeg, »naar du vil være snar ....«

»Naturligvis«, sagde han og greb mig i Armen. »Men jeg skal sige dig, jeg tror dig ikke; du er en Idiot; det er bedst, du følger med derned«.

Jeg forstod, hvad han vilde, følte pludseligt igjen en liden halvslukt Gnist af Ære og svared:

»Kan ikke! Jeg har lovet at være i Bernt Ankers Gade Klokken halv otte ....«

»Halv otte, rigtigt ja! Men nu er Klokken otte. Her staar jeg med Uret i Haanden, det er det, jeg skal derned med. Saa, ind med dig, sultne Synder! Jeg faar mindst fem Kroner til dig«.

Og han puffed mig ind ....

Tidsaanden.

(Nogle Randbemærkninger til Forslaget om en ny Affattelse af Straffelovens § 184).

Ogsaa vor Justitsminister har den overskygget — saa han ikke fandt Fred i det statsretlige, men udenom syslede saa smaat med et Lovforslag mod »Utugt i Skrift, Tale og Billeder«.

Det er jo Tidens Aand.

Mange Ansigter har saadan en Aand. Dens Hoveder er flere end Troldens, og ingen Polyp ejer saa utallige Arme.

Sædeligheden — Tidsaanden — denne Landsknægt, der lystig drikker Øl under alle Bannere, skattet som Forbundsfælle, en frygtet Fjende, købt af nogle, men for mange den skinnende Himmeldug!

Fra den danske Bevægelse og til Lighedskravet har *Tidsaanden* lært at tale med høj Røst og at slaa stadig dybere Revner i den »Usædelighed«, der offenlig uden at blues forsvarer sig selv. Thi vel kan det have sine gode Sider at være ærlig; men naar Usædeligheden viser sit »ærlige Ansigt« for Offenlighedens fulde Lys, hvad er det da andet end skamløs Frækhed? — Sædelighedsspørgsmaalet er altsaa ikke længer til at slippe, Hjærnerne maa arbejde dermed. Og hvor mange er ikke de, som det har givet filosofiske Timer — som snuser om det og hver Dag vender det for at skrabe det fra en ny Kant . .?

Som en Hund med en Sten! Prøv at kaste Stenen bort — Hunden vil fare efter med tilbageslængte Øren, styrte sig over sin Skat og vælte den rundt med Snuden, som for at fornemme Stoffets Kostbarhed; endelig slæber den stolt bort med det tunge Fund og lader sig det ikke fravriste af nogen. Ja man har set de dumme Hunde, der ikke slap, selv naar man bød dem et Kødben. Men det er sjældnere.

Anvendt rigtig vil dette Billede kun tydeliggjøre den Ihærdighed, hvormed man nu til Dags driver Sædelighed. Hvor Iveren efter at drøfte et Spørgsmaal og Umuligheden af at lade være er saa stor, maa Sagen sikkert have med Tidsaanden at gøre.

Og saaledes er den virkelige Sammenhæng. Thi at Kærlighedsordningen er raaden paa en eller anden Kant er snart hævet over Debat, og nu ligger man kun og piller efter Aarsagerne til Elendigheden som de Synaale, hvormed man vil ri det revnede Tempelforhæng sammen. De nyere Mennesker mener, at Samfundet igennem Aarhundreder har vokset sig skævt, og, siden saa mange Folk kommer galt af Sted, kan man ikke længer søge Skylden hos Individet, men i det almene. Som Middel mod den disharmoniske eller usædelige Samfundstilstand har de da paaberaabt sig Naturlighed, hvilket vil sige Harmoni, eller Skønhed, hvilket vil sige Sædelighed.

Forsvarerne for det gamle gør nu det Taskenspillerstykke at lade Fortidens Usædelighed forsvinde og fortæller, at i den gamle Sæbekælder var der ingen Brunst, den var et Paradis af Moral, men fra Franskmændene og med Brandes er der kommen fæl megen Løsagtighed herind!

Efter saaledes at have frastjaalet de moderne deres Kampgrundlag: de gamle Tilstandes Slethed! falder det let nok at forkætre dem og faa det til at se ud, som de med deres Taler om Naturlighed vil indføre Usædeligheden i Stedet for at aflæmpe den, ja som om vor Tids Usædelighed — der maa betegnes som ikke mindre »overhaandtagende« end alle andre Tiders — i Grunden var et Udslag af moderne Ophidselse.

Og Nellemann udbryder: skiden fransk Literatur, Hans Jæger, »Utugt i Skrift, Tale og Billeder«!

Det var egenlig blot dette Lovforslag, min Artikel skulde omhandle. Men en Granskning af dets Tilblivelsesgrunde har jo lidt Interesse, da den vel kan medføre nogen Klarhed over Lovens Udsigter i Rigsdagen.

Forslaget er intet Barn af den rene Sædelighedsbevægelse, men der finder sikkert nok et Befrugtningsforhold eller Svogerskab Sted.

Den nellemannske Sædelighed er af ældst Dato. Ved Siden af Bjørnsons Taler og Tangs Love med deres gode og deres forunderlige Bestemmelser har den ved sig et vist gammel-

testamentligt Præg, et Præg, af den gamle Pagts Bøger i Modsætning til den nye Pagts.

Den bringer Bud om noget urældet, noget, der var før Bjærgene og Jorden. Men, længst af Liv, virker den ikke mere i sin fulde Urtids-Kraft. Den ministerielle Presse har talt for meget om utugtig Literatur; Braadden er borte. Der maatte en Hans Jæger, en Chr. Krohg og endelig en venstre *dansk Bevægelse* til for at bringe drivekraftigt Vand paa Møllen.

Og dog klaprer dette Møllehjul uden Vand.

Siden »Haabløse Slægter« har jo i Danmark intet af Literaturs Rang fremkaldt Forfølgelse. Loven synes da for Literaturens Vedkommende overflødig, saa meget mere unødvendig, som Herman Bang kunde dømmes allerede efter den gamle Lov. Og Normændenes Synder, hvad angaar de vel os?

Af Skandalskrifter frembringes saa forholdsvis lidt herhjemme, at vi egenlig burde være stolte af vor Dyd og vor milde Lov. Ministeren har imidlertid ikke funden Bødestraffen virksom nok, skønt Markedet og Indtægterne næppe kan være overvældende store. Han vil indføre Fængsel eller Forbedringshus. Det er mere kraftigt, men ogsaa farligere; endnu har vel den Regel Gyldighed, at det er bedre, en Tyv gaar fri, end at en uskyldig bliver hængt?

Forslaget vil medføre en almindelig Forvirring i Begreberne om tilladeligt og utilladeligt. Og da Boghandleren herefterdags skal vove Pelsen sammen med Skribenten, bliver Forlæggere sjældne Fugle, som Forfatterne maa købe i dyre Domme med Løfte om at opgive deres gamle Paastaaelighed og tage mod en bésk Censur. Billigvis har man ringe Barmhjærtighed med fremmede Folks Børn, saa Forlæggerne — disse Fremtidens *Offerbærere* — næppe vil filosofere læmpeligst over det tilladeliges Begreb.

Ministeren har troet det rigtigt, at enhver, som »falholder, uddeler eller paa anden Maade udbreder saadanne Skrifter«, bliver medansvarlig, — da man mener med Rimelighed at kunne forlange af Kolportøren i Ventesalen, at han kender de Skrifters Indhold, som han bærer paa Maven, eller af Forlags- og Assortimens-Boghandleren, at han daglig gennempløjer fem Bind nye Bøger i December Maaned. Helt ugrundet er det ikke, naar dette i Motiverne til Forslaget kaldes *en Bestemmelse af aller-*

største Betydning og sikkert af langt større Nytte end Ansvaret for Publikanten af Skriftet.

Hvor synes disse Linier skadefro! Nu kan de gode Forfattere være nok saa aandrige og nok saa modige! Ministeren gnider sine Hænder: den aandløse Jævnhed har for en Gang overbudt Aanden med Trumf . . Der ligger en lille bitte Hævn deri.

Men jeg vil aftrykke den nellemannske Affattelse af Straffelovens § 184 i dens Helhed.

Det skulde just hænde en Lov om dansk Literatur at blive nedskreven paa følgende Prosa:

»Den, der i Skrift eller Tale offenlig eller dog for en større Kreds fremstiller utugtige Handlinger eller bruger Ytringer, der skønnes at være rettede paa Læsernes eller Tilhørernes sanselige Ophidselse, eller, uden at saadant falder ind under strængere Straffebestemmelser, opfordrer til eller befordrer i Kønsforholdet usædelige Handlinger, saa vel som den, der falholder, uddeler eller paa anden Maade udbreder saadanne Skrifter, straffes med Fængsel eller under skærpende Omstændigheder med Forbedringshusarbejde. Samme Straf anvendes paa den, der offenlig eller dog for en større Kreds fremstiller, sælger, uddeler eller paa anden Maade udbreder Afbildninger af utugtige Handlinger, eller som skønnes at være rettede paa Beskuernes sanselige Ophidselse«.

Dette er *il puro Toscano.* Saaledes klinger det Sprog, vore Mødre lærte os.

Hvad er nu Meningen med de mange Ord? Hvilket Fortrin har den ny Affattelse for den gamle, der fyndig og kort satte »Fængsel eller Bøder« for at sælge »et utugtigt Skrift« eller »utugtige Afbildninger«? Der er Folk, som vil paastaa, at Forslaget blot er kommen til Verden som et nødvendigt Korrektiv mod letfærdige Cigarhandlere!

Men hvortil da disse nye, bøjelige Bestemmelser: »fremstiller utugtige Handlinger«, »bruger Ytringer, der skønnes rettede paa sanselig Ophidselse«, »opfordrer til eller befordrer i Kønsforholdet usædelige Handlinger«.

»Befordrer« synes et voldsomt Ord, men det er tvetvunget, mere omfattende end »opfordrer«, rigeligt og sejgt som Rebet, hvormed man bandt Fenrisulven, fromt som Kvindeskæg og Kattes Fjed. Der er saa mange Slags *Befordringer,* Menneskebørn kan komme op og køre paa. Er f. Ex. det Drachmannske »Pigerne skal kysses, før det dager« en saadan Velocipede? Tør

man for Fremtiden have Kærlighedsdiskussion? og særlig: kan en Geijerstame hævde fri Kærlighed uden at blive dømt for at *befordre* »i Kønsforholdet usædelige Handlinger«?

Ulykken er, at ingen kan sige, hvad der skal forstaas ved »utugtige« eller »usædelige« Handlinger. Der er Plads til Fortolkninger efter enhvers Sind, og Loven vil kunne anvendes ligesaa godt mod en alvorlig Tænker som mod en Spekulant.

Der er sikret Videnskab og Kunst *fornødent Raaderum,* hedder det i Motiverne. Man kan dog aldrig vide det; thi Loven har ogsaa givet de sædelige Dommersamvittigheder vidt Raaderum. Den gamle Lov krævede et »utugtigt« Skrift for at kunne benyttes; den nye behøver blot Ytringer, der »skønnes at være rettede« etc. For en minutiøs Samvittighed er Forskellen maaske ubetydelig, men for rigelige, danske Opfattelser ligger der i denne Henstilling til Dommerens *Skøn* noget, der maa lindre en pint Dommersamvittighed — noget som bløde Hænder og dulmende Salvie, naar man er syg.

Naturligvis faar Literaturen Raaderum. Det vil sige . . .! Paa Karl Gjellerups Hoved vil nok ingen krumme et Haar; han dyrker en Kunstart, der har allerhøjeste Beskyttelse, og dette giver saa megen Kredit, at han i Forordet til »Hagbard og Signe« kan tale dadlende om *en altfor udpræget Sømmelighedsfølelse* for saa at skildre sine to Kongebørns Kærlighedsnat i et net og fuldt jordisk Optrin. Han lader dem hede og stormende søge ind bag et Tæppe i Scenens Baggrund, hvor man ved, de er, medens den onde Tærne underholder Spectatores med Detaljer.

Der har vi Historien om *Tidsaanden* fra en ny Kant. Den Tidsaand, som forkætrer, og den, der forkætres, tager saa underlig hinanden ved Haand. Gjellerups Drømme er ikke helt blaa under hans blaa Træer. Hvem ved, om Vejen er saa lang fra Bryllupsheden hos hans Kongebørn til Elskoven i Zolas Bøger?

Desuagtet vilde den hjemlige Dyd nok aldeles ikke taale *Tidsaanden* i Zola's Klæder. Tidsaanden maa skandere Hexametre eller gaa paa Niebelungenvers, hvis danske skal albue den med nogen Fortrolighed. Den faar søge ned i Graven til Hagbard og Signe, vil den undfly Hr. Nellemanns snilde Prosa.

. . . Denne danske Prosa, lavstammet og knortet, er et af den forkætrende Tidsaands mange Livtag med den forkætrede. For stumpet til med sine Jærnkæber at kunne flække Struben

paa nogen velvoksen Idé snor den sig ond som en Dværg ind imellem Modstanderens Fødder og spænder Ben. Fik den stødt ham omkuld, vilde den hyle højt.

Denne Stump dansk Prosa, der kan lukke Munden paa en Strindberg eller en Garborg, hvis Dommerne vil benytte hele dens Omfang, har adskillig Udsigt til at blive Lov. Selv Oppositionsmænd i Landstinget, hvor den henligger, har modtaget den med Velvilje. Og det er jo ikke godt at vide, hvilke Forbindelser den gamle og den ny Sædelighed kan indgaa i Folketinget. Der findes saa mange her hjemme, som bestandig slæber om med Stenen, saa mange, der giver en næppe tyveaarig Literatur Skylden for Ulykker, opstaaede ved det gamle Samfunds aarhundredlange Undertrykkelse af Naturen.

Saa mange, der kurerer med Svovlbade og skærer og saver i Kødet, mens lidt Stilhed og sagte Fjed var fornødent, venlige, tavse Smil, uldne Schawler mod Snue og Kærlighed for Gigt.

Sophus Claussen.

Flickornas Kärlek.

Ur Skärkarlslif[1]).

Detta var ett mycket kinkigt kapitel, och inte så godt att hålla någon reda på, just derför att det låg i alla parternas intresse att deri hölls så litet reda som möjligt. Bondens döttrar, eller flickorna som bodde hemma hos föräldrarne, bevakades temligen, ty med deras lifsfrukt hängde arf och nerstamning af slägten samman, men med de andra som icke egde namn eller jord hölls det icke så noga. Gossar och flickor af den tjenande klassen sofvo i köket, och så snart ett tycke uppstått ingicks sängelag i så blygsam form som omständigheterna tilläto. Husbonden och matmodren kände alltid förhållandet, men hvarken kunde eller ville hindra det, och som det betraktades som ett slags förlofning hölls det i en viss helgd. Man såg det, men man talade icke om det. Gossen som ingått förbindelsen hade äfven en känsla af ansvar, och var beredd att i händelse af följder, eller att det »blef på tok« som det kallades, ikläda sig ansvaret genom att ta hand om barnet eller gifta sig. Det senare var det vanliga, men derför fordrade han äfven trohet af sin flicka, att i händelse af risk hon skulle veta att han var den skyldige, och denna fordran på trohet hade så ingått i föreställningarne, at den flicka som hade flera gossar på en gång kallades, ensam hon, för hora, och betraktades som en hynda hvilken förlorat instinkten för sin nerstamning. De fria förbindelserna voro sålunda ett slags fattigmans äktenskap, ej blott till lust, eller lek, och åtnjöto derför allmän aktning.

Ibland deremot när flickorna togo den allvarliga saken

---

[1]) Utesluten ur Svenska upplagan, af Förläggaren.

skämtsamt eller lättsinnigt, uppstod krångel, och rätt fiffiga flickor skaffade sig för händelse af fara i månggiftet en så kallad »ansvaring«. Till denna rol utsågo de alltid någon välmående bondeson eller herreman, att kunna få till barnafader om det blef tvist, och när dylika mål kommo för tinget kunde vittnesmål lemmna de mest oväntade upplysningar om saker som trotts vara eviga hemligheter.

I regel kunde man dock se att klasskänslan satt djupast; och att det äkta allvarliga tycket mest uppstod och rotades inom dem af samma klass. Sålunda, om en piga hade förbindelse med bondens son, och inga utsigter till gifte sålunda funnos, blef hon otrogen tillsammans med drängen, hvilken hon älskade, likasom i staden herr löjtnantens älskarinna på rum alltid bedrar honom med bodbetjenten och icke med kaptenen. Man skall derför icke tro att kärlekens fruktansvärda lekar spelades af utan drag af den storhet som en lösslöppt naturmagt eger, och att den allvarsamma akten af slägtdriftens val och kamp gick sin gång så alldeles utan sorg och ve. Tvertom! Kärlekssjuka och hjertesorg fans der också, under kanske enklare former, men ofta rörande i sin enkelhet, och mången lek slutades med döden, antingen gossens, flickans, eller barnets. Blandades då in de gifta folken — då blef det historier som stundom togo blodröd färg och då brusto hjertan och brötos band, och en enda illa öfverlagd handling kunde spinna ut sina följder öfver flera slägters lif gå ner i afkomlingarnes som ett tragiskt öde, af hvilket de oskyldige ledo en opersonlig förföljelse.

Mari var i tjenst hos uppsyningsmannen, som var ett strå hvassare än vara hos bonden. Hon var nätt, hade ett blekt ansigte, blondt hår och två rader mjölkhvita tänder som voro jemnare än man brukar finna hos de undre klasserna. Det fans finare linier i hennes kropp än hos de andra pigorna, och fastän uppfödd i skärgården var hon tagen från rodd och fiske till huspiga. Jemförd med de andra kamraterna såg hon svag och sjuklig ut, och egendomligt nog, var hon på den grunden mycket eftersökt af bondpojkarne. Hon hade äfven antagit ett sätt af värdighet som höll på afstånd, och ansågs som öns skönhet. Bondsonen hade fästat sig vid henne, och oaktadt han var den

fulaste, och hade simplare figur än drängarne, ja var rent stygg, höll sig Mari til honom. Om derför att han var den rikaste och sålunda lofvade sörja bäst för hennes afkomma, så var ju hennes modersinstinkt åtminstone inte ute på krokvägar.

Om Albin verkligen hade full afsigt att gifta sig med henne det torde väl vara svårt att afgöra, då sinnesruset så ledigt förfalskar omdömet och då ett hastigt beslut, under ändrade omständigheter, så lätt ändras. Men Mari hade nog hört ett och annat halfqvädet ord i den riktningen, ty hon visade sig ej obenägen, men strängt höll hon på sin ära, och om äfven deras lek var alla uppenbar, så var det ingen som vågade säga att de hade något mellan sig.

Men Albins föräldrar hade ett ondt öga till Mari, för de visste nog att hon fikade efter gården utan att ge annat igen än några barn, och de sågo nog att Mari var en klok flicka af den sorten som ville komma sig opp i verlden, och det lider inte de som redan äro komna opp, utan de ville ha någon som redan var oppe.

När de derför märkte att den unga målaren som bodde på sommarnöje, började slå krokar för Mari, så logo de i sina sinnen og tänkte att nu går hon all verldenes snöda väg, och dermed vore deras Albin fri från frestelsen, för hur han var, men stolt kunde han sägas, och ta till hustru en som andra kunde peka ut, det gjorde han inte.

Målaren var en ung man med skönhetssinne, och som när han suttit i en månads celibat, började söka något qvinligt föremål han kunde dikta om åt sig. Och som han på ön saknade högre utvecklade måttstockar att mäta med för sommaren, började Maris jemförelsevis fina figur att göra intryck på honom. Dock behöfde han se veckor innan han kunde med sin fantasi skrapa ut de råa fläckar hennes ofullkomliga gestalt satte i hans öga. Han dresserade sin syn att ej se hennes något grofva händer, sitt öra att ej förnimma de ibland simpla orden och tonfallen i hennes röst, sitt luktsinne att ej stötas tillbaka af hennes starka svettlukt när hon kom från köket. Men det gick att förfalska omdömet under intressets eller behofvets tvingande tryck.

Studenterna, hans kamrater brukade bjuda in flickorna om aftonen att dansa, prata, skämta, och det gick i allmänhet oskyldigt af, icke så mycket af bristande hetta i ungdomsblodet, som mer af den bildades utvecklade känslor af obehag att skada

andra, få andra att lida, och kanske mest, om vi skulle vara uppriktiga — af flickornas fruktan för förbindelser med stadsherrar, emedan de hade den ärfda klasstron att de högre bildade voro elakare och känslolösare, hvilket enligt de sista upptäckterna, tör vara falskt. Populärt taladt — de voro rädda att få barn och voro inga dygder, och denna helsosamma fruktan underhölls vid högsta temperatur af gårdens drängar och sonen i huset, som gerna spottade i andras kål för att få behålla den. Möjligt är också, att bondpojkarne, som saknade stadsherrarnes tillfällen till i det afseendet ofarliga nöjen, voro mera drifna i sjelfbeherrskningens svåra konst i den punkten.

Emellertid, herrarne valde snart, eller tycktes åtminstone ha valt hvar sin flicka, på hvilken hvar och en offrade sin artighet, och flickorna befunno sig snart inne i en ny verld dit de aldrig hoppats få titta annat än genom springan på köksdörren.

Och Axel hade valt Mari, eller blifvit föredragen af henne. Han var en hetblodig man med våldsamma passioner, men hans skönhetssinne var äfven bildadt för själelig skönhet, och flickans yttre kunde icke locka honom förrän han ombildat hennes själ något litet. Det var således, vulgärt och teologiskt taladt en raffinerad förförare; djupsinnigare och således närmare sanningen var han en finare natur.

Hoppet om att kunna få upp denna själ ända till sin, det var han för klok at hysa, och derför hade han heller icke några tankar på att binda henne vid sig till lifvets slut, om han eljes hade några rediga tankar efter en dags arbete i fantasiens eller den ombildande inbillningens arbete. Flickan var snäll, vänlig, och hade naturlig smak, så att hon snart passade sitt uppförande efter vännens; hörde på honom, förstod kanske icke så mycket, men lade bort fruktan för klassfienden.

Målaren som kunde af knotiga ointressanta martallar måla ut stämningsfulla föremål belysta af en tänkande hjernas fosforescerande ljus, började också att måla om tjenstepigan och förvandlade henne snart till en jemlike. De talade minst om sjelfva hufvudmotivet utan om allt annat, dock icke giftermål.

En söndagsqväll efter att ha dansat och druckit gingo de att spatsera i skogen och höllo hvarann om lifvet. Han fick också kyssa henne, men hon var icke rätt hemma med det, och såg ofta ironiskt leende på honom när han loftalat hennes fina

kinder och hennes hvita tänder och tryckte sin eldiga mun mot hennes för att lifva denna kyliga bild.

När de så vandrade, och skymningen fallit, fick Axel se en lysmask i en enbuske. Han tog den upp, lade den på sin hand och sade:

— Nu lyser jag för oss!

Skogen var blifven dunkel och masken lyste ej, utan bländade endast ögat med sitt gröna sken, så att granarne syntes kolsvarta resa sina stammar omkring dem, men de kände stigen och kommo fram till strandklipporna. Der var det ljusare och fjärden låg oändlig, stilla som en spegel och skären hängde mellan himmel og jord, under och i en luft af violett med en rosarand öfver sig.

De satte sig på strandklippan och sågo det svarta vattnet under sig endast krusadt af några lösgjorda tångbålar som flutit upp.

Halfdagern utraderade allt rått i flickans ansigte och under det blonda pannhåret lyste de stora ögonen, och de bleka kindernas ovaler blefvo ganska nära skönhetstypen sådan målaren drömt sig. Han satte sig midt emot henne, betraktade henne, föll på knä, talade poesiens luftiga ord, beundrade och bad:

— Allt utom det sista!

— Som du ger andra!

— Hvem har sagt det?

— Det gör ni alla! Och hvad ser du hos de andra som jag skulle sakna! Enkänner du icke mig vara att föredraga, då du ger mig ensam ditt sällskap! Ser du icke att jag är den som ger dig mest, mest af vänlighet, mest af nöje, mest af deltagande.

Det förstod hon inte.

— Men jag älskar dig, ser du! Ser du inte det! Men du älskar inte mig, ty då skulle du ej låta mig lida så.

Älska är nu ett ord hvars motsvarande betydelse saknas hos den obildade, och herr Axels kärlek var säkert af annan art än unge Albins.

— Jo, jag håller mycket af honom, men han får inte göra mig något ondt.

— Men de andra!

— Äh, de andra; hvad är det för andra?

— Albin?

— Den!

Axel tiggde och bad, hotade. Lidelsen dunkade i hans hufvud så att han kände sig illa, elden brann, men flickan förblef kall.

— Då kastar jag mig i sjön!

Och utan att afvakta Maris utlåtande kastar han sig i vattnet med kläderna och simmar ut ett stycke. När han inte förnam något förtviflans skrik från land, vänder han sig på rygg och tittar sig om.

Der sitter Mari mycket lugn, för hon visste nog att herrarne kunde simma som fiskar, och hon bara skrattar.

Axel hade haft flera motiv till sitt bad; först ett bestämdt behof at få svalka sig och släcka den förtärande elden, men sedan också begäret att genom en bravad sätta flickan i brand för den modigaste och mest riskerande af tillbedjarne.

Men det låg inte för den kloka Mari, som bara förebrådde hjelten att han vätt ner sig.

Något annat måste försökas, och han försökte, ledd på rätta stråten af en gryende kunskap om att menniskohjertat är ytterst olika hos olika individer och klasser.

Albin hade åsett Maris lek med Axel och dragit sig tillbaka, antingen bestämd för att fly eller återkomma med andra syften. Saken var den att Mari också var oförsigtig i all sin klokhet, och en natt hade hon dröjt sig qvar inne i Axels rum utan att ändock glömma undvika den största faran. Detta hade kommit till öbornas kännedom, och Maris dygd ansågs numera förlorad, men hvad som säkert var förloradt det var giftet med Albin.

En afton strax efter sutto de tu inne i Axels rum och pratade, det vill säga herr Axel talade och Mari hörde mest på. De hade ett fotografialbum framför sig och betraktade porträtt, och bland dem fäste sig flickan hufvudsakligen vid sin väns syster. Och hur hon vände bladen kom hon alltid tillbaka till henne.

— En sådan vacker flicka, en sådan vacker flicka, upprepade hon med en sorg i rösten som kom Axel att få en aning om den lägre klassens natursmärta att ej vara den högre placerade.

— Men inte så vacker som du, tröstade han; och sanningen var att systerns skönhet endast existerade för pigans uppfattning.

af det sköna hos en qvinna, bestående i att kläderna sutto väl, håret var väl kammadt och ansigtet uttryckte något af herrska.

— Inte är jag vacker inte, svarade Mari, med full öfverbevisning om sin underlägsenhet i den punkten.

— Du är skön, försäkrade Axel, hvars undertryckta passion öfverdref. Och om jag finge måla dig, skulle Stockholmarne vandra till utställningen i skaror att se dig.

— Så måla mig då! sade Mari som lystrat till vid ordet Stockholmarne.

— Men afklädd, och det vill du inte!

— Jo vars! Det med! Om det ska vara nödigt.

Det blef måla af, men intet vidare. Begrepp om blygsamhet i den meningen, fans ej hos en flicka som sofvit i samma rum som drängarne, men kyskheten såsom omedveten omtanke om sin ättelägg den hade hon i högre grad än många som icke vilja visa foten.

En natt under séancen knackade det på rutan, som var dold af gardinen.

— Är Mari der? hördes uppsyningsmannens fru med yrvaken röst.

Att neka var ej lönt och Axel svarade:

— Ja hon är här!

— Hon ska genast komma in och lägga sig.

Mari gick orolig för hvad som skulle följa, och nästa afton talade hon om, att frun varit ond för att hon varit uppe så länge.

— Inte för annat?

— Nej! Men hon började bli gnatig och svår.

— Du ska flytta och ta plats i stan. Der har du dubbelt så stor lön och kan komma i ett godt hus.

— Inte kan jag få någon syssla i stan, som inte har några bekanta.

— Det ska jag skaffa dig.

Mari blef drömmande, och påminde försigtigt nästa qväll om löftet, hvarpå Emil, studenten som var närvarande, och som var en *ren* yngling från en godt hem, upplyste att hans mor just sökte en bra flicka från landet. Och på Axels uppmaning skref han samma qväll till modren, och hon som alls icke misstänkte några biafsigter i elakt syfte, då de ju ej funnos, svarade att hon ville se flickan.

Mari reste således in och fick platsen.

Så blef det höst och man skildes, utan tårar och utan krångel.

När Mari den 24e Oktober inträdde i sin nya tjenst hade Axel glömt bort att hon fans, sedan han fått se andra flickor som tilltalade hans skönhetsinne mera, och hvilkas utveckling bättre passade hans tycke. Porträttet som var halffärdigt målade han öfver, då han tyckte det var fult. Men alldenstund Emil vistades i Upsala hela höstterminen, fick han intet ärende i det hemmet förrän om julen, när Emil kom hem och han blef bjuden dit en afton.

De hade satt sig ner vid tebordet när han förmärker att någon ser på honom från sidan. Han vänder hufvudet och känner igen Mari.

— Nej, se god afton Mari, helsar han utan att erfara det minsta af lust eller olust.

— Visste inte Axel att Mari var hos oss? frågar frun i huset.

— Jo, men jag hade glömt bort det.

När han gick om qvällen och Mari stängde porten frågade han hur hon hade det och om hon var nöjd; och så sa han godnatt.

Hon var totalt utplånad, och nu, när han sett henne i den nya omgifningen såg hon ut som pigorna gör mest, kanske mindre bra än flertalet.

Derpå gick vintern utan att han såg henne, och så kom sommarn när han for till skären igen.

En dag när han pratade vid gårdens mor som nu var enka kom det på tal om Mari.

— Nå, sa gumman, hon är väl bortkommen nu?

— Hur så, hon är ju i ett godt hus och har det väl.

— Och herrn bryr sig inte om henne längre, sen han förlorat henne.

— Hvad för slag?

— Jo, si, inte det var det rigtigt att gå och spela för en fattig flicka.

— Spelade jag?

— Jaja, hon tog sig tankar i alla fall, och vi sa' åt'na hon skulle se sig för.

— Ja, men jag var inte henne när!

— Nå det må så vara, sir herrn, men hon trodde att det skulle bli parti det!

— Nej hvad säger, ni, och aldrig talte jag om sådant.

— Ja, hvad man säger, men Mari tydde liksom på att herrn till och med talt om lysning.

Lysmasken alltså! Så der var det att tala poesi för sådana!

— Ja, men säg nu moster, tog herr Axel upp, kan man inte leka eller spela lite, ni kallar, med en flicka, utan att det ska vara bindande. Hon spelte ju med era pojkar här.

— Ja visst gjorde hon, men sir herrn, herrn såg så allvarsam och hederlig ut så hon trodde det var rena allvare.

— Alltså, tror moster, att om jag gått burdus på, skulle hon ha gett efter? Tror moster det?

— Asch, flickorna, vet en väl.

— Och säg nu, tror moster att hon var i lag med pojkarne på gårn här!

— Ja, si det kan en inte säga, sånt.

Detta var en oväntad upplysning för herr Axel, och liksom efter en fara han kommit undan drog han sina andetag. Flickan hade sålunda helt kallt lagt snaran för honom, och otroligt är ej att om hon, som icke vissde något tecken till ömhet eller eld, hade bundit honom vid sitt kött, så skulle han ha stannat, derför att han icke kunde annat och derför att hans låga var besvarad. Men nu hade hon med köld mottagit hans manliga hyllning, tagit hans artigheter, hans tjenster, och så weg med honom. Nå det sista var det bästa, och nästa gång lofvade han sig ta flickorna på ett annat sätt.

I Augusti hade bonden dansnöje på ön och Axel var med. Der voro bara fula flickor som inte lockade honom, och han dansade ej. När skymningen fallit, satte han sig på farstuqvisten att röka, vid skenet af lagårdslyktan som var uthängd till eklärering.

Ett, tu, tre hörde han glam på backen och ett fruntimmer syntes omgifven af kamraterna som ville bjuda upp henne till dans. Han kände qvinnorösten som bekant, och i nästa ögonblick stod Mari framför honom.

Hon var klädd i hatt och kappa, och såg utspökad ut; hade fått sätt och façoner, och efter en kort och glad helsning afvisade hon herrarnes inbjudning för att taga målarens arm.

— Jag vill dansa med herr Axel, sa hon.

Och herr Axel dansade med henne, ställde henne vid spiseln och såg på henne. Hennes kinder varo fylligare, och hade en dålig, röd flammig färg, hennes förr så vilda hår var slätkammadt med pomada och hennes fasta barm hade gifvet sig ner i korsetten.

Maria Stuarts-krage hade hon och manchetter, och pojkarna svärmade som flugor kring henne, medan herr Axel stod der oberörd väntande få bli lös.

Och medan han väntade tänkte han på hur vacker hon var den gången när hon gick barfota och i linntygsärmarna och bar vattämbaret från brunnen — som han alltid sprang ut och hjelpte henne med.

— Kom så gå vi ut, sa Mari och viftade sig med näsduken.

Axel gick med ut på verandan, men visste inte hvad han skulle säga; oaktadt månen sken och det varit hett i stugan.

— Ska vi gå i skogen? frågade Mari och såg på herr Axel.

— Nej, nu vill inte jag! svarade han. Förra gången ville inte du! Så kan det vara!

Mari gick in igen och dansade hela afton med samma lugn som om hon burit vatten eller rensat fisk.

Året derpå var hon förlofvad med en hederlig skomakargesäll, och försvann ur historien.

Sex år senare, efter en dans, sutto en morgonqvist på ön, ungbonden Albin, gift, med två barn, och den berömde målaren Axel * * *, också gift, med tre barn, vid ett glass glögg och pratade. När fruarne sågos utom hörhåll girade samtalet öfver åt gamla minnen och flickor naturligtvis.

— Hör nu Albin, mins han Mari, frågade herr Axel, som om nattens vaka drifvit upp gamla intryck.

— Jo, det gör jag nog!

— Det var en underlig flicka, inte sant?

Albin såg plötsligen lömsk ut.

— Ja, dum va hon, för hade hon inte gått i lag med herrn, så hade hon varit min hustru nu!

— Ah, hvad han säger! Han tror att jag var när henne då?

— Ja det tror jag hvad jag vill!

— Naturligtvis skulle jag säga det om det varit så, för nu behöfs det inte döljas. Men det egendomliga är att det var inte så.

Albin skådade djupt i sin rivals ansigte:

— Ja, men det var då besynnerligt!

— Hur så? Var han der då?

— Jag, ja! Men jag ville vara allena jag!

— Det förstår jag, men ville han gifta sig med henne efteråt?

— Efteråt?

Det förstod inte Albin, men herr Axel var heller inte angelägen få någon förklaring utan blef sittande med den enda tanken som en spik i sin hjerna:

— Hon var när honom, men inte mig!

Och när han funderat hit och dit öfver qvinnans gåtfulla natur, steg han upp liksom befriad vid den tanken att det inte var vidare gåtfullt utan bara var hvad man kallar dumhet.. Ansatser att kunna beräkna en handlings följder men brist på förstånd att rigtigt genomföra en plan, hvilket ju visade sig då hon förlorade båda köttstyckena genom att släppa det ena förtidigt. Hon var dum bara! Dum!

August Strindberg..

Sommer.

Du, Sommer,
Akazieduftende,
Roser bærer din Lænd,
men en visnende Krands af Jasmin,
smykker, Mænade, dit Haar.

Dage du ejer
saa hede,
at Sjælen de matter,
som naar i lunende Vand
Aarerne aabnes,
og med det rindende Blod
Livet
hensvinder trægt.

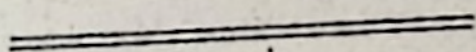
Og Nætter —:
naar under den sitrende Luft,
som Vellugt mætter,
Jorden skælver;
imens Universet,
vellystberuset,
byder sit vældige Skød
brunstigt frem
til en Million
af Hymenæer.

Hver Plet gemmer Elskov.
Bag hvert et Blad
det sidste Kræ
giver sig attraafyldt hen
til sin fornyede Lyst.
Mens i hver en Blomst
Dragerens Tørst,
elskovssygt,
søger Støvvejens Bryst
til uendeligt Kys.

Lig ét Legeme —
Kvindens,
hendes Brudgom befrugter —
skælver da
i én Lyst,
salig,
den ganske Jord
— — —

Du, Sommer,
Lindeblomstduftende,
Roser bærer din Lænd,
men en visnende Krands af Jasmin,
smykker, Mænade, dit Haar.

Sept. 88. Herman Bang.

Slutningsbemærkninger.

Kjærlighed og Befolkning forholder sig til hinanden som Præmisser og Konklusion; heldigvis kan dette ikke uden videre siges om Kjærlighed og Overbefolkning.

Malthus's Teori er en Hypothese, opfunden for at forklare Fattigdommen. Den er ikke bevist. Herr Ipsen har heller ikke bevist den. Jeg tror ikke, at den kan bevises heller forresten — endnu.

Overbefolkning kan nemlig i Virkeligheden ikke indtræde, før Menneskene — efter først at have ordnet sin sociale Økonomi paa fornuftig Vis — har taget Planeten Tellus helt i Brug og fuldstændig udnyttet alle dens Hjælpekilder. Da Planeten Tellus, bearbejdet af Fornuftvæsener, synes at være meget rig paa Hjælpekilder, vil det for det første tage Tid, før vi naar Grænserne for dens Ydeevne, og for det andet — maa vi altsaa først have ordnet vor Socialøkonomi paa fornuftig Vis.

Herr Alfred Ipsen maa undskylde, at jeg interesserer mig mest for denne vor nærmestliggende Opgave. Mange tror, at vi indtil videre vil ha næsten mer end nok med den.

I de fleste Kulturlande findes der flere Mennesker, end den forhaandenværende Produktionsmaade og Deling af Udbyttet kan skaffe Udkomme til. Udkommet er der imidlertid; Magazinerne staar fulde, — saa fulde, at Producenterne ret som det er blir nødt til at indstille sin Virksomhed. Det Krav, som stilles til den nu oprykkende Generation, maa altsaa komme til at lyde som saa: find den rigtige Fordelingsformel!

De, som ligger og kreperer af Mangel foran de fulde Magaziner, vil maaske alligevel finde en Trøst i at høre, at det ikke er Overbefolkning, de dør af. Jeg vil ialfald heller fortælle de sultne, at der er Udveje, end jeg med Malthus-Ipsen vil tilraabe

dem: »dø i Guds Navn! men sørg for, at I saavidt muligt ikke efterlader jer Afkom!«

Hvis vi skulde behandle Spørgsmaalet Overbefolkning, vilde det antagelig vise sig, at Herr Ipsen og jeg er saa omtrent enige med Hensyn til Ny-Malthusianismen. Herr Ipsen har nemlig skrevet følgende:

»Desværre har min Erfaring givet mig Grund til at stille mig noget tvivlsom overfor Ny-Malthusianismen. Jeg har kjendt ikke faa Mænd, som i Theorien have bekjendt sig til dens Program, og som i Praxis ynkelig have svigtet det. Jeg tror i det hele ikke synderlig paa »Anskuelser«. Naturen leger med os alle. Folk have forsvoret at ville have Børn, og de have faaet alligevel. I Gudsvelsignelse. Børnene ere komne af sig selv. *Que dire?* Et er Theori, et andet Praxis.« (Ny Jord, Aug. I, S. 129.)

Dette stemmer ogsaa med min Erfaring.

Men forholder det sig ssa, at Ny-Malthusianernes Teori ikke er at stole paa i Praxis, saa kan det vel ikke falde mig ind at ville bruge den som Grundlag for en virkelig fremtidig Ordning af de her omhandlede Ting?

Malthusianismen er en Teori for dem, der kan efterleve den; — desværre er den ogsaa nærmest en Teori for de bedrestillede. For Fattigfolk nytter det jo ikke at prædike Gummi; og at prædike Afholdenhed — det nytter nok ikke mere der end andensteds.

Hvorfor skulde den fattige være mere afholdende end den rige? — Børnene? Dem faar han sørge for, som sender dem. Eller, hvis den fattige er færdig med Vorherre: — Samfundet faar tage dem. Det Samfund, som har holdt ham selv nede i Armod og Elendighed, kan sgu gjerne forsørge hans Unger, synes han Har det ikke sin Fattigkasse? Og kan ikke mine Børn være lige saa nær til at nyde godt af den som andres?

Vi skal ikke vente, at Folk, som hele Livet igjennem er blevne sparkede og mishandlede, skal være fintfølende paa samme Tid.

Det er let at trække Vexler paa Fremtiden, siger Herr Ipsen. Men de, der gifter sig i 1888, — hvad skal vi gjøre ved dem?

Jeg ved ikke noget at gjøre ved dem, som gifter sig i 1888. De, som det gjør, de gjør det vel paa 1888's Vilkaar, og dem er ikke jeg Skyld i.

Tvertimod, det er dem, jeg klager over. Som Sagerne staar, siger jeg, er jo Folk nødt til at lade være at gifte sig. Men hvad fører det til? spør jeg. Er det ikke det, som fører til Usædelighed? Er det ikke her, vi har Hovedaarsagen til Usædeligheden? — Og hvis saa er, skulde det da ikke, vedblir jeg, være paa Tide at tænke paa en muligvis bedre Ordning for Fremtiden?

— Det er imidlertid dette Spørgsmaal, man heroppe ikke vil ind paa. Man vil heller tale om andre Ting, f. Ex. om de slemme Mænd, om den usædelige Literatur, om Afholdenheds gavnlige Følger for Sjæl og Legeme med mere. Og Herr Alfred Ipsen, som forresten er en ganske rimelig Mand, — han vil absolument tale om Overbefolkning.

Arne Garborg.

Svar til Dr. S. Schandorph.

Dr. Schandorph har glædelig overrasket mig ved sine elskværdige og indholdsrige Bemærkninger til min Artikel: »Moderne Digtning«. Skønt jeg i Mellemtiden er kommen ind i ganske andre Tankegange end de, der affødte hint hurtig skrevne Aktionsindlæg, giver Doktorens Replik mig Lyst til at tage Spørgsmaalet op igen for at udbedre, hvad af ensidigt og uklart der kan have været i mine Yttringer.

I faa Ord gik mine Paastande ud paa: dels at Literaturen, for at faa virkelig Tag i Tidens Interesse og blive en virkelig stor og moderne Digtning, maatte træde i et meget inderligere Forhold til Tidens centrale Rørelser end den nu staar i, dels at ogsaa først da Literaturen vilde opfylde de Krav, Georg Brandes ved sin Fremtræden stillede til den. — Dr. S. mener, at begge Paastande ere urigtige.

Hvad Georg Brandes vilde i 1871, kan jeg kun bedømme efter de trykte Udtalelser; og efter disse ligger Hovedvægten paa Kravet om, at »Tidens Problemer skal sættes under Debat«, et Krav, som han fuldt fastholder endnu[1]). Jeg spørger nu: har Schandorphs, har Drachmanns, Gjellerups, Pontoppidans, Kjellands, Amalie Skrams o. s. v. Bøger sat Problemer under Debat? Jeg véd vel, at dette grimme Udtryk maa tages i vid Betydning; der har vistnok foresvævet Brandes en Art Digtning som en »Gengangere«, en »Niels Lyhne«, ogsaa — thi jeg indrømmer, at fraset det ringe Kunstnerherredømme bør Strindberg tages med — en »Faderen«; ja! ogsaa noget af Gjellerups tidligere

[1]) Se ogsaa, hvorledes G. B. endnu i »Det moderne Gennembruds Mænd«s Slutningsafsnit holder sig Udtrykket: Realisme fra Livet.

Produktion kan komme med. Men iøvrig har Literaturen holdt sig for sig selv, fredelig refererende og livfuldt underholdende: »Skovfogedbørnene«, »Romulus«, »Paa Sømands Tro og Love«, »Garman & Worse«, »Familjen paa Gilje«, »Constance Ring«, »Landsbybilleder«, »Unge Mennesker«, »Gammel Gæld« — jeg nævner de forskjelligste af Art og Værd. At Forfatterne af disse Bøger kan skylde Brandes' vidunderlig elektriserende Indflydelse særdeles meget, kunde det ikke falde mig ind at nægte; men at den hele Kunstretning, den Sjælstilstand, hvoraf denne Digtning udspringer, og den Art Sjælstilstande, den frembringer i Læserne, er noget væsentlig andet end, hvad Br. dengang havde for Øje, forekommer mig umiskjendeligt.

Men — for at komme til Sagen selv —, saa har det ikke været min Artikels Mening at udtale nogen Fordømmelse over denne Literatur. Jeg tror ikke, at Dr. S. behøver at advare mig mod Bornerthed som Kritiker: Jeg har skrevet ligesaa beundrende om Zola som om Snoilsky og kan nyde en Digtning af Gjellerup efter en Novelle af Schandorph eller et Ibsensk Skuespil. Jeg har kun ment og sagt dette: Virkelighedsskildringen, Realismen er ikke Slægtens sidste Ord (hvad S. med Urette oversætter med at: Realismen ikke har sagt sit sidste Ord); der maa ved Siden en anden Digtning frem, som er Udtrykket for andre Interesser i Slægten end dem, hvoraf »Realismen« er fremblomstret og hvortil den taler, nemlig for Slægtens egne personlige Stemninger, dens Følelser og Tanker, dens Haab og Krav med Hensyn til de Livsspørgsmaal, der særlig beskæftiger den.

Dr. S. siger hertil: hvad raaber I paa »Stemning«? Er der ikke Stemning i den Poesi, vi har, om den end ikke pranger, udfoldet som »en hængende Kaktus«? Og hvor er i det hele den »nøgterne« Realisme? Jeg ser overalt »de personlige Stemningers Dis« om Figurerne.

Jeg er helt enig med Hr. S.; den nøgterne, ɔ: upersonlige Sandhedsopfattelse er nu éngang en Umulighed; altid vil der løbe Stemning, Personlighed, Romantik, — hvad man nu vil kalde det, — med i Skildringen. Jeg skrev derfor udtrykkelig: »de naar dog aldrig alligevel ud over dem selv til den »ægte Virkelighed«. Men jeg har talt om en Stræben, et Formaal, Kunsten stiller sig. Jeg mener, at den virkelig store Kunsts subjektive Udgangspunkt er: en stærk Betagethed af en Stem-

ning, en Idé (den griber naturligvis kun En, fordi man selv tror, der er en væsentlig Sandhed i den, — og det er i denne Forstand, man kan sige, at al virkelig Kunst udspringer af en Virkelighedsfortolkning), som skaber ud af sig selv Billeder, Scener, Skikkelser, »Historier«, der naturligvis er sammensatte af tidligere indre og ydre Erfaringer, (aldenstund intet kan komme ud af Hjernen, som ikke i en eller anden Form er kommet derind), men som ikke gaa ud paa at gengive Virkelighed, men paa at illustrere og overføre til Læserens Sjæl Værkets »Idé« eller Grundstemning. Nutidsforfatterne derimod har — synes jeg — Udgangspunktet i et Stykke forefundet Virkelighed, som man søger at opfatte rigtig og gengive livfuldt, uden Kommentar, eller maaske en selvspunden »Ende«, men som da er spunden blot med den Hensigt at underholde eller at genkendes som veltrufne Sidestykker til, hvad Læserne kender fra det virkelige Liv. Man digter udefra, ikke indefra, man vil ikke give Læserne ny ejendommelige Indtryk, men stræber at gengive Læseren, hvad han har iforvejen, — Allemandsopfattelsen af Virkeligheden, der formenes at være den sobert og upersonlig opfattede, objektive Virkelighed. Man gaar paa Jagt efter »rigtige« Smaatræk og sanker sammen en Sum af ydre Portrætligheder, smækker saa en Historie sammen, der stemmer med det éngang autoriserede Skema for, hvordan det gaar til i Virkeligheden — thi der er næsten ligesaa meget stereotypt og conventionelt i vor Literaturs Opfattelse af menneskelige Forhold og Naturer som i f. Ex. en Oehlenschlägers —; men der er ingen ny Synspunkter, ingen ejendommelig og personlig Opfattelse af Livet og Menneskenaturen, som aander organisk Helhedsliv ind i Digtningen, ingen Forkyndelse af noget nyt, det ligger Magt paa, kommer frem, og som river Læserne ud af Hverdagens Tommerum ind i den Søndagshøjtid, som hersker i den store Kunst. — Som Forfatterne, saaledes Kritiken og Publikum; den moderne Kritik (f. Ex. Erik Skram) trækker Forfatterne i Ørene, hvergang de attraperes i »Digt og forbandet Løgn«, og Læseverdenen har vænt sig til at læse Bøger, alene søgende Virkelighedslighed (undskyld Ordet!) i dem.

Dette, at Følelsen for hvor »godt det er gjort« bliver bestemmende i Kunstindtrykket, staar for mig som Tegn paa, at denne Kunst ikke er den højeste Form af Digtning. Men S. mener, at man maa lade de forskjellige Arter Kunst gælde: »Der

er en Kunst, som glæder En, fordi dens Værker ere saa »godt gjorte«. Der en Kunst, som griber En ved sine store uopnaaede, energisk tilstræbte Idealer.« Ja vel! men jeg taler om et tredje som den højeste Kunst, om Kunstværker, der, netop igennem den fuldendte Kunst lader os nyde det mægtig gribende Stof og over det glemme »hvor godt det er giort«, thi netop dette er dog al Kunsts Maal. Dr. S.'s Modstilling synes mig falsk, fordi den fuldendte Kunst er den, som mest direkte og umærkbart bringer det Stof, der skal meddeles, over i os. Exemplerne slaar mig heller ikke. Er det virkelig Interessen for hvor »godt det er gjort«, som holder S. i Aande under Læsningen af »Mateo Falcone« eller overfor Thorvaldsens »Hebe«? Da har disse Kunstnere sørgelig forfejlet deres Maal. Eller skriver Dr. S. selv i det Øjemed, at Læserens Indtryk skal være: »hvor det er godt gjort«, eller er det ikke, for at vi under Læsningen skal glemme baade S. selv og hans Kunst og Virkeligheden, hvorefter den skulde maales? Hvad er »bedre gjort end den klassiske Billedhugger-Kunst? Men den stille Andagt, som fylder En, når man staar ene, Ansigt til Ansigt, med »Venus fra Milo« i Louvre, kan den virkelig oversættes ved: »hvor det dog er godt gjort!« Eller er det ikke Indholdet, Stoffet, er det ikke det sælsomme, ny Indtryk af den mest levende, virkelige Menneskeform formælet med Stenens Dødkulde, der fylder En?; er det ikke dette Marmorets dunkle og stille Halvliv, der er som et menneskeligt Plante- eller Fosterliv?

Jeg søgte i min Artikel den moderne Literaturs dybere Rødder, for at finde, om der ved Siden af den Aandsretning, hvortil den svarer, da findes andre Aandsretninger i Tiden, af hvilke man kunde vente sig en anden Literatur oprinde. Og jeg sàa vor Literatur som et nødvendigt Produkt af den vantro Livsopgivelse, den udadvente Stofoptagen, den livslammende Opløsningssyge, der væsentlig som en stor aandelig Reaktion prægede Tiden. Men jeg sàa tillige, hvorledes denne Aandsretning leder over i en ny aandelig Organisation, ny Tro, ny Idealer, ny Construction og ny Villen, og at der af denne — men først af denne — Aandsstrømning vil spire en ny stemningskraftig, constructiv Digterproduktion.

Dr. S. mener nu, at den først nævnte Aandsretning i sig selv kan skabe fuld sluttet Stemning og en virkelig indefra skabende Produktion. Men hans Exempler overbeviser mig

ikke. At i og for sig Stofoptagen, hvormed jeg ikke særlig har tænkt paa Læsning, skulde være Hindring for digterisk Produktion, mener jeg saa lidet, at jeg meget mere mener, det er en nødvendig Betingelse. Men selve den stofoptagende Tilstand er uproduktiv; det følger af sig selv. Goethe, hvis Sjæleliv er af næsten paradigmatisk Fuldkommenhed, havde Perioder af passiv Stofoptagen, Indtrykssugen; i disse kunde han ikke arbeide, ikke engang — klager han — finde Samling og Stemning til at skrive et Brev. Men derefter fulgte andre Perioder: »Jeg føler ret godt, at min Natur kun stræber efter Samling og Stemning,« og »jeg véd meget godt, at hos mig den samlende Opmærksomhed paa ydre Genstande kun varer en vis Tid, og at den forbindende, om man vil: poetiske Tendens derpaa des uopholdeligere sætter sig i Bevægelse.« Ogsaa i Slægtens Liv vexle disse Perioder; vi har i det hele levet i Stofoptagningsperiode. Hvad Pessimismen angaar, da er Byrons væsentlig en Revolte mod Samfundets Livformer og det faktiske Livs Intethed mod, hvad hans fri, stærke Natur krævede, at Livet skulde være; men den egentlige Livstræthed, Mistvivlen til Livets eget Værd overhovedet, er nødvendigvis lammende. Ligesaa klart er det, at analytisk Virksomhed som saadan ikke er produktiv, syntetisk. Mérimés Hovedegenskab er ikke Analysen, men Sansen for det pittoreske og for den kraftige Karakterhandlen, — Egenskaber, der ypperlig kan frembringe en constructiv Fantasi. —

Men at derimod kraftig Analyse kan berede og maa til for at berede Vejen til en ny Synthese, er jeg aldeles enig med Dr. S. i og argumenterer just derfra i min Artikel til mine Fremtidsforventninger. Og naar S. til Vidnesbyrd anfører »Raskolnikov«, da er dette Vand paa min Mølle. Hvo vil nemlig staa op og sige, at dette er Virkelighedsstudie? Det er Hjernekonstruktion fra Ende til anden, og dog gør denne »Konstruktion« en Virkning paa os som ikke det møjsommeligste og redeligste Samlerarbejde gør. Og Zola tager jeg mig ogsaa til Indtægt. Trods det, at han ser mig for nærsynet, for lidt impressionistisk, paa Naturen, og med sin detaillerede Beskriven af, hvad han dog vil have, vi skal opfatte i et Totalindtryk, ofte forfeiler sin Hensigt (dette mente jeg med mine Yttringer om Z.), saa virker hans Værk uendelig rigere og dybere end en Huysmanns, som jo nu erklæres for den eneste »ægte«, ja selv

end Maupassant, og det netop fordi han skriver ud af en mægtig Overbevisning og Idealisme, hvis sluttede Stemningskraft farver, omformer, ja construerer og skaber Virkelighed. I det hele er den franske Nutidsroman af samme Grund vor Virkelighedsskildring overlegen, som det effectfulde, subjektive franske Maleri er vor trofaste, sanddru Malerkunst overlegen; de franske Kunstnere paaoctroyerer Folk deres eget lidenskabelige og stemningsfulde Syn paa Verden; de søger blot at skaffe Enhed og Sammenhæng, Selvoverensstemmelse og Gennemførthed i deres Værk, saa skal det nok tage Læseren med, hvad enten det saa ligner eller ei. Hvad gjorde Flaubert andet, hvad gør Daudet og Bourget andet?

— Med Hensyn nu til det positive, hvorledes jeg tænker mig den ny, moderne Digtning, da har Dr. S. først det imod mig, at jeg vil agere Spaamand. Jeg sluttede ellers saa beskedent med, at maaske det hele var Synsvilde, fremkaldt af Øjeblikkets Ønske og Haab; iøvrig er det hele jo en Iklædning af mit velmente Raad og min uforgribelige Formening om, hvad vore Poeter bør slaa ind paa.

Men om jeg saa endda var klar. Men undgaar jeg end Klippen Scylla (neml. Trivialitet) støder jeg mod Klippen (?) Karybdis (neml. Uklarhed). Thi — spørger Dr. S. — hvad menes med, at Digtningen skal »bære i sig det moderne Nervelivs ejendommelige Tempo og ejendommelige Melodi«?

Jeg vil søge at forklare min Mening. Den indbyrdes Tiltræknings- og Frastødningskraft, som Mennesker øver paa hinanden, uden at de vil det og uden at deres Vilje kan hindre det, og som ikke lader sig forklare af Fællesskab eller Uoverensstemmelse i Anskuelser, Manerer, Opdragelse, Oplevelser, Interesser eller Grundfølelser, — den, som gør, at Mennesker, der i meget er saa uens, sympatiserer, og Mennesker, der ved saa mange Baand ere knyttede sammen, ikke med den bedste Vilje kan »spænds« sammen — har Schandorph aldrig tænkt paa at forklare sig denne sælsomme Magt i Livet? Jeg tror, den beror paa, at det egentlig karakteristiske, egentlig personlige i et Individ det er ikke dets Anskuelser, ikke dets Livsindhold, ikke engang dets Grundfølelser, men den ejendommelige Rytme og Melodi, hvori dets Sjæleliv bevæger sig, og som rimeligvis grunder umiddelbart i organiske, Konstitutionsforhold. Nu vel! jeg tror, at der i hvert Slægtled (naturligvis indenfor samme

Samfundslag) er en vis Familielighed mellem de Enkeltes Personligheder, altsaa ogsaa særlig i denne Grundmelodi.

For det første bliver saaledes — tror jeg — for hver Generation Sjælelivets Tempo hurtigere. Og i det store og hele ligeledes derfor Tempoet i Digtningen. Overfor Oehlenschlägers Dramatik er Henrik Ibsens Feber og Krampe. Ja se blot Chr. Winthers og Drachmanns Lyrik. Det er ikke blot det, at de to Digteres Naturel er forskjelligt; men tag en Følelse som »fortærende Længsel« (Chr. Winthers: »Ud over Havets Mark, den øde«)! den moderne Læser maa gøre en blid Vold paa sin Stemning for at afpasse den efter Chr. W.'s skønne Digt, med dets tre fuldt og langt udførte Billeder (Fuglen, Antelopen, Strømmen) og dets ligelige Fordeling af Opmærksomheden paa Billedet og Billedets Underbetydning — skal dette være fortærende Længsel?

Men det er ikke blot Tempoet, som vexler; det er ogsaa Sjælelivets Svingning mellem Oprømthed og Nedtrykthed, mellem Viljesstød, Rutinegang og Træthedens Pusterum, mellem modstaaende Følelsesextremer og de udjævnede Mellemstemninger — hele Tonestyrken og Toneskalaen, som har sit skiftende Særpræg. Og Literaturen maa have det samme Særpræg for virkelig at kunne faa Øre og Sangbund i Tiden; Forfatterne maa virke i nøjeste Overensstemmelse med den Sjælelivs Mekanisme, de vil sætte i Bevægelse, for at ej uafbrudt deres Kunst skal klikke eller skurre, men kan gribe sikkert ind i alle Hager og Hjul og sætte Sjælene i den Bevægelse, de vil, vække Latter, hvor de vil, Interesse, Angst, Spænding, hvor de vil, berolige, tilfredsstille, fremkalde Billeder, vække Anelser, naar de vil. (Moderne Nerver kan ikke taale Shakespeares Sammenknytten af Mordrædsler og Fjælebodsløjer, medens det franske klassiske Dramas enkle og énstonige Melodi er os sløvende.) — Og for at naa dette, maa Digteren skrive lige ud af sit Væsens Egenhed, thi udenfor kan han ikke lære sig denne »Melodi« til. Jeg mener nu, at vor Literatur ofte mangler denne Overensstemmelse med Tiden, og det, fordi den skrives for literært, altfor meget af Convention, over en vis autoriseret Læst, og vore Forfattere ikke skrive direkte ud af deres eget indre Liv, hvad de selv har følt og tænkt og selv har paa Hjerte — hvis de da ellers har noget paa Hjerte. Hos mange Forfattere mærker jeg stænkvis ligesom Tidens Pulsslag igennem

Bøgerne, f. Ex. ofte i Edv. Brandes' og i H. Bangs Stilformer, men jeg vilde se et langt nærmere og mere indre Samliv.

Og i denne Henseende haaber jeg noget af de yngste herhjemme; jeg finder Begyndelser til en Skole hos dem. De vil ikke gaa om i Livet som kunstneriske Iagttagere og tage Studier; nei! de lever med i Livet og Tiden med stoflig Interesse, og dens aandelige Bevægelser gentage sig levende og ejendommelig i deres Sjæl; og i deres Kunst ønsker de blot at nedlægge det bedste og inderste, de have levet, de vil give dem selv helt ud til Pris i deres Digten og vil: ikke skabe »Virkelighed«, men skabe »Stemning«, ikke vække Genkendelsesglæde eller belære; men sætte Læseren i ny, ejendommelig Sindsbevægelser og vække for hans Fantasi ny, eiendommelige Billeder. Og de vil næppe heller lade deres Produktion tvinge ind i »Realismens« snævre Skoleformer, men vælge snart den ene, snart den anden. Dr. S. siger, at der maa vælges mellem symbolsk og psykologisk Digtning. Hvorfor kan de ikke gaa Side om Side?

Og Schandorph maa, med sin »fulde, faste Tro paa Udviklingsloven« give mig Ret i, at de gamle simple Følelsesbetegnelser og Sjælelivs-Beskrivelser ikke længer passe paa vort mere udviklede, sammensatte, nuancerede Sjæleliv, og at Digtningen — paa samme Maade som Nutidsmusikken gør det — maa søge hen til de rigere, mere blandede, mangestemmige Tonevirkninger. Denne Vei viser ogsaa navnlig den moderne Lyrik i Frankrig og England: den lidt maniererte, men i al sin Prærafaelitisme saa moderne Rosetti og de mange fine og ægte Digtere blandt Dekadenter og Symbolister; det er ogsaa den Vei, vor yngste spirerige Lyrik gaar. — Og i de »sære, blandede Stemninger« og det fine Billedvalg er I. P. Jacobsen vor Mester herhjemme; derfor staar han vort Hjerte nærmest af Digterne, hvormeget Forfatterne end skylder en Schandorph, en Drachmann, en Gjellerup.

10. Nov.

Vald. Vedel.

Hans Tegners Betydning for de holbergske Komediers sceniske Fremstilling.

Der er sagt Hr. Hans Tegner mange smukke Ting om hans Holberg-Illustrationer, en kunstkritisk Autoritet har saaledes vistnok med god Føje vurderet dem som et af den danske Kunsts Storværker; efterfølgende Linjer skal paa ingen Maade underkende denne Dom, Hensigten med dem er kun at stille og besvare det helt naturlige Spørgsmaal: hvad Betydning har Hans Tegners Billeder for den sceniske Fremstilling af de holbergske Komedier.

Hvilket Udstyr fremføres ikke Holbergs Komedier nu for Tiden i paa den Scene, hvis dyreste Eje de ubestrideligt er! Enhver, der forrige Vinter overværede en Opførelse af Pernilles korte Frøkenstand, som det kgl. Teater efter nogle Aars Hvile genopførte, vil vide, at Udstyret er — med et Ord — lurvet: Dragterne er langt fra historisk-korrekte, og Aarenes Slid er ikke gaaet sporløst hen over dem, mange er rent ud uanstændige, snurrigt nok bar Jeronimus's Stadsdragt Prisen i denne Henseende og Dekorationerne, der lider af ganske samme Skavanker, er helt uden Stemning. Tager man nu med dette Marskandiserudstyr i frisk Minde Tegners Billeder til samme Komedie for sig, vil hans Betydning for Scenen klart vise sig, og det er ydermere saa heldigt, at disse Billeder viser Fortrin og Skyggesider, der gaar gennem hele Arbejdet.

Der er nu først Indledningsbilledet: Jeronimus udenfor Leonards Hus (II, 175), altsaa Komediens første Scene. Den historiske Kolorit er god nok: netop saadant maa der have set ud i Kjøbenhavn dengang, ti at henlægge Handlingen til et katholsk Land, fordi Henrik i Intrigen kryber i Munkekutte, er

for urimeligt. Gaderne er trange og snirklede, Husene uanselige og lavloftede, med smaa firkantede Blyruder og den tunge Dørhammer; Høns og Ænder, der finder sig vel tilpas mellem de toppede Sten, fuldender Billedet af de kun i Juli Maaned upaaklagelige Gader. Vilde nu en Sceneinstruktør gøre vel i at tage dette Billede til Forbillede ved Komediens Fremførelse? Sikkerligt kunde han godt lade første Akt spille i saadanne Omgivelser, men saa maatte han skifte Scene til anden Akt, da der i denne efter Holbergs Forskrift skal sættes Stole frem til Jeronimus og Leonore, og det kan vel ikke forudsættes, at disse skal placeres midt i Gadesnavset. En forsynlig Sceneinstruktør vilde derfor hellere gøre det muligt at spille begge disse Akter i samme Dekoration, han vilde f. Eks. have anbragt udenfor Huset en Stump Have, hvad ogsaa Teatret havde antydet, men kun daarligt udført, ti i denne Have kunde baade første og anden Akt herligt foregaa, og paa et Par Havestole kunde saa Jeronimus og Leonore sidde i Frierscenen. Dette synes Tegner slet ikke at have haft Øje for, i det mindste lader han efter Stolene at dømme (S. 186) denne Scene foregaa indendørs, hvad der strider mod al Tradition og mod Magdelones Kalden: »Leonore og Pernille! kommer ud«.

Med Forundring vil man paa det første Billede lægge Mærke til en Buket i Jeronimus's Haand, thi dette er urimeligt, da han fra første Færd af gaar sin Stedsøns Ærinde; man kunde maaske tro, at Tegner ved Udarbejdelsen af denne Tegning havde haft Jeronimus's senere Træskhed i Tanken og ganske i Almindelighed vilde have givet et Portræt af den gamle Hykler, men herimod taler, det andet Billede, der hører til anden Akt (S. 179), her har nemlig Leonard Buketten i Haanden; mon, i Parenthes bemærket, ikke hellere Magdelone burde have haft den?

Det tredje Billede viser, som alt nævnt, Jeronimus's mundtlige Frieri til Leonore, men af dette kan hverken Instruktør eller Fremstillere lære noget. Se blot paa Leonores Dragt: den er saa stærkt udskaaret, at Brystvorterne viser sig ganske utilhyllede; saa stærk en Blottethed har Tegner, der i det hele viser sig vel meget forliebt i blottede og svulmende Bryster, ikke vovet noget andet Sted, ja selv Skøgen i Det lykkelige Skibbrud (II, 112) er i sin Paaklædning mere decent end denne huslige Borgerdatter fremfor nogen i Leonoregalleriet. Og betragt saa videre Jeronimus's Gebærder: ugenert hviler hans ene Haand

lystent paa Leonores Knæ, og hun gør ikke en Bevægelse for at fjærne hans Haand, ja hun røber end ikke med en Mine, at Jeronimus's Opførsel er hende ubehagelig, hun har kun Udtryk som en lille Gaas. Og Pernille, der hos Holberg er saa rask til at forsvare sin Jomfru, staar og ser til med et veltilfreds Smil, næsten som en dreven Koblerske. Sikkert har Tegner paa dette Billede stillet de holbergske Figurer altfor lavt paa Samfundsstigen.

Næste Tegning (S. 189) viser de fire Gaudiebe, men den falder noget udenfor Komediens Ramme, ti intet Steds i Komedien optræder disse uden Henrik, og hvor paa Billedet er han? Hvor mon denne Scene egenligt foregaar, ti intet i Omgivelserne minder om Leonards Hus? Har Tegner virkelig tænkt sig en Sceneforandring for Præsentation af disse Karle? Sandsynligvis har han slet ikke skænket sligt en eneste Tanke, og her fremtræder netop en af hans gennemgaaende Kapitalfejl, at hans Tegninger saa tidt falder helt udenfor Komediernes Ramme.

En lignende Ubetænksomhed røber sig i det femte Billede (S. 191): Henrik og den anden forklædte Munks Ankomst til Leonards Hus. Tegner lader denne Scene foregaa paa Gaden og ved Nattetid. Først at bemærke er Gaden altfor befolket med lygtebærende Skikkelser; om Dagen var der i Reglen ikke ret mange Mennesker paa Gaden, og om Natten har der sandsynligvis næppe været flere; men sammenligner man dette Natbillede med de hyppige Gade-Dagbilleder, synes Tegner at maatte være af en næsten helt modsat Anskuelse. Og hvorfor skal det i det hele taget være Nat i denne Scene? Det er ganske sikkert fejlagtigt, ti Pernilles Moder, den gamle Lucie, kommer jo til Huse straks efter, og hendes Ankomst hos Datterens Herskab vilde næppe træffe ind ved Nattetid. Den tredje Indvending spørger: hvorfor henlægge denne Scene til Gaden? En omsorgsfuld Sceneinstruktør vilde maaske her bruge delt Scene: en lille Forstue og en stor Stadsestue. Henrik og hans Medhjælper kunde saa til Begyndelse opholde sig i Forstuen, efterladte dér af det Tyende, der havde aabnet Yderdøren for dem; ogsaa Pudsigheden ved Lucies Ankomst vilde sikkert stige, naar Tilskueren saa den gamle Kone sindigt avancerende ind gennem Forstuen, medens de andre, skrigende af Skræk, retirerer sig til Værelsets fjærneste Krog.

De Fortrin og Fejl, der findes i Billederne til Pernilles korte Frøkenstand, kan, som sagt, forfølges gennem Illustra-

tionerne til næsten alle de andre Komedier; nogle Eksempler vil klargøre dette.

Den historiske Kolorit er Tegningernes lødigste Indhold; Hans Tegner er lige hjemme i By som paa Land, inden- som udendørs, paa Søgne- som paa Helligdage. Dette viste sig i det allerførste Billede: Hjulmanden Antonius banker paa Mester Hermans Dør (I, 1); den smalle Gyde med Rendestenen noget nær midt i, Kandestøberskiltet over Døren, med ét Ord, alt viste, at her laa et virkeligt Studium til Grund, og alt som Arbejdet voksede frem, fortsatte Kunstneren sit Studium af Datidens Liv, saa han nu ved Værkets Slutning raader over en ganske ualmindelig Sagkundskab.

Gadebilleder er, som Traditionen kræver det, i Flertal, men der er en frodig Forskellighed i dem, saa kun faa eller maaske rettere ingen virker som Gentagelser. Der er nu f. Eks. Indledningsbilledet til Den Vægelsindede (I, 39): Helene og Leonore i Samtale, helt snildt har Tegner anbragt dem hver paa sin Side af et Stakit, den ene er hjemme i sin Have, den anden spadserer paa Gaden; arrangeret saaledes vil Leonores Slutningsreplik: »Men jeg seer een kalde mig; jeg maa forlade hende lidt«, passe vel til hendes Bortgang og Helenes Forbliven. I Maskeraden har han anvendt et lignende Arrangement ved Leanders og Leonores aftalte Møde i III Akt (I, 318), men her, hvor der er Tale om et aftalt Mødested, er et saadant »ham« fra »hende« skillende Stakit langt mindre paa sin Plads. Hyppigt har Tegner været meget heldig med sin Fremstilling af de elskendes Møder, saaledes f. Eks. i Kilderejsen (II, 425), i Diderich Menschen-Skræk (II, 9) og for at tage den ulovlige Elskov med, saa er der i Leanders og Leonores Omfavnelse i Julestuen (I, 281) den rette sjaalne Hast; Stedet synes dog at være lidt vel megen aaben Gade til saa ømt et Møde.

Tegner har øjensynligt Forkærlighed for Massevirkning, men Tegningernes overfyldte Virvar passer ikke altid til Komediens Ord eller Situationer, saaledes ser man paa Indledningsbilledet til Barselstuen (I, 209), de visitgørende Damer træde hinanden i Slæbene ind ad Barselhusets Dør, medens de i selve Komedien tværtimod kommer én efter én. En lignende Tætpakkethed skader ogsaa noget Virkningen af Maskeradebilledet i Maskeraden (I, 306—307), saa overfyldt har der næppe været paa disse Maskerader; men værre er det dog med Elskovsparret, vel

findes Leander og Leonore i Modsætning til, hvad der sker i det kgl. Teaters stilløse Balletdivertissement, mellem selve de dansende, men medens Leander endnu har Maske paa, har Leonore alt sin i Haanden; dette, der ligefrem er i Strid med Holbergs Forskrift: Leander bliver forliebt i en Maske; de demaskerer sig begge, rykker ligesom Leonores stærke Blottethed i Pernilles korte Frøkenstand de holbergske Elskerinder lidt vel langt ned. Andre Massebilleder er ganske ypperlige, enhver Sceneinstruktørs Fingre maa saaledes krible i Misundelse ved Synet af Børssalens Hurlumhej i Ellevte Juni (I, 186) og af Virvaret udenfor Kilden i Kilderejsen (I, 434—35); dette Billede giver et udmærket Indtryk af St. Hansaftens Blanding af løssluppen Sanselighed og overtroisk Forknythed.

Ikke faa Illustrationer, der ved første Øjekast tager sig ganske uantastelige ud, vil ved nærmere Eftersyn og navnlig ved en skarp Gennemlæsning af Replikkerne, befindes at være fejlagtige. Saaledes tager det sig vel nok ud, naar Tegner lader Frands og Jeronimus i Jean de France (I, 75) mødes paa et Torv, men træffer man i Teksten Frands's Ord: »Jeg var udi et Ærinde paa gammel Torv«, er man tilbøjelig til at henlægge deres Møde til en Gade snarere end til et Torv. Et andet Eksempel paa lignende Misagt af Replikkerne er det at præsentere Jeppe liggende i Sengen, medens han drikker Vandet af Vandfadet (I, 123), ti paa Kammertjenerens forudgaaende Opfordring til at staa op svarer han: »Jeg vil gjerne staa op«, og Jeppe er her altfor ængstelig ved alt det fremmede til ikke straks at efterkomme en saadan Anmodning.

Unødvendig Flytten-Scene generer aldeles ikke Tegner, og dette er vel nok et af de sikreste Beviser paa, at han under sit Arbejde ikke hele Tiden har haft Øjet skarpt rettet mod Scenen. I Jean de France henlægger han meget snildt Jeans Møde med Madam la Fleche til Rosenborg Have, der fremtræder iklædt Rokokoens stive klippede Dragt (I, 93), men den straks efterfølgende Scene, hvor Jean vender Jeronimus's Kjole, er derimod en helt anden, en aaben Gade med maabende Tilskuere (I, 97); men det synes ganske urimeligt, at disse ikke kommer den gamle Mand til Hjælp, da han i sin Nød raaber Gevalt; saa skrigende en Urimelighed vilde ikke være fremkommen, om Tegner havde holdt sig paa Rosenborg Haves ensommere Gebet.

Ligesaa vist som man bør sky Sceneforandringer, baade ved

Begyndelsen af og inde i Akterne, naar de paa nogen Maade kan undgaas, ligesaa vist bør de foretages, naar de kan forøge disse af mange fornemt oversete Komediers Tiltrækningskraft. Et Eksempel herpaa er Abracadabra, der allerede i sin Mangel paa Damer har en stor Vanskelighed at overvinde; i denne Komedie burde der utvivlsomt midt i II Akt foretages et Sceneskifte: fra Gade til Værelse. Det kgl. Teater mente ved sin Genoptagelse af Komedien for nogle Aar siden at kunne undgaa dette, ved efter en gammel Plan at bytte om paa Replikkernes Rækkefølge, men denne Ordning virkede kun forstyrrende. Det er nemlig ganske utroligt, at Leonard skulde lade Jeronimus og Henrik gaa ind i Huset uden selv at vise dem rundt i det, og ligesaa utroligt er det, at den nøjeseende Jeronimus skulde have set sig nok om i Huset under den korte Enetale, Leonard her holder. Nej, efter Jeronimus's »Vist den (ɔ: Forstuen) er meget vel indrettet« maa de alle tre gaa ind i Huset, hvorefter Scenen forandres til et Værelse i Leonards Hus, ikke Forstuen, meget snarere Dagligstuen. Her kunde Jeronimus bese alt nøje med Henrik til Cicerone, medens Leonard, for ikke at genere, holdt sig til Side; Henriks Undskyldninger til Leonard kunde saa afleveres, medens Jeronimus undersøgte et eller andet, ogsaa Henriks afsides Tale med Jeronimus vilde her falde langt naturligere. Hele Optrinet vilde vinde i Sandsynlighed, naar den ene saaledes var beskæftiget, medens Henrik talte med den anden, og omvendt denne anden lade som intet, naar han talte med den første. Ved Jeronimus's Ord: »Saa maa det da blive derved«, maatte alle gaa ud af Stuen, og Scenen forandres til Gaden, hvor saa Jeronimus sagde Resten af denne Replik. Ordnet saaledes vilde denne Akt ved Fremstillingen af et Interiør fra Holbergs Tid bøde paa de manglende Damer, ja maaske blive et clou.

Foruden Scenebilleder findes der hos Tegner en Mængde Enkelt-Figurbilleder, ofte hele Suiter af saadanne, f. Eks. Visitterne i Barselstuen og Filosoferne i Sganarels Rejse til det filosofiske Land. I disse Figurer er han naaet ubetinget højst, han har ret af Hjærtens Lyst kælet for disse Bifigurer, og ikke sjældent er det lykkedes ham at skabe et Ansigt, som sikkert vil blive staaende som Maalet for kommende Fremstillere af denne Rolle, f. Eks. Ane Kandestøbers i Barselstuen (I, 223) eller Madam Staabi i Den pantsatte Bondedreng (II, 83).

Men undertiden hænder det dog, at han ogsaa i disse Portrætter ikke har taget nøje Agt nok paa de Oplysninger, Replikkerne giver om vedkommende, saaledes er hans Magdelone i Julestuen (I, 284) langt ældre end den angivne Alder af 45 Aar.

Hvad der har hjulpet Tegner til at yde saa udmærket et Arbejde i Bifigurerne er utvivlsomt, at disse som Regel kun optræder én Gang, ti sammenligner man Gentagelserne af samme Person, vil det ofte falde lidt vanskeligt at finde Lighed, kun ved et Par Figurer, Rosiflengius i Det lykkelige Skibbrud og Don Ranudo, er Ligheden i alle Optrin slaaende og livfuld i sin haandfaste Gennemførthed.

Mange af Billederne falder, som det af de 4 Gaudiebe i Pernilles korte Frøkenstand, udenfor Komediernes Ramme, idet de fremstiller Optrin, som ingen Hjemmel har i Holbergs Tekst; det tydeligste Eksempel paa denne Slags Billeder er vel nok Indledningsbilledet til II Akt af Abracadabra (II, 347); det forestiller nemlig et Sviregilde, hvor adskillige mindre adstadige Fruentimre er tilstede; et saadant Billede hører aldeles ikke hjemme i en Komedie, der, som Abracadabra, netop gør sig til af at ageres uden Actricer.

Er der saaledes overflødige Billeder, savner man paa den anden Side ikke faa Steder en Fremstilling nu af en Scene og nu af en Person, saaledes findes der intet tydeligt Portræt af de to interessanteste Tjenerskikkelser: Henrik i Maskeraden og Henrik i Abracadabra. Begge har de fjærde Stands undertrykte revolutionære Følelser overfor deres Herskab, men medens den første er ung og endnu godmodig i sin Trods, er den anden en langt mere usympatetisk Karakter. Det er en i Huset gammel Tjener, der ved at gaa sin Herre under Øjnene har aalet sig frem til saa betydende en Stilling, at han, da Jeronimus rejser bort, bliver sat over alt. Næppe er denne vel ombord, før Lysten til at slaa sig løs til Gavns vaagner hos Henrik. Længe har han maattet dæmme op for den, men nu bryder den ud med voldsom Kraft, sprængende Diger og Sluser, rivende alt med i sin Fart, saaledes ogsaa Jeronimus's unge Søn Leander. Ret mærkeligt er det ogsaa, at Tegner ikke med begge Hænder har grebet om den i Det lykkelige Skibbrud nærliggende Lejlighed til at indlemme selve Holberg i sit Galleri, men tværtimod med Omhu syntes at have skyet denne Opgave; i de fire første Akter har han saaledes holdt sin Blyant fjærnt fra de ikke faa

Scener, hvori Philemon optræder, og da han i sidste Akt, hvor denne Holbergs Stedfortræder mødes for Skranken Ansigt til Ansigt med Anklagerne, ikke længere kan slippe forbi ham, afbilleder han kun Philemons Ryg.

Tegners ovennævnte Forkærlighed for Bipersonerne er desværre gaaet vel meget ud over hans Fremstilling af Komediernes Hovedpersoner, de saakaldte »staaende« Figurer. Her laa en vigtig Opgave rede for hans Fantasi, den nemlig i Gærning at vise hvor forskjellig egenligt Jeronimus, Magdelone, Henrik, osv. er i de forskellige Komedier. Hvad ikke mange og lange Udviklinger lærer Publikum, vilde en Legemliggørelse med ét Slag have hamret ind i dets Bevidsthed, men desværre, Tegner har ladet denne Opgave helt ligge.

Samler man de mange enkelte Smaaindtryk, Illustrationerne har fremkaldt, til et Hovedindtryk, maatte det vel lyde omtrent som følger: skønt Tegner under Udarbejdelsen af sine Holbergbilleder næppe har skænket Komediernes sceniske Fremstilling mange Tanker, vil hans Tegninger dog sikkert faa en ikke ringe Betydning for denne; Publikum vil nemlig gennem disse Billeder lære at højne sine Fordringer til historisk Kolorit i Udstyrelsen af de holbergske Komedier, og Teaterfolkene vil sikkert mere og mere faa Øjnene op for den forøgede Tiltrækningskraft, sligt kan give. Ved Siden af denne Hovedbetydning vil Tegningerne være en næsten uudtømmelig Materialsamling, hvortil Skuespillere med liden eller ingen Maske-Fantasi vil søge hen, og hvorfra de som oftest vil vende hjulpne tilbage.

Arthur Aumont.

Poul Chiewitz.

Blandt de forfattere, hvis navne endnu erindres, men hvis værker næppe mere læses, i alt fald ikke af et større publikum, må Poul Chiewitz henregnes. Så længe han levede, blev ethvert nyt arbejde, der viste sig fra hans hånd, med levende interesse slugt af de individer, som det pikante indhold og den livlige stil i den grad fængslede, at han for dem blev en yndlingsforfatter. Og nægtes kan det heller ikke — Chiewitz er meget morsom. Det vil derfor forekomme mange, som ikke ere nøjere kendte med de Chiewitzske opera, besynderligt, at der i den grad er faldet støv over hans navn og virksomhed, at han meget ofte er ukendt af folk, der dog ellers gøre krav paa at være litterært dannede, og i vore literaturhistorier affærdiges med et par linjer, hvor fraser som »ensidigt syn«, »slibrige forhold« osv. ere dominerende. Årsagen til, at Chiewitz saaledes ganske har savnet ethvert litterært monument over sin virksomhed, kan måske delvis søges i den omstændighed, at han døde ung, da der kun havde vist sig få originale ting fra ham — men også kun delvis. Hovedgrunden er øjensynlig, at man enten ikke har villet eller ikke har turdet finde sig til rette i de situationer og de forhold, som Chiewitz fremførte i sine bøger. Lad det da være vor hensigt med disse par blade gennem en fremstilling af hans livsførelse at undersøge, hvor vidt denne følelse var berettiget eller ej.

Der rullede polsk blod i Chiewitz' årer. På fædrene side stammer han fra en polsk familie, der var indvandret til Sverige og derfra igen til Danmark. Hans fader, der var født i Bogense og 1813 var bleven gift med Witta Hedevig Møller fra Næstvedegnen, opnåede ansættelse som kgl. toldassistent og rang af kap-

tajn. På Christianshavn, i de unge folks beskedne hjem, blev Poul født d. 19. Juni 1817. Da kårene i hjemmet vare temmelig knappe, var der ikke tale om at sætte sønnen til studeringerne; han måtte gå handelsvejen. Indtil sin konfirmation besøgte han Efterslægtens skole og derefter kom han på et handelskontor i København. I de følgende år skiftede han flere gange plads, var således $^3/_4$ år hos en købmand i Kallundborg, en plads, han dog snart opgav, da han med det kedelige provinsliv for øje stadigt længtes tilbage til sit kære København.

Store mænd vise som bekendt altid i deres barndom sans for det, der skal blive det centrale for dem i livet. Vi ved alle, hvorledes Øhlenschläger, Heiberg og H. C. Andersen som små havde deres dukketeatre, hvor der opførtes stykker, hvortil de selv vare autorer. Selv om Chiewitz nu hverken blev noget stort geni eller havde et dukketeater (han har måske nok haft et, men der forlyder i hvert fald intet derom), så viste hans producerende talent sig allerede i skoletiden; man har således opbevaret nogle scener af en komedie, hvor til han er forfatter. Hans lyst til scenen bekræftes også derved, at der foreligger beretning om, at han flere gange er optrådt ved dilettantkomedie i »borgerlig Læseforening«, hvor han navnlig udførte Henrik-rollerne. Det varede imidlertid en del år, inden der offentlig udkom noget af Chiewitz. Man må dog ikke tro, at disse år ere gåede ufrugtbare og indholdsløse hen for ham; medens han gik omkring som en skikkelig kontormand, havde han rig lejlighed til at gøre studier. Var der nu noget, Chiewitz ikke passede til, så var det det at være købmand; men han hørte utvivlsomt til den klasse mennesker, hvis princip er: ja — herregud — man skal jo leve her i livet, og så kan man lige så godt være det ene som det andet.

Førend vi skride til en omtale af de enkelte af Chiewitz's bøger, vil det da være rettest så meget som muligt at trænge ind i hans private liv, der netop for ham i så høj en grad blev grundlag for, hvad han senere præsenterede offentligt.

Når Chiewitz kom fra sit kontor, var det første, han gjorde »at drive«, enten på gaden, hvis vejret var godt, eller i sit hjem. Han taler altfor ofte derom i sine skrifter, og alle hans samtidige ere altfor enige med ham i dette punkt, til at vi ikke skulle fæste lid til disse så mange enslydende beretninger. Betegnende for ham er således et lille idealiseret billede af driverlivet, der findes i

»Fra Gaden«, og hvor det hedder: »Af alle mulige tilbøjeligheder, som pryde manden, gode og slette, ved jeg mig nemlig ikke at være i besiddelse af nogen så prægnant, som denne lyst til at drive; jeg er født dermed, og den danner en integrerende del af min karakter, om jeg i øvrigt har nogen. At ligge en sommerdag på det nylig slåede, friske hø og lade sig gennemvarme af solen, at se skyerne sejle i luften, medens man lader cigaren slukkes, fordi det koster for megen ulejlighed at holde ilden ved lige, det er en tilstand, som jeg foretrækker for enhver anden, og jeg rejser mig først, når sulten tvinger mig dertil. Om vinteren foretrækker jeg en gyngestol, og heri, synes jeg, ligger det bedste bevis for, at det ikke er magelighed eller lyst til et sybaritisk levnet, der karakteriserer mig, men ene, som jeg før havde den ære at bemærke, driverlysten, hvilke begreber man vel må vogte sig for at forveksle. Tilmed, jeg går meget eller rettere jeg driver gående; det er en af mine hovedbeskæftigelser, og den er vist lige så opvækkende og forædlende for ånden, som den er sund og velgørende for legemet.« — Se vi hen til andre udtalelser, stemme de ganske hermed (således Goldschmidt i I bind af »Livs-Erindringer«) — Chiewitz forstod at drive, som ingen anden. I flere timer kunde man se ham slentre op og ned ad Østergade i sin slængkappe med cigaren i munden.

At Chiewitz imidlertid også forstod at bruge sin tid og gøre sig bekendt med fremmede literaturer, fik man allerede indtryk af i hans første bog: »Nytårsgave for Forlovede. Således forholder det sig. Af Annette T. —« (1845). Denne lille bog vakte en betydelie opsigt her hjemme. En del morede sig over den, men beaumonden var indigneret. Det er lidt vanskeligt at skrive forståeligt om bøger, når man ikke skal resumere disses indhold; da dette imidlertid vilde føre for vidt, tillader jeg mig at forudsætte kendskab hos læserne såvel til denne som til de andre betydeligere af Chiewitz's arbejder, jeg i det følgende kommer til at berøre.

Årsagen til, at denne, i sig selv uskyldige lille bog, kunde vække så megen harme, var nærmest den, at Chiewitz havde rettet et slag mod hele det københavnske familieliv med al dets pedanteri og spidsborgerlighed, særligt da mod selskabslivet. Chiewitz havde tillige som kontrast til dette indført en skildring af det ubundne ungkarleliv, der ikke tog det saa nøje med formerne eller selskabet, men til gengæld var adskilligt mere

gemytligt. Dette liv, hvor hovedrollerne hovedsagelig ere tildelte løse og ledige unge mennesker og dertil hørende sypiger, var det, der forargede så mange og gav dem anledning til at beskylde Chiewitz for at være et fordærvet og umoralsk menneske. Dette var nu noget, som Chiewitz var meget langt fra at være. Ganske vist kan han ikke have stået udenfor dette liv, som han i den grad har apotheoseret ved enhver given lejlighed, men på den anden side synes alle hans venner at bekræfte, at han kun var en beskuende og meget passiv deltager. Det hedder således etsteds om ham: »Chiewitz' deltagelse i gilder og sold holdt sig imidlertid altid indenfor en vis grænse; i udskejelser deltog han aldrig.« I reglen stod han temmelig overlegent overfor sine venner, der i intelligens vel langt fra have nået op til ham; mange omgikkes han sikkert kun, fordi han har set, at der her var noget, han kunde benytte til sin literære virksomhed. Han skildres som en noget kold natur; dog siges der, at han i polemik kunde blive meget ivrig og der ikke undså sig for at udslynge en fornærmelse mod en af sine mange venner, som han i det hele behandlede ret egoistisk. At dette frie liv alligevel har behaget Chiewitz i høj grad, fremfor det bundne og fine salonliv — ja, derom fås næsten vidnesbyrd på hver eneste af de sider, Chiewitz har ladet trykke. Det er en uafladelig kamp mod selskabslivet, han fører, som er genstand for hans stadige hån og foragt. Her er imidlertid en af skyggesiderne ved Chiwitz' produktion; det kan ikke nægtes, at han i en betydelig grad har forset sig på dette selskabsliv. Ti som han skildrer det, er det kun vrangsiden af det, han har gjort til genstand for betragtning. Det er det halvdannede, der her er et gennemgående træk, som har opvakt hans uudslukkelige had. Disse »pene« mødre, der gå omkring og vogte over deres »små piger«, som lige ere sluppede ud af et forkludret dannelsesinstitut, og som det nu gælder at få anbragte et godt sted, er ham en vederstyggelighed. Al den forlorne æsthetiseren, den dilettantmæssige, uundgåelige musiceren er ham en torn i øjet. At dette imidlertid var et meget ensidigt syn på sagen, kan jo ikke nægtes; der har unægtelig også den gang i København været steder, hvor dannede og begavede individer af begge køn mødtes og befandt sig meget vel ved at være sammen. Men Chiwitz har formodentlig været udelukket fra disse steder, i hvert fald kender han dem ikke. Når han var i selskab, opstod der

altid en kamp mellem hans ulyst til at deltage i konversationen og følelsen af hans eget værd, der skal have givet sig udslag i en kejtet affektation. En af Chiewitz' hovedsætninger lyder således: »Når du går i selskab, må du altid forberede dig på at kede dig og sulte«; den findes i »Fra Gaden«.

Denne bog, der viste sig ved Juletid 1847, bærer i endnu højere grad end den forrige præg af at være studie efter fremmed literatur. Chiewitz havde i sin fritid meget ivrig studeret fransk og spansk sprog og literatur og så med beundring op til de dalevende mest ansete franske digtere, romantikeren Hugo og dramatikeren Scribe, og fremfor alle naturligvis Paul de Kock. Atter her går det løs mod det københavnske samfund, mod hvilket »de frie fugle« opstilles i et højt flatterende lys. Det er grisetten, der har fundet sin forsvarer i Hugo. Vi kende alle den blanding af medlidenhed og sentimentalitet, som strømmer ud af Hugos digte, når han kommer til at omtale »les femmes tombées«, en følelse, som har givet sig udslag i de bekendte verslinjer:

Mon cher enfant, priez pour ceux,
qui vendent la douce amour.

Chiewitz, der i mangt og meget har taget Hugo til forbillede, følger ham også her og gør sig til talsmand for den danske sypige, hvem han søger at hæve op af hendes fornedrelse. Her have vi det andet punkt, hvor Chiewitz har grebet fejl — ti den danske sypige er aldeles ikke identisk med den parisiske grisette. Det er fejlagtigt, når man har villet påstå, at et sådant liv, som skildres hos Chiewitz, var ukendt i København i fyrrerne. Vi have allerede oven for vist, hvorledes det var Chiewitz' egen omgangskreds, der måtte danne baggrunden for de mandlige figurer, der optræde under forskellige navne, men med samme type, i alle hans bøger. At disse unge mænd have kunnet føre det samme lystige liv med deres damer som nu til dags, må også være udenfor enhver tvivl. Men når Chiewitz nøjere går i detailler i beskrivelsen af disse forhold, er det, han griber fejl, idet han mere har franske end danske forhold for øje. Den esprit og verve, hvormed disse danske sypiger, der dog høre til samfundets tarveligere dele, ere udstyrede, er alt for fantastisk og utrolig til blot at kunne have noget af sandsynlighedens skær over sig. Det var en anden sag,

hvis Chiewitz blot havde opstillet en enkelt med en sådan karakteristik — »men sådan ere de alle«; den samme type er nøjeholdt gennem alle disse figurer, så at de ganske miste det individuelle og flyde over i hinanden. Den udprægede romantiske tilbøjelighed til at idealisere denne tarvelige unge kvinde og aldeles unaturligt hæve hende, der sædvanlig regnes til samfundets udskud, på de andre klassers bekostning, og som er uadskillelig fra den da grasserende franske mysterieliteratur, er nøje fulgt af Chiewitz i den usande skildring af Augusta, en fattig sypige, der gøres til en ren engel, som til trods for alle de fristelser, hun har været underkastet, står aldeles ulastelig, omgivet med en dydens nimbus. For Chiewitz er forskællen mellem damen og grisetten ikke nogen kvalitetsforskæl, men kun en kvantitetsforskæl. Noget berettiget ligger der naturligvis i denne betragtningsmåde, men på den anden side må det heller ikke overses, at Chiewitz mere har fulgt fremmede forfattere end sin egen tankegang. Den romantiske tilbøjelighed, som han har lånt fra det franske, skinner også igennem på andre områder. I »Fra Gaden« er det således Felix, der trods sit driverliv er omgivet med en romantisk duft og en tro på sig selv, der gør, at han bliver sejrherren og forlovet med heltinden, Emilie. Den borgerlige forlovelse og det konventionelle ægteskab, som Chiewitz ellers ikke er til sinds at lade i fred, er han her usædvanlig blidt stemt imod, da det er nødvendigt for hans ideal, Felix, ad denne vej at nå til sit mål. Den harmoniske skildring af dette forhold, som Chiewitz her har givet, er noget af det smukkeste og mest tiltrækkende, der findes i hans skrifter. Over helten i »Således forholder det sig«, Clotaldo, kommer der derimod let til at hvile et uharmonisk og ironisk lys, netop fordi han må søge sit ideal i grisetten.

Modsætningen til Felix er cancellisten, hvem Chiewitz meget morsomt har skildret som en rigtig pedant, der gøres til en fuldblods egoist. Han er en topmålt floskelmager, der skriver dagbøger, hvor han analyserer sig selv, og for hvem det at sidde som præces for en samling tevandsdrikkende damer af det gode selskab og byde æsthetiske livsanskuelser tilfals, som han har kogt sammen af ufordøjet filosofi, er indgrebet af al velvære. Just fordi han mangler den romantiske umiddelbarhed og kun går op i sig selv, bliver han bogens usympathetiske figur,

der på grund af sin pjaltethed må give slip på sin forlovede, Emilie.

Chiewitz's første dramatiske arbejde, »Venskab og Kærlighed«, var bleven opført på det kgl. teater d. 14. Marts 1847. Hans afgjorte sceniske talent viste sig straks her; foruden den kvikke dialog, røbede han kendskab til alle de tekniske fordringer, som han sikkert kan takke sit nøje kendskab med de moderne franske dramatikere for. Som titlen viser var stykkets ånd polemisk rettet mod det påtrængende og intetsigende venskab og den hverdagsagtige filistrøse forlovelse. Medens det ene forlovede par, kunstneren Adolf og Constance, er skildret nogenlunde tiltalende, atter fordi det er dem, der have den umiddelbare tro, sender Chiewitz sin satirisk-skarpe svøbe mod det andet par, Carl og Clara, der ikke bestille andet end at gå og slikke hinanden hele dagen; når de ere kede af det, ere de også kede af hinanden. Clara er et udmærket billede af en af datidens unge københavnerinder, der med deres blanding af viden og uvidenhed ville snakke med om alting, og som sværme for Jenny Lind. Carls ven Børresen er på sværdsiden pendenten til Clara. Også han er en indholdsløs, incompetent herre, der gærne stiller alle sine midler til vennens rådighed, når han blot kan få lov til at gnubbe sig op ad ham og indbilde sig, at lidt af det lys, der falder over Carl, kan kaste en afglans over hans egen impotens.

Naturligvis var det gode publikum indigneret over den umoralske ånd, der gik gennem stykket, og da Levetzau — som Overskou skriver — også fandt, der var en vis »odeur de cabaret« over stykket, blev det henlagt efter kun fem opførelser.

Der kom nu en stansning i Chiewitz's produktion. Af naturen var han temmelig lad, og der måtte altid en eller anden drivfjeder til for at bevæge ham til at skrive. I hans ydre forhold var der kun i de forløbne år sket den begivenhed, at han var med til stiftelsen af »Corsaren«. Hans delagtighed i dette foretagende indskrænkede sig dog kun til et par artikler i de første numre. I krigsåret 1848 fungerede han som skriver ved intendanturen, og det følgende år var han med ved Ryes brigade som hjælpeintendant. Herved kom han til at overvære Fredericia-slaget, der, som det synes, har gjort betydeligt indtryk på ham, gjort ham mere energisk og bragt den melankoli, der så ofte før 1848 havde hjemsøgt ham, til at vige. Umiddel-

bart efter krigen nåede han at få et af sine højeste ønsker opfyldt, nemlig at komme til Paris. Her er atter hans lyst og talent til at skrive for scenen skudt frem, og kort efter hans hjemkomst viser der sig også tre dramatiske arbejder fra hans hånd: »En højere Dannelsesanstalt« (1850), »For Alvor« (1851), der foruden hans navn også bar Adolf Reckes, og endelig »En Fortid«, i hvis udarbejdelse også Kålund har taget del.

Med et lidt øvet blik og kendskab til Chiewitz's øvrige produktion, er det ikke vanskeligt at sige, hvad og hvor meget han har skrevet af disse arbejder. Ligesom enhver literaturkender aldeles bestemt kan hævde, at Arnesen kun er forf. til 3dje akt af »Capriciosa« med skildringen af kafélivet, således er det også aldeles sikkert, at det er Chiewitz, der er hovedforfatteren til disse vaudeviller. Den største del af intrigen og dialogen skyldes utvivlsomt ham, og Adolf Recke har han kun taget med for at få nogle gode kupletter lagt ind, som denne jo var en mester i at forfærdige. Disse arbejder ere alle for godt kendte, til at der behøves at dvæle udførligere ved dem; kun skylder jeg en påvisning af de kendemærker, ved hjælp af hvilke man kan udskille de samvirkende forfatteres arbejde fra hinanden. I »En højere Dannelsesanstalt« er det tydeligt, at idéen med udfaldet imod pigeinstituterne, hvor den integrerende del af undervisningen er forberedelse til den obligatoriske forlovelse, skyldes Chiewitz. I »For Alvor« er den unge galfrands, Frits Grønbæk, der til trods for alle sine fejltrin, stilles i et sympathetisk lys, kun en genganger af Felix's skikkelse. Ligeledes er copistens skikkelse med hans komiske forelskelse og sikre udkomme, idet han ikke vil finde det moralsk ansvarligt at gifte sig, før han har sit på det tørre, kun et dekokt af cancellisten; hvem glemmer nogensinde Hammers stadige omkvæd: »Skade det er, at hun fattes, hvad så træffende vi, kalder tevandsfilosofi.« I »En Fortid« er intrigen væsentlig knyttet til et romantisk, ja man kunde næsten sige mystisk moment, jeg tænker på historien med bügelhornet. Også i denne vaudeville træffe vi på ganske de samme »mauvais sujets«, som det på grund af deres gode humør og ligefremhed er umuligt at blive vrede på, skønt deres liv ellers ikke høre til de mest eksemplariske.

Uden at opholde mig ved Chiewitz' bearbejdervirksomhed af en mængde stykker for Casinoteatret, skal jeg gå over til at

omtale hans sidste roman, både i omfang og indhold den betydeligste: »Jafet, der søger sig en Hustru« (1852). Det er væsentlig de samme anskuelser, der have dikteret Chiewitz hans øvrige arbejder, der også gå igen i denne bog; noget egentlig nyt indeholder den ikke. Kun er den måske en del morsommere og kådere end hans andre romaner, medens den på den anden side skæmmes en del af det mystiske slør og det altfor store brud paa sandsynligheden, som er gennemgående i den og navnlig bidrager til en meget uheldig løsning af intrigen. Man glemmer ikke så let Peter Skjøt og Flora, der ere tegnede med et uimodståeligt humor; når Peter Skjøt i en balkonversation en lille smule ør begynder at fortælle sin dame, at det bedste middel mod skaldethed er hestemankefedt, og når Antonie forlover sig to gange offenligt i løbet af et par dage, uden at hverken hun selv eller hendes kære familie kan finde noget upassende heri, er dette træk, der uvilkårligt hage sig fast i ens hukommelse. Chiewitz's studium af det spanske sprog har bragt ham til at forsyne alle kapiteloverskrifterne med spanske citater, en noget barnagtig tilskueladen af en lærdom, som vel kun de færreste læsere kunne goutere. Den fremmede indflydelse spores som sagt også i de absurde og mystiske forhold, hvorunder forfatteren bringer sine personer, og som kun stemmer lidet overens med den øvrige hjemlige tone, som for første gang her træder frem i Chiewitz' arbejder. Dog lader Chiewitz det også i denne bog skorte på nærmere betegnelsesmåder af sine personer, et aldeles fransk træk.

Som allerede ovenfor skildret var Chiewitz ingenlunde velset af det gode selskab. Uden at tage hensyn til dem, der på grund af bonerthed og snærperi ikke turde vove at slutte sig til hans fane, var der imidlertid også mange, der æsthetisk følte sig frastødt af den lette — undertiden frivole — og unationale tone, der gik gennem bøgerne. Blandt disse kan således nævnes hele den Hostrup—Hauchske kreds, der hævdede, at Chiewitz kun var nedrivende i sin forfattervirksomhed og manglede alvor. Dette harmede denne, så meget mere som han følte, at det ethiske moment hos ham netop var kampen mod det falske skin. Denne misfornøjelse kommer til orde i hans sidste arbejde fra 1854: »Det kedelige Drama eller hvad der behager Publikum.« Det er et polemisk arbejde, der væsenligt er rettet mod Hostrup og Hauch, men hvor heller ikke forkludrersken af Shakespears

arbejder, Sille Beyer, og forfatteren til den berygtede vaudeville, »Karens Kæreste« gå skud forbi. Hostrup forekom således Chiewitz at være altfor usleben og rå, hans teknik var mangelfuld og hans humor kedelig. De æsthetiske papirers kurs er ganske morsomt angivet i det lille, bekendte vers:

Franske trykkede,
Molière uden liebhaver. —
Hostrup begært.
Chiewitz og Recke flove.
Bøghske lån 193.
Hauchs langspinderi $111_{,5}$.

Det fromme, som Chiewitz mener at have fundet hos nogle af disse forf., tiltaler ham heller ikke; efter at han har omtalt »Jomfru Gersons etablissement for den fromme ungdom«, fortæller hovedfiguren, Chilian, os, »at han meget godt kunde ophold sig ved det dybt følte hos vore nationale digteres nationale kvinder, som er saa dyb, som om hun lige vàr hentet fra de dybe skove, fra Charlottes bøgelund; jeg kunde udbrede mig over den dejlige idé, de have undfanget, at fremstille idealet på brædderne i skikkelse af en theologisk kandidat, eller til en forandring som theologisk student, eller som en rus, der har fattet den herlige beslutning at studere theologi« osv.

Dette arbejde blev Chiewitz' sidste. Kort efter at det var udkommen; blev han angreben af en lungesvindsot, hvortil spirerne sikkert have ligget i hans konstitution. Under sit lange sygeleje blev han omhyggelig plejet af danserinden Amalie Price, som han var bleven forlovet med kort efter sin Pariserrejse. Lige til det sidste nærede han det for brystsyge ejendommelige håb om snart at komme sig, et håb, som udsluktes med hans død, der indtraf d. 6. August 1854.

Julius Clausen.

Literatur.

Stavnsbånd. Fortælling af Valdemar Vedel.
(P. Hauberg & Komp's forlag).

Bogen handler nærmest om et ægteskabeligt samliv mellem to moderne mennesker, der søge at realisere idealet af et sådant: Deres ægteskab skal ikke som de andres ende i en vanemæssig ligegyldighed eller ligefrem kulde. — Han — det »overforfinede konferensrådsbarn« — er et sygeligt, nervøst og blodfattigt væsen, begravet i sine bøger, indtil han finder hende — snart hensunken i tungsind og tvivl, tyggende på Göthes ord: der Mensch ist nicht geboren frei zu sein — snart hyldende en »i uset grad radikal radikalisme«. Hun — datter af en provinslæge — er en mere varmblodig og, som det idelig pointeres, grovere natur. Og bogen skildrer nu dette samliv i de første år med alle dets skiftende stemninger, kærlighedens brydekampe — navnlig formet som en strid mellem hende og »værket« — hans store værk, han arbejder på — om besiddelsen af denne mand — og jævnsides hermed deres arbejde på at reformere samfundet.

Stilen er helt igennem let, fængslende og stemningsbåren — om end ikke særlig ejendommelig — men så heller hverken manirert eller efterlignet.

Bedst er bogen afgjort mod slutningen, hvor fortællingen går over til væsenlig at blive en skildring af »Esther«, denne i grunden prægtige type på en i bedste forstand moderne kvinde — der er vidende: uden at være skyldig — fri: uden at være koket — emanciperet: uden at være mindre kvinde for det —:

Ægtefolkene ere ved at glide bort fra hinanden. »Værket« har taget ham. Og fruen skøtter sig selv — farter rundt i selskaber og komiteer — går med herrebekendte på gaden, i teater — ligger på sofaen og ryger cigaret og læser Franske romaner — »om konen og elskeren«: Kunde hun gøre ligeså? Ja, hvis hun virkelig kom til at elske igen. For: hensyn? Det var jo en aftale, at begge havde deres frihed. Og: folks snak? Pyt! . . . »De skulde flygte langt bort fra dette tomme, luvslidte liv herhjemme« . . . Udover! udover! lokkede den kendte Sirenesang igen hende — det fristede

som fjerne melodier, drog som blå bjerge i horizonten. Udover! udover!« — »Hun gad dog vist ikke, om det kom til stykket«. — — Og bagved alt dette og som nøgle til dette urolige, jagende liv: kvindens dybeste drift, et utilfredsstillet moderinstinkt.

Så den fred, der lægger sig over hende, da hun mærker, det endelig er sandt. Og den jubel, hvormed hun trykker et »lille, blødt, hvidt legeme .... ind mod sit varme bryst« ... »og i dette klyngende favntag var det, som et livs driftdybe attrå fandt fred«.

Og så endelig hendes sorg, da barnet er død. Hvor ægte er hun ikke i sin klage! Hvor ægte, når hun — barnagtig i sin sorg — beder »Henrik«: »vil du se alt hans tøj« — og sidder og krammer det ud, stykke for stykke og gør bemærkninger om, hvordan det klædte ham, hvor når han havde det på ...

Alt dette er fortræffeligt. Det hører til det, man læser og ikke glemmer. — Havde man helt igennem følt den samme faste, almenmenneskelige grund under fødderne, havde bogen været helt god — men nu svigter det på andre punkter, og man står tvivlende og usikker:

Man forstår således ikke ret bruddet med hjemmet, eller at det overhovedet er et brud — man er jo dog også frisindet i hjemmet — forstår ikke moderens og søsterens uvilje mod forbindelsen med Esther — som de dog have ladet komme i deres hus.

Og så rejsen sammen, hvor de skrive sig som »hr. og fru« uden at være det, hverken officielt eller — uofficielt. At en sådan bryllupsrejse før bryllupet må mislykkes, forstår sig næsten af sig selv. Og når de alligevel, straks de komme hjem, blive »viede på rådhuset«, hvorfor så ikke opsætte rejsen? For at trodse samfundet? Hvor barnagtigt! De opnå jo kun at vække forargelse, volde hans moder sorg og halvvejs forspilde rejsen for sig selv.

Barnagtigt er det også, når de ville leve sig helt ind i hinanden, arbejde sammen »som brødrene Goncourt« og så blive ulykkelige, når de mærke, at de alligevel ikke kunne tænke de samme tanker på én gang. — Som om to kværne kunde male det samme korn!

Og hvorfor kan en mand ikke samtidig leve for sin gerning og for — sin hustru? Men Henrik går afvekslende helt op i det ene eller helt op i det andet — og stadig på denne underlige barnagtige maner.

Og så bliver han berømt, en slags fører for et radikalt parti. Man tror heller ikke rigtig paa dette. Man ser for lidt til, hvad han udretter. »Værket« bliver han jo aldrig færdig med. Og egner denne slappe, sky natur sig virkelig til at være fører? — Og så ender han med at blive professor (efter først at have afslået ét professorat! for Esthers skyld!). Hvor foregår dog dette? Som bekendt er det ikke i København, man bliver professor, når man er de radikales fører.

Og hvad betyder så bogens titel? Betegner den — bogstavelig — Henriks forhold til sit hjem? eller — symbolsk — at alle de, der have viet sig til det ny, dog i grunden ere »stavnsbundne« til

det gamle? — Begge tanker gå igennem bogen; men ingen af dem synes tilstrækkelig præcisert.

Og tilsidst spørger man sig selv, om det egenlig er rimeligt, at en ung mand skriver et ægteskabs historie, som han dog kun kan kende på anden hånd, og ikke hellere et ungdomslivs historie, som han må kende. — Men allerede side 66 er Henrik gift.

— Trods alle disse indvendinger læses bogen helt igennem med interesse. Der er noget fængslende og tilforladeligt over disse skildringer af et ejendommeligt, energisk, men noget sygeligt sjæleliv.

— — Endnu ét: hvad vil så egenlig forfatteren?

Hr. Vedel vil måske svare, at han er ikke »alvorsmand« men dyrker simpelthen æstetiken for dens egen skyld.

Men vi andre — alvorsmænd — der ikke kan finde andre berettigede opgaver for litteraturen end den at være et redskab i ideernes hånd til samfundsreformernes tjeneste, vi spørge altid først, hvad en forfatter vil — — og så kan det hænde, at vi undertiden sammenligne vor »yngste« Danske litteratur med den tilsvarende Norske og — Svenske — og sukke: hvor spagfærdig.

S. Hansen.

Theatrene.

Det kgl. Theater: Operaen. Ved den festforestilling, der gaves i anledning af regeringsjubilæet, opførtes for første gang professor Horneman's c. 20 år gamle opera »Aladdin«; en première kunde vel ikke godt finde sted under uheldigere forhold, ti det vilde være affektation i højeste grad at fortælle, at det var för operaens skyld, huset blev udsolgt uger i forvejen. Hovedinteressen knyttede sig den dag til kongefamilien og dens gæster, og publikum kunde rettest inddeles i dem, der kom for at fordøje børsbanketten, og dem, der var mødt for at beundre disse lykkelige. Til befordring af fordøjelsen hos de første og til underholdning for de sidste serverede teatret så »Aladdin« i en for lejligheden passende opspædet ɔ: forkortet tilstand. — Når kritiken efter denne forestilling har udtalt sig om selve operaens musikalske og dramatiske værd, har den sikkert på mange punkter gjort Horneman og hans værk stor uret ved at grunde sin dom på en opførelse, hvor desværre alt andet end kunstneriske hensyn kunde gøre sig gældende. Forhåbentlig vil den gøre sin fejl god igen ved at tage sagen under fornyet overvejelse.

Danske operaer er snart blevne en fabel for teater- og musikverdnen, ɔ: for den lille del af den, der følger med vore bedrifter. I de sidste år har teatret kostet tid og penge på at indstudere og opføre det ene værk efter det andet, for efter 2 à 3 opførelser at lade dem forsvinde for evigt. Man har så tit givet de tarvelige texter skylden; naturligvis har de gjort deres til det dårlige resultat. Men det er dog højst sandsynligt, at det er selve musiken, der ikke har kunnet tåle teaterluften, — der ikke har været dramatisk nok. Vi behøver kun at nævne et par exempler: Rungs »hemmelige selskab« var kun »Cæcilieforeningen« om igen. — Bartholdys »Loreley« var — ikke »kapelmestermusik«, — men, om det må være tilladt at danne ordet: »sangforeningsdirigentmusik«. — Det dramatiske manglede. — —

Men nu har vi fået det i »Aladdin«; det livfulde og raske, der elektriserede os i den godt kendte ouverture, fandt vi, strømmede os imøde hele operaen igennem, stundum forceret til en lidt forbløffende ilterhed, der til tider ligesom tager pusten fra os. Som Horneman selv er hans »Aladdin«, — fyr og flamme! I de hurtige tempoer finder han sig bedst til rette. Skulde man indvende noget, er »Aladdin« for dramatisk, hvilket hænger sammen med, at Horneman mangler lidt af den sans for det kunstnerisk-økonomiske, der klart lader komponisten se situationens kulminationspunkt, for derefter at lade sin musik stige, — ligesom tårne sig op til det skæbnesvangre øjeblik, da der så at sige foregår en explosion, så det tænder rundt om i publikum, og hver og én føler sit hjærte banke. — At musik kan være så dramatisk, at den ofte svækker den dramatiske virkning, har man jo før set; man mindes blot Schumann's »Genoveva«, hvori der efter komponistens eget sigende ikke er en takt, uden at den er dramatisk, og som alligevel gjorde temmelig ringe indtryk. Når man overfor »Aladdin« af og til føler sig lidt træt, kommer det af, at der mangler den rette fordeling af lys og skygge, at de store momenter ikke fremtræder med tilstrækkeligt relief, og at Horneman synes at forvexle det dramatiske med det hurtige. End ikke hos Wagner, der som ingen anden forstod at skrive musik for scenen, så den gjorde virkning, er prestissimo eller allegro con fuoco det overvejende. Havde Horneman opgivet nogle af sine iltre tempoer, havde han fået lejlighed til at give os mere stemning, hvorpå det nu for en stor del skorter hans værk. —

Udførelsen er — vel sågtens som følge af den forjagede indstudering — endnu ikke tilstrækkelig sikker på alle punkter; men ved påfølgende opførelser vil forhåbentlig indhentes, hvad der for øjeblikket mangler: præcision; dog skal det bemærkes, at de opgaver, komponisten har stillet både solister, kor og orkester, er meget betydelige, og det kan ikke undre nogen, om det nu og da skulde knibe, selv for den mest rutinerede mand, at holde sammen på det vidtløftige ensemble. —

Hovedrollerne er gennemgående i gode hænder hos frk. Dons, Ødmann og Simonsen; sidst nævnte bærer dog ubetinget prisen, hans

Noureddin er, som man kan tænke, i nær familie med Hans Heiling. Om Schrams sultan Soliman kan man kun sige: »ut desint — —«. Af birollernes fremstillere var der ingen, som rent ud gjorde skade; mere kan man billigvis ikke forlange.

Af dekorationerne var klippeegnen med nedgang til hulen (i 1ste akt) den mest vellykkede. Flere af de andre led — ligesom en stor del af de for resten pragtfulde kostumer — af en brogethed, der just ikke røbede den bedste smag. De anstrængelser, der fra theatrets side er gjort for at bringe operaen frem i værdig skikkelse, fortjener påskønnelse, og man må håbe, at »Aladdin«, der byder på så megen øren- og øjenlyst, må vinde den sympati hos publikum, som Operaen utvivlsomt kan gøre fordring på. —

Muligvis vil vi efter flere opførelser få lejlighed til nærmere at omtale musikens enkelte hovednumre.

D. 24. November. G.

»Det lykkelige Skibbrud«, som det kgl. Theater har genopført i en temmelig mangelfuld Indstudering, hører vel ikke til Holbergs bedst gennemførte Komedier, da Intrigen er spinkel og allerede i 4de Akt løber ud i Sandet, men Stykket har biografisk Interesse, thi det fremfører Holbergs egen Dom om hans rige og alsidige Virksomhed. Thi hvem anden end Holberg selv er den moraliserende Skribent Philemon, der i mangfoldige Skrifter skaanselsløst har blottet Samtidens Lyder og Laster og derved bragt Forfølgelse og Had fra de trufnes Side over sit syndige Hoved. Som diametral Modsætning til ham staar Versesmeden Magister Rosiflengius, en misundelig, lavsindet Hykler, der af Pengebegær bejler til den rige Købmand Jeronimus' Datter, men smaaligt trækker sig tilbage, da han hører det falske Budskab om Skibets Forlis, hvorved hans tilkommende Svigerfader vilde være ruineret. Han stævner hævnlysten Philemon for Retten som Smædeskriver, og et helt Galleri af Stympere — Hovedpersoner fra de holbergske Komedier — optræde nu som Anklagere, men Philemon frikendes alligevel med Glans, og den usle Skribler maa til Straf gaa hjem i den spanske Kappe under Gadedrengenes og Pøblens Hujen og Haansord.

Hr. Mantzius havde arvet Rosiflengius efter Ad. Rosenkilde og skabt en fra Maskeringens og Spillets Side lige fuldendt Figur. Hans Magister er pukkelrykket, Brystet er skudt frem, Gangen noget vraltende, Stemmen lyder kvækkende, Øjnene have et ondt, stikkende Blik. Hr. Mantzius maa kunne spille Tartufe med Held, naar Molières Mesterværk en Gang bliver gjenopført. Hr. O. Poulsen var ikke saa livfuld en Henrik som ellers, men i Hoffmanns yndefulde Spøg »Skatten«, til Méhuls fine Musik, slog han som Crispin Gækken løs og bidrog sammen med Hr. Schram til, at det gamle Stykke syntes uanfægtet af Tid og forandret Smag.

Hvorfor det kgl. Theater har opført Paillerons treakts Lystspil »Musen«, er mindre forklarligt, thi det staar i enhver Henseende tilbage for »Kedeligt Selskab« og har sin eneste Tiltrækning i en vittig Dialog, medens Handlingen er ubetydelig og uden Afvexling.

De eneste Personer i Stykket, der ere særlig originale og nye, ere de to Pariserinder, den »lidende« Hermine og den excentriske Pépa, i hvis Mund da ogsaa alle de gode Indfald vare lagte. Hr. Max de Simiers, den blaserede Verdensmand, der har nydt Livet i Paris og derpaa trukket sig tilbage i landlig Ro, men uformodet bliver forelsket i en pur ung Pige, som er bleven opdraget i klosterlig Ensomhed, er altfor velkendt fra franske Dramaer, og den unge Pige Martha, en uskyldig og uvidende Pensionsfrøken, kan man udenad.

Dialogen, som skulde redde Stykket, kom ikke til sin Ret af flere Grunde. De akustiske Forhold ere jo saa uheldige som vel muligt for Konversationsstykket, og dernæst forstaa de spillende ikke at »samtale« og at pointere Repliken. Oversættelsen var endelig utilladelig — man hørte Vendinger som denne: Har han gjort sine Avancer?

Fru Hennings var en nydelig »Mus«, men formaaede ikke at fastholde Rollens Karakter. Fru Oda Nielsen magtede ikke Pépa Rimbaut, og spillede forceret og unaturligt, medens Fru Eckardt tog langt besindigere paa Hermines Rolle, uden at den dog syntes ganske at være kommen i de rette Hænder. — —

Privattheatrenes Repertoire har været fattigt og uden Interesse. Dagmartheatret har genopført en Række gamle Stykker fra forrige Sæson. En enkelt Nyhed, »Livsslaven«, faldt igennem. Denne Folkekomedie, hvis originale Titel er »Borgerlig Død«, er skrevet af den frugtbare italienske Dramafabrikant Paolo Giacometti og Hovedrollen er bestemt for den berømte Salvini, der skal have udført den med megen Energi og Virtuositet, navnlig i sidste Akts Dødsscene. Paa Dagmartheatret spillede Hr. Hunderup Rollen. Folketheatret har haft Uheld med sig. Hr. Østergaards Bearbejdelse af »David Copperfield« forsvandt hurtig fra Plakaten, thi den var foretaget meget ubehændigt — og de enkelte gode Præstationer — Hr. Hellemanns Uriah Heep og Hr. Cettis Micawber — kunde ikke redde Stykket. Ellers har Theatret levet af Repriser: Fr. Hedbergs tarvelige Lystspil, »Oberstens Døtre«, der imidlertid spilledes flinkt, den gamle udtjænte Duftvaudeville »En Søndag paa Amager«, og endelig M. V. Bruns Dramatisering af »Gøngehøvdingen«, et Repertoire, der virkelig frembyder liden Tillokkelse.

D. 13. November. Carl Behrens.

Höstdagar.

(Ur en mans dagbok.)

Detta är historien om en rik bonde i min hemtrakt, som blef student, reste utrikes och dref om på kontinenten, tills han engång kom igen och förälskade sig i en herremans dotter. Nu är han död, och dessa papper, som tillhört honom, kunna gerna läsas af hvar man, utan att det skadar någon. Jag mins honom tydligt från min barndom, när han då och då med sin jagthund strök förbi gårdsplanen derhemma; — jag ser honom ännu framför mig sådan som han då var: stor och lång med breda axlar och väldiga näfvar, en rödbrun tjurhals och ett litet, katigt högburet, blondt hufvud, med svenskens breda, fylliga haka, allvarliga mun och starka näsa. Han var en beryktad person i hela nejden på den tiden, och färdades man ute bland drängar och pigor — som vi barn ju ofta gjorde — så fick man många historier till lifs, den ena värre än den andra, om Knut Knutsson på Östanmo, som i tio år hade lefvat bland både hedningar och ryssar och nog inte var stort bättre än en hedning sjelf. Många var der, som icke heller trodde, han ens var rigtigt klok. Fem månader innan han föddes, dog hans far (han blef ihjälsparkad ute på marken af en rasande hingst, och de kommo bärande med honom död hem till gården), och för den skull blef modren så rent ifrån sig, att folk påstod, hon efter den dagen icke var vid sitt fulla förnuft. Hon dog förresten, då pojken föddes.

Han föddes sålunda icke som arftagare utan som herre till en stor gård, den skulle blifvit kallad ett gods, om den ej varit i bondeslägts ego. Presten i församlingen blef hans förmyndare, och när han fyllt tio år, blef han satt i latinskola, liksom en herres son. Der — kan jag förstå — läste, gymnasticerade,

brottades, rökte och kurtiserade han bort det mesta af sin medfödda bondaktighet, ty, när han äntligen som student kom hem igen till Östanmo, var han en rigtigt fin herreman, som bara ville umgås med köpstadsfolk och inte brydde sig ett dugg om gården. Så hände det emellertid (allt detta har man berättät för mig, ty på den tiden var jag ej ens född), att folk kommo underfund med, att han visst hade en temligen intim förbindelse med en brunögd, fyllig spannmålshandlarefru, som förresten redan förut var illa tåld af alla damer i trakten; — det blef skandal, och Knut Knutsson, som nog ej tålde mycket, förrän han blef led vid det, reste utrikes från hela affären.

Der stannade han i en tio-femton år och hade visst många äfventyr både i kärlek och annat. Det är först från den tiden han kommit tillbaka igen, att jag kan minnas honom. En enda gång var han hemma hos oss till middag — hans ögon varo då så besynnerliga med en underligt mörk, rufvande blick, tungsint undergifven och smärtsamt brännande. Det är dessa ögon, hvilka jag egentligen sett blott én enda gång och med ett enda uttryck, jag aldrig sedan har kunnat glömma, och som jag nu — från hvar sida i dessa papper — vidöppna ser stirra emot mig med sin stumma, hopplöst fordrande fråga.

»Det var en af dessa friska, ljufva höstmorgnar, då plejelslag hamra genom luften och daggen ligger tät öfver de gulnande björkarne och den röda, blommande ljungen, — spindelväfvarne se ut som ljusgrå perldukstrasor mellan blommorna. Och himlen uppöfver en är ljus, men skiftande och skyig, och dofterna från fält och skog och hed äro så underligt frigjorda och flyktiga, så kyligt rena.

En sådan morgon var det jag återsåg dig, min Franciska — ja, här törs jag kalla dig min, som jag alltid kallar dig i mina innersta tankar — min, min, min! Du och Otto redo förbi mig på vägen, och när jeg helsade, helsade du igen — främmande, nästan frågande, med detta blida, litet skygga och osäkra leende, som jag nu så väl känner. Jag kan se dig, som du var då — i din svarta riddrägt framåtböjd öfver den stålgrå hästen, smärt och spenslig, med din långa, smidiga hals och ditt askblonda hår, kortklippt som en gosses under hatten. När Otto stannade

och talade med mig, höll också du stilla, och hela tiden blef du vid at se på mig från sidan, forskande, misstänksamt, nästan ängsligt — — Herregud, din lilla stackare! — de har allt berättat dig några bra stygga historier om mig. Inte sant?

Jag vet, der är icke den minsta, minsta smula hopp om, att vi två — — — Nej, det vore bäst att resa tvärt ifrån det alltsammans, innan det blir till bara eländighet med mig. Men det tjenar till ingenting, att jag säger det till mig sjelf hundrade gånger om dagen — jag vet ju, jag stannar ändå.

På kvällen samma dag vi träffats på vägen, gjorde jag visit på Orrvik. Otto och jag talade om jagten; — han sade, han hade just gladt sig deråt, efter han hört jag skulle komma hem i höst. Han var mycket artig; gamla frun också. Så, just medan vi pratade, kom systern in.

Det klack till i mig och jag kände jag var helt förvirrad, när jag reste mig upp och helsade. Nåja, det känner jag förresten till förut — det förskräckte mig inte. Nästan alltid då jag oförmodadt ser en kvinna min tanke såder intimt har sysselsatt sig med, blir jag strax på det viset. Det är mig ett ögonblick, som om jag icke kunde andas.

Hon var blek som på förmiddagen och hade samma slags ögon. Hon gick fram till lampan med sitt arbete och böjde sig långt in under ljuskretsen. Der var en liten hvit fyrkant på bordet ofvanpå den gröna plyschduken, — så som jag satt, såg jag hennes svarta byst — det var något matt, svart tyg hon hade till klädning — teckna sig mot det hvita, axlarne och ryggen i mjuk skugga, och så detta underbara lilla bleka hufvud framskjutet midt i ljuset. Hon hade en röd ring på lillfingret, som sken mig i ögonon, hvar gång hon förde ut handen, då hon sydde.

Hon deltog nästan icke med ett ord i samtalet. Blott en gång, då vi talade om mina resor, frågade hon mig, om jag också varit i Konstantinopel. Hon satt med armbågarne på bordet, halsen litet framsträckt, och såg rakt på mig under lampan. Jag vet icke, hvad det var för en ande, som kom öfver mig, men jag kände med ens en besynnerlig, nästan lyrisk energi till att tala — jag, som så sällan talar med främmande om mig sjelf!

Jag började berätta — Gud vet om hvad! Om hundarne i Konstantinopel, om domen i Milano, om jagterna i Livland,

om karnevalen i Nizza, om månskensnätterna i Venedig. Det var visst en hel del banalt turistprat, men jag märkte, att när jag berättade energiskt och lifligt, kunde jag hålla hennes blick fängslad vid min, och jag entusiasmerade upp mig sjelf, jag talade mig varm, jag ansträngde mig som jag aldrig förr ansträngt mig. När jag red derifrån om kvällen, var jag i briljant humör, spänstig som en pojke.

Hvad jag nu tycker allt detta är längesedan! Under dessa sista veckor har jag i mitt inre genomlefvat lika mycket som eljest under långa år. Oupphörligt har min själ svingat från ytterlighet till ytterlighet, från vild ångest till jublande hopp, från oförnuftig smärta till oförnuftig glädje. Bara jag tänker på henne — och det gör jag ständigt! — bara jag tänker på dessa blåvioletta ögon, skygga och bedröfvade till döds som hos en skjuten råkilling, på detta mjuka gulliga silfverhår, som liknar fjunet af en ängstistel, på denna smidiga, hvita kropp under den svarta åtsittande drägten — åh, der löper som en kåre af is längs ryggraden på mig, och blodet skjuter upp åt hufvudet och tränger på ögonen — —

Så länge jag har lif, så länge jag har blod, som bränner och starka, friska lemmar, så länge jag har en själ, som vill, och vill med energi, så länge, har jag lofvat mig sjelf, skall jag intet neka mig. Och sedan? — Ja, sedan får det gå åt helvete.

Allt detta hade jag så klart för mig för blott några veckor sedan; jag gick och var stolt som en gud och kallade det för min »lefnadsfilosofi«. Och då plötsligt en vacker dag så kommer det hämdlystna ödet och ställer midt i min väg — bokstafligen midt i min väg — denna bleka unge, och så — — — Godnatt! Prosit! Nu lefver jag *minus* både filosofi och stolthet og tar ödmjukt hvar dag, som den behagar komma. Fy tusan — hvad man sliter ondt, när man är kär!

— — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — —

27. September.

Nu ikväll var jag der igen. Inne i salongen stod lampan med den röda skärmen tänd på flygeln, der hon spelade. Dörrarne till trädgården stodo öppna, vildvinet, som i yppiga slingor hängde ned öfver den hvälfda posten, skiftade i genomskinligt gult och rödt mot ljuset derinne.

Jag kom uppifrån alléen, den der långa, mörka kastanjealléen, som leder ända fram till huset, och hela tiden jag gick, kunde jag se henne. Hon satt i profil — rak, med ögonen häftade på noterna och starkt böjda, upplyfta handled, ena foten på pedalen. Hon hade en hvit klädning med svarta rosetter, spetsigt ringad ned öfver bröstet, med hög Maria-Stuarts-krage, som litet slakt böjde sig bak i nacken och föll nedåt. En enda gång lutade hon hufvudet fram; jag såg halserns hvita linie mot den svarta kragen, de bleka, fast hoptryckta läpparne — på tjugo stegs afstånd kunde jag se, hur bleka, hur ljuft bleka de voro! — den raka näsan, ögonhåren, som strållika stoda rakt ut öfver de halft nedslagna ögonen.

Det är mig en underlig glädje att åter och åter få beskrifva hennes ansigte. Jag tror jag har en slags stilla triumf af att få visa — om det också blott är mig sjelf — hur väl, hur innerligt väl jag känner det i hvar linie, i hvart uttryck. Dessa blåaktiga, genomskinliga, smärtsamt ådrade tinningar, dessa sluttande kinder, fina, fasta, litet håliga, dessa skälfvande mjuka och mattbleka läppar — — — Du himmelens gud! om hon visste, hur ofta jag i tankarne har krossat detta ljufva ansigte med obarmhertiga kyssar.

Men hon vet det nog. I kväll, när jag kom fram till dörrposten, stannade jag några minuter och stod stilla. Hon fortfor at spela — slog fel ett par gånger, och reste sig så plötsligt upp. Jag steg in i rummet.

— Är det ni? — — — Hon räckte mig handen och blef litet röd. Ja, jag hörde här kom någon — — Det var osanning. Hon h ö r d e ingenting, men hon hade känt min blick.

Om jag ändå engång kunde komma mig för att säga henne, hur mycket jag älskar henne, säga det med all den lidelse och all den energi der är i mig, storma och be och hota, som man brukar göra i sådana fall, då man vill ha sin vilja fram; — eller åtminstone bara fria på vanligt källkborgerligt manér! K a n s k e jag då fick henne, ty affärarna på Orrvik gå dåligt nog, och hvarken gamla frun eller Otto skulle ha något emot att få Östanmo till hjelp — men just d e r f ö r — — — Nej, inte derför, ty i det hela är mig detta komplett likgiltigt; ville han ingå en ärlig byteshandel med sin syster och oinskränkt kredit på Östanmo, så skulle jag nog slå till — ifall der ej vare n å g o t a n n a t i vägen. Men nu känner jag, att detta icke är mig nog

— jag vill, att hon frivilligt skall komma till mig och älska mig och bo och blifva hos mig och öfvergifva alla andra menniskor för min skull. Det är derför att jag i grund och botten är så förbannadt romantisk och sentimental — — — Jag skall säga, hvad det är: jag är rädd för blicken i hennes ögon vår bröllopsnatt. Jag mins engång en liten tös i London, som — Nå! det är det samma. Men det er visst i alla fall det, som förlamar mig.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Fredag.

Nu har jag upptäckt hvad det är hon mest af allt liknar. Det är stål, som er glödgadt hvitt — skinande hvitt, så att det gör ondt i ögonen bara att tänka derpå. Eller är det kanske helt enkelt snö? — Något hvitt är det.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Hon frågade mig idag om jag kunde minnas henne som barn — det var à propos något skoläfventyr Otto och jag kommo att påminna oss. Ja, jag mins henne väl. Hon var nog icke tio år, då jag lemnade orten efter den der fatala historien med fru Kanser, men jag mins henne mycket väl. Hon var då en liten spinkig unge med stora, skrämda ögon och hvitaktigt, solbrändt hår. Jag har engång kysst hennes nacke då. Det är nu minst tolf år sedan, och jag har smakat så många andra kyssar sedan dess, söta och brännande, men genom allt detta mins jag ännu så tydligt den säregna förnimmelsen af denna kyss — denna lilla fjuniga, svala och mjuka barnnacke, som stolt och vredgadt tryckte sig tillbaka, så att kyssen liksom blef fastare, än jag hade ämnat — — —

Hennes mun var yppigt blek og litet våt som på en baby, och när hon talade, lyfte hon — liksom vek upp — öfverläppen i midten, såsom hon ännu kan göra ibland. I lekar var hon vig och vild, hon klättrade som en katt och älskade spökhistorier i skymmingen.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Idag ha vi talat om det. Ja, d. v. s. inte rigtigt om det, men i alla fall — jag tror, jag förstod henne.

Det var i salongen på Orrvik, strax efter middagen. Franciska hade spelat och sjungit »Lorelei«. Så sade jag — alldeles utan mening, det försäkrar jag, bara för att engång säga någonting, ty det är nu mycket länge sedan jag kunde yttra ett klokt eller frankt ord i hennes sällskap. — »Det hörs fröken är förtjust i Heine, sade jag. Fröken exekverar det der med en känsla, som rigtigt förklarar stycket«. Nu, när den är skrifven, kan jag rigtigt se, hur fadd denna fras måtte låtit — fadd, banal, stupid, hur man vrider och vänder den. Bara ljudet i min röst, då jag kom fram med den! Det der antaget, tillgjordt »lätta« — åh det irriterar mig, när jag tänker på det! Hon trodde naturligtvis också jag ville alludera på henne — att hon skulle vara en slags »Lorelei« och jag »der arme Schiffer«; — jag kan godt förstå, att hon tog det på det viset, i sådana fall är hon nog inte bättre än en vanlig pensionsflickslinka.

— Heine, sade hon — åhnej, han är allt för sentimental för mig! Hon smålog — åh, detta sväfvande, flyende leende! Jag är alls ingen beundrare af sådana der trista, poetiska figurer — —

Hon såg på mig, när hon gick öfver golfvet. Var der hån i denna mörka blick? Jag känner jag aldrig i lifvet får ro i min själ, förrän jag sett till djupet af detta mörker.

»Alltför sentimental!« Nåja, låt henne göra narr! men hon vet inte, hurdan en bonde är, när han är »sentimental«. Det är besynnerligt, men trots ögonen tror jag verkligen inte, att hon är en smula intelligent. Der var en nästan tarflig, snusförnuftig impertinens i detta »alltför sentimental för mig« och »en trist figur«. — Som om hon kunde ha en mening om sådant! Hade hon bara sagt den meningen första gången jag såg henne, så hade jag kanske varit fri från hela eländet. — Nej! nej! — hvad bryr jag mig väl om hennes intelligens? — Hvad bryr jag mig om, ifall der djupast inne är ett fel i marmorets gry, när bilden i sin helhet är så herrligt mejslad?

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Tisdag.

Herregud, hvad hela denna olyckliga historia börjar bli mig vämjelig. Det blir mig mer och mer klart, att gamla frun och Otto arbetar för ett parti mellan mig och Franciska — med all

denna sliskiga, diskreta välvilja, förstås, som folk har när det gäller förmånliga kärleksförbindelser. Och hon? Hon märkar grant min kärlek, och hon skäms för den. Bestämdt, säkert, skäms hon för den. Om det nu är af jungfrulig blyghet, derför att mina ögon kanske varit uppriktigare än jag sjelf, eller för det hon tycker, att jag är af lägre samhällsställning — det vete himlen! Men der var i dag i hennes ögon ett uttryck af skam, när hon tvang sig till att se på mig. Åh, jag märkte det nog. Kanske var det för jägmästarens skull, som också satt derinne — Nå, mitt lam! tycker du om den baggen, så skall du allt få gå fri för mig. Men kom ihåg, att jag är en varg, och möter jag dig, så sparar jag dig icke. Ty jag hungrar efter dig, förstår du, efter ditt hvita kött och ditt röda blod, efter ditt svala, slingrande famntag och fuktiga, skälfvande kyssar. Du gör mig galen, säger jag dig, med dina skygga ögon och din nackes slanka böjning — — — Älskade, älskade! Låt mig älska dig blott en dag och en natt! Blott en dag och en natt — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Folk säger, att »lyckan står den djerfvom bi«, att man blott skall vara dristig och gripa den i flykten. Åhnej, lyckan kommer icke på det viset — framgången möjligen. Öfverhufvud taget är lyckan aldrig en faktor i ens lif, såsom framgången kan vara det — den är tvärtom produkten af det hela och beror af de gifna faktorerna. Är ens lif ett väl uppstäldt tal, så liggar lyckan från början deri som facit. Är det från början fel uppstäldt — ja, så får ingen mensklig magt det att gå ihop!

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Jag kan så väl förstå, hvad de romerska bödlarne måtte ha känt, då det gälde att afrätta kristna martyrkvinnor.

Tänka sig, att få böja denna hvita, smidiga kropp tillbaka längs åt hjulet, binda den fast med korslagda fötter och armarne uppöfver hufvudet, se läpparnes sista slappa skälfning och dödsångesten i denna spända, vidöppna blick, och så — — Af all vällust är grymheten dock ljufvast!

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

30. Oktober.

Jag tror, att jag så tröttat ut mig i tankedebaucher, i vanmäktiga önskningar, att min vilja nu är sjuk, dödssjuk. Jag orkar ej ens längre att önska.

Vi körde längs med den smala, backiga markvägen — för första gånger i mitt lif var jag rigtigt på tumanhand med henne. Hela tiden, medan jag körde, såg jag beständigt öfver på henne, der hon satt bredvid mig i sin gråa kappa med en mörk sjalett virad om hufvudet och de bara händerna hopknäpta ofvanpå fotsacken — de små spinkiga fingrarne med sina långa, hvita naglar varo så svullna och rödblå af kölden. Jag hade hunnit upp henne på vägen och bedt henne åka med mig, då det snart begynte mörkna och hon såg trött ut. Först ville hon inte, men slutligen fick jag då öfvertalat henne, och der satt hon nu — alldeles intill mig — stilla och en smula generad, med hufvudet litet på sned och bara stirrade ut framför sig på de bruna ljungkullarna, der späda, hvitstammiga björkar hjelplöst böjde sig för hvar vind, på de gråbleka. mejade fälten, der flockar af skrikande kajor oupphörligt slogo ned; på de gulnande, vissna potatisåkrarne, uppblötta och upptrampade, der kvinnor gingo i rader med böjda ryggar och högt uppskörtade kjolar, så att de jordiga träskorna syntes. Åh, jag ser det ännu alltsammans! — dessa trista landskap vid vägen, hvilkas ton flöt så innerligt ihop med min egen stämning. Och öfver oss en tung, skiffermörk aftonhimmel med gråviolett, kylig Oktoberdimma.

Var det denna stämning, som så förlamade mig? — Jag vet det inte, men jag kunde i det ögonblicket icke få fram ett ord af allt det jag velat säga henne, och längtat och brunnit att få säga henne, — det föreföll mig med ens så dödt, så värdelöst alltsammans. Det var, som om der frös någonting inuti mig, som om jag mot min vilja vaggades in i ett smärtsamt, isigt lugn. Ja, smärtsamt — ty på samma gång led jag af denna apati. Och för henne kände jag intet annat än ett ömt, sorgset medlidande. Jag var liksom trött vid min egen stora lidelse.

Det här är onaturligt. Min vilja är dödssjuk och min själs kraft är brusten som strängen på en båge, man spänt för hårdt.

Och när branden så igen begynner att rasa, så vet jag, att jag skall förbanna min egen sjukliga kraftlöshet, att jag ej då — när jag kunde det — tog henne i mina armar och kysste till blods hennes bleka läppar och sade henne allt hvad jag har lidit

för hennes skull. Hvem vet — kanske hon då skulle ha hört mig! Men just då hade jag inte lust — der var ett ögonblick, då hon var mig så likgiltig som en sten vid vägen. Och ändå vet jag, att jag är hopplöst bunden vid henne. Men jag orkade inte — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

November.

Hvad lifvet är tungt, tungt, tungt! Hvar gryning bådar en ny plåga, hvar natt kämpar min hjerna på nytt mot vansinnet. Jag eger ej en förhoppning, som icke kväfves i ångest, ej en tanke, som icke slukes af febersyner. Det är mig snart för tungt.

Och jag som så har älskat lifvet! Jag har älskat de ljusa Majkvällarne med doft af unga björkar och mjukt regn af fina rödhvita äpleblomster, der de falla öfver en som ett bad af svala kyssar; jag har älskat sommarnätterna på hafvet, då man ensam låg på rygg i båten, och hörde, hur vattnet sakta skvalpade, och såg, hur den stora, bleka månen steg och steg. — — Af glädje öfver att lefva brukade jag stampa hårdt mot den frusna jorden, när solen sken öfver blankgnistrande snöfält och träden hängde tunga af hvit rim. Jag älskade höets doft och sädeskärfvarnes mogna guldglans, jag älskade vildandens dristiga flykt öfver mon och den röda ljungens purpurglans i aftonsolen.

Ja, jag har älskat lifvet och jag har lefvat. För alla de leende blå och bruna ögon, som jag kysst! För alla de böljanda varma kvinnobröst, som vaggat mitt hufvud till hvila! Kvinnorna framför allt har jag älskat — de starka bruna, och de fina blonda; den sminkade, magra glädjeflickan med det giriga ögat och det flackande leendet, och den landtliga jäntan, med varma kinder och fast midja — Men hvad tjenar det till att tänka på dem nu? Der är ingen, ingen af dem, som nu kan fresta mig mera. Ingen, ingen.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Min kärlek till henne har blifvit mitt lifs förbannelse och stora sorg. Mitt blod är forgiftadt af grym åtrå, och min hjerna ligger tung och het som en glödgad sten i mitt hufvud. Jag uthärdar icke längre detta lif.

— — Jag tror, att hade jag bara någon gång kommit åt att kyssa hennes hand eller kind, så skulle det vara bättre med mig nu — — — Gud i himmelen! hvad jag då har blifvit för en stackare.

Ja, det är just det jag är, — jag är som en bunden träl gentemot henne. Jag kunde ha vunnit henne! Det är detta, som grämer mig ihjäl, tror jag, — jag kunde — — Med energi och slughet kunde hon nu varit min, men jag vågade icke taga upp kampen mot hennes instinktlika fruktan för mig, för mannen i allmänhet, kanske; — tung och spakfärdig — en äkta bonde — låg jag der och kröp för henne och böjde mig för hvart ord hon sade, till hon ändtligen resolut sparkade mig åt sidan. Hur var det hon sade igår till jägmästaren — »Jag kan inte tåla efterhängsenhet«, sade hon. Det var förstås à propos om en hund, men hon såg på mig. Åh, så förkrossande hånligt denna fina mun kröker sig, så fort hon nu talar till mig, eller om mig. Mig alias stackars Hektor! Om jag hade en smula stolthet i mig, ginge jag naturligtvis tvärt ifrån henne och lät henne få vara i fred med sin jägmästare, och reste öfver haf och land, till jag glömde henne. Men jag kan inte.

Är detta icke ömkligt? är det icke eländigt? Men jag skall resa min väg. Jag skall resa till Paris och skämmas för mig sjelf. Eller till Konstantinopel. — Första gången jag talade med henne, frågade hon mig, om jag hade varit i Konstantinopel. Åh, hennes välsignade lilla ljusa hufvud och hennes halföppna mun och hennes skygga ögon — — — Hon kunde ha blifvit min, säger jag. Är der då intet hopp mera — icke en enda liten smula hopp? — Igår, när jag plötsligt kom att se på henne, satt hon och såg på mig — hon vände sig om och blef röd.

Jag har drömt om henne i natt. Hon var i ljusblå siden-chemise och bara fötter (sådan mins jag förresten den lilla Eglantine i Quartier Latin) — — — Hon hade diamantnålar spikade in i tinningarne, men der syntes intet blod. — Det var en otäck dröm. Månne den betyder något? — — —«

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Här slutar dagboken helt snöpligt, och jag vet ingenting mer om Knut Knutsson, annat än att han vid jultiden samma år, som han kommit hem i Augusti, reste ut igen, och några

månader derefter fingo vi höra, att han var död. Han hade dödt i Wien af en slags stygg och otäck sjukdom han fått utomlands. På sista tiden skref han jämt till sin förvaltare efter pengar och de sade han lefde som en galning derute. Der blef också cession efter honom, förstås. På auktionen köpte min far en del böcker, och i en af dem lågo dessa pappar instuckna. Några voro öfverkorsade och öfverskrifna med versstumpar (isynnerhet en, som började: V'là le tramway, qui passe tout le long — le long du boulevard etc. och en annan: Der König Wiswamitra etc.) samt allehanda besynnerliga krumelurer och punkter, som tankspridt folk bruka rita på sugpapper. Två år efter hans död blef fröken Franciska gift med jägmästaren.

Stella Kleve.

Til Hr. Vald. Vedel!

Asnières 28. Nov. 88.

Først om Forladelse! Under Pennens hurtige Løb glemte jeg, at Karybdis var en Malstrøm. Jeg retter Pag. 404 9 L. til: »fra for at bestryge Malstrømmens Rand«.

Saa blot nogle Randgloser til Deres venlige Svar.

Det har næppe været G. Brandes's Mening, at alle Bøger skulde sætte »Problemer under Debat«. Det vilde frembringe en kedelig Monotoni. Han anbefalede denne Debat, tror jeg, som et sundt Middel til at komme ud over en doven Efterklangsliteratur.

Dernæst: Problemer — hvad Art Problemer? Politiske, sociale, religiøse, filosofiske?

Vi maatte vel tage de Problemer, som kunde inkarneres i Skikkelser fra vort Liv og vort Samfund. Jeg gider ikke tale om mine egne Bøger, men naar Hr. Vedel netop nævner »Skovfogedbørnene«, saa maa jeg give ham Ret — det er et rent Genremaleri. Egenlig kan jeg heller ikke se, at »Marie Grubbe« sætter Problemer under Debat. Det er et stort Kunstværk, næsten skrevet efter Principet »l'art pour l'art«. Der gives heldigvis intet ene saliggjørende Dogma i Kunsten.

Men Drachmanns »En Overkomplet«, Kiellands »Arbejdsfolk«, Gjellerups »Det unge Danmark«, Erik Skrams »Gertrude Colbjørnsen«, Amalie Skrams »Constance Ring«, sætter psykologiske, sociale, religiøse (ɔ: samtidige officielt religiøse Problemer) under Debat. Det maa vel, naar Sligt skal ske i fortællende Kunstform, fremstilles paa en vis indirekte Maade, Diskussionen maa vel føres gjennem Figurers indbyrdes Samstilling og Modstilling, gjennem Fremstillingen af Tidsalderes og Livsopfattelsers Sammenstød — Alt inkarneret i Mennesker — det er sikkert

ikke Hr. Vedels Mening, at den moderne Fortællerkunst skal skrives som platoniske Dialoger, rent filosofisk.

Hvis Literaturen ɔ: den Literatur, som stammer fra 70erne, som er under Diskussion mellem Hr. Vedel og mig, havde holdt sig for sig selv, havde den neppe mødt saa forbitret Modstand fra den Side, som holdt paa det Gamle.

Hvad Hr. Vedel siger nederst Pag. 2: »Jeg mener, at den virkelige store Kunsts subjektive Udgangspunkt er: en stærk Betagethed af en Stemning, en Idé . . . . . . som skaber ud af sig selv Billeder, Scener, Skikkelser, »»Historier««, er aldeles uimodsigelig rigtigt. Men naar han tror, at Nutidsforfatterne »har Udgangspunkt i et Stykke forefundet Virkelighed, som man søger at opfatte rigtig og gengive livfuldt, uden Kommentar eller maaske en selvspunden Ende« — ja saa kan jeg kun svare for mig selv. Hvad jeg har skrevet, er aldrig kommet frem ad den Vej. Aldrig — parole d'honneur!

Nu foregaar der vist saa mange ubevidste Processer hos den Digtende, at det selv for vedkommende Forfatter er vanskeligt at gjøre sig Rede for sit Værks psykologiske Genesis. Jeg skal ikke være lærd og filosofisk, men stræbe at tale ganske simpelt.

Man spaserer en Dag, paa Gaden, i Mark eller Skov, man sidder paa en Sporvogns Imperial, i en Jernbanekoupé — man tænker paa Intet. Pludselig faar man en klar Idé inden i sig. Den spirer som et Plantefrø. Ud af en saadan Idé springer en Plan. Efterhaanden kommer Erindringer og Oplevelser En til Hjælp. Det arbejder og arbejder i En, Grupperinger af Figurer, Interiører og Landskaber stille sig frem, saa arbejder man videre, til man har faaet Orden paa dem. Man kan ikke være i Fred for en indre Tvang, den melder sig selv naar man vil spise eller sove. Stundum gider man ikke skrive, sværger, at man ikke i hele Maaneder vil sætte Pen til Papir — og dog, man maa.

Jeg kan ikke forstaa, at man kan »smække en Historie sammen«. Jeg søger at gengive det Følte og Sete, som jeg har følt og set det, bryder mig Pokker om »upersonlig opfattet objektiv Virkelighed«, aner ikke, »hvad Læseren har i Forvejen«, ofrer ikke »Allemandsopfattelsen af Virkeligheden« en Tanke. Sligt er mig »knusende ligegyldigt«.

Hr. Vedel længes efter »et tredje som den højeste Kunst«, den, der behandler de højeste Ideer og magter at forme dem

fuldt ud. Ja, lad den Kunst bare komme! Kan vi faa en Billedhugger som ham, der har skabt »Venus fra Milo«, som jeg ser paa et Par Gange om Ugen med samme Andagt som Hr. Vedel, kan vi faa en moderne Poet i Højde med Shakespeare eller Goethe — jeg skal være blandt de Første, der bøjer mig tll Jorden.

Men jeg kan ikke spore Tegn til, at den Slags Fænomener dæmre i Horizonten. Jeg kan meget vel, ligesom Hr. Vedel, se, at noget Nyt vil frem, men hvad det skal blive til, maa jeg lade staa hen, til jeg ser, at det har skabt en ny, en stor Kunst. Hvad Hr. Vedel siger om Goethe og hans tavse Stofoptagen, kan vel anvendes paa alle virkelige digteriske Skribenter, kun at Bevægelsen i en mindre Aand er reduceret til en ringere Energi.

Det er rigtigt og fint set af Hr. Vedel, naar han taler om Zolas Nærsynethed. Zola er nu, rent materielt talt, meget nærsynet. Faa Mennesker have vel et fuldt normalt Syn. Ud af Digternes Syns Begrænsning kan muligvis mange Ensidigheder og Fejl i deres Arbejder forklares. Men det maa de videnskabelige Fagmænd om. Angaaende den Sag har jeg en sikker Følelse, men mangler Kundskab paa de væsenlige Omraader til at bevise min Følelses Rigtighed. Jeg tror at have erfaret, at Brystsyge (af hvilke Syge jeg tilfældigvis er kommen i Berøring med saare mange) ser Lys og Farve stærkere end Andre. Jeg ser mig ogsaa aldeles ude af Stand til at sige enten Ja eller Nej til Hr. Vedels Hypothese om, at det er »den ejendommelige Rhythme og Melodi« i to Menneskers Sjæleliv, der gjør, at de, trods væsenlige Modsætninger sympathiserer. Thi jeg kjender intet Maaleinstrument, der kan angive Sjælelivets Rhythme og Melodi. Det er mig et for højromantisk Udtryk. Jeg vilde foretrække lidt exakt Fysiologi i Stedet for Mystik.

For hver Generation — tror Hr. Vedel, bliver »Sjælelivets Tempo hurtigere«.

Det er muligt. Jeg kjender heller intet Instrument, der kan maale Sjælelivets Tempo. Jeg mener heller ikke, at Henrik Ibsen har noget febrilsk eller krampagtigt ved sig. Kjender jeg ham ret, vilde han protestere mod at blive beskyldt for Sligt. Jeg ser i ham en dybt granskende, alvorligt spørgende, smertelig tvivlende, stor Digteraand, vor Tids største dramatiske Digter, men havde jeg sporet Feber eller Krampe hos ham — fy —! jeg vilde have

væmmedes ved ham i Stedet for at beundre ham af mit fuldeste Hjerte. Krampe med Fraade ud af Munden!

Langt bedre forstaar jeg, hvad Hr. Vedel siger Pag. 7 om herskende Grundstemninger i Tiden. Deri er jeg ganske paa hans Side. At saadanne Grundstemninger slaar om omtrent generationsvis, vil vist kunne bevises, saa godt som Sligt overhovedet kan bevises, af Literaturhistorien. Der opstaar Forfattere, fyldte af denne Grundstemning, f. Ex. af Emigrationstidens smertelige Tvivl og ængstelig-uhyggelige Selvbeskuelse i Mænd som Sénancour, Châteaubriand, B. Constant, saa kommer Efterlignerne og laver sønderrevne Fortællinger og Digte over en Læst. Det har været Tilfælde til alle Tider. Man tænke paa Oehlenschläger og C. J. Boye, paa Chr. Winther og Carl Andersen: Poesi og Husflidsarbejde! Inspireret Literatur og Læste-Literatur!

Hvad jeg altsaa vil hævde i min Tankevexling med Hr. Vedel er: Hvis den yngste Generation sidder inde med ny og bedre Kunstidealer end dem, der nu virker i Literaturens Mænd og Kvinder mellem 35 og 55 Aar, saa giv disse Idealer Kunstform. Skriv saa kun uklare Fortaler som Victor Hugo til »Cromwell«, men skriv endelig et Drama, et Digt, en Novelle, en Roman, som er et tydeligt Udtryk for hvad I vil. Pokker i Vold med Jeres Regler og Programmer!

Den moderne Lyrik i Frankrig og England synes mig mest at være Stilkunst. Jeg kan tage fejl, men jeg kan ikke se, at den bunder dybere i Sjælelivet end f. Ex. Mussets eller Robert Burns's. Hos vore egne unge Lyrikere ser jeg en priselig Stræben efter ejendommelig Diktion, som jeg ingenlunde kalder Volapük, hvad en udmærket ældre Digter nok har gjort, men kun et Par Enkelte af dem, som jeg ikke skal nævne, tør jeg sikkert erklære er Digtere. Jeg vil ikke fornærme de endnu uudfoldede Knopper. Paa det Omraade kan man ikke være hensynsfuld nok. Man skal tie og bie.

Endelig til Slut: Jeg vil gjerne anerkjende alt Godt hos unge, stræbende Forfattere. Jeg har gjennemlevet en Ungdom, hvor de Gamle snærrede som gnavne Hunde ad enhver ung Forfatter, der vilde prøve sine Kræfter, og den Methode er endnu ikke uddød i Bladkritiken. Jeg haaber aldrig at blive Jeronimus, haaber altid at kunne glæde mig over hvad der fremkommer af ung Dygtighed paa de Omraader af vort Aandsliv, hvor jeg kan tale med. Men naar Hr. Vedel bebrejder en Række Forfattere,

at de ikke skriver ud af deres eget indre Liv, saa tror jeg, at det er fordi han ikke kjender disse Forfatteres indre Liv, fordi han som ung Mand, henhørende til en Generation, der aspirerer mod ny Idealer, ikke er med i en foregaaende Generations Sjælelivs »Takt og Tempo«. Han har Ungdommens Higen og Utaalmodighed, dens Brusen og Gjæren i sig. Saa meget desbedre!

Dog mærker Hr. Vedel hos endog mange Forfattere »stænkvis ligesom Tidens Pulsslag gjennem Bøgerne«. Han nævner Edvard Brandes og Herman Bangs »Stilformer«. Det sidste Ord forvirrer mig noget. Edvard Brandes's sobre beherskede Stil, der er saa stille, saa klar, og Herman Bangs urolige nervøse Stil! De ligner da ikke det mindste hinanden. De kan være gode hver for sig. Men netop naar vi nævner Herman Bang, vil jeg pege paa ham som et lærerigt Exempel for unge Forfattere. Han begyndte med Manierisme, hvorigjennem enhver Kyndig dog let skjelnede et betydeligt Talent; nu, da han er naaet til Manddomsalderen, skriver han, uden at opgive sin bevægede Stil, saa nobelt og fast som i sine sidste Noveller og i sin Roman »Stuk«. Han har strøget Manierismens Ham af sig og er derved bleven sig selv, vundet Herredømme over sine Midler. Hans nuværende Fremstillingsmaade vil ikke kunne efterlignes og parodieres af alskens Sjovere, som hans tidligere. Ligger der ikke et Fingerpeg for den begavede Ungdom til Stræben hen mod Klarhed og Simpelhed, til at forsage alle Hundekunster — som Djævlens Væsen og Gjerninger?

Jeg henstiller dette til Overvejelse, afslutter nu denne Brevvexling med mange venlige Ønsker for den begavede unge Forfatter, Hr. V. Vedel, og til hans ærlig stræbende unge Venner.

Hengivnest

S. Schandorph.

* * *

Hr. Doctor!

Redaktøren har velvillig tilstillet mig Deres Brev i Correktur, og jeg tillader mig blot endnu et lille: »klippe-klippe!«

De har næppe Ret til at fordre, at fordi man theoretisk

paapeger en Literaturs Hensygnen, og søger Grunden i dens psykiske Udgangspunkter, og man op der imod stiller sin egen Kunstopfattelse, — at man derfor skal praktisk vise sin Tro af sine Gerninger og gaa hen og forme Kunstværker.

At »sætte Problemer under Debat« er Dr. Brandes' Formel; mig har den aldrig forekommet ret adækvat (bl. a. ogsaa fordi man ved »Problemer« let tænker paa visse almindelige og forslidte Stordebatter). Ikke Hensigt og Stofvalg er mig det væsentlige, men derimod det sjælelige Udgangspunkt. Digteren skal være Organ, en Tolker af, hvad der bevæger Samtidens Aandsliv, og dette bliver han kun ved — som Sibbern sagde — »at tage sig Livet tilbørligen nær«, i fuldt Alvor at leve Tidens Interesser med og gøre dens Sag til sin. Digtningen skal være det pureste, højeste Alvor, som den er for Ibsen, som den var for Holberg.

A propos om Ibsen. Jeg skrev: »Overfor Oehlenschlägers Dramatik er Ibsens Feber og Krampe«. Naar man siger: »Overfor Rabelais er Schandorph en Gammeljomfru«, saa mener man ikke derfor, at han virkelig er en Snærpe.

— Ordene faldt: »Tidens Pulsslag kan stænkvis fornemmes i Edv. Brandes' og H. Bangs Stilformer« — altsaa erkender jeg, at det er ikke samme Form; men der er det Slægtskab, at bag den førstes Stil er den samme springende Uro mellem nervøs Kraft og Slaphed som i Bangs Stil, i dennes — trods Skinnet — en vis Graahed og Tørhed, den har tilfælles med Brandes.

Tilslut blot dette: At en stor digterisk Blomstring skulde være lige for Haanden, har jeg aldrig tænkt; ifølge hele min Betragtningsmaade kunde en saadan netop kun spire af en ny langsom Strømkæntring i Aandslivet.

Endnu engang Tak for Doktorens venlige og ligefremme Imødekommen, som ingen skønner mere paa end

Deres ærbødig hengivne

Vald. Vedel.

Cultusministeriel Orthographi*.

Øieblikkets cultusministerielle »Retskrivning« kunde, paa en Maade, kaldes Nr. 3, nemlig ifald den S. Grundtvigske saakaldte »Retskrivningsordbog« kunde siges at levere en »cultusministeriel« Orthographi.

No. 1 var det cultusministerielle Ukas (1871), der usurperede Magt til at autorisere 7 Reformer, med Forbud mod alle andre.

No. 2 bliver, paa en Maade, nævnte »Retskrivningsordbogs« (1872), der optog rigeligt 20 Reformer, og dog paa Titelen ugenert betegner sig som efterlevende No. 1. Usandheden blev paatalt fra flere Sider, og anerkjendt som forsætlig Usandhed ved en, i Blade offentliggjort, Landsover- samt Hof- og Stadsrets-Dom, der udtalte, at skjønt Forfatteren sig selv vitterligt havde talt Usandhed, maatte Bogen dog ikke kaldes »Bedrageri«, fordi Bevis ikke var blevet præsteret for, at han havde talt Usandhed af »uredelige« Motiver. Bogen havde faaet en forsigtig cultusministeriel Anbefaling, som antageligen indeholdende nyttig Veiledning i tvivlsomme Tilfælde. Dette blev af Skolemænd benyttet, som om Ministeriet uden videre havde anbefalet at stave efter den, f. Ex. endogsaa i de 13, 14 à 15 Henseender (alt som man vil tælle), hvori Forbuddet mod andre Reformer end de tilladte 7 var aabenbart tilsidesat. Ministeriet lod stiltiende dette passere, og ignorerede ved senere »cultusministerielle Anbefalinger« sine egne Ordrer. Uagtet denne Orthographi altsaa er pseudo-ministeriel, vil jeg her, af Korthedshensyn, saa vidt følge Lærerstandens nette Exempel, som jeg vil betegne den som

* Dette Angreb paa de sidste 16 Aars lingvistiske Tilstande slutter sig til to i Trier og Voss's Tidsskr. 'Vor Ungdom', 1887 og 1888 ('Pædagoger og Modersmaal'; 'Moderne lingvistiske Phænomener').

cultusministeriel Orthographi No. 2. Ved Betegnelsen »No. 2« holder jeg mig udenfor Selskab med dem, der fingere, at No. 1 og No. 2 ere Eet. Denne Orthographi No. 2 er, ved sin fra oven og neden tolererede, rigeligt 13foldige, Tilsidesættelse af ministeriel Autoritet, af høi pædagogisk, om end uden lingvistisk, Værdi.

No. 3 bliver da den hidtil allernyeste (af 1888). Jeg indrømmer, at den, hvad Mangel paa Sagkundskab angaaer, ikke ganske naaer sine to Forgjængere, at den (ifald Hensyn til Sagkundskab endnu kunde tænkes at vedkomme Sagen) maatte foretrækkes for No. 2; samt ønsker, at den, til yderligere Forøgelse af Cultusministeriets Fortjenester af Modersmaalet, snarligt maa efterfølges af No. 4, dette af No. 5, og saaledes videre; et Ønske, som jeg tør kalde et Haab; thi Haabløshed foreligger der, efter Sagens hidtidige Forløb, ingen Foranledning til. Ligesaa tør, ifølge Erfaring, ikke blot ønskes, men med Tillid haabes, a) at Lærere og Skolebogsforfærdigere ville udvise samme Ærlighed overfor No. 3 som overfor No. 1—2, og ingenlunde undlade, af Exemplet med »Retskrivningsordbogen« &c at begribe, hvorledes cultusministerielle Ukaser ere at efterleve, og Anbefalinger for deres Efterlevelse at erholde; b) at Cultusministeriet (der herefter kun anbefaler Bøger med Orthographi No. 3) uforandret præsterer Anbefalinger af Beskaffenhed og Anvendelighed som hidtil, f. Ex. som i det Tilfælde med »Retskrivningsordbogen« &c. Saalænge vi beholde saadanne »nordiske Philologer«, og saadanne Skolelærere, og et saadant Cultusministerium, som vi nu have havt i over de 17 Aar, ville Udsigterne for Modersmaalet forblive, paa antydede Maade, høist fornøielige.

I Haab om selv at decoreres med cultusministeriel Anbefaling for nærmere Efterlevelse af No. 3 end S. Grundtvigs af No. 1, kunde jeg maaske følge mange Andres Exempel, og give mit Besyv angaaende nogle Detailler, og begynde med nogle af de lettere.

Lad os f. Ex. bese, hvorledes Modersmaalets høie Øvrighed regerer med **i** og **j**.

Den befaler at skrive *Midje, tredje, Vilje* osv., og forbyder *Midie, tredie, Villie* osv. Denne »Reform« var forbudt i Orth. No. 1, optoges alligevel i No. 2, og gjentages i No. 3.

Hvorledes opkom den? Af Philologers islandske Liebhaverier. I nuværende islandsk Orthographi trykkes saadanne Ord med *j*. Philologer kunde, for eget Vedkommende, vælge at skrive ligesaa i Dansk, NB under den Forudsætning, at de hver Gang valgte mellem **to** berettigede Skrivemaader, en Frihed, Ingen kunde formene dem. Hvad skeer nu? Philologernes Frihed til at experimentere forvandles til en Tvang for den opvoxende Befolkning! Cultusministeriet har ikke caperet, hvilke Spørgsmaal der kunne foreligge. Da disse Ord udtales paa to Maader, med *i* eller *j*, som 3 eller 2 Stavelser (i ældre Dansk kunde desuden 3stavelses-Formen apocoperes: *tredi'*, *Villi'* o. L.), saa foreligge kun to Muligheder at vælge imellem: 1) enten at tillade Tegnene *i* og *j* iflæng (hvilket, som sagt, kommer Philologernes Liebhaverier tilpas), 2) eller (hvad der er det eneste Practiske) at beholde den Skrivemaade, der omfatter begge Udtalemaader, altsaa *i*. At forbyde denne, og beholde den med *j*, er complet Nonsens. I dansk og europæisk Brug kan Tegnet *i* medomfatte Lyden *j*; men Tegnet *j* aldrig Lyden *i* (*j* er, ligesom *æ*, et blot Nødtegn, et senere Anhang til Romer-Alphabetet). Forholdet er som ved *Fjer*, *Kjede* osv., der maa skrives med *e*, fordi dette kan omfatte baade disse Ords nyere Udtale med *e*, og den ældre med *æ*, hvorimod *æ* aldrig kan medindbefatte Lyden *e*. Ministeriet synes ogsaa selv ganske rigtigt at ville fastholde *i* i Ord som *Christian*, *Million* osv., hvor *i* udtales baade som *i* og som *j* (f. Ex.: »Hvo staaer for Danmarks *Christ-i-an*«, og: »Kong *Christian* stod ved høien Mast«). Mange Skolelærere tvinge Elever til at skrive *Christjan*; et Skolefuxe-Indfald, da saa den ene Udtalemaade bliver uskrivelig (»Hvo staaer for Danmarks *Christjan*«!). De latinske Ord *Olie*, *Linie*, *Lilie*, hvis første Vocal er baade lang og kort (i *Lilie* nu sjelden lang), udtales i begge Tilfælde baade med *i* og *j*, kunne altsaa ligeledes umuligt skrives blot med *j*. Af utallige Exempler paa 3stavelses-Udtale hos Digtere fra Arrebo til nu vælger jeg:

Dog, o Bacchus, din Saft gyder ei *Ol-i-e* til. L. Heib.

Og hver udaf Gudinder-ne
meddeelte mig en *Lin-i-e*. Wadsk.

Og fremfor Salomon den *Lil-i-e* berømmes. Arrebo

Sig *Lill-i-en* med Pragt opskjød. Bording

Og af den grønne Jomfruvang
ny *Lil-i-er* udbrøde. Holb.

Ren og uskyldig, med *Lil-i-e*-blade. Grundtv.
Jeg er *Lil-i-ernes* Land;
og paa Alt jeg sætte kan
deilige Couleurer. do.
Her seer du din Engel
med *Lil-i-e*-stengel. L. Heib.

I enhver Henseende ligesaa forholde sig de indfødte Ord *tredie*, *Smedie*, desuden *Villie*, hvilket sidste dog kun har kort Vocal (Ministeriets Indfald, at lade *i* og *j* afhænge af Vocalens Længde eller Korthed, er aldeles urigtigt, allerede af den Grund, at Vocalen oftest vakler i denne Henseende); hertil komme nogle af Talesproget forsvundne Ord, som *Tillie*, *Brynie*, *Midie*, *Vidie* (hvilke tidt faa en kunstlet Udtale, saasom med »Stødtone«, eller med haardt *d*). Da alle kunne udtales i 3 Stavelser*, blive alle, i Almènliteratur og Skole, at skrive med *i*. Exempler:

Den *Tred-i-e* som nu med dig er i Guds Faun. Kingo.
Den *tred-i-e* var den at naar man først retfærdig. . Evald
Den anden: uindskrænket Despotie,
den *tred-i-e:* fuldkomment Slaverie. Bags.
Et *tred-i-e* med kløgtig Haand L. Heib.
du agted trindt i Landet sno. Grundtv.
Nu *tred-i-e* Gang
den evige Dommer . . L. Heib.
Før hun til Eie det kan faa
som *Vill-i-en* til bøies. Bording
Thi *Vill-i-en* er faren vild. (4f. Iamber) Brorson
Skjønt imod min *Vill-i-e,*
naar jeg dem ei først maa see. Wadsk.
Og se, de hendes *Vill-i-e* kan bøie. (5f. I.) L. Heib.
Lad din *Vill-i-e* forstaae
over Ordet at befale. do.
Kiselstene, som henrulle i den Flod: Guds *Vill-i-e*. H. C. And.
Fast var hans *Vill-i-e,* hans Tale vægtig. (5f. I.) Chr. Winth.

Ogsaa i Hexametre er 3stavelses-Udtalen af disse Ord hyppig, saaledes hos Wilster, nemlig hver Gang 2-stavelses-Udtale vilde afgive »let« Trochæ, som Wilster jo udtrykkeligt forkaster, f. Ex.
dog ret ligesom Bier og Vesper, de *mid-i-e*-vevre (I. 12,167).

---

* Povelsen G. 1650,70, 1671,387, regner dem for 3stavelses; Høysgaard 1747,193, for 3- og 2stavelses.

hvilket Exempel er saa meget stærkere, som 5te Fod overhovedet nødig er Trochæ. Saaledes mangfoldige Gange: *tred-i-e, Vill-i-e, Til-i-e, Mid-i-e, Vid-i-e, Bryn-i-e,* og *Lil-i-e. Ol-i-e* (I. 2,331; 9,363, 667; 11,707; 12,91; 13,830; 16,804; 17,53; 18,568; O. 10,144, 166; 11,590; 19,599; 22,259, 276; 24,461; &c). Ligeledes hos Wilsters Forgjængere, som Meisling, P. M. Møller, M. Hertz, og navnlig Baggesen, hos hvilken disse Ord, i Hexametre, endog oftest udgjøre en hel Fod, altsaa Dactyl. Tendensen til at undgaa »let« Trochæ er tilstede ogsaa hos de fire Nævnte, om end ikke lige stærkt.

Det er let at observere, at heri optræde personlige Forskjelligheder (jeg selv er ugenegen til 3stavelses-Udtalen); ogsaa hos Digtere; f. Ex. har Grundtvig været temmelig tilbøielig, Staffeldt maaske mest tilbøielig, til at udtale 3 Stavelser, Pal. Müller ikke. Grundtvig har i nogle Arbeider selv betegnet den dobbelte Udtale ved at skrive f. Ex. baade *Lillie* og *Lilje, Christian* og *Christjan,* alt efter Versets Krav (kun maa erindres, at hans Correcturlæsning er skjødesløs). Ligesaa Staffeldt. Ministeriets Ukas nøder Læsebogsudgivere til at stave mod Versets Krav, hvis de ønske at anbefales; thi *j* omfatter selvfølgeligt ikke 3stavelses-Udtalen. Ministeriets, fra barnagtige Lingvistliebhaverier laante, Detailbestemmelser ere falske. Alle disse Ord forholde sig metrisk ens. Ligesaa er det med Ord som *Nation, Illustration* &c, hvilke hos ældre Digtere oftere scanderes *-i-on,* nutildags tiere *-jon,* ikke fordi Udtalen er ved at forandres, men fordi Versificationen er kræsnere end før, mere bange for slæbende Scansion, især ved langstrakte Ord. — Ministeriet har af Skolelærerskraal, her og ellers, ladet sig forlokke til at forfalske ikke blot Orthographi, men Grammatik og Metrik.

Ministeriet fordrister sig til at befale Skrivemaaden *nej, Tøj,* med *j.* Hvorvidt denne Lyd er at opfatte som Vocal eller Consonant, derom strides Phonetikerne. Majoriteten her er nok nu for Vocal (hvis ikke en ny Vending er indtraadt igaar), men var paa Halls Tid for Consonant. Fra ham (Orth. No. 1) stammer »Reformen« *nej* &c. Han lod sig (dog ugjerne) forlede til at behandle Sagen som almindeligt Partianliggende, og paa sin Skraaplans-Manér; forordnede en Orthographi (No. 1), og fandt sig i, at den næste Aar fortrængtes af en anden (No. 2). Men ingen administrativ Embedsmand har paa dette Omraade fjerneste Berettigelse til at befale nogensom-

helst **Reform,** endsige en af ubevist Rigtighed, og uden at indhente samtlige sine Efterfølgeres Samtykke. Administrationen har hverken at være Lingvist og Raskianer, eller at etablere en, to, eller tre Orthographier for en Embedsmands Embedstid, men, som al Regering, blot at forhindre Uret. Det er Uret, naar en Lærer paatvinger Eleverne sine private Liebhaverier; de ere ham uformente i hans egne Skriverier og Tryksager (gjennem hvilke de, i gunstigt Fald, kunne blive, mer eller mindre, nyttige). Skolens Overgreb skal Administrationen forhindre, ikke fremkalde. Man skal ikke give Lærerne Mundkurv, tvertimod lade dem skraale. Lade sig commandere af dem behøver Cultusministeriet ikke at blive ved med. De to Ukaser, saa meget mere det scandaleuse No. 2, ere aldeles ugyldige. Det er fortjenstfuldt at tilsidesætte dem. Naturligvis har Enhver Ret til at følge Danmarks Literatur fremfor en af de to Cultusministre, eller Universitetsdocenten, eller det snart ventelige No. 4. Administrationen har fremdeles ene og alene at lade vide, at egenmægtige »Reformer« og Afvigelser fra Landets Literatur ere at holde borte fra Skolen. Den kan i det Høieste, efter bedste Skjøn, se igjennem Fingre, vel endog meddele, at den agter at se igjennem Fingre, paa et eller andet Punct. Den kan aldrig forbyde at skrive som Heiberg, Kierkegaard osv.; det er Indgreb i Ungdommens og Forældres og Læreres Rettigheder. Regering er til for at hindre Uret, og det, fremfor Alt, uden selv at begaa Uret, men er ikke til for at nyde Commanderesviren. — Forresten, om ogsaa Consonant-theorien m. H. t. *nej* &c blev endelig bevist, vilde der dog være langt til, derfor at paatvinge en Reform. De høie lingvistiske Idealer kunne nøies med at realiseres i Lingvistexperimenter. Literaturen slipper i intet Fald for at lade Tegnet *i*, mer eller mindre, omfatte Lyden *j*; og Grænse mellem to Lyd er her ikke funden.

Ministeriet forbyder nu (i Orth. No. 3) *j* i Ord som *kjær*, ikke i *Kjøge, Kjøbenhavn* &c (bestandig Reformer, der dog ikke tør gjennemføres, som om der derved kunde komme bedre Orden end før). No. 1 forbød denne Reform. No. 2 tiltog sig alligevel forvirret, delvis, Reformering. Iforvejen vaklede nogle iøinefaldende Omlydstilfælde (*Kjøer, Gjæs* osv.), hvor *j* dog først og fremmest hører hen. — Det er Modersmaalet under Administrativmagten: den ene Kvaksalver lader tjenstvilligst den anden

fuske med en Benskade, og efterlader Geschæftet til en tredie, der nu til Afvexling morer sig med Amputation, da han jo véd, at hans Ansvarlighed er Humbug, og han desuden ingen Ansvar har for de to foregaaende Uansvarlige. Ingen af de tre, eller af deres Efterfølgere, behøver i fjerneste Maade at bekymre sig om, at ingen af dem har Ret til Chirurgpraxis. Patienten gaaer ufeilbarligt, hjelpeløs og sindssvag, over fra den ene til den anden. I Danmark kan kun existere danske Retstilstande, dansk Publicum. Hele Comedien er et »nationalt« Drama, hvad den ogsaa ganske med Rette giver sig ud for at være i særligste Forstand. — Udenfor denne Comedie ere No. 2's Fuskerier aldeles uvedkommende, Ret til at bevare *j* foran Omlyd uforandret, og Bevarelsen ikke noget indviklet Kunststykke, ikke sværere end at slette *j* i andre Ord.

I de tre omhandlede Henseender er der, fra practisk Standpunkt, ikke Noget at reformere m. H. t. *i* og *j*. Modersmaalets høie Øvrighed har, under Stymperpaavirkning, forvexlet det practiske (literaire og pædagogiske) Standpunkt med det phonetiske, lingvistisk-theoretiske.

Det var altsammen hæsligt. Jeg kommer til en langt værre, og lidt mere indviklet, Post.

Orth. No. 1 decreterede: »det **stumme** e bortfalder«; forudsættende, at det var klart nok, og ingen Misforstaaelse mulig. Med Rette. Kun een Mening er mulig: det e, der **aldrig** kan udtales, bortfalder. Ingen vilde sige: 'stumt *d* bortfalder', og dermed mene, at *d* i *god* skulde bortfalde i Skrift, som det oftest gjør i Udtale. De stumme *e*'er ere: a) det i Infinitiver som *at troe*, og i de to dermed altid ligelydende Præsensformer (nemlig Plurl. og Conjunctiv)*; b) det i Pluralis og definit Form af et Dusin Adjectiver, som *den troe;* c) det saakaldte »understøttende« *e* i *foer, vaer,* Imperfectet *saae,* og ofte i et par andre Ord. — **Orth. No. 2** fjernede da »det stumme *e*«, og anmassede sig desforuden Myndighed til, i det større Antal Tilfælde at fjerne det **ustabile e,** det der **vilkaarligt** beholdes og udelades

* Samt i de to Imperfecta Pluralis *loe, laae.*

i Udtalen, nemlig i Flexion mellem betonet lang* Vocal og Endelsens *r, s, t, d,* som i *Kjøer, Skyer, syer syes syede syet, troer troes troede troet, sneer tilsnees sneede sneet,* hvilket i nogle Former sjelden, i andre ofte, i andre oftest, udelades i Udtale (hvori findes store personlige Forskjelligheder, ogsaa hos Digterne), medens der tillige gives Former, hvori Ustabiliteten forsvinder, som i a) *Kjøerne, Skyerne,* b) *syed', troed', sneed'* (hvilke forholde sig som *Blyet, Boet,* og som Comparationer: *troere troest,* og Præs. Participier: *troende*), hvorimod omvendt de to Præterita *skete* og *døde* ikke tilstede det ustabile *e* (om Aarsagen, længere hen), ligesom dette desuden ikke kan udtales i de moderne besynderlige (og ligesom *skete, sket,* mod Danskens Lydanalogier stridende) Sideformer i Pluralis og definit Flexion af Præteritum Participium som *overgro'te, tilsne'te, overse'te***, der vel faa at tillades ved Siden af de normale *overgroede, tilsneede* osv. (videre herom, nedenfor); endelig mærkes, at ustabilt *e* i Genitiv som *Byes, Troes* osv. i dette Aarhundrede er forsvundet, eller saa godt som forsvundet, af Udtalen (sammen med *e* i Genitiver som de ældre *en Bispes, en Fiskes, en Hestes, en Skalkes, en Heltes, Lives,* idet *-es* nu kun bruges efter *s,* som *Hanses, en Prinses*). Jeg erindrer, at Madvig har fordret, at *e* i Verber altid skulde bevares foran Endelsens *r, s, d, t,* selv om man vilde udelade det stumme *e* i Enden af Ord. Hermed stemmer, i forrige Aarhundrede, Høysgaards Villighed til at udelade *e* f. Ex. i *at troe,* men ikke i *troer, troede, troet.* — **Orth. No. 2** (den scandaleuse »Retskrivningsordbog«) udførte sin egenmægtige Reform paa gjængs »nordisk-philologisk« Stympermanér: Former stemmende med islandske (tildels svenske eller middelalderligt-danske) antoges for »rigtige«, og herimod stridende misliebige danske Former dels udelodes (f. Ex. *syer*), dels sattes i Parenthes (f. Ex. *syede syet*) med Betegnelse »mindre rigtigt« (hvorpaa de da bleve forbudte af Lærere, men især dog af Lærerinder, der i hele deres Levnet havde beflittet sig paa at betragte det som aldeles urigtigt at gjøre noget »mindre Rigtigt«). I stort Omfang blev atter (som ved *i* og *j*) Lingvistens Frihed

* Efter forkortet Voçal bliver det ustabile *e* umuligt, altsaa i Adjectivers Neutrum, som *frit, raat,* i Fortiden *maatte,* og i Passivet *slaas,* naar det betyder kjæmpe.

** De have Skolelærerphysiognomi, medens Impf. *skete* seer ud som Gouvernante-Dansk.

til at vælge mellem to for ham tilladelige Alternativer forvandlet til Forbud mod det ham misliebige Alternativ, og den ene Udtalemaade gjort uskrivelig; thi efter dansk Brug kan f. Ex. *syer* læses paa to Maader, men *syr* kun paa een (*e* kan forstumme, men *r* kan ikke indbefatte *e*). Atter her manglede Begreb om, hvilke Spørgsmaal der kan foreligge. Vers som »Hun *sy-er* Adrienne, Særk, Og sligt til sine Dukker« kunne slet ikke mer skrives ned. Fjolleriet gik saa vidt, at f. Ex. af de aldeles ensstillede Dobbeltudtalemaader *syer syr, fornyer fornyr* udelukkedes (med denne Forfatters brutale Tilsidesættelse af Rim og Metrum) *syer* og *fornyr*, saa at der resterede *syr* og *fornyer;* at Imperfecterne atter divergere herfra: kun *fornyede,* men baade *syde* og *syede* (dog *syede* »mindre rigtigt«), og andre Imperfecter divergere nok engang, som *snede* uden Alternativ. Det yderst simple og lette Forhold lykkedes det at »omarbeide« saa »nordiskphilologisk«, at man uundgaaeligt løber surr. Hver enkelt »Fastsættelse« bliver aldeles falsk; der bliver intet Rigtigt tilbage. Det er at reformere, at »tilveiebringe en simpel og forstandig dansk Retskrivning, som tillige er nordisk, og som kan bestaa gjennem [cultusministerielle] Aarhundreder« (P. XV). — **Orth. No. 3** mener derimod, at cultusministeriel Orthographi kan være saa indviklet og uforstandig og udansk, at den (trods »Nordiskheden«), efter at være indterpet 16 Aars unge Mandskab, maa casseres, maatte ønskes aldrig fremkommen, hvilket bliver Indrømmelse af cultusministerielle Scandalers Mulighed indtil mindst 16 Aar igjennem. De dydige Lærerinder opleve nu at commanderes til det »mindre Rigtige«. Uden Undtagelse bliver dette nu atter det ene Gyldige: *syede syet, saaede saaet, boede boet, Kjøer Kjøerne* &c. Med Rette. Det er (relativt) ingen ringe Distinction for Cultusministeriet i 1888, at overtræffes af »de nordiske Philologer«, Mængden af Dansklærere, og forskjellige Redacteurer og Forfattere, i Mangel paa lingvistisk Judicium. Men det forslaaer ikke. Sagen kommer dog ikke i Rigtighed ved den nyeste Recept, nemlig: hvad S. Grundtvig satte i Skammekrogen, sættes nu tilbords istedetfor hans Honoratiores; hvad han smed ud, bliver udenfor (undtagen et par Detailler, navnlig *teede,* og saa vel ogsaa *sneede,* der separatim hentes ind igjen). Det skulde den nye Kok have mærket bl. A. af, at saa blive alligevel Snurrighederne *syr: fornyer, sys: fornyes, snet: troet,* samt *tor-*

(af *at tø*): *Kjoer*, osv., staaende; det faaer han ikke rimet istand. Han lader (ligesom ved de store Bogstaver m. M.) en Stump »Reform« restere til at kaste i Gabet paa Cerberus; det er en underjordisk Maneuvre. Han har af Forgjængeren ladet sig forlede til at ignorere den nuværende Dobbeltdannelse i de vedkommende Participiers Pluralis og definite Form, og af, at ved *seet* den ene Dannelse (*seede*) sjelden anvendes, til at antage, at foregaaende *e* har med Sagen at gjøre, en hæslig Misforstaaelse: her bliver aldrig Collision af 2 virkelige *e*'er, da det ubetonede *e* kun kaldes og skrives saa, men er en ganske anden Lyd (saakaldt »Halvlyd«), der snarere ligner *ø*. Forgjængeren har ikke imponeret ham, men dog ikke formaaet at udjage den Forestilling, at en officiel cultusministeriel Embedsmand og Docent, decoreret med cultusministeriel Anbefaling, aldrig kunde være complet Fusker. Ministeriet skulde have indseet, at en Cultusminister heller ikke kan være complet Fusker, og erindret, at Madvig har været Cultusminister, og, hvis han havde været det 1871, vilde have decreteret, at »*e* vedbliver at skrives, som i Literaturen, foran Endelsens *r*, *s*, *d*, *t*«; med andre Ord: at et *e*, der nogensinde kan udtales, nok saa svagt, maa vedblive at skrives, medmindre complet Dobbeltskrivemaade indføres (hvilket i Skole og Literatur er aldeles ugjørligt); thi det Rigtige kan ikke gjøres uskriveligt. Enhver Afvigelse herfra, ethvert Forsøg paa at sønderrive det Sammenhørende, at lade det komme an paa, hvor hyppigt et ustabilt *e* forstummer, fører ind i egenmægtige Ukaser, complet Forvirring (cf. *syr: fornyer!*), og Uigjennemførlighed, altsaa bestandig nye Ukaser. Heri er Intet at reformere; Literaturen havde valgt det Retteste. Kun kan naturligvis det aldrig udtalte *e* i *slaaes* (kjæmpe), og i Part. Plurl. som *overgroete, overseete* &c (Digtere bruge her gjerne Apostroph), udelades, ligesom i *skete* og *døde*. Udeladelse af det virkelig stumme *e* i Enden af Ord (Infinitiv &c, Adjectiver) medfører heller ikke Tab, ingen Forvirring, neppe nogen Utydelighed, ingen egenmægtige Detailregler. Det »understøttende« *e* i *saae* (Imperf.), *foer*, *vaer* er practisk saare nyttigt, men kan ikke være en Lingvist velsmagende; imidlertid maa man jo tømme nogle bittre Skaale i Livet. Tænk, hvor Mange der mod deres Villie have maattet faa hele »Retskrivningsordbogen« i sig!

Anhang til foregaaende Stykke.

Til Læren om det ustabile *e* kan behøves endnu nogle Detailler, hvilke jeg indleder med følgende Almensætninger:

Det ustabile *e* er en speciel Danisme, udviklet i Danmark.

Islandsk og Svensk ere uvedkommende; *Moer, Kjoer, gjoer* rime sammen (islandsk *meyjar, kyr, geyr*); *syer, fornyer* ligesaa (svensk *syr, förnyar*).

Norske Versificatorer i forrige Aarhundrede, og allerede Dass, ere heri daniserede. De maa da have havt to Maader at tale paa, en norsk (f. Ex. *trodde*) og en daniseret (*troede*), hvilken for dem blev en literair Catheder- og Declamations-Udtale*.

Tre phonetiske og tre grammatiske Tendenser have især paavirket de nydanske Formationer: 1) Ubetonet *e* udtales ikke i Udlyd lige efter Vocal med »Stødtone«; derfor ikke *befri-e, forny-e*; og *den fri-e, ny-e* kun, naar Stødtone udelukkes; ligesaa ved *vi-e, du-e***. 2) I Udlyd maa *t* normalt ved et, efter »Stødtone« ustabilt, *e* holdes fra foregaaende lang Vocal (*gaaet, troet*), da det ellers i den Stilling, efter danske Lydanalogier, skulde svækkes til *d* (Ord som *en Stat, en Bet, et Alphabet* ere fremmede). 3) Mellem to udtalte ubetonede *e*'er kan *t* ikke staa (derfor *skete*, ikke *ske-e-te*; *den tilsnete* eller *tilsne-e-de Vei*). 4) Perf. Part. i »svage« Verber skal have en Stavelse mindre end Imperf., og i Plurl. og definit Form være lig Imperf., eller dog kun skilles derfra ved Accenten (*elskede, elsket* Pl. *elskede*; *domte, domt* Pl. *domte*) (derfor hører til Imperf. *skete* Part. *sket*, Pl. *skete*, trods Lydtendensen No. 2 ovenfor, og til det som Particip fungerende Adj. *dod*, Pl. *dode*, det enestaaende Imperf. *dode*, ikke *do-e-de*)***. 5) Definit Plurl. af Subst. maa ikke være under tre Stavelser (altsaa *Kjoerne*, og i Henhold hertil *Kjoer*, dog ustabilt). 6) Den Endelse, der efter Consonant begynder med *e* (*elsk-er, -es*; *-ede*; *-et, -ede*), opfattes som i sig selv indeholdende *e*, der dog i Trestavelsesformer og efter Vocal med »Stødtone« er ustabilt; altsaa bliver det middelalderlige *flyr flys, flyde, flyt* Pl. *flydé* til *flyer flyes, flyede, flyet* Pl. *flyede*, alle med ustabilt *e*; Tendensen er begyndt for over

---

* Holbergs egen Udtalelse om hans egen (dagligdags) Udtale modsiges af hans Versification. Saadant hændes ogsaa Danske, fordi Generalisation (»altid«, »aldrig«) let bliver forhastet. Digtere vide, som Andre, sjelden Besked om deres egen Udtale. Men Feil i Versification komme ikke deraf.

** Dog kunne Composita, der udtales baade uden og med »Stødtone« (*underkue, oppebie, fortie* &c) beholde *e* ogsaa i sidste Tilfælde (men i daglig Tale ofte: *at underku, oppebi, forti*, ganske som *befri*).

*** Resterende Undtagelser: Part. Pl. og def.: *sagte, lagte, havte, gjorte*, og Sing. *skullet, villet, kunnet, turdet, burdet, maattet*. Tilkomne Undtagelser: de helt nye, mod Lydanalogier stridende, Part. Pl. og def. som *begro'te, bestrø'te, tilsne'te, usaa'te, udsy'te* (*t* mellem lang Vocal og *e* høres, i danske Ord, ellers kun i et par Contractioner, som de bleve *bedte*, hvor dog i daglig Tale anvendes Singul., og i *skete*; Former som *Stater, Beter* ere fremmede). — Ved *lader, ladede, ladet* og *ladt* bruges Imperf. *ladte* næsten ikke; de alm. Former *ladede ladt*, stillede sammen, se ud som Undtagelse fra Regel 4.

et halvt Aartusinde siden; thi saadanne Former (f. Ex. *flyær*) antræffes allerede i det ældste Dansk. Den har ligesaa, men i Forbindelse med den forrige, gjort *Kjor, Mor* til *Kjoer, Moer* (ustabilt). Saaledes vedblive *doer, stroer: Kjoer, Moer,* &c, at rime.

Af versificatoriske Vidnesbyrd blive de rigeligste de i 17de—18de Aarhundredes iambiske og trochæiske Metra*, da heri ingen metriske Friheder tillodes. Nyere Drama, med jevnlig 2stavelses »Thesis« i Iamber, samt Hexameter, »Nibelungenvers«, &c, med endnu større Friheder, give i forskjellige Tilfælde mindre tvingende Bevis for Udtalen. Versificatorisk Kræsenhed m. H. t. (virkelig eller »theoretisk« antagen) Vellyd er større hos nyere Versificatorer (fra Evald af) end hos de ældre (Arrebo til Wadskiær og Langebek, inclusive), og tjener altid til at unddrage virkelige Udtalemaader (mer eller mindre) fra Anvendelse i Vers, altsaa til skjæv Repræsentation af Sproget, samt er dels bevidst, endog »theoretisk«, som Heibergianeres »Hiatus«-Angst, dels instinctiv. Den instinctive er aldeles ikke ufeilbar, den theoretiserende i høieste Grad feilbar. — Vi ville nu bese nogle Detailler.

I. Trestavelses-Former**.

1) Imperfecta (rigeligt 50), som *skuede, friede, syede, troede, naaede, gjoede, sneede, bejaede,* og dermed ligelydende Participia i Plurl. og definit Form. Skjønt disse Imperfecta almindeligvis ikke have Stødtone, og Participierne mer eller mindre kunne opgive den, især i Declamation, og de saaledes ikke behøve at lyde værre end f. Ex. *frieste, snuere, troere, gaaende,* Pl. *buede,* endsige (med »Stødtone«) *Friere, Skoene,* hvilke i Vers ikke genere overvættes, saa undgaaes de dog, fra Arrebo til nu; i Vers siges normalt ikke *tro-e-de, vi-e-de, du-e-de,* men *trø'de* og *troed', vi'de* og *vied', dued'* og stundom *du'de* (»at al den hele Stads ei *du'de* for en Bønne«: Evald), medens andre 3stavelses (dactyliske) Former vrimle. Hvorfor da disse genere saa overvættes, aner jeg ikke. Ialtfald synes Mere tabt end vundet ved en saa stor Begrænsning af Valg, skjønt to Alternativer restere. Det af Renaissance-Versificationens Importateurer først instinctivt givne Exempel synes at have virket determinerende paa Digternes enorme Eftergjørelses-Instincter (dog med to notable Undtagelser). Til at undgaa de nævnte Participialformer bør nu ikke mere bruges Apocope *(de ægtevied' Folk),* kun Syncope: *tilsne'de, udse'de, mosbegro'de, guldbestro'de, misforstaa'de, gudindvi'de,* hvilket ikke er hyppigt, og ikke vellydende (da Syncope hindrer eller vanskeliggjør »Stødtonens« Opgivelse); endnu sjeldnere ere de nye hæslige Former *use'te, usaa'te, silkesno'te, stro'te* &c, der slet ikke

---

* Ogsaa det f. Ex. af Wadskiær anvendte dactyliske *(Printzen, jeg spaa'de, blev til en Princesse),* og det iambisk-anapæstiske, som i Nordlands Trompet *(Det lader ei vel at omgaa-es med Svig).*

** Hvad der gaaer forud for Rodstavelsen, som i *bejaede, tilsneede,* tælles ikke med.

kunne undvære »Stødtone«. Som Prædicat anvendes tidt, efter daglig Tale, Singul. *(de bleve viet)**. Hertil komme da Udveie ved at omstøbe Sætningen. — Efter nogen Søgen er jeg hidtil naaet til at have noteret, af Participialformer, to, begge hos Pram (Stærkodder):

Til Lundens *indvi-e-de* Skygge jeg ilte.
Forny-e-de være de mægtige Baand.

og af Imperfecter, hos de ældre, to Gange *tru-e-de* hos Holberg, 1 Gang *tro-e-de* hos Wadskiær:

da *tro-e-de* jeg i det første ey mit Øre

hos de nyere, hidtil, ingen, undtagen: 1) i »Nibelungen«- og dermed beslægtede Linier. I ægte germanisk (ikke latiniseret) Versart gjelder altsaa dette Instinct ikke (ɔ: det dukkede ikke hos Grundlæggere op, som vildledt Instinct, og kom saaledes ikke til at determinere Efterfølgerskaren). Følgende Exempler turde regnes for sikkre, og de tre sidste for udsøgt velklingende:

Den allersidste Løkke der *ku-e-de* hans Arm. Winther.
Og *glo-e-de* paa Vrimlen fra Trappens høie Sten. do.
Forklaringer, Beviser, *tru-e-de*, blev grov. Aarest.
Saa dybt jeg *sku-e-de* Jorden, vi fløi saa vidt over Ø. L. Heib.
Svendene, de fulgte, men de *naa-e-de* ham ei. do.
Daglig med den Skjønne jeg *sy-e-de*, jeg spandt. do.

2) I Hexametre. Disse skille sig fra andre Renaissancevers og ligne egte germaniske ved at give frit Valg mellem 2stavelses og 1stavelses »Thesis«, nemlig i de 4 første Fødder (mindre i 5te). Derimod kjende de ikke den i egte germaniske Vers herskende Skiften af tung og let »Arsis«, hvorfor Præteritums *-de* aldrig kan blive Arsis i Hexameter, saaledes som i Nibelungenlinien. Alligevel kan Hexametret, i Længden, ikke let andet end medføre idetmindste nogen Anvendelse af 3stavelses-Udtalen af disse Præterita, medmindre Versificator med bevidst Forsæt vilde undgaa Saadant (men bevidst theoretisk Fordom mod denne Udtale tør neppe tillægges vore Versificatorer; her er almindeligvis kun Tale om ubevidst overleveret Manér). I Hexametret raader jo nemlig (stærkest hos Wilster) den ugermaniske Undgaaen af »lette« Trochæer i de 5 første Fødder; og de undgaaes, i paagjeldende Tilfælde, ofte simplest ved at benytte 3stavelses-Udtalen, der afgiver »let« Dactyl, altsaa er tilpas, f. Ex.:

thi han var alt vendt om, forinden han *naa-e-de* Lemnos. O. 8,301
De som *bebo-e-de* Pherai, omkring den Boibeiske Indsø. I. 2,711
Eder hun selv *udstro-e-de* først den kvægende Hvede. I. 8,188

ligeledes *ro-e-de, di-e-de, tru-e-de* m. fl., skjønt de to andre Maader: *boed* (ofte i I. 2), *formaaed, bied, skyed, skued* &c, og *bo'de, befri'de, sky'de* &c, ere fremherskende ogsaa hos Wilster. Græsken foranlediger ret hyppig Brug af Participialform som *stro-e-de, sno-e-de, guldbesko-e-de,*

---

* Især i Heibergiansk Skole skrives da ofte (med sjællandsk Udtale) *de bleve vied'* o. L., som om der var Apocope (cf. Skrivemaaden *de er'*). Skolen har fra Heiberg arvet megen falsk Theoretiseren (og har stundom ladet sig paavirke af Rask). Heiberg var smagfuld æsthetisk Bedømmer; men var han anlagt til Theoretiker?

flaa-e-de, storslaa-e-de, ku-e-de, ægtevi-e-de m. fl. (I. 6,246; 13,572; 15,463; 18,553; 23,123, 169; O. 2,426; 11,604; 15,290; &c), f. Ex.:

men i Fortrøstning til Buer og Slynger af *sno-e-de* Uldbaand. I. 13,716.
Op af Havet med fire fornys *afflaa-e-de* Sælskin. O. 4,436.

Trestavelsesudtalen findes ogsaa hos Meisling, f. Ex. *spaa-e-des* (Æ. 7,255), *spy-e-de* (9,349), Part. *sno-e-de* (4,575); hos M. Hertz, f. Ex. *steensaa-e-de, mosgro-e-de;* sjelden hos P. M. Møller, dog *sku-e-des, omro-e-de;* sjelden hos Baggesen, dog *sku-e-de* og Part. *den helvedindvi-e-de.* Ingen af de Nævnte, heller ikke Wilster, kan betegnes som personligt tilbøielig til Anvendelse af 3stavelses-Udtalen. Metrets eiendommelige Trang til denne Udtale har faaet, mer og mindre, Bugt med den ubevidste traditionelle Manér.

Kun to Versificatorer har jeg (hidtil) bemærket, der manglede dette besynderlige Instinct: Langebek og Grundtvig*, uagtet den ene kun, og den anden næsten kun benyttede Renaissance-Versification (strengt Fodmaal). I Langebeks 3 Skaldedigte 1772 fandt jeg 3 Gange *tru-e-de(s),* 2 Gange *gru-e-de,* 1 Gang *tro-e-de:*

Hvo *tro-e-de* at Sligt saa hastigt skulde møde;

og hos Grundtvig mange Exempler, som:

det som en Tacitus *naa-e-de* dog.
han spaade** ilde, *spaa-e-de* hans Død.
som i mit Land *udspy-e-de* sin Edder.
som *fri-e-de* dit Land fra Hungersnøden.
jeg *naa-e-de* det gamle prude Leire.
har han da aldrig
dig sagt, han *tro-e-de* paa Thor?
. . langt mere *tro-e-de* end Sandheds Ord.
der *sy-e-des* kun for et Bryst af Staal.

I 'Syvstjernen' 1860 findes saadanne Verber neppe mere end 2 Gange i Imperf., begge Gange apocoperede:

Derfor om du end med Rette selv dig *tro-ed* bedst oplyst.
Aanden *vi-ed* til hinanden smukt Guds Ord og Hjertets Tro.

I 2. Udg. af 'Optrin' 1861, og i den (af S. Grundtvig besørgede) i 'poet. Skrifter' B. 2, 1880, ere de ogsaa 1872 i »Retskrivnings-ordbog« som »mindre rigtige« betegnede Former rettede ved Text-ændring (til *naade, fride* &c), ogsaa de apocoperede *troed, naaed, spaaed* &c (nemlig 1861 for Metrums, 1880 tillige for Stavemaadens Vedkommende); og i sidste Fald angives 1880 i Noterne, falskeligt: »1ste Udg. *troede*«, »*naaede*«, &c istedetfor *troed, naaed.* Hensigten helliger Midlet: *troed* er endnu misliebigere end *troede,* fordi det altid har hørligt *e,* og fordi det, som apocoperet af *tro-e-de,* beviser

---

* Vel findes hos Staffeldt *sku-e-de, di-e-de, sy-e-de, spaa-e-de, indvi-e-de* (Digte 1804 P. 160, 155, 159, 162, N. D. 1808,28), brugte som 3stavelses, men neppe uden i Hexameter og i Romancelinier af germanisk Type. Staffeldt skriver gjerne *spaa'de* og *spaaed'* for at betegne 2stavelses Udtale.

** Stavet saaledes; *spaaed ilde* lyder her bedre.

dettes Rigtighed. Grundtvigianere skulde gjerne undgaa den Opdagelse, at deres Dansk ikke er Grundtvigs. 1860 (Syvstj.) var Grundtvigs Dansk uforandret, og paa dette Punct (Imperf.) stemmende med Rasks Grammatik, der heri kun har »det mindre Rigtige«, og han havde aldrig ladet sig imponere af Rasks Magtsprog paa et andet Punct (*tro-er* &c). Han kan ikke 1861 selv have ændret sit Sprog i 'Optrin'. Det ligner ham ikke, at tillade en Anden at ændre det efter Rask, endsige mod Rask, og (i 78 Aars-Alder) give sit eget Danskheds-Øre et Dementi, skjønt han selvfølgeligt kunde overdrage Correcturen til en Anden, f. Ex. en Philolog. Skulde Nogen have behandlet ham, som om han var et Cultusministerium? Mon nogen Erklæring endnu kunde erholdes om Forskjel i Behandling, med Definition af Forskjellen? Hvad mon Hall, efter 1872, vilde have troet herom? Formodentlig er hele den store Udg. ('poet. Skr.') mer og mindre »corrigeret«, og lingvistisk ubrugbar. Grundtvigs personlige Dansk kan kun læres af (upaavirkede) Originaludgaver. Hvis Grundtvigianere holde fast ved cult. Orth. No. 2, stemple de Grundtvigs Dansk (heri) som »mindre rigtigt«; denne Pietetløshed bortfalder ved Orth. No. 3, der altsaa har een god Side. — Hos Heibergianske Versificatorer, men ikke hos Øhlenschlæger, Wilster m. fl., ere apocoperede Former (især med *aa, o, ø, e: naaed*) tildels i Ugunst, neppe af »nordiske« Hensyn, men sagtens mest fordi de indeholde »Hiatus«. Hiatus-Angsten er lidet dansk, og heri ialfald paa Vildspor. Ubetonet *e* foran betonet Vocal er virkelig for et opmærksomt dansk Øre en Mislyd, om end ikke nogen svar Pine; i andre Vocalsammenstød kunne utheoretiserende Landsmænd af mig virkelig ikke saa let høre Mislyd*; derfor bør f. Ex. *jeg roed over* netop bruges for at undgaa Mislyden i *jeg rø'de over* (hvad f. Ex. Wilster ogsaa ofte iagttager).

2. Def. Plurl. af Subst. *(Kjoerne)*, Grader *(tiere, den troeste)*, Præs. Part. *(troende)* modsætte sig Elision af *e*, tildels vel kun paa Grund af grammatisk (ikke phonetisk) Instinct. Halv-Elision, som i *Ti'nde* (Grundtv.), *i Knæ'rne segned Knegten* (Wessel), og i Rim *Skø'ne: Throne* (Bags.), *tiere: fire* (Pal. Mül.), er kun en sjelden Selvraadighed, der faaer Lov at passere. Hyppigere er den, især i def. Pl., hos Reenberg (*Frø'rne, Du'rne*, &c); han hører til de af Forgjængeres Manerer mindre Afhængige.

II. Tostavelses-Former.

1) Med Stødtone: a) Subst. Pl. som *Træer, Moer, Kjøer, Leer*, b) Præs. som *troer troes, seer sees, syer syes, fornyer fornyes, befrier befries, stroer stroes, duer*, samt Imperfectet *saaes*, c) Part.

---

* Mellem to ubetonede Vocaler omgivne af betonede Stavelser opstaaer vist ikke let, kjendelig Mislyd; jeg hører ingen f. Ex. i

de *stige af* Graven alle
og *lede om* Bayonetten

Her vilde *stiger* endog blive Tab, da det har Stødtone, der er en meget

som *troet, seet, syet, fornyet, befriet, stroet**, have alle ustabilt *e*, der i Vers almindeligvis elideres; det bevares tiere i Subst. end i Verbum, lidt tiere i Passiv end i Activ, og lidt hyppigere i enkelte Verber (som *befrier*) end i andre, uden phonetisk Grund, men dels ved tilfældig opstaaet, og saa overleveret, Manér, dels ifølge Sidevirkning af grammatisk Instinct, idet f. Ex. *e* i *Kjøer* støttes af det i *Kjøerne,* og Passiv overhovedet helder mer end Activ til 2stavelses Form (cf. *toges, gaves* &c, oprindelig *togs, gavs*). Kun *sket* kunde maaske (i Henhold til Impf. *skete*) gjelde som i og for sig 1stavelses? Dog tør jeg ikke benegte Existens af *ske-et.* Og *se-et* er gyldigt i Vers:

Slig ynksom Syn man ei har *se-et* nogen Sted. Holb. P. P.
Og for sin Skabning høyt af dem *anse-et* bliver. do. Met.
Den Kunde havde, før han ind i Boden gik,
igjennem Glasdør *se-et* Tafter ligge. Wessel.

i Peder Paars alene har jeg noteret det 7 Gange; *te-et, se-et,* er ældgammelt (N. M. Pet. Sprogh. 168, 170: *teæt, seet*). — Det ældre Hold af Versificatorer benytter sig hyppigere af samtlige Formers 2stavelses-Udtale, end det senere. De metriske Manerer have ændret sig. Enkelte Verber fraregnet, antræffes hos Heiberg-Hertz-ianere almindeligvis kun Substantiver og endel Participier saaledes anvendte, hvilke dog phonetisk og metrisk forholde sig ganske som de andre, saa at Forholdenes Ubegribelighed tager til. Naar man dog, endog i Hexameter-Udlyd**, kan taale *Knæ-er, Mo-er, Sky-er* og *naa-et, tro-et,* &c, som i

Var jeg en Yngling tilforn, saa har nu mig Alderen *naa-et.*
Lagde han ned sig i Hulen og sov henstrakt mellem *Fæ-et.*
Gak du nu ind, min Gubbe, omfavn Achilles's *Knæ-er,*

saa sees ikke, hvorfor man ikke skulde bruge Verbalformer som *sy-er, sy-es, tro-er, tro-es* i alle de samme Stillinger. Manererne bestemmes (meget tilfældigt) ved Grundlæggeres Instincter, samt ved ubevidst Eftergjøren og Udviden af givne Manerer. Senere Theoretiseren forøger oftest Forvirringen, fordi Theoretiseren kun kan blive rigtig Rettesnor ved at bygge paa Forholdenes Totalitet reduceret til en Grundlov, men denne kun kan findes gjennem mange, hvert for

---

værre Hindring for Vellyd end Hiatus. Ligesaa er det et Misgreb, for at undgaa Hiatus, at skrive

blandt de Skabninger alle, som *kryber og aander* paa Jorden

hvor *krybe og aande* afgjort lyder bedre. Verbale Flertalsformers Tilbagetrængen har overhovedet været et stort Tab af Vellyd i Dansk, og skadet den poetiske Stil overordentligt, bl. A. fordi derved hyppigt indtræder Stødtone, der mangler i Pluralisformen. Den Heibergske Skole har i Hiatusspørgsmaalet mere ladet sig lede af abstract Theoretiseren end af virkelige æsthetiske Fornemmelser.

* Forhen *elsked, troed, flyed* i Masc. & Fem., *elsket, troet, flyet* i Neutr.; derpaa begge Former iflæng, indtil den med *d* forsvandt i Literaturen. Dog findes en enkelt Gang i Rimnød Udtalen *gro'd, tro'd* anvendt i dette Aarh.

** Til »kvindelige« Rim ere Formerne ubekvemme; de rime jo kun indbyrdes, og blive her saa kjedelige som det stadige *gaaet: staaet: faaet* i Adam Homo.

sig, utilstrækkelige Forsøg, hvilke der alligevel hver Gang bygges paa i Praxis. Havde Grundtvig været i Arrebos, Terkelsens og Bordings Sted, da havde Manererne seet meget anderledes ud. — Hos Grundtvig er der nemlig ikke Tendens til at lade 2stavelses-Udtalen ubenyttet i Vers, endsige til at skille det Sammenhørende ved at benytte den mindre ved den ene Classe Flexions-Former end ved den anden. Hans metriske Sans generedes altsaa ikke, eller rettere: ikke mere ved den ene Form end ved den anden, af det, ikke Metrum uvedkommende, men (som af Digternes inconseqvente Praxis sees) aldeles ikke tvingende Forhold, at »Thesis« rykker lovlig nær ind paa foregaaende »Arsis« med »Stødtone«, især naar ingen Consonant staaer imellem (cf. ovenfor *naa-et, Fæ-et, Knæ-er*), idet »Stødtone« kjendeligt forkorter Vocalerne, hvorfor den ogsaa hyppigt negligeres i Declamation, og i Sang falder bort. Det vil nu naturligvis atter sige, at Grundtvigs lingvistiske (phonetiske og grammatiske) Instincter (heri) vare uforstyrreligere end alle de Andres, at han blandt Digtere bliver et psychologisk Særsyn, idet hans Instincter gik paa egne Ben i et Forhold, hvori Digtere pleie at determineres af forud given Manér. Selvfølgeligt har han denne Gang Ret mod alle de andre, theoretisk og practisk. Kan i Vers taales f. Ex. *en Bebo-er, Fri-er, Se-er,* Pl. *Nordbo-er, Sti-er, Sky-er, Mo-er, Træ-er, Fe-er,* Part. *forny-et, fri-et,* saa kan, selvfølgeligt, lige saa godt taales *tro-er, tro-es, fri-er fri-es, sy-er sy-es, to-er opto-es, se-er se-es,* samt *tro-et, sy-et, to-et, se-et.* Og vilde det være Tab kun at maatte bruge (i Vers) Udtalen *Bebo'r, Sky'r, Fe'r, forny't* &c, saa er det Tab, kun at maatte bruge *tro'r, tro's, tro't* &c. Og saa er det gavnligt, med Grundtvig, at benytte Friheden i større Omfang end før, og skadeligt, med Heibergianere, og tildels allerede Evald, Øhlenschlæger m. Fl., yderligere at reducere Friheden, og det paa inconseqvent Maade, en Maade der viser, at det ikke mere var rent lingvistisk eller metrisk Naturinstinct, der raadede, men Eftergjørelsesdrift i ensidig Retning, tilsat med umyndig Theoretiseren. Øre og uforvansket Naturinstinct ere heri paa Grundtvigs Side; mer og mindre fint, men kunstigt depraveret Øre paa de Andres. Han hører selv, lader ikke Forgjængere høre for ham. Eller: hvor de hørte ret godt, hørte han bedre. Han fik de forskjellige Phaser af »nordisk-lingvistisk« arrogant Tølperi imod sig, og er Exempel paa, hvorledes egenraadig naturlig Sans kan vælge det Hensigtsmæssige, hvor herskesyg og forkjættrende Theoretiseren fusker. Han troede at tro paa Rask; men hverken Rask eller senere Pseudo-Raskianere paavirkede ham heri. — Grundtvig havde havt (idetmindste) een Forgjænger af (heri) lignende psychologisk Beskaffenhed: Reenberg. Han hører ligeledes mere uniformt, men mangler den grammatiske Ulyst til Elision, saa at Resultatet blev omvendt: han eliderer, i mange af sine Arbeider, frit ved Artikel, som *Fæ't, Træ't, Cancelli't, Parti't, By'n, Bi'n,* og i Derivata som *Fri'r, Chaldæ'r,* hvilket ellers kun optræder som extraordinair Licens; rigtignok tør han næsten ikke driste sig til det i Rim:

I Munkenes Regierings-Tiid,
da de forgyldte *Barbariet;* (udt. *-rid*) II 83.

men at der menes Elision, sees, foruden af et saadant Rim, ogsaa af, at han, som de Ældre overhovedet, ikke tilsteder metriske Friheder. Havde han grundlagt vor Renaissance-Versification, da havde Elision i Vers faaet endnu større Omraade (i 3stavelses-Former, og i de 2-stavelses med »Stødtone«). Og havde han og Grundtvig tilsammen været Grundlæggere, da var fri Dobbeltudtale i langt større Omfang bleven raadende i Vers. — En Grundtvigsk Anthologi, den faaer ikke cultusministeriel Anbefaling herefter:

Snart ei *saa-es* mer dit Flag. Willem.
Saa-es et Frø udi Bierget paa Top . . Rosk. R.
sig *sno-er* stærke Buestreng. Optr.
saa *tro-er* du, det var en Straf. do.
Jeg *tro-er* ikkun paa min egen Styrke. do.
hvorfra jo *se-es* Mænd i Kreds. do.
er *gro-et* mellem Klipper frem. do.
Han *ty-er* til den varme Askekrog. do.
. . jég skjærer
det af og *fly-er* det til dig. do.
Men *spaa-et* er, at hun igjen skal fæstes. do.
da *fri-es* den fra Satans Overvold. do.
Kun hvad *saa-et* var med Taarer. Syvstj.
som saa klart der *spaa-es* om. do.
Dette Troens Ord *forsmaa-et* (Stødt.)
blev af dig og Constantin;
derfor dig har *forbigaa-et* (Stødt.)
Herren med sit Brød og Vin. do.
Thi *forny-es* kan som *fly-es*
kun hvad gammelt end er til. do.
Hvad der *tro-es* skal bekjendes. do.
Se-es skal, hvor Lys af Tanden
Herrens Mund har pustet op. do.

I Udg. af 'Optrin' 1861 og 1880 er brutalt corrigeret i Verber, saaledes at de komme til (i Metrum, og 1880 tillige i Skrivemaade) at stemme, ikke med Rask, ikke med Orth. No. 3, men med Orth. No. 2, altsaa med den 1872 i »Retskrivningsordbog« copierede Philolog-Manér (derfor ogsaa f. Ex. *fris* for *fries*). De retskrivende Grundtvigianere maa endog døie, at Grundtvigs Dansk heri bliver, ikke »mindre rigtigt«, men splintergalt, baade efter cult. Orth. No. 2 og No. 3; hos Scavenius bliver denne Gang ingen Frelse, men kun i Traditionen; alle de andre Recepter sætte Grundtvig paa Døren. T r a d i t i o n e n e r d e t E n e s t e, d e r o m f a t t e r a l l e v o r e D i g t e r e, o g k a n r u m m e d e f r e m t i d i g e, h v o r l e d e s d e s a a v e r s i f i c e r e. Her have Grundtvigianerne: Tradition med Grundtvig i den ene Vægtskaal, »Retskrivning« i den anden. De slipper ikke for at

vælge. O Weltschmerz! O Viden contra Tro! To Store i een Sæk kan ingenlunde rømmes. Grundtvig og »Retskrivning«, hvorfor kan dog I to ei søbe af eet Fad? De »rigtige«, »forstandige«, »nordiske«, evig uopslidelige Hosesokker ere Tyvekoster. Og saa passer de slet ikke til Brudgommens »Fødder«. Med dem paa kan han ikke engang gaa, men bliver siddende fast i »nordisk-philologisk« Mudder. Det bliver »Piëtet« at hakke af Fødderne for at salvere Sokkerne. — Ovenpaa den Dannevirke-Historie kan det ikke interessere de grundtvigianske Retskrivere at se et lille Udvalg af mine Citater fra ældre Versificatorer, hos hvem, ikke vrimlende, men i mer og mindre beskedent Antal, anvendes 2stavelses-Udtalen af f. Ex. *sy-er, sky-er, spy-er, gry-er, fly-er, fri-er, du-er, glo-er, to-er, tro-er, bero-er, formaa-er,* &c, *fly-es, tro-es, spaa-es, forstaa-es, omgaa-es, stro-es, se-es, bele-es,* &c, *se-et, anse-et, saa-et, tro-et, ro-et, sno-et, to-et,* &c, saasom:

samt alle andre Steds hun *se-es* kan hver Dag. Holb.
At det, som ellers *se-es* an. Wadsk.
Bele-es bør billig de Hedninger ud. Dass

Hos nyere, fra Evald af, og endnu mere hos Heibergianske Versificatorer, indskrænkes Saadant (især i Præsens) yderligere (altsaa: Udtalen *vi-er, du-er, naa-et, Mo-er,* &c, benyttes sjeldnere, skjønt den findes hos Alle, endog Pal. Müller; og Rim som *duer: sur, Figur; vier* og *Partier: Zir, Papir; Skyer: Dyr,* &c, tage yderligere til, f. Ex. hos Pal. Müller m. Fl.). Det er Modification af Versifications-Manér, ikke af virkelig Tale*. Denne har heri neppe forandret sig synderligt i et par Aarhundreder, og har altid omfattet store og capricieuse personlige Forskjelligheder**. — At indrette Orthographien efter en bestemt Classe af Digtere, er umuligt og ikke forsøgt. Den skal passe til Sproget, og omfatte divergerende Digterpraxis og personlige Uoverensstemmelser, men ikke blot et par Philologers formentlige personlige Udtale, endsige blot en af deres forskjellige Fabricationer af formentlig »rigtig nordisk« Udtale. Lad dem gjøre deres egne Experimenter. Men det er Stymperne, der end ikke kunne distingvere mellem Tilladelighed og Nødvendighed, mellem hvad man selv kan forsøge, og hvad man skal se sit Snit til at faa Andre commanderede til. I sit Modersmaal (per fas et nefas) at faa

---

* I Hexametre bør læses f. Ex. *gry-er, formaa-er, fri-es, slaa-es, bebo-es, saa-es, se-es, sno-et* i Tilfælde som: *det gry-er ad Dag* (Wilst. I. 7,331), *formaa-er en Mand* (O. 16,88) *fri-es for Døden* (I. 12,323), *slaa-es ihjel* (22,62), *bebo-es af Folk* (4,41), *saa-es en Sky* (17,373), *se-es af Nogen* (O. 8,280), *sno-et af Uld* (I. 13,599), &c; thi *gry'r ad, sno't af* &c kunne ikke med Rette regnes til »tunge« Trochæer, om end Versificatorer muligvis have været tilbøielige til at betragte dem saaledes. Idetmindste undgaaer Wilster ikke *slaa's med Fjenderne* (I. 1,151) o. L., hvor intet *e* kan udtales. Omvendt maa i 6te Fod læses *du'r* i O. 21,336: *Vel, saa giver ham Buen i Haand, at vi se, hvad han duer til.*

** Jeg har ved en tidligere Leilighed (1868), forledet af min personiige Udtale, og ifølge mangelfuld Observation og forhastet Generalisation, betegnet Elision i Præsens som mere herskende, end den er.

udvirket Politiforanstaltninger til Gunst for sine egne Kjepheste og mod misliebig, men rigtig Tale- og Skrivebrug, det er ægte Fusker-Geskjæftighed, humbuggistisk »Videnskabelighed«. Det Hele er blevet en forsmædelig Scandale, en pædagogisk Scandale, og en National-Scandale. Dygtighed have de Folk kun vist i at tage Modersmaalets høie Øvrighed ved Næsen og binde Skolelærerflokken »nordiske« Dogmata paa Ermet.

2) Tostavelsesformer uden »Stødtone« have, ogsaa efter Vocal, stabilt *e*; saaledes Subst. som *Stue, Kvie, Roe* med Pl.; Pl. *Skeer*; Superl. som *friest, troest*; apocoperede Imperfecta som *boed, stroed, fried*; Verba med *u* (en halv Snes) som *kue, true*, og nogle med *i*: *bie, tie, die* (*gnie, svie, vrie*), med Præs *kuer, ties* &c, og Part. *kuet, tiet* &c; Participierne *faaet, gaaet, slaaet, staaet**. I Vers benyttes ved nogle af Formerne (sjelden) en tolereret Halvelision af *e*. — Med og uden »Stødtone« udtales Pl. *Broer, Byer, Søer* (af *Sø*), Vb. *due, grue***, *vie, bejae****, hvilke, med »Stødtone«, altsaa miste udlydende *e* (*du', vi'*), og forøvrigt isaafald lade *e* blive ustabilt. Ogsaa Composita som *underkue, oppebie, opstaaet, nedslaaet*, &c, kunne faa eller opgive »Stødtone«, men beholde i literair Udtale, og tildels i daglig Tale, det udlydende *e* selv ved »Stødtone«.

De divergerende Forsøg paa at dictere Regler for ustabilt *e*, alle stræbende til, ikke at anerkjende det, men (ved Magtsprog) faa det fordelt paa »stumt« *e* og altid udtalt *e*, ere alle falske og ugyldige, bero paa complet Mangel paa Forstaaelse af Sagen. Det gjelder om alle de forskjellige Recepter, som hos Rask, i Orth. No. 2, og i Orth. No. 3. Distinctioner, som mellem *syr* og *fornyer, set* og *troet*, &c, ere falske. Her er Intet at reformere. Traditionen har det Rette. Kun er det sandt, at *e* i *slaaes* (kjæmpe) og Part. Pl. som *usaaete, useete* er ikke ustabilt, men i og for sig stumt. Stryge stumt *e*, og ustabilt *e*, er to aldeles forskjellige Ting. Stryge det stumme er selvfølgeligt en mulig Reform. Stryge det ustabile er complet meningsløst. Der er kun Mening i at bruge dobbelt Skrivemaade (*syer* og *syr*), eller ogsaa vedblive at skrive hvert *e*, der nogensinde kan udtales. Det Rigtige kan ikke udelukkes fra at kunne skrives. Dobbelt Skrivemaade er aldeles upractisk. Altsaa resterer Traditionen som gyldig. Naturligvis har ingensomhelst »Øvrighed« mindste Myndighed til at forbyde at følge den danske Literaturs Tradition. Det er en Vanære for et Folkefærd at imponeres, eller

---

* Disse kunne i Norsk, og stundom i Dansk, forkorte Vocalen, hvorved *e* bliver umuligt; navnlig høres, ogsaa hos os, *faaet* leilighedsvis udtalt rimende paa *godt*.

** F. Ex. Wilster. I. 15,299 *at han vil gru' for at styrte sig ind*; O. 20,215 *heller ei gru' de for Gudernes Hevn*. I daglig Tale kan høres *at bi, ti, di* (Ex. *kan du bi lidt?*); cf. Rimet *at die: bi*, Reenb. II 297.

*** Wessel dannede i Lighed hermed *bebæ-e* ɔ: sige et langt *bæ* til En (*»om En bebæ-er dig, saa skal du . . . Bebæ-e ham igjen . .«*). Det maatte ogsaa kunne udtales *bebæ* med »Stødtone«, da Interjectionen siges paa begge Maader.

blot tage Notits, af en saadan forrykt Keiser-Claudius-Nykke. — En Generation commanderet til at skrive galt Dansk!! —*

Ved Ukas forbydes »det fremmede Bogstav« **x**. »Fremmede«? Hvad er Meningen? Hvorfor forbydes ikke *a b c* &c, der ere romerske, *k*, der er græsk? Fremmede ere de lige meget alle. Motiveringen er: »fordi det ikke kan skade«! — saa forbyde vi herved det europæiske og danske Bogstav *x!* Det er den allermoderneste Theori om Administrationens Opgave: udspeculere Forbud, »der ikke kunne skade«! Da det ikke kan skade, forbydes det ministerielle Familier at beholde den fremmede Endelse *-us*. Da det ikke kan skade, forbydes det Cultusministre i Forsamlinger at sidde anderledes end paa en Stol lige i Midten af Selskabet ordnet i Cirkel.

Ved Ukas forbydes det Folk, der lære Græsk, Latin, Fransk, Tydsk, at skrive, paa europæisk, traditionel dansk, og correcteste mulige Maade f. Ex. **ph, th, ch; c; ai, eu; sch.** Den der vover at stave correct, maa betænke Følgerne: hvad det vil sige at collidere med Lands Lov og Ret! Og hvorledes opstaaer Lands Lov og Ret hos os? Orth. No. 2 indsatte, mod udtrykkeligt *Forbud*, saadanne »Reformer«. En Minister taget ved Næsen; det er dansk Lov og Ret.

Ligesom der »skal« skrives

Fyn og dog *Møen*
jydsk — — *tysk*
syr — — *fornyer*
tredje — — *Comedie*
jeg gik bagved og dog *jeg gik bag ved ham*
Trav-et og dog *tra-ve*
dov-en — — *Sko-ven*
syv-ende — — *Gy-vel*
Luv-en — — *Lu-ven*
de handlende, bedende og dog *de Troende, Hoiresindede***
behandle Orthographi paa russisk og dog *tale Russisk*

---

* Materialet fra Digtere til dette »Anhang« maatte, noget for ilsomt, samles under Affattelsen. Dog turde det være rettest at lade disse Ting komme med i Øieblikkets Discussion, med Udsigt til, at Forskjelligt endnu maa berigtiges og udfyldes.

** eller maaske: *de troende*, naar saadanne ikke udgjøre »et Parti«, men de *Troende*, naar de gjøre det.

og saa videre, næsten omkap med Orth. No. 2 i chicaneuse Pedanterier, der lige saa godt kunde »fastsættes« paa omvendt Maade, og som det er umuligt at huske, — saaledes »skal« skrives *Inspektør*, og dog *Malheur*, »skal« fransk *au* bevares, fransk *ai* gjøres til *æ*; tydsk *sch* »skal« gjøres til *sk*, som *skakre*, *Skakt*, *Bratsk*, og dog ikke i det eneste Ord *rutsche*! Vi tilkjendegive allernaadigst, at *sk* betegner Lyden af tydsk *sch*. Eller er det maaske Udtalen, man beordres til at forandre? Ja, hvorfor egentlig det Ene mindre end det Andet? Man skal commanderes til »det Nordiske«. Men hvorfor forbydes saa alligevel *Skeni*? er det »nordisk« og *skentilt* anordnet? — Men det er sandt, nogle Forbud kunne uden *Skène* levnes til Orth. No. 4 og No. 5. Thi No. 3 er aabenbart ment som Provisorium, lige saa tydeligt som No. 2.

Ved Ukas gjentages (fra Orth. No. 1 og No. 2) det mysterieuse Forbud mod **d**, »der ligger udenfor Sprogets Grænse« (i to Slags Tilfælde). I formentlig Efterlevelse af denne dybt tænkte nationale Leveregel, paabyder Orth. No. 2 *tysk* og *jysk* uden *d*; Orth. Nr. 3 derimod *jydsk* og *tysk*. De Lærde ere altsaa saare uenige i »Grænse«-Spørgsmaal; saa Lægmand maa kunne undskyldes for Uvidenhed om Fortidens, Nutidens, og Fremtidens Sproggrænse. — *Jydsk* og *Tydsk* rime; *d* er lige etymologisk i begge; de skulde altsaa, efter traditionel Lingvistik, skrives ens, af alle optænkelige Hensyn. Administrationen reformerer Lingvistiken: Orthographi, Udtale, Etymologi, Grammatik, Metrik. Videnskabens høie Øvrighed vil det saaledes.

M. H. t. »Ords Sammenskrivning« (ɔ: Grænsen for Composita) kan jeg henholde mig til Rovsings Leiligheds-skrifter (Conservative Sprogbemærkninger P. 40 f.; Retskrivningsspørgsmaalet P. 73 f.). Traditionen havde heri antaget practiske, efter Sagens Natur uundgaaeligt flydende, variable, Sædvaner. »Reformer« have atter ikke gjort Sagen bedre, men værre. Derimod maa indrømmes, at Orth. No. 2 heri er værre end No. 3. Alligevel forbydes endnu, exempelvis, at distingvere mellem: 'forstyr mig ikke med at staa der og springe *overfor* mig', og: 'spring *over for* mig og hent Bogen'. Begge Dele skulle, som efter den egenmægtige Bestemmelse i Orth. No. 2, skrives *over for*. Her burde aldrig være gjort Andet, end i det Høieste, som i Orth. No. 1, at antyde, at Præpos. ikke er at

skrive sammen med Subst. i saadanne Tilfælde som f. Ex. det stundom forekommende *udentvivl*.

M. H. t. »store Bogstaver« kan jeg henholde mig til Rovsing og v. d. Recke. — Orth. No. 2 indførte egenmægtigt, trods Forbud, det mest Upractiske, der kunde vælges: Sondring af »egentlige« og »uegentlige« Subst., altsaa f. Ex. *de voxne og Børnene, de christne og Hedninger, i Dansken, i det danske* (saa at det blev ubestemmeligt f. Ex., om der, isaafald, skulde skrives *paa dansk* eller *paa Dansk; cf. paa Latin*). Istedetfor simpelthen at ignorere denne Usurpation, vil Orth. No. 3 blidgjøre de nordiske Hjerter ved at redde en Stump Reform. Af »de uegentlige« forbliver en Part »reformeret« (med lille), de øvrige slaaes sammen med »de egentlige« (med stort). Det er blevet Resultatet af Paavirkning fra to Sider, fra Rovsing og fra S. Grundtvig. Resultatet er af samme Art som det parallele, ovenfor, med ustabilt *e*: det er en Variation af det mest Uhensigtsmæssige. De af Rovsing udpegede Snurrigheder og Pedanterier varieres, uden at formindskes. *De voxne og Børnene* forbliver, *de christne og Hedninger* derimod ikke, og saa kommer *de gode og de Christne* istedet; &c, &c. Ministeriet taxerer de »nordiske« Skolelærere til at være barnagtige nok til at trøstes med Redning af en Stump af en Stump af en Reform. Men der har det maaske dog forvexlet store Børn og smaa Børn. Man kan imidlertid forstaa, at Synedriet gjerne vil lavere og manøvrere overfor de Skriftkloges Magt.

Inddragelse af Grammatik og Metrik i Orthographi have vi seet store Exempler paa. Orth. No. 2 tiltog sig egenmægtigt forskjellige uforskammede Stymper-Attentater af den Art. Det maa indrømmes, at Orth. No. 3 (hidtil) heri staaer tilbage i Dumdristighed. **Kjørene** og **Tærene** har den da idetmindste, efter 16 Aars Function i Cultusministeriet, afskediget (da de mod Forventning ikke vilde rime med Colleger); *Kjøerne, Tæerne,* hvem det 1872 var gaaet som americanske Embedsmænd ved Præsidentskifte, sidde nu atter for en Stund blandt Honoratiores. — Orth. No. 3 tier hidtil diplomatisk om adverbial Anvendelse af Former paa **-ligt** og **-igt**. Den hele Skare af afskedigede Smaafunctionairer maa det ogsaa være genert at tale om. Hvad skal den høie Foresatte egentlig gjøre ved dem, saa at han bevarer Anstanden? Der har en Underordnet, der ikke engang er Universitetsdocent, en Hr.

Sørensen, skrevet en Opsats (i Trier & Voss's 'Vor Ungdom', 1887), hvori er bibragt nordisk Philologi, Skolelærerpraxis, officielt Examinationsvæsen, cultusministeriel Anbefaling og Administration et forsmædeligt Nederlag. Hvorledes skal man nu bære sig ad, paa Dansk, med den Sag? Naturligvis, som 1872 med »Retskrivningsordbogen«. Heldigvis begik Ingen den Fadaise at ville hevne Nederlaget; og den kjøbenhavnske (inclusive europæiske) Presse taug, med provisorisk Regeringsinstinct, aldeles bomstille. Vi tier allesammen. Vi behøver ikke engang at aftale det. Lad den nye bestaltede Retskrivningsordbogs-Fabricant vise, at han har lært Conduite af sin Forgjænger; Ansvar vil intetsteds kunne gjøres gjeldende; eventuelle Smaaubehageligheder maa han putte i Lommen. Han kunde jo f. Ex. tie stille om *-ligt* og *-igt*; saa har Ingen positivt forbudt Noget; og hvad der ikke findes i den officielle Retskrivning, ja hvem vil saa behandle det som tilladt. I den Stil er det gaaet, og kommer det, nu paa det ene og nu paa det andet Punct, til at gaa med Modersmaalets Midler under Administration. — Orth. No. 3 gjør Distinctioner mellem verbale Pluralisformer, som om nogle ved Ukas kunde blive mindre obligatoriske end andre. De der anførte Former (i Præs. & Imperf.) rangere ens.

V. d. Recke har den Fortjeneste, først at have taget Bladet fra Munden overfor

nordisk-philologisk Stymperi

og Skolelærerregimente,

skjønt der dog ikke just er Noget at sondre; det er Hip som Hap begge Dele: Skolefuxeregering. Modersmaalet er sat under cultusministeriel, Cultusministeriet under seminaristisk Administration. Det er gode Udsigter for Modersmaalet.

Vi have henved to Decenniers Erfaring om, hvad der maa komme ud af Usurpationen og Regereriet: i 17 Aar 3 aldeles forskjellige »Retskrivninger« octroyerede (den ene indsmuglet), alle tre (heldigvis) uden mindste Mulighed for at blive staaende. At No. 2 er den scandaleuseste, hjelper aldeles ikke No. 3; thi det berøver No. 3 Skolelærersympathierne. At der hver Gang bliver en Universitetsdocent, parat til at lave Dosmerseddel til Brug ved Statscoupets »Gjennemførelse«, vil kun yderligere bidrage til Omvæltningernes

Hyppighed, og til at gjøre Recrutternes Svingninger expeditere. — Der er forøvrigt ingen Grund til Medlidenhed med Lærernes Besvær ved de gjentagne Frontsvingninger. *Habeant sibi.* Lad dem ligge, som de have redt.

Paa den Maade bliver Comedien ved, med fire og fem og flere Acter, indtil det falder Cultusministeren ind, at Forgjængeren prostituerede sig ved at lade sig udraabe af Kjephestrytter-Cohorterne til Modersmaalets Imperator, der har at give idelig nye Edicter til Gunst for sine Prætorianere, hvilke til Tak hundse ham, besvære sig over Besvær ved at læse hans Edicter, og forlange herefter at dictere ham dem. Og desuden, at de ere et meget slet monteret og ufarligt Cavaleri. Saa afvæbner han sine Mameluker. Saa ere alle Edicterne af sig selv blæste bort. De behøve ikke at ophæves. Thi det besørge de jo indbyrdes. At Imperator-Edicter lige saa lidt bør ophæves som efterleves, er Imperatorers egen Anskuelse, hvilket bl. A. fremgaaer af, at Orth. No. 1, som af Ingen efterleves, aldrig er ophævet, altsaa endnu er officielt paabudt; thi Orth. No. 2 er aldrig bleven virkelig paabudt, og Orth. No. 3 skal først virkelig paabydes. Og de vare jo fra første Færd aldeles uvedkommende og ugyldige, complette Nulliteter. Lands Skik og Brug kan ikke edicteres bort, men bliver ved Magt.

Det er og bliver Administrationens eneste mulige og holdbare Standpunct, det humant-conservative. Den kjender kun, og lader i Skolen kun gjelde, Folkets Literatur, Hovedforfattere, Tradition. Lærere som Modersmaalets egenmægtige Øvrighed tolererer den ikke. Elevers, Forældres, Læreres Ret til at respectere Literaturen, og ikke imponeres af bestaltede Lingvister, beskytter den. Lingvisters Frihed til »videnskabelige« Experimenter tillader den ikke at forvandles til Tvang for en opvoxende Befolkning. Dermed gjør den Sit, og lader saa forresten Tingene gaa deres Gang.

Saa komme Lærerne til at lære om een Gang til. Det var det, de skraalte efter. Lad Confusionsraaderne have Uleiligheden af Confusionen, saa meget mere, som de end ikke genere sig for at snakke om deres Uleilighed, naar Talen ene og alene er om at befri Andre og Modersmaalet for deres Confusionsmageri, som de kunde holdt sig fra.

Tradition er ingen hellig, overjordisk Aabenbarelse, men et mer og mindre ufuldkomment menneskeligt Product. Der gives

Intet Uforanderligt blandt menneskelige Producter. Men det lykkes ikke at fabrikere en splinterny Tradition, eller tre, fire, fem. Derimod kan en Regering ofte med Sindsro se paa Omdannelser af Tradition. Traditionel Skrivebrug behøver en Regering ikke at have Tid til at lægge sig svært paa Hjerte. Men det skal altid ligge den svært paa Hjerte at hindre Uret, og at undgaa at begaa Uret.

En Del af Regeringskunsten er den Kunst at tolerere, at se igjennem Fingre. Og der behøves ikke i alle mulige Tilfælde overvættes Judicium for at skjønne, hvad der i saa Henseende kan gaa an. Hvad, om et Cultusministerium istedetfor alle de colossale positive Fadaiser, istedetfor den travle Activitet, valgte en passiv Rolle? Om det sagde til dem, der ikke kunne afholde sig fra Pression: Ministeriet savner enhver Ret til at paatvinge Reformer i et saadant Anliggende, og maa forlange Traditionen respecteret i Skolerne; af sin Ret til Indskriden mod Læreres og Bestyreres Selvraadighed agter det dog ikke at gjøre Brug i følgende to Puncter:

Opgivelse af fordoblet *e, i, u;*

Opgivelse af altid stumt *e* som Slutningsbogstav;

heller ikke finder det Foranledning til, i Almueskoler strengt at fordre Saadant overholdt, som *ph, th, ch* i græske, *au, ou, ai, eu* i franske Gloser, forsaavidt saadanne Gloser ikke kunne undgaaes i Almueskolen. — Ved saadan Fremgangsmaade vilde to Cultusministre have undgaaet at blive til to saadanne sproghistoriske Personligheder, som de nu have gjort sig til, og Modersmaalets forsmædelige Forfuskning vilde ikke i Løbet af 16 Aar have antaget saa colossale Dimensioner. Lige i Øieblikket er der (udenfor Cultusministeriet) ikke Stort Andet at udrette, end at et Antal, sindigere, Forfattere og Lærere yde en saa seig og overlagt Modstand som muligt mod Stymperregimentet. — Cultusministeriets Pligt er uforandret: at beskytte Modersmaal og Ungdommen mod det forrykte »Retskriveri«; altsaa: undlade at paabyde Orth. No. 3; efterligne sine Undergivne i at ignorere det endnu paabudte No. 1; eo ipso lade Traditionen være i uforandret Gyldighed som før 1871 (muligen med en eller anden Indulgens). De sidste 16 Aars tjollede Uvæsen maa feies afveien. Var Døren bred nok til at komme ind ad, saa er der ogsaa Plads til at komme ud.

E. Jessen.

Toner.

Hvad er det, der gærer og fylder min hu med et væld af klang?
hvad er det for toner, der bruser i en himmeljublende sang?

Er det den storhed, der slumrer i urskovens kyske favn, —
over de umålte vidder, — over steppe og ørk uden navn —?

Er det en hymne fra hære, der sejred i blodig dyst —
triumfråb, der gjalder så vide og ruller fra kyst til kyst —?

Er det en skare, der knæler i andagt i herrens hus
og under klokkernes kimen, — til orglernes mægtige sus —
i solskær fra farvede ruder gennem en virakdis
hæver sin røst i lovsang til himmeldronningens pris —?
— — —
Tankerne bliver så vage, sanserne lulles i blund;
jeg hører kun sangen, der vælder fra sjælens dybeste grund.
Tonerne jages og trænges, så jeg næppe kan drage ånde
svanger med stækket jubel under fødselveernes vånde;
klang på klang sig højner til en sansesvimlende tinde,
— — —
vældet kan ikke standses, — ti klangen bor dybest inde.

26/8 1888. Gustav Hetsch.

I anledning af Bj. Bjørnsons „Engifte og mangegifte".

I det Herrens år 1887, d. 16de marts, holdt frk. Elisabeth Grundtvig et epokegørende foredrag i Dansk Kvindesamfund. Hun gik frejdigt ud fra, at mændene, sådan over en bank, er svin, svin af tilbøjelighed, svin i kraft af et ustyrligt driftsliv, og forelagde det ærede publikum følgende overraskende spørgsmål til besvarelse: Bør kvinden blive som manden (d. v. s. et svin), eller bør manden blive som kvinden (d. v. s. en engel)? — hvilket spørgsmål man vel uden fare for proces kan kalde det mest fruentimmeragtige, der endnu er blevet stillet.

I året 1888 efter Kristi byrd udgiver hr. Bj. Bjørnson et foredrag, hvormed han i løbet af et års tid har gjort byer og landsbyer omkring i kongerigerne Danmark og Norge usikre, et foredrag, som debatterer det spørgsmål, om man skal være sædelig eller usædelig, som kommer til det forbavsende resultat, at man skal være sædelig, og som anviser midler og veje bort fra usædeligheden.

Så oplyst er almenheden i kongerigerne Danmark og Norge, at man vover at byde den sligt i slutningen af elektricitetens århundrede — og ikke byde det beskedent, ydmygt, med et omforladelse på læberne, men prætensiøst, selvbehageligt, overbevist, som havde man gjort en stor, ny opdagelse, opfundet en helt ny livsanskuelse, bragt det glade budskab, som ånderne tørstede efter!

At frk. Grundtvigs foredrag var fruentimmeragtigt, det får gå; ingen overskrider sin begrænsning. Men at Bjørnson, skønt af hankøn, tænker og føler ganske som et fruentimmer, det er

dog for galt. Han kæmper mod mangegiftet — som om nogen har forsvaret det! Han kæmper for éngiftet — som om nogen har angrebet det! — Der gives ganske vist en hel del, som har rettet deres våben mod den nu gældende opfattelse af ægteskabet. Men vil det sige det samme som at anbefale almindelig promiskuitet, polygyni, polyandri, gruppeægteskaber o. s. v.? Kan Bjørnson ikke se, at der er forskel på monogami i al almindelighed og den specielle form for monogamisk ægteskab, der er gængs i Danmark og Norge? Begriber han ikke, at man på samme tid, uden at komme i selvmodsigelse, kan angribe »ægteskabet« og slå et slag for monogamiet? Så er hans tangegang ligeså snæver, lige så tør og stiv som en professionel jurists eller en enfoldig kvindes. Kvinder og jurister, de kan nu én gang ikke ret vel bringe sig selv til at se ud over de bestående juridiske former. Deres fantasi er ganske bunden til det, som er. Men man kunde vel, uden at blive ubeskeden, forlange lidt mere fantasi og lidt mere abstraktionsævne af en mand, der vil give sig af med etiske spørgsmål.

Det, der er det viderværdige ved Bjørnsons foredrag, er ikke så meget det, at hans forudsætninger er gale, hans bevisførelse mangelfuld og hans resultater tåbelige, men det er det, at han med sit navns avtoritet støtter den dummeste og mest bornerte opfattelse af ægteskabet, den som enhver sludrepræst og dydsheltinde kan haspe af udenad. Skal vi da til evige tider her i Norge og Danmark blive stående ved den selv samme gamle fæiske mening, at det er præstens ritual eller borgmestrens formular, der gør en kønsforbindelse moralsk? Og hvis ikke, hvorfor har så Bjørnson ikke med en stavelse berørt, at den mening er dyrisk dum?

Sædelighedsdiskussionen, som den har været ført her til lands i det sidste års tid, er vel nok noget af det mest vrøvlagtige, der endnu er præsteret. Angrebet skete på »ægteskabet«. Der svaredes med et angreb på promiskuiteten og nu sidst, af Bjørnson, med et forsvar for éngiftet. Angrebet skete på prostitutionen. Der svaredes med et angreb på dem, der forsvarer »fri kærlighed«. Kan vi da ikke få slået fast, at »fri kærlighed«, på diskussionens nuværende trin, betyder så meget som »frit ægteskab«, at det, »den frie kærligheds« tilhængere vil, er en ny juridisk opfattelse, og at det, angriberne af den nu gængse opfattelse af ægteskabet vil, det er en ny moralsk

opfattelse, og at de to spørgsmål må holdes udenfor hinanden i diskussionen.

Utugten, liderligheden vil vi alle, så mange tænkende vi er, tillivs. Men vi vil ikke alle sammen de samme midler som Bjørnson. Vi ser — en del af os i alt fald — utugten som en konsekvens af det nuværende ægteskab eller rettere af den opfattelse, som bærer det, og vi mener derfor, at Bjørnson arbejder sig selv og den gode sag imod ved sin agitation for opretholdelsen af de bestående ægteskabelige forhold. Man skulde tro, at det ræsonnement var klart nok: jo snævrere de ægteskabelige grænser trækkes, jo flere der af en eller anden grund udespærres fra adgangen til ægteskabet, des flere ryger i armene på utugten. Ægteskabet afføder utugt, ligesom ejendomsretten skaber tyveri. Indsnævr begrebet ejendom, des flere tyve vil der blive. Indsnævr begrebet ægteskab, des mere utugt vil vi få at trækkes med. — Dette begriber Bjørnson og fruentimmerne ikke. De siger: vær afholdende, så forsvinder utugten. De præker om bedre opdragelse, afskaffelse af snørliv og indførelse af normaldragt. De siger: se til os kvinder, så rene og dydige vi formår at holde os! Og så tror de, de har sagt noget farlig klogt noget! Forstår de da ikke, at kvindernes situation er en ganske anden end mændenes? Forstår de ikke, at mens samfundsforholdene kunstig afspærrer kvinderne fra al berøring med livet, unddrager en væsentlig side af deres karakter, deres kønsliv, al næring, så kaster de selvsamme forhold manden ud i livets allervildeste tummel, bryder enhver skranke, der kunde tvinge hans kønsdrift tilbage, ja tit nok ægger og hidser de hans sanser langt ud over det normale! Og begriber de så ikke, at disse forhold for mandens vedkommende ikke kan forandres, at den, der skal kæmpe for livet, han må ud i livet og kunne gebærde sig frit og ubundet dèr, og at de selv samme forhold engang vil møde kvinden, når hun får sig tilkæmpet ret til at føre en menneskeværdig existens som mandens jævnbyrdige i kampen for livet? Der er ikke spor af grund til at tro, at kvinden af naturen er mere »sædelig« end manden. At det er mændene, der skejer ud, og kvinderne, der bliver stramme og bittersøde af lutter dyd, det kommer sig simpelthen af, at de to køn lever under så højst forskellige betingelser. Og hvis man tror, at der vil kunne udrettes store sager ved en forbedret kønslig opdragelse, så svæver man utvivlsomt i den største vildfarelse.

Noget vil der kunne gøres, det er sandt nok; men at vente sig en hel revolution af en bedre opdragelse, det er mildest talt naivt. Opdragelsen ophører jo for mandens vedkommende i 15—16—18 års alderen, netop på det tidspunkt, da drifterne vågner. Efter den tid kommer de unge mænd under sociale indflydelser af helt ny art. De og så kønsdriften, der stiger og stiger, skaber et pres på hans vilje i en helt anden retning end den, opdragelsen vilde have ham ind på. Og så driver han til havs for fulde sejl.

Nej, sagen skal gribes an ganske anderledes radikalt. Lad opdragelsen gøre, hvad den kan, og lad så en moralsk revolution gøre resten; så får vi så lidt utugt som muligt; helt fri for den bliver vi selvfølgelig aldrig. — Utugten er en konsekvens af enhver ægteskabelig ordning. Men dèr, hvor der er videst spil for de regelmæssige kønsforbindelser, dèr bliver med nødvendighed også utugten mindre. Jeg gentager det, ti det kan aldrig slås for stærkt fast, at ligesom vi dèr, hvor så mange som mulig besidder ejendom, må træffe på færrest mulig tyve, således må vi også dèr, hvor så mange som mulig lever i regelmæssige kønsforbindelser, træffe på mindst mulig utugt. Der er noget, der hedder social lovmæssighed, der gives visse stående »forbrydertal«, visse stadig igenkommende tal på mordere, tyve, uægte fødsler. Grunden til, at de samme tal stadig gentager sig, er selvfølgelig den, at de sociale og psykiske forhold, der afføder forbrydelserne, bestandig er de samme. Samfundsinstitutionerne skaber retten, men de skaber med logisk nødvendighed også uretten. Ejendomsinstitutionen skaber tyve, og ægteskabsinstitutionen afføder utugten. Der var en tid, da der ingen tyve fandtes; det var den gang, da samfundet ikke kendte noget til ejendom. Der var en tid, da utugt var et ukendt begreb; det var den gang, da kønslige forbindelser var af allerløseste art. Når staten skærper sin ægteskabslovgivning, når den f. ex. forbyder en hel klasse personer, der tidligere havde måttet gifte sig, ægteskabet, så forøger den med det samme de uægte børns tal. Menneskekarakteren har én gang sin bestemte beskaffenhed, sine krav, sine drifter; dem kan hverken staten eller opinionen eller opdragelsen helt udrydde eller kue. Men med forholdsvis små midler kan der gøres meget for at lede dem ind i en socialt velsignelsesrig retning — blot der gribes ind på de rette steder.

Bliver utugten os for kolossal, eller føler vi den som en

særlig stor plage — det kommer ud på ét —, og ser vi, at den er en nødvendig følge af vort nuværende ægteskab, så bliver der virkelig ikke andet for end at hugge løs på ægteskabet, eller den opfattelse, som ligger til grund for ægteskabet, med de tungeste køller, vi formår at føre. Enhver, der på nogen måde sætter støtter til det bestående system, er vor fødte modstander, selv om han iøvrigt er vor fælle i bekæmpelsen af utugten.

Tag et standpunkt som Bjørnsons, og se hvad det fører til i sine konsekvenser. — Skulde utugten begrænses ved afholdenhed, som Bjørnson alene vil, vilde den lidelse, afholdenheden frembragte, let komme til at overstige det rette mål. Moralen kræver ganske vist altid resignation, altså et vist kvantum smærte; men dette må selvfølgelig ikke overstige det kvantum lykke, der skulde opnås. Selv lykken kan købes for dyrt. — I almindelighed gælder det, at jo mere en etisk teori kræver selvtvang, resignation, afholdenhed — det vil altsammen sige lidelse, desto mere skeptisk må man netop fra et etisk standpunkt stille sig til den. Det kan være vanskeligt at måle lykkens og ulykkens kvantitet; men viser det sig, at en social ulykke, f. ex. utugten, kan afhjælpes på to måder: enten ved uden smærteanvendelse at gribe ind og forandre de årsager, der bevirker dem — som her ved at udvide ægteskabets grænser —, eller ved at føje ny smærte til al den øvrige elendighed, der er i verden — som ved, med Bjørnson, at kræve afholdenhed —, så er det klart, at man må foretrække det middel, der fordrer mindst smærteanvendelse. Det er det bedste — ligegyldigt så, hvad en gammeldags moralsk anskuelse med asketiske tendenser måtte mene om en dyd som afholdenhedens etiske værd. Afholdenhed er jo nemlig kun en meget betinget dyd; den er kun dyd, for så vidt som den bevirker en fremgang i det almene velfærd; ellers er den død, tom, unyttig og fortjenstløs som fakirens selvplagerier og eremittens vanding af tørre stokke.

Bjørnsons kønsetik er lykkedræbende, og det er i og for sig nok til at slå den ned som moralsk teori. Men den er tillige farisæisk i sin hele tendens. Den kender kun to ting, den kalder gode: ægteskabet og afholdenheden; alt andet er ondt, forkasteligt. Det fører til farisæisme at dømme på den måde, ja det er farisæisme. Farisæerne var brave folk som Bjørnson, der opfattede moralske spørgsmål rent juridisk; de

havde loven at holde sig til; den, hvis handling ikke stemmede med lovens bogstav, han fordømtes kategorisk, ubarmhjærtigt. De gode folk så, ligeså lidt som Bjørnson, at de derved krænkede retfærdighedsidéen på det blodigste; ti retfærdigheden kræver billig hensynstagen til de konkrete sociale og psykiske forhold, der affødte lovovertrædelsen. — Hvad vilde vel Bjørnson sige til den unge mand, der kom til ham og sagde: »Jeg følte, at min kønsdrift blev mig for stærk. Jeg følte, at jeg vilde gå til grunde i min kamp imod den. Min fantasi besmittedes, min energi slappedes, mine legemlige kræfter sygnede hen. Jeg følte med mig selv, at jeg blev ikke blot ulykkelig, men ond, unyttig, en byrde for jorden; — og så brød jeg over skrankerne!« — Og utvivlsomt er der mange, der kunde tale som han. Skal nu alle de fordømmes? Tør Bjørnson kaste den første sten?[1])

Denne farisæisme tyder på en råhed i følelsen, som er i allerhøjeste grad vederstyggelig. Kan Bjørnson da ikke begribe, at der kan gives tilfælde i livet, der kan fordre tilsidesættelse af renhedskravet? Kan han ikke forstå, at der kan handles ukysk af »sædelige« grunde? Ser han i det hele taget moralens A og Ø i denne ene sag? Forstår han ikke, at der i ægteskabet kan begås langt værre forbrydelser end fysisk utroskab? Er hans tankegang så knortet og kantet, at han ikke formår at anlægge en særlig vurdering på hvert enkelt tilfælde? — Hvis ikke, bliver det ufatteligt, hvorfor han har turet rundt og holdt hele dette foredrag. Så skulde han have talt på en helt anden måde end nu. Men så havde han heller ikke fået den popularitet, han nu fik. Så var han bleven jaget fra by og til by med hundene efter sig. Nej, portene åbnede sig, og dugene bredte sig, fordi han talte ud af publikums hjærte, fandt ord for den råhed, som det sad inde med. — —

Og dog er det nye evangelium så klart, så forståeligt og så kønt. Der prækes jo ikke kødets frigørelse, blot åndernes

---

[1]) Et sted (s. 22) stiger Bjørnsons farisæisme til det ligefrem sjofle. Det ert hvor han fortæller om, hvorledes en kandidat til senatet i Washington fald, igennem, fordi det oplystes, at han, skønt gift, gik på bordeller, — og så tilføjer: »Når kommer den tid, da dette mål blir lagt på os alle?« — At tænke sig: Bjørnson vil have, at offentlige personers privatliv skal gives til pris for den mest vankundige og stupide sladderdom! Som om man ikke kunde due til politiker, fordi man var »løs på tråden«! — Men Gambetta da! Og Mirabeau!?

emancipation. Der kæmpes jo ikke for drifternes anarki, blot for drifternes ret. Ingen tænker på, at komme monogamiet til livs; der skulde jo blot opnås en klarere forståelse af monogamiets væsen!

Nutildags er det jo bogstaveligt talt sådan, at kønsforbindelsen i og for sig regnes for et onde; der hviler en skam over parringsakten, som om den i og for sig var en forbrydelse, noget, der ikke burde være. Kun indenfor et præstesignet ægteskab gælder den for tilladelig; men adskillige gamle jomfrutanter går utvivlsomt om og mener, at det var langt bedre, om man kunde formere menneskeslægten på anden måde. Vi er i så henseende ikke komne en smule længere end salig Paulus, hvis standpunkt er bekendt fra 1 Kor. 7 kap. — Man skulde dog ellers tro, at det måtte kunne gøres indlysende for folk med blot en lille klat hjærne i hovedet, at kønsforbindelsen ikke vilde falde ind under den moralske dom, hvis den var ligeså konsekvensløs som et kys, et håndtryk, et goddag eller farvel. M. a. o. at kønsproblemet aldeles ikke vilde existere, hvis der ikke kom børn af kønsforbindelsen. Men da nu børn én gang er en meget hyppig konsekvens af kønsforbindelsen, og da menneskebørn som bekendt kræver en lang og såre omsigtsfuld pleje, og da denne bedst ydes dem under rolige og stabile forhold, og da disse bedst garanteres under en monogamisk kønsordning, d. v. s. en sådan hvor én mand og én kvinde binder sig til hinanden med det formål at leve livet sammen i éndrægtighed og troskab — så bliver det livsvarige monogami ægteskabsidealet. Men tydelig nok hviler enhversomhelst kønsordning på den forudsætning, at der kommer børn af kønsforbindelsen, og monogamiet bliver kun den bedste form for kønsforbindelse, fordi den garanterer børnene bedst.

Barnløse kønsforbindelser kunde altså synes at være sædeligt ligegyldige. Det er de dog ikke. Er det nemlig én gang anerkendt, at monogamiet er kønsordningens ideal, så nytter det ikke at billige bestræbelser, der fører bort fra dette ideal. Parring i flæng og monogamisk kønsordning, de to ting kan ikke på samme tid anses for lige berettigede. Men ét er at fordømme løsagtighed, et andet at stemple alt det, der ikke fuldt ud kommer på højde med idealet, som løsagtighed. Der kan gives tilfælde, hvor en mand og en kvinde af én eller anden grund er hindrede i at indgå regelret ægteskab — skal disse to

så fordømmes eller skys, fordi de indlader sig i kønsforbindelse med hinanden — forudsat selvfølgelig, at de sørger for ikke at få børn? Forholdet imellem dem kan vel være fuldt så sædeligt som mangt lovformeligt ægteskab; kun det mangler, at deres forbindelse ikke er indgået under udtrykkelig forudsætning af at skulle vare ved for livstid — og det står måske ikke i deres magt at afhjælpe denne mangel.

Den gængse moralske anskuelse lægger, stupid og borneret som den er, al vægt på et ydre faktum, parringsakten. Langt væsentligere og betydningsfuldere i moralsk henseende er dog forholdet under samlivet. De tendenser, der lægger sig for dagen under det, dem er det naturligvis, der må dømmes efter. Den mand (eller den kvinde), der, sålænge samlivet med den anden bestod, viste sig tro og hengiven, han (eller hun) står selvfølgelig lige så ren og lige så ulastelig i alle henseender som den, der aldrig har stået i kønsforhold til nogen. Enker og enkemænd anerkender vi vel fuldt så vel som moralske væsener som rene mandfolk og dydsirede ungmøer. Fraskilte hustruer og fraskilte mænd er vi ganske nær ved at tage for lige så gode varer som enker og enkemænd. Skulde det være så svært at tage skridtet fuldt ud og anerkende alle dem, der har stået i kønsligt forhold til andre personer, som lige så hæderlige, retskafne og moralske personer som dem, der kender af navn kun elskov? Og hvorfor skulde vi så ikke også med det samme kunne lære os til at respektere selve de forhold, hvoraf sådanne mænd og kvinder går ud? Når blot tendenserne var gode, deres vilje ren, og deres karakterer forblev ubesmittede!

Vil man måle den afgrund af dumhed og råhed, i hvilken den gængse opfattelse af kønsforholdet stikker, behøver man blot at lægge mærke til, hvad der er den herskende anskuelse om forlovelser. En ung mand og en ung kvinde beslutter sig til at leve livet sammen. Dermed skulde man antage sagen for klappet og klar, ægteskabet for stiftet. Men nej! Der kan gå mange år endnu, inden samfundet anerkender dem for rette ægtefolk at være. Dette sker nemlig først fra den dag af, da brylluppet har stået. Tager de sig forlov forinden, så anses de for ryggesløse personer, værdige til samfundets foragt. Deres indbyrdes forhold kan være så rent, så rigt, så kønt det være vil; det ene faktum, at de har indladt sig med hinanden, inden præsten fik sagt amen

over dem, er i samfundets øjne nok til at fordømme dem. Hvis dette ikke er den bundløseste råhed, gud véd så, hvad råhed er!

Sålænge den almindelige opfattelse af de sexuelle forhold holder sig på så foragtelig lavt et standpunkt som det nuværende, må man ikke være altfor sangvinsk i sit håb om reformer. Og dog kunde der sikkert reformeres en hel del ved forholdsvis små midler. Reformerne skulde, efter det foregående, gå ud på at indskrænke utugten, løsagtigheden, og gennemføre det monogamiske ideal i videst mulig udstrækning. Nu er intet vist sikrere, end at en meget væsentlig grund til utugten er de sene giftermål. Her i Danmark er de viedes gennemsnitsalder 30—31 år for mænds vedkommende og 27—28 år for kvinders. Det vil med andre ord sige, at manden må vente i 16—17 år og kvinden i 13—14 år efter pubertetsalderens indtræden, inden de ser sig i stand til at indlade sig i regelmæssige kønsforbindelser. Skulde det nu ikke hjælpe betydeligt til utugtens indskrænkning, om gennemsnitsalderen for ægteskabernes indgåelse nedsattes med en halv snes år eller mere. Den indvending, at de økonomiske forhold er til hinder for en sådan nedsættelse, gælder ikke her. Kan den unge mand og den unge kvinde leve hver for sig som ugifte, kan de også leve sammen som gifte — forudsat, at de frafalder fordringen på eget hjem efter den nu gældende type og renoncerer på den luxus at få børn. — Tidlige ægteskaber er vi så lidt vante til her i kongeriget Danmark, at vi stejler når vi læser om, at »i Rusland ikke mindre end 37 % af de årlig viede mænd, i England 3,5, i Skotland 3,2, i Irland 2,5, i Frankrig 2,3 og i Italien 1 % er under 20 år«[1]. Her i landet har vi legalt forbud mod ægteskab under 20 år! — Og barnløse ægteskaber kender ikke blot vi, men så godt som hele verden kun af navn. En ved kunstige midler fremkaldt ufrugtbarhed anses næsten overalt som umoralsk — og det et århundrede efter Malthus!

Vandt de tidlige, barnløse ægteskaber moralsk anerkendelse, og blev der indrømmet de tidsbegrænsede — ligeledes barnløse — kønsforbindelser deres ret, så er der ingen tvivl om, at kønsproblemet var rykket sin løsning en god del nærmere, end det nu er. Fuldstændig løst kan det aldrig blive; men en forbedring i forholdene, var den ikke også værd at tage med?

---

[1]) Falbe-Hansen og Scharling: Danmarks Statistik, 1ste bd., s. 495.

Til slutning kun et par ord om »den frie kærlighed«.

På diskussionens nuværende trin betyder »fri kærlighed« intet andet end »frit ægteskab«, d. v. s. ægteskab uden statssanktion. Som før sagt, kæmper de, der holder på »fri kærlighed« ikke for en ny moralsk, men blot for en ny juridisk opfattelse. Kampen for »fri kærlighed« er et udslag af de moderne anarkiske bestræbelser, de bestræbelser, der går ud på at unddrage fra statens rådighed sådanne forhold, der lige så godt, og bedre, lader sig ordne ad privat vej. — Principielt må man sympatisere med forkæmperne for »den frie kærlighed«. Statens sanktion på ægteskabet er i allerhøjeste grad overflødig, i enkelte tilfælde ligefrem skadelig. Den er skadelig; ti den skaber et fuldstændig meningsløst begreb, de »uægte« børn, og straffer derved børnene for forældrenes fejltrin. Den er skadelig; ti den forplumrer den moralske bevidsthed, idet den støtter den anskuelse, at kønsforbindelsens moralitet afhænger af overholdelsen af en tom juridisk formalitet. Den er skadelig; ti den medfører som konsekvens en skilsmisselovgivning, der intet andet gør end formindske lykken i verden. — Og den er endelig overflødig, ti kønsforholdene ordnes ikke efter lovgiverens vilje, men efter opinionens bud.

Gennemtænk en gang den tanke, at statsmagten tog sin hånd bort fra ægteskabet — hvad vilde så ske? Ja forholdene vilde vel blive omtrent som nu. De, der ønskede at indgå ægteskab, vilde enten gøre det uden videre eller, for alle tilfældes skyld, oprette en slags ægteskabskontrakt, hvor formueforholdene ordnedes, arveregler fastsattes, og der indførtes bestemmelser m. h. t. skilsmisse og om erstatningskrav i tilfælde af ægteskabsbrud o. s. v. Blot at alt dette vilde ske efter privat initiativ, uden statens næsvise indblanding. Statens opgave vilde indskrænke sig til en sikring af børnene. Forældrene bærer ansvaret for børnenes tilblivelse; forsørgelsespligten påhviler derfor med rette dem; og føler de ikke deres ansvar, gør de ikke deres pligt, så har staten magt, og ret, til at gribe ind. Staten vilde m. a. o. komme til at behandle alle barnefødsler, som den nu behandler de uægte barnefødsler. Men mere trænges der jo heller ikke til. — Kønsforbindelserne blev ikke en smule løsere eller fastere, end de ellers vilde blive. Ægtefolkene vilde, som nu, holdes sammen ved opinionens tryk, hvis andre motiver

manglede. Og det afhang, som det nu gør, af opinionens opfattelse, om skilsmissen blev vanskeligere eller lettere tilgængelig.

Når folk som Garborg venter sig alt af »det frie ægteskab« eller »den frie skilsmisse«, svæver de ganske sikkert i en stor vildfarelse. Og deres vildfarelse kan nærmere karakteriseres som en kolossal overtro — overtro på staten. Men staten er i virkeligheden den jammerligste, hjælpeløseste skabning på jorden. Den kan fastslå visse former, give visse love, sætte visse straffe, forkludre visse simple forhold; men alt i alt er dens indflydelse overmåde ringe. Og der gives områder, hvor den så godt som intet formår. Et sådant er det kønslige. Staten kan omtrent gøre, hvad den vil; den kan ordne og ordne om igen, og lige elendigt bliver det. Staten kan erklære: vi anerkender ingen anden kønsforbindelse end den og den. Folk går alligevel deres egne veje. Staten kan erklære: vi anerkender ikke ægteskabets opløselighed. Mon der derfor ikke existerer skilsmisse? Staten kan sige: vi forbyder de og de personer ægteskab. Så får vi bare flere uægte børn. Staten kan sige: vi lukker bordellerne. Så bliver blot alle tjenestepiger veneriske. Staten kan sige: vi forbyder kønsdrift ved lov — som nogle brave mennesker vil til her i vort kære lille Danmark. Så får vi kun hemmelig kønsomgang eller måske »statshjælp til selvhjælp«; men kønsdriften bliver.

Nej, statsmagten er ikke en sur sild værd på dette område. Men der er én magt, man må tage sin hat af for — ikke fordi den fortjener det, men fordi den tvinger én dertil —, og det er opinionen. Den gælder det om at få oplyst — så skidt med staten! — Tænk, hvad der var opnået, hvis man kunde få alene dette dunket ind i hovedet på opinionen, at en kønsforbindelses moralitet ikke afhænger af statsmagtens sanktion eller ikkesanktion, men af den troskab, d. v. s. den stadighed og enighed, som lægger sig for dagen under forholdet. Men det er svært, såre svært at få opinionen gjort klart, at enten præsten præker, eller borgmesteren læser noget op af en bog, eller intet af alt dette sker, så er kønsforbindelsen alligevel lige sædelig eller usædelig. — I 18 år levede Göthe i »Gewissensehe« med Christiane Vulpius, derefter i 10 år i lovformeligt ægteskab. Hvor mange mennesker mon man vel får med på, at de første 18 år var præcis lige så sædelige (eller usædelige) som de sidste 10? Et af tusinde måske! Og de 999 rejser Bjørnson om og holder

foredrag for, om at de skal være rigtig, rigtig strænge i deres opfattelse af ægteskabet; de skal hårdt fordømme dem, der følger andre veje end den, der går over alteret eller gennem rådhuset[1]; og selv skal de være sædelige, å! så sædelige og indgå ungdomsforeninger til renhedens bevarelse, d. v. s. sladderkompagnier til næstens bagvaskelse; og han håber så inderligt, ret hjærtelig inderligt, at disse 999, når de næste gang går til valg, vil forhøre sig rigtig grundigt om kandidatens privatliv, og hvis der er den mindste plet, så kaste ham trods dygtighed og alt.

Den slags bøger burde forbydes af kultusministeriet — eller er det justitsministeriet?

---

[1]) Det står ingen steder i bogen; men det indtryk går tilhørerne hjem med.

Sange.

Selvfølgeligt.

Og derfor tændtes den koglende Sol:
for Isen laa spændt fra Ækvator til Pol!
Og derfor spired der Græs og Korn:
for at opdrætte Hjorder med Klove og Horn!

Og derfor fik Kvinden sin sollyse Form:
for Adam laa ude for Sne og for Storm!
Og derfor fik Manden den dristige Lænd:
for de haarblonde Jomfruer sukker om Mænd!

. . . Gennem Minders Magt og Forhaabningers Vækst:
har jeg selv sat Takt til den urgivne Tekst.
Og derfor min Tromme har faaet sit Skind:
for *min* Takt at tromme i Ørene ind.

Marine.

Saa briseblaa mod den klinthøje Kyst
gaar Stranden som Nyn af min kærestes Røst,
naar med røde Tøfler, blødagtige Fjed
hun kommer om Morgnen ad Trapperne ned.

Jeg ser fra en Skrænt, der er Mos-kølig fin,
over Storebælts Lærred et Lufthav som Vin,
hvis Sol siver Varme til Knoklernes Grund
som det unge Goddag af den blodfine Mund.

Og jeg tror: om jeg laâ mellem Tangplanter død,
skeletéret og hvid — hvis hun bar mig til Glød
af Sollys og Dunlæbers hede Koral:
brød der Blomster frem af min Dødningeskal.

Oktober 1888.

Sophus Claussen.

Rousseaus Død i Ermenonville.

(Alfred Bourgeault: Étude sur l'état mental de J. J. Rousseau et sa mort à Ermenonville).

Det har været — og er vel endnu — et omstridt Spørgsmaal i den franske Literaturhistorie, hvorledes Rousseau den 3. Juli 1778 døde hos Vennen de Girardin i Ermenonville. Endte han selv sit ulykkelige Liv eller bukkede han under for Apoplexi? Henri Martin, den berømte Historiker, siger i sin lille, ret velskrevne Bog om Voltaire og Rousseau, at ganske vist har man villet paastaa, at han har begaaet Selvmord, »men Undersøgelsen af den Gibsmaske, der efter hans Død blev taget over ham af Billedhuggeren Houdon, viser, at Rousseau ikke har skudt sig i Hovedet med en Pistol, som man har paastaaet. Sandsynligvis er han bukket under for et Anfald af Apoplexi«. Hettner lader Sagen staa hen i det uvisse i sin franske Literaturhistorie: Rousseau døde »uventet og pludselig; man véd ikke, om det var en naturlig Død, eller om han har taget Gift«. Derimod udtaler St. Beuve et Sted — om jeg ikke tager fejl — at der vel ikke kan være Tvivl om, at Rousseau selv endte sine Dage, og Paul Albert spørger i sin Bog: »La Littérature Française au dixhuitième siècle«: »Hvorledes døde Rousseau? Forkortede han selv en Tilværelse, der var bleven ham uudholdelig. Man har kunnet formode det, og blandt hans samtidige var det den mest udbredte Mening: den er kun altfor sandsynlig«.

For faa Aar siden er der imidlertid udkommet i Paris en Bog af Alfred Bourgeault: »Étude sur l'État Mental de J. J. Rousseau«, som foruden at give en samvittighedsfuld Undersøgelse af Rousseaus Sindstilstand og paapege hans til Vanvid grænsende Mistænksomhed tillige kaster et klart Lys over Enkelthederne

ved hans Død og vejer de forskellige Formodninger mod hinanden. De følgende Linjer have kun til Maal at meddele Bourgeaults Resultater. —

Allerede paa det Tidspunkt, »Émile« skulde udkomme, dukker Selvmordstanken op i Rousseau. Da Trykningen gik langsomt for sig, undertiden standsede, og han ikke i rette Tid modtog de ventede Rèntryk, saà han strax deri en Sammensværgelse fra Jesuiternes Side og anklagede sin Forlægger Duchesne. Han opdagede dog snart, at Beskyldningerne vare uberettigede, og fortvivlet over sin Fejltagelse skriver han et Brev til sin Ven Moultou, hvori det bl. a. hedder, at de ikke mer vil gense hinanden her paa Jorden. Rousseau er nedtrykt over, at hans Liv skal ende paa en saa lidet værdig Maade.

I Genf blev »Émile« forbudt, hvilket paa ny bragte Rousseau til Fortvivlelse. Han frasagde sig af den Grund sin Borgerret i Republiken Genf og tænker paa at ende sit Liv ved Selvmord.

Tre Breve, alle daterede den 1. Avgust 1763, ere oplysende i saa Henseende. Han skriver til Duclos, at han snart ikke vil være mer og beder ham om at tage sig af Therese Levasseur. Han meddeler Martinet sit Testamente til Gunst for Therese og slutter: »Jeg drager til de retfærdige Sjæles Fædreland«. I det tredje Brev, til Moultou, udtaler han, at han er i samme Undtagelsestilfælde, som Milord Edvard, da han svarer Saint-Preux: »Det er haardt, ikke at have en venlig Haand til at lukke mine Øjne«. Dette Anfald af Fortvivlelse er forbigaaende, men det varsler om Fremtiden. — Under sit Ophold i England (i Dower) skriver Rousseau et Brev til General Conway, i hvilket han atter taler om at ende sit Liv. Han siger, at enten vil han forlade England (hvor han tror sig vanæret og forhaanet af Hume) eller Livet. Dødens Rædsler kan ikke sammenlignes med dem, der omringe ham. Naar de Penge, han endnu ejer, ere givne ud, har han ikke andet at gøre end dø. I den Stilling, han er, vil det være en Lindring for ham, og den eneste, som han har tilbage. Hans sidste Time er nær, og han er besluttet paa at søge den, dø eller være fri — en tredje Udvej er der ikke.

I et meget langt Brev af 26. Februar 1770 til Grev Saint-Germain afmaler han al sin Modgang, alle de indbildte Rænker og Forfølgelser, han er Genstand for, navnlig fra Ministeren Choiseuls Side, og han siger til Slutning, at naar man vilde

tilbyde ham at vælge, hvad han vil være, saa vil han svare: Død!

I Juli Maaned 1770 vender Rousseau tilbage til Paris og tilbringer nu her sine sidste Aar. Han genoptager sin tidligere Levemaade og er tilsyneladende lykkelig. Han lærer Bernardin de Saint-Pierre at kende og omgaas en Del med ham. Sine bedste Øjeblikke har han paa lange Spaseretture udenfor Paris, i de stille Skove bliver han som et andet Menneske, han glæder sig over Blomsterne og botaniserer ivrig.

I disse sine sidste Leveaar vinder han en ny Ven i Corancez. Denne foreslog ham i Foraaret 1778 at bebo et lille Hus, han havde i Sceaux. Rousseau modtog efter nogen Tøven Tilbudet, men da Corancez kom til ham for at ordne Afrejsen, var Rousseau ikke længer i Paris. Therese Levasseur sagde, han var rejst, og hun skyndte sig at sælge alt Løsøre, for at rejse efter ham. Han havde modtaget de Girardins Tilbud om at tage Ophold i Ermenonville. Corancez erfarede, at Rousseau var utilpas, ja at han vilde søge Tilflugtssted i et Hospital. Kort Tid efter kom der Underretning om, at Rousseau var død den 3. Juli. Corancez rejste strax til Ermenonville. Da han kom til Louvres, sagde Postmesteren, Payen — som hørte at hans Rejse var foranlediget af Rousseaus Død — til ham: Hvem skulde have troet, at Rousseau saaledes vilde have gjort Ende paa sit Liv? — Corancez spurgte, hvoraf han var død. Af et Pistolskud, lød Svaret.

Da Corancez kom til Ermenonville, sagde baade de Girardin og Therese, at Rousseau var død af Apoplexi. En Erklæring, underskreven af to Kirurger, bekræftede det. De Girardin bevidnede, at Postmesterens Udsagn var falsk. Han sagde, at Rousseau var faldet om, da han blev syg i Toiletværelset, og havde slaaet et Hul i Hovedet.

Spørgsmaalet om Rousseaus Død var naturlig eller ej, har været Genstand for talløse Diskussioner, og i det følgende anføres Grundene for og imod.

Therese var ene med Rousseau, da han døde. De Girardin kom strax efter, og begge have paastaaet, at han døde pludselig af Apoplexi. De Girardin lod to Kirurger konstatere, at han var død af serøs Apoplexi. Men det egentlige Ligsyn blev foretaget af tre Kirurger med Bistand af to Læger, og deres Erklæring udtaler: »Kan man ikke, med megen Sandsynlig-

hed, tilskrive J. J. Rousseaus Død Trykket af den vandagtige Væske i Hjærnen?«

Corancez tvivlede om denne Dødsaarsag. Han havde Mistillid til Thereses og de Girardins Paastande, han mente, de søgte at dække over den virkelige Dødsaarsag, som var dem ubehagelig og kunde skade den afdøde, der jo i »La nouvelle Heloise« havde udtalt sig mod Selvmord.

Therese fortalte Corancez, at da Rousseau følte, han skulde dø, lod han Vinduerne aabne og udtalte disse Ord: »Se hvor Himlen er klar: der er ikke en eneste Sky paa den; ser du ikke, at Himmelporten er aaben for mig og at Gud venter mig?« Det bekendte Kobberstik af Rousseaus Død illustrerer jo netop disse Ord: Man ser Rousseau sidde sammenfalden i Lænestolen, Therese staar ved hans Side og han kaster Blikket ud i Haven, hvorfra den friske Luft strømmer ind.

Tiltrods for Thereses og de Girardins Udsagn, var Corancez overbevist om Selvmordet, og han offentliggjorde i »Journal de Paris« alle de Enkeltheder, han havde kunnet samle. Han fremkaldte et Svar fra Therese, i hvilket hun fastholdt sine tidligere Erklæringer, men med modsigende Enkeltheder. Hun fortalte, at om Morgenen den 3. Juli 1778 følte Rousseau sig ilde tilpas og han spiste ikke Frokost. I Følge Erklæringen om Ligskuet fandt man imidlertid Kaffe i Maven. Da han kom hjem, hørte hun ham vaande sig. Hun fandt ham liggende paa Gulvet, hjalp ham i Seng og lod ham tage Draaber. Snart efter gik han ind i Toiletværelset og dèr faldt han om. Da hun raabte om Hjælp, kom Girardin til. Han døde i det han holdt hendes Hænder fast og uden at sige et Ord. I den oprindelige Beretning havde hun anført de Ord, Rousseau havde sagt døende; hvorledes forklares denne Modsigelse?

Det hedder endvidere i Thereses Svar: »Jeg forsikrer Dem, at min Mand er død i mine Arme, som jeg nylig har beskrevet Dem; han har ikke drukket Gift i en Kop Kaffe; han har ikke skudt sig for Panden med en Pistol.

»Kort Tid efter min Mand var kommen til Ermenonville, indgød dette Opholdssted ham Frygt; han underrettede mig derom for at bevise mig Nødvendigheden af, at han vendte tilbage til Paris. Hvor lidet berettiget hans Frygt end syntes mig (jeg maa græde, naar jeg tænker derpaa), saa kan jeg dog aldrig tilgive mig selv, at jeg haardnakket har staaet paa at blive i

Ermenonville, og hverken Hr. Girardins indtrængende Bønner, — han knælede gentagne Gange for mig, idet han bad mig om ikke at samtykke i at vende tilbage til Paris — eller den umaadelige Udgift, som vor Flytning havde kostet os, og som nu skulde begynde igen, har siden hans Død været andet end svage Undskyldninger i mine Øjne.

»Da min Mand var død, glemte jeg alt, hvad han havde sagt mig, og jeg kastede mig i Armene paa den Mand, som havde knælet foran mig. Jeg har overgivet ham alle de rede Penge, som var i Huset. Jeg har ladet ham bemægtige sig Manuskripter, Herbariet, Musikstykker og alle de Ting, som udgjorde vor Ejendom.

»Saa hurtig som Ørnen i sin Flugt, rejste denne Mand til Genf og uden at raadspørge mig, uden at give mig Tid til at sunde mig, solgte han alle mine Ejendele, ved Hjælp af Vexler, som ikke vare blevne betalte — — — — —«.

Thereses Brev er det eneste authentiske og direkte Vidnesbyrd, som forefindes om Rousseaus Død. Men man tør ikke skænke det absolut Tillid. Therese Levasseur var en daarlig Person, løgnagtig og trættekær, og hun havde, ligesom de Girardin, en særlig Interesse af at forhindre, at Sandheden blev kendt. Et meget udbredt Rygte vilde jo endog vide, at Therese i Ermenonville knyttede en Forbindelse med en Staldkarl hos de Girardin, og at Rousseau i sin Fortvivlelse over denne Troløshed tog sig af Dage.

Thereses Brev vrimler — som man vil se — af Usandsynligheder, som at de Girardin skulde have knælet for hende, at han skulde have berøvet hende alle Rousseaus Efterladenskaber. Hun har ved disse Ytringer villet hævne sig paa ham, efter at hun paa Grund af sin usømmelige Opførsel havde maattet forlade Ermenonville.

Corancez offentliggjorde Brevet og lod nogle Bemærkninger følge med: »Fru Rousseau bestrider lige over for mig kun en eneste Ting, nemlig hendes Mands Dødsmaade. Min Formodning er grundfæstet i følgende Punkter: 1) han havde virkelig ikke valgt Ermenonville som Tilflugtssted; 2) han havde ikke været lykkelig dér; 3) han havde gjort virkelige Anstrængelser for at komme bort, og da dette ikke kunde lykkes ham, havde han ikke fundet andet end dette Middel (Døden) til at unddrage sig en Stilling, som daglig blev mere uudholdelig.

»Fru Rousseau bekræfter alle disse Kendsgærninger saa energisk som muligt. Hun beretter Omstændighederne ved hans Død, men denne Beretning er i Modsigelse baade med sig selv og med det, som jeg erfarede ved min Ankomst, og især med den Tale, som hun sagde, Rousseau havde holdt i sit Dødsøjeblik, en Tale, som er bleven indgraveret (paa de Girardins Ejendom) som authentisk Monument.

»Hr. de Girardin, Fru Rousseau og Hr. Houdon, Billedhuggeren, som har taget en Gibsmaske af ham efter hans Død, aflægge alle Vidnesbyrd om et Hul i Hovedet, foranlediget ved et Fald i Toiletværelset. Dette Hul var saa dybt, at Hr. Houdon har fortalt mig, mig personlig, at han havde haft Vanskelighed ved at fylde Hullet. Et Fald som Rousseaus, kunde det foranledige saa dybt et Hul? Selvmordet blev under den gamle Regeringsform straffet og vanærede. Man kunde altsaa, ja man burde nægte det: det er det, som har fundet Sted, og Motiverne dertil ere rosværdige — — —. Hvad mig angaar, siger jeg aabenhjærtigt det, som jeg tror er sandt; og da jeg ikke kan bringe de officielle Løgne, der ere fremkomne ved denne Lejlighed, i Overensstemmelse med de ubestridelige Kendsgerninger, finder jeg ny Bekræftelse paa den Formodning, at Rousseau har taget sig selv af Dage«.

Fru de Staël, som i høj Grad beundrede Rousseau, deler ogsaa og støtter Formodningen om Selvmord. Hun var ganske ung, da hun udgav sit første Arbejde: »Lettre sur les écrits et le caractère de J. J. Rousseau«. Da hun stammede fra Genf, hvor man ivrig debatterede alt, hvad der angik den store Skribent, ere hendes Udtalelser af Betydning.

»I, som anklagede ham for at være Skuespiller, at spille den ulykkelige, hvad har I sagt, da I erfarede, at han havde taget sig af Dage? — — — Men hvad har kunnet bringe Rousseau til et saa skæbnesvangert Forsæt? Man har sagt mig, det har Visheden om at være bleven bedraget af den Kvinde, som ene havde bevaret hans Tillid, og som havde gjort sig uundværlig for ham ved at løse ham fra alle hans andre Forbindelser — — —. En Mand fra Genf (Moultou?), som har levet i Venskab med ham under hans sidste Leveaar, har vist mig et Brev, som J. J. Rousseau skrev til ham kort før sin Død, og i hvilket han synes at meddele ham sit Forsæt. Efter at han siden med overordentlig Omhu havde forhørt sig om hans sidste Øjeblikke, har han faaet

at vide, at Rousseau, den Dag han døde, stod op fuldstændig rask, men at han dog sagde, at han skulde sé Solen for sidste Gang, og, før han gik ud, drak han Kaffe, som han selv havde tillavet. Faa Timer efter kom han hjem, og begyndte da at lide forfærdelig; han satte sig ivrig imod, at man tilkaldte Hjælp og underrettede nogen derom. Kort Tid før denne sørgelige Dag havde han lagt Mærke til sin Hustrus skændige Tilbøjeligheder for en Mand af den laveste Stand, og blev siddende otte Timer i Rad ved Søens Bred hensunken i dybe Betragtninger. Det forekommer mig, at naar man forener disse Enkeltheder med hans sædvanlige Sørgmodighed, med den overordentlige Tiltagen af hans Frygt og hans Mistillid, er det ikke længer muligt at tvivle om, at denne store og ulykkelige Mand frivillig har endt sit Liv«.

Fru Staëls Anskuelse blev modsagt af Grevinde de Vassi, en Datter af de Girardin. Fru Staël svarede hende, men fastholdt sin Overbevisning: »En Mand fra Genf (Coindet), min Faders Sekretær, som har tilbragt en Del af sit Liv sammen med Rousseau; en anden ved Navn Moultou, en meget aandfuld Mand, som var fuldt fortrolig med hans sidste Tanker, have forsikret mig om det, jeg har skrevet; og Breve, som jeg har set fra ham, kort Tid før hans Død, forkyndte hans Hensigt at ende sit Liv«.

Musset-Pathay udtaler i sin i literær Henseende forresten middelmaadige Bog »Histoire de la vie et des ouvrages de J. J. Rousseau« en lignende Anskuelse som Corancez og Fru de Staël. »Jeg antager, at J. J. Rousseau anvendte, for at paaskynde det skæbnesvangre Øjeblik, to Midler, det vil sige, at han tilberedte selv og drak Giften, men at han, for at indskrænke de langsomme Virkninger og de lange Lidelser, endte dem ved et Pistolskud. — — Han lagde Mærke til Therese's Rænker og hendes Tilbøjelighed for en Tjæner. Hun satte sig imod hans Hensigt at forlade Ermenonville; det var et Glimt, som oplyste ham angaaende de hemmelige Motiver til, at Therese vægrede sig. Fra det Øjeblik af var det eneste Baand, som fæstede ham til Livet, brudt; som Bytte for den sorteste Fortvivlelse, befriede han sig selv for den Plage at leve. Det tror nu jeg, tiltrods for Lægeerklæringen«.

Musset-Pathay's Bog udkom i Aaret 1824. Grev Stanislas de Girardin, en Søn af Rousseaus Ven, protesterede mod hans

Anskuelse om Rousseaus Død. Han fremkaldte et Svar fra Musset-Pathay: »Réponse à la lettre de M. Stanislas de Girardin sur la mort de J. J. Rousseau«. Paris 1824. Det hedder bl. a. her: »Jeg har maattet foretage nye Undersøgelser: de have fjærnet al min Tvivl angaaende en Begivenhed, hvis Sikkerhed det er umuligt at bevise. Rousseau befandt sig vel Klokken 10 den 3. Juli 1778; Klokken 11 var han død. I den Time var han ene med Therese. Det er altsaa paa Thereses Vidnesbyrd alene, man er nødt til at støtte sig. Dette Vidnesbyrd, som Hr. de Girardin fremkaldte og offentliggjorde, passer imidlertid ikke med det, hun meddelte Corancez.« — — —

Efter denne lange Polemik kom en ny Forfatter, som atter gav sig til at undersøge Spørgsmaalet fra Begyndelsen af; det var Morin i sin Bog: »Essai sur la vie et le caractère de J. J. Rousseau«. 1851. Noget nyt fremkommer Forf. ikke med. Han har den faste Overbevisning, at Rousseau døde en naturlig Død, og han modsiger Corancez', Fru de Staëls og Musset-Pathays Anskuelser. Han siger: »Jeg skal gjærne indrømme, at det er umuligt fuldstændig at gendrive Formodningen om Selvmord, men jeg haaber at bevise, at den kun hviler paa grundløse Paastande«.

Han anser forresten Spørgsmaalet nærmest for uløseligt, men kommer dog frem med en lang og indviklet Bevisførelse. Han tror, at Corancez i Virkeligheden var Rousseaus Fjende, og skænker ikke Billedhuggeren Houdons Udsagn Tillid. Fru de Staëls Formodning, der grunder sig paa Coindets og Moultous Udsagn, forekommer ham fejlagtig. Han søger endog at rense Therese Levasseur for Beskyldningen at have staaet i Forhold til Girardins Tjæner — i det mindste i Rousseaus Levetid. —

Endelig har en Læge udtalt sig om Rousseaus Dødsmaade, nemlig Doktor F. Dubois fra Amiens. I Lægeakademiets Møde den 1. Maj 1866 fremlagde han et Arbejde med den Titel: »Recherches sur le genre de mort de J. J. Rousseau«. Han bekræfter, at Rousseau har taget Livet af sig, som Følge af en Sindsforvirring, der næsten altid ender med Selvmord.

Corancez' Vidnesbyrd skænker han Tiltro, og efter at have konstateret hans sjælelige Sygdom, gaar han over til at omtale Omstændighederne ved hans Død.

Lægen Le Bègue de Presles indførte de Girardin hos Rousseau. »Marquis de Girardin, Greve til Ermenonville, Dragon-

regimentschef, St. Ludvigsridder, tilbød Rousseau en landlig Bolig, som fuldstændig vilde falde i hans Smag, paa sin Ejendom Ermenonville. Dette Forslag behagede Therese mere end Lejligheden i Sceaux. Skønt tøvende, samtykkede Rousseau i at gøre Rejsen, men ene og alene for at se Egnen; man kan sige, at han bogstavelig blev bortført. Ikke uden Beklagelse forlod han Paris, han, som bestandig var grebet af en dødelig Frygt for, at man vilde bemægtige sig hans Person. Therese havde skjult Rousseaus Rejse for alle hans Venner; Møblerne blev tildels solgte, og Resten transporteret bort nogle Dage efter. Man havde saadan Hast, at den saakaldte landlige Bolig ikke en Gang var i Orden, og man maatte indlogere Rousseau i anden Etage af et Fløj paa Slottet, og det var der han døde sex Uger efter. Therese har faaet alle sine Ønsker opfyldte; Le Bègue de Presles er helt stolt over at have haft Held med sig; Marquien praler af at have sejret over saa mange andre«.

Marquien følte sig altsaa stolt og smigret over at huse saa berømt en Mand, men Rousseau var ulykkelig og utilfreds med sit Ophold, med at sidde ved hans Bord, modtage Gaver o. s. v.

Han skriver til de Flamanville: at naar man er svag og forladt, kan man kun udholde Livet ved at finde et Tilflugtssted, hvor man kan leve for egen Regning. »Forøvrigt, hvorledes man end behandler mig — enten man nu holder mig i formelt Fængsel eller øjensynlig Frihed, i et Hospital eller i en Ørken, i Omgang med venlige eller haarde, falske eller aabenhjærtige Mennesker, hvis der endnu gives slige, samtykker jeg i alt.

Dubois mener, at Grunden, hvorfor Therese ikke vilde følge Rousseau tilbage til Paris, var hendes utilladelige Forbindelse med de Girardins Staldkarl. De Girardin beretter jo selv, at Rousseau holdt saa meget af Therese, at »det er ikke forbavsende, at den mindste Mistanke om Had eller Forræderi kunde blive for ham den samme Sjælekval, som en Elskers Jalousi«. I disse de Girardins Ord ligger ligesom det naturlige Motiv til Selvmordet: Da Rousseau ikke kunde undvære Therese og han har opdaget hendes Utroskab, har hans svækkede Forstand ikke kunnet bære dette Stød, og han har berøvet sig Livet.

Onsdag den 3. Juli stod Rousseau op som sædvanlig, gik sin Spaseretur ved Solopgang og kom hjem for at drikke Kaffe. Slottets Tjænestefolk fortalte Corancez' Svigerfader (som var rejst med ham til Ermenonville, da de erfarede Dødsbudskabet), at

han fra sin Spaseretur havde medbragt Planter, som han pressede i sin Kaffekop. Krisen begyndte snart derefter. Fru de Girardin havde ifølge sit Udsagn til Corancez strax indfundet sig hos ham, da hun hørte han var syg. — Hvad vil De her? sagde Rousseau til hende. Kan Deres fine Sanser være Vidne til en saadan Scene og til den Katastofe, som skal ende den. Han bad hende indtrængende om at forlade ham. Hun gik, og han lukkede strax Døren i Laas.

Dubois finder Forklaringen paa Selvmordet i denne Tildragelse. Rousseau vil dræbe sig og ikke forstyrres i sit Forehavende. Hvorledes kunde han ellers vide, at han skulde dø? Hans Hustru er det eneste Vidne — han kan nemlig ikke faa hende til at gaa.

Therese var altsaa alene med Rousseau i hans sidste Time. I Følge Marquis'ens Brev sad Rousseau i en Straastol med Albuen lænet mod en Kommode og klagede over en stærk Ængstelse og Koliksmærter. Hans Hustru er den eneste, som har kunnet fortælle, hvad der skete, men hun har givet to Versioner, der paa flere Punkter modsige hinanden, saa man kan ikke rigtig fæste Lid til hende. I Følge den første, som de Girardin har meddelt, skal Rousseau have sagt: »Kære Veninde, vis mig den Tjæneste at aabne Vinduerne, at jeg endnu en Gang kan sé de grønne Træer; hvor det er smukt! — — — Jeg har bestandig bønfaldt Gud om at dø uden Sygdom og uden Læge, og at Du kunde lukke mine Øjne: mine Ønsker ere blevne hørte. — — — Tak Hr. og Fru de Girardin fra mig. Jeg overlader dig til deres Beskyttelse, og jeg har saa megen Tillid til Deres Venskab, at jeg dør med den Vished, at de vil træde dig i Faders og Moders Sted — — —«.

I samme Beretning hedder det, at Rousseaus Smærter tog til, at han klagede over heftig Stikken i Brystet og voldsomme Smærter i Hovedet. Endelig meddeler Marquis'en de tidligere anførte smukke Ord: »Se hvor Himlen er klar« o. s. v. Og netop i det Øjeblik, den døende saà Himmelporten aaben, faldt han om og var død.

Dubois siger: »Men denne Therese, som vilde lade sig adoptere af Hr. og Fru de Girardin, hun, som var Kusken Montretouts Elskerinde og faa Maaneder efter blev jaget bort, denne Therese giver en hel anden Version i sit Brev til Corancez. — — — Denne Gang har hun ingen smukke Taler

at meddele; der er ikke længere nogen gensidig Sindsbevægelse, ikke længere Anbefalinger til Hr. de Girardin, ikke en Gang længere Beundring for de grønne Træer, for den blaa Himmel. Det er en kort, ukunstlet Beretning, som gaar lige til Maalet og ikke sigter efter at gøre Virkning«. Dubois paaviser Modsigelsen mellem disse to Versioner og gaar dernæst over til at omtale de to Lægeerklæringer.

I den første, som blev udfærdiget Dagen efter hans Død, bliver det udtalt, at Dødsaarsagen maa være serøs Apoplexi. Denne Rapport har imidlertid ingen videnskabelig Værdi, da de to Kirurger ikke have obduceret Legemet og ikke en Gang omtale Saaret i Hovedet. Da de Girardin indsaa, at denne Erklæring var uden Betydning, sammenkaldte han af egen Drift et nyt Møde af fem Læger og Kirurger for at lade dem obducere Liget. Disse fem Herrer udfærdige en anden Erklæring, hvis væsentlige Indhold er det, at Rousseau er død den foregaaende Dag Klokken elleve Morgen efter i en Time at have haft Smærter i Ryg, Bryst og Hoved, at han havde bedt før sin Død, at man skulde obducere Liget, for at opdage Aarsagen til hans Lidelser. Man undersøger Hovedet og opdager i Hjærnen en vandagtig Vædske (serosité), som man antager har været Aarsag til Døden.

Dubois paaviser, at dette Dokument ikke har nogen officiel eller lovlig Karakter, da Lægerne kun ere komne sammen paa de Girardins Anmodning. De Girardin vilde derved standse Rygterne om Selvmordet. Der er kun fire Linjer i Rapporten angaaende Hovedskallens Tilstand — og det var dog et væsentlig Punkt. Fra et lægevidenskabeligt Synspunkt har denne Rapport derfor ingen Værdi.

Rousseau var en ivrig Botaniker. Han kendte godt de giftige Planter. Skarntyden, som voxer overalt og er en stærk Gift, kan maaske have været hans Middel til at tage sig af Dage. Den fremkalder voldsomme Koliksmærter, Kuldefornemmelser og efterlader faa Spor i Organismen.

Dubois slutter: »I. Symptomerne og Beskadigelserne, man har konstateret paa Liget, kan ikke bringes i Overensstemmelse med Hypotesen om en serøs Apoplexi, som Aarsag til Rousseaus Død.

II. Symptomerne og Beskadigelserne udelukke ikke Formodningen om en Forgiftning af en Plantesubstants — og særlig af Skarntyde«.

Grev Stanislas de Girardin anser det i sit Brev til Musset-

Pathay for usandsynligt, at Rousseaus Død skulde være foraarsaget ved et Pistolskud, da et Skud, affyret paa nært Hold, vilde have sprængt Hovedskallen. Dubois erklærer derimod, at et Pistolskud, selv affyret paa nært Hold, kan frembringe meget forskellige Virkninger.

Dubois slutter afgørende: »Der kan ikke længer være Tvivl om, at Rousseau frivillig har endt sit Liv, og det er Resultatet af hans Sindsforvirring«. Denne Anskuelse var jo ogsaa oprindelig vidt udbredt. Den blev støttet af Corancez, af Fru de Staël, endelig af Musset-Pathay — alle venligsindede mod Rousseau. Medlemmerne af Familien de Girardin vare derimod af en anden Mening, og Corancez siger, at det var tilgiveligt, at de søgte at dække over Sandheden, de vilde fjærne Mindet om en beklagelig Katastrofe, som ellers stadig vilde være fæstet til Slottet Ermenonville.

Ganske vist har Rousseau i »La nouvelle Heloïse« skrevet Milord Edvards Brev til Saint-Preux mod Selvmord; men til dette Brev svarer Saint-Preux' Brev til Milord Edvard til Forsvar for Selvmord — og ét af de her fremførte Motiver, der kan undskylde Selvmord, er, som Dubois gør opmærksom paa, Selvmord af Sindsforvirring. —

Her ender Bourgeault sin Dokumentation. Grunde for og imod Rousseaus Selvmord ere fremførte og bekæmpede, — og et Aarhundrede efter hans Død synes det at være slaaet endelig fast: Den store, ulykkelige Skribent, hvis Idéer endnu den Dag i Dag ere i frodig Udvikling, endte selv sit Liv.

Det ubetinget vægtfuldeste Indlæg er Dr. Dubois', og mon det ikke vil gaa over som en ubestridt Kendsgærning i Fremtidens Literaturhistorier, at Rousseau i et Anfald af Sindsforvirring tog sig selv af Dage den 3. Juli 1778 i Ermenonville?

Carl Behrens.

Holbergiana.

Hr. A. Aumont fremsætter i forrige hæfte af »Ny Jord« det spörgsmål: hvilken betydning har Hans Tegners holbergillustrationer for scenen? Han besvarer det derhen, at Hans Tegners illustrationer vil få stor betydning, da publikum ved dem vil »lære at höjne sine fordringer til historisk kolorit i udstyrelsen af de holbergske komedier«. Hr. Aumont mener, at publikums fordringer i den omtalte retning er meget små, og at vort nationaltheater ikke gör noget til at forøge dem.

Det drejer sig her om et principspörgsmaal: skal sceneinstruktørens betydning forøges eller formindskes? Det ydre udstyr er i den senere tid voxet med en alt overvældende kraft, det tager undertiden helt magten fra selve skuespillet. Vi har jo på vore københavnske theatre set forestillinger, hvor texten var håbløst vås og kun var et påskud for at sceneinstruktør og theatermaler kunde vise deres kunst.

Turen er nu kommet til Holberg — allerede længe har anmeldere ladet ord falde om »det kgl. theaters stilløse iscenesættelse« o. lign., hr. Aumont taler om »marskandiserudstyr«, »uanstændigt« o.s.v.

Nu skal det ikke nægtes, at flere af holbergdekorationerne og dragterne ikke er så nye som de kunde være, men det er ikke derhen hr. A. sigter, han vil simpelt hen, at theatret ved holbergopførelser skal levere små kulturhistoriske billeder, og det er derom jeg nærer en ganske anden mening.

Det er gået med Holbergs komedier således, at de med deres slående sandhed står uimodsagte til alle tider, til den broutende Jacob von Tyboe møder vi masser af brødre på vore gader, Jean de France går lyslevende omkring iblandt os, Don Ranudo-typen er ikke så sjælden endda og så fremdeles.

Holbergs komedier har ikke kulturhistorisk interesse, men almenmenneskelig.

Når vi går i theatret for at se en holbergsk komedie, forlanger man kun at theatret skal yde en passende ramme, det er latterligt at docere kulturhistorie fra en scene.

Man bör overfor sine klassikere bevare en vis tradition, og hvad Holberg angår, viser traditionen i en hel anden retning end hr. A. synes at mene.

For mig sér det næsten ud som om man sænkede Holbergs niveau ved denne indgående diskusjon om scenen skal være en forstue eller en gade, en have eller et torv. Sligt forekommer mig at være litterært pindehuggeri.

Hertil kommer, at det ofte vilde blive umuligt at bringe iscenesættelsen i samklang med texten — hr. Aumont tager i alle kritiske situationer sin tilflugt til »den delte scene«. Når sligt blev gentaget i flere komedier — og det måtte det efter hr. A.'s mening — vilde det udentvivl virke höjst trættende.

For scenen vil Hans Tegners ypperlige illustrationer efter min mening være aldeles uden betydning; skulde iscenesættelsen være i den grad udpenslet og kulturhistorisk nöjagtig, vilde publikums opmærksomhed blive ledet i en hel anden retning end den, Holberg har haft for öje. Når man skal vælge en ramme til et maleri, gælder det netop om at finde den, der fremhæver maleriets hovedmomenter, og ikke den, der ved sin overlæssethed tager glandsen fra selve maleriet. —

Et skal hr. A. dog have ret i: fremstillingen af Holbergs komedier på det kgl. theater er ofte meget stilløs. Men grunden dertil ligger hverken i dekorationerne eller dragterne, den ligger simpelt hen i at vi har så få fremragende holberg-skuespillere.

Dog, herom skal der ikke tales på dette sted, det vilde føre for meget i enkeltheder.

Det er som sagt ikke rammen, men selve de agerende, det skorter på. Lad skuespillernes talent blive plejet og fredet, lad ikke så mange gå til grunde i privattheatrenes malstrøm — da er der håb om, at alle rollerne i Holbergs komedier kan blive besatte med förste rangs kræfter, og så kan det endda være det samme med dragterne og dekorationerne.

Thi Holberg vilde »komme folk til at tænke« — dekorationer og interiører var for ham det underordnede.

Poul Levin.

* * *

Hr. Levin har for liden Tillid til Holbergs Komedier; det ydre Udstyr vil saamænd ikke tage Magten fra disse Skuespil, selv om dette blev, hvad det nu saa langt fra er, en passende Indfatning for disse Klenodier.

Naar min Kontrapart gaar i Theatret til en holbergsk Komedie, forlanger han kun, at Theatret skal yde en passende Ramme; men hvilken Ramme kan være mere passende end Komediernes egen Tids, ti det er dog vel ikke Hr Levins Mening med Bemærkningen om, at Holbergs Komedier »med deres slaaende Sandhed staar uimodsagt til alle Tider, den brovtende Jacob v. Tyboe møder vi Masser af Brødre til paa vore Gader . . . .«, at Stykkerne skal spilles i moderne, i vore Dages Kostymer?

»Det er latterligt at docere Kulturhistorie fra en Scene,« siger

Hr. Levin. Ganske vist, det er overhovedet latterligt at docere fra Scenen, hvad enten det er Kulturhistorie eller, som hyppigst nu for Tiden, Sædelighed.

Hvem vil ikke med Hr. Levin lade Udstyret være, som det være vil, naar »alle Rollerne i Holbergs Komedier kan blive besatte med første Rangs Kræfter«? Men denne kunstneriske Guldalder er ikke for Haanden, netop derfor faar man i Theatret Tid til at iagttage Udstyret og dets Mangler.

Skulde det virkelig være saa forkastelig en Sag ved et bedre, et i historisk Henseende mere korrekt Udstyr at lokke til Opførelsen af de holbergske Stykker Folk, helst mange Folk, som ellers holder sig ganske borte fra disse? Muligt var det jo dog, at enkelte af disse kunde faa Øret op for Holbergs Komik; og skulde saa ikke denne Hensigt, dette Resultat være i Stand til, ogsaa i Hr. Levins Øjne, at hellige et, for hans Betragtning ellers, fordømmeligt Middel?

Arthur Aumont.

Rettelse. I sidste Hætte staar Side 474 Linje 13 fra neden: »det andet Billede, der hører til *anden* Akt«, skal være: »*første* Akt«.

Theatrene.

Vore Theatres Forestillinger have i den sidste Maaned frembudt liden Interesse. Der er ikke fremkommet et eneste nyt Stykke af Betydning, alt er gaaet i den gamle Skure, og de private Scener have ført den evindelige, fra Dag til Dag haardere Kamp for Tilværelsen.

Det kgl. Theater har ikke faaet noget nyt frem paa Skuespillets Omraade siden »Musen«; der har været Sygdom blandt Personalet, og af den Grund er den første Opførelse af Edg. Høyers Lystspil »Dristig vovet —« bleven udsat fra Uge til Uge, medens der ligger en Række nordiske Skuespil og venter paa Instudering, f. Ex. »Broder Rus« og »Fruen fra Havet«. — Kasino opfører stadig »Pigernes Jens«, efter sigende for godt Hus, medens Folketheatret hver ottende Dag skifter Program, uden at kunne erhverve et Kassestykke. Zakarias Nielsens Lystspil »Selvstyre« holdt sig mærkværdig nok kun en Uge paa Repertoiret[1]). Skønt dette Stykke havde den væsentlige Mangel, at Handlingen var svag og stillestaaende, blev det dog baaret oppe af de livfulde Skildringer af Landboernes Liv og Bevægelserne i en lille Komune, hvor Sogneraadet praktiserer »folkelig Selvstyre«. Forf. forstaar at skrive mundrette Repliker, han besidder tilmed et vist Lune og en sikker Haand til at tegne et Interiør i faa, men levende Træk (Optrinnet ved Sprøjtehuset; Sogneraadsmødet). Desværre mangler han det tekniske Herredømme over Æmnet. »Selvstyre« er skrevet af en ubehændig Mand. Scenegangen er urolig, Personerne løbe stadig ind og ud, de ere kun løseligt skizzerede og bære Vidne om, at Forf. mangler psykologisk Skarpblik. — Stykket blev flinkt spillet. Længst vil man erindre Fru J. Hansen som den elskværdige Møllerkone; hun var som taget ud af det virkelige Liv med sin bredskaarne Humor og ligefremme Godmodighed, en sand Type paa en brav Kone af Middelklassen.

Efter »Selvstyre« opførtes i ny Instudering Sardous vittige og underholdende Lystspil »Lad os skilles ad«. Det virker ved smaa, men sikre Midler, udviklende sig særlig gennem Dialoger mellem Mand og Hustru, da Bipersonerne spille en aldeles underordnet Rolle.

---

[1]) Det er dog paa ny blevet opført ved en Række Folkeforestillinger.
Senere Anmærkning.

Den smukke, livsglade Cyprienne keder sig i sit Ægteskab med den rige des Prunelles og drives nærmere og nærmere til en brødefuld Forbindelse med sin Mands Fætter. Des Prunelles indbilder hende, at Skilsmisseloven, som skal til Forhandling i Deputeretkamret, allerede er vedtaget og giver hende følgelig frie Hænder til at forlange Skilsmisse og ægte Fætteren. Men den gode Adhèmar, der snart begynder at optræde med mere Selvtillid, kommer nu til at staa for den unge Kone som et sølle Skrog, hun ikke kan holde ud at omgaas med, og des Prunelles, der begynder at vise sig galant overfor hende og at gøre stormende Kur, sejrer fuldstændig over sin stakkels Medbejler, og Skilsmissen opgives. Dialogen er levende og ret aandrig, og da Erik Bøgh har foretaget Bearbejdelsen ganske behændig, gjorde Stykket Lykke som altid. Hr. Abrahams spillede sin gamle Rolle, Des Prunelles, som ligger særlig godt for ham, og kunde man end ønske en finere Replikbehandling og nu og da en paalideligere Memorering, er Helhedsindtrykket dog tilfredsstillende. Fru Kruse overraskede som Cyprienne. Skønt hendes Spil i første Akt var saa underlig dæmpet og farveløst, hævede det sig betydeligt i Slutningen af anden og i tredje Akt. Der var noget friskt og ungdommeligt over Udførelsen af den vanskelige Rolle, som tiltalte og bragte Bud om betydelige Ævner.

I Févals Folkekomedie »Den pukkelryggede« fik Dagmartheatret endelig et Kassestykke. Paul Féval hørte til den Gruppe af franske Skribenter, der talte den ældre Dumas, Soulié og Eugène Sue i sin Midte. Carit Etlar er i meget hans danske Efterligner. Som sine Fæller forstod han at skrive bindtykke, spændende Romaner, der vare sande Lækkerbiskener for Leiebibliotekernes Læsere. Han besad en rig Fantasi, men formaaede ikke at beherske Stoffet kunstnerisk; derfor kom han til at høre til de Forfattere, som staa udenfor den egentlige Literatur.

»Den pukkelryggede« (Dramatisering af Romanen af samme Navn) foregaar i Frankrig paa Regentskabets Tid. Titelfiguren, Henri de Lagardére, er en »ædel« Riddersmand, der har reddet Blanche de Nevers, hvis Fader skændig er bleven myrdet af Hertug Gonzague. Efter talløse Farer straffer han Skurken, der har ægtet Blanches Moder og nu stræber efter at rydde hendes Datter af Vejen for at tilrane sig Fædrenegodset. Lagardère forklæder sig som pukkelrygget, kommer i Gonzagues Tjæneste som Hofnar og faar derved Lejlighed til at afsløre hans nederdrægtige Færd. Alt ender i Fryd og Gammen, som det sig hør og bør i en Folkekomedies femte Akt. Hr. Vilh. Wiehe spillede Titelrollen. Med virkelig Dygtighed agerede han pukkelrygget, Stemmen lød i det rette slæbende Tonefald og Øjnene lyste af Skarpsindighed og Skadefryd.

D. 12. December.

Carl Behrens.